

HENRIK MATTJUS

Mallitaloista kokemuksen malleja?

Modernisoituvat suomalaiset
maalaiskodit 1920- ja 1930-luvuilla
sosiaalisesti tuotettuna kokemusrakenteena

HENRIK MATTJUS

Mallitaloista kokemuksen malleja?

Modernisoituvat suomalaiset
maalaiskodit 1920- ja 1930-luvuilla
sosiaalisesti tuotettuna kokemusrakenteena

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

Esitetään Tampereen yliopiston

Yhteiskuntatieteiden tiedekunnan

suostumuksella julkisesti tarkastettavaksi

Tampereen yliopiston Päätalon

luentosalissa D11, Kalevantie 4, Tampere,

24.2.2023, klo 12.

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA
Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

<i>Vastuuohjaaja ja Kustos</i>	Professori Marjaana Niemi Tampereen Yliopisto Suomi	
<i>Ohjaaja</i>	Dosentti Tanja Vahtikari Tampereen Yliopisto Suomi	
<i>Esitarkastajat</i>	Professori Kirsi Saarikangas Helsingin yliopisto Suomi	Dosentti Kati Mikkola Helsingin yliopisto Suomi
<i>Vastaväittäjä</i>	Dosentti Pia Olsson Helsingin yliopisto Suomi	

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

Copyright ©2023 tekijä

Kannen suunnittelu: Roihu Inc.

ISBN 978-952-03-2752-1 (painettu)
ISBN 978-952-03-2753-8 (verkkojulkaisu)
ISSN 2489-9860 (painettu)
ISSN 2490-0028 (verkkojulkaisu)
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-2753-8>

Tampereen yliopiston painetuissa väitöskirjoissa on kompensoitu painatuksesta aiheutuneet hiilidioksidipäästöt.

PunaMusta Oy – Yliopistopaino
Joensuu 2023

Hannekselle.

KIITOKSET

Vaikka väitöstutkimus tehdään ja kirjoitetaan historian alalla yksin ja kunnia siitä annetaan yhden henkilön nimiin, ei yksikään tutkimus valmistu ilman toisia ihmisiä. Tutkimuksen tekeminen on ennen kaikkea joukkuepeleä, jossa kokonaisuuden osat tukevat toisiaan. Kuten usein joukkuelajeissa, on jokaisella matkan varrella mukana olleella ihmisellä ollut oma tärkeä roolinsa tämän prosessin huippukohdissa ja alhoissa sekä kaikessa tältä väliltä. Haluan tässä kiittää käsillä olevan työn tekemiseen oman pyyteettömän panoksensa antaneita henkilöitä.

Ensinnä kiitän vastuuhjaajaani professori Marjaana Niemeä sekä toista ohjaajaani dosentti Tanja Vahtikaria. Kymmenisen vuotta sitten aloitin myöhäisherännäisenä ja miltei opinnot jo jättäneenä pro gradu työni tekemisen Marjaanan vetämissä graduseminaarissa. Myös Tanja osallistui jo tuolloin oman väitöstutkimuksensa viimeistelyvaiheessa graduni kommentointiin ja seminaarin ohjaamiseen. Marjaanan ja Tanjan luoma kannustava, välitön, joustava ja lämmin ilmapiiri oli varmasti suurin tekijä siihen, että valmistuin maisteriksi. Erinäisten sattumustenkin summana päädyin pian väitöskirjatutkijaksi heidän alaisuuteensa. Marjaanan kärsivällinen tapa ohjata on sallinut nuoren tutkijan haahuilla välillä harhapoluillakin ja samalla antanut tilaa omaksua tutkijan työssä tarvittavia taitoja. Ohjaajieni mukana olen saanut myös osallistua monenlaisiin akateemisiin töihin ja projekteihin, jotka ovat kasvattaneet ammattitaitojani, mutta myös tarjonneet kaivattua vaihtelua tutkimuksen tekemiseen. Samalla Marjaana on aina osannut antaa tarkkanäköisiä kommentteja työni tilasta ja suunnasta, mihin sen kanssa kannattaisi edetä. Tanjan tinkimätön huolellisuus työni kommentoinnissa on puolestaan pakottanut joka kerta nostamaan rimaa oman tekemiseni suhteen.

Lämpimät kiitokset osoitan työni esitarkastaneille professori Kirsi Saarikankaalle (Helsingin yliopisto) sekä dosentti Kati Mikkolalle (Helsingin yliopisto/Suomalaisen Kirjallisuuden Seura). Kummankin tutkimukset ovat olleet suuria innoittajia ja esikuvia omalle työlleni. Heidän huomionsa, kommenttinsa ja korjausehdotuksensa ovat olleet työn viimeistelyssä erittäin hyödyllisiä ja väitöskirja on parantunut niiden ansiosta merkittävästi vielä aivan loppuvaiheessa. Olen myös todella kiitollinen siitä, että dosentti Pia Olsson (Helsingin yliopisto) suostui vastaväittäjäksi työlleni.

Aloitettuani uuden urani yliopistolla ensimmäiset henkilöt, jotka ottivat minut vastaan ohjaajieni jälkeen, olivat Reetta Eiranen ja Lauri Uusitalo. Ensikohtaminen heidän kanssaan Minervassa on jäänyt poikkeuksellisen hyvin mieleeni. Reetan ja Laurin kautta joukkoon liittyi pian Riikka Miettinen. He kaikki ovat kulkeneet mukani koko tämän matkan ja myös itse väitelleet näiden vuosien kuluessa. Ilman teitä kolmea en olisi tässä kirjoittamassa tätä. Teiltä olen oppinut paljon tutkijana, mutta ennen kaikkea ihmisenä olemisesta. Lauri, Reetta ja Riikka, minulle te olette tärkeimpiä ystäviäni ja toivon, että yhteinen matkamme jatkuu vielä pitkään – sydämelliset kiitokset.

Tärkeitä ystäviä olen saanut oppiaineen kautta muitakin. Suuren kiitoksen vapaa-aikani viihdytysten järjestämisestä, sosiaalisen elämäni ylläpitämisestä ja elämäni ylä- sekä alamäissä tukemisesta haluan antaa Antti Hannuselle, Mikko Kemp-paiselle sekä Kaarle Wirralle.

Kiitän myös kansainvälisen historian seminaariväkeä kaikesta tuesta ja työhöni saamistani vinkeistä sekä kommenteista. Seminaarissa on aina ollut kivaa, innostavaa ja opettavaista käydä. Pitkään mukana kulkeneille seminaarilaisille Onerva Alaselle, Anna Huhtalalle, Hannele Kuituselle, Jussi Lahtiselle, Katariina Lehdolle ja Mikko Mankalle haluan esittää erityiset kiitokset.

Työtäni eri vaiheissa kommentoineista henkilöistä haluan ohjaajieni ja seminaaritoverien lisäksi kiittää Marko Tikkaa, Mikko Kempaista ja Kaarle Wirtaa. Lisäksi kiitän vuosien varrella monissa opiskeluun ja työn tekoon liittyvissä käytännön asioissa minua auttaneita Jouni Keskistä, Risto Kunnaria ja Teijo Rättyä.

Minulla on ollut erittäin suuri kunnia päästä osaksi Tampereen yliopiston historian oppiaineen työyhteisöä. Oppiaineessa työskentelevät ja työskennelleet ihmiset ovat olleet avoimia ja hyväksyviä sekä osoittaneet kiinnostusta uusien tulokkaiden työtä kohtaan. Tämä on antanut myös voimia innostua omasta työstään aina uudelleen. Ennen kaikkea, monesta teistä on tullut tärkeitä ystäviäni. Haluan kiittää niin ratkiriemukkaista kuin opettavaisistakin hetkistä ihmisiä kahvihuone-, lounas- ja vapaa-ajan keskusteluissa. Tässä toisaalla mainittujen lisäksi Antti M, Ella, Ghislaine, Heikki K, Jaakkojuhani, Jenni K, Jussi, Maija, Matleena, Mervi, Miia, Minna, Pia,

Raisa, Risto T, Sami, Sari, Tiina, Ulla, Ville K ja Ville V sekä muut seurassa olleet – suurkiitos!

Kiitokset myös Yliopiston Sammakoiden porukalle mukavista peleistä. Eri-tyisesti Antti Harmaiselle, Ilarille ja Jarmolle luottamuksesta, toveruudesta ja lapaan syötöistä pelikentillä.

Lisäksi kiitän työssäni auttaneita avuliaita ja asiantuntevia arkisto- ja museotyöntekijöitä Kansallisarkistossa, Museovirastossa, Tekniikan museossa, Forssan museossa, Kansan arkistossa ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa. Heistä kiitän vielä erityisesti arkistotutkija Aira Koskelaa Kansallisarkistosta, Ville Laitista Kansallisarkiston Mikkelin toimipisteestä, Asta Louheloja Forssan museosta, Juha Nirkkoa SKS:n arkistosta, Leena Sormusta Museovirastosta sekä Emilia Västiä Tekniikan museosta. Lämpimät kiitokset myös Virginia Mattilalle arvokkaasta viime hetken työstä kielentarkastuksen kanssa.

Kiitän työtäni taloudellisesti tukeneita tahoja Koneen Säätiötä, Jalmari Finnen Säätiötä, Tampereen yliopiston tukisäätiötä sekä Tampereen kaupungin tiederahastoa. Ilman näiden tukijoiden luottamusta ja merkittävää tukea työ ei olisi milloinkaan valmistunut.

Yhtä väitöskirjaa ja yhtä uutta kieltä myöhemmin kiitän vielä jälkimmäiseltä raiteelta elämäni mukaan tulleita ihmisiä. Lektorika Ana Adamovičová, Ema, Gabriela, Marcela, Carlos a José - Děkuji za všechno, za zábavných a poučných chvíl v Tampere, Praze a Brně!

Lopuksi haluan vielä kiittää monella tapaa korvaamattoman tuen työlleni ja harrastuksille antaneita vanhempiani Virveä ja Paulia. Sekä päivittäisestä kunto-ohjelmasta vastanneita Nuunaa ja Nippiä.

Tampereella 12.1.2023

ABSTRAKTI

Tutkin väitöstyössäni muuttuvaa asumisen kokemusta modernisoituvissa maalaiskodeissa 1920- ja 1930-lukujen Suomessa. Työni edustaa laadullista tutkimusta ja sen perusasetelma pohjaa tilan sosiaalisen tuottamisen teoriaan. Menetelmällisesti keskityn työssäni erityisesti tutkimuskäsitteiden avulla tapahtuvaan sisällönanalyysiin. Ymmärrän modernisaation fenomenologisen tutkimusotteen kautta tarkasteltavana ilmiönä. Tutkimuksen keskeisenä analyysin käsitteenä toimii aiemmassa arkkitehtuurin historian tutkimuksessa käytetty anti-moderni modernismi. Sen avulla tarkastelen maalaiskotien modernisaatiota perinteiden ja uutuuksien yhteensovittamisen tilana. Maaseudulla asuneiden viljelijöiden ja käsityöläisten kotien modernisaatio tapahtui Suomessakin paikallisten perinteiden ja ylijärjestyksen modernististen ihanteiden yhteensovittamisena. Teknisten uudistusten hitaahkon etenemisen vuoksi Suomessa merkittävää oli kotien tilajärjestyksen muutokset. Keskeiset aineistoni muodostuvat kolmesta suuremmasta kokonaisuudesta: ensinnä tutkin työssäni maataloudellisten järjestöjen rakennusneuvontaa koskevia arkistoaineistoja sekä niiden toiminnassa tuotettuja rakennusoppaita. Tässä esimerkkitapauksena toimii Pienviljelijäin Keskusliitto. Toiseksi analysoin 1920- ja 1930-luvuilla laadittuja asuintalojen tyyppisuunnitelmia sekä koulutettujen asiantuntijoiden tuottamaa valokuva-aineistoa kodeista asuinrakennusten ja kodin tilan visuaalisen representoinnin välineinä. Kolmanneksi tutkin 1900-luvulla eri vuosikymmeninä koottuja muistitietoaineistoja asumisen kokemuksen näkökulmasta. Aineistojen kautta valottuu vuorovaikutusverkosto, jossa asuminen muuntuvassa maalaiskodin tilassa ja kokemus siitä muovautuivat.

Tarkastelemalla rakentamista ja asumisen muotoja koskenutta neuvontaa olen havainnollistanut, miten maalaiskotien modernisointi tarkoitti tyyppillisesti paitsi kodin tilojen järjestelyä ja määrittelyä niiden toiminnallisuuden kautta, myös asumiseen liittyneiden jatkuvuuksien tunnustamista. Näin funktionalististen suunnittelulähtökotien toteuttaminen tapahtui perinteisiä rakennusmateriaaleja, rakenneratkaisuja sekä esimerkiksi rakennusten sijoittelun tapoja soveltamalla. Modernisaatio ei tällöin ollut yhtäkkinen katkos vaan se asettui osaksi vähitellen muuttuvaa arkista asumista. Tämä käy ilmi työn kuvallisen aineiston kautta, jossa tilajärjestelyä koskeneet uudet opit tehtiin näkyväksi rakennusmestarien ja arkkitehtien piirustuspyödyillä laadituilla tyyppisuunnitelmilla. Samaan aikaan, muiden asiantuntijoiden kanssa, monet heistä dokumentoivat valokuvaamalla ihmisten elinolosuhteita ympäri Suomea.

Kuvadokumentaatiolla oli tarkoitus sekä säilyttää uhan alla olevia asumisen ja rakentamisen tapoja että tehdä näkyväksi maaseudun asumiseen liittyviä ongelmakohtia ja niiden parannuskeinoja.

Kirjallinen ja kuvallinen viestintä kohtasivat 1920- ja 1930-lukujen maaseudulla väestöjoukon, jonka koulutustaso oli vielä vaatimaton ja vaihteli kovasti. Samaan aikaan monilla oli vielä kokemusta esimerkiksi savutuvisissa asumisesta. Modernisaatiota välittäneet mediat muuttivat kuitenkin vähitellen ihmisten käsityksiä kodin tilojen järjestämisestä. Näin muodostui materiaallinen ja mentaalinen rakenne, jossa kokemus asumisesta muodostui. Tämän kokemuksen reflektointia 1900-luvun kuluessa tarkastelen muistelukerronnan kautta. Väitöstyössäni osoitan, miten asumisen kokemus modernisoituvissa maalaiskodeissa rakentui vuorovaikutuksessa, johon liittyivät eksperttien asumista ja rakentamista koskeneet kansainväliset opit, ammattilaisten ja maallikkojen käsitykset modernista ja perinteestä sekä opaskirjallisuudessa että aikakauden visuaalisessa kulttuurissa representoidut kotien mallit. Myös asujien henkilökohtainen elämänhistoria loi osan tästä kokemuksen taustasta. Keskeisenä tutkimustuloksena olen työssäni tulkinnut, että asumiseen liittyviä kokemuksia voi tarkastella edellä mainittujen elementtien muodostaman kokemusrakenteen sisällä. Tämä rakenne määritteli rajoja, ehtoja ja ihanteita asumiselle, joiden sisään yksittäiset kokemukset asettuivat. Tätä kautta syntyi myös yhteisiä ja jaettuja kokemuksia, joilla puolestaan oli käänteisesti vaikutus kodin tilan sosiaaliseen tuottamiseen.

Asiasanat: modernisaatio, anti-moderni modernismi, kokemus, asuminen, maalaiskodit, 1920- ja 1930-luvut

ABSTRACT

In my dissertation, I study the changing experience of dwelling in modernizing farmhouses in Finland in the 1920s and 1930s. My work represents qualitative research, and it is based on the theory of the social production of space. Methodologically, my work focuses specifically on content analysis applied through explicated research concepts. I understand modernization as a phenomenon to be examined through a phenomenological research approach. Anti-modern modernism, used in earlier research on the history of architecture, serves as the central concept of the analysis. Through it, I look at the modernization of farmhouses as a space for harmonizing traditions and innovations. The modernization of the homes of farmers and craftsmen living in the countryside took place in Finland, too, as a combination of local traditions and transboundary modernist ideals. Due to the slow progress of technical reforms, changes in the layout of homes were a significant form of modernization in Finland. My main research data consists of three major entities: firstly, I study the archival materials of agricultural organizations concerning the field of construction guidance provided by them, and the construction guides produced by the aforementioned non-governmental organizations, the Federation of Small Farmers as a primary example. Secondly, I analyse the type plans of smallholder homes drawn up in the 1920s and 1930s, as well as photographic material on homes produced by professionals as tools for the visual representation of residential buildings and the space of the home. Thirdly, I examine oral history materials collected in the 20th century from the perspective of lived experience. The network of interaction, in which everyday living and the varying forms of experience of it took shape, is made visible through the data.

By looking at the guidance concerning the construction work and the ways of living, I have illustrated how the modernization of rural homes typically meant not only the arrangement and definition of the spaces of the home according to their functionality, but also the recognition of the continuities associated with dwelling in those homes. In this way, the implementation of functionalist design principles took place by using traditional building materials, structural solutions and, for example, ways of placing buildings on the plot. Thus, modernization was not a sudden break, but became part of the gradually changing everyday way of life. This becomes evident through the pictorial materials of the work, where the new doctrines concerning

spatial arrangements were made visible in type plans drawn up on the drawing boards of master builders and architects. At the same time, together with other experts, many of them documented people's living conditions around Finland by photographing. The purpose of photographic documentation was to both preserve the traditional ways of living and building, which were considered to be under threat, and to make visible the problems associated with living in the countryside and the means of solving those issues. In the rural areas of the 1920s and 1930s, written and pictorial communication encountered a population whose level of education was still modest and decidedly variable. At the same time, many people still had vivid experiences, for example, of living in houses without chimneys. However, the media that conveyed modernity gradually changed people's ideas about the organization of the spaces in the home. This is how the material and mental structure, where the experience of living took place, was given shape. In this study I examine the reflection of these experiences during the 20th century in written oral history testimonies. The examination shows that the experience of dwelling in the modernizing homes was related, for example, to generational and gender aspects. Furthermore, the homes of the past often served as reference points for reminiscences. Often the modernization of the farmhouse was also associated with the local social relations.

In my dissertation, I describe how the lived experience in modernizing rural homes was shaped in the interaction of international doctrines of housing and construction, and the perceptions of modernity and tradition negotiated by professionals and lay people. This interaction and its results were manifest, for example, in the construction manuals and in the broad visual culture of the domestic life of the era. The personal life history of the residents also created a portion of this background for the individual experience. As a key result of the research, I make the interpretation that experiences related to the spaces of habitation can be viewed within the structure of experiences formed by the above elements. This structure defined the boundaries, conditions and ideals for domestic living, within which individual experiences took place. This also gave rise to common and shared experiences of modernity and everyday life in homes, which inversely influenced on how the spatiality of homes was socially produced.

Keywords: modernization, anti-modern modernism, experience, farmhouses, to dwell, 1920s, 1930s

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	19
1.1	Tutkimustehtävä, tilan sosiaalisen tuottamisen teoria ja tutkimuksen keskeiset käsitteet.....	21
1.1.1	Modernisaatio, anti-moderni modernismi.....	25
1.1.2	Kokemus käsitteenä.....	28
1.1.3	Kodin tila ja sen representaatiot.....	32
1.2	Tutkimusmenetelmät, tulkinta ja lähteet.....	36
1.2.1	Kirjallinen ja kuvallinen ajanmukaistettu maalaiskoti.....	42
1.2.2	Asumisen modernisaation valokuvarepresentaatiot.....	46
1.2.3	Muisteltu kokemus.....	54
1.3	Valistus, visuaalisuus ja vaikutukset – työn rakenteesta.....	65
2	RAKENNUSVALISTUKSEN JA MODERNISOITAVAN MAALAIKODIN SUHDE 1920- JA 1930-LUVUILLA.....	69
2.1	Ammatillinen järjestäytyminen maanviljelijöiden neuvonnan pohjana.....	71
2.2	Maaseudun kehittäminen uusien oppien avulla.....	79
2.2.1	Neuvojat tietojen ja taitojen yhteensovittajina.....	85
2.2.2	Rakennusneuvonnan institutionalisointi – Pienviljelijäin Keskusliiton rakennusneuvonnan keskittäminen rakennustoimistoon 1920-luvun lopulta lähtien.....	90
2.2.3	Kilpailu- ja esikuvatilat ihanteiden ja esimerkkien välittäjinä.....	95
2.2.4	Teoriasta käytäntöön – Kurssitoiminta, esitelmät ja opintoretket.....	98
2.2.5	Naiset maalaiskodin kehittäjinä.....	105
2.2.6	Maatalousnäyttelyiden merkitys asumisen modernisaatiossa.....	108
2.3	Rakentaminen ja asuminen standardisoinnin kohteena.....	121
2.3.1	Toiminnallinen kodin tila rakennusoppaissa.....	129
2.3.2	Maalaiskotien tilaratkaisujen kehittymisestä ja siihen 1930-luvulla vaikuttaneista tekijöistä.....	144
2.4	Kriittisen regionalismin piirteet rakennusneuvonnan avulla tuotetussa maalaiskotien modernisoinnissa.....	153
3	MAALAIKODIT 1920- ja 1930-LUKUJEN VISUAALISESSA KULTTUURISSA – SUUNNITTELUN JA DOKUMENTAATION KUVIA KODIN TILASTA.....	156

3.1	Tyyppisuunnitelmat ja visuaali moderni – tekniset piirustukset muutoksen hallinnassa.....	162
3.1.1	Pienviljelijöiden tyyppitalot.....	165
3.1.2	Tekninen suunnittelu kommunikaationa ja vallankäyttönä	177
3.1.3	Suunnittelun institutionalisoituminen osaksi viranomaistoimintaa.....	181
3.1.4	Tyyppisuunnittelu tilan visuaalisena representaationa.....	193
3.2	Valokuvien tuotettu tila.....	195
3.2.1	Kuvaajista sekä kuvien yleisöistä ja käyttötarkoituksista.....	202
3.2.2	Asiantuntijoiden ottamat kuvat sosiaalisena- ja kulttuurisena dokumentaationa	210
3.2.3	Kodin kuvat modernisaatiovalistuksen välineinä.....	230
3.2.4	Maaliskoti objektiivissa – asuttua ja lavastettua todellisuutta	241
3.2.5	Valokuvan käyttö ja arkkitehtuuri.....	246
3.2.6	”Me tunnemme, että siihen on keskitettyä kaikki se, mikä meidän ajatuksissamme liittyy käsitteeseen suomalainen talo.”	253
4	ARKIPÄIVÄN ELETTY TILA – KOKEMUKSEN JA MUISTELUN SUHDE.....	260
4.1	Asumisen muisteluiden ja kokemukseronnan suhde.....	263
4.2	Modernisaation ja perinteen dynamiikasta asumisen kokemuksessa.....	267
4.2.1	Muutoksen kertomuksia.....	274
4.2.2	Modernisoituvat kodit materiaalisina ympäristöinä suhteessa sosiokulttuurisiin asumisen käytäntöihin	288
4.2.3	Menneet tilat ja paikat kokemusmalleina.....	297
4.3	Koti ja sosiaaliset suhteet - sukupolvet, sukupuolet ja yhteiskuntaluokat.....	301
4.4	Säilyvät ja muuntuvat asumisen tavat – Eletty perinne koetussa modernissa.....	318
5	MODERNIN MUUTOS REPRESENTOITUNA, REPRESENTOIVANA JA KOETTUNA TILANA	321
	LIITTEET	333
	LÄHDE- JA KIRJALLISUUSLUETTELO	355

Luettelo kuvista

Kuva 1. Tampereen maatalousnäyttelyn 1922 mallikodin pohjapiirros. Suunnittelija Yrjö Sadeniemi.....	113
Kuva 2. Katri Jahnessonin suunnitteleman maalaiskodin keittiö.....	120
Kuva 3. Asemapiirros, Siikonen 1930.....	133
Kuva 4. Pientilojen rakennuspiirustuksia nro. 101.....	167
Kuva 5. Pientilojen rakennuspiirustuksia nro. 102.....	170
Kuva 6. Pientilojen rakennuspiirustuksia nro. 110.....	175
Kuva 7. Maatalousministeriön asutusasiainosaston tyyppiipiirustus K1.....	185
Kuva 8. Maatalousministeriön asutusasiainosaston tyyppiipiirustus M1.....	189
Kuva 9. Ojaisten Eskolan tupa-pirtti ja vähätupa. kuvaaja Esko Aaltonen 1928.....	212
Kuva 10. Savupirtin tyttö. Renko, Nummenkylä, kuvaaja: Esko Aaltonen, 1928- 1930.....	213
Kuva 11. Asutustilallisen Ville Pasasen perhe. Rovaniemi, Leivejoki, kuvaaja Erkki J. Kinnunen, 1936.....	217
Kuva 12. Laiteen tuvan interiööri. Kalaniemi, Konginkangas, kuvaaja Albert Hämäläinen, 1926.....	221
Kuva 13. Laiteen tuvan pöytänurkka. Kalaniemi, Konginkangas, kuvaaja Albert Hämäläinen, 1926.....	223
Kuva 14. Himottulan savutuvan nurkkaan majoittunut itäsuomalainen loispethe omaisuuksineen. Hankasalmi, kuvaaja: Albert Hämäläinen, 1929.....	224
Kuva 15. Kiikan tupa. Karvian Kirkonkylä, kuvaaja Eino Nikkilä, 1930.....	226
Kuva 16. Mattila, Matti Viipäkin Tupa mittumaarina. Alahärmä, kuvaaja Samuli Paulaharju. 1930.....	228
Kuva 17. Tupainterööri Palojoen ja Klaukkalan välisellä oikotiellä olevasta asuinrakennuksesta. Nurmijärvi, kuvaaja Esko Aaltonen, 1928–1930.....	230

Kuva 18. Viipurin mallitalo, sisäkuva. Kuvaaja Pietinen, 1932.....	233
Kuva 19. Viipurin mallitalo, sisäkuva. Kuvaaja Pietinen, 1932.....	234
Kuva 20. Viipurin mallitalo, sisäkuva. Kuvaaja Pietinen, 1932.....	235
Kuva 21. Viipurin mallitalo, sisäkuva. Kuvaaja Pietinen, 1932.....	237
Kuva 22. Högforsin liesien esittelyä Mäntsälän maatalousnäyttelyillä. Kuvaaja: Pietinen, 1937.....	239
Kuva 23. Suomen sähkölaitosyhdistyksen neuvontakuva viihtyisästä ja oikein kohdistetusta kodin valaistuksesta. Helsinki, kuvaaja Pietinen, 1938.....	240
Kuva 24. Kerttu Kyytinen valitsemassa luettavaa kotipirtissään. Kurkijoki, kuvaaja Pekka Kyytinen, 1930-luku.....	243
Kuva 25. Nainen kaulaamassa Kurkijoella. Kuvaaja Pekka Kyytinen, 1930-luku..	244
Kuva 26. Maanviljelijä Juhana Kyytinen poikansa Toivon kanssa tilan kirjanpitoa laatimassa. Kurkijoki, kuvaaja: Pekka Kyytinen, 1930-luvun puoliväli.....	245
Kuva 27. Armas Virtamon asuintalo. Mäntsälä, kuvaaja: Frans Viljamaa, n. 1920- luku	248
Kuva 28. Valtakatu 18–20 funkistaloja, katunäkymä, rapattuja kaksikerroksisia asuintaloja. Lappeenranta, Leiri, kuvaaja: Arne Pietinen Oy, 1939.....	249
Kuva 29. Asuintalo, jonka edessä seisoo kolme naista ja kaksi lasta. Petsamo, kuvaaja: Valto Pernu, 1930.	250
Kuva 30. Pohjoismaiset rakennuspäivät Kaartin maneesilla. Helsinki, kuvaaja: Pietinen, 1932.....	256

Luettelo kuvioista

Kuvio 1. Kokemuksen muodostuminen.....	31
Kuvio 2. Hakutermin ”ajanmukai*” esiintyminen Kansalliskirjaston digitoiduissa lehdissä 1880–1939.	44

Kuvio 3. Hakutermin ”uudenaikai*” esiintyminen Kansalliskirjaston digitoiduissa lehdissä 1880–1939.....	45
Kuvio 4. Hakutermin ”modernis*” esiintyminen Kansalliskirjaston digitoiduissa lehdissä 1880–1939.....	45
Kuvio 5. Maataloudellisessa neuvonnassa toimineita tahoja.....	73

Luettelo taulukoista

Taulukko 1. Maanviljelys- talousseurojen sekä PK:n ja PL:n neuvojat ja toimituspäivät v. 1930.	88
Taulukko 2. Pienviljelijäin Keskusliiton levittämät rakennuspiirustukset ja -oppaat 1926–1930.....	158

Alaviitteissä ja kirjallisuusluettelossa käytetyt lyhenteet:

JAA Jyväskylän asutuspiirin arkisto

KA Kansallisarkisto

MKA Maatalousseurojen Keskusliiton arkisto

MM Maa- ja metsätalousministeriö

MMT Maa- ja metsätalousministeriön tyyppi- ja piirustukset

MV Museovirasto

PKA Pienviljelijäin Keskusliiton arkisto

RH Rakennushallitus

SHS Suomen Historiallinen Seura

SKS Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

1 JOHDANTO

Inhimillisen toiminnan ympäristöinä rakennukset ja tilat ohjaavat, rajaavat ja määrittelevät sitä, mitä voidaan tehdä, miten voidaan liikkua, mitä voidaan nähdä ja millaisia merkityksiä päivittäinen ihmiselämä saa. Rakennukset ovat sekä näkyvä että keskustelua herättävä osa ympäristöämme. Rakennuksiin ja tiloihin kasaantuvien merkitysten selvittäminen ainoastaan materiaalista rakennusta tarkastelemalla voi kuitenkin olla hankalaa. Liittämällä rakennukset merkityksineen historiallisiin konteksteihin, kuten suunnittelun ja tekniikan kehitykseen tai muisteltuun asumisen kokemukseen, voidaan tutkia materiaalsen tilan roolia yhteiskunnissa ja kulttuureissa laajemmin. Rakennukset muodostavat paitsi päivittäisen toimintamme konkreettisia tiloja myös yhteiskunnan ja kulttuurin arvoja ja merkityksiä välittäviä, uusintavia ja haastavia mentaalisia tiloja. Näistä ihmisyksilölle yleensä läheisin ja merkityksellisin on kodin tila.

Suomen itsenäistymisen jälkeen maaseudun koti oli voimakkaassa konkreettisessa ja käsitteellisessä murroksessa. Lukuisat yhteiskunnalliset ja kulttuuriset muutokset vaikuttivat myös asumiseen. Maanomistusolojen muuttaminen, kaupungistuminen sekä poliittisten olojen vakauttaminen itsenäistyneessä nuorena valtiossa johtivat siihen, että myös maalaiskodin ajanmukaistaminen alettiin nähdä tärkeänä.¹ Ei ollut yhden-tekuvää, millaisissa oloissa ihmiset asuivat ja kasvoivat. Muutoksia maalaiskodin tilaan alkoivat suunnitella ja ajaa koulutetut asiantuntijat eli suhteellisen pieni yhteiskunnan hierarkiassa korkealla ollut ryhmä. Heihin kuului esimerkiksi maatalousreformaattoreita, rakennussuunnittelun ammattilaisia, kotitalousasiantuntijoita sekä moninainen joukko poliittisia ja akateemisia toimijoita.² Myös iso osa viljelijöistä kaipasi sekä uusia oppeja että muutosta ja parannusta elinoloihinsa. 1920-luvun alun

¹ Saarikangas 1993, 12–13; Torpparilaitoksen taustasta ks. Rasila 1961; Maatalouden ja maatilojen pidemmän aikavälin kehityksestä ks. esim. Vihola 2004a ja 2004b sekä Östman 2004a ja 2004b; Saarikangas, Mäenpää, Sarantola-Weiss 2004, 14; Kulttuurilla ja sivistyksellä nähtiin olevan suora yhteys asumisen tasoon. Ks. ”Kulttuuritehtävämme.”, *Rakennustaito* 4–5/1923, 25–26.

² Sarantola-Weiss 2009, 54–55. Historiantutkija Minna Sarantola-Weiss on kirjoittanut rationalisoinnin ja modernin muutoksen olleen esimerkiksi kodin sisustamisen ihanteita jo 1920-luvulta lähtien. Tällöin määrittelyvalta oli hänen mukaansa miltei täysin asiantuntijoilla.

epävakaissa yhteiskunnallisissa oloissa pienviljelijöistä haluttiin tehdä yhteiskuntaa vakauttava luokka, joka pystyisi elättämään omalla työllään itsensä ja lähiperheensä.³ Tässä ajattelussa muodostetun pienviljelijäluokan kotien haluttiin erityisesti maatalousreformistien ja asumisen sekä rakentamisen asiantuntijoiden näkemyksissä olevan sillä tavoin mallikelpoisia, että ne tarjosivat vakaat, tuottavat ja viihtyisät elinot. Keskustelu asumisesta ja siihen sovelletut opit niin arkkitehtuurin, yhdyskuntasuunnittelun kuin kansanterveydenkin aloilla seurasivat ja sovelsivat kansainvälisiä ilmiöitä. Läheisimmät esimerkit suomalaisille eksperteille olivat Ruotsissa ja Tanskassa, mutta myös mannermaiset ajatukset erityisesti Saksasta kulkeutuivat suomalaisten ajatteluun. Voi sanoa, että käytännössä kaikki maalaiskotien tilojen ja toiminnallisuuden muuttamiseen osallistuneet asiantuntijat olivat jossain vaiheessa uraansa käyneet hakemassa oppia ulkomailta, yleensä opintomatkoilla. Kansainvälisen modernin arkkitehtuurin esiin nostamat ihanteet asumisen tehokkuudesta, terveydestä ja tarkoituksenmukaisuudesta levisivät nopeasti myös suomalaisille keskustelufoorumeille ja mediaan. Ajatusten soveltaminen käytäntöön suomalaisella maaseudulla vaati kuitenkin niiden yhdistämistä rakentamisen ja asumisen paikallisempiin erityispiirteisiin.⁴

Modernina esitetyn aikakauden asuntokeskustelut 1800-luvulta eteenpäin ovat heijastaneet laajempia aikakaudelle ominaisia yhteiskunnallisia ilmiöitä, kuten teollistumista ja kaupungistumista. Kysymys maaseudun asumisesta oli myös 1920- ja 1930-luvuilla monessa mielessä yhteiskunnallinen. Edellä mainittujen yhteiskunnallisten trendien lisäksi, siihen liittyi niin taloudellisia, terveydellisiä kuin kulttuurisia näkökulmia. Kodeilla on ollut vahva side myös yksilöihin. Ihmisyksilöllä on aina ollut suhde asuintilaansa ja elämäntilanteeseen, asuinpaikkojen vaihtuessa ja muuttuessa, tämä suhde on muuttunut ja saanut uusia piirteitä. Kodit ovat muodostaneet jollain tapaa kokemusten perustan, mutta samalla ne itsessään ovat perustuneet ihmisen kokemushistorialle. Tutkimuksellani osallistun keskusteluihin siitä, millainen rooli kodin tilalla on paitsi yksilöiden kokemusmerkitysten tuottajana myös yhteiskunnan sosiaalisen rakentumisen määrittäjänä. Tarkastelen näitä erityisesti kirjallisten ja kuvallisten arkistoaineistojen, aiheeseen liittyvien julkaisujen sekä muisteluaineistojen valossa.

³ Haapala 1995, 78, 246; Aikalaikirjoituksissa oman kodin omistamisen nähtiin sitovan ihmiset yhteiskuntaan ja näin ehkäisevän vallankumouksellisuutta. Ks. esim. ”Pienasuntorakennukset. Osia arkt. Akseli Toivosen Tampereen rakennusmestaripäivillä pitämästä esitelmästä.” *Rakennustaito* 20/1922, 173–174.

⁴ Saarikangas, Mäenpää, Sarantola-Weiss 2004, 10; Esimerkiksi Ruotsissa pienviljelijätilojen modernisointi oli kohdannut jo aikaisemmin vaikeuksia perinteitä voimakkaasti ylläpitäneen ja tieteeseen nuivasti suhtautuneen konservatiivisen ajattelun vuoksi. Ongelman ratkaisuksi oli nähty viljelijöiden kouluttaminen ja järjestäytyminen. Ks. Eriksson 2012, 81.

1.1 Tutkimustehtävä, tilan sosiaalisen tuottamisen teoria ja tutkimuksen keskeiset käsitteet

Tutkimustehtäväni rakentuu kahden laajemman kysymyksen kautta: 1) tutkin sitä, miten maaseudun kodin tilan muutosta ja modernisaatiota hallittiin ja tuotettiin 1920- ja 1930-luvuilla? sekä 2) sitä, miten maalaiskodin tilan muuttuminen näkyi asumisen kokemisessa? Nämä kysymykset konstruoin seuraavista elementeistä: Kodin tilan modernisaatiota tarkastelemalla selvitän modernin tilasuunnittelun ja kotiin sekä asumukseen liittyvien ihanteiden esiintymistä maaseudun asumisessa. Samalla tutkin sitä, millaiseksi muodostuivat maalaiskodin tilaan liittyvien asiantuntijoiden sekä maalla asuneiden ihmisten roolit ja suhteet. Tarkastelen myös, miten maalaiskodin tila näyttäytyy muistelukerronnassa erityisesti siitä näkökulmasta, miten tilaan kohdistettu hallinta ja määrittely 1920- ja 1930-luvuilla on ohjannut asumisen kokemuksen muistamista. Koko työn läpi kulkevana linjana on aikaisemmassa tutkimuksessa osoitettu perinteisen rakentamisen ja asumisen tavan sekä modernien ihanteiden yhteensovittaminen maalaiskodeissa.⁵ Tutkimustehtäväni ja siihen vastaamiseksi tutkimani aineistot koostuvat kolmesta laajemmasta kokonaisuudesta, jotka edustavat erityisesti sosiaalisesti tuotetun ja koetun kodin tilan osa-alueita: sanallistettu tila, visualisoitu tila sekä muistettu tila. Sanallistettua modernia maalaiskodin tilaa tarkastelen erityisesti rakennus- ja maatalousvalistuksen sekä maanviljelijöille suunnattujen rakennusoppaiden kautta. Visualisoitua tilaa analysoin puolestaan 1920- ja 1930-lukujen tyyppisuunnitelmien sekä maalaiskoteihin liittyvien valokuva-aineistojen valossa. Lopuksi tutkin kodin tilan muistelussa saamia merkityksiä ja selvitän, miten modernisoitavan tilan sanallis-visuaalinen esittäminen on vaikuttanut sille myöhemmin muodostuneisiin kokemusmerkityksiin. Tutkimuksessani tämä koettu maalaiskodin tila perustuu tilan sosiaalisen tuottamisen teoreettiseen malliin, jonka läpi tarkastelen aihettani. Erityisen merkityksensä maalaiskodin tilan sosiaalinen tuottaminen suomalaisella maaseudulla 1920- ja 1930-luvuilla saa perinteisen ja modernin yhteensovittamista kuvaavan anti-modernin modernismin käsitteen kautta tarkasteltuna.⁶ Työni on täten ensisijaisesti teoreettis-käsitteellisen historian tutkimuksen piiriin sijoittuva ja empiiristä työtäni ovat ohjanneet tutkimustehtävän tarkasteluun valitsemani näkökulmat.

⁵ Ks. myös Aaltonen 1964, 14; Arkkitehtuurin ja yhden perheen talojen tyyppisuunnittelun suhteesta Saarikangas 1993, 92–93; Sugg Ryan 2011, 221; Laajemmin uusien teknologioiden ja paikallisten tapojen yhteen liittymisestä Männistö-Funk 2014, 75.

⁶ Barnstone 2014, 89–90.

Modernin maalaiskodin tila ja idea eivät syntyneet tyhjiössä itsekseen. Tila määriteltiin yhteiskunnallisissa, sosiaalisissa ja kulttuurisissa prosesseissa niiden ihmisten ajattelussa ja toiminnassa, jotka osallistuivat esimerkiksi päätöksentekoon, järjestötoimintaan ja viranomaistyöhön. Määrittelyvaltaa oli 1920- ja 1930-luvuilla asiantuntijoilla, kuten arkkitehdeillä, rakennusmestareilla, insinööreillä, viranomaisilla, poliitikoilla ja tieteilijöillä. Tästä huolimatta myös viljelijöitä osallistettiin kodin tilan suunnitteluun kasvavissa määrin. Kodin tilaan liitettiin arvoja ja merkityksiä, joista osa jaettiin laajemmin ja osa suppeammin, toisin sanoen julkisemmin ja yksityisemmin. Kodin tila siis tuotettiin sosiaalisesti sekä yksilöiden ja yhteiskunnallisten kehityskulkujen vuorovaikutuksessa. Sen vuoksi olen työssäni tukeutunut ranskalaisen sosiologin Henri Lefebvren jo 1960- ja 1970-luvuilla kehittämään tilan sosiaalisen tuottamisen teoriaan, jonka perusteella olen rakentanut analyysikehiköni sekä esitystapani.

Lefebvren teoriamuodostuksen lähtökohdat olivat modernin tilan käsitteellistämisessä. Hän perusti argumentaationsa havainnoilleen modernistisesta tilasuunnittelusta, erityisesti 1920- ja 1930-lukujen Saksassa vaikuttaneesta ja sittemmin Yhdysvaltoihin emigroituneesta, Bauhaus-koulusta. Modernistit katsoivat sosiaalisten käytäntöjen muuttumisen viimeistään 1900-luvulle tultaessa muodostaneen myös tarpeen uudentyypiselle tilan määrittelylle.⁷ Modernin tilan määrittely oli 1920- ja 1930-luvuilla kansainvälinen ilmiö ja keskittyi erityisesti sosiaalisiin näkökulmiin mikä näkyy myös aikakauden suomalaisessa julkisessa keskustelussa kodin tilasta.⁸ Modernististen oppien vaikutukset näkyivät eri tavoin täkäläisessä ajattelussa ja tilasuunnittelun ihanteiden hahmottelussa sotien välisellä ajalla. Kansainväliset vaikutteet siis levisivät ja suodattuivat suomalaiselle maaseudulle. Osa modernismin ihanteista, kuten rakennusten yksinkertaisuus, sopi hyvin yksin suomalaisessa rakennusperinteessä jo valmiiksi nähtyjen ominaisuuksien kanssa.⁹

Teoria tilan sosiaalisesta tuottamisesta pyrki korostamaan jokapäiväisen eletyn tilan merkitystä. Sen tarkoitus oli haastaa ja ylittää vallinneet tilan tulkinnat, jotka korostivat kapitalistisesti hallittua ja määriteltyä tilaa. Näistä tilan tulkinnista oli jäänyt pois

⁷ Lefebvre 2013 [1974, 1991], 124–125. Lefebvren elämäntyötä on analysoitu monista näkökulmista. Hänen pitkäaikaisena johtoajatuksenaan oli käsitteellisen ajattelun ja ruumiillisuuden yhteensovittaminen sekä päivittäisessä elämässä että tilan tulkinnassa. Ks. esim. Merrifield 2000, 176; Teknologian kontekstissa on käytetty vastaavaa ”Teknologian sosiaalisen tuottamisen teoriaa”. Ks. tarkemmin aiheesta Männistö-Funk 2014, 73–75.

⁸ Saarikangas 1998, 200–201.

⁹ Saarikangas, Mäenpää, Sarantola-Weiss 2004, 29.

tilan inhimillinen puoli, kokemus ja käytännön elämän ruumiillisuus.¹⁰ Eletyn kokemuksen ruumiillisuutta on kuitenkin vaikea tavoittaa historiallisista aineistoista. Tyyppillisesti se on alkujaan ei-kielellinen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö ruumiillinen kokemus ole muistettavissa kielellisesti tai kehollisesti.¹¹ Lefebvre itse piti maaseudun kodin tilaa ”vapaampana” kuin kaupunkikotien tilaa. Hänen mukaansa asukkaiden oli itse helpompi muokata maalaiskotia kuin kaupunkikotia.¹² Tämä pitää ainakin osittain paikkansa ja näkyy muun muassa siinä, miten tyyppisuunnittelunkin kohdalla korostettiin paikallisten tapojen huomioimista. Toisaalta maalaiskotien tila määriteltiin huomattavan paljon vahvemmin esimerkiksi taloudellisen tuotannon näkökulmasta verrattuna kaupunkikoteihin. Siihen kohdistettiin toisinaan jopa teollisia näkemyksiä. Maalaiskotien päivittäiset tilalliset käytännöt, toiminta tilassa, erosivat aikakauden kaupunkikotien vastaavista.¹³ Samoin näiden kodin tilojen suhde julkiseen ja yksityiseen sfääriin oli usein erilainen. Vaikka 1920- ja 1930-luvulla maalaiskodin tila oli vahvasti kapitalistisen talousajattelun kautta suunniteltua, tila sai eletynä ja koettuna myös muita yhtä olennaisia merkityksiä.

Lefebvren esittelemä malli mahdollistaa tilallisten käytäntöjen sekä ilmiöiden sosiokulttuurisen ja historiallisen tarkastelun yksityiseltä tasolta yleiselle tasolle sekä materiaaliselta immateriaaliselle tasolle. Se on riittävän yleinen esitys ollakseen joustava, mutta tarjoaa samalla suhteellisen tarkat käsitteelliset kehykset kodin tilan historialliselle tarkastelulle.¹⁴ Tässä mallissa tila käsittää kolme ulottuvuutta, jotka ovat toisistaan erottamattomia: 1) Tilalliset käytännöt, joihin kuuluvat esimerkiksi päivittäiset rutiinit, verkostot sekä yhteydet, sosiaaliset rytmit sekä liikkumisen mallit joiden kautta sosiaalinen elämä tilassa muodostuu; 2) Tilan representaatiot, eli suunniteltu tila, jolla tilan määrittelyä ja sen mahdollistamaa sosiaalista toimintaa pyritään hallitsemaan; 3) Representaation tilat, kerrostumat ja merkitykset joita tila saa yksilöiden ja yhteisöjen toiminnan kautta – tila symbolina.¹⁵ Nämä tilan ulottuvuudet ovat ohjanneet sekä työni kysymyksenasettelua että käsitteellistä ja analyttistä ymmärrystäni valitsemistani aineistoista.

¹⁰ Merrifield 2000, 176–177.

¹¹ Basu 2013, 116 ja 129–130.

¹² Lefebvre 2013 [1974, 1991], 165–166; Stanek 2011, 88–89.

¹³ Saarikangas 1993, 135, 139; Saarikangas 2006, 162.

¹⁴ Stanek 2011, 130.

¹⁵ Lefebvre 2013 [1974, 1991], 38–39.

”Tilallinen käänne” yhteiskuntatieteissä tapahtui jo 1960-luvun lopulta lähtien, jatkuen 1970-, 1980- ja 1990-luvuilla, vaikka tilallisen ajattelutavan juuret ulottuvatkin pidemmälle menneisyyteen.¹⁶ Kysymys oli ennen kaikkea vallitsevien tulkintamallien haastamisesta – tilan tulkintemista uudelleen subjektiivisena ja sosiaalisena aiemman objektisoivan ja positivistis-neutraalina esitetyn tulkinnan sijaan.¹⁷ Tila yhtäältä mahdollistaa liikkeen sekä toisaalta ohjaa ja rajoittaa sitä. Samalla se voi olla objektien tai paikkojen suhteellista etäisyyttä toisistaan – näiden verkostoja.¹⁸ Kenties radikaalein tulkinta historian ja tilan suhteesta on ollut historiantutkija Philip J. Ethingtonin näkemys menneisyyden olemassaolosta ainoastaan tilassa, sillä aika on hänen tulkintansa vain mitta tilassa tapahtuvalle liikkeelle.¹⁹ Ethingtonin mukaan luonnollinen aika on ainoastaan ”kulttuurisesti määräytynyt tapa lukea muuttuvaa ympäristöä.” Itse aikaa ei voida havainnoida. Sen sijaan aika on todellinen ihmisen tietoisuudessa ja kokemuksessa ja siten sosiaalisesti konstruoitua.²⁰ Samalla tavoin voi katsoa modernisaatiota, jota on usein määritelty suhteessa aikaan ja tilaan.

Tulkitsen kokemisen tapahtuvan ajassa ja tilassa siten, että se ankkuroituu liikkeeseen jommassakummassa tai yleensä molemmissa. Tämä tarkoittaa myös muutoksen läsnäoloa kokemisessa.²¹ Tässä tutkimuksessa moderni edustaa aiottua muutosta. Käytännössä toteutunut muutos oli pääsääntöisesti yhdistelmä perinteistä ja uutta. Kodin tilan muutoksessa siis sekoittuivat sekä ihanteet että asukkaiden kokemus asumisesta. Kulttuuriantropologi Irene Cieraad on osoittanut, miten tämä voi ilmetä esimerkiksi kodin muistamisen, suunnittelun ja materiaalistien käytänteiden kautta. Hän on kuitenkin huomauttanut, miten nykypäivän nopearytmisen kulutuskuultuuri saattaa häiritä esimerkiksi ihmisten muistojen kiinnittymistä kodin objekteihin.²²

¹⁶ Kirsi Saarikankaan mukaan humanistis-yhteiskunnallisten tieteiden ”tilallinen käänne” voidaan ajoittaa 1990-luvulle. Ajattelutavan kehittymisen juuret ovat kuitenkin tila-aika -käsitystä muuttaneessa Albert Einsteinin erityisessä suhteellisuusteoriassa, ks. Saarikangas 2006, 11–12 ja viite 3. Vrt. myös edellä mainittu kapitalistisen tilan tulkinnan kritiikki. Toisaalta käsitettä on myös kritisoitu vahvasti osoittamalla sen(kin) kontekstisidonnaisuus. Ks. Randolph 2014, 215–216.

¹⁷ Bodenhamer 2012, 23–24. Tutkimuksen mahdollisuuksia olla objektiivinen, positivistinen tai neutraali on ylipäättään problematisoitu.

¹⁸ Tuan 2001 [1977], 12.

¹⁹ Ethington 2007, 465–466.

²⁰ Emt., 471–474.

²¹ Saarikangas 2013, 38.

²² Cieraad 2010, 99–100.

1.1.1 Modernisaatio, anti-moderni modernismi

Ymmärrän modernisaation prosessina, joka merkitsi muutosta sosiokulttuurisessa ja materiaalisessa todellisuudessa. Näitä ei ole mahdollista erottaa toisistaan, sillä modernia oli esimerkiksi konkreettisten teknisten innovaatioiden lisäksi uusi tapa ilmaista asioita käsitteiden tasolla. Seuraan määrittelyssäni brittikotien historiaa tutkineen Deborah Sugg Ryanin tulkintaa, jossa hän määrittelee modernin (modernity) ”olosuhteeksi tai kokemukseksi” (a condition or experience) ja modernismin ”suunnittelun esteettiseksi käytännöksi” (an aesthetic practice in ’design’ in its broadest sense).²³ Tälle kehitykselle ei ole mielekästä asettaa liian tarkkoja alku- tai päätepiteitä, sillä kehitys oli alueellisesti epätasaista ja -suhtaista: monet modernisaatioon liittyvät kehityskulut, kuten teollistuminen, kaupungistuminen, sekularisaatio ja aikakäsitysten muuttuminen olivat olleet käynnissä jo pitkään ennen 1900-lukua ja jatkuivat vielä pitkälle toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan.²⁴ Moderni käsitteenä kuvaakin enemmän sitä, miten tiedon leviämisen sekä muutosten vauhti ja laajuus kasvoivat ennen näkemättömällä tavalla 1800- ja 1900-lukujen kuluessa. Aikalaiset kuvasivat muutosta säännöllisesti sellaisilla termeillä kuin ”ajanmukainen” ja ”uudenaikainen”. Tämä näkyi kodin tilan suunnittelussa esimerkiksi uudenlaisten tilojen ilmaantumisessa piirustuksiin, suunnittelun kulttuurin muutoksessa, teknisissä innovaatioissa sekä erilaisissa kodin sisustuksen yksityiskohdissa.

Arkkitehtonisen tilan tutkimisen kannalta tutkimukseni avainkäsite on anti-moderni modernismi. Arkkitehti ja historiantutkija Deborah Ascher Barnstone on määritellyt sen modernin ja perinteisen välissä olevaksi, elementtejä molemmista sisältäväksi, mutta ei täysin kumpaankaan kuuluvaksi.²⁵ Käsitteen tausta on arkkitehtuurin tutkimuksen parissa 1980-luvun alussa kehitetyssä kriittisessä regionalismissa.²⁶ Barnstonen käyttämä käsite soveltuu kuitenkin selkeämmin historiantutkimuksen työkaluksi,

²³ Sugg Ryan 2018, 57. Ryanin mukaan moderni käsittää ne kaikki ”sosiaaliset, kulttuuriset ja materiaaliset muutokset”, jotka tapahtuivat 1800-luvun loppupuolella sekä 1900-luvun alkupuolella läntisessä maailmassa.

²⁴ Esim. Lindkvist 2007, 27–28.

²⁵ Barnstone 2014, 89–90. Barnstone on soveltanut käsitettä erityisesti 1920- ja 1930-luvun saksalaista arkkitehtuuria koskevissa tutkimuksissaan; ks. myös Sugg Ryan 2018, 57–58. Sama ajatus esiintyy Sugg Ryanin kuvaamassa brittiläisessä tutkimuksessa esiintyvissä ”konservatiivisessa modernissa” sekä ”middlebrow Modernism” -käsitteessä; Ruotsin osalta ks. esim. Vall 2015, 4–5. Kulttuurihistorian tutkija Natasha Vall on kirjoittanut, miten Tukholman näyttelyn 1930 kuraattorien, kuten Gregor Paulssonin, toimesta Ruotsissa funktionalismi sidottiin pikkukaupunkien kansanomaisempaan rakennustapaan.

²⁶ Ks. Frampton 1983.

sillä kriittinen regionalismi on ollut ennen muuta arkkitehtuurin käsitteellistäjien käyttämä ajattelutapa, jolla tavoiteltiin uusia ratkaisuja jälleenrakennuskauden modernin arkkitehtuurin aiheuttamaksi katsottuihin ongelmiin. Modernistisen arkkitehtuurin nähtiin vieraannuttavan ihmisiä kulttuuri-identiteeteistään sekä tarpeistaan. Kriittistä regionalismia kehittäneet arkkitehdit pyrkivät sen avulla sitomaan rakennukset paremmin esimerkiksi niiden paikallisiin kulttuurisiin, ilmastollisiin, historiallisiin ja sosiopoliittisiin konteksteihinsa.²⁷ Barnstone on tutkinut anti-modernin modernismin käsitteen kautta esimerkiksi asumisen modernisointia 1920-luvun alussa nykyisen Wrocławin (saks. Breslau) ympäristössä Puolan Sleesiassa. Saksalainen arkkitehti Ernst May oli saanut tehtäväkseen johtaa alueen asunto-ongelmien ratkaisemista niin kaupungeissa, lähiöissä kuin maaseutupitäjissä.²⁸ Barnstone on osoittanut, miten May sovelsi suunnittelussaan perinteisiä rakentamisen tapoja kansainväliseen moderniin tilasuunnitteluun, jonka avulla pyrittiin ratkaisemaan esimerkiksi asumisen terveydellisiä ja sosiaalisia ongelmia. Samalla hän sitoo Mayn kanssa samaan arkkitehtien kenttään pohjoismaisia suunnittelijoita kuten Gunnar Asplundin, Sigurd Lewerentzin, Eliel Saarisen ja Alvar Aallon.²⁹

Anti-modernin modernin käsite kuvaa hyvin myös sitä tilallis-esteettistä modernisaatiokehitystä, joka oli käynnissä suomalaisissa maalaiskodeissa 1920- ja 1930-luvuilla. Perinne jatkoi eloaan myös uusien periaatteiden käsitteellistetyssä tilassa ja sille annettiin uusia merkityksiä. Tulkinta tuo samalla näkyväksi sen, miten myös perinteiseksi määritellyt käytännöt, tavat ja esineet olivat yleensä ajan myötä muuntuvia eivätkä staattisia, jollaisena ne on monesti esitetty. Perinne ja moderni määriteltiin suhteessa toisiinsa, mutta kysymys ei ollut välttämättä vastakkainasettelusta.³⁰ Mayn ratkaisu Weimarissa soveltaa moderneja oppeja perinteisten rakentamisen ja asumisen tapojen

²⁷ Giamarelos 2022, 1–3. Kriittinen regionalismi toimi(i) arkkitehtuurissa erityisesti kansainvälistä, globalisoivaa (post)modernismia vastustavana ajattelutapana.

²⁸ Barnstone 2014, 95; Tarkemmin ks. Barnstone 2016, 22–39. Breslau oli 1919 lähtien Weimarin tasavallan Preussin Ala-Sleesian provinssin pääkaupunki.

²⁹ Barnstone 2014, 89–91; Aalto raportoi osallistumisestaan Frankfurtin kansainväliseen asuntokonferenssiin 24–26.10.1929 esimerkiksi Turun Sanomissa julkaistussa kirjoituksessa. Aalto, Alvar. ”Laaja kansanmassa ei asu sosiaalisesti positiivisissa olosuhteissa.” *Turun Sanomat* 3.11.1929, 1, 4 ja lyhyempi raportti Aallon matkasta ”Minimum i fråga om bostäder.” *Hufvudstadsbladet* 3.11.1929, 11 sekä *Hufvudstadsbladet* 5.11.1929, 5–6; Arkkitehti Erik Bryggman puolestaan oli raportoinut haastattelussa opintomatkastaan Saksaan 1928 *Åbo Underrättelser* -lehdessä kesäkuussa 1928. Matkallaan hän oli tutustunut muun muassa Mayn töihin Frankfurtin alueella. Ks. Bryggman, Erik. ”Rationella principer tillämpas alltmera inom arkitekturen.” *Åbo Underrättelser* 10.6.1928, 1.

³⁰ King 2011, 431. Nykyisessä tutkimuksessa perinne ymmärretään samaan tapaan muuttuvaksi ja vaihtueille avoimeksi kuin muutkin inhimillisen elämän osa-alueet; Esim. Mikkola 2006, 170; Sugg Ryan 2018, 59–60.

kautta vertautuu suomalaisen maalaiskodin modernisointiin 1920- ja 1930-luvuilla.³¹ Tämän kaltainen tulkinta maalaiskodin tilasta viittaa samaan paikallisuuden huomiointiin, mihin kriittinen regionalismi kiinnitti huomiota 1900-luvun lopulla. Tapa ei siten ole pelkästään myöhemmän tutkimuksen jalostama analyttinen kategorisointi vaan myös aikalaisten ajattelussa oli vahvasti läsnä paikallisuuden merkitys rakentamiselle.

Suomessa modernisaatiota on tutkittu viimeisten vuosikymmenten aikana niin historian tutkimuksen kuin kansatieteidenkin piirissä. Vallitseva tulkintatapa vertautuu sisällöltään anti-modernin modernismin käsitteeseen ja kriittisen regionalismin tutkimusperinteeseen, vaikka sitä usein kuvataan erilaisin termein. Historiantutkija Tiina Männistö-Funk on osoittanut väitöskirjassaan vakuuttavasti, miten teknologiset uutuudet tulivat suomalaiselle maaseudulle kansaelämään perinteisen materiaalisuuden kanssa. Ne sulautuivat olemassa olevien kulttuuristen käytäntöjen osiksi.³² Myös esimerkiksi kansatieteilijä Hilka Helsti, folkloristi sekä etnologi Laura Stark ja historiantutkija Saara Tuomaala ovat esittäneet, että rationaalisen modernisaatiokehityksen sijaan ”modernisaatio eteni pienten kokeilujen, arkipäiväisten selviytymisstrategioiden muuttamisen ja toimintaympäristöjen uudelleentulkinnan kautta. Sijansa oli myös perinteisiin ajattelumalleihin ja toimintatapoihin nojautumisella sekä uudistusten sitkeällä vastustamisella.”³³ Historiantutkija Kirsi Saarikangas on tulkinnut asuntojen modernisaatiota esimerkiksi suhteessa 1900-luvun alkupuolen terveydenhoidollisiin ajatuksiin. Puhtaus- ja moraalinormien ulottaminen kodin tilan määrittelyihin merkitsi julkisen sekoittumista yksityiseen kodin tilaan. Erityisen suuri merkitys tällä oli naisten ja kodin suhteen määrittelyssä.³⁴ Oma tutkimukseni täydentää näitä aiempia tutkimustuloksia ja selvittää, mikä oli modernisaation ja arkipäivän asumisen kokemuksen suhde kodin tilan sosiaalisen tuottamisen näkökulmasta.

³¹ Barnstone 2014, 95–96. Barnstone liittää Mayn hankkeet 1920- ja 1930-lukujen länsieurooppalaisiin arkkitehtuurin ilmiöihin, kuten asuntotehokkuuden ihanteisiin, rationalisointiin ja omatoimirakentamiseen (”self-help construction movement” – termi on toisinaan käännetty muotoon *itseapu-rakentaminen*). Mayn myöhemmistä vaiheista ja yhteyksistä Bauhaus-kouluun ks. Aynsley 2009, 89–90; myös Colomina 1999, 350–351.

³² Männistö-Funk 2014, 95–97.

³³ Helsti, Stark, Tuomaala 2006, 7.

³⁴ Saarikangas 1998, 198 ja 214 ja Johansson & Saarikangas 2009, 22–24.

1.1.2 Kokemus käsitteenä

Kokemuksen käsitettä on käytetty erilaisissa muodoissa, kuten aistikokemus, ruumiillinen kokemus, henkinen kokemus ja eletty kokemus monissa menneisyyttä koskevissa tutkimuksissa. Käsitteen alkuperää ja sisältöä on määritelty historiallisissa tutkimuksissa eri tavoin ja sen käytöllä on jo melko pitkät historialliset juuret.³⁵ Kokemus on tutkimuskäsitteenä tullut laajemman huomion kohteeksi 1900-luvun jälkimmäisellä puolella ja sen tutkimus on laajentunut sekä monipuolistunut 2000-luvun kuluessa. Historiantutkijat Rob Boddice ja Mark Smith ovat kirjoittaneet aistien, tunteiden ja historiallisten kokemusten suhteesta. Kirjansa alussa he kuvaavat pitkää historiantutkimuksellista linjaa, jossa näiden ilmiöiden tutkimus on kehittynyt. Jo varhaiset ”kokemusten” historiaa tutkineet henkilöt, kuten historiantutkijat Lucien Febvre ja Alain Corbin, huomioivat vaihtelevin painotuksin myös kokemuksen (ja aistimusten sekä tunteiden) sidonnaisuutta aikaan ja paikkaan eli historialliseen kontekstiin. Historiantutkimuksessa on määritelty kokemuksen muodostumista yleisemmin suhteessa yksilön tietoihin, esiyymmärrykseen ja vallitsevaan yhteiskunnalliseen sekä kulttuuriseen ympäristöön. Esimerkiksi arkipäiväisten kokemusten merkitys erilaisten ”ismien” muodostajina on osoittanut, miten eletty kokemus syntyy yksilön sekä yhteiskunnallisten, kulttuuristen ja materiaalien elinympäristöjen yhteisvaikutuksessa.³⁶ Kokemus on henkilökohtaisiin aisteihin osin palautuva, joka samalla yhdistyy tietoon (kokemus – koe, experience – experiment). Tieto ja havainnointi järjestävät kokemista.³⁷ Kokemisessa yhdistyvät ainakin tunteet, järki, tulkinnat ja tuntemukset

³⁵ Esimerkiksi Stuart Middleton on jäljittänyt historiantutkimuksen osalta käsitteen analyttisen tulkinnan historiaa 1950-luvun lopun brittiläisten akateemikoiden Raymond Williamsin ja E.P. Thompsonin keskusteluihin ja heidän ajattelunsa kohtaamaan myöhempään kritiikkiin. Middletonin mukaan Williams ja Thompson omaksuivat kokemuksen käsitteen omaan ajatteluunsa erityisesti 1920- ja 1930-lukujen sosiaalitieteiden metodeja kirjallisuuskritiikkiin yhdistäneiltä edeltäneen sukupolven ajatteli-joilta. Ks. Middleton 2016, 179–182; vrt. Toikkanen & Virtanen 2018, 17–19. Toikkanen ja Virtanen ovat kirjoittaneet, että kokemuksen käsitteen alkuperän ja sisällön määrittelyä tapaa varhaisemmissa tutkimuksissa harvoin; Kokemuksen käsitteen merkityksestä historiantutkimukselle 1900-luvun viimeisinä vuosikymmeninä ks. esim. Scott 1991, 780–781; Tieteen termipankki määrittelee kokemuksen *tietoisuuden muodoksi mielenfilosofiassa*. <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:kokemus> [vierailtu 31.10.2019]

³⁶ Boddice & Smith 2020, 5–9; Hakosalo 2021, 244–245; Kivimäki & Suodenjoki & Vahtikari 2021, 4–7; Kokemuksen tutkimuksen historiasta erityisesti saksankielisessä kontekstissa ja käsitteiden *Erlebnisse* sekä *Erfahrung* erottelusta ks. Emt., 11–13; Samankaltaisen tulkinnan eletystä kokemuksesta ovat esittäneet uskonnosta esi-modernin yhteiskunnan kontekstissa kirjoittaneet historiantutkijat Sari Katajala-Peltomaa ja Raisa Toivo. Ks. Katajala-Peltomaa & Toivo 2021, 1–2; Ks. myös Helsti, Stark, Tuomaala 2006, 7 sekä Stark 2006a, 15 ja 18; Scott 1991, 779–780. Historiantutkija Joan Scott on painottanut erityisesti kokemuksen käsitteen historiallistamista; Tunnekokemusten ja paikan välisestä yhteydestä tarkemmin myös Young et al 2018, 100–102 ja 108.

³⁷ Takvam 2010, 328.

(”mitä asia tarkoittaa, miltä asia tuntuu subjektista sekä mitä asia saa subjektin kuvittelemaan”).³⁸ Määrittelen kokemuksen prosessina, jossa aistein koettu elämä erilaisine rutiineineen, käytäntöineen ja tapahtumineen saa merkityksen ihmisen ajattelussa. Tällöin välittömään aistikokemukseen liittyy myös ihmisen omaan menneisyyteen, ympäröivään kontekstiin ja muihin ajattelun malleihin vaikuttavia tekijöitä. Aistikokemus suodattuu näiden esiehtojen läpi ja saa niihin kiinnittyviä merkityksiä.³⁹ Tältä pohjalta katsottuna myös asumisen kokemus asettuu samoihin raameihin, joissa sitä voi tarkastella sosiaalisesti tuotetun tilan kautta. Erityisenä huomioni kohteena näistä vaikuttavista tekijöistä on tutkimuksessani kodin tila.

Historiantutkija Joan Scott kiinnitti jo 1990-luvun alussa huomiota kokemuksen käsitteen käyttöön historiantutkimuksessa. Hänen huomionsa kohteena oli eritoten käsitteiden historiallisuus, niiden sidonnaisuus esimerkiksi ajallisiin, kulttuurisiin, yhteiskunnallisiin ja tilallisiin konteksteihin. Scottin mukaan juuri tämä historiallisuus, käsitteiden muuttuminen, toimii todisteena kokemuksesta.⁴⁰ Tutkijana tämä tarkoittaa sen tunnistamista, että hypoteesini esimerkiksi asumisen kokemuksesta ja modernisaatiosta perustuvat omaan tähänhetkiseen ymmärrykseeni niiden merkityksistä. Tutkimuskohteena olevan aikakauden ihmisille nämä merkitykset ovat voineet olla erilaisia ja siksi ilmentyä aineistoissa eri tavoin kuin tutkijana olen olettanut. Käsitteiden on, että sosiaalisesti tuotettu kodin tila jatkuvuutensa ja muutoksensa sitoo merkityksiä itseensä. Siksi sen analysointi erilaisten lähteaineistojen valossa auttaa tulkitsemaan ja erottamaan tutkijanpositioni ja omaan henkilöhistoriaani pohjautuvia merkityksenantoja lähteissä eri tavoin esiintyvistä aikalaisten tuottamista merkityksistä tutkittaville ilmiöille ja niitä kuvaaville käsitteille.

Arkkitehtuuri muokkaa sitä, miten näemme ja koemme ympäristömme. Toisaalta myös itseymmärryksemme muuntuu inhimillisen kokemuksen perusteella. Arkkitehtuuri on yhdistelmä toiminnasta ja kulloinkin vallinneista esteettisistä ajattelutavoista. Yleensä sitä rajoittavat esimerkiksi paikallinen ilmasto, rakennusmateriaalit sekä -teknologiat. Regionalismi arkkitehtuurissa puolestaan tarkoittaa rakennuksia ja tiloja, jotka ilmaisevat fyysisesti jotain alueellensa leimallista piirrettä. Arkkitehtuurin tutkija Maggie Valentine on esittänyt, että arkkitehtien huomio on keskittynyt

³⁸ Toikkanen & Virtanen 2018, 11. Suluissa lainausmerkeissä oleva teksti pohjautuu Toikkasen ja Virtasen tulkintaan siitä, miten kirjallisuutta on koettu. Heidän mukaansa kokemuksen käsite nousi kirjallisuuden tutkimuksen huomion kohteeksi 1990-luvulla, kun kognitiotieteiden merkitys tutkimuksessa kasvoi.

³⁹ Kivimäki & Suodenjoki & Vahtikari 2021, 12–13, 17.

⁴⁰ Scott 1991, 796.

arkkitehtuuriin taiteena, kun taas kansanomainen arkkitehtuuri on pohjautunut asu-
misen tarpeelle. Tämän vuoksi hän pitää kansanomaista arkkitehtuuria responsiivi-
sempana paikan kokemukselle (sense of place).⁴¹ Paikkaa analyttisena luokitteluna
on tulkittu maantieteellisen tilan ja ajan yhteisvaikutuksesta muodostuvana. Samalla
tilaa pitäisi ajan ohella tarkastella myös syy-seuraussuhteiden perspektiivistä.⁴² Kan-
sanomainen, vernakulaari, arkkitehtuuri eli ja muuntautui 1920- ja 1930-luvuilla suh-
teessa niin klassiseen, romanttiseen kuin moderniin arkkitehtuuriin. Huomioni koh-
teena on näistä viimeisin.

Funktionalismi teoriana ja arvorakennelmana arvostaa rakennuksissa niiden muodon
sopivuutta niiden funktioon.⁴³ Erityisesti estetiikkaa tutkinut filosofi Roger Scruton
on yhdistänyt estetiikan tarkastelussaan kokemisen ja kokemukset ajatteluun, jolloin
kokemuksesta tulee täysin välittömän reaktion sijaan osin tahdonalainen ilmiö. Ha-
vainnoijaa voidaan pyytää tarkastelemaan tai ajattelemaan tilaa tai rakennusta eri nä-
kökulmista, jolloin hänen kokemuksensa siitä myös muuttuu. Kieli, käsitteet ja muut
ajatusrakennelmat määrittävätkin kokemusta arkkitehtuurista. Kokemus perustuu
koetun asian tai ilmiön suhteisiin ympäristöönsä, jolloin asiat koetaan ulkoisten ja
sisäisten rakenteiden kautta eikä välttämättä ainoastaan omina yksittäisinä itsenään.⁴⁴

Kysyttäessä miksi arkkitehtuuri herättää ihmisessä tietyn reaktion pyrkii vastaus usein
selittämään asian sekä itselle että muille ihmisille. Reaktio pyritään oikeuttamaan
enemmän tai vähemmän yleisesti hyväksytyjen perustelujen, jonkin tietyn viiteke-
hyksen, avulla. Ajattelu ja kokemus asettuvat näin vuorovaikutussuhteeseen. Ihmi-
nen voi perustella reaktiotaan ja tunteitaan arkkitehtuurista toiselle ihmiselle, mutta

⁴¹ Valentine 2009, 57. Nähdäkseni tilaakin, tässä rajattuna maaseudun kodin tilaksi, voi tulkita Valen-
tinen esittämien ajatusten pohjalta. Rajanveto on osin keinotekoinen kahden käsitteen välillä, mutta
ymmärrän tilan ulottuvan laajemmin immateriaaliseen ja ajattelun muotoihin siinä missä paikka yleensä
sitoutuu syvemmin materiaaliseen ympäristöön.

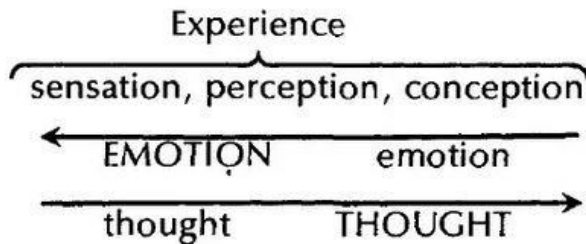
⁴² Bodenhamer 2012, 35. Ymmärrän paikan -käsitteen merkityksellistettynä tilana. Tila käsitteenä alkoi
saada enemmän huomiota 1900-luvun alkupuolen asiantuntijoiden ajattelussa ja sopii nähdäkseni sen
vuoksi paremmin omaan kysymyksenasetteluuni. Tilan korostaminen oli seurausta luonnontieteiden
teoreettisten mallien kehittymisestä, joiden pohjalta alettiin esimerkiksi nähdä eroja materiaalis-maan-
tieteellisen ja sosiaalisen tilan välillä. Ks. Randolph 2014, 213–214.

⁴³ Scruton 2005 [1973], 280. Funktionalismiksi kutsuttu arkkitehtoninen tyylisuunta edustaa omissa
ajattelussani ohjelmallista, ”puhdasta” modernismia. Käytän näitä termejä synonyymisesti. Scruton kir-
joittaa arkkitehtuurin esteettisestä kokemisesta, joka on yksi asumisen kokemuksen osa.

⁴⁴ Scruton 2005 [1973], 284–286. ”In the normal case, how one sees is determined by what one be-
lieves, and what one believes is outside one's voluntary control.” Toisen maailmansodan jälkeisestä
ajasta ja laajemmin arkkitehtuurin, tunteiden ja kokemuksen yhteydestä ks. Nielsen & Grossmann
2019, 3–4.

täysin hyväksyäkseen tällaiset perustelut ja järjelyyn on ne yleensä todennettava omien kokemusten kautta.⁴⁵ Arkkitehtuuria ei siis voi käsitellä mielekkäällä tavalla ympäristöstä tai kokijoistaan irrallisena. Samalla yksilöiden ajattelun kehykset ja uskomukset ovat ajassa muuttuvia ja vaikutuksille alttiita. Modernisoitua maalaiskoti oli 1920- ja 1930-luvulla eläneiden ihmisten keskuudessa tila, joka tuotti jaettua ja kollektiivista kokemusta. Yhtäläisyydet ja eroavaisuudet asumisen kokemuksissa paljastavat täten sen, missä määrin tämä arkkitehtoninen kokemusrakenne vaikutti ihmisten elämään.

Kokemuksen tasot vaihtelevat. Oman kodin tila, koetaan intiimisti aistien välityksellä. Sen sijaan toisen koti, vieras kaupunki tai esimerkiksi valtio tilana voidaan toisinaan kokea vain käsitteellisesti ja osa ainoastaan representaatioidensa välityksellä. Toisaalta esimerkiksi hengelliset tilat voivat myös tuottaa voimakkaita aistikokemuksia. Tutkijan haasteena on se, että ensimmäinen (aistein) kokemisen tapa on yleensä vaikeampi kommunikoida, sanallistaa ja käsitteellistää, kun taas jälkimmäinen käsitteellistetty on jo lähtökohtaisemmin kommunikatiivista, ideoiden tasolla tapahtuvaa.⁴⁶ Maantieteilijä Yi-Fu Tuan määrittelee kokemuksen kattotermiksi, joka käsittää kaiken sen, miten ihminen tietää todellisuudesta ja rakentaa sitä. Hänen määritelmässään kokemukseen kuuluvat niin ”suorat ja passiiviset haju-, maku- ja kosketusaistimukset kuin aktiivinen visuaalinen havainnointi ja epäsuorempi symbolisaatio.” Hän on hahmotellut kokemuksen ajattelun ja tunteiden suhteen alla olevassa kuviossa:⁴⁷

Kuvio 1. Kokemuksen muodostuminen [Lähde: Tuan 2001 [1977], 6.]

⁴⁵ Scruton 2005 [1973], 290–291.

⁴⁶ Tuan 2001 [1977], 6.

⁴⁷ Emt., 8.

Kokemuksessa tunne ja järki yhdistyvät, se on uuden kohtaamista, jonka kautta muodostuu tieto maailmasta.⁴⁸ Tuanin kuvio esittää, miten kokemus muodostuu välittömän tuntemuksen, havainnon ja käsitteellistämisen kautta ja missä kokemuksen osat alueissa tunne ja järki painottuvat. Oma työni keskittyy käsitteellistetyn kokemuksen tutkimiseen, mutta Tuanin kuvio esittää hyvin sen, miten kokemus muodostuu ja muodostetaan prosessissa, jossa tiedostamaton sekä tiedostettu esiintyvät yksilöstä riippuvain painoarvoin tunteen ja ajattelun akseleilla.

1.1.3 Kodin tila ja sen representaatiot

Koti käsitteenä määrittyy yleisesti suojaksi ja turvaksi, levon ja lisääntymisen paikaksi, yksityiseksi tai osin puolijulkiseksi tilaksi sekä, ja erityisesti maaseudulla, tuotannon tilaksi. Näiden kodin tilan ominaisuuksien kautta muodostuu edelleen siihen kytkeytyvä toiminta. Kodin tilan yleiset määrittelevät tekijät ovat sekä henkilökohtaisesti että kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti rakentuneita. Tilaan kytkeytyvät kokemukset ja merkitykset muodostuvat menneen, nykyisyyden ja tulevan kohtaamiselle.⁴⁹ Samalla tavalla tila käsitteenä voidaan jakaa eri tasoihin, jotka ilmenevät toisiinsa sekoittuneina: globaali tila, liikkeen ja siirtymien tilat sekä yksityiset tilat.⁵⁰ Lefebvren lisäksi esimerkiksi arkkitehti Amos Rapoport on määritellyt tilaa (rakennettua ympäristöä) sosiaalisesti. Hänen mukaansa ihmisen ja hänen ympäristönsä sosiokulttuurista suhdetta voi tarkastella kahden kysymyksenasettelun kautta: miten ihmisen ja ihmisyyden luonteenomaisuudet vaikuttavat rakennetun ympäristön muodostamiseen sekä miten rakennettu ympäristö vaikuttaa ihmisten käytökseen.⁵¹ Tutkimukseni perusasetelma on juuri tällainen. Sijoitan tutkimusaiheeni historiantutkimukselliseen jatkumoon suomalaisen asumisen ja arkkitehtuurin saralla. Työni kannalta merkittävä innoittaja ja apu on ollut asumisen ja arkkitehtuurin historiaa tutkineen Kirsi Saarikankaan väitöskirja *Model Homes for Model Families*, joka avasi Suomessa laajemmin tutkimussuunnan, jossa rakennuksia ja arkkitehtuuria tarkasteltiin uusista

⁴⁸ Tuan 2001 [1977], 9–10.

⁴⁹ Tunturi & Syrjämaa 2002, 25; Saarikangas 2002b, 48–49; Butler 2012, 42.

⁵⁰ Lefebvre 2013 [1974, 1991], 155.

⁵¹ Rapoport 1976, 7–8, 10; Saarikangas 2006, 9–10.

näkökulmista, kuten sosiaali- ja sukupuolihistoriallisista lähtökohdista.⁵² Siinä missä Saarikangas on keskittynyt väitöskirjassaan ja myöhemmissä tutkimuksissaan enimmäkseen kaupunkialueisiin, kuten sotien jälkeisiin lähiöihin, tuo oma työni näkyvämmäksi hänen avaamiaan näkökulmia maaseudun kontekstissa sekä toista maailmansotaa edeltävässä ajassa. Hyödynnän työssäni myös osin samoja tutkimusaineistoja.

Väitöskirjatyöni kannalta Saarikankaan tutkimusten merkitys on ollut kahtalainen: yhtäältä olen pystynyt seuraamaan hänen raivaamiaan tutkimussuuntia ja toisaalta olen samalla pystynyt hahmottamaan uusia tutkimuksen paikkoja sekä aineistoja, joilla kentän tutkimusta voisi viedä eteenpäin. Saarikankaan töihin nähden tätä työtä voikin pitää täydentävänä tutkimuksena arkkitehtuurin ja asumisen historiankirjoituksessa. Toisaalta esimerkiksi varsinainen sukupuolihistoriallinen painotus jää tässä työssä vähemmälle, vaikkakin koti ja naiseuden ihanne kietoutuivat voimakkaasti yhteen sotien välisen ajan yhteiskunnallisessa ja kotia koskevassa keskustelussa. Sukupuolille asetetut roolit yhteiskunnassa ja kodeissa näkyvät kotien suunnittelussa sekä asumisen kokemisessa. Myös moderneja ihanteita on tulkittu miehiseksi nähtyjen ominaisuuksien ilmentäjinä siinä missä koti ja perinne on tulkittu feminiinisen piiriin kuuluviksi. Sukupuolirooleilla ja -ihanteilla oli tärkeä merkitys kodin tilan kannalta.⁵³ Rakennuksia suunnitelleet miehet kannustivat maalaisnaisia osallistumaan kotiensä suunnitteluun, sillä kodin ympäristön merkitys oli naisten työlle ratkaiseva. Maalaisnaisia myös kurssitettiin esimerkiksi kotitalouden ja keittiöpuutarhan hoitamiseen ja lisäksi 1920- ja 1930-luvuilla naistoimijoita, kuten arkkitehteja, alkoi ilmaantua enemmän myös miehelle rakennussuunnittelun kentälle. Naisilla oli mahdollisuuksia

⁵² Saarikangas 1993. Ks. erityisesti luvut 4 ja 6; Työläiskodin muodostumista 1900-luvun alun kaupunkiympäristössä on käsitellyt historian tutkija Pirjo Markkola väitöskirjassaan. Ks. Markkola 1994; Perheen, asumis- ja lisääntymisterveyden sekä kotien tuotannon keskustelut liittyivät vahvasti sekä 1900-luvun alun työläis- että maalauskoteihin. Asumiseen liitetyt ihanteet heijastuivat siihen, millaisiksi nämä kodit saattoivat muodostua ja millaisia rooleja niiden asujille oli määritelty. Markkola on osoittanut, miten erityisesti työläiskotien naisten rooli oli kodissa ja asumisessa määritelty, ks. Emt. 131–140.

⁵³ Kirsi Saarikangas on käsitellyt julkaisuissaan paljon sukupuolen ja arkkitehtuurin problematiikkaa. Ks. esim. Saarikangas 2002a, 24–26 ja Saarikangas 2006, 14–19; Laajemmin sukupuolittuneesta tilasta ks. Heynen 2005, 3; Maaseudun elämän ja maatalojen sukupuolittuneisuudesta 1800-luvun loppupuolelta toiseen maailmansotaan saakka erityisesti Ann-Catrin Östmanin väitöskirja Östman 2000, 12 ja passim. Östman kirjoittaa, miten tutkimuksessa on osoitettu sukupuolittuneiden työnjakojen olleen kuitenkin suuresti vaihtelevia ajassa ja tilassa; Sukupuolitetusta maaseudun tilasta erityisesti toisen maailmansodan jälkeisessä ajassa ks. Olsson & Ruotsala 2009, 10–11; arkkitehtuurista, kodista ja sukupuolesta länsieurooppalaisessa kontekstissa esim. Cieraad 2002; sekä naisten yhteiskunnallisesta asemasta Suomessa esim. Kaarninen 1995, 37, 227. Kaarninen käsittelee väitöstutkimuksessaan erityisesti naisten kouluttautumista ja yleisemmin koulutuksen merkitystä sukupuolten ja yhteiskuntaluokkien suhteelle 1920- ja 1930-luvuilla; Maaseudun, sukupuolen ja kansalaisuuden yhteyksistä 1900-luvun alussa ks. myös Ahlbäck & Östman 2012, 4–10.

vaikuttaa kodin muutokseen, mutta pääasiassa vallinneitten sukupuolinormien raameissa.

Tässä määrittelen lyhyesti sen, mitä kodin tila⁵⁴ sosiaalisesti tuotetun tilan viitekehyydessä tarkoittaa suhteessa työni aineistoon. Arkkitehti ja arkkitehtuurintutkija Andrew Ballantyne mukaan koti on käsitteenä osin yleismaailmallisesti jaettu – se saa yhteisiä merkityksiä – sekä osin paikallisesti vaihtelevasti määrittyvä.⁵⁵ Esimerkiksi kotiin liittyvät aistikokemukset ja tunteet ovat samaan aikaan sekä yksilöllisiä, intui-mejä että tilassa tapahtuvia ja siitä riippuvaisia. Irene Cieraad on huomauttanut, miten kodin aistiminen on myös ympäristöstä riippuvaista. Äänet, hajut ja tuntoaistin piirissä olevat materiaalit vaihtuvat kodeissa ja ympärillämme.⁵⁶ Cieraadin tapaan myös filosofi Gaston Bachelard nosti jo 1950-luvun lopulla fenomenologisessa tarkastelussaan esiin lapsuudenkodin merkityksen kodin ja asumisen kokemuksen sekä -tapojen muodostumisessa.⁵⁷ Tutkimuksessani kodin tila on ennen kaikkea suunniteltua ja rakennettua tilaa, mutta siihen liittyy myös aineettomia merkityksiä. Nämä merkitykset määrittävät, kuten Kirsi Saarikangas on todennut, ”tilan käyttäjien sekä nykyisen ja menneen kontekstin kohtaamisissa”.⁵⁸ Tulkintani mukaan näitä kohtaamisia on modernin maalaiskodin kontekstissa syntynyt 1) tilan käyttäjien kohdatessa uuden tilasuunnittelun aineistoja ja ajatuksia; 2) uudessa tilassa tapahtuneessa päivittäisessä elämässä; 3) ihmisten kohdatessa muita tilan representaatioita, kuten valokuvia; 4) ihmisten muistellessa asumistaan yksityisesti tai haastattelutilanteessa; 5) asiantuntijoiden määrittelyissä tilan luonteesta (perinteinen/moderni, uusi/vanha ja niin edelleen) sekä 6) tutkijan tulkitsessa edellisiä nykypäivästä käsin.

Tila on näkyvää, mutta samalla se vaikuttaa elämiseen, liikkumiseen ja kokemiseen tavalla, joka ei aina muodostu tietoisiksi ajatuksiksi. Käsitteilyssäni materiaallinen, mentaalinen ja yhteiskunnallinen tila kulkevat yhdessä, sillä ne ovat toisistaan erottamattomia.⁵⁹ Moderni maaseudun kodin tila ja sen representaatiot niin teksteissä kuin asema- ja rakennuspiirustuksissa voidaan tulkita monien ulottuvuuksien kautta. Yhtäältä representaatiot edustivat perinteistä tilaa, toisaalta modernin ajan mukaista tilaa ja kolmanneksi pienviljelijäyhteiskuntaan sopivaa tilaa. Representoimalla maaseudun

⁵⁴ Käytän synonyymina tälle termiä koti.

⁵⁵ Ballantyne 2004, 29–30.

⁵⁶ Cieraad 2010, 98–99.

⁵⁷ Bachelard 1994 [1957], 14–15.

⁵⁸ Saarikangas 2002b, 49 ja Saarikangas 2002a, 20–22.

⁵⁹ Lefebvre 2013 [1974, 1991], 11–12; Laitinen 2004, 1.

tilaa se otettiin samalla suuremmin kontrollin kohteeksi, jonka avulla maaseutu ja kodin tila voitiin integroida tiukemmin osaksi tavoiteltua yhteiskuntajärjestelmää. Suunnittelijoiden näkemys modernista kodista perustui ymmärrykseen modernin käsitteestä, perinteestä, paikallisesta, paikasta ja asukkaista. Maaseudun talojen pohjapiirustukset alkoivat 1920- ja 1930-luvulla jakautua erityyppisiin huoneisiin, joita määrittivät erilaiset tilalliset painotukset. Keittiö nähtiin ensisijaisesti toiminnan tilana, mutta toisaalta vanhaan tapaan perustuvan tuvan toiminnallisuus alkoi muuttua keittiön eriyttämisen myötä. Toisaalta koko 1920-luvun ja 1930-luvun perinteinen tupa oli kuitenkin suunnittelijoillekin keskeinen osa maalaiskotia.⁶⁰ Siihen alkoi vähitellen kohdistua muutoksia. Esimerkiksi tuvan rooli sosiaalisten suhteiden tilana muuttui. Sen yksityisiä ja julkisia toimintoja jaettiin toisaalle taloon ja muihin rakennuksiin. Modernissa suunnittelussa tuvan sosiaalinen tila jaettiin uudelleen esimerkiksi isännän työhuoneen, eri sukupuolten makuuhuoneiden ja vierashuoneiden kesken. Samoin jaettiin myös tuvan toiminnallinen ulottuvuus niin keittiön, pesu- ja kivaushuoneiden kuin työhuoneidenkin kesken. On nähtävissä, että kokemus ja käsitys maaseudun asuintalosta muuttuivat.

Käytän käsitettä tila tietoisena sen abstraktista, monitulkintaisesta luonteesta. Lopulta tulkintani käyttämistäni aineistoista kuitenkin kertoo niistä merkityksistä, joita tilalle tuotettiin siinä prosessissa, missä kodin tiloista tuli paikkoja – elettyjä, koettuja ja kokemuksellistettuja tiloja. Paikan käsitteen on katsottu sitovan merkityksiä vahvemmin kuin tilan käsitteen. Samalla sen on nähty olevan vastustuskykyisempi mahdollisille uusille merkityksille.⁶¹ Koska tarkastelen modernisoituvaa kodin tilaa, joka oli vasta muotoutumassa eikä ollut vielä kaikkine siihen liittyvine käsitteineen, objekteineen ja ilmiöineen aikalaiskokijoille tuttu, pidän tilan käsitettä paikkaa keskeisempänä analyysin välineenä tutkimustehtäväni kannalta. Muutoksessa ollut tila asetti reunaehjoja, joissa asumisen kokemus muodostui. Modernin tilan merkityksellistämisen vaati modernisaation kielen ja käsitteiden tuntemista, se saattoi tulla modernina koetuksi paikaksi vasta silloin, kun ihmiset alkoivat tunnistaa siinä moderniin esimerkiksi asiantuntijoiden julkisissa puheenvuoroissa liitettyjä pysyvämpiä

⁶⁰ Paatela 1920, 380; Representaatioista ja yksilöiden toimijuudesta niiden omaksumisessa ks. esim. Kivimäki & Suodenjoki & Vahtikari 2021, 16. Kivimäki et al. kirjoittavat asiasta nationalismien kontekstissa, mutta heidän tulkintansa sopii minkä tahansa ”ismin”, kokemuksen ja yksilöiden välisen suhteen tarkasteluun.

⁶¹ Tuan 2001 [1977], 6; ks. myös Häyrynen 2005, 12–14 ja 26–27. Maisemantutkija ja taidehistorioitsija Maunu Häyrynen on selvittänyt paikan merkitysten tuottamista maisema -käsitteen kautta. Häyrysen tutkimus osoittaa, miten paikan ja tilan merkityksenantoprosessit ovat hyvin samanlaisia. Muistin ja paikan suhteesta esim. Árvay & Foote 2019, 135–136.

objekteja ja merkityksiä. Toisaalta muutoksen kohteena ollut tila oli yleensä merkityksellistynyt jo muutosta edeltävän historiansa kautta.⁶² Kodin modernisaatiossa oli-kin monesti kyse näiden merkitysten yhteensovittamisesta ja jopa kamppailusta. Tilan käsite mahdollistaa analyysille sellaisen abstraktiotason, jossa voin huomioida kodin tilalle sekä yleisemmin että yksityisemmin annettuja ja tuotettuja merkityksiä. Samoin sen avulla on ollut mahdollista sitoa tähän tutkimukseen keskeiset modernin ja perinteen käsitteet.

1.2 Tutkimusmenetelmät, tulkinta ja lähteet

Kuvaan seuraavissa alaluvuissa enemmän käyttämiäni aineistoja sekä niihin soveltami-ani aineistonkeruu- ja analyysimenetelmiä, mutta perustelen niiden käyttöä ensin.⁶³ Tutkimukseni jäsentyy vahvasti valitsemani teoreettisen viitekehyksen ympärille ja tutkimuskäsitteiden välisille suhteille. Tämän voisi äkkiseltään tulkita täysin ohjaavan työn empiirisiä valintoja, mutta olen pyrkinyt johdonmukaisesti pitäytymään siinä, että sekä teoria että empiria kulkevat yhdessä toisiaan ohjaten. Tutkimuskäsitteiden on tarkoitus rakentaa perusteltu ja uskottava yhteys aineistojen sekä teorian välille. Aineistoista tehdyt havainnot voidaan niiden avulla ottaa teoreettisen tarkastelun alle.⁶⁴ Tässä tarkastelutavassa tutkimuskohteen sisäiset käsitteet toimivat tarttumapintoina analyysin välineinä oleville tutkimuskäsitteille ja auttavat samalla tarkentamaan niitä sekä osoittamaan mahdollisten uusien tutkimuskäsitteiden tarpeen. Aineistoissa esiintyvät kotiin, asumiseen ja modernisaatioon liittyvät käsitteet ovat sekä ohjanneet huomiotani analysoimaan näihin liittyviä sisältöjä että samalla muokanneet ajatteluni siitä, mitä tutkittavan aikakauden ihmiset näillä tarkoittivat. Esimerkiksi kodikkuus, viihtyisyys, tehokkuus, ajanmukaistaminen ja ajan vaatimusten tasolle ko- hoaminen olivat ilmaisuja, joita aikalaisteksteissä liitettiin maalaiskoteihin. Nämä esiintyivät vaihtelevissa konteksteissa, liittyen esimerkiksi kotien kalustamiseen, huoneiden sijoitteluun, sukupuoleen ja tekniseen kehitykseen. Tieteellisessä tutkimuk- sessa on jo pitkään eroteltu aineistossa tai tutkimuskohteena olevien henkilöiden

⁶² Tuan 2001 [1977], 17–18.

⁶³ Tuomi & Sarajärvi 2018 [2002], 14–16.

⁶⁴ Hänninen, Kajander & Lappi 2022, 47–48. Riitta Hänninen, Konsta Kajander ja Tiina-Riitta Lappi kirjoittavat: ”Kulttuuria koskevat teoriat esittävät väittämiä tutkimuksen kohteena olevasta kulttuuri- sesta ilmiöstä, käsitteet puolestaan luovat vastaavuuden kulttuuria koskevien teorioiden ja aineistosta tehtyjen havaintojen välille.”

omaan aikaansa ja paikkaansa sidotut käsitteet tutkijan omista analyysia ohjaavista käsitteistä.⁶⁵

Laadullisen tutkimuksen metodiikasta kirjoittaneiden Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven esittelemän jaottelun mukaan tutkimukseni sijoittuu empiirisen analyysin kategoriaan. Pidän kuitenkin tällaista kategorisointia historiantutkimuksen kannalta ongelmallisena, sillä se ikään kuin sulkee pois mahdollisuuden aineiston teoreettiseen analysointiin esittämällä teoreettisen tutkimuksen yksinomaa argumentaation (ja havaintoaineiston) teoreettisia ongelmia ja niitä koskevia väitteitä tarkastelevana tutkimuksena.⁶⁶ Historiantutkija Jorma Kalela onkin painottanut ennen muuta tutkijan argumenttien ja hänen tuottamansa historian rekonstruktion välistä suhdetta ja niiden huolellista selittämistä tutkimuksen yleisölle.⁶⁷ Tutkimukseni asettuu paremmin hermeneuttiseen perinteeseen, jossa tutkitaan ilmiöitä ja merkityksiä. Huomioni on kohdistunut aineistoihini erityisesti kriittisen hermeneutiikan näkökulmasta, jossa tutkittavan ilmiön eri ulottuvuudet korostuvat tarkastelun teemoina suhteessa yksilön niille tuottamiin merkityksiin. Modernisoituva maalaiskoti ilmiönä tuotti erilaisia merkityksiä, jotka ilmenevät esimerkiksi asiantuntijoiden näkemyksissä ja viljelijöiden kokemuksissa asumisesta. Kriittisen hermeneutiikan lisäksi työni liittyy kokemuksen merkitysten tutkimisen kautta myös fenomenologis-hermeneuttiseen (merkitysteoreettinen) tutkimusalaan, jossa tutkimuskohteena on ennen kaikkea ihmisten elämismaailma.⁶⁸ Fenomenologia sopii tutkimusotteeksi sen vuoksi, että se mahdollistaa myös kognition ulkopuolella tapahtuvan arkipäiväisen kokemuksen tarkastelun.⁶⁹ Teoreettisen viitekehitykseni vaikutus työn empiriaan kulminoituu valinnoissa, joita olen tehnyt tutkimuksen analyysikäsitteiden sekä aineistonkeruuta ohjanneiden termien

⁶⁵ Cramer 2018, 63–64. Nk. *emic* ja *etic* jaottelu on alkuaan kehitetty kielitieteessä ihmisten käyttäytymisen tutkimista varten. Kulttuurientutkimuksella tarkoitan tässä esimerkiksi etnologiaa ja sosiolinguistiikkaa; Ajan vaatimusten, menneen, nykyisen ja tulevan suhteesta asunusuunnittelussa vrt. myös Saarikangas 2002a 234–237.

⁶⁶ Tuomi & Sarajärvi 2018 [2002], 18–22.

⁶⁷ Kalela 2018, 40. Kalela kirjoittaa historian yhteiskunnallisen rakentamisen prosessista historiantutkimuksen lähtökohtana. Toisena tärkeänä lähtökohtana hän pitää ”jokapäiväistä historiaa”.

⁶⁸ Gadamer 2013 [1960], 260, 301; Hans-Georg Gadamer on kirjoittanut hermeneutiikasta ennen muuta tutkijan perspektiivistä, siitä miten historia vaikuttaa tutkijan omaan historialliseen tulkintaan.

Tällaisen hermeneutiikan voi kuitenkin katsoa koskevan yleisemmin ihmisten tulkintoja omasta ympäristöstään; Hermeneuttisesta merkitysten tutkimisesta ja sen suhteesta sekä tutkimuskohteeseen että teorian muodostamiseen ks. esim. Hänninen, Kajander, Lappi 2022, 50–52; Muistitiedosta henkilökohtaisen ja sosiaalisen maailman välillä toimivana ks. Abrams 2010, 4; Tuomi & Sarajärvi 2018 [2002], 29–31, 40–41, 47.

⁶⁹ Ks. Tarkemmin Seamon 2015, 389–391; Yksilön havainnoinnin, mielikuvien ja kognition suhteista ks. tarkemmin myös Hatva 2009, 22–24.

valinnassa. Koska olen valinnut kiinnostukseni kohteeksi kodin tilan ja sen sosiaalisen tuottamisen, joita tarkastelemalla pyrin tuottamaan uutta tietoa ja ymmärrystä menneisyydestä, olen sitoutunut jo tämän valinnan kautta merkitysten tutkimiseen. Tutkimustulokseni ovat valittuihin lähteisiin ja konteksteihin perustuva tulkinta menneisyyden ilmiöiden merkityksistä sekä niiden välisistä yhteyksistä. Samalla tulkintani ovat osa historiallisen tiedon uudelleen muotoutumisen jatkuvaa prosessia.⁷⁰ Huolimatta konstruktivistisesta tavastani ajatella en näe, että asia (objekti) ja näkökulma (subjekti) sulkisivat toisiaan pois.⁷¹ Näiden painotukset vaihtelevat tutkittavan lähteaineiston ja tutkimustehtävän mukaan. Joka tapauksessa tämä tutkimus on lähtökohdiltaan kulttuurintutkimusta ja metodologiani perustuu ”strategisesti ja pragmaattisesti valittuihin sekä sovellettuihin menetelmiin”.⁷² Olen analysoinut aineistojeni sisältöä teoreettisten valintojeni pohjalta.

Sisällönanalyysia voi pitää joko tiukasti yksittäisenä metodina tai väljempänä viitekehystenä tutkimukselle. Kummassakin tapauksessa se on laadulliseen tutkimusotteeseen olennaisesti kuuluva asia. Omassa analyysissäni olen noudattanut pääpiirteittäin Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi-teoksessa kuvattua runkoa laadullisen analyysin etenemisessä.⁷³ Sisällönanalyysin ymmärrän pyrkimyksenä kuvata, eritellä ja vertailla käyttämiäni lähteiden (dokumenttien) sisältöä.⁷⁴ Kiinnostustani aineistoon ovat rajanneet kodin tilan, modernisaation ja perinteen käsitteet, joiden läpi olen valikoimiani aineistoja lukenut. Tehdessäni havaintoja aineistoista, olen kirjannut muistiin näihin käsitteisiin liittyviä sisältöjä. Analyysivaiheessa olen edelleen teemoittanut aineistojani työn teoreettisen kehyksen avulla. Tällä tarkoitan maalaiskodin tilan sosiaalisen tuottamisen elementtejä, kuten suunnittelua, tilan tuottamia representaatioita ja päivittäistä elämistä. Työn kuluessa olen kokeillut muitakin aineiston teemoittamistapoja, kuten esimerkiksi erilaisten tilatyyppejen (huonetilojen) mukaan teemoittelua. Lopulta päädyin valitsemaan teorian ohjaaman teemoittamisen, sillä se on

⁷⁰ Kalela 2018, 20; Tuomi & Sarajärvi 2018 [2002], 45; kontekstien rakentamisesta tutkimusprosessissa myös Hänninen, Kajander & Lappi 2022, 48.

⁷¹ Emt., 55–56.

⁷² Alasuutari 2011, 21. *Brikolaasin* -käsitettä on käytetty kuvaamaan metodologiaa, jonka tavoitteena on uusien näkökulmien etsiminen ja löytäminen. Mirrka Danielsbacka, Matti O. Hannikainen ja Tuomas Tepora ovat käyttäneet historian tutkimuksen teoreettisuudesta kirjoittaessaan termiä *eklektinen* kuvaamaan tämänkaltaista metodien ja teorioiden valintaa. Termien eroavaisuudesta huolimatta kyse on samasta asiasisällöstä. Danielsbacka, Hannikainen, Tepora 2018, 9; arkielämän kokemuksen tutkimisen, kulttuurin ja etnologian suhteesta ks. Hänninen, Kajander, Lappi 2022, 45–46.

⁷³ Tuomi & Sarajärvi 2018 [2002], 78–79.

⁷⁴ Emt., 89–90.

mahdollistanut paremmin tutkimuskäsitteiden soveltamisen ja perusteellisemmän analyysin aineistoissa esiin tulevista tilan merkityksistä ja merkityssuhteista. Tässä työnteon vaiheessa sekä analyysi että tämän tutkimustekstin työstäminen ovat kulke-
neet yhdessä.

Asumisen kokemusta olen selvittänyt tulkitsemalla maalaiskodin tilaa aineistoista kulttuuristen mallien näkökulmasta. Sosiologi Pertti Alasuutari on kirjoittanut näistä tulkintarepertuaareina, jotka ohjaavat artikulaatioissamme tapahtuvia erontekoja. Hän tarkastelee näitä tekstien erottelujärjestelmien yhteydessä.⁷⁵ Sovellan samanlaista näkökulmaa omiin aineistoni teksteihin, kuten opaskirjoihin, lehtikirjoituksiin, muistitietokirjoituksiin sekä järjestö- ja viranomaistoiminnassa tuotettuihin dokumentteihin, mutta työni kysymyksenasettelussa korostuva tila edellä. Näen siis artikulaation kokemuksesta asettuvan tilallisiin tulkintarepertuaareihin, kulttuurisiin malleihin, joita esimerkiksi muistitietoaineiston vastaajilla on ollut. Toisin sanoen kodin tila muutoksineen on ohjannut kokemista tilassa sekä tätä koskenutta muistelukerrontaa. Kuvaan tätä suhdetta kokemusrakenteen käsitteellä.⁷⁶ Käsite kuvaa niitä materiaalisia ja immateriaalisia seikkoja, jotka ovat vaikuttaneet asumisen kokemukseen tämän tutkimuksen tutkimusaikakaudella. Hermeneuttisen kehän tapaan, asumisen kokemukset ovat myös muokanneet tätä kokemusrakennetta. Kulttuuria voikin yleisellä tasolla kuvata vaihtelevana mahdollisten valintojen joukkona, joista neuvotellaan ihmisryhmien sisällä, välillä ja ylitse.⁷⁷ Tässä tutkimuksessa modernisoituva asuminen muodostaa tällaisen valintojen joukon, jota tutkimusaikakauden ihmiset määrittelivät ja muovasivat.

Tilan sosiaalisen tuottamisen teoriaan perustuva tutkimusotteeni tarkoittaa sitä, että aineistoa läpikäydessäni olen pelkistänyt havaintojani siitä valitsemani näkökulman mukaan. Havaintojen pelkistämistä pidetään laadullisen analyysin ensimmäisenä vaiheena.⁷⁸ Näin olen yhdistänyt havaintojani joukoiksi, jotka sisällään jakavat yhteisiä piirteitä. Nämä joukot liittyvät vahvasti työn analyttisiin käsitteisiin joko suoraan tai tarkempien alakäsitteiden kautta. Esimerkiksi yksittäiseen kuvaan liittyvä käsite koti

⁷⁵ Alasuutari 2011, 95–96.

⁷⁶ Kivimäki & Suodenjoki & Vahtikari 2021, 16; Siltala 2018, 45–46; Kivimäki 2021, 299–300. Kivimäki on tulkinnut tämän kaltaisen rakenteen ohjaavan myös ihmisten unia. Artikkelissaan hän käyttää esimerkkinä ohjaavasta rakenteesta kansakuntaa.

⁷⁷ Leerssen 2021, 4–5.

⁷⁸ Alasuutari 2011, 32; teoreettisemmasta otteesta historianitutkimuksessa ovat hiljattain kirjoittaneet Mirka Danielsbacka, Matti O. Hannikainen ja Tuomas Tepora, ks. Danielsbacka, Hannikainen & Tepora 2018, 8–9.

voi pitää sisällään modernin tai perinteen käsitteille määrittämiä sisältöjä. Toisaalta historiallisten aineistojen kanssa havaintojen pelkistämistä ei voi tehdä samassa mielessä kuin muussa yhteiskuntatutkimuksessa. Erilaiset historialliset lähteet valottavat tutkittavaa ilmiötä omista näkökulmistaan antaen erilaisia ja usein yhteismitattomia tiedon kappaleita. Historiallisessa tutkimuksessa siis korostuu laadullisen analyysin toinen vaihe, jota sosiologi Pertti Alasuutari on kutsunut arvoituksen ratkaisemiseksi. Havaintojen pelkistämisen merkitys tutkimuksessa liittyy kuitenkin sen abstraktiotason valintaan.⁷⁹ Oman tulkintani taso on yksityisen ja yleisen kohtaamisessa ja näkyy työn teoria-, menetelmä- ja aineistovalinnoissa sekä jäsenyyksessä. Voi sanoa, että olen työssäni yhdistänyt sekä teorian hyödyntämisen (tilan sosiaalisen tuottamisen teoria) että käsitteellistämisen kautta tehdyn abstraktiotason kohdentamisen.⁸⁰

Olen rajannut huomioni kohteet siten, että pystyn tarkastelemaan sekä maaseudun rakentamisessa mukana olleita yhteiskunnallisia toimijoita että henkilökohtaisempaa päivittäistä asumista. Argumentaationi kannalta olennaisimmat viitekehykset ovat maataloudellinen järjestötoiminta, siihen liittynyt koulutus- ja neuvontatoiminta ja maatalousoppien levittämisen foorumit sekä visuaalisen kulttuurin muodostuminen maaseudun arkkitehtuuriin valokuvaamisen ja rakennussuunnittelun kautta. Tutkimuskohteiden lisäksi ne muodostavat toisilleen aikakauden kontekstin, jonka läpi kuttakin osaa voi erikseen tarkastella. Syy tekemiini rajauksiin on siinä, että olen tulkinnut maatalousjärjestöt ja niiden julkaisu- ja neuvontatoiminnan 1920- ja 1930-luvuilla erittäin keskeisiksi maalaiskodin tilan modernisaatiota ohjanneiksi tekijöiksi. Samalla ne toimivat asiantuntijoiden ja maallikkojen välisinä rajapintoina, josta erinomainen esimerkki on asutustoiminta. Valtio resursoi ja ohjasikin toimintaa, mutta se ei vielä ottanut tästä kokonaisvaltaista vastuuta 1920-luvulla. Vahvemmin valtio ministeriöineen tuli mukaan vasta 1930-luvun kuluessa juuri asutustoiminnan ja ministeriötyönä tilattujen tyyppisuunnitelmien kautta. Vielä 1920-luvulla toiminta haki muotojaan.⁸¹ Lisäksi on niin, että moni järjestökentällä tai yksityisesti toiminut suunnitteluammattilainen oli useasti mukana myös poliittisessa elämässä ja hallinnollisessa

⁷⁹ Alasuutari 2011, 38–39. Alasuutari kirjoittaa hieman myöhemmin toisen vaiheen merkitystulkintojen tekemisen liittyvän pääsääntöisesti yleensäkin tieteelliseen tutkimukseen riippumatta sen epistemologiasta. Ks. Emt., 41–42.

⁸⁰ Danielsbacka, Hannikainen & Tepora 2018, 11. Em. kirjoittajat käyttävät tässä sanaparia abstraktiotaso ja nostaminen. Itse puhuisin käsitteiden avulla tehtävästä abstraktiotason kohdentamisesta.

⁸¹ Asutustoiminnasta ja esimerkiksi asutustilojen koosta säädettiin laissa vuonna 1922. Ks. Laki maan hankkimisesta asutustarkoituksiin, N:o 278, Suomen asetuskokoelma 1922.

viranomaistoiminnassa.⁸² Siksi rajanvetoni eivät olekaan ehdottomia, vaikka pidänkin tutkimuksen aikakauden huomioiden perustellumpana nostaa vahvemmin esiin järjestöt kuin valtiolliset tai kunnalliset instituutiot. Tapausesimerkkinä maataloudellista järjestöistä työssäni on Pienviljelijäin Keskusliitto, joka toimii tutkimuksessa tyyppinä modernisaatiota edistäneestä instituutiosta ja jota myös vertaan muihin keskeisiin maatalousjärjestöihin. Tältä osin tutkimukseni kiinnittyy suomalaiseen yhteiskuntahistoriaan. Maataloudellista järjestötoimintaa on Suomessa tutkittu aikaisemminkin. Perusteellisin selvitys ainakin suomenkielisten maatalousjärjestöjen osalta lienee jo 1971 julkaistu historiantutkija Arvo Santosen Pienviljelijäin järjestäytymiskysymys ja pienviljelijäjärjestöjen vakiintuminen Suomessa. Tutkimus maatalouden pienviljelyspoliittisesta murrosvaiheesta 1930-luvun alkuun mennessä. Lisäksi aihetta on käsitelty tämän tutkimuksen aikajänteellä maaseudun ja maatalouden historiaa käsittelevissä yleisteoksissa, kuten historiantutkija Matti Peltosen toimittamassa Suomen maatalouden historia 2 -teoksessa.⁸³ Maatalousneuvonnan historiaa 1800- ja 1900-luvuilla on tutkinut kattavasti Jari Niemelä teoksessaan Lääninlampureista maa-seutukeskuksiin.⁸⁴ Erityisesti rakennusneuvonnasta ja tyyppisuunnittelusta 1800-luvun lopulta 1930-luvulle saakka on puolestaan kirjoittanut historian pro gradu-työnsään Tiina Mertanen.⁸⁵ Suomenruotsalaisen kulttuuripiirin osalta tyyppisuunnittelua on viime vuosina tarkastellut taidehistorian tutkija Mia Åkerfelt, joka on käsitellyt erityisesti modernistisen arkkitehtuurin, asuntosuunnittelun ja vähemmistöidentiteetin välistä suhdetta.⁸⁶ Yksittäisten järjestöjen historiikkeja on julkaistu vuosien varrella lukuisia. Tässä työssä erityisesti tutkimusaikakaudella kirjoitetut teokset toimivat myös lähteiden ominaisuudessa.⁸⁷

⁸² Olen pyrkinyt tuomaan esiin henkilöiden biografisia tietoja alavitteissä. Toivon, että lukija saa tästä käsityksen siitä, millaisia verkostoja toimijat muodostivat. Haapala 1995, 41, 255. Historiantutkija Pertti Haapalan mukaan järjestötoiminta organisoitui Suomessa ”ylhäältä alaspäin” ja oli lähellä valtiota. Myös modernisaatio oli Haapalan mukaan valtiollinen projekti.

⁸³ Peltonen 2004; Vihola 2004a; Vihola 2004b; Östman 2004a; Östman 2004b.

⁸⁴ Niemelä 1996.

⁸⁵ Mertanen 1987.

⁸⁶ Åkerfelt 2019a, 6–8. Åkerfeltin tutkimus keskittyy oman tutkimukseni aikarajauksen loppupuolelle ja toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan. Hänen tutkimuskohteenaan on *Bostadsföreningen för svenska Finland*, joka keskittyi suomenruotsalaisten alueiden asuntotuotannon modernisointiin vuodesta 1938 alkaen.

⁸⁷ Suomen Maatalousseurojen Keskusliiton pitkäaikainen sihteeri August Teräksinen kirjoitti järjestön ensimmäisen historiikin *Suomen maatalousseurojen keskusliiton 25-vuotishistoria 1898–1923* jo 1920-luvun alussa; poliitikko ja maatalousasiantuntija Östen Elfvingin kirjoittama Ruthin säädöksen ensimmäinen historiikki *Unsia teitä pienviljelyksen kohottamiseksi. Ruthin säädöksen toiminta 1917–1932* ilmestyi vuonna 1932; toimittaja, tietokirjailija Toimi Ruokosalmen ja kotitalouskonsulentti Hilja Lahden kirjoittama Pienviljelijäin Keskusliiton historiikki *Kylvöä ja satoa. Pienviljelijäin Keskusliitto 1922–1969* ilmestyi 1970-

1.2.1 Kirjallinen ja kuvallinen ajanmukaistettu maalaiskoti

Olen koonnut väitöstyöni aineiston siten, että käsitellyt aineistokokonaisuudet tukevat toisiaan, mutta samalla antavat mahdollisuuden tarkastella kodin tilaa eri näkökulmista. Aineistotyöni on lähtenyt liikkeelle rakennussuunnitelmista, joista keskeisimpinä Pientilojen rakennuspiirustuksia -kokoelman piirustukset sekä Maa- ja metsätalousministeriön ja Asutushallinnon omat tyyppisuunnitelmat 1920- ja 1930-luvulta. Suunnitelmien rinnalla olen käyttänyt maatalousjärjestöjen ja viranomaisten yhteistoiminnassa syntyneitä rakennusoppaita: Pientilojen rakennuspiirustuksia – Valintaopas, Pienviljelijän rakennusopas sekä Pienviljelijän rakennusoppi. Pientilojen rakennuspiirustuksia -kokoelma 1930-luvun alusta tarjoaa hyvän tutkimustapauksen, sillä varsinaisten tyyppi- ja piirustusten lisäksi siihen liittyi yllä mainittu erityinen valintaopas, jonka avulla viljelijä saattoi esimerkiksi valita käyttöönsä sopivan piirustuksen, määrittää rakennuksille parhaat rakennuspaikat, valita tarkoituksenmukaiset rakennusmateriaalit ja laskea rakennuskustannukset.⁸⁸ Piirustukset ja myös 1930-luvun alussa julkaistu opas, Pienviljelijän rakennusoppi, oli kytketty maataloudelliseen järjestö- ja neuvontatoimintaan, jonka avulla modernisaatioon liittyvää tietotaitoa pyrittiin levittämään viljelijöiden keskuuteen.

Aineistojen keskeisyydestä huolimatta historiantutkimuksen ei tarvitse olla pelkästään aineistolähtöistä. Omassa ajattelussani olen tukeutunut teoriaohjaavaan analyysimalliin, joka ei sulje ulos aineiston merkitystä analyysissä. Tämä tutkimusote sallii aineiston vapaan muodostamisen ja antaa alkuvaiheen analyysin rakentua aineistolähtöisesti tuoden vähitellen mukaan teoriaohjaavuutta. Tutkimusprosessini on edennyt tämän mallin mukaisesti, mutta kuten edellä olen kirjoittanut, on teorialla ja tutkimuskäsitteillä ollut keskeinen rooli jo tutkimuksen alussa.⁸⁹ Tekstilähteideni

luvun lopulla; ja kansanedustaja, maanviljelijä Emil Jokisen kirjoittama Pienviljelijäin Liiton historiaa käsitellyt teos *Torpparista pienviljelijäksi. Katsaus pienviljelijäväestön 25-vuotisen yhteistoiminnan vaiheisiin* vuonna 1935. Teokset ovat antaneet sekä ensi käden tietoa aikalais toimijoilta suomalaisten maatalousjärjestöjen toiminnasta sekä laajentaneet käsitystäni maataloudellisen toiminnan roolista suomalaisessa yhteiskunnassa 1920- ja 1930-luvuilla.

⁸⁸ Siikonen 1932; ks. myös Siikonen 1929, Alkulause. Pro gradu -työssäni tutkin tarkemmin Siikosen laatimaa *Millaiseksi rakennan taloni* -opasta, joka julkaistiin 1929 eli tämän tutkimuksen tarkemmassa tarkastelussa olevien maatalousjärjestötoiminnan piirissä tuotettujen teosten välissä. Tarkemmin teoksesta ks. Mattjus 2014.

⁸⁹ Tutkimusprosessiani voi luonnehtia hermeneuttisen kehän käsitteellä, ks. Danielsbacka, Hannikainen & Tepora 2018, 12; ks. Martin Heideggerin hermeneuttisen kehän periaatteen kuvaus teoksessa Gadamer 2013 [1960], 236–237; Kalela 2018, 26–27. Jorma Kalela on kirjoittanut aineistojen, argumentaation ja historian rekonstruktion välisestä problematiikasta, joka historiantutkijan pitäisi tehdä läpinäkyväksi kuvatessaan tutkimustaan. Tutkimuksen uskottavuus riippuu siitä, miten tutkija onnistuu

tulkintaa voisi kuvata aineistolähtöisen analyysin alle kategorisoituun tapaan ”valmistelevalta, teksti-immanentista ja koordinoivalta tulkinnasta.”⁹⁰ Tapani käsitellä tekstipitoisia lähteitä vertautuu kuitenkin menetelmällisesti kuvälähteiden sisällön tarkasteluun. Tekstiaineistoissani olen keskittynyt lähteiden niihin kohtiin, jotka ovat sisältäneet keskeisiin tutkimuskäsitteisiin liittyvää tietoa. Esimerkiksi järjestöjen vuosikertomusten rakennusasioita kuvaaviin pykäliin ja rakennusoppaiden kodin tilaa koskeviin kappaleisiin.

Maatalousjärjestöjen arkistoista olen käyttänyt laajemmin Pienviljelijöiden Keskusliiton sekä osin myös Pienviljelijöiden Liiton arkistoja. Näistä erityisesti liittojen vuosikertomukset, johtokuntien ja eri valiokuntien pöytäkirjat sekä arkistoihin tallennetut pienpainatteet ovat olleet hyödyllisiä. Lisäksi olen käyttänyt täydentävänä aineistona asutustoiminnassa syntyneitä Jyväskylän asutuspiirin arkistoa, josta olen erityisesti hyödyntänyt asutuslainahakemuksia ja lainatukilausuntoja. Parhaimmillaan nämä sisälsivät kuvauksen siitä, millaisia rakennuksia tilalle aiottiin rakentaa tai millaisia rakennuksia sillä jo oli. Monissa hakemuksissa ja lausunnoissa ei kuitenkaan ollut mukana yksityiskohtaisia kuvauksia. Valtaosa tästä aineistosta koostui lähinnä haetuista laina- ja avustussummista, niiden mahdollisen käyttötarkoituksen lyhyestä kuvauksesta sekä niukahkoista päätöslausunnoista, joissa summa yleensä myönnettiin hakemuksen mukaisesti tai muutettuna. Tilojen tarkastuskertomukset tai laajemmat kuvailevat lausunnot sekä perustelut olivat vähemmistössä. Lisäksi olen analysoinut edellä mainittujen arkistojen yhteyteen talletettuja valokuvia.

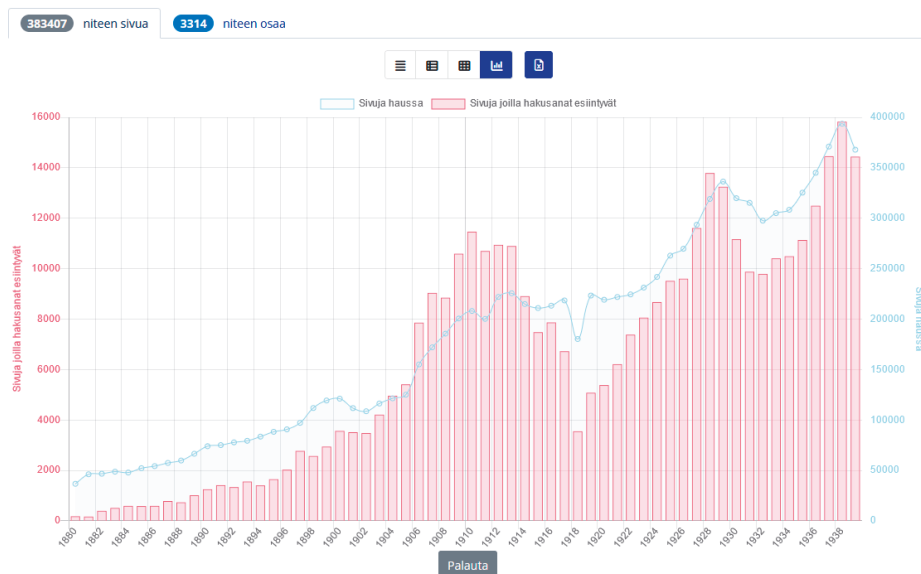
Lisäksi olen hyödyntänyt työssäni sanoma- ja aikakauslehtiaineistoa, jota on digitoitu Kansalliskirjaston kokoelmiin. Pro graduani varten kävin läpi Arkkitehdin, Kotilieden sekä Rakennustaidon vuosikerrat 1920–1939 ja ne toimivat taustana myös tässä työssä. Lehdet toimivat tässä työssä lähinnä muuta analyysia tukevana ja täydentävänä aineistona, eivät niinkään erityisenä menetelmällisen tarkastelun kohteena. Lehdet ovat kuitenkin auttaneet työn kontekstien rakentamisessa ja niiden kautta

esittämään tutkimusprosessinsa kaikkine vaiheineen ja ristiriitaisuuksineen sen yleisölle; Tuomi & Sarajärvi 2018 [2002], 82–84. Niin kutsutun *teorialähtöisen analyysin* tapana on määrittää tutkittava ilmiö jonkin valitun mallin (teorian) mukaan. En pysty jaottelemaan ajattelua joko deduktiiviseen tai induktiiviseen päättelyyn. Niiden sijaan päättelyni on pääosin *abduktiivista*, joskin tapauskohtaisesti se saattaa painottua jompaankumpaan edellä mainittuun. Ks. myös Siltala 2018, 46–47.

⁹⁰ Tuomi & Sarajärvi 2018 [2002], 85–87. Kirjoittajat viittaavat kasvatustieteilijä Pauli Siljanderin teokseen *Hermeneuttisen pedagogiikan pääsuuntauksia*. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 55, 1988. Teoksessa on kuvattu Wolfgang Klafkin kehittämää ja myöhemmin Helmut Dannerin jalostamaa hermeneuttista tekstin tulkintasäännöstöä. Heidän taustansa on kasvatustieteissä, pedagogiikassa sekä didaktiikassa. Ks. myös Siljander 2014, 57–84.

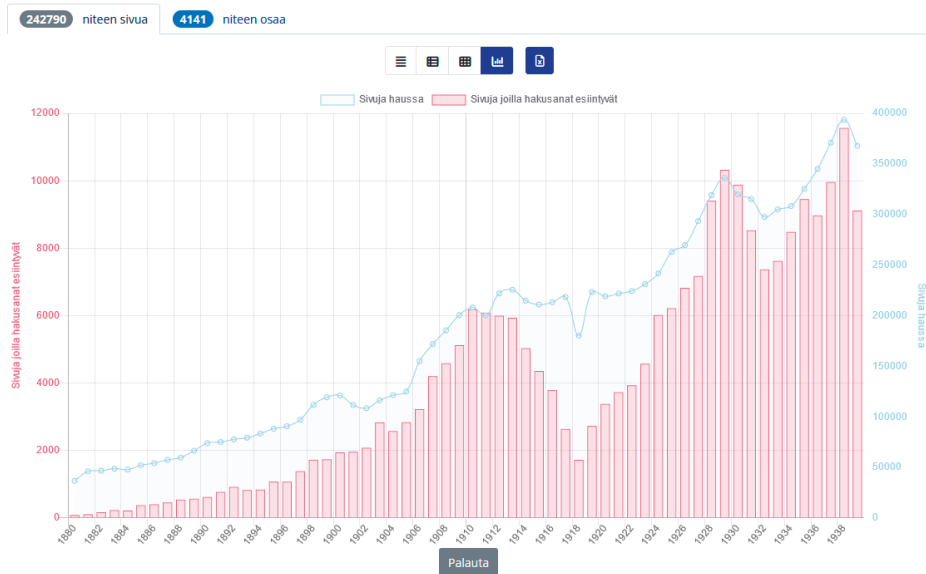
rakentuu käsitys siitä, miten ja kuinka paljon modernisaatiosta keskusteltiin 1920- ja 1930-luvuilla.

Kansalliskirjaston digitaalinen sanomalehtiarkisto tarjoaa esimerkiksi mahdollisuuden arvioida modernisaatioon liittyvien käsitteiden esiintymistä julkisessa keskustelussa. Seuraavat palvelusta otetut kuviot havainnollistavat, miten termit ”ajanmukainen”, ”uudenaikainen” ja ”modernisaatio/modernismi” esiintyivät suomalaisessa lehdistössä ajanjaksolla 1880–1939. Kuvioista voi huomata, että modernisaatio oli termeistä vähiten käytetty ja selvästi eniten osumia tuotti termi ajanmukainen. Haku ei erottele esimerkiksi mainostekstejä varsinaisista artikkeleista, mutta kaikkien hakemieni kolmen termin selkeä yleistyminen 1920- ja 1930-lukujen kuluessa osoittaa, että modernisaatio ilmiönä voimistui.⁹¹

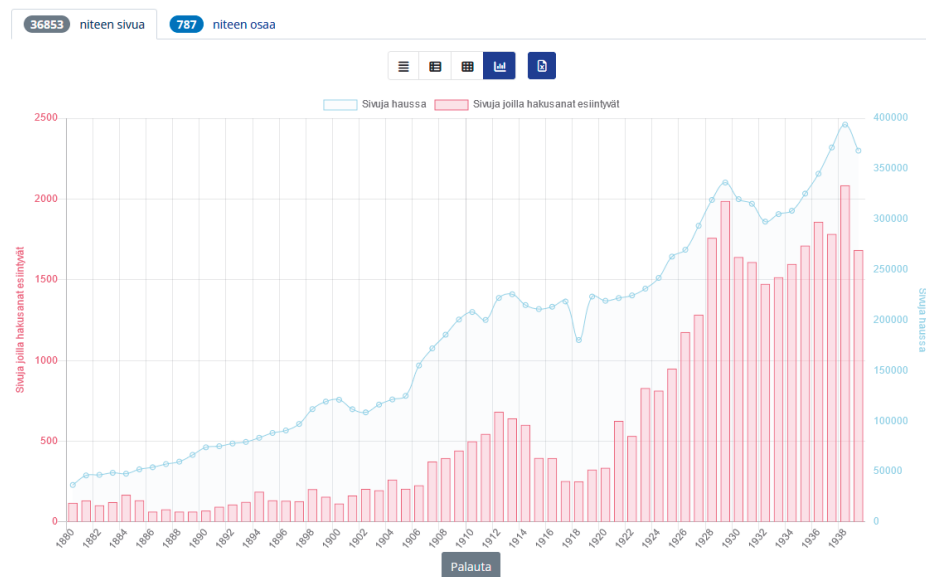

Kuvio 2. Hakutermin ”ajanmukai*” esiintyminen digitoiduissa lehdissä 1880–1939. [Lähde: Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot. <https://digi.kansalliskirjasto.fi> vierailtu 11.11.2022.]

⁹¹ Haut on tehty kattamaan edellä mainitut termit taivutusmuotoineen: ”ajanmukai*”, ”uudenaikai*” sekä ”modernis*”. Lisäksi on syytä huomauttaa, että ylipäätään lehtien määrä kasvoi huomattavasti hakemallani ajanjaksolla ja digitoitujen julkaisujen määrä kasvaa, mitä pidemmälle 1900-luvun alusta kuljetaan.

Kuvio 3. Hakutermin ”uudenaikai” esiintyminen digitoiduissa lehdissä 1880–1939. [Lähde: Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot. <https://digi.kansalliskirjasto.fi> vierailtu 11.11.2022.]

Kuvio 4. Hakutermin ”modernis” esiintyminen digitoiduissa lehdissä 1880–1939. [Lähde: Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot. <https://digi.kansalliskirjasto.fi> vierailtu 11.11.2022.]

1.2.2 Asumisen modernisaation valokuvarepresentaatiot

Kuvallisuuden ja kotien visuaalisten representaatioiden määrä sekä merkitys kasvoivat 1920- ja 1930-luvuilla olennaisella tavalla. Niillä oli myös voimakas kytkös modernisaatioon ja ne toimivat sekä välineinä muutoksen propagoinnissa että todisteina menneestä ja tulevasta. Valokuvia alettiin esimerkiksi hyödyntää yhä enemmän rakennuksia koskevassa neuvontatyössä, markkinoinnissa ja dokumentaatioissa Suomen itsenäistymisen jälkeen. Maaseudun valokuvallista tilakulttuuria rakennettiin esimerkiksi aikakausi- ja ammattilehtien kautta sekä ideaalia rakentaneiden kirjallisten julkaisujen kautta. Tällaisia olivat esimerkiksi julkaisusarjat *Suomalaisia Mallitiloja I* (1927), *II* (1929) ja *III* (1932) sekä *Suomen maatilat 1–5* (1931–1933).⁹² Suomen maatilat -sarjan ensimmäisessä osassa selostetaan, miten maataloudellinen työ ja koti olivat sidoksissa toisiinsa: ”Maataloudellinen työ jos mikään on toimintaa kodin hyväksi, sen vaurastuttamiseksi ja kaunistamiseksi.”⁹³ Teossarja oli tarkoitettu esimerkiksi lukijoille, jotka voisivat omalla työllään ponnistella samanlaisiin saavutuksiin. Näihin kuvajulkaisuihin tiivistyivät hyvin aikakauden rakentamista ja maalaiskoteja esittäneet kuvatyytit. Valokuvia oli alettu käyttää 1900-luvun alkupuolelta lähtien yhä enemmän myös maataloudellisen neuvonta- ja valistustyön havainnollistamisessa. Ne olivat tulleet osaksi kiertävien neuvojen opetusmetodeja sekä saaneet merkittävän roolin erilaisissa maataloudellisissa ja asumista koskevissa näyttelyissä. Samalla esimerkiksi näyttelyiden välittämät viestit voitiin moninkertaistaa levittämällä lehdistä raportteja kuvineen näyttelyiden sisällöistä. Esimerkiksi Hannes Gebhardin teos *Pienviljely Pohjoismaissa*, jota kuvailtiin aikalaissanoilla ”Runsaasti kuvitettu”, oli kytketty yhteen Tampereen yleisen maatalousnäyttelyn kanssa 1922.⁹⁴ Valokuvilla oli selkeä merkityksiä tuottanut ja välittänyt representaatioarvo maalaiskotien rakentamisen ja asumisen kehityksessä.

Valokuva-aineistoni suuri massa koostuu kuitenkin digitaalisissa kokoelmissa olevista kuvista. Kaiken kaikkiaan Finna-hakupalvelussa suorittamani haut palauttivat vajaa

⁹² Suomen maatilat -kirjasarjalla oli myöhemmin merkitystä siirtoväen pika-asutustoiminnassa. Pika-asutustoimikunnat käyttivät kirjoja yhdessä kuntien veroluetteloiden ja karttojen kanssa määrittääkseen, mistä tiloista maita asutustoimintaan voitiin lunastaa. Teittinen 1940, 31–32.

⁹³ Kitunen & Lilja 1931, XVIII.

⁹⁴ ”Pienviljely pohjoismaissa.” *Suomen Kuvalehti* 24–25/1922, 630.

54 000 valokuvaa.⁹⁵ On selvä, ettei yksi tutkija kykene väitöstutkimuksessaan tutki-
maan tällaista kuvamäärää. Olenkin rajannut analysoimaani joukkoa tutkimuksen
keskeisten käsitteiden ja ajattelun ohjaavan teorian avulla. Tästä rajatustakin jou-
kosta osa kuvista on saanut tarkastelussa suuremman huomion kuin toiset. Kuvien
karsiutumiseen ja analyysijoukon keskittymiseen on monia syitä: käyttämäni hakuter-
mit⁹⁶ eivät erottele suoraan kaupunkiasuntoja ja maaseudun koteja, haut tuottavat
runsaasti päällekkäisiä osumia ja haun osuminen ei sinällään takaa kuvan sisällön hyö-
tyä tutkimustehtävän kannalta. Digitaalisissa palveluissa haut kohdistuvat valokuviiin
liitettyihin asiasanoihin. Kuvien tutkimuksen kannalta tämä tuottaa oman problema-
tiikkansa kuvien sisällön ja niitä koskevan metadatan suhteesta.⁹⁷ Olen tehnyt hakuja
perustuen tutkimuskysymysten kannalta olennaisiin sekä tutkimusaikakaudella käy-
tettyihin moderniin viittaaviin termeihin ja ilmaisuihin. Lisäksi olen hakenut kuvia
sekä kuvaajien että tilaisuuksien tai tapahtumien nimillä. Myös kuvien laatu on vai-
kuttanut siihen, miten olen voinut niitä käyttää. Olen myös rajannut pääosin talous-
rakennuksia esittävät kuvat aineistoni ulkopuolelle. Aineistoni kuvat eivät keskity tie-
tylle maantieteelliselle alueelle, sillä olen halunnut tarkastella yleisesti maaseudun ko-
din tilaan liittyvän modernin visuaalisen kulttuurin kehitystä Suomen alueella. Tieto
uutuuksista välittyi julkaisujen kautta laajalle alueelle.

Kuvajoukosta olen ottanut tarkempaan tarkasteluun valokuvia, joissa on esitetty asu-
miseen liittyviä modernisaatiokulkuja ja perinteisiä elämäntapoja. Yksityiskohtaisem-
man tarkastelun kohteiksi valikoituneet, ja työssä esimerkeiksi nostamani, kuvat
edustavat kuitenkin tiettyjä toistuvia teemoja tai sisältöjä: kuvat esittävät samaa tilaa,
niistä on löydettävissä todisteita kodin materiaalsen ja/tai kulttuurisen modernisaa-
tion etenemisestä, ne edustavat valitsemieni kuvaajatyyppeiden dokumentoivaa työtä
tai ne liittyvät esimerkiksi maalaiskodin modernisaatiota muuten edistäneisiin tapah-
tumiin ja asioihin, kuten neuvontaan, asutustoimintaan, näyttelyihin, kursseihin tai
julkaisuihin. Edelleen kuvat esittävät esimerkiksi rakentamista, kotitöitä, teknisiä uu-
distuksia tai kommentoivat talojen asukkaiden sosioekonomista asemaa yhteiskun-
nassa. Tällaisen tarkemman analyysin kohteena on ollut sekä yksittäisiä kuvia että
jotakin tiettyä joukkoa, esimerkiksi tiettyyn tilaisuuteen tai kuvaustapahtumaan liitty-
viä, edustavia valokuvia. Olen rajannut kuvajoukkoa sekä niiden sisällön perusteella

⁹⁵ www.finna.fi. Ensimmäiset hakuni tuottivat noin 28 000 osumaa, mutta myöhemmät tarkemmat
haut ja aineistojen digitoinnin eteneminen ovat lisänneet osumien kokonaismäärää.

⁹⁶ Luettelo liitteessä 1; Esimerkiksi Asutushallituksen albumeissa on yhteensä noin 350 pääosin asu-
tustoiminnassa rakennettuja tai rakenteilla olleita rakennuksia ulkoa esittävää kuvaa. Näistä tarkasteluni
kohteiksi olen valikoinut hieman päälle 300 kuvaa.

⁹⁷ Kleemola 2018b, ei sivunumerointia.

että esimerkiksi kuvaajien ja kuviin liittyvien instituutioiden kautta. Nämä teemat kytkeytyvät siten työn muihin käsittelylukuihin, jossa tutkin suunnitteluammattilaisten näkemyksiä kotien modernisaatiosta sekä asukkaiden kokemuksia siitä. Alkuperäisestä hakujen tuottamasta joukosta tarkemman analyysin ja lähiluvun kohteeksi olen valikoinut noin tuhat viisisataa kuvaa, jotka edustavat yllä mainittuja ryhmittelyitä. Kuvaryhmät ovat kuitenkin monesti vähintään yhtä häilyvärajaisia kuin kuvaajaryhmät. Esimerkiksi moni tekniikkaa tai kotitöitä esittänyt valokuva on aivan yhtä hyvin ollut luokiteltavissa sekä instituutioita että kuvaajaryhmiä edustavaksi. Tällaisille alaryhmille ei useinkaan ole löydettävissä mielekästä ryhmittelyperustetta.⁹⁸ Olennaista on kuitenkin se, että tällaiset kuvat kytkeytyvät työn laajempiin teemoihin ja tutkimuskäsitteisiin.

Siinä missä kirjoitettuihin aineistoihin kohdistamani tarkastelu koskee esimerkiksi aineistoissa esiintyvien käsitteiden sisältämiä lausumia ja väittämiä, voi kuvallisen aineiston tarkastelun nähdä näiden käsitteiden representaatioiden analyysinä. Nämä tutkimusaiheen tasolla olevien käsitteiden sisällöt ovat osa tulkintaani, jota puolestaan olen pyrkinyt yleistämään ja eksplikoimaan tutkimuskäsitteideni kautta.⁹⁹ Esimerkiksi kuvallinen aineisto on tutkimusprosessin kuluessa voinut ilmentää niitä sisältöjä, mitä aikalaiset modernisaatioon liittivät. Tällaisia ovat olleet esimerkiksi terveellisiin asuinoloihin liitetyt määreet, kuten ilmanvaihto, valaistus ja kodin huoneiden toiminnot tai niiden puute.

Asutustoiminnan dokumentointiin valokuvaaminen tuli menetelmänä viimeistään itsenäistymisen jälkeen ja sen määrä ja laatu kehittyivät asutustoiminnan laajentuessa ja kehittyessä. Kuvat toimivat todisteena paitsi toiminnan edistymisestä myös siitä, että rakentaminen ja raivaaminen toteutettiin laadittujen suunnitelmien mukaan. Valokuva toimi siten representoinnin ja kontrollin välineenä. Asutushallituksen¹⁰⁰ kuvat

⁹⁸ Kuvien ryhmittelyn hankaluudesta jo yhdenkin kuvaajan elämäntyön kohdalla ks. esim. Gossman 2015, 8; Myös historiantutkija Geoffrey Batchen on kirjoittanut kuvien tulkinnan kontekstiriippuvaisuudesta. Batchenin mukaan valokuvilla on loputon kirjo mahdollisia merkityksiä, joka vaatii myös historiantutkimukselta niiden kompleksisuuden huomioimista. Ks. Batchen 2000, 106.

⁹⁹ Hänninen, Kajander, Lappi 2022, 53–54 ja 59. Näitä tulkinnan tasoja on etnologian ja antropologian aloilla kuvattu *emic* ja *etic*-käsiteparin kautta.

¹⁰⁰ Asutushallitus perustettiin valtion keskusvirastoksi 24.10.1917. Sen tehtävänä oli tukea, opastaa ja valvoa erityisesti tilattomien maanhankintaa sekä raivaus- ja rakennustoimintaa. Ks. Asetus Asutushallituksesta, N:o 90, Suomen suuriruhtinaanmaan asetuskokoelma 1917; Asutushallituksen toiminnasta rakennusalalla Anttila 1957, 40–50; Viraston ensimmäisenä johtajana toimi Östen Elfving 1917–1926. Vuodesta 1938 Asutushallituksen tehtävät annettiin Maatalousministeriön alaiselle asutusasiainosastolle. Ks. Saarinen, Oiva. ”Asutustoiminnan käytännöllisestä toimeenpanosta ja sen organisaatiosta.” *Asutushallinto 1917–1957* 1957, 16.

toimivat todisteena esimerkiksi siitä, että tilan omistaja oli käyttänyt saamansa varat ja avustukset oikeaan tarkoitukseen sekä noudattanut tarkoituksenmukaisia suunnitelmia. Näissä kuvausintressi painotti enemmänkin kontrolloivaa kuin tallentavaa dokumentaatiota. Asutustoiminnan kuvaamista voi kuitenkin pitää 1920- ja 1930-luvuille ominaisena sosiaalisen dokumentaation muotona, jossa kuvien kohteina olivat ihmisten elinolosuhteet. Arkkitehti Urho Åberg (myöhemmin Orola) toimi Asutushallituksen rakennustoimiston johtajana 1917–1925.¹⁰¹ Työni aineistossa on monia hänen työssään ottamia valokuvia. Työ Asutushallituksessa ja visuaalinen dokumentointityö ovat toimineet, arkkitehtikoulutuksen lisäksi, taustana ja vaikutteina hänen työnsä maataloudellisten rakennusoppaiden toimituskunnissa 1920- ja 1930-luvuilla.

Suhtaudun kuviin sekä maltillisen realismin näkökulmasta että konstruktivisesti, visuaalisen historian tuottajina. Ensimmäinen näkökulman mukaan kuvista voi löytää joitakin jälkiä siitä todellisuudesta, jossa ne on tuotettu. Jälkimmäinen katsomisen tapa puolestaan korostaa kuvien konstruktivistista luonnetta eli miten kuvien avulla on sosiaalisesti tuotettu ja tulkittu tilaa sekä maailmaa.¹⁰² Tietoteoreettisesti näen kuvat kuitenkin ensisijaisesti tulkintoina sekä toissijaisesti todisteina jostakin. Ontologisesti ymmärrän sosiaalisen todellisuuden tietyssä ajanhetkessä ja paikassa syntyvän sekä ulkoisten vaikutteiden että yksilön sisäisen tietoisuuden tuloksena.¹⁰³ Tämä tarkoittaa sitä, että yksilöt joiltain osin jakavat yhteisen sosiaalisen todellisuuden, mutta heillä on myös omanlaisensa ymmärrys ympäröivästä maailmasta. Kuvien kontekstin tutkiminen on koko niiden tulkinnan kannalta merkittävää. Valokuvia tutkineen kulttuurintutkija Penny Tinklerin mukaan:

¹⁰¹ Urho Åberg (Orola 1939 alkaen) (1887–1942) valmistui arkkitehdiksi 1914. Valmistumisensa jälkeen hän toimi Suomen sementinvalmistajien yhdistyksen johtaja pestin (1925-) lisäksi lukuisissa muissa tehtävissä: muun muassa arkkitehtitoimistossa yhdessä Ivar ja Walter Thomén kanssa, osakkaana arkkitehtitoimistossa Borg, Sirén, Åberg 1918–1925, Asutushallituksen Rakennustoimiston johtajana 1917–1925, Pellervon rakennusteknisenä avustajana 1919- ja Maatalousministeriön Asutusasiainosaston (ASO) pääarkkitehtinä -1942, Uudenmaan läänin maanviljelysseuran rakennuslautakunnan puheenjohtaja 1918-, Pienviljelijöiden rakennusasiain toimikunnan jäsenenä 1930–1933. Hän oli American concrete instituten jäsen. Lisäksi hän laati rakennusoppaita, kirjoitti lehtiartikkeleita sekä luennoi aktiivisesti. Hän oli tehnyt opintomatkoja Viroon, Saksaan, Englantiin ja Skandinaviaan. *Aikalaiskirja* 1934, 764–765; Myös marttojen toiminta sai erityisesti 1930-luvun kuluessa piirteitä, joita voisi kuvata sosiaalisen dokumentaation käsitteellä. Neuvontakäyntiensä ohessa he kirjasivat ylös havaintojaan neuvottavien viljelijöiden elinolosuhteista, ks. Ollila 1993, 218–226.

¹⁰² Tinkler 2013, 6–7. Myös valokuvien voidaan ajatella olevan konstruoituja. Muistin, median ja tekstin suhteista toisiinsa ks. esim. Tanderup Linkis 2019, 44.

¹⁰³ Tinkler 2013, 10–11.

Kontekstin selvittämisen kautta tutkija voi tunnistaa kuvat paremmin, reflektoida kysymyksiä, joihin ne kykenevät vastaamaan, arvioida autenttisuutta, uskottavuutta sekä edustavuutta ja tutkia niiden merkitystä. ... Lisäksi tässä tulee ottaa huomioon kuvien tekemisen, esittämisen, levittämisen, katsomisen ja käytön julkiset sekä yksityiset historiallisesti sekä kulttuurisesti määräytyneet merkityksenannot.¹⁰⁴

Tutkijan on myös osattava suhteuttaa kuvat aikaansa ja ymmärrettävä, mitä hän itse tuo omasta ajastaan niiden tulkintaan. Ensisijaisesti historiallinen tulkinta olisi tehtävä tutkittavan aikakauden perspektiivistä käsin. Tarkastelen tutkimuksessani erityisesti kuvien konnotaatioita, niiden sosiokulttuurisia yhteyksiä, ideoita ja symbolisia merkityksiä. Lähteiden salliessa mukana on kuitenkin myös kuvien denotaation, kirjaimellisen merkityksen eli kuvauksen, tarkastelua. Tässä mielessä tarkastelutapani on myös intermediallinen ja tulkitsen kuvia suhteessa muihin lähteisiin.¹⁰⁵ Suhteutan kuvia muihin modernia välittäneisiin ja muihin tässä työssä tarkemmin käsiteltyihin lähteaineistoihin, erityisesti kolmannen luvun alkupuolella käsiteltyihin tyyppisuunnitelmiin. Käsitelmäni valokuvista dokumentteina tai dokumentaarisina perustuu yhtäältä niiden ominaisuuteeseen tallennusvälineinä, mutta toisaalta myös asemaani historiantutkijana, mikä väistämättä vaikuttaa tapaani tulkita lähteitä ja nähdä ne dokumentteina menneisyyden todellisuuksista.¹⁰⁶ Semiotiikan kannalta valokuvassa on ominaisuuksia ikonista, koska se muistuttaa kohdettaan; ja symbolista, sillä kameran avulla tehdään kodifikaatio sekä ennen muuta se on ”indeksi eli merkki, joka on kausallisessa suhteessa objektiinsa”.¹⁰⁷ Kuvien semioottinen analyysi painottaakin niiden tutkimista merkityksiä sisältävinä ja välittävinä järjestelminä. Kuva ei siten ole pelkkä ikonografinen leikkaus maailmasta vaan sen toiminta ulottuu kehystensä ulkopuolelle.¹⁰⁸ Analyysitapaani voisi kuvata myös sosiaali-semioottisena, jossa on painotettu

¹⁰⁴ Tinkler 2013, 24. Vapaita käännöksiä HM; Ks. myös Becker 2005 [1998], 78. Kuvien kontekstit riippuvat sekä kuvista itsestään että niiden katsojista ja käyttäjistä.

¹⁰⁵ Kleemola & Pitkänen 2018, 8; Tinkler 2013, 27–28; Semiotiikan kehityksestä valokuvien tutkimuksessa ks. Keilbach 2017 [2009, 2013], 442. Keilbach kirjoittaa Walter Benjaminin ja Roland Barthes’n tulkintojen eroista.

¹⁰⁶ Kanter 2018, 37–39; Tinkler 2013, 88–89. Kanter on kuvannut hyvin tiivistäen käyttämänsä ”dokumentaarisen metodin” valokuvien tulkinnassa. Tinkler puolestaan keskustelee laajemmin dokumentaarisen valokuvan määrittelystä. Oma tulkintani perustuu vahvasti molempien tutkijoiden näkemyksiin.

¹⁰⁷ de Duve 1978, 114.

¹⁰⁸ Mäkiranta 2013, 19; ks. myös Burke 2001, 171–177; Ikonografiassa kuvien merkitys on sidottu niihin yhdistettyihin teksteihin. Ks. Damisch 1975, 239.

kuvien katsojien näkökulmaa ja sosiaalisesti jaettuja merkityksiä.¹⁰⁹ Joka tapauksessa kuva merkitsee enemmän kuin, mitä siinä näemme.

Antropologi Elizabeth Edwards on kirjoittanut valokuvien toimivan sekä todisteina että affekteina.¹¹⁰ Tulkitseen aineistoni kuvia samalla tavalla: ne ovat sekä todisteita menneestä, mutta myös vaikuttamisen välineitä.¹¹¹ Aineistoni toimivat koko työn läpi suhteessa toisiinsa, vaikka painotankin niiden analyysiä eri käsittelylukuihin. Käyttämäni erilaiset asumiseen ja rakennuksiin liittyvät hakusanat, kuten tupa, kamari, asuminen, keittiö, maatalo ja maatila ovat yhdessä tutkimuskysymysten kanssa teemoittaneet ja luokitelleet kuvia ryhmiin, joita työssä tarkemmin esiin nostamani esimerkit edustavat. Kuvallista kulttuuria koskevissa johtopäätöksissäni olen pyrkinyt koko Suomen alueen kattavaan tulkintaan aineiston keruun ja ryhmittelyn tuomissa rajoissa. Tematisoituja kuvajoukkoja, joita voi kutsua myös koodausyksiköiksi¹¹², olen tarkastellut lähilukien sisällöllisten muuttujien kautta. Nämä laadulliset muuttujat ovat pääosin samoja kuin hauissa käyttämäni termit, mutta olen tässä analyysin vaiheessa havainnoinut kuvista eroja sekä samankaltaisuuksia sekä toisiinsa että muuhun tutkimusaineistoon, kuten pohjapiirroksiin ja rakennusoppaisiin, nähden. Analyysin voi tiivistää sanalla vertaileva. Yksittäisen kuvan havaintoyksikköön on kuvan visuaalisen sisällön lisäksi kuulunut siihen liittyvät kuvatekstit, kuvaajan henkilöllisyys, ajankohta sekä paikka – edellyttäen, että nämä seikat on kuvan yhteydessä ilmoitettu. Samat sisällölliset muuttujat tulevat esiin myös työn ei-kuvallisissa aineistoissa.

Mediatutkija Janne Seppänen on määritellyt kulttuurintutkija Stuart Halliin viitaten, että representaatio on ”merkityksen tuottamista mielessämme olevien käsitteiden avulla.” Hän jatkaa lainaten kulttuurintutkija Raymond Williamsia: ”representaation tehtävä on a) tehdä jokin läsnä olevaksi silmälle ja mielelle, b) edustaa jotakin, joka ei ole läsnä.”¹¹³ Seppäsen, Hallin ja Williamsin määrittelyä seuraten erilaisten modernin käsitteiden sekä siihen liittyneiden visuaalisten ja kirjoitettujen representaatioiden voi nähdä olleen muodostumassa suomalaisen maaseudun rakentamisessa ja asumisessa 1920- ja 1930-luvuilla. Ensimmäisenä merkityksiä näille muotoilivat koulutetut

¹⁰⁹ Průchová Hřůzová 2018, 198–199; Semiotiikka yleisesti tutkii merkkien muodostamisen sekä niiden käytön ja tulkinnan prosesseja. Ks. Bal & Bryson 1991, 243.

¹¹⁰ Edwards 2015, 248.

¹¹¹ Keilbach 2017 [2009, 2013], 441. Myös Judith Keilbach on huomauttanut valokuvilla olevan laajempi merkitys kuin pelkkä todistearvo. Ne esimerkiksi luovat pohjaa tiedolle ja siihen kytkeytyvälle vallalle, rakentavat subjekteja sekä mahdollistavat sosiaalisen sääntelyn.

¹¹² Seppänen 2005, 150–152.

¹¹³ Emt., 82; Hall 1997b, 17 ja Hall 1992, 301.

asiantuntijat.¹¹⁴ Moderniin tässä yhteydessä kansainvälisessä suunnittelijajoukossa liitettyt käsitteet, kuten ajanmukaisuus, terveellisyys ja tehokkuus, olivat vielä sisällöltään osin täsmentymättömiä ja muuttuvia. Ajanmukaisuus saattoi esimerkiksi käsittää yhtä hyvin uutuuksia ja perinteitä ja esimerkiksi tehokas tilankäyttö maalaiskodeissa yhdistettiin monesti perinteiseen rakennustapaan kansainvälisen funkiksen sijaan. Siksi viljelijöiden keinot ja tiedot ”organisoida, liittää yhteen, järjestää ja luokitella käsitteitä ja muodostaa monimutkaisia suhteita niiden välille” modernin rakentamisen ja asumisen suhteen vaihtelivat. Modernin representaatiot saattoivat näyttäytyä lisäksi usein ristiriidassa ympäröivän todellisuuden kanssa.¹¹⁵ Representaatiot ovat kuitenkin tärkeitä esimerkiksi muistamisen ja rakentamiensa kulttuuristen merkitysten kannalta.¹¹⁶ Historiantutkija Rachel Worth on kirjoittanut englantilaisen maalais-idyllin esittämisestä 1800-luvun lopun valokuvissa. Hän on osoittanut, miten samankaltainen representaatio tästä idyllistä voitiin saavuttaa erilaisten lähestymiskulmien kautta. Worthin tutkimat valokuvaajat Benjamin Brecknell Turner ja Henry Peach Robinson pyrkivät kumpikin tavoittamaan kuvissaan ajattoman idyllin. Siinä missä Turner pyrki rajaamaan kuvistaan ulos kaiken modernin sekä ihmiset, jottei heidän pukeutumisen olisi paljastanut kuvan ottamisen todellista ajanhetkeä, Robinson puolestaan lavasti kuviaan pukemalla ihmiset kuviin haluamansa ajanhetken asuihin.¹¹⁷ Samanlainen keskiluokkainen asenne katoavaksi ja koskemattomaksi miellettyä maalaisympäristöä kohtaan oli Worthin mukaan myös muilla 1800-luvun lopulla maaseutua tieteellisesti dokumentoineilla englantilaisilla valokuvaajilla.¹¹⁸ Kansanperinteen tutkija Hannu Sinisalonen mukaan autenttisuutta tavoitellessaan myös suomalaiset kansatieteelliset kuvaajat lavastivat ja sensuroivat kuviaan. Paradoksaalisesti tämän avulla tavoiteltiin mahdollisimman kiinteä yhteyttä aitoon ja luonnonmukaiseen.¹¹⁹ Sama käsitys on luettavissa 1920- ja 1930-lukujen suomalaisten asiantuntijoiden dokumentaatiosta ja kuvauksista maaseudun kodeista ja asumisesta. Arkkitehti Yrjö Laine kirjoitti Kotiliikkeen helmikuussa 1938 talonpoikaisen rakennusperinnön säilyttämisen puolesta:

¹¹⁴ Dennis 2010, 29–30, 34; Sosiologi ja historiantutkija Boel Berner on kirjoittanut kotitalouden asiantuntijoiden roolista modernisaation edistäjinä Ruotsissa sotien jälkeisellä ajalla. Ks. Berner 2002, 158–159. Asiantuntijoiden rooli oli yhtä merkittävä suomalaisten maalauskotien modernisaatiossa sotia edeltäneinä vuosikymmeninä.

¹¹⁵ Seppänen 2005, 84. Lainaus teoksesta Hall 1997b, 17; Ks. myös Hall 1997a, 1.

¹¹⁶ Straub 2008, 220.

¹¹⁷ Worth 2009, 777, 780 & 785.

¹¹⁸ Emt., 789.

¹¹⁹ Sinisalo 1992, 389.

Rakennuksiin nähden rupeavat nyt mielipiteet muuttumaan aivan päinvastaisiksi ja käsitetään lopultakin, mitä on tuhottu ja miten arvotonta useinkin on rakennettu sijaan, mutta tämä tapahtuu liianmyöhään. Siellä, missä jotakin vielä voidaan pelastaa, olisi se yhteisen edun tähden tehtävä. Huomattavimpien matkailureittien varsille olisi pelastettava ainakin muutamia talonpoikaisen rakennustaiteemme kauneimpia esimerkkejä, mieluummin sellaisia, jotka edustavat kotipaikkakuntansa talotyyppejä.¹²⁰

Arkkitehti Urho Åberg puolestaan kirjoitti vuonna 1939 suomalaisia rakennustyyppejä esitellessä ja kuusitoista kuvaa sisältäneessä artikkelissaan Rakennustaitoon:

Me rakennusmiehet olemme saaneet osallemme kulttuurimme erään arvokkaan puolen hoitamisen. Vaalikaamme omaperäisen rakennustaiteemme häviäviä muistomerkkejä. Ellemme muuta voi, niin voimme ainakin olla tarpeettomasti hävittämättä niitä. Silloin olemme jo paljon tehneet.¹²¹

Perinnettä dokumentoinut valokuvaaminen perustui 1920- ja 1930-luvuilla vahvasti yliopiston piiristä tulleiden henkilöiden toimintaan.¹²² Koulutus ja usein myös virkamiesuralle suuntautuminen näyttävät yhdistävän monia asiantuntijakuvaujia. Piirtämällä dokumentoinnin traditiolle pohjannut valokuvaus oli tullut osaksi kansatieteen dokumentointimenetelmiä jo 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla. Esimerkiksi suomalaisugrilaisen kansatieteen ensimmäiseen professuuriin 1921 nimetty Uno Taavi Sirelius oli soveltanut valokuvausta tutkimusmenetelmänään jo 1800-luvun lopulta lähtien.¹²³ Rakennusten osalta esimerkiksi 1900-luvun alussa tehtiin kansallisessa hengessä systemaattista tallennustyötä rajan läheisessä Karjalassa, josta haluttiin löytää innoitusta ja esimerkkejä suomalaiselle puurakennustyyliille.¹²⁴ 1920-luvulta lähtien kansatieteilijöiden kiinnostus alkoi kohdistua yhä enemmän kotimaahan. Aineistoni kuvaajista esimerkiksi Albert Hämäläinen, Eino Nikkilä, Samuli Paulaharju, Ahti Rytkönen, Ilmari Manninen, Tyyni Vahter, Aino Oksanen (myöhemmin Valli), Pekka Kyytinen ja Kustaa Vilkuna kuvasivat kohteitaan kansatieteellisestä näkökulmasta. Osa heistä, kuten Hämäläinen, Manninen, Nikkilä, Rytkönen, Vahter, Valli ja Vilkuna oli yliopistokoulutettuja kansa- ja kielitieteilijöitä. Osa taas oli ”itseoppineita”

¹²⁰ Laine, Yrjö. ”Kotiseuduntalot” *Kotiliesi* 3/1938, 88.

¹²¹ Åberg, Urho. ”Suomalaista kansanomaista rakennustaidetta.” *Rakennustaito* 9/1939, 150.

¹²² Sinisalo 1994a, 4.

¹²³ Lehtonen 1972, 27. Tietävästi Sirelius ja Anton Heinonen olivat ensimmäisiä yliopiston osakuntien keruuretkillä valokuvausta hyödyntäneitä henkilöitä. He kuuluivat viipurilaiseen osakuntaan ja tekivät retken 1892 Parikkalaan sekä Lappeelle.

¹²⁴ Ks. esim. Kekkonen 1929, 3–6 ja Lonkila 2016, 13, 16 ja 44. Lonkilan tutkimat arkkitehdit Yrjö Blomstedt ja Victor Sucksdorff ottivat dokumentointimatkallaan Itä-Karjalaan 150 valokuvaa ja laativat 500 piirustusta.

perinteen dokumentoijia, kuten Paulaharju ja Kyytinen, lisäksi useimmilla heistä oli alueellinen painotus kuvauskohteissaan. Esimerkiksi Kyytinen kuvasi kotiseutuaan Karjalassa, Rytkönen Keski-Suomessa ja Paulaharju eritoten Pohjois-Suomessa.¹²⁵ Yleisesti voi sanoa, että näitä kuvaajia yhdisti korkea koulutustaso tutkimusaikakauden yhteiskunnassa. Siksi olen käsitellyt kuvaajia ryhmänä asiantuntijoita, joka vertautuu maalaiskodin tilallista modernisaatiota edistäneeseen asiantuntijoiden joukkoon.

1.2.3 Muisteltu kokemus

Tarkastelen työssäni muistelukerronnan tasoa, jossa henkilöiden yksityiset muistot yhdistyvät julkisempaan muistiin. Historiantutkija Lynn Abrams on kirjoittanut muistamisesta merkityksenantoprosessina, jossa muistamiseen kytkeytyvä kokemus jaetaan.¹²⁶ Tarkastelen muistamista sosiaaliselta tasolta ja yhdistän sen sosiaalisesti tuotettuun tilaan. Näin muistaminen liittyy merkitystensä kautta materiaaliseen asuinympäristöön, yhteiskunnan tilallisiin käytäntöihin, merkitys- ja merkkijärjestelmiin, joissa ymmärrys tilasta levitettiin, eletty tila kokemuksellistettiin ja joiden varaan muistelijoiden myöhempi kerronta tilasta rakentui. Aineellinen ja aineeton merkitysten tila ovat kuin saman kolikon kaksi puolta.¹²⁷ Muistitiedon on tulkittu paljastavan muistelijoiden tuottamia merkityksiä menneille tapahtumille, asioille ja ilmiöille.¹²⁸ Muistitietoaineistoja paljon tutkineen Ulla-Maija Peltosen mukaan muistaminen on prosessi, jonka merkitys on konstrukttiivinen, sosiaalinen ja argumentatiivinen.¹²⁹ Muistamisessa ja muistelemisessa muistot usein kiinnitetään aikaan ja paikkaan. Muistetun kokemuksen liittäminen aikaan, paikkaan ja tilaan puolestaan tekee niistä kokijalle todellisia. Historiantutkija Antti Häkkinen on muistuttanut, miten

¹²⁵ Suomen valokuvamuseon Kuka kuvasi – tietokanta sisältää perustiedot useimmista suomalaisista valokuvaajista ja kuvaamoista. [<http://kukakuvasi.valokuvataiteenmuseo.fi/>]

¹²⁶ Abrams 2010, 78–79, 95–96; Kansteiner 2002, 185.

¹²⁷ Lefebvre 2013 [1974, 1991], 38–39; Oldenzien 2000, 14–15. Historiantutkija Ruth Oldenzien on käsitellyt teknologiaa muun muassa kokemusten tuottajana ja rajaajana. Tulkitsen modernia tilaa samasta näkökulmasta; Coman et al 2009, 129–130. Psykologian näkökulmasta on kirjoitettu sosiaalisista artefakteista, joita yhteisöt rakentavat sekä ylläpitävät ja jotka vaikuttavat niiden muistiin.

¹²⁸ Portelli 2006 [1979, 1998], 55.

¹²⁹ Peltonen 2006, 109; Ks. myös Korkiakangas 2006, 123 ja erityisesti tilan sekä muistitiedon suhteesta Kortelainen 2013, 102.

muistitietolähteet voivat tuoda esiin historialliseen aikaan ja paikkaan sidottuja risti-riitaisia merkityksiä ja tulkintoja. Samalla tulee näkyväksi se, miten ”[t]otuus on usein epäkoherentti.”¹³⁰ Tulkitseen muistettua tilaa näistä lähtökohdista. Aineistoni muistelut kokemukset ovat muodostuneet kulttuuristen, yhteiskunnallisten, sosiaalisten ja poliittisten prosessien sekä yksilön henkilökohtaisen historian vuorovaikutuksessa. Samalla tilan kokemukset ovat toimineet pohjana samojen prosessien jatkumiselle tai päättymiselle. Asumisen kokemus on ollut sekä fyysinen että sosiaalinen prosessi ja siis tilallinen prosessi.¹³¹ Muistitietokerronnan vuorovaikutteisuutta onkin korostettu viime aikoina myös varsinaisten haastatteluin tehtyjen keruiden ulkopuolelle jäävissä muistitietoaineistoissa. Yksityinenkin kirjoittaen tehty muistelu on aina dialogista. Tässä tutkimuksessa käsillä olevat haastattelut ja kirjoituskeruina toteutetut kokonaisuudet ovat selvästi dialogisia. Tämä paljastuu helposti vertaamalla informanttien vastauksia keruiden kyselyvihkoihin ja ohjeistuksiin.¹³² Folkloristi Ulla Savolainen ja sukupuolentutkija sekä historiantutkija Riikka Taavetti ovat kirjoittaneet, viitaten Jorma Kalelan huomioihin, miten muistitietotutkimus on Suomessa muodostunut tieteiden väliseksi kentäksi jo alun pitäen.¹³³

Aistittuja, elettyjä kokemuksia ei kuitenkaan ole läheskään aina kuvattu aineistoissa suoraan, joten kokemusta määrittäviä rakenteita on etsittävä lisäksi työni muista aineistoista. Modernisaatio näkyi sekä asumisen teknisissä muutoksissa että kodin tilan järjestämisessä. Tila määrittä läsnäoloa ja liikkumista, joten se vaikutti siihen, miten ihminen oleskeli tilassa ja mitä hän saattoi siinä kokea.¹³⁴ Muistelukerronta suhteutuikin esimerkiksi suunniteltuun maalaiskodin tilaan, jota esitettiin talojen tyyppisuunnitelmissa, aikakauslehtikirjoituksissa ja maataloudellisissa julkaisuissa. Viljelijöitä myös kehoitettiin hankkimaan tarpeitaan vastaavia tyyppisuunnitelmia.¹³⁵ Näin ikään kuin herätettiin tarve modernisoida kodin tilaa vetoamalla ihmisten omaan kokemusmaailmaan. Tilaan liitettiin tässä esimerkitys, jonka viljelijä saattoi joko ottaa omakseen, soveltaa sitä tai hylätä sen kokonaan. Esimerkiksi tällaisissa merkitysten suhteissa rakentui muistelukerronta kodin tilan ja asumisen kokemisesta. Muistelukerrontaa voi pitää menneisyyden, historian representaationa, joka konstruoidaan. Tällöin se sisältää kognitiivisen tason lisäksi tunteet sekä muistelijan ja mahdollisen

¹³⁰ Häkkinen 2022, 328–329. Lainaus 329.

¹³¹ Tuomaala 2004, 35; Saarikangas 2006, 12–13 ja Häkkinen 2022, 328–329, 350.

¹³² Savolainen & Taavetti 2022, 21–22.

¹³³ Emt., 10–11.

¹³⁴ Saarikangas 2002a, 22–24, 26–32; Hillier 2014, 58.

¹³⁵ ”Tarkoituksenmukaisesti rakentamaan!” *Pellervo* 3/1926, 47.

haastattelijan motivaatiot. Muistitieto on symboliseen kielelliseen muotoon muokattuja menneisyyden representaatioita, jotka on muodostettu menneen, nykypäivän ja kuvittelun tulevaisuuden vaikutussuhteissa.¹³⁶ Muistitiedon kerrostuneisuus ilmenee esimerkiksi siinä, miten ja miksi sen keräämistä on eri aikoina tehty ja perusteltu. Menneisyyden tallentamisen motivaatiot vaihtelivat ja niillä oli vaikutuksensa muistitiedon muotoihin.

Organisoidumpi kansatieteellinen keruutyö aloitettiin Suomessa Muinaismuistoyhdistyksen piirissä 1870-luvulla ja vuonna 1886 perustetun tieteellisen yhdistyksen, Muurahaiset, myötä. Muinaismuistoyhdistys oli laatinut erilaisia kiertokirjeitä kerätäkseen tietoa kansantavoista. Muurahaiset tekivät keruita varten kyselylehtiä ja kysymyssarjoja 1887–1893 ja ensimmäinen näistä koski asuinrakennuksia. Työn tarkoituksena oli kerätä sanoja sekä lauseparsia kansatieteelliseen sanakirjaan. Vuonna 1889 Muurahaiset kuitenkin siirrettiin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran alaisuuteen muun muassa siksi, että kyselyille haluttiin laajempi levikki. SKS:ssa oli kerätty kansanperinnettä, ”lauluja, tarinoita ja muinaisesineitä”, jo perustamisestaan lähtien muun muassa keruumatkojen avulla.¹³⁷ Seuran ensimmäinen varsinainen asiamiesverkosto oli perustettu 1894 lähinnä uusien jäsenien rekrytoimista varten. Tässä 28 hengen verkostossa erityisesti opettajilla oli suuri rooli. Monet seuraan rekrytoidut jäsenet alkoivat myös osallistua sen järjestämiin aineistokeruisiin. Näin seuran toiminta laajeni pääkaupungin akateemisista piireistä laajemmille alueille. Seuran historiasta kirjoittaneen Kai Häggmanin mukaan jäsenten koulutustaso oli edelleen korkea ja esimerkiksi naisten osuus ”alkoi lisääntyä vasta 1920-luvulla.”¹³⁸ Seura alkoi organisoida kansatieteellistä keruutyötä uudelleen 1930-luvun puolivälissä. Kyselyjen avulla tallennustyötä voitiin myös saattaa laajemmin eri kansanosien piiriin ja näin laajentaa toimijoiden joukkoa sekä ainakin jossain määrin tasapuolistaa erilaisten perinteiden tallentumista.¹³⁹ Kulttuurintutkija Tuulikki Kurjen mukaan kansaa oli osallistunut keruihin jo aikaisemminkin 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla. Kansanrunouden ja -perinteen keräämiselle 1930-luvun loppupuolella oli SKS:n toiminnassa lähtölaukauksena Kalevalan riemuvuoden 1935 kilpakeruu, jonka pohjalle sen laaja

¹³⁶ Straub 2008, 220.

¹³⁷ Sulkunen 2004, 27 ja 39. Luettelo SKS:s rahoittamista matkoista Emt., 198–199.

¹³⁸ Häggman 2012, 47–49. Lainaus 48.

¹³⁹ Korhokangas, Olsson, Ruotsala & Åström 2016, 9–10; SKS oli harjoittanut kansanrunouden keräämistä ja tutkimusta jo perustamisestaan lähtien. Sen asema keskeisenä seuran toimintamuotona vahvistui vuodesta 1898 alkaen, jolloin seuran johto jaettiin esimiehen ja kahden varaesimiehen kesken, jotka kukin edustivat seuran päätoimialoja: kirjallisuutta, kielentutkimusta ja kansanrunoudentutkimusta. Ks. Häggman 2012, 35, 42.

kerääjäverkosto muodostettiin. Edellisenä vuonna valmistunut seuran toimitalon remontti tarjosi lisäksi lisää tilaa kokoelmille. Kilpakeruuta johtamaan valittiin Martti Haavio, jonka tärkeimmiksi tehtäviksi määriteltiin ohjata sekä organisoida kansatieteellisten tutkimusaineistojen kerääjien toimintaa laatimalla kysymyssarjoja, ohjeita sekä keruuoppaita. Haavio otti erityisesti Ruotsista esimerkkiä uudistamishdotuksilleen.¹⁴⁰ Varsinaisesti tuolloin vielä kansantietousarkiston nimellä kulkenut kokonaisuus erotettiin seuran kirjastosta omaksi yksikökseen helmikuussa 1937 ja seuraavan vuoden toimintakertomuksessa tästä alettiin käyttää nimitystä kansanrunousarkisto.¹⁴¹

Kyselytoiminta koettiin sen verran hyödylliseksi, että itsenäisyyden ajalle tultaessa sitä harjoittivat jo monet eri organisaatiot ja yhdistykset. Esimerkiksi vuonna 1924 perustettu Sanakirjasäätiö keräsi vuodesta 1927 alkaen Sanastaja-kyselylehtisen kautta tietoja Suomen murteiden sanakirjaa varten. Säätiön merkitys korostui etenkin maan suomenkielisen alueen vastaajaverkoston luomisessa, johon oli otettu malli 1800-luvun lopun Saksasta. Suomessa kuitenkin vastaajiksi valikoitiin pääosin ”tavallista” kansaa edustaneita ihmisiä, kun taas Saksassa vastaajat olivat olleet opettajia.¹⁴² Jo lokakuussa 1927 lehden sivuilla ilmestyi U.T. Sireliuksen kysely hirsirakennusten salvainmuodoista ja -nimistöstä. Sireliuksen esikuvan kyselylle oli samana vuonna Ruotsissa ilmestynyt Gerda Boëthiuksen Studier i den nordiska timmerbyggnadskonsten sekä Boëthiuksen työn perustana ollut Taalainmaalla, taiteilija Anders Zornin aloitteesta tehty talonpoikaisrakennusten tallennustyö. Sireliuksen kyselyyn oli liitetty piirroksia erityyppisistä hirsisalvoksista, joita vastaajien toivottiin vertaavan omaan paikkakuntaansa ja ilmoittamaan, löytyikö niitä tai muita salvosmuotoja heidän paikkakunnaltaan. Sireliuksella oli vahva tieteellistypologinen agenda, sillä Ruotsissa oli pystytty jäljittämään talonpoikaisrakennuksia 1100-luvulle saakka ja hän piti mahdollisena, että myös Suomessa voitaisiin löytää ”yllätyksiä”, ”kun säilyneet rakennuksemme, esim. niitty- y.m. latoina käytetyt entiset aitat ja pirtit joutuvat tarakan tieteellisen käsittelyn alaisiksi.” Kyselyssä Sirelius halusi lisäksi tietää, ”mitkä vanhanaikaiset paikkakunnan rakennukset kertojan mielestä ansaitsisivat tulla asiantuntijain tietoon saatetuiksi?” Lisäksi hän toivoi, että vastauksiin olisi liitetty mukaan ”piirros tai valokuva”. Erilaisten salvostyyppien yhdistämisellä paikallisuuksiin

¹⁴⁰ Kurki 2004, 65 ja Häggman 2012, 356–359.

¹⁴¹ Emt., 362–364.

¹⁴² Korkiakangas, Olsson, Ruotsala & Åström 2016, 11.

Sirelius kirjoitti tulevan mahdolliseksi määritellä salvontataidon kehittyminen ”myös maantieteellisesti”.¹⁴³

Muisteluaineistoni koostuu kysely- ja haastattelukeruuista, jotka on toteutettu 1930-luvun lopussa sekä 1970- ja 1980-luvuilla. Etnologia Pirjo Korkiakangas et al. ovat kirjoittaneet kansatieteen suuntautumisesta yksityiskohtaisiin kyselyihin, joissa tutkijoiden tiedonintressi ohjasi vahvasti kysymysten laatimista ja näin johdatteli myös vastaajia. Siksi esimerkiksi kerronnallisuus ja henkilökohtaisen kokemuksen osuus on toisinaan jäänyt kyselyissä vähemmälle. Silti vihkojen kysymykset ovat voineet johtaa vastaajia kertomaan muustakin kuin eksplisiittisesti vain kysytyistä asioista.¹⁴⁴ Kyselyiden tutkiminen voi siis valottaa myös kokemuksia ja esimerkiksi tieteenhistoriaa sekä yhteiskunnallisten arvojen muuttuvia painotuksia.¹⁴⁵ Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toteuttama Uudet elämänmuodot -keruu 1939 keräsi muistoja modernisaatiosta ja sen kerronta kohdistui etenkin 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alkuvuosikymmenien kokemuksiin. Keruun muistelut siis kohdistuvat aikaan, jolloin suomalainen yhteiskunta muuttui voimakkaasti ja keruuajankohta heijastaa 1930-luvun lopun modernisoituvan ympäristön tuottamia tulkintoja tästä muutoksesta. Säätö-yhteiskunta muuttui ja tilalle muodostui uusia yhteiskuntaluokkia, kuten teollisuustyöläiset ja pientilalliset. Samaan aikaan yhteiskunta demokratisoitui ja esimerkiksi naisten oikeudet yhteiskunnallisina toimijoina laajenivat. Kaupungistuminen ja maaltamuutto kiihtyivät ja samalla maalainen elämäntapa alkoi vähentyä.¹⁴⁶ Historiallisten seurojen muistitietotoimikunnan 1970-luvulla toimeenpanema Itsenäistyneiden torppien kehitys vuosina 1919–1939. keskittyi kokoamaan muistoja tilojen itsenäistymisestä. Muistot keskittyvät näin 1910-, 1920- ja 1930-luvuille, mutta myös muita ajanjaksoja, erityisesti toisen maailmansodan jälkeistä aikaa tuodaan vastauksissa esiin. Tilojen itsenäistyminen oli merkittävä tekijä niiden modernisaation kannalta ja liittyi laajemmin koko yhteiskunnan muutokseen. Kolmantena keruuaineistona olen käyttänyt Museoviraston kokoelmissa olevaa Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi kansanperinteen kilpakeruuta.¹⁴⁷ Se on kerätty vuonna 1980 ja keruun laajahkossa kyselyvihkosessa kysyttiin suoraan esimerkiksi rakennusten

¹⁴³ Sirelius, U. T. ”Suomen hirsirakennusten salvainmuodot ja –nimistö” *Sanastaja* 3/1927, 26–28.

¹⁴⁴ Korkiakangas, Olsson, Ruotsala & Åström 2016, 15–17.

¹⁴⁵ Emt., 17.

¹⁴⁶ Ks. esim. Männistö-Funk 2014, 39–42. Vaikka Suomi säilyi maatalousvaltaisena maana pitkälle toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan, olivat sotaan mennessä tapahtuneet muutokset merkittäviä esimerkiksi maaseudun ja kaupunkien väestösuhteissa.

¹⁴⁷ ”Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi.” *Kansanperinteen keruukilpailu* 27, Museovirasto, 1980.

muutoksista sekä vaikutteiden leviämisestä. Aineisto on järjestetty Museoviraston arkistossa paikkakuntaakohtaisesti. Omaan aineistooni valikoin satunnaisotannalla paikkakuntia lähinnä eteläisemmästä Suomesta.¹⁴⁸ Käytännössä keruun hyödyntäminen oli ongelmallista, sillä väitöskirjatyöni kannalta olennaisiin keruun kysymyksiin asumisesta ja kodista oli vastattu yleensä vain vaatimattomasti. Usein näihin ei oltu vastattu lainkaan. Koko vastausaineiston systemaattisella läpikäynnillä materiaalia olisi löytynyt enemmän, mutta valitettavasti tähän ei ollut työssäni mahdollisuutta. Aineiston ”hiljaisuus” antaa kuitenkin myös pohdinnan aihetta.

Neljäntenä muistitietoaineistona tarkastelin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran keräämää Kiinteistöperinteen kilpakeruuta 1983, joka toteutettiin Suomen Kiinteistöliiton, Kiinteistötyöntekijäin Liiton sekä Isännöitsijäyhdistyksen aloitteesta ja keskitytti erityisesti kiinteistöjen huoltoon liittyviin asioihin, kuten talonmiehiin sekä isännöitsijöihin.¹⁴⁹ Myös tässä olen soveltanut satunnaisotantaa paikkakunnista. Keruun muistot sijoittuvat kuitenkin enimmäkseen kaupunkeihin ja taajamiin sekä toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan. Joitakin maaseutua koskevia muistoja löytyi kuitenkin myös tästä keruusta. Enin osa käyttämästäni aineistosta muodostuu kahdesta ensin mainitusta keruusta, jotka esitellään alla tarkemmin. Ne myös muodostavat analyysini perustan työn viimeisessä käsittelyluvussa. Yhteistä kaikille keruille on kuitenkin niiden kytkös kodin ja asumisen muutokseen – siis keskeisimpiin tutkimuskohteisiini. Tutkimusetiikan kannalta tärkeä kysymys on ollut kysymys muistitietoaineistojen informanttien anonymisoinnista. Historiatieteessä, kuten ihmistieteissä yleensäkin, tutkimuksen eettiset kysymykset ovat tyypillisesti tapauskohtaisia ja vaativat aina erillistä harkintaa sekä perusteluja.¹⁵⁰

Olen päättänyt antamaan lukijalle tiedoksi kertojien (ja/tai haastattelijoiden/tietojen kerääjien) nimet muutamista syistä. Ensinnä tutkimustehtäväni ei ole sillä tavoin arkaluontoinen, että se toisi esiin arkaluontoisia henkilötietoja, asettaisi työssä esiin nostetut henkilöt (tai heidän jälkeläisensä) riskialttiiseen asemaan tai loukkaisi heidän

¹⁴⁸ Himanka, Hirvensalmi, Huittinen, Hyvinkää, Hämeenkyrö, Tampere, Temmes (Pohjois-Pohjanmaa, nyk. Tyrnävä), Lapua, Laukaa, Lehtimäki (Etelä-Pohjanmaa, nyk. Alajärvi), Lemi (Etelä-Karjala), Lempäälä, Muhos, Muolaa (Etelä-Karjala/Karjalankannas, nyk. Venäjä), Mynämäki.

¹⁴⁹ Keruussa oli vastaajia 82, joihin on laskettu mukaan yksi työpari, yksi taloyhtiön hallitus sekä yhden talon koko asukaskunta talotoimikunnan välityksellä. Yksilö- ja parivastaaajista miehiä oli 40 ja naisia 44. Kaupungeissa asui 70 prosenttia vastaajista ja ikänsä ilmoittaneiden keski-ikä oli 61 vuotta. Ks. Kaivanto & Järvinen 1984, 5.

¹⁵⁰ Koskivirta & Lidman 2017, 16–18; Vainio-Korhonen 2017, 42–43 ja Fingerroos & Kokko 2022, 65 ja 84. Sama problematiikka ja tässä esittämäni perustelut koskevat myös jossain määrin työni valokuva-aineistoja.

kunniaansa; Vaikka käsittelenkin arkista elämää, olen päätenyt suojamaan henkilöitä esimerkiksi siten, että en tuo esiin lainauksissa intiimielämää koskevia tietoja.¹⁵¹ Toiseksi tutkimuksen tietosuojariskit ovat vähäiset, sillä muistitietoaineistot on tallennettu julkisesti käytössä oleviin arkistokokoelmiin ja keräämäni tiedot eivät muodosta henkilörekisteriä. Kolmanneksi aineistot on koottu jo alkujaan myös tutkimuskäyttöä silmällä pitäen¹⁵² sekä neljänneksi mielestäni on perusteltua tässä yhteydessä tuoda esiin asumista ja koteja koskeneet kokemukset sekä merkitykset niiden kokioiden nimien kera, paitsi moninäkökulmaisen argumentaation vuoksi, jotta asetelma olisi myös oikeudenmukainen julkisessa sfäärissä toimineiden aikalaisiantuntijoiden kanssa ja jotta informanttien ja heidän antamien tietojen käsittely olisi kunnioitettavaa.¹⁵³ Toisaalta informanttien suostumus muuhun kuin muistiaineistoa tuottaneeseen tutkimukseen voidaan kyseenalaistaa aineistojen uudelleen käytön näkökulmasta. Muistitietotutkija Joanna Bornat on tästä huolimatta pitänyt tärkeänä aineistojen uudelleen käytön mahdollisuutta, sillä se mahdollistaa uusien tutkimuskysymysten esittämisen muistitiedolle ja palvelee näin tieteellisen tutkimuksen perimmäistä tarkoitusta.¹⁵⁴

Uudet elämänmuodot -keruu muodostuu 84 vastaajan ”vapaamuotoisista kirjoituksista” Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansantieto-lehdessä julkaistuun kyselyyn. Vastaajista noin kolmannes oli naisia. Osa vastaajista on kuvannut omia kokemuksiaan ja muistojaan tai kuulemiaan tarinoita; osa on haastatellut yhtä tai useampaa vanhempaa henkilöä lähipiiristään tai lähiseudultaan ja osa on kuvannut asioita yleisemmällä tasolla yksilöimättä kertomiaan asioita kehenkään. Monissa vastauksissa nämä näkökulmat yhdistyvät eri tavoin. Lisäksi vastauksia on kaikkialta Suomesta, paitsi Ahvenanmaalta. Noin kolmannes vastaajista on ollut maatalousammattinharjoittajia ja lisäksi mukana on monia sivistystyöntekijöitä, käsityöläisiä, sekatyöläisiä sekä kaupan alalla toimineita henkilöitä. Hieman yli viidenneksestä ei ole tiedossa vastaajan ammattiasemaa. Kertojien syntymäajat vaihtelevat 1850- ja 1920-lukujen välillä.¹⁵⁵ Kyselyn laati Kansantieto-lehteen silloinen filosofian maisteri, sittemmin sosiologian professoriksi edennyt Esko Aaltonen. Hän jäseni kyselyn teoreetikon näkökulmasta

¹⁵¹ Vainio-Korhonen 2017, 35.

¹⁵² Ks. keruiden kyselyvihot, liitteet 3, 4, 5 ja 6.

¹⁵³ Koskivirta & Lidman 2017, 21; Vainio-Korhonen 2017, 29 ja 32–33.

¹⁵⁴ Bornat 2013, 311–312, 314.

¹⁵⁵ Mikkola 2006, 172–173; Perusteellisemmin tästä kyselyaineistosta Mikkola 2009, 24–27; Teknologian ja modernisaation yhteydestä 1900-luvun alkupuoliskolla ks. esim. Männistö-Funk 2014, 70–77; Valokuvaamisen ja modernisaation yhteydestä myös Sinisalo 1981, 7 ja Sinisalo 1994b, 27, 34.

kymmeneen kokonaisuuteen: uudet viljelystavat ja -kasvit, vaatteet, rakennustapa, koulu, sanomalehdet, maalliset kirjat, iltamat ja arpajaiset, raha ja pankit, sosiaalisten ryhmien väliset suhteet sekä puolue-elämä. Nämä jakautuivat omiin osakysymyksiinsä. Aineistoa paljon tutkinut folkloristi Kati Mikkola huomauttaa kuitenkin, ettei jäsenitys vastaa esimerkiksi ”kansanomaista käsitystä ja ymmärrystä aiheesta” vaan vastauksissa esiintyy usein asioita, joita ei kysytty. Mikkolan huomion on kiinnittänyt myös terveyden, sairauden ja hygienian sekä alkoholin ja raittiuden teemojen puuttuminen kyselystä. Jonkin verran nämä teemat tulevat esiin kuitenkin kyselyn vastauksissa. Vastaaajien oma-aloitteisesti esiin ottamia uusia elämänmuotoja ovat olleet Mikkolan mukaan esimerkiksi kulkuneuvot, koneet ja laitteet sekä kahvi käytäntöineen.¹⁵⁶ Historian ja muiden tieteenalojen tutkimuksen lähteiksi onkin viime vuosikymmenten aikana otettu yhä kasvavissa määrin ”kansan” itsensä tuottamia aineistoja, jollaisina tämänkin työn muistitietoaineistoja voi ainakin osittain pitää.¹⁵⁷

Marja-Liisa Vilkon toteuttama Itsenäistyneet torpat. Haastatteluja Hartolan, Hollolan, Luhangan, Asikkalan, Joutsan ja Sysmän pitäjistä oli tehty osana Historiallisten seurojen muistitietotoimikunnan 1970-luvun alussa järjestämää haastatteluohjelmaa: Itsenäistyneiden torppien kehitys vuosina 1919–1939. Haastatteluohjeissa korostettiin, että haastateltavien tuli aivan poikkeuksia lukuun ottamatta olla maanviljelijöitä. Samalla oli ohjeistuksena löytää muutamia paikkakuntaa hyvin tuntevia haastateltavia, kuten ”...(vanhoja kunnallismiehiä ja lautamiehiä), joista jotkut voivat olla vanhojen talojenkin isäntiä.” ”Lisäksi ylös tuli kirjata haastattelijan käsitys haastatellun tiedoista, muistista ja suhtautumisesta haastatteluun, jotta tietoja myöhemmin käytävä tutkija voisi arvioida niiden lähdearvoa paremmin.”¹⁵⁸ Tässä muisteluiden keruuta ja koontitapa oli hieman erilainen verrattuna Uudet elämänmuodot -keruuseen, vaikka siinäkin osa vastauksista saatiin haastattelujen kautta. Haastattelijalla toimi suodattimena ensin haastattelutilanteessa ja sen jälkeen vielä kirjoittaessaan muistelukerrontaa ylös painettuun muotoon. Haastatteluohjelman tarkoitus on ollut vielä selvemmin akateeminen kuin Uudet elämänmuodot -keruulla. Toisaalta vastaukset ovat esimerkiksi kieliasusta päätelleen säilyttäneet alkuperäistä muotoaan. Keruiden vastauksissa voi havaita yleisenä erona sen, että Uudet elämänmuodot -keruussa muistelukerronta on yleistävämpää ja Itsenäistyneiden torppien kehitys -aineistossa

¹⁵⁶ Mikkola 2006, 173.

¹⁵⁷ Kauranen 2013, 22–23. Kansan ja rahvaan käsitteistä sama artikkeli, 25–26 sekä Laitinen 2017, 55–59.

¹⁵⁸ Vilko 1973, Yleisiä ohjeita haastattelijalle. Ohjelman olivat laatineet 1970 Viljo Rasila, Hannu Soikkanen ja Pentti Virrankoski.

yksilöivämpää. Ainakin osittain tämä johtuu keruumetodien eroista: Uudet elämänmuodot toteutettiin keruukyselynä, johon vastaajat lähettivät vastauksia itsenäisesti tai Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran informanttiverkoston välityksellä, mutta Itsenäistyneiden torppien kehitys toteutettiin täysin henkilökohtaisina haastatteluina.

Kiinteistöperinne-keruussa, kuten muissakin muistitietoaineistoissa, kertojien positio vaihteli. Valtaosa muisteli omia lapsuuskotejaan, mutta muutamissa kertomuksissa on kerätty laajemmin kollektiivista perinnettä tai muisteltu edeltävien sukupolvien koteja. Myös Museoviraston Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukukukseksi -keruussa kertojien rooli vaihteli. Muistoja kerrottiin sekä kyläyhteisöistä yleisemmin että myös omista kodeista. Näissä kahdessa keruussa kokemus asumisesta ja kodin muutoksesta tulee paremmin esiin henkilökohtaisella tasolla. Toisinaan melko yksityiskohtaisten kuvausten lisäksi kertojat kommentoivat päivittäisiä ruttiineja tilassa sekä sitä, miten he kokivat kodissa asumisen tai uudet rakennukset. Ensi alkuun tämä vaikutti yllättävältä, sillä kahden yllä mainitun keruun fokus on ollut muualla kuin kodin tilassa. Keruuajankohtakaan ei selitä täysin eroa kahden muun kyselyn kanssa, vaikka tulkitseen seikalla olleen merkitystä keruusisältöjen kannalta.

Vaikka kyselyjen toteutusajankohdat ovat vaikuttaneet niiden sisältöihin ja muotoihin, paljon löytyy myös yhteneväisyyksiä. 1970- ja 1980-lukujen keruut asettuivat aikaan, jolloin maaseutu oli elinkeinollisesti ja yhteiskunnallisesti menettänyt merkitystään teollistuneemman ja kaupungistuneemman yhteiskunnan tieltä. Asumisen kokemuksiin ja kodin tilan muistelukerronnan kannalta vaikuttavana tekijänä oli myös voimakas sodanjälkeinen asutustoiminta, joka oli tehnyt rintamamiestalosta käsitteen suomalaisen yhteiskuntaan.¹⁵⁹ 1930-luvun lopun voi nähdä eräänlaisena modernisaation kulminaatiopisteenä. Monet uudistukset olivat jo lyöneet läpi, yhteiskunnallisia uudistuksia oli saatu ajettua eteenpäin ja lisäksi pientilavaltaisen maatalouden asemaa oli yhteiskunnassa tietoisesti vahvistettu. Myös sen kulttuurinen merkitys oli edelleen kiistaton. Toisaalta tekninen kehitys oli mahdollistanut asumisen muutoksia esimerkiksi sähkövirran, vesihuollon ja lämmityslaitteiden kehittymisen myötä. Maaseudulla asuminen näytti pysyvältä ilmiöltä, vaikka aika ajoin keskusteltiin myös maaltamuutosta.¹⁶⁰ Aineistoni muistitietokeruut ovat sillä tavoin samanlaisia, että niissä

¹⁵⁹ Palomäki 2011, 47–48; Ks. myös Niukkanen 2009, 122–124 ja 131 sekä Saarikangas 2002a, 354–379. Maaseudun tyypitaloja kutsuttiin jo 1930-luvun lopulla ”maaseudun funktionalismiksi.” Arkkitehti Anna-Lisa Stigell käytti tätä nimitystä vuonna 1939.

¹⁶⁰ Nimim. Vee Pee, ”Ajankohtaista. Maaltamuutto.” *Pienviljelijä* 9/1937, 263–264; Maaseudun koti esitettiin monesti ihanteellisena paikkana ja jonka avulla voitiin padota muuttoliikettä kaupunkeihin.

kohdistettu huomio menneisyyteen perustui kyselyiden toteutusajankohtien nostamiin ajankohtaisiin teemoihin.¹⁶¹ 1930-luvun lopulla huomio kiinnittyi modernisaation tuomiin muutoksiin häviäviksi koettujen perinteiden näkökulmasta, kun taas 1970- ja 1980-lukujen keruiden taustalla on vaikuttanut näkökulma tyhjenevästä maaseudusta, eli näkemys maalaisen elämäntavan katoamisesta. Kaikki aineiston muistelut ovat historiallisesti tulkitsevia ja kerrostuneita, vaikka niihin vaikuttavat erilaiset lähimenneisyydet. Toisaalta monia asumisen käytänteisiin liittyviä pitkäkestoisia perinteitä ja tapoja on läsnä kaikissa aineistoissa ja materiaaliset perinteet sekä elämäntavat leikkaavat aina toisiaan. Taustalla olevista eroista huolimatta kyselyiden huomio on ollut yllättävänkin samankaltaisissa asioissa. Aineistoja yhdistää myös se, että asuminen päivittäisenä arkena ei useinkaan ole suoraan sanallistettua. Sitä on näin tulkittava muusta muistelukerronnasta ja suhteessa työn muihin aineistoihin sekä valitsemiini konteksteihin. Erityisesti tästä syystä pidän teoriaohjautuvaa tulkintatapaa hedelmällisenä lähtökohtana väitöstutkimukselleni.

Jo kyselyjen muotoutuminen kertoo niiden laatimisen hetkellä vallinneista yhteiskunnallisista ja arvoista ja virtauksista.¹⁶² Siksi niissä esiin nostetut asiat ja muistojen kiinnittäminen aikaan sekä tilaan vaihtelevat. Esimerkiksi vuonna 1939 kerätty Uudet elämänmuodot -keruu heijastaa sitä, miten modernisaation eteneminen ymmärrettiin ja merkityksellistettiin 1930-luvun lopussa. Syystä tai toisesta vastaajat ovat myös valinneet vastata kyselyihin tai osallistua haastatteluihin. Tässä voidaan kysyä, miksi he ovat halunneet tehdä näin ja kenelle he ovat vastauksensa tarkoittaneet. Kysymykset ovat merkityksellisiä siinä mielessä, että myös nämä seikat vaikuttavat vastausten muotoutumiseen. Kansatieteilijä Pia Olsson on pohtinut laajasti näitä kysymyksiä omassa tutkimuksessaan.¹⁶³ Kysyjällä, kysyvällä organisaatiolla ja kysymyksillä on myös aina vaikutus vastauksiin. Niiden kautta muodostuu ”tietynlainen

Ks. esim. ”Koti on oleva pyrkimystemme ponnahduslauta.” *Koti: Kotikasvatustyhdistyksen äänenkannattaja* no 11–12/1928, 310.

¹⁶¹ Menneisyyteen suuntautunut kiinnostus, on se sitten tutkimusta tai jotakin muuta, lähtee aina liikkeelle tämän hetken lähtökohdista: yhteiskunnallisista ja henkilökohtaisista kysymyksistä ja ilmiöistä, jotka ovat ajankohtaisia. Kalela 2018, 19–20. Kalela kirjoittaa historian tutkimuksen perustavista kysymyksistä, joiden avulla tutkija voi perustella tutkimuksensa merkityksen ja osoittaa ”aikalaisilleen, mikä tekee hänen tutkimuskohteensa heidän näkökulmasta merkittäväksi.”

¹⁶² Olsson 2016, 162.

¹⁶³ Emt., 165–169 ja 175–177; Kati Mikkola on muistuttanut, että kerääjien motiivina saattoi olla arvostuksen saaminen tai esimerkiksi raha. SKS maksoi kerääjilleen palkkioita, jotka saattoivat olla tuntuviakin. Toisaalta kerääjien motiivina toimi myös halu välittää ja tallentaa tietoa tuleville sukupolville. Ks. Mikkola 2009, 99, 103, 111 ja 114.

kerrontailmapiiri”, kuten Olsson toteaa. Silti vastauksista näkyy aina myös yksilöllisyys.¹⁶⁴ Nämä tekijät selittävät kyselyvastausten ”hyppimistä” ja ristiriitaisuuksia. Muisteluhetkessä henkilö on joutunut tekemään sekä ajallisia että paikallisia loikkia muodostaessaan kysymyksiin vastauksia päänsä sisällä sekä peilaamaan näitä ajatuksia keruuhetkessä vallinneisiin yhteisöllisiin ja yksilöllisiin käsityksiin aiheesta. Tässä prosessissa muodostuu tulkinta kokemuksesta ja sille annetut merkitykset.

Uudet elämänmuodot -keruussa muutosten ja tapahtumien ajoitukset vaihtelivat 1800-luvun puolen välin jälkeisistä ajoista aina 1920- ja 1930-luvuille saakka. Sen sijaan 1970-luvun Itsenäistyneiden torppien kehitys -keruu oli rajattu lähtökohtaisesti koskemaan ajanjaksoa 1919–1939.¹⁶⁵ Tästä huolimatta keruun muistelijat ajoittivat muisteluaan myös ajanjakson ulkopuolelle. He puhuivat usein 1910-luvusta sekä tulivat muistoissaan myös sodanjälkeisiin aikoihin, 1950-luvulle ja jopa muisteluhetkeen 1970-luvulle saakka. Toisaalta joissakin Uudet elämänmuodot -keruun muistoissa näkyy myös reflektiota suhteessa muisteluajankohtaan 1930-luvun lopussa.¹⁶⁶ Myös Museoviraston keruussa Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseututajamaksi esiintyy jonkin verran reflektointia esimerkiksi kyläkuvan ja rakennustyylien pidemmän aikavälin kehityksen suhteen, sivuten samalla muisteluajankohdan vuoden 1980 oloja.¹⁶⁷ Eräs Uudet elämänmuodot -keruun muistelija kertoi esimerkiksi ”nykyaikaisen” rakennustavan tulleen paikkakunnalle viimeisiinkin taloihin 1920-luvun kuluessa. Osin nuoremman sukupolven painostuksen vuoksi, mutta osin myös siksi, että oli alettu hävetä ”vanhoja alkuperäisiä asunto-oloja.” Vaikkakin jotkut olivat olleet niin kiintyneitä vanhoihin asuntoihin, että olivat asuneet vielä jopa savutuovissa.¹⁶⁸ Kati Mikkolan mukaan häpeän kohde vaihtuikin modernisaation edetessä uutuuksista perinteisiin tapoihin ja tavaroihin.¹⁶⁹ Tämän kaltainen kertomus osoittaa, miten muistelija teki eron uuden ja perinteisen rakennustavan käsitteiden välille ja pystyi liittämään käsitteisiin näitä määrittäneitä yksityiskohtia. Kerronnasta on myös tulkittavissa, että maalaiskotien modernisaatiota koskeva vaikuttaminen oli

¹⁶⁴ Olsson 2016, 175–177.

¹⁶⁵ Vilkkonen 1973, Yleisiä ohjeita haastattelijalle.

¹⁶⁶ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 4, E153, Eevi Takala (s.1877), Kitee, Suorlahti, 181–182.

¹⁶⁷ MV, Kansanperinteen keruukilpailu 27, 1980. Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi. Vastaja: Orvokki Sipilä-Veriö (s.1921), Hyvinkää, kotirouva. Muistot koskevat Naantalintaloutta ja kaupunkia sekä Hyvinkäätä.

¹⁶⁸ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 3, E152, Matti Liski (s.1907), maanviljelijä, Valkjärvi, Äyräpää, 184–185; SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 3, E152, Martti Tiitinen (s.1908), Pielavesi, 92–93.

¹⁶⁹ Mikkola 2009, 170.

onnistunut paikallisesti, sillä vanhoihin asumisen muotoihin oli alkanut kiinnittyä häpeän tunnetta samalla, kun halu uutta kohtaan oli kasvanut.

1.3 Valistus, visuaalisuus ja vaikutukset – työn rakenteesta

Asumisen modernisaatiota edistänyt tietotaito levitettiin viljelijöitten keskuuteen erilaisten oppaiden, kurssien, näyttelyiden ja kilpailujen avulla. Modernisaation edistämällä tarkoitan tässä kaikkia keinoja, joilla modernin asumisen tavoitteita ja ihanteita tuotiin julki ja mainostettiin sekä propagoitiin yleisölle. Kaiken maataloudellisen neuvonnan avulla pyrittiin myös rakentamaan luottamusta asiantuntijuuteen, mikä oli erittäin tärkeää rakennusalan ammattilaisten työlle ja asemalle yhteiskunnassa. Nostan esiin neuvontatyön kanavat kuten neuvojat, näyttelyt, rakennusoppaat, esitelmät ja retket, jotka muodostivat yhdessä toimivan kokonaisuuden, sillä ne täydensivät ja tarvitsivat toisiaan. Näkökulmani on valittu tiedon välittäjäorganisaatioina toimineiden maataloudellisten järjestöjen pohjalta ja tapausesimerkkinä toimii Pienviljelijöiden Keskusliitto. Tämän vuoksi aivan kaikkia maatalousvalistukseen ja neuvontaan liittyneitä ilmiöitä ei ole käsitelty samalla painoarvolla.¹⁷⁰ Maaseudun modernisoituvan asumisen ja sen kokemuksen selvittämisen kannalta on perusteltua paneutua näihin asiakokonaisuuksiin, joissa ”modernin kokemuksen” viitekehykset leikkautuivat toistensa kanssa. Sosiologi Anthony Giddens on kirjoittanut modernin muodostuneen vastakkaisiin suuntiin vetävien voimien muodostamissa kehikoissa. Hän on nimennyt neljä tällaista rakennetta:

1. Paikaltaan siirtäminen ja uudelleen sisällyttäminen: vieraantumisen ja tuttuuden leikkauskohta;
 2. Läheisyys ja persoonattomuus: henkilökohtaisen luottamuksen ja persoonattomien kytkösten leikkauskohta;
 3. Asiantuntijuus ja uudelleen omiminen: abstraktien järjestelmien ja arkijärjen leikkauskohta;
 4. Yksilöllisyys ja sitoutuminen: käytännöllisen hyväksynnän ja aktivismin leikkauskohta.”
- (1. Displacement and reembedding: the intersection of estrangement and familiarity. 2. Intimacy and impersonality: the intersection of personal trust and impersonal ties. 3. Expertise and

¹⁷⁰ Toisenlaisesta näkökulmasta tarkasteltuna esimerkiksi oppilaitosten ja sanoma- sekä aikakauslehdistön rooli olisi tarkastelussa suurempi. Sivuan näitä aiheita työssäni. Syventäviä ja laajempia katsauksia ja tutkimuksia on lukijalle saatavilla, esim. Halonen 2010 ja Mertanen 1989, 59–64; Omassa pro gradu -työssäni olen käynyt läpi 1920- ja 1930-lukujen keskeisiä rakentamisen ja asumisen aikakauslehtiä *Arkkitehti*, *Rakennustaito* ja *Kotiliisi*. ks. Mattjus 2014; Sosiologi Valtteri Vähä-Savo on kirjoittanut väitöskirjassaan, miten seurojen tekemän neuvontatyön avulla luotiin luottamusta asiantuntijuuteen. Luottamus perustui seurojen sisäiseen vertaisasetelmaan. Ks. Vähä-Savo 2016, 242–245.

reappropriation: the intersection of abstract systems and day-to-day knowledgeability.
4. Privatism and engagement: the intersection of pragmatic acceptance and activism.)

Giddens on myös todennut, että modernissa tilallinen kokemus muuttui tavalla, joka ei ollut aiemmin mahdollista. Modernin tilan kokeminen yhdisti sekä ”läheisyyden” että ”etäisyyden”; paikallisuuden ja ”abstraktien järjestelmien persoonattomat suhteet”.¹⁷¹ Nämä kaikki rakenteet ovat näkyvissä myös suomalaisen maaseudun asumisen modernisoinnissa. Ne toimivat koko työn läpi leikkaavina suurempina linjoina, joskin analyysiluvuissa korostuvat eri osa-alueet.

Maaseudulla kysymys kodin tilan modernisaatiosta kytkeytyi maatilalla sosiaalisiin rakenteisiin. Tila toimi niin modernisaatioprosessin vastaanottajana, välineenä kuin näyttämönäkin. Muuttamalla moderniksi kodin tila vaikutti siihen, miten ihmiset tilassaan elivät ja kokivat. Arkkitehtuuriteoreetikko Hilde Heynen on esittänyt, että tila näyttämöksi tulkittuna voisi yhdistää näkökulmat tilasta vastaanottajana ja välineenä. Näin se mahdollistaisi myös paremman tieteiden välisen vuoropuhelun.¹⁷² Itse tulkitse Heynenin esittämän jaon Lefebvren tilan sosiaalisen tuottamisen teorian sovellutuksena modernisaation kontekstissa.¹⁷³ Yhdyn Heynenin näkemykseen siitä, että tila näyttämönä antaa hyvän mahdollisuuden tieteenalojen yhteistyölle. Se koostuu tilaan kohdistuvia näkökulmia ja auttaa löytämään keskusteluille yhteisiä nimitäjiä. Hyvä esimerkki tilasta modernisaation vastaanottajana, välineenä ja näyttämönä on keittiö, johon kohdistettiin suurta huomiota 1900-luvun alkupuolen kotia koskeneissa kansainvälisissä asuntokeskusteluissa. Keittiön modernisaation tavoitteena oli tehokas kotitaloustyö, joka tarkoitti samalla kotiäitien ja emäntien roolin määrittelyä asumisessa.¹⁷⁴ Kysymyksen ratkaisuihin yhdistyivät usein niin sosiaaliset, terveydelliset kuin teknologisetkin näkökulmat. Samaan aikaan huoneiden jako yksityisiin, puolijulkisiin ja julkisiin tiloihin oli alkanut eriyttää maaseudun sosiaalisia ryhmiä

¹⁷¹ Giddens 1992, 139–142. Lainaus 140. Käännös HM.

¹⁷² Heynen 2013, 343, 349, 354.

¹⁷³ Näen vastaavuuden teoreetikkojen ajattelussa: tilalliset käytännöt = tila välineenä, tilan representaatit = tila vastaanottajana ja representaation tila = tila näyttämönä. Myös Heynenin kategoriat esiintyvät suhteessa toisiinsa eivät erillisinä.

¹⁷⁴ Cieraad 2002, 264. Yhdysvaltalaislähtöisenä pidetty tehokkuusajattelu ja liikkeenjohdolliset opit leviivät nopeasti kotitalouden kentälle ja eurooppalaisiin asiantuntijapiireihin. Suomessakin alettiin 1900-luvun alkupuolella viljellä *kotiteollisuuden* käsitettä tässä kontekstissa, millä tarkoitettiin kotitalouden taloudellisen merkityksen nostamista kansantaloudessa muiden teollisuuden- ja palvelualojen rinnalle; Vrt. kaupunkien modernistisen laboratoriokeittiön kehityksestä Saarikangas 2002a, 259–278.

toisistaan.¹⁷⁵ Käytännössä sotien välisellä ajalla tässäkin vanha ja uusi sekoittuivat. Uusi tilajako loi kuitenkin pohjan kehitykselle, josta erityisesti toisen maailmansodan jälkeisen ydinperheideologian oli mahdollista ponnistaa. Maalaiskotien tilan muutos tapahtuikin vuorovaikutteisesti esimerkiksi perhettä koskevien sosiaalisten normien kanssa. Sosiaaliset näkökulmat puolestaan liittyivät laajempiin yhteiskunnallisiin keskusteluihin esimerkiksi taloudesta ja kansanterveydestä.

Väitöskirjan ensimmäisessä luvussa selvitän sitä, miten kodin tilaa on käsitelty erityisesti 1920- ja 1930-lukujen pienviljelijöille suunnatuissa rakennusoppaissa sekä maatalousvalistustoiminnassa. Luku keskittyy rakentamisen ammattilaisten näkökulmaan sekä tietotaitojen levittämisen mekanismeihin ja foorumeihin. Käsittelem luvussa opaskirjojen lisäksi laajemmin maaseudun neuvontatoimintaa, kuten luentoja, kursseja, kilpailuja sekä näyttelyitä. Lisäksi tuon esiin ammattilehdistössä käytyä keskustelua maalaiskodin tilasta. Ensimmäinen luku esittää sen, miten maalaiskodin tilaa ja sen modernisaatiota sanallistettiin sellaiseen muotoon, että sen omaksuminen oli viljelijöille mahdollista. Tutkimalla tätä sanallisesti määriteltyä kodin tilaa analysoin sitä, miten modernin ja perinteen merkitykset alkoivat muodostua asumisen ja rakentamisen asiantuntijoiden ajattelussa ja millä tavoin niitä kommunikointiin laajemmalle yleisölle.

Työn toisessa luvussa keskityn tilan kuvien, pohjapiirrosten sekä valokuvien analysointiin. Liittämällä ne 1920- ja 1930-lukujen laajempaan visuaalisen kulttuurin kehittymiseen olen tarkastellut edelleen modernien tilaoppien leviämistä. Tilan visualisointi oli modernille arkkitehtuurille erittäin keskeinen ilmiö. Yksityisestä kodin tilasta tuli sekä ykkösluvussa käsittelemieni sanallisten esitysten että visuaalisten representaatioidensa kautta yhteiskunnallisesti määriteltyä, esitettyä ja koettua. Tarkastelenkin aineistossani olevia kuvia pääsääntöisesti tilan representaatioiden tuottamisen ja välittämisen näkökulmasta. Tutkin sitä, millaisia merkityksiä kuvien kautta on tuotettu asumiselle, rakentamiselle, perinteelle ja modernille. Samalla tutkin myös näiden käsitteiden välisiä suhteita. Esimerkiksi valokuvien esittämiä kohteita voi tulkita myös representaation tiloina ja suhteessa kuvaajiensa motiiveihin ne ovat edustaneet heidän tulkintaansa tilasta ja heijastaneet heidän ennakkokäsityksiään kodin tiloista. Samalla nämä kuvalliset esitykset ovat antaneet maaseudun asukkaille mahdollisuuden sovittaa omia näkemyksiään ja kokemuksiaan yhteen asiantuntijoiden

¹⁷⁵ Saarikangas 2006, 162. Saarikankaan näkökulma on tässä eritoten tilojen toiminnallisuuksiin keskittyvä, mutta se on kiinteässä yhteydessä tiloja käyttäneisiin sosiaalisiin ryhmiin. Sosiaalisten ryhmien eriytyminen käy ilmi myös tämän työn viimeisen luvun muistitietoaineistoista.

näkökulmien kanssa. Tilan ja rakennusten visuaalisen esittämisen kautta rakennan yhteyttä tilan kokemisen yksityisen ja julkisen tason välille.

Kolmannessa analyysiluvussa tutkin muuttuvan maalaiskodin tilaan liittyvää muistelukerrontaa. Tässä luvussa korostuu enimmäkseen yksityisempi näkökulma tilaan eli se, miten kokemus tilasta muodostui ja sanallistettiin. Samalla se kuitenkin osoittaa edeltäviin lukuihin peilaten yksityisten muistelukertomusten sosiaalisesti konstruoituneen luonteen – millaista muistelua asumisesta ja kodin tilasta oli mahdollista sanoittaa sekä kertoa eri vuosikymmeninä. Tutkimusaikakaudella syntynyt ja tuotettu maaseudun asumista koskenut kirjoitettu sekä visuaalinen kulttuuri toimi tämän muistelukerronnan eräänä esiymmärryksen tasona. Koettua ja muistettua tilaa käsittelevä luku tuo yhteen sitä edeltävien analyysilukujen näkökulmia yksilöiden henkilökohtaisempien näkemysten rakentajina ja taustavoimina. Työn rakenne noudattaa tavallaan myös tätä samaa järjestystä, missä kokemus ja siitä kertova muistelu ovat suodattuneet laajemman historiallisen kontekstin ja yksilöiden elämänhistorian läpi.

Väitöstyöni viimeisessä luvussa kokoan tärkeimmät päätelmäni asumisen modernisaation kokemuksen muodostumisesta 1920- ja 1930-luvuilla. Samalla valotan keskeisimpiä lisätutkimuksen paikkoja sekä problematisoin omaa tutkimustehtävääni, analyyttisiä ja empiirisiä valintojani sekä pohdin työni mahdollisia merkityksiä teoreettisen historiantutkimuksen osalle. Päätösluvussa sivuan myös sitä, miten työni voi ohjata ajattelemaan tämän päivän koteja erilaisista näkökulmista ja miten nyky-päivän asuminen asettuu historialliseen kehitykseen. Työn luvut etenevät edellä esiteltujen Giddensin rakenteiden mukaan yleisemmästä ja modernisaation asiantuntijoiden näkökulmasta kohti yksityisempää kodin tilan modernisaation ymmärrystä ja soveltamista.

2 RAKENNUSVALISTUKSEN JA MODERNISOITAVAN MAALAIKODIN SUHDE 1920- JA 1930-LUVUILLA

Koska tutkin työssäni maalaiskodin tilan sosiaalista tuottamista 1920- ja 1930-luvuilla, näen tärkeänä katsoa lähemmin, missä ja miten maalaiskodin tilaa määriteltiin ja minkälaisen järjestelmien kautta moderneja oppeja pyrittiin levittämään viljelijöiden pariin. Suomen itsenäistymisen jälkeen erilaisten järjestöjen rooli nousi yhteiskunnassa merkittäväksi paitsi kansalaisten yhteistoiminnan myös eri ammattialojen institutionalisoitumisen sekä ammattimaistumisen näkökulmista. Tarkastelen tässä luvussa, miten Pienviljelijöiden Keskusliiton neuvonta- ja valistustoimintaa kehitettiin edistämään maanviljelijöiden rakennusammattillista osaamista ja miten modernit asumisen ihanteet levittyivät tätä kautta maaseudun koteihin. Sen omassa viestinnässä korostettiin erityisesti ammatillisuutta, joka oli uutta maatalousjärjestöjen parissa. Nostan esiin liiton neuvonnan toimintamuotoja ja miten niiden avulla pyrittiin nostamaan maaseudun rakentamisen ja asumisen tasoa sekä modernisoimaan maalaiskoteja. Pienviljelijäin Keskusliitto toimii tässä esimerkkitapauksena siksi, että sen perustaminen tapahtui heti Suomen itsenäistymisen ja maanomistussääntömuuttamisen jälkeen ja se onnistui nopeasti houkuttelemaan toimintaansa suhteellisen ison joukon uusia pienviljelijöitä.¹⁷⁶ Liiton toiminnassa oli mukana lukuisia muussa järjestöissä, oppilaitoksissa ja muussa opetuksessa sekä valtionhallinnossa vaikuttaneita henkilöitä. Lisäksi liiton pyrkimykset kehittää rakennusneuvontaa kuvaavat osuvasti sitä kehitystä, joka liittyi 1920- ja 1930-lukujen maalaiskodin asumisen muutoshankkeisiin. Samankaltainen neuvontajärjestelmän organisointi tapahtui tai oli tapahtunut myös monissa muissa maaseudulla toimineissa järjestöissä. Sen osia olivat neuvojen lisäksi kurssit, oppaat, tyypissuunnitelmat, kilpailut, näyttelyt, retket ja esikuvatilat. Näitä toteutettiin myös paikallisesti yhteistoiminnassa

¹⁷⁶ Lähin vertailu tapahtuu muihin suurimpiin maatalousjärjestöihin Suomen Maatalousseurojen Keskusliittoon sekä Pienviljelijöiden Liittoon. Näiden lisäksi kentällä oli muitakin järjestötoimijoita, kuten naisjärjestöinä mielletyt Marttaliitto ja Maatalousnaiset sekä keskittyneempiä, pienempiä ja/tai paikallisempia toimijoita, kuten Maataloustuottajien Keskusliitto, William ja Fanny Ruthin säädös ja ruotsinkielisten Svenska lantbruksällskapet förbund.

maatalousjärjestöjen ja muiden toimijoiden, kuten viranomaisten ja kotitalousjärjestöjen¹⁷⁷, kesken. Viranomaiset ja muut liitot harjoittivat myös omaa neuvontaa.¹⁷⁸ Katsomalla Pienviljelijäin Keskusliiton kehitystä ja peilaamalla sitä muihin toimijoihin, kuten Suomen Maatalousseurojen Keskusliittoon sekä Pienviljelijöiden Liittoon, on mahdollista tarkastella laajempaa kuvaa siitä, millaisin keinoin ja organisaatioin maaseudun asumisen modernisaatiota edistettiin. Yleisemmin tällaisten järjestöjen muotoutuminen kytkeytyy muuallakin läntisessä maailmassa vallinneeseen edistysajatteluun, jossa kehitystä ohjasivat ja säätelivät politiikan ulkopuolelle kuuluneiksi mielletyt asiantuntijat.¹⁷⁹ Asiantuntijoiden motiivi ohjata modernisaation kulkua lie-nee ollut vilpitiön halu parantaa maaseudun oloja. Siihen kuitenkin kytkeytyivät nopeasti myös valtaan, identiteetteihin sekä politiikkaan liittyneet motiivit. Modernisaatio oli kenties ohjattavissa, mutta ei hallittavissa. Ekspertit kuitenkin pyrkivät välttämään asettumasta yleisönsä yläpuolelle propagoidessaan modernisaatiota. Siksi sen edistämisen avuksi tarvittiin myös perinteen käsitettä monissa merkityksissään. Rakentamisessa ja asumisessa tämä näkyi esimerkiksi rakennusten materiaalivalinnoissa ja tilojen toiminnallisuuden määrittelyissä. Kuten historiantutkija Nancy Grey Osterud on osoittanut, oli viljelijöiden omalla kokemuksella suuri rooli siinä, miten ja mil-laista modernisaatiota he omaksuivat.¹⁸⁰

Oppaiden sekä malli- ja tyyppisuunnitelmien laatiminen oli asiantuntijavetoista ja perustui oletuksiin viljelijöiden yhtenäisistä tarpeista. Koti miellettiin tässä ajattelussa funktionaaliseksi tilaksi, joka voitiin parhaiten järjestää huomioimalla maatilalla tehtävät työt kodin tilan suunnittelussa. Tila itsessään siis alkoi standardisoitua, vaikka esimerkiksi rakennusosien standardisoiminen kesti Suomessa pitkään. Kodin suunnittelu lähti ensisijaisesti liikkeelle sen tilan tyyppitetyistä toiminnallisuudesta. Rinnalla

¹⁷⁷ Kotitalousneuvonnasta 1900-luvulla ks. erityisesti Heinonen 1998, 29–45 ja 88–92.

¹⁷⁸ Maataloudellisella neuvontatyöllä oli pitkä historia. 1800-luvun osalta ks. esim. Ignatius 1872, 10–14 ja 170; Keisarillisen Majesteetin Armollinen Johtosääntö Maanviljelys-hallitukselle, 19.3.1892.

¹⁷⁹ Dennis 2010, 29–30, 34. Richard Dennis on esittänyt kolmivaiheisen kronologian siitä, miten pohjoisamerikkalaiset ja brittiläiset asiantuntijat suhtautuivat kaupunkikehitykseen 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla. Kronologia perustuu David Wardin teokseen *Poverty, Ethnicity and the American City*, luvut 2-4. Dennisin esittämä määritelmä edistysuskosta (progressivism) kuvaa hyvin sitä, miten asiantuntijoiden rooli alkoi korostua myös suomalaisessa asumista koskevassa päätöksenteossa ja toiminnassa 1900-luvulla; Jeremy Aynsley on kuvannut Bauhaus-koulun ja modernin saksalaisen suunnittelun kehitystä. Eurooppalaiset ajatukset modernista välittyivät Suomeenkin nopeasti esimerkiksi vuonna 1928 perustetun arkkitehtien kansainvälisen yhteistyöfoorumien CIAM:in kautta. Aynsley 2009, 89–90; Barnstone on puolestaan huomauttanut, miten Saksassakin oli 1920-luvulla useita taidesuuntia eivätkä läheskään kaikki taiteilijat ja arkkitehdit allekirjoittaneet modernistisia periaatteita. Ks. Barnstone 2016, 135–137 ja 163–168.

¹⁸⁰ Osterud 2012, 232; Ks. myös Åkerfelt 2019a, 8–9.

kulki kuitenkin ajatus suunnitella kodit enemmän asujien henkilökohtaisten tarpeiden ja toiveiden pohjalta.¹⁸¹ Jälkimmäiseen näkökulmaan kiinnitettiin huomiota ja esimerkiksi rakennusmestari Heikki Siikonen toi näkökulman esiin omassa oppaissaan. Voidaan myös hyvin olettaa, että maaseudun rakentamisessa yksilöllisempi näkökulma tuli hieman paremmin huomioiduksi kuin esimerkiksi kaupunkien kerrostalo- ja aluerakentamisessa. Koska viljelijät itse suorittivat yleensä ison osan rakennustöistä, pystyivät he huomioimaan omat tarpeensa ja toiveensa paremmin kuin esimerkiksi rakennusyhtiöiden tai muiden suurempien rakennuttajatahojen hankkeissa tapahtui. Toisaalta viljelijöitä rajoitti osaamisen sekä resurssien puute. Deborah Ascher Barnstone on kirjoittanut, miten asuntojen standardisointi, massatuotanto sekä asumisen tehostaminen liitettiin myös muualla Euroopassa, erityisesti Ruotsissa ja Saksassa, ”itseapu-ohjelmiin”.¹⁸² Omatoimirakentamisen merkitys tunnustettiin myös Suomessa ja esimerkiksi arkkitehti Akseli Toivonen nosti 1920-luvun alussa juuri Saksan esiin tässä yhteydessä.¹⁸³ Kodin abstraktin tilan standardisoiminen oli helpompaa kuin näkyvämpien rakennusosien.¹⁸⁴ Näin kodin tilan konkreettinen muutos oli kiinni siitä, miten hyvin viljelijät omaksuivat modernin ajattelun abstrakteja ja implisiittisempiä perusteita töiden järjestämisestä, hygieniasta ja asumisterveydestä. Muutos oli mahdollista toteuttaa pitämällä kiinni asumisen perinteistä. Tyypittelemällä kodin tilaa alettiin kuitenkin samalla tyypittää asumista sekä asujia, vaikka tätä ei lähteissä aivan eksplisiittisesti mainitakaan.

2.1 Ammatillinen järjestäytyminen maanviljelijöiden neuvonnan pohjana

Maanomistuksen uudelleen järjestäminen 1920-luvun taitteessa mahdollisti maaseudun väestön aineellisen elintason, myös asumisen tason, kohottamisen. Koska vuokraviljelijät saivat oikeuden lunastaa viljelemänsä maan omakseen ja näin saada työnsä

¹⁸¹ Dennis 2010, 259–260; kotien rationalisoinnista ja sen suhteesta viihtyisyyteen sekä nautintoon myös Sarantola-Weiss 2009, 40, 54–55 ja Autio & Autio 2013 [2009], 238–240.

¹⁸² Barnstone 2014, 91–92, 95; Suomea koskevassa tutkimuksessa itseavun käsitteeseen on aikaisemmin liitetty esimerkiksi sitä korostamaan pyrkinyt osuustoiminta. Ks. esim. Östman 2012, 121; Esimerkiksi tilatonta väestöä koskeviin maatalousreformeihin haettiin ulkomaisia vaikutteita erityisesti muista Pohjoismaista, ks. esim. Castrén 1906, Esipuhe ja 9.

¹⁸³ Toivonen, Akseli. ”Oma apu, paras apu.” *Rakennustaito* 11/1921, 31–33.

¹⁸⁴ Emt., 97; Saksalaisesta pienasuntokysymyksestä ja itseapurakentamisen yhteydestä 1900-luvun alkuvuosikymmeninä ks. myös Muthesius 1920, 30.

tulokset itselleen, saattoivat he investoida vapaasti tiloilla tehtäviin parannuksiin. Lisäksi 1900-luvun ensimmäisillä vuosikymmenillä syntyneet maataloudelliset keskusjärjestöt, työssään lähemmin tarkasteltu Pienviljelijäin Keskusliitto, Suomen Maatalousseurojen Keskusliitto ja Pienviljelijäin Liitto antoivat viljelijöille mahdollisuuden järjestäytyä sekä hankkia uutta tietotaitoa. Pohjimmiltaan järjestöjen tavoitteet viljelijöiden elinmahdollisuuksien parantamiseksi olivat hyvin samanlaisia, siitä huolimatta, että järjestöt kilpailivat ja ajoittain riitelivät keskenään. Perinteisesti liittojen rooli on tulkittu siten, että maamiesseurojen pohjalta toiminut Suomen Maatalousseurojen Keskusliitto edusti suurempia viljelijöitä, Pienviljelijäin Liitolla puolestaan oli kytköksiä vasemmistolaisiin piireihin ja Pienviljelijäin Keskusliitto esitti itsensä poliittisten piirien ulkopuolella olevaksi ammattijärjestöksi. Kysymys poliittisesta puolueettomuudesta ei kuitenkaan ollut yksiselitteinen, sillä esimerkiksi Pienviljelijäin Liitto pyrki jo pian 1920-luvulla eroon puoluekytköksistään eikä myöskään hyväksynyt Pienviljelijäin Keskusliiton tulkintaa sen puolueettomuudesta vaan piti uutta kilpailijajärjestöä porvarillisena.¹⁸⁵ Ammatillisina järjestöinä kaikkien kolmen toiminta näyttäytyy hyvin saman tyyppisenä, vaikka niiden toiminta-alueet ja mittakaavat vaihtelivatkin. Tässä työssä käsitelinkin liittoja ensisijaisesti ammatillisina järjestöinä. Niiden merkitys maataloudellisten tietojen ja taitojen levittäjinä oli ratkaiseva. Tähän kuului mukaan rakennusneuvonta, joka puolestaan oli keskeisessä osassa maalaiskodin modernisaatiossa.

¹⁸⁵ Santonen 1971, 134; Ruokosalmi & Lahti 1977, 9–10. Ruokosalmen ja Lahden mukaan ensimmäiset puolueettomat paikalliset pienviljelijäyhdistykset syntyivät ”maan alla” 1910-luvulla. Ensimmäisenä tällaisena he esittävät Mellilän Penninkulman yhdistyksen, joka perustettiin 1.6.1917. Yhdistyksen perustamisen motiivina oli se, että aikaisemmin paikalliseen maamiesseuraan kuuluneet viljelijät olivat kokeneet seurassa syrjintää. Olemassa olleeseen Pienviljelijäin Liittoon ei kuitenkaan oltu haluttu liittyä ilmeisesti sen vasemmistolaisuuden vuoksi. Uuden yhdistykselle hyväksyttiin husmand-yhdistysten säännöt, jotka oli laatinut Tanskassa opiskellut paikallisen meijerin isännöitsijä O.Lintunen.

MINISTERIÖT	MAATALOUSMINISTERIÖ 1918-	SOSIAALIMINISTERIÖ 1918-
KESKUSVIRASTOT	(YLEISTEN RAKENNUSTEN) INTENDENTINKONTTORI 1811-1865 YLEISTEN RAKENNUSTEN YLIHALLITUS 1865-1936 RAKENNUSHALLITUS 1936-	ASUTUSHALLITUS 1917-1938 MAATALOUSMINISTERIÖN ASUTUSASIAINOSASTO 1938- -asutuspiirit -paikalliset asutuslautakunnat
JÄRJESTÖT JA NIIHIN LIITTYVÄT TOIMIJAT	PELLERVO-SEURA 1899- OSUUSKASSOJEN KESUSLAINARAHASTO 1902- -paikalliset osuuskassat	MARTTA-YHDISTYS 1899- -piiriliitot MAATALOUSNAISET 1929- (Maatalousseurojen Keskusliiton Kotitalousvaliokunta) TORPPARIEN KESKUSTOIMIKUNTA 1906- SUOMEN MAANVUOKRAAJAIN LIITTO 1910- MAANVUOKRAAJAIN JA PIENVILJELIJÄIN LIITTO 1919- PIENVILJELIJÄIN LIITTO 1921- -paikallisyhdistykset PIENVILJELIJÄIN KESKUSLIITTO 1922- -paikallisyhdistykset SVENSKA LANTBRUKSÄLLSKAPETS FÖRBUND 1910- -läänikohtaiset seurat/paikallisyhdistykset BOSTADSFÖRENINGEN FOR SVENSKA FINLAND 1938-

Kuvio 5. Maataloudellisessa neuvonnassa toimineita tahoja.

Pienviljelysideologisena mallimaana pidettiin 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa Tanskaa ja monet alan suomalaiset toimijat hakivat oppia sieltä. Suomalaisen pienviljelysideologian pitkäaikaiselle kehittäjälle Hannes Gebhardille esimerkkinä oli näyttäytynyt myös Englanti, sen asutustoiminta ja pienviljelijämyönteinen yhteiskunnallinen ilmapiiri.¹⁸⁶ Toisaalta paikallisten maamiesseurojen järjestämisen osalta Gebhard otti mallia Ranskan maanviljelijöiden ammattijärjestöstä.¹⁸⁷ Suomalainen kehitys asettui osaksi kansainvälistä kontekstia, jossa esimerkiksi asumiseen ja koteihin suunnatut sosiaaliset näkökulmat olivat jaettuina läntisessä Euroopassa ja osin myös

¹⁸⁶ Santonen 1971, 24, 27; Osuustoiminnassa Gebhard oli ottanut mallia erityisesti Irlannista. Ks. Hilson 2012, 94. Täältä hän oli saanut neuvoja, joiden mukaan osuustoiminta, kansallisuus ja perinteet kannatti sitoa yhteen.

¹⁸⁷ Emt., 43.

Yhdysvalloissa.¹⁸⁸ Vaikka käsitys vähempivaraisten viljelijöiden neuvonnan tarpeellisuudesta oli vakiintunut jo vuosisadan vaihteen jälkeen, oli käytännön ongelmana ollut pienempien viljelijöiden vähäinen jäsenmäärä maanviljelysseuroissa. Gebhard oli kiinnittänyt asiaan huomiota varhain ja kehottanut lähettämään kiertäviä opettajia pienille tiloille, torppareille ja mökkiläisille, jotka eivät olisi kuitenkaan tilanneet maanviljelysseurojen opastajia luoksensa. Tässä hänellä oli ollut esimerkkinä saksalainen Wanderlehrer-järjestelmä. Gebhard esimerkiksi kiisti yleisesti vahvana eläneen käsityksen ammattitaitojen leviämisen merkityksestä suurtiloilta pienemmille tiloille. Maanviljelysopetuksen uudistamista ja kiertäviä neuvoja oli käsitelty vuosien 1898 ja 1900 maanviljelys- ja talousseurojen edusmieskokouksissa ja vuoden 1900 kokous oli asettanut komitean selvittämään asiaa.¹⁸⁹ Vuoden 1906 edusmieskokouksessa Gebhard esitti ehdotuksen, jonka hän oli laatinut A. Osw. Kairamon¹⁹⁰ ja Otto Wreden¹⁹¹ kanssa, uuden keskusjärjestön perustamisesta. Suomen Maatalousseurojen Keskusliitto perustettiin tämän ehdotuksen pohjalta ja myös Pellervo-seura liittyi siihen. Saman vuoden aikana Gebhard oli myös muuttanut kantaansa pienviljelijöiden poliittisesta järjestäytymisestä ja ryhtynyt kannattamaan sen järjestämistä maamiesseuroista erillisenä. Hänen mukaansa maaseudulla olisi pitänyt järjestäytyä ammatillisesti maamiesseuroihin, taloudellisesti osuuskuntiin ja lisäksi poliittisesti yleisten asioiden hoitamiseen vaikuttamiseksi eduskunnassa.¹⁹² Maanviljelysseura- ja osuustoiminta levisivätkin melko nopeasti 1900-luvun alkuvuosikymmeninä suomalaisella

¹⁸⁸ Barnstone 2014, 89–90. Myös käsitykset arkkitehtuurista olivat ylijarjaisesti jaettuina, kuten rakennusoppaiden ja -tyyppien laatiminen osoittaa.

¹⁸⁹ Alanen 1964, 95; Santonen 1971, 50–51; Gebhard 1903, 3–5. Osuuskassatoimintaa Gebhard perusteli esimerkiksi Iso-Britannian, Ranskan, Preussin, Unkarin, Tanskan, Norjan ja Belgian esimerkkien avulla. Kaikissa näissä valtioissa toiminta oli alkanut 1890-luvun lopulla ja myös Suomi asettuu osuustoimintailmiön osalta samaan ajalliseen viitekehykseen. Ks. Hilson, Markkola, Östman 2012, 4–6; Viljelijöiden opastamiseen oli kiinnittänyt huomiota myös Jonas Castrén 1906. Ks. Castrén 1906, 69–70.

¹⁹⁰ Alfred Oswald Kairamo (1858–), vuoteen 1906 Kihlman, oli koulutukseltaan kasvitieteilijä. Hän oli valmistunut filosofian maisteriksi 1882 opiskellessaan Strasbourgissa ja filosofian tohtoriksi 1883. Kairamo toimi muun muassa senaattorina sekä lukuisissa luottamustehtävissä niin liike-elämässä kuin järjestöissä. Hän omisti Ellilän kartanon Hattulassa vuodesta 1905 lähtien.

¹⁹¹ Otto Albert Wrede (1851–) oli myös senaattori (1909). Hän oli valmistunut ylioppilaaksi 1869 ja toimi pitkään Elimäellä Moisioin ja Villikkalan kartanon hoitajana. Lisäksi hänellä oli luottamustehtäviä maatalousjärjestöissä. Wrede kuului sukutaustansa ansiosta aatelissäätyn. Aikalaiskirja 1934, 286, 749–750.

¹⁹² Santonen 1971, 53–55. Myöhemminkin Gebhardin ajattelussa ja pienviljelijöiden kohdalla yhdistyivät etenkin ammatillinen ja osuustoiminnallinen järjestäytyminen. Ks. Alanen 1964, 447–449. Paikalliset maamiesseurat olivat järjestäytyneet alueellisten maanviljelysseurojen alle vasta 1906 jälkeen. Tätä oli edeltänyt vuosia kestänyt keskustelu siitä, millainen järjestäytymismalli olisi ollut seuroille paras. Valtakunnanpoliittisten muutosten vanavedessä myös seuratoiminta demokratoitui. Ks. Teräksinen 1923, 53–54.

maaseudulla.¹⁹³ Näiden toiminnan ja roolien rajat eivät kuitenkaan ehkä olleet aina niin selvät kuin Gebhard oli hahmotellut.

Maamiesseurojen toiminta oli monin paikoin lamassa 1910-luvun lopulla ja 1920-luvun alussa. Lisäksi niiden pienviljelijäjäsenten määrä oli ollut laskussa. Erityisiä vaikeuksia oli esiintynyt alueilla, joilla oli eniten suurtilallisuutta. Näitä olivat Hämeen- ja Uudenmaan läänien maanviljelysseurojen alueet.¹⁹⁴ Toisaalta pienviljelijäasia oli Suomen Maatalousseurojen Keskusliiton ohjelmassa huomioitu jo vuodesta 1906 lähtien, jolloin sen edustajakokous käsitteli asiasta tehtyjä alustuksia. Tällöin liitossa päätettiin, että pienviljelijöiden ammattitaidon nostamiseksi ja elintason kohottamiseksi oli muun muassa 1) pienviljelijät otettava mukaan maanviljelysseurojen päätöksentekoon; 2) palkattava seuroille pienviljelijöissä ”luottamusta herättäviä” virkailijoita; 3) toiminnan oltava mahdollisimman pitkälle paikallislähtöistä; 4) aktiivisesti pyrittävä saattamaan köyhemmät ja varakkaammat viljelijät yhteistoimintaan; 5) järjestettävä ”opetus- ja herätyskursseja”, jotka saattoivat olla teoreettisia, käytännöllisiä tai molempia; 6) palkattava kiertäviä opastajia; 7) järjestettävä opintoretkeä; 8) muodostettava mallitiloja (”näytetaloja”); 9) levitettävä sekä hankittava kirjallisuutta maatalouden aloilta sekä 10) otettava käyttöön palkinnot ja palkintolainat.¹⁹⁵ Suomen itsenäistymisen ja maanomistusoikeuden laajentamisen jälkeen liitto pyrki houkuttelemaan uusia jäseniä heti vuosina 1922 ja 1923 julkaisemalla ja lähettämällä lentolehtisiä itsenäistyneille torppareille ja muille pientilallisille.¹⁹⁶

Suomen Maanvuokraajain Liitto oli perustettu kolmannen niin kutsutun torpparikokouksen¹⁹⁷ jälkeen vuonna 1910 ja sen toiminta kytkeytyi työväenliikehdintään sekä sosiaalidemokraattiseen puolueeseen. Sisällissodan jälkeen nimi muutettiin lopulta Pienviljelijäin Liitoksi, jonka yhtenä tehtävänä oli alusta alkaen ammatillisen

¹⁹³ Hilson 2012, 95. Osuustoiminta levisi niin nopeasti, että sitä pidettiin jopa ihmeenä ja Suomea sen suhteen mallina.

¹⁹⁴ Santonen 1971, 144.

¹⁹⁵ Teräksinen 1923, 55–57. Lisäksi haluttiin muun muassa edistää Martta-järjestön tunnettuutta ja yhteistyötä heidän kanssaan; edistää yhteistyötä osuuskassojen kanssa sekä tehdä niitä tunnetummaksi pienviljelijöiden keskuudessa ja vastavuoroisesti lobata osuuskassoja sekä osuuskassajärjestöä muuttamaan lainahtojaan pienviljelijöitä suosivammiksi.

¹⁹⁶ Emt., 51; Pientilan määrittelystä viljelysalan sekä tuotantoeläinten määrän perusteella aikalaisajattelussa ks. esim. Nieminen 1940, 42–43.

¹⁹⁷ Jokinen 1935, 23. Ensimmäinen torpparikokous oli järjestetty heti suurlakon jälkeen 9–12.4.1906 Tampereella sosiaalidemokraattisen puolueen aloitteesta. Toinen kokous järjestettiin Tampereella 13–17.1.1908 ja kolmas 18–20.4.1910 myöskin Tampereella. Kuhunkin kokoukseen osallistui useita satoja edustajia, jotka edustivat kymmeniä tuhansia torppareita ja maanvuokraajia.

neuvonnan antaminen jäsenille paikan päällä ja oppikurssien avulla. Koska torpparit ja muut pienemmät viljelijät eivät kuitenkaan olleet olleet halukkaita liittymään järjestöön oli neuvonnan lähes ainoaksi käytännön toimeksi jäänyt järjestölehdessä julkaistut tekstit. Konkreettisin käytännön apu liitolta torppareille oli lopulta oikeudellisen avun antaminen erityisesti torpparivapautuksen jälkeen. Kun liiton nimi vaihtui Pienviljelijäin Liitoksi, se alkoi auttaa esimerkiksi lunastustoimenpiteissä ja tähän lainopilliseen neuvontaan se sai myös ensimmäisen valtionavustuksen.¹⁹⁸ Avun järjestäminen perustui todellisiin tarpeisiin, sillä torpparivapautuksessa oli kyse ensisijaisesti viljelijöiden oikeudellisen aseman muuttamisesta ja maanomistusjärjestelyistä.

1920-luvun alussa Pienviljelijäin Liitossa haluttiin lisätä ohjelmaan ammatillista valistustoimintaa muun muassa retkien, näyttelyiden ja kurssien muodossa. Tällä tavoiteltiin myös jäsenmäärän kasvattamista kahden- ja kolmenkymmentuhannen väliin. Pienviljelijöiden ammattitaidon kasvattaminen otettiinkin järjestön tärkeimmäksi tehtäväksi vuodesta 1921 lähtien. Pienviljelijäin Liiton mukaan muut maatalousjärjestöt eivät olleet harrastaneet tätä pienviljelijöiden parissa miltei ollenkaan. Valtionavustusta tähän liitto ei kuitenkaan vielä saanut ja esimerkiksi Suomen Maatalousseurojen Keskusliitto vastusti avustuksen myöntämistä sillä perusteella, että se katsoi Pienviljelijäin Liiton toimivan ”tietyn puolueen alaosastona” ja muun muassa kannattavan maanomistuksen siirtämistä yhteiskunnalle. Lisäksi Suomen Maatalousseurojen Keskusliitto katsoi, että maamies- ja maanviljelysseurat tekivät jo vastaavaa valistustyötä. Pienviljelijäin Liiton piirissä puolestaan käsitys maamies- ja maanviljelysseurojen neuvontatyöstä sekä poliittisesta suuntautumisesta perustui maatalousjärjestöjä tutkineen Arvo Santosen mukaan jäsenten keskuudessa vuonna 1921 tehtyyn kyselyyn, johon annetuissa harvoissa vastauksissa noista Suomen Maatalousseurojen Keskusliiton alaisista seuroista oli annettu kielteinen näkemys. Pienviljelijäin Liitossa pyrittiin itse aktiivisesti eroon viimeistään vuodesta 1922 lähtien yhteydestä poliittisiin puolueisiin. Santosen mukaan tähän luultavasti vaikutti paljon se, että Pienviljelijäin Keskusliitto oli perustettu samaisena vuonna. Lopulta Pienviljelijäin Liitto sai valtionavustuksen vuonna 1923, kun sillä oli jo palkkalistoillaan ammattikoulutuksen saaneita neuvojia.¹⁹⁹

¹⁹⁸ Santonen 1971, 132; Jokinen 1935, 38–39. Tiedot liiton jäsenmäärästä vaihtelevat. Näyttää kuitenkin siltä, että sisällissodan jälkeen Pienviljelijäin Liiton varsinainen jäsenmäärä pieneni huomattavasti. Esimerkiksi Gebhard on kirjoittanut, että ennen sotaa liitolla olisi ollut noin 300 paikallisosastoa ja 14 000 jäsentä. Ks. Gebhard, Hannes. ”Tanskan maanviljelijäin ammattijärjestöistä.” *Maaseudun tulevaisuus* 26/1920, 2.

¹⁹⁹ Wiljanen, Emil. ”15 vuotta pienviljelijäin rintamapalvelusta.” *Pienviljelijä* 7–8/1925, 125–135, 134; Santonen 1971, 133–134; Ensimmäinen ”maataloudellisen ammattisivistyksen” hankkinut neuvoja oli

Pienviljelijäin Liiton jäsenien ja paikallisosastojen määrä kasvoi hitaasti koko 1920-luvun. Jäsenten määrä pysyi muutamissa tuhansissa, mutta paikallisosastojen määrä kasvoi noin kolmella sadalla vuosikymmenen aikana. Suurin määrä paikallisosastoja oli Hämeen läänissä ja pienin Oulun läänissä. Myös Mikkelin läänin, Keski-Suomen maanviljelysseuran, Kuopion maanviljelysseuran, Uudenmaan läänin ja Satakunnan maanviljelysseurojen alueilla oli vuonna 1930 yli 30 paikallisosastoa. Sen sijaan Pohjanmaalla liitto ei onnistunut juuri rekrytoimaan jäseniä. Esimerkiksi Keski-Pohjanmaan maanviljelysseuran alueella pienviljelijät olivat liittyneet maamiesseuroihin.²⁰⁰ Liiton läheisyys työväenyhdistysten ja sosiaalidemokraattisten piirijärjestöjen kanssa vaikutti Santosen mukaan ainakin paikallisesti jäsenmäärien kehitykseen. Yhtäältä Pienviljelijäin Liitto oli ymmärtänyt poliittisten kytkösten riskin ja pyytäessään apua piirijärjestöiltä puhetilaisuuksien järjestämisessä liiton toimitsijoille, oli se kehottanut piiritoimijoita järjestämään tilaisuudet muualla kuin työväentaloilla. Pienviljelijät eivät tulleet mielellään työväentalolle, sillä he kokivat siellä järjestettyjen tilaisuuksien olevan liian poliittisia. Toisaalta paikallisesti pienviljelijäosasto ja työväenyhdistys saattoivat käytännössä olla sama asia.²⁰¹ Epäilemättä Pienviljelijäin Liiton olo muodostui vaikeaksi sisällissodan jälkeisessä poliittisessa ja yhteiskunnallisessa ilmapäivässä. Sen oli vaikea houkuttaa uusia jäseniä, sillä monilla sodan kokeneilla maaseudun ihmisillä oli pelko leimautumisesta sosialisteiksi. Samalla uusi yhteiskunnallinen status pienviljelijänä tarjosi heille ainakin lähtökohtaisesti sosiaalisen nousun mahdollisuutta ja tilaisuutta identifioitua sodan voittaneisiin porvarillisiin piireihin. Toisaalta maatalouden asiantuntijapositiot olivat vahvasti porvarillis- ja maalaisliittolaismielisten henkilöiden hallussa. Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan tee syvempää puoluepoliittista tarkastelua, vaan olen kiinnostunut siitä, kenen modernisaatiosta oli kyse, kuka sitä hallitsi ja ketkä olivat toimenpiteiden kohteina.

Moni pienempi viljelijä tuli tekemisiin maanviljelysjärjestöjen kanssa uudisviljelysraivausten kautta. Esimerkiksi Kajaanin maanviljelysseura oli pakottanut raivausta var-
ten valtionavustusta anoneet viljelijät liittymään maamiesseuraan vuonna 1919. Tosin

palkattu liitolle vuonna 1922. Hän oli Mustialan maanviljelysopistossa opiskellut Onni Mattila Lammita. Seuraavina vuosina liitolle palkattiin lisää neuvoja siten, että vuonna 1925 liitolla oli kolme maatalousneuvojaa, yksi pienkarjanhoidon- sekä yksi metsänhoidonneuvoja ja lisäksi neuvontyötä johtamassa agronomi Toivo Kylliäinen. Ks. Jokinen 1935, 48–49.

²⁰⁰ Santonen 1971, 121. Santonen kirjoittaa liiton jäsenmäärän olleen kahden ja kolmen tuhannen välillä; Emil Wiljanen, ”15 vuotta pienviljelijäin rintamapalvelusta.” *Pienviljelijä* 7–8/1925, 125–135, 135. Wiljanen kirjoittaa liiton jäsenmäärän olleen yli neljäntuhannen vuonna 1925; Myös liiton historiikin kirjoittanut Emil Jokinen on kirjoittanut liiton jäsenmäärän olleen vuonna 1926 yli neljätuhatta ja paikallisosastojen määrän lähes 250. Ks. Jokinen 1935, 50.

²⁰¹ Santonen 1971, 121–123.

seuraavana vuonna tätä velvoitettu ei oltu enää jatkettu ja pienviljelijöiden määrä vähenikin seurassa melkein puoleen. Ilman pakkojäsenyyttäkin raivaustoiminta yhdisti järjestöjä ja viljelijöitä. 1920-luvun alussa torpparialueilla pienviljelijöiden osallistumisesta kilpailivat maamiesseurat, Pienviljelijäin Liiton paikallisosastot sekä maataloustuottajajärjestöt, jotka käsittelivät myös taloudellisia ja yhteiskunnallisia kysymyksiä. Pelkkä ammattijärjestö ei siis välttämättä riittänyt viljelijöille. Esimerkiksi Maataloustuottajain Keskusliitto (MTK) pyrki houkuttelemaan pienviljelijöitä jäseniksi ja sillä oli oma pienviljelysasiain neuvottelukunta, joka antoi lausuntoja sekä ehdotuksia pienviljelyksen kehittämiseksi.²⁰² Maatalousjärjestöjen kanssa kentällä toimi myös ensisijaisesti naisiin keskittyneitä toimijoita, kuten Marttaliitto ja Maatalousnaiset.²⁰³ Viljelijöillä oli siten valinnanvaraa erilaisissa järjestöissä ja neuvontaorganisaatioissa. Toiminnan muodot olivat kaikilla pitkälti samanlaiset, joten yksittäisen viljelijän hakeutumisen neuvontatoiminnan pariin saattoi hyvin ratkaista esimerkiksi viljelijän sosiaaliset kontaktit johonkin tiettyyn järjestöön tai se, että jokin näistä toimijoista oli paikallisesti aktiivinen.

Valistustoiminta sidottiin melko varhain yhteen viljelijöiden taloudellisen tukemisen kanssa. Kansansivistyksellisessä mielessä erityistä oli esimerkiksi se, että Osuuskassojen Keskuslainarahasto määritteli vuonna 1911 laina- ja tulo- ja Pellervo-lehden tilaamisen.²⁰⁴ Toisaalta pienempien viljelijöiden asialla vuodesta 1910 lähtien toimineen Suomen Maanvuokraajain Liiton (myöhemmin Pienviljelijöiden Liitto) suhde Pellervo-lehteen oli ongelmallinen. Liiton mielestä lehti oli suuntautunut sisällöltään edistyneemmille viljelijöille, ”sillä se ei selittänyt asioita tarpeeksi ’alkeellisesti’”. Lisäksi Pellervo oli myös liiton oman lehden Pienviljelijän kilpailija.²⁰⁵ Jokaisella keskusjärjestöllä olikin oma viljelijöille suunnattu aikakausjulkaisunsa. Pienviljelijöiden Keskusliiton järjestölehtenä toimi Yhteistyö ja Suomen

²⁰² Santonen 1971, 146–147. Maataloustuottajien järjestöt olivat aluksi vakava kilpailija erityisesti maamiesseuroille, koska ne toimivat samalla ideologisella kentällä.

²⁰³ Ollila 1993, 250–251. Marttoja väitöskirjassaan tutkinut Anne Ollila on jakanut järjestöt siten, että Marttaliitto ja Maatalousnaiset keskittyivät valistukseen emäntien toimialoilla ja maatalousjärjestöt isäntien. Vaikka järjestöjen toiminta toki painottui sukupuolittuneesti ei eron- teko ole aivan yksiselitteinen. Esimerkiksi maatalousjärjestöt järjestivät myös emännille suunnattuja kursseja ja retkeilyjä, jotka olivat melko suosittuja.

²⁰⁴ Santonen 1971, 64.

²⁰⁵ Emt., 131. Suomen Maanvuokraajain Liittoa (myöhemmin Maanvuokraajain ja Pienviljelijäin Liitto ja lopulta Pienviljelijäin Liitto) on pidetty sosialistisiin aatteisiin kytkeytyneenä järjestönä. *Pellervo*-lehti puolestaan oli asettunut selkeästi sosialisteja vastaan.

Maatalousseurojen Keskusliiton lehtenä vuodesta 1916 Maa.²⁰⁶ Niiden kautta levitettiin sekä järjestöjen omia asioita, että yleistä ammattitietoutta maatalouden aloilta. Myös rakentamista ja asumista käsiteltiin näissä lehdissä. Yleensä lehtiin kirjoittaneet, joko vakinaiseen toimituskuntaan kuuluneet tai avustajina työskennelleet, olivat oman alansa koulutettuja asiantuntijoita.

Maatalousjärjestöjen laajalle kentälle perustettiin vuonna 1922 työssä lähemmin tarkastelemani Pienviljelijäin Keskusliitto, joka pyrki saamaan jalansijaa erityisesti itsenäistyvien pientilallisten keskuudessa. Poliittiset ja yhteiskunnalliset näkökulmat olivat järjestöjen toiminnassa läsnä ja vaikuttivat esimerkiksi siihen, millaisiksi ne pienviljelijöiden keskuudessa miellettiin. Pienviljelijäin Keskusliiton perustaminen osui ajallisesti erityisen hyvään kohtaan ja sen epäpoliittisuuden voimakas korostaminen oli liiton perustajilta strategisesti onnistunut veto. Myös Pienviljelijäin Liitto alkoi pyrkiä samaan ammattijärjestön roolin korostamiseen, muttei onnistunut jäsenmääränsä kasvattamisessa samassa tahdissa Pienviljelijäin Keskusliiton kanssa. Sisällissodan vaikutus tässä lienee ilmeinen, Pienviljelijäin Keskusliitto oli uutena järjestönä ikään kuin vapaa menneisyyden poliittisista ja yhteiskunnallisista painolasteista ja siten siihen liittyminen ei leimannut viljelijöitä samoin kuin Pienviljelijäin Liiton (tai maamiesseurojen) jäsenyys. Molempien pienviljelijäjärjestöjen ammatillisuuden korostaminen johti kuitenkin pian siihen, että niiden yhdistämistä alettiin kaavailla yhä voimakkaammin sekä liittojen sisä- että ulkopuolella.

2.2 Maaseudun kehittäminen uusien oppien avulla

Pienviljelijöiden Keskusliiton perustaminen oli aivan erityisesti Hannes Gebhardin hanke. 1920-luvulle tultaessa hän oli toiminut jo pitkään maaseudun kehittämisessä: hän oli ollut perustamassa Pellervo-seuraa vuonna 1899, ollut tekemässä tutkimusta tilattoman väestön alakomiteassa 1900-luvun taitteessa, ollut perustamassa Suomen

²⁰⁶ Teräksinen 1923, 137. Lisäksi vuodesta 1918 kirjattiin liiton ohjelmaan sanomalehtikirjoitusten laattiminen. Myös Suomen Maatalousseurojen Keskusliiton oma lehtihanke joutui poikkiteloin esimerkiksi *Pelleron* ja *Maatalous*-lehtien kanssa aiemmasta yhteistyöstä huolimatta. Liiton alkuaikojen valistustoiminnasta tarkemmin Teräksinen 1923, 132–140. *Maatalous*-lehti oli Maatalouden kannatusosuuskunnan julkaisema, maatalousasiantuntijoiden toimittama ja sen tavoitteena oli sitoa yhteen uusi tieteellinen tieto sekä maatalouden käytännön toteutus. *Maatalous*, nro 1 – näyttenumero, 7.12.1907; Ajalla 1924–1928 *Yhteistyö* tunnettiin nimellä *Pienviljelijäin Keskusliiton Tiedonantaja*.

Maatalousseurojen Keskusliittoa vuonna 1906²⁰⁷ sekä osallistunut vahvasti korkeimman maatalousopetuksen kehittämiseen yliopistossa. Hänellä oli näkemys maaseudun kehittämisestä sekä laajat verkostot hankkeidensa eteenpäin viemiseksi. Pienviljelijöiden Keskusliiton johtokunnan ensimmäinen kokous pidettiin 23.11.1922. Virallisena tavoitteena oli saada aikaan puoluetoiminnasta vapaa ammattiliitto, joka keskittyisi runsaan pienviljelijäväestön sivistystason ja taloudellisen aseman kohottamiseen. Hankkeessa oli kuitenkin perustamisvaiheessa selvä kansallinen ulottuvuus. Pienviljelijät haluttiin sitoa tukemaan nuoren valtion itsenäisyyttä, sillä taustalla vaikutti myös kokemus sisällissodasta. Valtiollinen itsenäisyys haluttiin saada myös kansan ”sisäiseksi itsenäisyydeksi.” Liiton toimintaa valmistelemaan oli valittu komitea Oriveden maatalouskursseilla kesällä 1922. Sen jäseniä olivat Gebhardin lisäksi Niilo Liakka, Oskari Mantere, O.E. Alatalo, Lennart Eskola, Aarne Laaksovirta, K.S. Luukola, Aune Lyytinen, Åke Lönnberg, Jalmari Mäenpää ja Anna Salmio. Uuden järjestön tarkoitus oli harjoittaa ”kaikenlaista toimintaa” pienviljelijöiden henkisen ja taloudellisen hyvinvoinnin kohottamiseksi. Tähän kuuluivat esimerkiksi ”erityisten oppikurssien aikaansaaminen, koetoiminta, vuotuiset pientilojen palkitsemiset, näyttelyt, retkeilyt, sopivan kirjallisuuden julkaiseminen j.n.e.” Tarkoitus oli palkata neuvotia ja konsultteja toteuttamaan mainittuja toimia ja heidät koulutettaisiin erityisesti valmentamaan pienviljelijäväestöä.²⁰⁸ Neuvontatyön merkitys oli auttaa viljelijöitä auttamaan itseään. Järjestäytyminen ja ammattitaitojen opettaminen olivat suomalaisenkin maatalouden reformaattorien mielissä tärkeitä keinoja maaseudun kohottamiseksi. Koska asuminen maaseudulla kytkeytyi voimakkaasti elinkeinon harjoittamiseen, näen tärkeäksi tarkastella tätä järjestöjen harjoittamaa ammatillista neuvontaa hieman laajemmin.

Esimerkkinä järjestölle pidettiin jo 1900-luvun alussa esikuvana nähtyjä Tanskan husmandeja, jotka olivat samankaltaisen toiminnan avulla, järjestäytymällä omaan pienviljelijäliittoon, onnistuneet kohottamaan elintasoaan huomattavasti 1900-luvun alusta kuluneiden kahdenkymmenen vuoden aikana. Uuden liiton tarvetta perusteltiin sillä, että Suomessa oli pientiloihin laskettavia maatiloja huomattavasti enemmän kuin Tanskassa. Lisäksi Tanskan maatalouden nähtiin olevan Euroopan edistyneintä. Komitea katsoi, ettei suomalaisten pienviljelijöiden aseman kohottaminen onnistunut nopeasti ilman vastaavaa järjestötoimintaa. Kuvaavaa oli, että liiton nimeksi ensimmäisessä kokoon kutsuvassa kirjeessä oli kirjoitettu Pienviljelijäin ammattiliitto.

²⁰⁷ Santonen 1971, 53; Gebhard 1910, passim.

²⁰⁸ KA, PKA, Db:1 Pienviljelijäyhdistyksille sekä paikallis- ja piiriliitoille (1922–1970), ”Pienviljelystä ja pienviljelijäluokkaa kohottamaan!” Kiertokirje 10.7.1922, 1–4.

Alusta pitäen uuden liiton tavoitteena oli yhdistyä Pienviljelijäin Liiton kanssa, sillä yhdistyneinä liittojen uskottiin saavan paremmin rahoitusta sekä tavoittavan laajemman yleisön. Lisäksi pelättiin, että kaksi erillistä pienviljelijäliittoa tulkittaisiin väistämättä ulkopuolelta politisoituneiksi.²⁰⁹ Pienviljelijäin Keskusliiton toiminta ei ollut täysin ylhäältä johdettua. Heti perustamisen jälkeen joulukuussa 1922 johtokunta lähetti paikallisosastoille kiertokirjeen, jossa se toivoi muun muassa aloitteita siitä, millä maatalouden osa-alueella kaivattiin paikallisesti pikaisinta apua. Tässä ei vielä erikseen mainittu rakentamista, mutta esimerkiksi kotitalous oli jo teemana.²¹⁰ Paikalliset olot ja tarpeet siis aiottiin ottaa aivan konkreettisesti huomioon neuvontatyössä. Vähitellen liiton toiminta asettui suunnitelluille urille ja oikeastaan myös ennakoitua vaikeudet toteutuivat. Rahoituksen saaminen oli etenkin aluksi vaikeaa ja Pienviljelijäin Keskusliitto nähtiin toisinaan ulkopuolelta porvarillisena järjestönä. Toisaalta alkukangertelun jälkeen liitto onnistui melko nopeasti hankkimaan merkittävän määrän jäseniä ja määrä jatkoi kasvuaan koko sotien välisen ajan.²¹¹

Gebhard visioi uudesta pienviljelijäjärjestöstä epäpoliittista viljelijöiden ammatillista organisaatiota, jonka avulla maanviljelijöiden sivistystä ja ammattitaitoa voitiin kohottaa. Tosiasiassa ainakin järjestön alkuvaiheen toiminta sai myös poliittisia sävyjä ja julkilausuttu tavoite erottautua sosialistiseksi nähdystä Pienviljelijäin Liitosta, isompien maanomistajien järjestönä mielletystä Maatalousseurojen Keskusliitosta sekä ruotsinkielisillä alueilla toimineista järjestöistä piti sisällään myös yhteiskunnallisia ja poliittisia motiiveja. Valotan näitä lyhyesti seuraavien kappaleiden esimerkkien kautta.

Suomen Maatalousseurojen Keskusliiton alaisissa maamiesseuroissa ei Pienviljelijäin Keskusliittoa vastaanotettu yleensä ilolla. Paitsi, että se nähtiin samoista resursseista ja jäsenistä kilpailevana järjestönä, myös sen elinkelpoisuutta epäiltiin. Kaarlo Viima

²⁰⁹ KA, PKA, Db:1 Pienviljelijäyhdistyksille sekä paikallis- ja piiriliitoille (1922–1970), ”Pienviljelystä ja pienviljelijäluokkaa kohottamaan!” Kiertokirje 10.7.1922, 1–4; Komitean jäsenistä tuolloin Liakka oli Kallion I hallituksen opetusministeri, Mantere sosiaaliministeri, ja Laaksovirta Oriveden opiston perustaja ja johtaja; Gebhard, Hannes. ”Tanskan maanviljelijäin ammattijärjestöistä.” *Maaseudun tulevaisuus* 26/1920, 1–2; Alanen 1964, 448.

²¹⁰ KA, PKA, Db:1 Pienviljelijäyhdistyksille sekä paikallis- ja piiriliitoille (1922–1970), Johtokunnan kiertokirje N:o 1, 12.12.1922.

²¹¹ Santonen 1971, Taulukko 15. *Pienviljelijäjärjestöjen jäsenet vv. 1930 ja 1938.*, 236 ja Taulukko 16. *Pienviljelijäjärjestöjen paikallijärjestöt vv. 1923, 1925, 1927 ja 1930.*, 237: Samalla kasvoi myös liiton saamien valtionavustusten summa, ks. Santonen 1971, Taulukko 14 *Maanviljelys- ja talousseurojen, PL:n ja PK:n valtionavustukset vv. 1921, 1923, 1925, 1928 ja 1930.* 211. Jo vuonna 1928 Pienviljelijäin Keskusliiton avustus oli kaksinkertainen Pienviljelijäin Liiton saamaan rahaan nähden.

muisteli Pellervossa 1927 perustamansa paikallisen pienviljelijäyhdistyksen sekä Pienviljelijäin Keskusliiton alkuvaiheita:

Kun tulee yhdistyksen perustamispaperit sellaiselle miehelle, joka on jo puoli vuosisataa elänyt eikä vielä ole ollut mukana minkään yhdistyksen tai seuran toiminnassa, ainoastaan maamiesseurassa yhtenä jäsennumerona, on se hänelle aikamoinen yllätys. Minulle tuli kirje, jossa kehoitettiin perustamaan pienviljelijäyhdistys. Kirjeessä oli lomakkeet mukana. Tiesin, että pienviljelijät sellaista nostatusta tarvitsevat. Lähdin käymään naapurista naapuriin melkein pä kuin salavihkaa ja koetin puhua asian hyvydestä, vaikka en itsekään vielä tiennyt, minkä verran siitä hyvää lähtee. Siitä olin vain vakuutettu, että se on asia, jota pitää eteenpäin auttaa. Sain jäseneksi lupautumaan vähän yli sen määrän, mitä yhdistyksen perustamiseen tarvittiin, ja sitten pidettiin kokous. Kaikki eivät kokoukseen tulleet, mutta niin monta kuitenkin tuli, että saatiin yhdistys perustetuksi. Tästä näin pienestä alokkaastapa jo kuitenkin nousi aika melu; minut erotettiin maamiesseurasta, vaikka toisia jäseniä siihen samaan aikaan kerättiin. Sanottiin, että kun jo maamiesseurakin kituu ja vielä laitot sellaisia hullutuksia. Se teidän seuranne ei kumminkaan voi elää muuta kuin niin kauan kuin Gebhard elää, mutta ei kauempaa. Seuramme elämisestä ei minulla ollut antaa vakuutta. Sanoin vain, että jos kuolee, niin pidetään hiljainen hautaus. Tuntui kuin olisin pieniä pahoja tehnyt. Yksin pikkupojatkin huutelivat »pienviljelijäisten» yhdistyksestä. Mentiinpä vihassa niinkin pitkälle, että kun teimme retkeilyn Pusulaan, uhkasi muuan suurempi maanviljelijä panna poliisin meitä tarkastamaan, ettemme me muka vain aseita tuo ja kapiina aloita, vaikka retkellä ei ollut yhtään miestä, joka olisi ennenkään asetta kantanut.²¹²

Viiman kirjoitus kuvaa hyvin 1920-luvun yhteiskunnallisia oloja maaseudulla. Yhtäältä se osoittaa, miten tarpeellisenä pienviljelijöiksi itsensä identifioineet viljelijät pitivät ammatillista järjestötoimintaa, johon he saattoivat omaehtoisesti ryhtyä. Toisaalta se osoittaa myös ne vaikeudet ja ilmapiirin, jossa uuden järjestön toimijat joutuivat luovimaan. Sisällissodan ja maanomistuksen vapauttamisen jäljet näkyivät selvästi. Hanke Pienviljelijäin Keskusliiton perustamiseksi kohtasi vastustusta niin poliitikan oikealta kuin vasemmalta laidaltakin.²¹³ Paikallisesti halu saada uutta tietoa oli liiton historiikin kirjoittaneiden Toimi Ruokosalmen ja Hilja Lahden mukaan suuri. Tämä johtui muun muassa siitä, että pientilallisten mahdollisuudet käydä kouluja olivat vielä heikot. Liiton neuvonta- ja esitelmätilaisuuksiin saatettiin saapua pitkienkin matkojen takaa. Tilaisuudet olivat myös vaihtelua ja virkistystä arkeen. Samaan aikaan oli kuitenkin myös vastassa ”köyhyyttä, tietämättömyyttä, ennakkoluuloja ja

²¹² Viima, Kaarlo. ”Muistelma Sammatin pienviljelijäyhdistyksen ja Pienviljelijäin Keskusliiton perustamisajoilta.” *Pellervo* 44/1927, 10.11.1927, 842.

²¹³ Ruokosalmi & Lahti 1977, 25–26.

vanhoillisuutta.”²¹⁴ Neuvontakysymykseen liitto tarttuikin välittömästi perustamisensa jälkeen.

Pienviljelijäin Keskusliiton johtokunta päätti kokouksessaan maaliskuussa 1923 palkata huhtikuun alusta neuvojaksi maatalousneuvoja Frans Eskon, jonka työehtoihin kuului vaatimus vähintään kahdestakymmenestä matkustuspäivästä kuukaudessa.²¹⁵ Konsulentin (neuvojan) ohjesäännössä sanottiin, että hänen oli ”liikuttava Liiton alueella Helsingistä annettavien määräysten mukaan.” Ensisijaisena työtehtävänä oli uusien paikallisyhdistysten henkiin herättäminen. Konsulentin ohjesääntö ohjeisti häntä keräämään kaikkien sellaisten jäsenten nimet ja osoitteet, joille Pellervoa ei vielä tullut. Toinen johtokunnan määrittämä erityistehtävä oli vierailta eritoten sellaisilla alueilla, joilla oli sosialistisen pienviljelijäliiton jaostoja (Pienviljelijöiden Liitto). Näillä alueilla konsulentin oli:

Tarjouduttava pitämään esitelmää maatalouden alalta ja pyrittävä keskusteluun varsinaisten pienviljelijäin kanssa, tiedusteltava ovatko tyytyväisiä liittoonsa, keitä ovat sen johtomiehet, otettava taas muistiin huomattavimpien pienviljelijäin nimet ja osoitteet ja lähetettävä ne Pellervon Toimistolle Pellervon lähettämistä varten. Perustettava meikäläinen yhdistys, jos maaperä on suotuisa.

Lisäksi neuvojaa ohjeistettiin:

Ei saa haukkua sosialisteja, ei haastaa riitaa, mutta sen sijaan herätettävä pienviljelijät käsittämään, että he ovat erityinen suurilukuinen kansanluokka, jolla on omat etunsa ja harrastuksensa, jotka selvästi eroavat sekä porvarien että työväen harrastuksista.²¹⁶

Vaikka liitto esitti itsensä julkisesti poliittisesti sitoutumattomaksi, antaa neuvojalle laadittu ohjesääntö selvästi ymmärtää, että tavoite oli myös aikaansaada uusi yhteiskuntaluokka, jolla oli omat intressit, elämäntavat ja ideologiset perusajatukset. Pienviljelijäisyys siis miellettiin identiteettinä. Voimaperäinen jäsenhankinta ja liiton toimihenkilöiden verkostojen hyödyntäminen olivatkin avainasemassa liiton toiminnan kehittymisen kannalta.

Työ onnistui hyvin ja esimerkiksi vuonna 1925, jolloin liitto sai ensimmäisen valti-onavustuksen, paikallisia pienviljelijäyhdistyksiä oli Keskusliiton laskujen mukaan 270. Näistä 239 oli suorittanut jäsenmaksun liitolle. Liiton jäsenmäärä oli yhteensä

²¹⁴ Emt., 33.

²¹⁵ KA, PKA, C:5, Johtokunnan Pöytäkirjat 1922–1934, 26.3.1923, pykälä 3.

²¹⁶ KA, PKA, C:5, Johtokunnan Pöytäkirjat 1922–1934, 26.3.1923, pykälä 4.

8 344.²¹⁷ Seuraavana vuonna yhdistysten määrä oli kasvanut ja niitä oli 382, joista jäsenmaksun suorittaneita 326. Yhteensä liitossa oli jäseniä tuolloin 13 042.²¹⁸ Vuosikymmenen lopulla 1929 paikallisyhdistysten määrä oli kasvanut jo noin 580:een ja jäsenmäärä oli noin 22 800.²¹⁹ Täten jo 1920-luvun puolivälissä Pienviljelijäin Keskusliiton jäsenmäärä ylitti selvästi Pienviljelijäin Liiton vastaavan. Sen sijaan Suomen Maatalousseurojen Keskusliitto pysyi edelleen jäsenmäärältään selvästi suurimpana järjestönä. Arvo Santosen tilastojen mukaan maanviljelys- ja talousseuroissa oli vuonna 1920 jäseniä yhteensä 59 974, joista pienviljelijöitä 34,8 prosenttia. Vuonna 1930 vastaavat luvut olivat 97 077 ja 46,4 prosenttia. Jäsenmäärä sekä pienviljelijöiden osuus jatkoi kasvuaan tämän jälkeenkin.²²⁰ Pienviljelijöiden järjestäytymisaste siis kasvoi vakaasti, mikä tarkoitti samalla sitä, että he pääsivät neuvonta- ja valistustoiminnan piiriin yhä useammin. Järjestöjen tekemälle työlle oli kysyntää – sosiaalista tilausta – ja samalla niiden ponnistelut jäsenmääriensä kasvattamiseksi vaikuttivat pääsääntöisesti onnistuneilta. Järjestöjen jäsenistöä voi ajatella edistysmielisinä viljelijöinä, jotka halusivat aktiivisesti hakea uusia oppeja maatalouteensa. Samalla tämä tarkoitti myös asumisen uusien aatteiden oppimista. Sosiologi Georg Wallsin tutkimusten mukaan järjestöjen ja asiantuntijoiden levittämä tietotaito tavoitti juuri edistysmielisimmät henkilöt ensimmäisenä. Heidän kauttaan uutuudet levisivät laajemmalle naapurustoon ja muihin sosiaalisiin piireihin.²²¹ Myös 1920- ja 1930-lukujen aikalaiset viittasivat siihen, että esimerkiksi rakentamisen uutuuksien soveltamista maaseudulla käytäntöön haittasivat, pääoman puuttumisen lisäksi, puutteellinen ymmärrys ja valveutumattomuus niistä.²²² Siksi järjestöjen tekemän työn vaikutus sai laajemman merkityksen kuin mitä niiden jäsenmäärät antavat ymmärtää. Järjestöjen

²¹⁷ KA, PKA, C:3, Valtuuskunnan pöytäkirjat 1922–1942, 19.12.1925, pykälä 2, kohta 1; Toiminnan alkuvaiheessa Gebhard oli rahoittanut liittoa omilla varoillaan. Ks. Ruokosalmi & Lahti 1977, 31.

²¹⁸ KA, PKA, C:3, Valtuuskunnan pöytäkirjat 1922–1942, 15.12.1926, pykälä 2, kohta 1.

²¹⁹ KA, PKA, C:3, Valtuuskunnan pöytäkirjat 1922–1942, 7.1.1929, pykälä 2, kohta 1. Arvo Santonen on tilastoinut Pienviljelijäin Keskusliiton jäsenmääräksi vuonna 1930 yhteensä 30 993 jäsentä. Luku on pienempi kuin Suomen Maatalousseurojen Keskusliiton jäsenmäärän kasvu 1920-luvulla (35 026). Santonen 1971, 302. Taulukko 22. *Maanviljelys- ja taloussuurojen, PK:n ja PL:n jäsenmäärät v. 1930, niiden lisääntyminen (+) tai väheneminen (-) vuodesta 1917 (vain PL) ja 1921 sekä niiden osuus maaseutuväestöstä v. 1921 ja 1930.*

²²⁰ Santonen 1971. Liite III, Taulukko 1. Maanviljelys- ja talousseurat. Santonen on tilastoinut erikseen myös maamiesseuroihin kuuluneet jäsenet, mutta käsitykseni mukaan tässä esitetyt jäsenmäärät sisältävät myös maamiesseurojen jäsenet.

²²¹ Walls 1968, 45–46; Hietala 1987, 37–38. Laura Stark on huomauttanut, ettei kokemus modernisaatiosta ollut yhtenäinen, mutta sen kollektiivisesti jaettu merkityksiä voidaan tutkia esimerkiksi valistus- ja järjestötoiminnan kautta. Ks. Stark 2006a, 15.

²²² Åberg 1923, 396.

yhteiskunnallispoliittisista lähtökohdista huolimatta, niiden käytännön toiminnassa oli paljon samankaltaisuutta.

2.2.1 Neuvojat tietojen ja taitojen yhteensovittajina

Maataloudellisella neuvontatyöllä oli pitkä historia ja jo 1800-luvulla sitä oli alettu antaa eri maatalouden osa-alueisiin keskittyneiden neuvojen avulla. Heidän tehtävänsä oli viedä teoreettisia oppeja käytäntöön, viljelijöiden arkeen. Käytännössä neuvojat joutuivat sovittamaan uusia tuomiaan oppeja yhteen paikallisten tapojen ja käytäntöjen kanssa. Erilaisia neuvoja maanviljelys- ja talousseuroilla olikin jo vuonna 1906 melkein 300 ja kymmenen vuotta myöhemmin yli 400. Neuvontatyön kannalta ongelmana vuosisadan ensi vuosikymmenten aikana oli pienimpien viljelijöiden alhainen järjestäytymisaste. Paikoin neuvontatyötä myös vastustettiin ja paikallisesti maatalouden takapajuisuus saatettiin nähdä jopa ”konsulenttien” syynä.²²³ Modernisaatiota 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa suomalaisella maaseudulla tutkineen Kati Mikkolan mukaan uutuuksien vastustaminen kytkeytyi konkreettisten elinolosuhteiden lisäksi moniin mentaalisiin malleihin. Esimerkiksi yhteiskunnalliseen hierarkiaan ”rahvaaseen” ja ”herroihin” sekä uskonnolliseen maailmankatsomukseen.²²⁴ Pienviljelijöiden sitominen modernisaatioon osoittautui 1900-luvun kahden ensimmäisen vuosikymmenen aikana monin tavoin vaikeaksi: maatalousseurat olivat isompien tilallisten ja vanhojen säätyläisten toimintakenttää, mutta viranomaisiin oli myös toisinaan vaikea luottaa. Varojen ja koulutuksen puute puolestaan esti omachoista kehittymistä. Valtionhallinnon ja seurojen toiminta ei kuitenkaan mennyt hukkaan, sillä vähitellen tämä kahtaalla tehty työ maaseudun ja maanviljelyksen modernisoinniseksi alkoi tuottaa tuloksia.

Yleisesti pienviljelijöitä koskenut neuvontatyö kehittyi 1920-luvulla yhtä rataa viljelijöiden järjestäytymisen kanssa. Myös järjestöjen keskinäinen kilpailu tehosti

²²³ Santonen 1971, 71–73. Tosin 1915, kun tilastointiluokittelu muutettiin, saatiin pienviljelijöiden osuudeksi maanviljelys-, talous- ja maamiesseuroissa 28,3 prosenttia. Santonen erittelee kuitenkin hyvin tilastojen epäluotettavuuden tässä.

²²⁴ Mikkola 2010, 123; Myös Georg Wallsin Pohjanmaalla 1960-luvun lopulla suorittamien tutkimusten johtopäätökset viittaavat siihen, että maalaisväestön enemmistön asenteet uudistuksia kohtaan pysyivät melko kielteisinä koko 1900-luvun alkupuolen. Walls on selittänyt, että asiaan vaikuttivat konkreettiset tekijät, tiedolliset virikkeet sekä vertailumahdollisuuksien olemassaolo ja ”uudistusten omaksumista sääntelevät vuorovaikutusprosessit.” Ks. Walls 1968, 69–70 ja 86–87.

neuvontaa, jota valtio puolestaan valvoi myöntämiensä avustusten kautta. Vuonna 1928 järjestöjen valtionavun ehtoja tarkistettiin ja näissä muun muassa määriteltiin ehdot toimihenkilöiden pätevyydelle. Toiminta jakautui alueellisesti Pienviljelijäin Keskusliiton ja Pienviljelijäin Liiton kesken ja näiden ulkopuolella olevilla alueilla pienviljelijöiden neuvonta hoidettiin Suomen Maatalousseurojen Keskusliiton, Ruthin säädöksen, valtion asutustoiminnan sekä rajaseututoiminnan piirissä.²²⁵ Kun pienviljelijäjärjestöt alkoivat harjoittaa tehokkaampaa neuvontaa, myös maanviljelys- ja talousseurojen neuvontatyö pienviljelijöille kasvoi 1920-luvun kuluessa miltei kolminkertaiseksi.²²⁶ Neuvonnalle oli selvästi kasvava kysyntä, mikä hyödytti Pienviljelijäin Keskusliittoa. Viljelijöille itselleen tärkeää näytti olevan myös sosiaalinen identiteetti, joka vaikutti neuvojatahon valintaan ja järjestöihin liittymiseen. Siitä huolimatta, että neuvonnan asiasisältö olisikin ollut samanlaista kuin toisilla järjestöillä. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, miten järjestöt pystyivät toimimaan eri alueilla. Viljelijöiden suhtautumisessa järjestöihin ja muihin toimijoihin näkyvät yhteiskunnassa 1900-luvun alkupuolella vallinneet luokka- ja ryhmäjaot. Myös säätyläisperinne vaikutti. Ammatillisena identiteettinä pienviljelijyyttäkin oli politisoitu, vaikka Pienviljelijäin Keskusliitto oli yrittänyt vältellä tätä.

Asutusviranomaiset olivat aloittaneet vuonna 1908 oman neuvontatoimintansa organisoimalla piirineuvojärjestelmän, jossa asutustarkastaja johti asutustyötä ja piirineuvojen toimintaa. Järjestelmä oli kilpaileva vaihtoehto maanviljelys- ja talousseurojen tekemälle työlle, sillä hallinto oli katsonut seurojen toiminnan olleen pienviljelijöiden näkökulmasta riittämätöntä. Suomen Maatalousseurojen Keskusliitossa kuitenkin oli hermostuttu asiasta ja sen vaatimusten johdosta ammattitekninen neuvonta poistettiin nopeasti valtion asutustyön neuvontaohjelmasta.²²⁷ Valtio palasi neuvontatyöhön vielä 1910-luvun lopulla, mutta rajatusti. Kun Asutushallitus perustettiin loppuvuodesta 1917, sen alle perustettiin rakennustoimisto. Toimiston tehtävänä oli virkatalojen lisäksi ”myös asukasoikeudella hallittavien tilojen ja asutustoiminnan avulla muodostettujen uusien tilojen rakennustöiden” valvonta.

²²⁵ Santonen 1971, 297. Santonen viittaa Elfvingin teokseen Ruthin säädöksen historiasta: Uusia teitä pienviljelyksen kohottamiseksi, 41–42, 61–62, 72–74, 80–81; Fanny ja William Ruthin säädös oli perustettu teollisuusmies Williamin kuoltua vuonna 1913. Hän oli viehtynyt erityisesti pienviljelykseen ja määrännyt testamentissaan omaisuutensa realisoitavaksi sen hyväksi. Teollisuuslaitosten myynnistä saaduilla varoilla perustettiin lahjoitusrahasto (säädös) tätä toimintaa varten. Elfving 1932, 18–19 ja Korhonen: Maataloudellinen rajaseututoiminta vuosina 1923–1937, 57–70; Itä-Suomessa toteutettuun rajaseututoimintaan osallistui monenlaisia järjestöjä. Maatalousjärjestöjen lisäksi mukana olivat esimerkiksi Martat levittämässä kotitalousoppeja. Ks. Laurent 2017, 84 ja Ollila 1993, 251–258.

²²⁶ Santonen 1971, 298.

²²⁷ Emt., 70–71.

Näihin aikoihin todettiin myös rakennusneuvonnan merkitys ennakoitavaksi toimenpiteenä rakentamisessa tehtävien virheiden poistamiseksi, mistä tulisi koituaan hyötyä sekä asutettaville että lainojen antajalle, valtiolle. Asutustoiminnan laajetessa ja kehittyessä on nimenomaan viimeainitulle tehtävälle opittu antamaan yhä suurempi merkitys. Asutushallituksella ei ollut varsinaista kenttäorganisaatiota rakennusasioiden hoitamiseksi. Sensijaan oli pakko palkata huomattava määrä rakennusmiehiä, osaksi vain tilapäisesti, suorittamaan tarkastuskierroksia asutusalueille. Näiltä tarkastusmatkoilta saadut kokemukset, jotka useinkaan eivät olleet yksinomaan ilahduttavia, johtivat harkitsemaan entistä tehokkaamman valistustyön kehittämistä. Yleisneuvontaa rakennusasioissa pyrittiin tämän johdosta tehostetun lainojen käyttöä koskevan valvonnan ohessa antamaan myös maakunnissa järjestetyissä näyttelyissä ja neuvottelutilaisuuksissa sekä päivä- ja aikakauslehdissä.²²⁸

On todennäköistä, että nämä kokemukset vaikuttivat esimerkiksi arkkitehti Urho Åbergin näkemyksiin rakennusneuvonnan merkityksestä ja muodoista, sillä hän toimi Asutushallituksen rakennustoimiston ensimmäisenä johtajana 1917–1925. Huonot kokemukset rakennustöiden laadusta sekä tilapäistyövoiman käyttö ainakin vaikuttavat selviltä osoituksilta ajanmukaiselle suunnittelulle ja opaskirjallisuudelle nähdystä tarpeesta viljelijöiden keskuudessa. Koska Asutushallituksen organisaatio oli pieni, se ei voinut itse toteuttaa kaikkia tarvittavia toimenpiteitä. Siksikin järjestöt nousivat merkittäviksi toimijoiksi rakennusneuvonnan kentällä. Maatalousjärjestöt halusivat korostaa luonnettaan ammatillisina järjestöinä erottuakseen sekä poliittisesta toiminnasta että viranomaistoiminnasta. Siksi valtion harjoittama ammatillinen neuvonta herätti vastustusta. Toisaalta hieman myöhemmin, itsenäistymisen jälkeen, valtiolliset toimijat antoivat laajasti vastuun maatalousammattillisesta opastuksesta järjestöille. Maataloudelliset järjestöt profiloituivatkin ajan mittaan selvästi ammatillisiksi järjestöiksi. Tämä puolestaan vaikutti siihen, että niiden harjoittama rakennusneuvontatyö painottui maataloudellisiin rakennuksiin ja maalaiskodinkin osalta korostuivat maatalous- ja myöhemmin kotitaloustuotantoa korostanut retoriikka.²²⁹ Monet aikalaismomentit kodin tilasta 1920- ja 1930-luvuilla osuvatkin yksin Lefebvren tulkinnan kanssa tilasta tuotantovoimana. Sosiaalisesti tuotettua maalaiskodin tilaa alkoivat ohjata yhä enemmän rationalisointiin liitetyt tekijät, kuten tehokkuus.

Pienviljelijäneuvonta oli 1920-luvulle tultaessa polttava kysymys Suomen Maatalousseurojen Keskusliiton piirissä. Maanviljelysseurat olivat sisällissodan jälkeen nosta-
neet esiin itsenäistyvien torpparien maataloudellisen neuvonnan. Esimerkiksi

²²⁸ Anttila 1957, 40; ks. myös Mertanen 1989, 64–66.

²²⁹ Lefebvre 2013 [1974, 1991], xx; Ks. myös Arnade, Howell, Simons 2002, 519.

Hämeen-Satakunnan maanviljelysseura oli palkannut kuntien kehittyneimmistä viljelijöistä paikallisopastajia, joita vuonna 1920 oli alueella jo yli 20 kunnassa. Ammatillinen neuvonta perustui tässä vaiheessa paljolti omien kokemusten kautta hankittuihin taitoihin ja tietoihin. Neuvojen palkkaamista maanviljelysseuroihin alettiin edistää sisällissodan jälkeen, vaikka aluksi määrä putosi 400 neuvoista 337 neuvoaan vuoteen 1922 mennessä. Toimituspäivien määrä ei oleellisesti vähentynyt, mutta laski kylläkin torpparialueiden pienillä viljelmillä, joilla se oli ollut jo ennestään vähäistä.²³⁰ Määrällisesti mitattuna suurimman osan neuvontatyöstä tekivät 1920-luvulla Suomen Maatalousseurojen Keskusliiton alaiset maanviljelysseurat. Arvo Santosen kokoa-masta taulukosta saa hyvän käsityksen järjestöjen neuvojen määristä sekä toimitus-päivien luvusta ja suhteista vuonna 1930:

Jär-jestö	Neu-voija	Palk-kauspäi-viä	Toimi-tuspäi-viä	Toimituspäi-vistä pienvilje-lijölle	Toimituspäi-vistä muille viljelijöille	Toimitus-päiviä vil-jelmää kohti kaikki	Toimitus-päiviä viljel-mää kohti pienviljelijät	Toimituspäi-viä viljelmää kohti muut
Mv.- ja ts:t	473	126126	92154	47289	44865	0,349	0,232	0,661
PK	60	19105	13794	11346	2448	0,051	0,056	0,036
PL	29	8737	6600	6600		0,024	0,032	
Yht.		153968	112548	65255	47313	0,424	0,32	0,697

Taulukko 1. Maanviljelys- talousseurojen sekä PK:n ja PL:n neuvot ja toimituspäivät v. 1930. [Lähde: Santonen 1971, 298. Taulukko 19.]

Viljelijöiden ammattitaitojen kohottamiseksi myös Pienviljelijöiden Keskusliitto alkoi soveltaa neuvotjärjestelmää 1920-luvulla. Keskusliiton neuvot olivat jo koulu-tettuja alansa asiantuntijoita. Neuvoilla oli omat toiminta-alueensa, joilla he kiersivät antamassa opastusta liiton jäsenille maatalon pitoon liittyvissä asioissa. Lisäksi heitä saattoi kutsua paikan päälle antamaan henkilökohtaista neuvontaa. Tiloilla kiertämi-sen ohella neuvot laativat pyynnöstä tiloille esimerkiksi viljelys-, kasvinhoito-, puu-tarhanhoito- ja lannoitus suunnitelmia. Myös rakennussuunnitelmia valmistettiin ti-lauksesta. Toimintakenttä oli varsin laaja, sillä kaiken edellä mainitun ohella neuvot myös organisoivat kursseja, näyttelyitä ja retkeilyjä. Suoriutuakseen tehtävistään

²³⁰ Santonen 1971, 134–136. Vuonna 1930 neuvojen määrä oli maanviljelys- ja talousseuroissa 473, PK:ssa 60 ja PL:ssä 29. Santonen 1971, Taulukko 19. Maanviljelys- ja talousseurojen sekä PK:n ja PL:n neuvot ja toimituspäivät v. 1930, 298

hyvin, heillä tulikin yleensä olla laaja osaaminen ja kokemus maatalouden eri puolista. Vaikka liitto palkkasi vähitellen myös erikoisneuvoja palvelukseensa, säilyi maa- ja kotitalousneuvojen toimenkuva monipuolisena. Vielä 1930-luvullakin ”yleisneuvojat” laativat esimerkiksi rakennussuunnitelmia. Ja kuten viljelijät itse, he käyttivät tässä apunaan aiemmin valmistettuja tyyppisuunnitelmia sekä rakennusoppaita. Näiden soveltamista pidettiin ensisijaisena vaihtoehtona, mikäli paikalliset olot sen sallivat. Rakennusneuvonta otettiin laajemman huomion kohteeksi myös muissa maatalousjärjestöissä 1920-luvulla.

Suomen Maatalousseurojen Keskusliitossa heräsi 1920-luvun puolimaissa pyrkimys keskittää koko maan rakennusneuvonta sen oman toiminnan piiriin. Iso osa maatalousrakennusmestareista oli toiminut jo valmiiksi sen järjestämässä neuvontatyössä. Kenties vasta perustettu pienviljelijäjärjestö oli herättänyt isomman liiton kehittämään toimintaansa, sillä talven 1925–26 aikana se yritti perustaa Asutushallituksen sekä Maaseudun Työtehoseuran kanssa erityisen rakennusasianvaliokunnan kehittämään rakennusneuvontaa. Valiokunnan perustaminen ei kuitenkaan onnistunut. Asiaan palattiin vuonna 1928 ja tällöin rakennusvaliokunta saatiin perustetuksi. Siihen kuuluivat Urho Åberg, Heikki Siikonen, kunnallisneuvos Alpo O. Luostarinen, tilanomistaja Bernhard Heikkilä sekä Maatalouden Työtehoseuran toimitusjohtaja V.A. Arola. Suomen Maatalousseurojen Keskusliitossa oli edelleen halu keskittää rakennusneuvonta sen alle. Valiokunta suhtautui keskittämiseen kuitenkin eri tavalla. Se katsoi asiaa laajemmasta näkökulmasta ja ehdotti viljelijäjärjestöjen yhteistoimintana perustettavaa rakennustoimistoa.²³¹ Suomen Maatalousseurojen Keskusliiton toimijoiden mielissä oli valiokuntaa kasattaessa ja sen ohjelmaa kommentoitaessa erityisesti tuleva valtion vuodelle 1929 osoittama määräraha pienviljelijöiden rakennustoiminnan neuvonta- ja opastustyöhön. Varmistamalla itselleen tämän rahoituksen, liitto olisi pystynyt myös paremmin tavoittelemaan johtoasemaa koko maatalouden rakennusneuvonnan kentällä. Maataloushallitus asettui kuitenkin kannattamaan valiokunnan ehdotuksen mukaisesti maatalousjärjestöjen yhteistoimintana

²³¹ KA, MKA, Hb:25, *Maataloudellisen neuvontatyön päivänkysymyksiä*. Maatalousseurojen Keskusliiton julkaisuja n:o 183, Helsinki, 1932, 77; Suomen Maatalousseurojen Keskusliitossa rakennusneuvonnan keskittämistä tavoiteltiin edelleen 1930-luvun alussa. Ks. myös Mertanen 1989, 69–70. Keskusliiton valtuuskunta suhtautui valiokunnan ehdotukseen siten, että se halusi edelleen rakennustoimiston tulevan liiton alaisuuteen. Valtuuskunta kuitenkin totesi, että myös pienviljelijäjärjestöt sekä ruotsinkielisten maatalousjärjestöjen liitto voisivat halutessaan ottaa osaa sen toimintaan. Se päätti ottaa sekä virallisesti että epävirallisesti henkilökohtaisia yhteyksiä hyödyntäen yhteyttä asian tiimoilta maatalousministerinä toimineeseen K.J. Ellilään. Valtuuskunta päätti myös ryhtyä mallipöytäkirustusten uusimiseen.

perustettavaa rakennustoimistoa.²³² Lopulta tämä kehitys johti siihen, että järjestöjen yhteistyönä syntyi uusi rakennuspiirustuskokoelma²³³ ja rakennusopas 1930-luvun alussa.

2.2.2 Rakennusneuvonnan institutionalisointi – Pienviljelijäin Keskusliiton rakennusneuvonnan keskittäminen rakennustoimistoon 1920-luvun lopulta lähtien

Rakennusneuvonnan tarve ja merkitys näkyi selvästi siinä, miten nopeasti se laajeni ja institutionalisoitui Pienviljelijäin Keskusliiton toiminnassa. Vuoden 1927 aikana liiton johtokunta paneutui ensimmäistä kertaa tarkemmin rakennusneuvonnan käytännön järjestämistä koskevaan kysymykseen. Puheenjohtajana toiminut Gebhard kertoi lokakuun kokouksessa johtokunnalle kuinka tarpeellinen ja merkittävä rakennusammattimies olisi liitolle ollut ja mitä valmisteluja hän oli tällaisen henkilön palkkaamiseksi tehnyt. Johtokunta päättikin jatkaa asian jatkokehittelyä ”tiedustelemalla sopivaa henkilöä ja varoja hänen palk[k]aamiseensa.” Vaikka lopullinen päätös asiasta siirrettiin myöhemmäksi, aikoi johtokunta pyytää Suomen Sementinvalmistajan yhdistykseltä viisikymmentä tuhatta markkaa avustusta tähän tarkoitukseen.²³⁴ Liitolla oli vahva kytkös sementinvalmistajien yhdistykseen sen johtajan arkkitehti Urho Åbergin kautta. Åbergia voi pitää erittäin merkittävänä henkilönä maaseudun rakentamisen kehittämisen kannalta. Hän oli laajasti verkostoitunut ja toimi järjestökentän lisäksi urallaan viranomaisena Asutushallituksessa ja maatalousministeriössä. Lisäksi hän osallistui vahvasti tyyppipiirustusten ja rakennusoppaiden valmisteluun ja toimitamiseen 1920- ja 1930-luvuilla.

Liitolla oli vakaa aikomus palkata palvelukseensa rakennusneuvoja. Ennen kuin tämä tuli mahdolliseksi päätti johtokunta kuitenkin valtuuttaa puheenjohtajan ja sihteerin neuvottelemaan väliaikaisratkaisusta, jossa sopiva rakennusalan ammattilainen antaisi neuvontaa kirjeitse ja kehittäisi mallipiirustuskokoelmaa.²³⁵ Maaliskuussa 1928 liiton

²³² Mertanen 1989, 71–72.

²³³ Piirustuskokoelmaa analysoin tarkemmin työn seuraavassa pääluvussa.

²³⁴ KA, PKA, C:5, Johtokunnan Pöytäkirjat 1922–1934, 12.10.1927, pykälä 7.

²³⁵ KA, PKA, C:5, Johtokunnan Pöytäkirjat 1922–1934, 15.2.1928, pykälä 19.

rakennuskonsulentin tehtävä julistettiin haettavaksi.²³⁶ Tehtävän täyttö ei sujunut aivan mutkitta, sillä lokakuun lopulla asia oli jälleen johtokunnan käsiteltävänä. Toimen vastaanottamisesta oli käyty neuvotteluja nimeämättömän henkilön kanssa, mutta tämä oli lopulta kieltäytynyt tehtävästä muutamaa päivää ennen kokousta. Muista hankijoista ei oltu hankittu lausuntoja, joten viran täyttöä oli siirrettävä myöhemmäksi.²³⁷

Joulukuun lopun johtokunnan kokouspöytäkirjan ilmoitusasioissa vuonna 1928 liiton rakennusmestarin palkkaamisasia oli vielä kesken.²³⁸ Sopiva ja suostuvainen ehdokas oli kuitenkin löytynyt ja johtokunta päätti (jo pöytäkirjan seuraavassa pykälässä!) ottaa palvelukseensa Hämeen läänin maanviljelysseuran rakennusmestarin Toivo E. Survoson. Hänen palkkaseen asetettiin neljätuhatta markkaa ja lisäksi maksettaisiin samat päivä- ja matkarahat kuin liiton konsulenteille. Ensimmäiseksi työtehtäväksi Survoselle annettiin rakennuspiirustuskokoelman täydentäminen.²³⁹ Pöytäkirja ei paljasta saiko Survonen tarkempia ohjeita kokoelman lisäämiseksi, mutta oletettavasti aiemmin syksyllä Hämeen ja Keski-Suomen piirien kokotalouskilpailun palkintolautakunnan esittämät toiveet suunnitelmista oli jossain määrin huomioitu ohjeistuksessa. Vielä ehdotuksessa liiton vuoden 1929 toimintaohjelmaksi painotettiin ”erikoisen konsulentin” palkkaamista johtamaan ja suorittamaan rakennustoiminnan edistämistä.²⁴⁰ Ehdotus lienee laadittu hyvissä ajoin ennen johtokunnan kokousta joulukuun lopulla, mutta yhdessä kokouksen pöytäkirjan sisällön kanssa se vihjaa, että Survoson palkkaaminen toteutettiin melko nopealla aikataululla. Varsinaisesti hän aloitti toimessaan 15.2.1929.²⁴¹

Maaliskuussa 1929 Pienviljelijäin Keskusliiton johtokunta hyväksyi kokouksessaan uudelle rakennustoimistolle ohjesäännön sekä taksat.²⁴² Rakennustoimiston

KA, PKA, C:5, Johtokunnan Pöytäkirjat 1922–1934, 2.3.1928, pykälä 7; KA, PKA, C:3, Valtuuskunnan pöytäkirjat 1922–1942, 3.3.1928, pykälä 2, kohta 19.

²³⁷ KA, PKA, C:5, Johtokunnan Pöytäkirjat 1922–1934, 30.10.1928, pykälä 10, kohta 9.

²³⁸ KA, PKA, C:5, Johtokunnan Pöytäkirjat 1922–1934, 29.12.1928, pykälä 2, kohta 7.

²³⁹ KA, PKA, C:5, Johtokunnan Pöytäkirjat 1922–1934, 29.12.1928, pykälä 3.

²⁴⁰ KA, PKA, C:5, Johtokunnan Pöytäkirjat 1922–1934, 29.12.1928, Liite no 1. Survonen oli aiemmin urallaan suunnitellut ainakin rakennuksia 1920-luvulla Hämeenlinnan seudulle (mm. Alvettulan koulun laajennus Hauholla 1926 ja Tyrvännön pappila 1927). Lisäksi aloitettuaan rakennustoimiston johtajana hän kirjoitti opaskirjat muun muassa vanhojen navettojen sisustuksen tekemisestä sekä rakennusten ulkomaalauksesta vuonna 1931 ja kellareiden rakentamisesta vuonna 1935.

²⁴¹ KA, PKA, C:5, Johtokunnan Pöytäkirjat 1922–1934, 16.2.1929, pykälä 2; KA, PKA, Dc:1, Toimintakertomukset (1922–1944), Pienviljelijäin Keskusliiton vuosikirja 1929, Helsinki: Yhteiskirjapaino osakeyhtiö, 1930, Virkailijat.

²⁴² KA, PKA, C:5, Johtokunnan Pöytäkirjat 1922–1934, 6.3.1929, pykälä 9.

toimintasuunnitelma oli jaettu kahdeksi osaksi: a) Käytännöllinen työ ja b) Ohjelmaluontoinen työ. Ensimmäiseen käytännölliseen osaan oli sisällytetty:

1. Mallipiirustussarjain laajentaminen, 2. Mallipiirustusten erikoisosien tekeminen, 3. Aine- ja työmenekkien laskeminen mallipiirustuksiin, 4. Työselitysten teko mallipiirustussarjain rakennuksiin, 5. Rakennuspiirustusten tekoa tilauksesta pienviljelijöille sekä 6. Rakennus- ja tonttialueiden tarkastelua ja neuvontaa.

Toinen ohjelmaluontoinen osa sisälsi viisi kohtaa:

1. Tiedustelukirjeisiin vastaaminen rakennusasioissa, 2. Rakennusasiain neuvontaa, 3. Esitelmäluontoista neuvontaa, 4. Kirjeellistä neuvontaa (sanomalehtiin) ja 5. Rakennusoppaan uusiminen.²⁴³

Pienviljelijäin Keskusliiton rakennustoimiston ja rakennusmestari Survosen toiminta sekä työkenttä vakiintui melko nopeasti 1930-luvulla toimistolle laaditun ohjelman mukaiseksi. Esimerkiksi vuoden 1931 toimintasuunnitelmassa rakennustoimiston työt säilyivät entisellään. Päähuomion kohteena tällöin olivat pientilakilpailutilat sekä tilaustyöt. Rakennuspiirustuskokoelmaa haluttiin edelleen täydentää ja uusista piirustuksista laatia esittelyvihko.²⁴⁴ Rutiinitöiden lisäksi toimistossa hoidettiin erilaisia liiton johtoelinten asettamia erityistehtäviä ja Survonen osallistui muun muassa valmisteleviin komiteoihin. Toimiston tehtävät säilyivät samanlaisina koko 1930-luvun alkupuolen, mutta kysyntä Survosen ja toimiston työlle kasvoi koko ajan.

Merkittävimmät muutokset Pienviljelijäin Keskusliiton rakennustoimiston toiminnassa tapahtuivat 1930-luvun puolivälin jälkeen, kun toimiston työmäärä oli kasvanut siksi suureksi, että Survoselle oli palkattava apuvoimia. Vuoden 1937 talousarviossa rakennustoimiston menoihin oli budjetoitu 99 000 markkaa. Näistä 80 000 oli budjetoitu rakennusmestarin, apulaisrakennusmestarin sekä piirustusapulaisen palkkoihin, 10 000 matkoihin, toimiston vuokraan ja tarpeistoon 8000 sekä yleisiin rakennuspäiviin 1000 markkaa.²⁴⁵ Keskusliitto päätti lopettaa rakennustoiminnan edistämisrahastonsa 1938 ja esitti sen varoja käytettäväksi joko ”rakennusneuvonnallisen valmennuskoulu[u]tuksen” järjestämiseksi liiton maatalousteknikoille tai apulaisrakennusmestarin palkkaamiseen.²⁴⁶ Vuonna 1939 rakennustoimistossa oli jo tovin

²⁴³ KA, PKA, C:5, Johtokunnan Pöytäkirjat 1922–1934, 6.3.1929, Liite 1.

²⁴⁴ KA, PKA, C:5, Johtokunnan Pöytäkirjat 1922–1934, 15.12.1930, Liite No 1.

²⁴⁵ KA, PKA, C:6, Johtokunnan Pöytäkirjat 1935–1941, 2.3.1936, Liite No 1.

²⁴⁶ KA, PKA, C:6, Johtokunnan Pöytäkirjat 1935–1941, 31.5.1938, pykälä 8. sulkeissa oleva kirjoittajan lisäämä; KA, PKA, C:3, Valtuuskunnan pöytäkirjat 1922–1942, 19.6.1938, pykälä 4.

työskennellyt työtaakkaa helpottamassa Toivo E. Survoson poika, teollisuuskoulun rakennusosaston käynyt Leo Survonon. Helmikuussa 1939 liiton johtokunta päätti, että nuoremmalle Survoselle maksettaisiin palkkaa 1 200 markkaa kuukaudelta ja hän toimisi isänsä apuna, kunnes pahimmat kiireet olisivat helpottaneet.²⁴⁷ Samana vuonna liiton johtokunta päätti julistaa apulaisrakennusmestarin toimen haettavaksi siten, että se olisi voitu täyttää jo kesäkuun alusta.²⁴⁸ Pestin täyttäminen onnistui, tosin vasta heinäkuussa, ja apulaisrakennusmestarin toimeen valittiin kymmenen hakijan joukosta rakennusmestari Tauno Kolehmainen Oulusta.²⁴⁹ Onkin ilmeistä, että rakentamiseen liittyvä kysyntä, tiedon ja avun tarve, lisääntyivät voimakkaasti 1930-luvun loppua kohti. Järjestöjen yhteistyöhankkeet asian suhteen toteutuivat kuitenkin paremmin vasta sodan jälkeisellä jälleenrakennuskaudella.

Toinen merkittävä muutos Pienviljelijäin Keskusliiton rakennusneuvonnassa tapahtui niin ikään vuonna 1937, kun liiton toimisto lähetti piirineuvojille seikkaperäiset ohjeet rakennusneuvonnan antamisesta. Vaativaan suunnittelutyöhön agronomit tai maatalousteknikot tarvitsivat kuitenkin liiton myöntämän luvan. Sitä piti hakea erikseen ja mikäli lupa myönnettiin, liitto valmensi henkilön erikseen rakennusneuvontatehtäviin. Yleiset ohjeet oli laadittu sen vuoksi, että neuvontatyötä rakennusten suhteen olisi saatu yhdenmukaistettua.²⁵⁰ Suunnitelmia laadittaessa oli ne ensisijaisesti koitettava laatia liiton omien tai Maataloudellisten seurojen yhteisvaliokunnan tyyppi- ja piirustusten pohjalle. Nämä kokoelmat oli jaettu kaikille neuvoijille käyttöön. Jos näitä suunnitelmia ei voitu hyödyntää uudisrakentamisessa tai, jos kyseessä oli vanhan rakennuksen korjaus tai laajentaminen, tuli neuvojan laatia paikan päällä yksityiskohtainen rakennussuunnitelma. Ennen uudisrakentamista oli lisäksi pohdittava, olisiko ”rakennuspulma” voitu ratkaista korjaamalla vanhoja rakennuksia tai uudistamalla niiden sisustuksia. ”Suunnittelussa on otettava kaikki mahdolliset seikat huomioon, ennenkaikkea taloudellisuus, käytännöllisyys, uuden rakennuksen sopusointu entisiin nähden j.n.e.” Neuvoijille annettiin kolme vaihtoehtoa menettelytavoiksi suunnitelmien laatimiseen: 1. Suunnitelma laadittiin paikan päällä millimetripaperille – tämä kävi pienempien suunnitelmien kohdalla; 2. Paikan päällä tehtiin luonnos, johon merkittiin huoneiden luku, sijoitus ja suuruudet, mutta yksityiskohtaisempi

²⁴⁷ KA, PKA, C:6, Johtokunnan Pöytäkirjat 1935–1941, 13.2.1939, pykälä 11, kohta 4.

²⁴⁸ KA, PKA, C:6, Johtokunnan Pöytäkirjat 1935–1941, 27.3.1939, pykälä 7, kohta 4.

²⁴⁹ KA, PKA, C:6, Johtokunnan Pöytäkirjat 1935–1941, 20.7.1939, pykälä 4, kohta 3. Kolehmainen kaatui talvisodassa, joten hänen työnsä jäi liitossa hyvin lyhytaikaiseksi, sillä hän oli tullut liiton palvelukseen vasta syyskuun ensimmäisenä päivänä; KA, PKA, C:3, Valtuuskunnan pöytäkirjat 1922–1942, 10.5.1940, pykälä 2, kohta 3.

²⁵⁰ KA, PKA, Db:2 Toimihenkilöille (1930–1946), Kiertokirje N:o 7, 25.3.1937.

suunnitelma piirrettiin millimetri- tai valokopiopaperille toimistossa sekä 3. Suurempien rakennussuunnitelmien kohdalla toimittiin samoin kuin 2. ohjeessa, mutta luonnokset selityksineen lähetettiin tarkistettaviksi ja loppuun piirrettäväksi Keskusliiton rakennustoimistoon. Mukaan oli liitettävä myös asemapiirros tilan rakennuksista, johon oli merkitty niiden etäisyydet toisistaan sekä pihan viettävyysuhteet ja ilman suunnat. Neuvoja myös kehoitettiin säilyttämään itsellään kopio ainakin suurempi-
töisistä suunnitelmista, jotta he voisivat käyttää sitä mahdollisesti hyväksi jossakin toisessa työssä.²⁵¹

Kehityksessä onkin nähtävissä yleisempi modernisaation trendi, jossa tehokkuus ja taloudellisuus alkoivat määrillä ja ohjata tilan järjestelyä. Samalla tyyppisuunnitellun kodin tilan merkitys korostui. Toisaalta paikallisia ja perinteisiä tapoja ei kehoitettu hylkäämään täysin. Järjestelmä oli selkeä, asiantuntijavetoinen ja siinä korostettiin tyyppisuunnittelun merkitystä. Historiantutkija Sean F. Johnston on kirjoittanut, miten modernin teknologian tarjoamia ratkaisuja kommunikoitiin yksinkertaistusten ja toiston avulla yleisölle. Tämä strategia osoittautui menestyksekkääksi ja kasvatti teknisten ratkaisujen sekä tekniikan alalla toimineiden asiantuntijoiden painoarvoa modernissa kulttuurissa.²⁵² Maaseudun rakennussuunnittelu ja maalaiskotien modernisointi 1920- ja 1930-luvuilla perustui myös yksinkertaiseen ja toistavaan viestintään. Samalla teknisten ratkaisujen rooli kulttuuristen ja yhteiskunnallisten kysymysten ratkaisemissa alkoi korostua.

Tyyppisuunniteltujen tilojen lisäksi oli tarkoitus standardoida suunnittelun työtapoja. Näin voitiin varmistaa sekä asiakkaiden tasapuolinen palvelu että neuvojien työnteon tehokkuus. Neuvojiilla oli modernisaation näkökulmasta myös erityisen paljon vaikutusvaltaa. He pystyivät konkreettisesti esittämään, miten paikalliset olot ja modernimpi asunosuunnittelu sovitettiin yhteen. Viljelijöiden näkemyksillä oli varmasti painoarvoa, mutta järjestelmässä lopulliset suunnitelmat laati koulutettu asiantuntija. Toisaalta toteutusvaiheessa viljelijät saattoivat muuttaa ja soveltaa piirustuksia jälleen enemmän omien näkemystensä mukaan. Tätä tosin kontrolloitiin sitomalla rakennustoiminnan rahoitus suunnitelmien noudattamiseen. Kokonaisuus muodostaa kuvan siitä, millaisella tavalla kodin tilan sosiaalinen tuottaminen tapahtui.

²⁵¹ KA, PKA, Db:2 Toimihenkilöille (1930–1946), Kiertokirje N:o 7, 25.3.1937.

²⁵² Johnston 2017, 197–198. Johnston tuo Yhdysvaltoihin keskittyneen tarkastelunsa 1900-luvun lopulle saakka.

Pelkkä rakentamiseen kohdistettu neuvonta ei riittänyt modernisoimaan maaseudun koteja. Sen lisäksi tarvittiin keinoja kannustaa viljelijöitä soveltamaan uusia oppeja, jolloin ne voisivat osoittautua käytännössä hyödyllisiksi. Erilaiset maataloudelliset kilpailut, kurssit ja retkeilyt olivat olleet osa maatalousjärjestöjen toimintaa jo pitkään. Ne olivat osoittautuneet hyviksi välineiksi levittää tietoa esimerkiksi uusista viljelysmenetelmistä ja teknisistä uutuuksista sekä jakaa myös kokemuksia näiden käytöstä viljelijöiden kesken. Yleisemmin maatalousjärjestöjen harjoittama valistustyö liittyi 1800-luvun jälkimmäisellä puolella erityisesti sivistyneistön piirissä virinneeseen ajatukseen kansanvalistuksesta. Tähän liitettiin nopeasti niin järjestötoimintaa, erilaiset opistot kuin kansanjuhlat. Hyödyn ja huvin yhdistämisellä tavoiteltiin suurempien kansanjoukkojen huomiota.²⁵³ Rakennusvalistus oli helppo liittää osaksi tätä jo vakiintunutta toiminnan kenttää.

2.2.3 Kilpailu- ja esikuvatilat ihanteiden ja esimerkkien välittäjinä

Erilaiset kilpailut olivat sotien välisellä ajalla laajasti käytetty tapa edistää pienviljelyksen kehittymistä. Niiden avulla voitiin sekä kannustaa viljelijöitä tekemään tilallaan parannuksia että asettaa esikuvia muille viljelijöille. Suurimman osan tilanpidon osaluista käsittäneisiin ja yleensä monivuotisiin kokotalouskilpailuihin osallistuneet tilat jaettiin koon perusteella sarjoihin ja tiloja arvioitiin kilpailujen kuluessa maatalanhoidon osa-alueilla. Pienviljelijöiden Keskusliiton johtokunnan pöytäkirjan liitteessä vuodelta 1926 esiteltiin ehdotus sen oman kokotalouskilpailun pisteasteikoksi. Maatalan rakennusten osalta mukana olivat vain talousrakennukset, joiden osalta arviointi olisi koskenut niiden tarkoituksenmukaisuutta ja hoitoa. Lisäksi asumiseen liitettäviä pistekategorioita ehdotuksessa olivat ainakin ”emännän työala, yleisvaikutus ja järjestys” sekä osin ”kirjanpito ja kannattavuus”. Kirjanpito ja kannattavuus sekä yleisvaikutus ja järjestys oli määritelty kahdenkymmenen pisteen arvoiseksi, kun muut kategoriat olisivat tuottaneet maksimissaan kymmenen pistettä. Kilpailun

²⁵³ Donner 2015, 139–141. Julia Donner on tutkinut väitöskirjassaan suomalaisen kotipuutarha-ajattelun kehittymistä 1870–1930. Puutarha-asia liittyy läheisesti myös maalauskotien modernisointiin. Molempien edistämisessä hyödynnettiin samanlaisia keinoja; Myös suomalaisia puutarhaoppaita ajanjaksolla 1860–1930 tutkinut perinteentutkija Marjukka Piirainen liittää ne yleisempään kansanvalistukseen, ks. Piirainen 2019, 4–5 sekä yhdessä perinteentutkija Taija Kaarlenkasken kanssa kirjoitettu puutarhaoppaita ja karjanhoito-oppaita 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa käsittelevä Kaarlenkaski & Piirainen 2014, 14–15.

kokonaispistemäärä oli 150.²⁵⁴ Monivuotisissa kokotalouskilpailuissa tilat arvioitiin yleensä kerran vuodessa ja merkittäviä olivat alku- ja lopputarkastukset. Kilpailuun osallistuminen tarkoitti myös sitä, että tilat saivat käyttöönsä järjestöjen neuvot, jotka laativat tiloille erilaisia suunnitelmia esimerkiksi viljelyä, lannoitusta ja rakentamista varten. Viljelijät myös sitoutuivat toteuttamaan sovitut uudistukset tiloillaan. Samalla tarjottiin rahallista tukea. Tilojen modernisointi oli siten vahvasti asiantuntijoiden kontrolloimaa, mutta varsinainen työ jätettiin viljelijöille ja heidän perheilleen. Tämä sopii yhteen aikakauden kotimaisten ja kansainvälisten itseapua korostaneiden näkemysten kanssa.

Esimerkiksi kolmivuotiseen Satakunnan ja Etelä-Pohjanmaan kokotalouskilpailuun 1927–1930 hyväksyttiin mukaan yhteensä 18 tilaa. Tiloille tehtiin alkutarkastus syys- ja lokakuun aikana vuonna 1927 ja tarkastuksen ”lopullinen arvostelu” suoritettiin palkintolautakunnan kokouksissa marraskuussa. Tällöin sovittiin kultakin tilalta kilpailussa vaadittavista uudistuksista sekä parannuksista.²⁵⁵ Kilpailuselostuksessa otettiin esille rakennuskysymys. Sen mukaan kaikilla kilpailutiloilla ” – ja pikkutiloillamme yleensä –” olivat ”rakennusasiat päiväjärjestyksessä”. Joillakin tiloilla rakentaminen oli jo päättynyt ja toisilla se oli suunnittelun tai työn alla. Tästä huolimatta lähes jokaisella tilalla oli tehty isoja tai pieniä virheitä rakennuksissa, joita oli vaikea tai jopa mahdoton jälkikäteen korjata. Kilpailuselostuksessa toivottiinkin Keskusliiton kiinnittävän yhä enemmän huomiota pienviljelijöiden rakennustoimintaan. Parhaaksi keinoksi esitettiin oman rakennusneuvojan palkkaaminen, joka pian toteutuikin. Rakennusneuvojan toiminta olisi taannut neuvottaville tiloille käytännölliset ja esikuviksi kelpaavat rakennukset sekä auttanut välttämään liian suuret rakennuskustannukset.²⁵⁶

Vaikutteiden ja tiedon välittämistä pyrittiin korostamaan vetoamalla esimerkiksi ihmisten tunnekokemuksiin. Rakennusten maalaaminen esitettiin tässä suhteessa tärkeänä. Pientilojen rakennusten katsottiin olleen suurelta osin vielä vailla maalia, ”vaikuttaen harmaudellaan masentavasti, vaikka monella niistä taloutta hoidettaisiinkin muuten hyvin.” Maali lisäsi rakennusten kestävyyttä, mutta sen merkitys nähtiin myös esikuvallisuutta korostavana: ”Missä taas tapaa maalatun rakennusryhmän, on

²⁵⁴ KA, PKA, C:5, Johtokunnan Pöytäkirjat 1922–1934, 20.2.1926, Liite N:o 1.

²⁵⁵ KA, PKA, C:5, Johtokunnan Pöytäkirjat 1922–1934, Pienviljelijäin Keskusliiton Satakunnan ja Etelä-Pohjanmaan piirien kokotalouskilpailun palkintolautakunnan selostus, 21.10.1927. Selostuksen oli laatinut Maiju Gebhard.

²⁵⁶ KA, PKA, C:5, Johtokunnan Pöytäkirjat 1922–1934, Pienviljelijäin Keskusliiton Satakunnan ja Etelä-Pohjanmaan piirien kokotalouskilpailun palkintolautakunnan selostus, 21.10.1927, kohta 2.

sievä ulkonäkö jo yksin omansa kohottamaan sitä vaikutusta, minkä tila antaa.” Samalla selostuksessa ehdotettiin johtokunnalle tehtäväksi sopimusta jonkin maaliliikkeen kanssa, jotta Keskusliitto olisi saanut joko lahjoituksena tai erityisen halpaan hintaan aineksia punamultamaalin valmistamiseksi. Nämä ainekset olisi voitu sitten myydä tai lahjoittaa kokotalouskilpailutiloille sellaisella ehdolla, että rakennukset olisi maalattava kilpailun kuluessa.²⁵⁷ Kokemusta modernisoituvasta maalaiskodista pyrittiin ohjaamaan positiivisen tulkinnan suuntaan. Esteettisesti arvostettava rakennus nähtiin esimerkillisenä ja sellaisen ajateltiin kuvastavan myös tilan ja kodin muuta hyvää hoitoa, menestystä ja arvostettavuutta. Yksistään tilan toimien tai vaikkapa asumisjärjestelyiden muuttaminen ei siis välttämättä ollut riittävää, jotta taloja nähenille olisi välittynyt halutunlainen kokemus modernisaatiosta. Myös rakennusten ulkoisen ilmeen piti vastata niiden tuotannon ja asumisen modernisointia. Ulkoinen siis edusti ja kommunikoi tässä sisäistä laajemmille yleisöille ja ulkoisen ilmeen merkitys ilmeni siinä, koettiinko muutos positiivisesti vai negatiivisesti. Ja aivan erityisesti rakennusten ulkoasu merkitsi esikuvallisiksi ajateltujen tilojen kohdalla. Paradoksaalisesti talojen punamultamaalaus oli jo 1700-luvun innovaatioita. Vaikka tavan levineisyys vaihteli kovasti suomalaisella maaseudulla vielä 1800- ja 1900-luvuilla, sitä pidettiin yleisesti osoituksena kansallisesta perinteestä.²⁵⁸ Kodin tilan sisäisten järjestelyiden ja ulkoisen olemuksen yhteys kiteytettiin myös ohjelmallisen modernismin periaatteessa funktio määrää muodon.

Järjestöjen toiminnan, esimerkiksi talouskilpailujen, avulla vaikutteiden levittäminen institutionalisoitui. Historiantutkija Marjatta Hietala on tutkinut, miten tiedon levittäminen institutionalisoitui kaupunkien kontekstissa 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa.²⁵⁹ Samankaltainen mekanismi toimi myös maaseudulla. Kokotalouskilpailut olivat yksi osa järjestelmää, jonka läpi asumisen modernisaatio levisi maaseudulle. Esikuvatilojen ja niistä kerätyn sekä levitetyn tiedon roolia pidettiin tässä merkittävänä myös aikalaisten mielestä.²⁶⁰ Kilpailu- ja esikuvatilat pienensivät kuilua, joka oli asiantuntijoiden ja maallikoiden välillä. Ne toimivat myös mallina sille, miten asuminen ja kodin tilan toiminnat kannatti järjestää tilan taloudellisen ja toiminnallisen tehokkuuden maksimoimiseksi. Esimerkillisesti järjestettyjä tiloja pidettiin myös

²⁵⁷ KA, PKA, C:5, Johtokunnan Pöytäkirjat 1922–1934, Pienviljelijäin Keskusliiton Satakunnan ja Etelä-Pohjanmaan piirien kokotalouskilpailun palkintolautakunnan selostus, 21.10.1927, kohta 3.

²⁵⁸ Mertanen 1989, 13; Lounatvuori 1996, 32; Gardberg & Böök 1957, 108–110; Suomela 1915, 65–67.

²⁵⁹ Hietala 1987, 203–220, 350–351, 387–395 ja 400–401.

²⁶⁰ Korpela, Eero J. ”Kirjallisuuskatsaus. Suomalaisia mallitiloja I.” *Maatalous* 8/1927, 249; Sunila, J. E. ”Esikuvatalouksista.” *Maatalous* 1/1925, 3–6.

viihtyisinä. Tämä johtui siitä, että ylimääräistä työtä pyrittiin vähentämään sekä siitä, että kodin tilan funktionaalinen jakaminen antoi mahdollisuuden sijoittaa työn ja vapaa-ajan toiminnat erilleen. Toinen asia on, miten nämä periaatteelliset ohjeet toteutuivat käytännössä tai johtiko esimerkiksi tieteellisen suunnittelun avulla tehty töihin käytettyjen askelten vähentäminen todellisuudessa työmäärän vähentymiseen. Retkeilykohteina nämä tilat toimivat paitsi esimerkkinä paikallisille viljelijöille myös todistuksena modernisaatiosta muualta Suomesta ja toisinaan jopa ulkomailta tulleille vierailijoille.

2.2.4 Teoriasta käytäntöön – kurssitoiminta, esitelmät ja opintoretket

Pienviljelijöiden Keskusliiton ensimmäisessä vuosikokouksessa maaliskuussa 1924 olivat läsnä edustajat 59:stä pienviljelijäin yhdistyksestä, liiton valtuuskunnan jäsenet, johtokunnan jäsenet sekä virkailijat.²⁶¹ Hannes Gebhardin esittelemässä liiton toimintaohjelmassa edustajakokouksen huomio kiinnittyi erityisesti pienviljelijöiden opintoretkeilyyn sekä kurssi- ja kirjeopastustoimintaan. Osa edustajista näki retkeilyn tarpeellisena toimintana, mutta myös toisenlaisia näkemyksiä esitettiin. Kurssit koettiin periaatteessa tarpeellisina, etenkin kasvi- ja puutarhakurssit, mutta esimerkiksi kotitalouskurssien pitäminen ei edellisenä talvena ollut ottanut tuulta alleen. Myöskään kirjeitse tapahtunut neuvonta ei ollut saavuttanut suurta suosiota. Kokousedustajat perustelivat tätä pienviljelijöiden harkitsevuudella – asioita mietittiin kauan ennen toimeen ryhtymistä. Kirjeneuvonnan jatkamista pidettiin silti toivottavana. Pienviljelijöiden järjestötoiminnan tunnettuutta haluttiin lisätä korostamalla paikallisyhdistysten roolia ja niiden toivottiin selostavan enemmän toimintaansa paikallisissa sanomalehdissä. Jotkut edustajat kuitenkin muistuttivat, että moni paikallisyhdistys toimi sellaisilla seuduilla, joiden pienviljelijäkoteihin ei tullut sanoma- tai ammattilehtiä.²⁶² Pienviljelijäin Keskusliiton alkuvuosien toiminnan kenties suurin haaste olikin tiedottaminen. Lehdet olivat käytännössä ainoa kanava levittää tietoa toiminnasta laajamittaisesti, mutta nekkään eivät tavoittaneet kaikkia viljelijöitä. Toisaalta sana alkoi varmasti levitä myös suullisesti, kun kokemuksia kursseista ja luennoista kertyi. Siksi nämä myös otettiin ohjelmaan heti liittoa perustettaessa.

²⁶¹ KA, PKA, C:2, Edustajakokousten pöytäkirjat 1924–1969, 10.3.1924.

²⁶² KA, PKA, C:2, Edustajakokousten pöytäkirjat 1924–1969, 10.3.1924, pykälä 9.

Esitelmä- ja kurssitoiminta oli alusta asti tärkeä osa maatalousjärjestöjen toimintaa. Alkuvuosien kangertelujen jälkeen luento- ja kurssien pitäminen alkoi sujua Pienviljelijäin Keskusliitolta suotuisammin. Vuonna 1930 esitelmää ja alustuksia eri aiheista pidettiin jo yhteensä 3 119 kappaletta 235 paikkakunnalla. Näistä valtaosa tapahtui Turun ja Porin-, Hämeen- sekä Vaasan lääneissä ja ylivoimaisesti eniten esitelmää pidettiin ”Maanviljelyksestä ja maanviljelyksen taloudesta.” Mukaan mahtui kuitenkin myös rakennusaiheita käsitteleviä esitelmää. Kategoriassa ”Rakennus- ja konealalta” oli vuonna 1930 tilastoitu yhteensä 32 esitelmää, joista 20 pidettiin Turun- ja Porin läänissä. On luultavaa, että enin osa näistä esitelmistä käsittelee kuitenkin maatalouden koneistamista. Miltei kaikki esitelmät pidettiin liiton omien toimihenkilöiden voimin ja yleisöä näissä yli kolmessa tuhatta esitelmässä raportoitiin olleen kaikkiaan lähes 200 000 henkeä, keskimäärin noin 64 henkeä esitelmää kohden.²⁶³ Esitelmät olivat erittäin suosittuja ja toiminta oli maantieteellisesti varsin laajaa, vaikka painottuikin edellä mainittuihin lääneihin. Paikkakunnalta toiselle kiertäneet liiton toimihenkilöt tavoittivat suhteellisen ison joukon viljelijöitä. Viljelijöiden oli myös helpompi osallistua yksittäisiin luentotilaisuuksiin, sillä oman tilan työt eivät silloin kärsineet liiaksi poissaolosta. Pidempien kurssien, saati koulujen, kanssa tilanne oli usein toinen.

Maanviljelykseen ja maatalon hoitoon liittyvät lyhyehköt kurssit olivat silti tärkeä keino pienviljelijöiden ammattitaidon kehittämiseen. Niitä järjestivät sekä viljelijäjärjestöjen paikallisosastot että keskusjärjestöt. Kurssilla annettiin niin teoreettista (tietopuolista) kuin käytännönkin opetusta työnäytteineen. Opettajina niillä toimivat seurojen omien neuvojen lisäksi kutsutut asiantuntijat. Kursseihin oli liitetty yleensä myös retkiä lähiseudun esimerkillisille pienviljelystiloiille. Tällaisia olivat esimerkiksi kirjanpito-tilat, jotka olivat tiloja, joilla pidettiin systemaattista maatalouskirjanpitoa²⁶⁴ sekä järjestöjen kilpailu- ja palkintotoimintaan mukaan otetut tilat. Retkillä osallistujat saattoivat tutustua neuvontatyön avulla tiloilla saavutettuihin tuloksiin. Näin esimerkkien ajateltiin vaikuttavan innostavasti ja sytyttävän halun parantaa myös oman tilan oloja. Hyvin hoidetut tilat pystyivät saamaan luottoa ja investoimaan sekä maan- ja eläinten hoidon että kaluston- ja rakennusten parantamiseen. Maataloissa tehdyn työn tuoma arvo siis saattoi näkyä konkreettisesti tilan rakennuksissa. Samalla maatalouden modernisointi vaikutti asumisen modernisaatioon.

²⁶³ KA, PKA, PK:n toimintakertomus 1930, Esitelmätaulukko N:o 6, 127; KA, PKA, PK:n toimintakertomus 1931, Esitelmätaulukko N:o 6, 115. Vuonna 1931 rakennus- ja konealan esitelmää pidettiin 105 kappaletta.

²⁶⁴ Maatalouskirjanpidosta ks. Vihola 2004a, 207; Halonen 2010, 144, 155–156.

Pienviljelijöiden Keskusliitto järjesti yleisten esitelmien lisäksi erikoiskursseja maatalouden eri osa-alueilta. Esimerkiksi vuonna 1930 liitto järjesti kursseja kuudellatoista eri maatalouden alueella, joista yksi oli rakennuskurssit. Rakennuskursseja järjestettiin tosin vain yksi kappale ja sille osallistui kymmenen pienviljelijää. Kaikkiaan saman vuoden kursseille osallistui yli viisitoistatuhatta kuulijaa ja retkillekin miltei tuhat kolmesataa. Huomattavaa on, että kurssien osanottajista lähes kaksi kolmasosaa oli naisia.²⁶⁵ Naiset siis osallistuivat laajasti miehiseksi mielletyn toiminnan, kuten maanviljelyksen, opiskeluun. Pientilojen hoitaminen perustui koko perheen työpanokseen, joten niillä raja julkisen ja yksityisen sekä kodin piirin ja sen ulkopuolella olevan välillä oli häilyvämpi kuin esimerkiksi kaupunkien porvariskodeissa. Perinteentutkija Marjukka Piirainen on puutarhaoppaita koskevassa tutkimuksessaan todennut, miten puutarhaviljely alettiin 1800-luvun loppupuolelta 1930-luvulle ulottuvalla ajanjaksolla nähdä tärkeänä osana erityisesti pienten viljelmien kotitaloutta. Se oli hyvin hoidettuna tehokkaampaa kuin varsinainen maanviljelys ja kevyempänä mahdollisti naisten ja lasten täysimittaisen työpanoksen hyödyntämisen. Puutarhaviljelyn avulla voitiin monipuolistaa perheiden ruokavaliota ja suojata perheitä paremmin katovuosien vaikutuksilta. Puutarhatyön tehostaminen puolestaan mahdollisti laajemmin kansan siivistämisen.²⁶⁶

Rakentamiseen ja asumiseen liittyviä kysymyksiä lienee käsitelty myös muilla kuin rakennuskursseilla. Esimerkiksi eläintenhoitoon liittyvillä kursseilla käsiteltiin ainakin eläinsuojia. Kotitalouden ja kasvitarhanhoidon kursseilla puolestaan selostettiin varmasti myös asuinrakennukseen liittyviä seikkoja, kuten ruokatarvikkeiden säilyttämistä. Kurssien jakautuminen omiin aihealueisiinsa toisti samaa jakoa, mikä oli näkyvissä myös asiantuntijoiden ammatti- ja (yli)opistokoulutuksessa. Modernisaatio johti asiantuntijuuden erikoistumiseen²⁶⁷, mutta viljelijät tarvitsivat osaamista ja oppia mahdollisimman laaja-alaisesti. Lisäksi sukupuolien jakautuminen kurssiaiheittain toistaa kuitenkin jossain määrin perinteistä käsitystä kodin sukupuolirooleista, sillä naiset osallistuivat selvästi useammin kodin pihapiirissä tapahtunutta maataloutta käsitelleille kursseille ja miehet esimerkiksi peltojen sekä metsänhoitoa käsitelleille kursseille. Maataloissa asumisen kannalta voidaan kuitenkin naisten kouluttautumista pitää tässä merkittävämpänä seikkana kuin sitä, että ainoastaan miehet olivat

²⁶⁵ KA, PKA, Dc:1, PK:n toimintakertomus 1930, N:o 5 Kurssi- ja retkeilytaulukko, 121.

²⁶⁶ Piirainen 2019, 12–15.

²⁶⁷ Professionalisaatiosta on kirjoitettu lukuisia tutkimuksia eri aloilta. Arkkitehdeistä ja rakennusmestareista ks. esim. Nupponen 2000, 40; Aarrevaara 2009, 66, passim; Insinööreistä Michelsen 1999, 5–9, 323–357 ja passim.

varsinaisten rakennuskurssien osallistujia. Kotitalouteen, ruokahuoltoon sekä eläinten- ja puutarhanhoitoon liittyvät kurssit ovat muokanneet naisten käsityksiä siitä, millaista modernissa maatalossa asuminen oli ja mitä toimintaa kodin piiriin kuului. Koti ja naiset olivat yhteen sidottuja ja esimerkiksi rakennussuunnittelussa tämä pyrittiin huomioimaan ajatteleamalla maalaiskodit naisten työpaikkoina.²⁶⁸ Johtopäätös on kodin sukupuoliroolien näkökulmasta kahtalainen ja osin ristiriitainen: naisilla oli hyvä mahdollisuus osallistua kodin ulkopuolella tapahtuviin kurssi- ja neuvontatilaisuuksiin, mutta heidän oppi- ja toiminta-alansa oli sidottu kodin piiriin. Miehet eivät juuri osallistuneet esimerkiksi puutarhanhoitoa tai kotitaloutta käsitteleville kursseille. Historiantutkija Ann-Catrin Östman onkin kirjoittanut, että erityisesti karjatalouden modernisointi tarkoitti samalla sen maskulinisaatiota. Naisille varattu rooli maalaiskodissa sidottiin asiantuntijoiden teksteissä yhä tiukemmin kotityön tekijäksi sekä -johtajaksi.²⁶⁹

Rakennusopin jakamista tehostettiin 1930-luvulla. Pienviljelijäin Keskusliitto sai vuonna 1932 pienviljelijöiden rakennustoiminnan edistämiseen tarkoitetusta määrärahasta 3 000 markkaa rakennuspäivien järjestämiseen. Tällä rahalla oli tarkoitus järjestää yhteensä seitsemät rakennuspäivät lokakuun aikana: Somerolla, Pornaisissa, Lammilla, Länkipohjassa, Multialla, Soinissa sekä Ruovedellä.²⁷⁰ Näistä Someron kurssi järjestettiin yhdessä Pienviljelijöiden Liiton kanssa. Keskusliiton rakennustoimistoa johtanut rakennusmestari Toivo E. Survonen toimi päivien pääluennoitsijana ja hänen lisäkseen toisena luennoitsijana oli jompikumpi liiton konsulenteista Ilmari Neronen tai E.E. Toivonen. Yksipäiväisiä Someroa ja Lammia lukuun ottamatta kaikki muut päivät olivat kaksipäiväisiä, joista toinen päivä oli käytetty ”rakennusretkeilyyn”. Yhteensä päivillä pidettiin 34 luentoa. Osallistujia oli 419 eli keskimäärin 52 henkeä per tilaisuus. Retkille oli ottanut osaa yhteensä 131 henkeä ja niillä käytiin 32 tilalla. Muun lisäksi päivien yhteydessä oli tehty yksityistä rakennusneuvontaa kymmenellä tilalla.²⁷¹ Oman rakennustoimiston perustaminen oli selvästi tehostanut ja laajentanut rakennusneuvontatoimintaa. Liitto pystyi hyödyntämään saamaansa lisärahoitusta tehokkaammin, koska sillä oli nyt rakennusneuvonnan organisaatio valmiina.

²⁶⁸ Siikonen, Heikki, ”Rakentaja pyrki toteuttamaan maalaisemännän toiveita.” *Kotiliesi* 20/1935, 782–783 ja 793–794; Siikonen, Heikki, ”Aiotaanko teillä rakentaa?” *Kotiliesi* 4/1938, 120.

²⁶⁹ Östman 2012, 129–130; Esimerkiksi karjanhoito-oppaiden suuntaamisesta miehille 1800- ja 1900-lukujen taitteessa ks. myös Kaarlenkaski & Piirainen 2014, 8, 15.

²⁷⁰ KA, PKA, C:5, Johtokunnan Pöytäkirjat 1922–1934, 4.10.1932, pykälä 2, kohta 14.

²⁷¹ KA, PKA, C:5, Johtokunnan Pöytäkirjat 1922–1934, 27.10.1932, pykälä 2, kohta 3.

Vertailuksi, pääasiassa Keski-Suomessa toiminut Ruthin säädös järjesti jo 1920-luvun alkupuolella kyläkurssseja kesäisin yksi- ja kaksipäiväisinä. Lisäksi vuodesta 1922 alkaen se piti talvikurssseja ja myöhemmin myös erikoiskurssseja eri aloilta. Säädöksen kyläkurssit järjestettiin aidoissa oloissa valituilla tiloilla ja niiden keskiössä oli käytännöllinen neuvonta. Rakennusneuvojana kurssseilla oli K. Korja ja lisäksi avustajana oli esimerkiksi Uno Brander.²⁷² Myös Ruthin säädöksen alueella pienviljelijät olivat melko innokkaita käymään kurssseilla. Neuvontajärjestelmä oli hyvin samanlainen kuin Pienviljelijäin Keskusliiton ylläpitämä ja lienee toiminut tälle esimerkkinä. Monipuolinen neuvonta-apu, opastus- ja koulutustyö näyttäisivät olleen aikalaisten mielestä tehokkaita ja toimivia tapoja kohottaa pienviljelijöiden ammattiosaamista.²⁷³ Suullinen ja havainnollistava koulutustoiminta yhdistyi kirjallisen valistustyön kanssa, kun viljelijät saattoivat tutkailla uusia oppeja myös lehtien palstoilta sekä opaskirjoista.

Kurssien ja esitelmien ohessa yleensä tehdyt retkeilyt oli tarkoitettu havainnollistamaan tietopuolisten oppien hyötyjä sekä neuvontatoiminnan tehoa. Ne auttoivat legitimoimaan järjestöjen ja asiantuntijoiden tekemää työtä sekä vaikutusvaltaa. Retkeilykohteiksi haluttiin sellaisia tiloja, joilla kehitys oli ollut suotuisaa. Yleensä tällaiset tilat olivat olleet mukana maatalousjärjestöjen toiminnassa jo pidempään. Retkeilyt saattoivat olla yleisiä tai jonkin tietyn teeman ympärille sidottuja. Teemat seurasivat pääsääntöisesti kurssseista, joiden yhteydessä retkiä tehtiin. Näin esimerkiksi rakennuskurssien yhteydessä järjestettiin rakennusretkiä, joilla saatettiin tutustua vaikkapa kohdetilojen navetoissa tehtyihin remontteihin. Lisäksi retkeilyjä jaoteltiin sukupuolen mukaan, mikä tarkoitti myös aiheiden jakautumista sukupuoliroolien mukaan. Naisille siis retkien kohteina saattoivat olla esimerkiksi kotitalouden tai hyötypuutarhanhoidon kannalta esikuvallisina pidetyt tilat. Retkiä vetivät yleensä liittojen omat neuvojat. Retket ja vierailut olivat tarkoitettu kokemusten jakamiseen esimerkiksi mallitilojen pitäjien ja toisten viljelijöiden kesken. Jaettu tai sellaiseksi suunniteltu kokemus levittyi näin vertaisten kesken, ei ainoastaan asiantuntija-maallikko-asetelman kautta.

Opintoretket osoittautuivat myös Pienviljelijäin Keskusliiton johdon mielestä tehokkaaksi ja kannattavaksi keinoksi valistaa ja innostaa pienviljelijöitä tilojensa parantamisessa. Esimerkiksi vuoden 1926 kesällä liitolla oli aikomuksena järjestää noin kolmekymmentä erilaista retkeä. Retket oli jaettu kahteen kategoriaan: 1–2 päiväisiä

²⁷² Elfving 1932, 41–43.

²⁷³ Emt., 47, 50–52.

retkiä oli tarkoitus järjestää kolmen tai useamman toisiaan lähellä sijaitsevan paikallisyhdistyksen yhteistoiminnassa. Näihin yhdistykset saattoivat anoa avustusta Keskusliitolta sekä matkanjohtajaksi jonkun liiton neuvojista. Rahoja oli saatavissa noin kahteenkymmeneen pääasiassa yksipäiväiseen retkeen. Toinen osa retkiä olivat kolmipäiväiset Keskusliiton oppaan johdolla tehdyt retket, jotka suuntautuivat ”hyvinhoidetuille pientiloille” sekä maatalouden koelaitoksille. Kaksi näistä pidemmistä retkistä oli suunnattu vain naisille.²⁷⁴ Retkien järjestäminen tähtäsi myös kokemusten jakamiseen. Matkojen kohteina olevien tilojen isännät ja emännät jakoivat vieraille omia kokemuksiaan maatilan pidosta sekä järjestötoiminnasta. Hyvien kokemusten jakamisella haluttiin vakuuttaa vierailijat toiminnan mahdollisuuksista ja tilojen uudenaikaistamisen eduista. Toisaalta viesti oli myös se, että jättäytyminen järjestötoiminnan ja modernisaation ulkopuolelle saattoi olla tiloille kohtalokasta. Edistys oli sidottu toimimiseen maatalousjärjestöissä. Maatalousjärjestötoiminta ja modernisaatio olivat sosiaalisesti jaettua toimintaa, joka konkretisoitui esimerkiksi retkeilyssä. Retkeilytilojen ja -tilallisten suuri rooli ajatusten ja ihanteiden välittäjinä korostaa tällaisten kokemusrakenteiden sosiaalisesti tuotettua luonnetta, jossa merkittäväksi tekijäksi muodostui ihmisten väliset suhteet.

Historiantutkija Ville Kivimäki on kirjoittanut kokemushistorian kehittymisestä historiantutkimuksen tieteenalana. Erityisesti 1960-luvulta lähtien osana uuden sosiaalishistorian nousua tutkimuksessa alettiin painottaa ihmisten roolia institutionaalisten rakenteiden sijaan. Kivimäen mukaan historioitsijat alkoivat tunnustaa kokemusten merkityksen rakenteiden ja kategorioiden muodostumisessa. Tultaessa lähemmäs nykypäivää historiantutkimuksessa on alettu nähdä kokemusten rooli toimijoiden ja rakenteiden välissä. Kokemus on jatkuvassa muutoksessa oleva ”kommunikatiivinen prosessi”, jolla voidaan selittää yhteiskuntaa.²⁷⁵ Sotien välisen ajan maatalousneuvonta toimii tässä työssä hyvänä esimerkkinä kokemusten muodostumisesta ja jakamisesta. Se toimi yhtäältä kokemusten jakamiseen ja tuottamiseen tarvittavana rakenteena määrittäen näin myös yksilön kokemuksen rajoja. Toisaalta yksilöiden omat (ja muihin kokemusrakenteisiin rajautuvat) kokemukset ovat muovanneet näitä sosiaalisesti tuotetun kokemuksen reunaehtoja. Maatalousneuvonta ja modernisaatio asettivat myös omia rajojaan sille, miten asumisen ja kodin tilan kokemus saattoivat

²⁷⁴ KA, PKA, C:5, Johtokunnan Pöytäkirjat 1922–1934, 22.4.1926, Tämän kesän opintoretkeilyt, leike. Naisten retket olivat: 1. Lounais-Suomen retkeily: Jokioisten kartano ja pienviljelijäkoulu sekä näiden lähistöllä olevat pientilat. Täältä mennään erälle Karinaisten pientiloille.”, 2. Pohjois-Hämeen retkeily: Retkeily alkaisi Kangasalta, jatkuen Tampereen seudulle ja sieltä Toijalan kotieläinnäyttelyyn 3–4/7.

²⁷⁵ Ks. Kivimäki 2019, 12–13 ja 17–19.

muodostua ja muuttua 1920- ja 1930-luvuilla. Samaan aikaan maalaistalon asumisen kokemus muovasi käsityksiä modernista ja modernisaatiosta.

Retkeilytoiminta ei ollut täysin keskusohjattua, vaan paikallisetkin yhdistykset esittivät asiasta näkemyksiä ja ehdotuksia sekä järjestivät omia retkeilyitä. Asiaa kuvaa esimerkiksi Pienviljelijäin Keskusliiton viidennestä vuosikokouksesta vuodelta 1928. Paikallinen eteläsuomalainen pienviljelijäyhdistys oli tehnyt kokoukselle aloitteen ulkomaille suuntautuvasta opintoretkestä. Kokouksen pöytäkirjan pykälässä yhdeksän kerrotaan seuraavaa:

Kokoukselle luettiin Jokelanseudun pienviljelijäin yhdistyksen kirjelmä jossa ehdotettiin, että vuosikokous päättäisi järjestettäväksi pienviljelijäin opintoretkeilyn Tanskaan jos halukkaita osanottajia tarpeellinen määrä ilmaantuisi. Ehdotuksen johdosta syntyi vilkas keskustelu (käytettiin 16 puheenvuoroa), jossa ehdotusta sekä puollettiin että vastustettiin. Päätöslauselman laatimista varten lykättiin asia valmistusvaliokuntaan ja myöhemmin hyväksyttiin seuraavat sen ehdottamat ponnet: Kokous pitää erittäin tärkeänä opintoretkien järjestämistä omassa maassa ja niiden avustamista niin että mahdollisimman monet pienviljelijät voivat niihin osallistua. Kotimainen retkeily tarvitsee lukuisan määrän retkeilytiloja eri osissa maata ja pitää kokous suotavana, että valtion avustuksella ensi vuonna voitaisiin järjestää retkeilytilojen ja sellaisiksi pyrkivien pientilojen omistajille opintoretki Tanskaan. Jos tarpeellinen määrä Pienviljelijäin Keskusliiton yhdistysten jäseniä ilmoittautuu halukkaaksi omalla kustannuksellaan jo ensi kesänä lähtemään opintoretkelle Tanskaan, olisi liiton kustannettava heille pätevä opas.²⁷⁶

Kirjaus osoittaa, että retket koettiin liiton jäsenistössä merkittävinä. Vaikka ehdotus sellaisenaan kohtasi vastustusta, haluttiin asiaan saada aikaan kompromissiratkaisu. Näin korostettiin erityisesti kotimaan matkailun roolia, mutta samalla ulkomaisen opintoretken tarpeellisuus tuli huomioiduksi. Esimerkkien ja esikuvien rooli koettiin tärkeäksi ja opintomatkailemisen jako kotimaan- sekä ulkomaanmatkoihin takasi kaikille mahdollisuuden hakea oppia muualta. Tässä ratkaisussa ensin Tanskasta haetut esimerkit olisivat aikanaan levittyneet kotimaisilta retkeilytiloilta eteenpäin.²⁷⁷ Epäilemättä tarkoituksena oli myös tällä tavalla motivoida viljelijöitä tarjoamaan tilojensa retkeilykohteiksi.

²⁷⁶ KA, PKA, C:2, Edustajakokousten pöytäkirjat 1924–1969, 9.–11.4.1928, pykälä 9. Pöytäkirjan liitteenä on käsin kirjoitettu Jokelanseudun pienviljelijäyhdistyksen (Mäntsälä) ehdotus asiasta.

²⁷⁷ KA, PKA, C:2, Edustajakokousten pöytäkirjat 1924–1969, 9.–11.4.1928, pykälä 17.

2.2.5 Naiset maalaiskodin kehittäjinä

Esimerkiksi historiantutkija Nancy Grey Osterud on osoittanut, miten yliopistokoulu- tutetut asiantuntijat, kuten sosiologit ja maataloustieteilijät ryhtyivät ohjaamaan Nanticoken laakson tilojen kehittämistä Yhdysvaltojen Pennsylvaniassa 1900-luvun alussa. Asiantuntijoiden tarkoitus oli neuvoa ja auttaa viljelijöitä kaupallistamaan maataloutensa, mutta viljelijät olivat haluttomia siirtymään tähän suuntaan. Viljelijät sovelsivat uusia oppeja tarpeidensa perusteella, mikäli kokivat niistä olevan hyötyä heille. Osterudin mukaan kuitenkin kotien uudistaminen jäi tässä lapsipuolen asemaan ja vaikeutti entisestään erityisesti naisten asemaa maataloilla.²⁷⁸ Suomalaisilla tiloilla naisten tekemän maatalous- ja kotitaloustyön on tulkittu olleen tärkeässä asemassa osana tilojen modernisaatioprosesseja.²⁷⁹ Sukupuolten roolit kotien uudistamisessa ja kodin toiminnassa olivat melko tiukasti eriytettyjä, mutta niillä oli merkitystä asumisen modernisaatiokehityksen kannalta. Sukupuoliroolit määrittivät niitä ehtoja, joiden mukaan suunnittelijat ja reformaattorit ajatuksiaan ja oppejaan muotoilivat.

Esimerkki naisten roolin ja maalaiskodin yhteydestä olivat heille suunnatut neuvontakurssit ja retkeilyt. Pienviljelijäin Keskusliiton johtokunnalle oli tammikuun 1928 kokoukseen saapunut ehdotus emäntäpäivien järjestämisestä. Ehdotuksessa päivien luentoaiheiden joukossa oli muun muassa varsinaisen kotitalousalan alla: ”Keittiön käytännöllinen sisustaminen” ja ”Kodin jokapäiväinen hoito”; sekä puutarha-alalta: ”Miten kotipihani järjestäisin”; ja järjestötoiminnan alla: ”Pienviljelijäyhdistyksien eri toimintamuodot emännän ammattitaidon ja henkisen tason kohottamiseksi (2 luento)”²⁸⁰. Luentojen lisäksi ehdotus sisälsi keittiösisustuksen näyttelyn, jossa oli tarkoitus esitellä Kotitalouskeskuksen mallikeittiötä. Varsinaiseen ohjelmaan lisättiin myöhemmin myös luentoja yleissivistävistä aiheista, joista eräs oli ”Emännän työn kansantaloudellinen merkitys. Ehkä jotain muutakin.”²⁸⁰ Samassa johtokunnan kokouksessa käsiteltiin myös arkkitehti Elna Kiljanderin toimittamia luonnoksia

²⁷⁸ Osterud 2012, 12, 20–22; Suomessa maatalouden uutuuksien omaksumisesta 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla ks. erityisesti Walls 1968, 13–14.

²⁷⁹ Östman 2000, 11–12.

²⁸⁰ KA, PKA, C:5, Johtokunnan Pöytäkirjat 1922–1934, 31.1.1928, Liite no. 4; Kotitalouskeskuksen valmistuttamaa ja Kiljanderin suunnittelemaa mallikeittiötä oli esitelty jo huonekalumessuilla syyskuussa 1927. Samassa yhteydessä oli esitelty Katri Jahnssonin suunnitteleman maalaiskodin keittiöstä tehtyä pienoismallia. Ks. ”Suomen Naisten Kansallisliton vuosikokous.” *Naisten ääni* 8/1928, 160. Suomen Kotitalouskeskus oli esitellyt Ruotsista tuotuja mallikeittiöitä sekä vertailuksi sen itse sisustamaa ”vanhanaikaista keittiötä” kesällä 1925. Myös Martat olivat esitelleet mallikeittiötä jo Helsingin vuoden 1924 mallikeittiönäyttelyssä. Ks. tarkemmin Heinonen 1998, 107 ja 110–111.

keittiösisustuspiirustuksista, jotka oli tarkoitettu liitettäväksi liiton omaan mallipiirustuskokoelmaan.²⁸¹ Maalaiskotien modernisaatiossa naissuunnittelijoiden rooli oli tyyppillisesti keittiöiden sekä kodin sisustusten saralla. Tavallaan siis suunnittelijoiden sukupuoli korreloi kodin sukupuoliroolien kanssa. Asiantuntijuudella ja sukupuolella oli siten tässä mielessä yhteys. Esimerkiksi kotitalouden osalta yhteys sukupuoleen oli selvä. Se miellettiin vahvasti naisjärjestöjen toiminnan piiriin kuuluvaksi.²⁸²

Vuonna 1930 pidetyt kolmipäiväiset emäntäpäivät Karkussa, Kuopiossa ja Orimatilassa keräsivät hyvin osanottajia. Erilaisten luentojen lisäksi kaikilla päivillä oli näytetyt pienoiskoossa pienviljelijän mallirakennuksista sekä niiden järjestämisestä kuin myös puutarhan ja pihan suunnittelusta.²⁸³ Valistus- ja suunnitteluideologiaa havainnollistettiin varsin kokonaisvaltaisesti. Lisäksi näytteille oli vuokrattu Suomen Kotitalouskeskuksen mallitupakeittiö.²⁸⁴ Tämä esimerkki havainnollistaa millä tavalla naisia pyrittiin osallistamaan kodin tilojen ja kalustuksen suunnitteluun. Konkreettisesti se paljastaa myös sen, mitä kodin piiriin ymmärrettiin kuuluvaksi ja mikä siis kuului maalaisemäntien työalaan. Näytteillä olleet mallit toimivat hyvänä tukena sille, mitä luennoilla osallistujille kerrottiin. Jälleen visuaalinen sekä suullinen ja kirjallinen valistus yhdistyivät.

Vuoden 1931 elokuussa järjestettiin jo kolmet emäntäpäivät: Karstulan kirkonkylän rukoushuoneella, Messukylässä Ahlmanin emäntäkoululla sekä Inkeröisissä Kymenlaakson kansanopistolla. Edellisten vuosien tapaan päiviä johti liiton konsulentti Maiju Gebhard.²⁸⁵ Ohjelmassa oli luentoja eri aloilta, muun muassa kotitaloudesta.

²⁸¹ KA, PKA, C:5, Johtokunnan Pöytäkirjat 1922–1934, 31.1.1928, pykälä 2, kohta 15; KA, PKA, C:3, Valtuuskunnan pöytäkirjat 1922–1942, 3.3.1928, pykälä 2, kohta 6. Kiljander (1889–1977) oli valmistunut 1915 diplomiarkkitehdiksi Teknillisestä korkeakoulusta. Hän tuli tunnetuksi erityisesti keittiö- ja sisustus suunnittelustaan. Yhdessä tekstiilitaiteilija Marianne Strengellin kanssa he perustivat sisustusliike Oy Koti – Hemmet Ab:n vuonna 1934. Kiljanderin kuuluminen koulutettujen yrittäjänäisten Torstai-kerhoon auttoi häntä verkostoitumaan. Kerhossa hän tutustui muun muassa *Kotilieden* päätoimittajaan Alli Wiherheimoon. [https://www.mfa.fi/kokoelmat/arkkitehdit/elna-kiljander/vierailtu 24.8.2020]

²⁸² Kotitalousideologian ja naisjärjestöjen yhteydestä on kirjoittanut laajasti Visa Heinonen väitöskirjassaan *Talonpoikainen etiikka ja kulutuksen henki*. SHS: Helsinki, 1998. Ks. eritoten luku II.

²⁸³ KA, PKA, C:5, Johtokunnan Pöytäkirjat 1922–1934, 15.11.1930, pykälä 2, kohta 9.

²⁸⁴ KA, PKA, C:5, Johtokunnan Pöytäkirjat 1922–1934, 15.11.1930, pykälä 2, kohta 9; Tämä oli tehty Katri Jahnssonin maalaiskodin suunnitelman pohjalta.

²⁸⁵ Maiju Gebhard (1896–1986) oli valmistunut Ruotsissa kotitalousopettajaksi vuonna 1919. Tämän jälkeen hän teki lukuisia opintomatkoja, muun muassa Saksaan vuonna 1920, Skandinaviaan, Unkariin vuonna 1937 sekä Viroon vuosina 1928 ja 1939. Hän toimi Pienviljelijäin Keskusliiton kotitalouskonsulenttina 1923–1942, jonka jälkeen hän siirtyi Työtehoseuran kotitalousosaston päälliköksi. Lisäksi

Lisäksi järjestettiin ”yleissivistäviä esitelmiä ja varjo- ja elokuvaesityksiä.” Messukylässä ja Inkeroisissa oli myös neljät näyttelyt, joihin kuului ”1) kolme eri mallia pikukutilan rakennusten järjestelystä ja puutarhan ja pihamaan suunnittelusta pienoiskoossa”. Lisäksi päivien yhteydessä oli opintoretkeilyjä.²⁸⁶ Emäntäpäivien järjestäminen jatkui vuonna 1932. Lokakuuhun mennessä oli järjestetty neljät kaksipäiväiset päivät Nummella, Aurassa, Kauhajoella ja Iisalmessa. Liiton omien virkailijoiden lisäksi mukana oli ollut runsaasti ulkopuolisia luennoitsijoita, kuten Kauhajoen kotitalouskoulun johtaja Hilja Massinen, maisteri, tuleva agronomi, akateemikko ja ministeri Nils Westermarck sekä Suomen Siipikarjanhoitajainliiton ensimmäinen konsulentti ja Siipikarjanhoitokoulun opettaja Siiri Siikaniemi. Luentojen lisäksi päivillä oli erilaisia näyttelyjä. Yksi näistä esitteli pienoiskoossa pientilaa ennen ja jälkeen puutarhan perustamista.²⁸⁷ Havainnollistamalla maalaiskoteja erikoisnäyttelyiden ja pienoismallien kautta voitiin samalla luoda yleisölle odotuksia siitä, mihin modernisaatio keskittyi ja johti sekä millaista asumisen kokemusta viljelijäperheet saattoivat odottaa, kun he päätyivät uudistamaan kotejaan. Mallit ja näyttelyt olivat tulevaisuuden tekemistä havainnoitavaksi.

Tällaisissa tapahtumissa tietoa pyrittiin välittämään asiantuntijoilta viljelijöille. Erilaiset kuvaesitykset ja pienoismallit olivat ajanmukaisia havaintovälineitä ja niillä pyrittiin tekemään tietoa elämykselliseksi. Näin suunnittelijat pyrkivät tietoisesti välittämään haluttua kokemusta tai ainakin ohjaamaan näyttely-yleisöjä siihen suuntaan.²⁸⁸ Esimerkiksi kaupunkisuunnittelussa näyttelyistä oli tullut nopeasti 1900-luvun kahden ensimmäisen vuosikymmenen aikana merkittäviä sosiaalisia voimia. Ne muun muassa johtivat kansainvälisten instituutioiden perustamiseen kaupunkisuunnittelun ja asuntotuotannon alueille. Näyttelyt yhdistivät visuaalisuuden ja konkreettisuuden tavalla, joka vetosi niiden yleisöön, sekä suunnittelijoihin että ”tavallisiin ihmisiin”. Siten näyttelyiden avulla oli mahdollista nostaa esiin ongelmakohtia, ehdottaa näkyviä parannuksia ja vaikuttaa ihmisten mielipiteisiin.²⁸⁹

hän toimi muun muassa Suomen Kotitalousneuvoyhdistyksen johtokunnassa 1928–1942, Ammatitienedistämislaitoksen hallintoneuvostossa 1935–1943 sekä lukuisissa muissa luottamustoimissa.

²⁸⁶ KA, PKA, Dc:1, Toimintakertomukset (1922–1944), Pienviljelijäin Keskusliiton vuosikirja 1931, Helsinki: Yhteiskirjapaino osakeyhtiö, 1932, 52.

²⁸⁷ KA, PKA, C:5, Johtokunnan Pöytäkirjat 1922–1934, 4.10.1932, pykälä 2, kohta 7.

²⁸⁸ Toisinaan pienoismalleja jopa yhdistettiin valokuviiin todellisista ympäristöistä. Ks. Laine 2004, 218.

²⁸⁹ Meller 2014, 30–32; Erilaiset rakentamista ja arkkitehtuuria koskeneet näyttelyt sekä pienoismallit olivat kansainvälinen ilmiö ja käytössä koko läntisessä Euroopassa 1900-luvulla. Ks. esim. Iso-Britanniasta Gold 2014, 84–87.

2.2.6 Maatalousnäyttelyiden merkitys asumisen modernisaatiossa

Keskeinen maataloudellisen tiedonvälityksen muoto 1900-luvun alkupuolella olivat näyttelyt.²⁹⁰ Näyttelyt mahdollistivat laajojen massojen tavoittamisen ja näin uutuuk- sien hyötyjen tehokkaan levittämisen. Ne vertautuvat nykypäivän messuihin, mutta olivat vielä 1900-luvun alkupuolella merkitykseltään suurempia ja niistä raportoitiin laajasti aikakauden massamediassa, sanoma- ja aikakauslehdissä. Näyttelyissä esillä olleet rakennukset ja huoneensisustukset mahdollistivat vieraille kouriintuntuvan ta- van asettua asukkaan asemaan ja saada aavistus asumisen kokemuksesta uudelai- sessa kodin ympäristössä sekä uusien kodin laitteiden keskellä. Valtakunnallisten maatalousnäyttelyiden, Kuopio vuonna 1906, Tampere vuonna 1922 ja Viipuri vuonna 1932, lisäksi järjestettiin erilaisia paikallisia ja erityisiin teemoihin keskitty- neitä näyttelyitä.²⁹¹ Kuopion näyttelyssä ei ollut vielä esillä erillistä rakennusosastoa, mutta siellä esiteltiin muun muassa tilattoman väestön alakomitean tutkimustuloksia sekä joitakin piirustuksia, kuten Maanviljelyshallituksen vuonna 1905 järjestämän maatalousrakennusten suunnittelukilpailun satoa. Lisäksi Kuopiossa oli esillä malli- rakennuksia²⁹², joista muodostui erityisen tärkeä esimerkki viljelijöille. Näyttelyyn ra- kennettu arkkitehti Yrjö Sadeniemen suunnittelema asuinrakennus jätettiin paikal- leen Kuopion maanviljelysseuran ehdotuksesta ja tilasta tehtiin näyttelyn jälkeen esi- kuvatila. Valtion taloudellinen tuki rakentamiseen ja tilan lunastukseen oli tässä ta- pauksessa ratkaisevan tärkeä ja senaatti lahjoitti tilan näyttelyn jälkeen Kuopion maanviljelysseuralle. Tilaa valittiin isännöimään Ruthin säädöksen stipendiaatti M. Savolainen.²⁹³ Tila säilyi retkeilykohteena aina toiseen maailmansotaan saakka, joten sen antama esimerkki oli varsin pitkävaikutteinen. Kokemukset Kuopiosta johtivat myös siihen, että Tampereen maatalousnäyttelyyn haluttiin erillinen rakennusosasto

²⁹⁰ Valtakunnalliset maatalousnäyttelyt olivat alkaneet vuonna 1847 maanviljelyskokouksina. Kuopion, Tampereen ja Viipurin näyttelyt olivat järjestyksessä 11., 12., ja 13. Varsinaisina näyttelyinä ne olivat 6., 7., ja 8. ”Suomen XII yleinen maatalousnäyttely Tampereella 21.VI- 30.VI.1922.” *Maatalous* 11–12/1922, 321–325, 323; Vrt. erityisesti modernia esitelleet asunonäyttelyt 1930-luvun alussa. Saarikan- gas 2002a, 243–244.

²⁹¹ Niemelä 1996, 171–174. Tosin maakunnalliset ja paikalliset näyttelyt harvenivat 1900-luvun taitteen jälkeen ja niitä järjestettiin lopulta melko satunnaisesti. Järjestöjen paikallisosastoille ne olivat monesti liian vaivalloisia järjestää.

²⁹² ”Suomen XII yleinen maatalousnäyttely Tampereella 21.VI- 30.VI.1922.” *Maatalous* 11–12/1922, 321–325, 321–322.

²⁹³ Mertanen 1989, 48–49; Niemelä 1996, 167.

ja mallitalo. Tiina Mertasen mukaan erona aiempaan oli kuitenkin se, että Tampereen näyttely oli hengeltään ”mallikoti” eikä vain mallitalo. Sen suunnittelussa huomioitiin muun muassa kotitaloudelliset seikat. Tampereen näyttelyn talosta ei kuitenkaan tullut pysyvää vaan se toteutettiin lopulta kulissina.²⁹⁴ Näyttelykertomukseen kirjoittanut Urho Åberg piti Tampereen mallia kuitenkin onnistuneena myös ulkoasultaan, poikkeuksena moniin muihin mallirakennuksiin, joissa esiteltiin erilaisia sisustuksia ja laitteita, nähden. Hän myös harmitteli sitä, ettei näitä rakennuksia oltu ilmoitettu rakennusosastolle ”rakenteellisessa suhteessa arvosteltaviksi.”²⁹⁵ Tärkeää molemmissa mallitaloissa oli kuitenkin se, että yleisö pääsi kokemaan ne aidontuntuissa ympäristöissä. Näin kotien modernisaation etuja voitiin havainnollistaa hyvin konkreettisesti ja ihmiset saivat aavistuksen siitä, millaiselta asuminen sen kaltaisissa ympäristöissä saattoi tuntua.

Tampereen mallikoti valmistui näyttelyalueelle viime tingassa ja sen myytäväksi tarkoitetut piirustukset saatiin valmiiksi vasta näyttelyn ehdittyä puoliväliin. Suunnitelmia kaupattiin kahden markan kappalehintaan ja esimerkiksi Uudessa Suomessa heinäkuussa 1922 julkaistun artikkelin mukaan niitä myytiin ”kuin kuumille kiville.” Lehti oli myös julkaissut talon pohjapiirustuksen numerossa 146 (30.6.1922). Arkkitehti Yrjö Sadeniemen suunnitelmassa oli nähtävissä elementtejä maalaiskodin tilan muutoksesta. Talo jakautui siinä kolmeen erilliseen huoneeseen: kamariin, tupaan ja keittiöosastoon, jotka oli keskitetty yhden savupiipun ympärille. Keittiöosastossa oli leivinuuni sekä erillinen hella ja kamarissa oma pystyuuni. Keittiöosaston yhteyteen oli suunniteltu tarvittavat varastotilat maidolle, ruokatarvikkeille sekä vaatteille. Vastaavasti kamarista oli käynti isompaan vaatesäilöön. Pohjapiirroksen oli merkitty mitoituksen lisäksi varsin tarkasti huoneiden sisustus erilaisine huonekaluineen. Kodin tilan toiminnallisuutta oli selvästi pyritty eriyttämään, mutta esimerkiksi tuvassa oli höyläpenkin, kangaspuiden ja ruokapöydän lisäksi vielä sohvapenkki sekä erillinen sänky.²⁹⁶ Lehden artikkelin mukaan talossa vieraili tuhansia ihmisiä ja se oli herättänyt kaikissa ihastusta.

Tuntui kuin koti olisi herättänyt ihmisissä lämmintä, toivehikasta mieltä. »Jospa tammöinen olisi», »kunpa tammöisen saisi», »tammöisen me teemme» olivat tavallisia huudahduksia. Emännät ihastuivat moniin laskettaviin, 2 oli vaatesäiliötä, 1 laskettava säiliön yläpuolella, valoisa ruokakonttoori, eri maitokonttoori, astiakonttoori, seinähylly astioille, porstuasta portaat kellariin, siis kaikki semmoista, jota emännät ovat ikänsä

²⁹⁴ Mertanen 1989, 49–51.

²⁹⁵ Åberg 1923, 396.

²⁹⁶ Ks. Kuva 1.

unelmoineet. Heidänhän toimensa on »tuhanten askelten työ», ja siksi mikä niitä vähentää on perin tervetullutta ja se tapahtuu jos hänellä on tarvekalut ja -aineet lähellä. (Eihän äiti vaivojaan laske, eikä askeleitaan lue, mutta laskekaapas te muut perheen jäsenet!).²⁹⁷

Kirjoittajan mukaan mallikoti näytti kauan kaivatulta parannukselta viljelijöiden asumiseen. Näyttelyssä vierailleet emännät peilasivat näkemäänsä omiin kokemuksiinsa asumisesta pienviljelijäkodeissa. Toiminnallisesti jaettu ja sisustettu mallikoti herätti tässä suhteessa innostuneisuutta ja tulevan odotusta.

Tuvassa oli 2 isompaa, mukavata tuolia kodin vanhuksille. Makuuhuoneeseen oli saatu »Lastenlinnasta» vauva korineen ja tarkoituksenmukaisine tamineineen. Sekös ilahutti ja ihmetytti kävijöitä Tässä pienkodissa hoidettiin siis sekä vanhukset että lapset. Tässä oli siis uusi tekijä maatalousnäyttelyihin.²⁹⁸

Toisaalta uusi mallikoti sisälsi edelleen ajatuksen perinteisestä asumisen mallista, jossa useampi sukupolvi eli tai vähintään työskenteli yhdessä saman katon alla. Asumisen ahtaus ei siten näyttäytynyt ongelmana ja kysymys asumisterveydestä esitettiin pikemminkin positiivisessa sävyssä ajanmukaisen lastenhoidon kautta.

Muistettakoon vain, että kaikki nuo peltotyöhön, niityille, metsiin, kalaan ja kouluihin rientävät aikuiset ja lapset ovat kodin jäseniä, kuten tehtaisiin, liikkeisiin, virastoihin y.m. toimiin rientävät ihmiset, eikä siis ole tärkeätä, että perheen äitiä oikein opetetaan niin kotiaan hoitamaan, että se todella on voimain kokoamispaikka ja luo työn iloa jäsenilleen. Kodissahan vaalitaan ei yksin tämän päivän työvoima, vaan myöskin lapsessa tulevien aikojen työvoima. Sitä paitsi kaikki se työ, mikä pelloilla, niityillä, metsissä, tehtaissa, liikkeissä, kouluissa ja viroissa y.m. tehdään, sen tuotteet pohjaavat lopulta kotien tarpeita varten. Eikö todella kannata antaa emännälle mahdollisen hyviä tietoja ja taitoja hänen ylen tärkeään työhönsä? Eikö kannata kehittää keksintöjä ja tekniikkaa hänenkin alaansa käsittäviksi? Näyttelyssä oli laajat alat täynnä jos jonkinlaisia pyöriviä ja surisevia koneita ja laitoksia isännän työn helpoittamiseksi; separatori, ompelukone, lihamylly ja rexlone lienevät ainoat naisten työtä helpottavia keksintöjä.²⁹⁹

Koti liitettiin näyttelyn kontekstissa ensisijaisesti työhön ja tuotantoon. Pienviljelijäkoti oli emäntien työpaikka, joka kuitenkin oli vahvasti sidoksissa muualla maatilalla ja yhteiskunnassa tehtävään työhön. Ilman emäntien työtä eivät muut perheenjäsenet voineet levätä ja työskennellä kodin ulkopuolella. Toisaalta kodit myös ylläpitivät tavaroiden ja palveluiden kulutusta, joten niiden rooli yhteiskunnan taloudellisessa

²⁹⁷ I. Y-K. ”Toivoa herättävä uusi askel kehityksen tiellä.” *Uusi Suomi* nro 154, 9.7.1922, 6.

²⁹⁸ Emt., 6.

²⁹⁹ Emt., 6.

toiminnassa nähtiin kahtalaisena. Kirjoituksesta heijastuu näkemys, jossa viljelijäkoti ymmärrettiin pienoisyhteiskuntana.³⁰⁰ Tekstistä näkyvät aikakauden yleiset näkemykset pienviljelijäkotien roolista yhteiskunnassa. Ne olivat sekä moraalisia kasvattajia että kansantaloudellisen tuotannon yksiköitä. Kotiin ja kotiteollisuuteen liittyvät suomalaiset keskustelut heijastelivat 1920- ja 1930-luvuilla virinneitä länsieurooppalaisia ajatuksia ammattimaisista kotiäideistä (houwewife).³⁰¹

... Nyt kun sähkö pian tulee meillä yleisemmin käytäntöön, vietänee se emännänkin palvelijaksi, eikä tehdä kuten veden suhteen on menetelty. Eihän sitä ole huomattu monessa isossakaan talossa tuoda keittiöön, vaikka on kyllä navetassa ja tallissa! Kun panemme toimeen järkiperaistä opetusta, neuvontatyötä ja kilpailuja, kuten on tehty maanviljelyksen kohottamiseksi, saamme varmaankin kodin hoidon suuresti kohoamaan.³⁰²

Modernisaation aineellisina merkkeinä asuintaloon tuotu vesijohto sekä sähkö olivat hyvin konkreettisia elementtejä ja, kuten kirjoituksesta käy ilmi, aikalaiset käsittivät hyvin niiden merkityksen kodeille ja kodeissa tehtävälle työlle. Myöhempi tutkimus on kuitenkin osoittanut, että näiden ”mukavuuksien” yleistymisen oli Suomessa hidasta.³⁰³ Läsä oli kuitenkin odotus näiden asumista ja kodissa olemista muuttavien uutuuksien saapumisesta, joten tiedon välityksellä oli selkeästi merkitystä kokemusmaailman kannalta. Kuten kirjoittajakin totesi, uutuudet tarvitsivat tuekseen opetusta ja valistusta.

Samalla kun Suomen naiselle oikeuden mukaisesti avataan tie kaikille rehellisille ja kunniallisille työmaille, on hänelle helpolla annettava tietoja ja taitoja kodin hoidossa. Kuten maanviljelys on pääelinkeinomme on kodinhoito tärkein ammattinne, kaikkien elinkeinojen ja ammattien perustus ja pohja. Jos se pettää, ei muutkaan menesty. Tampereen näyttelyssä koti astui esille, eikä se enää lähdekään piiloon. Siinä on Tampereen

³⁰⁰ Laine 1948, 284–285. Laine on kirjoittanut, miten koti nousi keskeiseksi kysymykseksi Maatalousnaisten konsulenttien kokouksissa vuodesta 1932 lähtien. Kysymykset kodin ”viihtyisyydestä, maaseudun henkisen ja siveellisen tason kohottamisesta, tyyleistä ja väreistä maatalousrakennuksissa, maakunnallisesta tyylistä ja uusista virtauksista, värien suunnittelusta ja sovittamisesta sisustukseen, kotiteollisuudesta, maalaisasunnon käsitöistä jne.” olivat säännöllisesti käsittelyssä 1930-luvulla. Vaikka maalaisuus nähtiin kokonaisvaltaisena elämäntapana, tuli selvityksiä ja tutkimuksia tehdessä keskittyä yksityiskohtaisesti yksilöiden asemaan olosuhteisiin maaseudulla.

³⁰¹ Ks. esim. Sugg Ryan 2018, 93.

³⁰² I. Y-K. ”Toivoa herättävä uusi askel kehityksen tiellä.” *Uusi Suomi* nro 154, 9.7.1922, 6.

³⁰³ Walls 1968, 78. Wallsin tutkimuspaikkakuntien osalta 1960-luvun lopulla vesijohto tuli keskimäärin 56 prosenttiin asuintaloista, sähkö- tai kaasuliesi oli 43 prosentilla ja sisävesi 28 prosentilla. Sen sijaan jääkaappi oli vain 8 prosentilla kodeista. Tosin paikkakuntaakohtaiset erot olivat hyvin suuria pienenkin alueen sisällä.

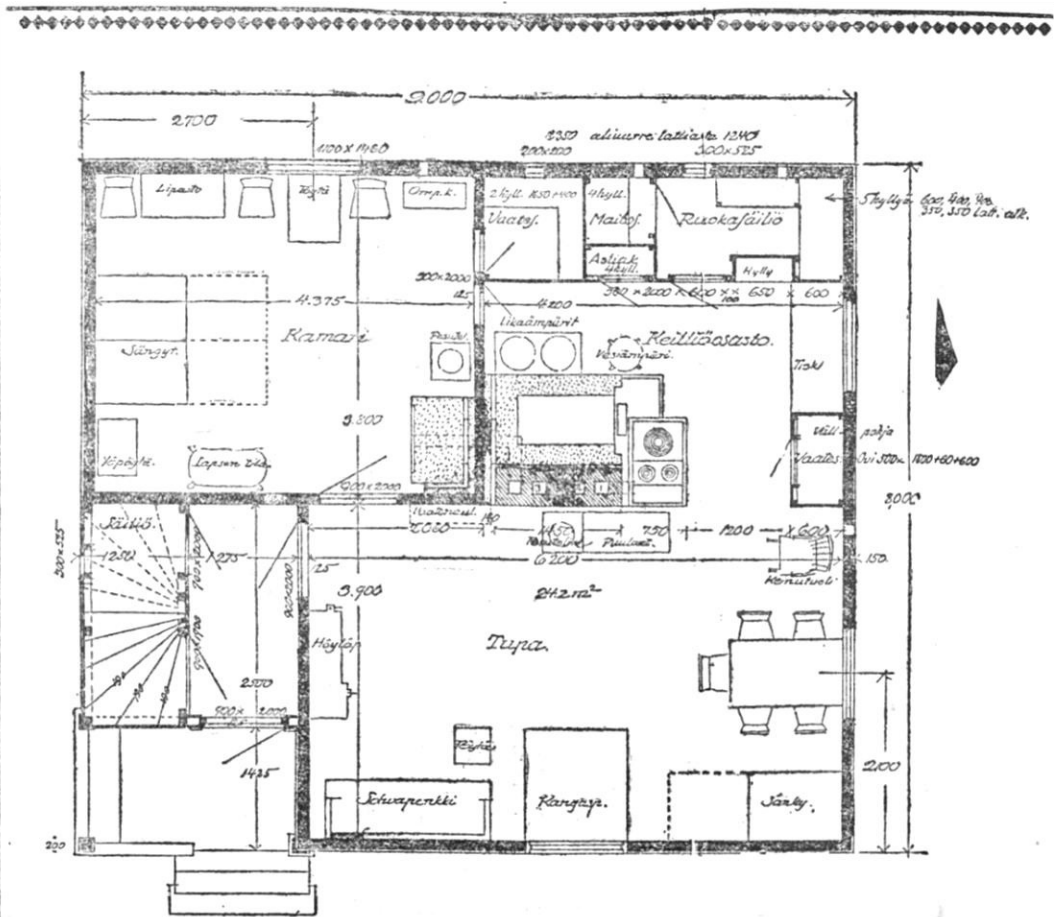
maanviljelysnäyttelyllä suuri, kerrassaan käänntekevä merkityksensä Suomen koteihin nähden.³⁰⁴

Ajatus kotiteollisuudesta oli virinnyt jo 1900-luvun taitteen jälkeen, mutta käsitettä pyrittiin vahvistamaan ja alan yhteiskunnallista merkitystä nostamaan Suomen itsenäistymisen jälkeen. Kotiteollisuus kytkeytyi läheisesti myös maataloudelliseen neuvontaan ja sen toimintamuotoihin.³⁰⁵ Pienviljelijäin Keskusliitossa kotiteollisuuskysymys nousi kuitenkin erityisemmän huomion kohteeksi vasta 1930-luvun puolivälissä. Se liittyi laajempaan keskusteluun itsenäistyneiden pientilojen elinvoimaisuudesta sekä kotitalousopetuksen organisoinnista 1930-luvulla.³⁰⁶

³⁰⁴ I. Y.-K. ”Toivoa herättävä uusi askel kehityksen tiellä.” *Uusi Suomi* nro 154, 9.7.1922, 6.

³⁰⁵ Virrankoski 1994, 671–674; Ellilä 1957, 96–97, 282–285, 296. Kotiteollisuuskouluja oli sekä naisille että miehille.

³⁰⁶ KA, PKA, Db:1 Pienviljelijäyhdistyksille sekä paikallis- ja piiriliitoille (1922–1970), Johtokunnan kiertokirje N:o 2, 26.2.1935; Kotitalousopetuksen tulevaisuutta hahmoteltiin jo 1920-luvun puolenvälin jälkeen ja esimerkiksi Hedvig Gebhard johti kotitalouskomitean mietintötyötä vuodesta 1926 mietinnön valmistumiseen 1928. Ks. laajemmin kotitalousopetuksen kehityksestä Heinonen 1998, 132–136.

Arkkitehti Y. Sadeniemen laatimat piirustukset pienviljelijän kotia varten. Piirustukset ovat herättäneet maatalousnäyttelyssä suurta huomiota ja on niitä näytellyssä myytävänä.

Kuva 1. [Tampereen maatalousnäyttelyn 1922 mallikodin pohjapiirros, Yrjö Sadeniemi.
Lähde: Uusi Suomi, nro. 146, 30.6.1922, 8.]

Tampereen näyttelyssä maatalousrakennusten rakentaminen ja asuminen korostuivat erityisesti maatalouden tilaa käsitelleessä näyttelyosiossa. Näyttelyn rakennusasioihin keskittyneessä osastossa oli kaksikymmentä näytteilleasettajaa. Näistä viisitoista esitteli myös piirustuksia. Osasto oli jaettu kahteen alaluokkaan, joista ensimmäisessä esiteltiin maatalousrakennusjärjestelmiä sekä asemakaavoja ja toisessa rakennuspiirustuksia sekä sisustusmalleja. Verrattuna aiempien vuosikymmenten maatalousrakennusten suunnitteluun, näyttelyssä esillä olleita piirustuksia ja aiheita pidettiin yleisön keskuudessa jo arvossa. Alan ja sillä toimineiden tekijöiden, esimerkiksi

rakennusmestarien, ammattitaidon nähtiin kehittyneen. Toisaalta näyttelyssä esillä olleet piirustukset saivat myös kritiikkiä puutteellisuuksistaan. Tiina Mertanen paikallistaa tämän kritiikin erityisesti näyttelyssä esillä olleisiin Elias ja Martti Paalasen samana vuonna julkaistuihin pienasuntojen tyyppi- ja mallipiirustuksiin, joissa ei kriteerikoiden mukaan oltu huomioitu tarpeeksi maaseudun olosuhteita. Lisäksi Tampereella esiteltiin ainakin Maatalousseurojen Keskusliiton myös vuonna 1922 julkaistua mallipiirustuskokoelmaa. Samalla Mertanen esittää aikalaiden ymmärryksessä olleen käsitteellisen eron tyyppi- ja mallipiirustusten välillä: tyyppisuunnitelmat ymmärrettiin sellaisenaan noudatettaviksi, mutta mallipiirustuksia voitiin soveltaa omiin tarpeisiin.³⁰⁷

Mertanen huomio kritiikistä tulee esiin Tampereen näyttelyn rakennusosastosta selostuksen kirjoittaneen Urho Åbergin tekstissä. Hänen mukaansa rakennusosasto oli jaettu kolmeen luokkaan: ”maatalousjärjestelmiä koskeviin esityksiin, maatalousrakennuspiirustuksiin ja rakennusten sisustamiseen kohdistuviin sovituksiin sekä maatalousrakennusaineisiin ja niiden sovituksia valaisseisiin malleihin.” Osastolla oli näytteillä 70 numeroa, mutta niistä kaikki oli asetettu kahteen jälkimmäiseen kategoriaan. Åbergin mukaan osaston jako oli näin epäonnistunut, sillä ensimmäiseen ryhmään kuuluvaksi ajatellut asemakaavat ja pihajärjestelyt liittyivät suoraan rakennuspiirustuksiin. Viimeisessä ryhmässä oli esitelty enimmäkseen rakennusaineita. ”[M]aatalousrakennusten erikoistarpeet”, kuten tehdasvalmisteiset ruokintaruuhet ja vesikupit eivät sen sijaan näkyneet osoittaen sen, että rakennusosien ja sisustuselementtien tehdasvalmistus oli Suomessa vielä hyvin vähäistä. Åberg katsoi tämän johduttavan myös kysynnän puutteesta.³⁰⁸ Åberg ei kuitenkaan varsinaisesti viittänyt nieltä mihinkään tiettyyn piirustuskokoelmaan. Hän kritisoi joidenkin tyyppisuunnitelmien ehdottomuutta yleisemmällä tasolla.

Åberg piti osaston kiinnostavimpana luokkana piirustuksia esiteltyä kokonaisuutta. Tosin tähänkään ei aluksi ollut ilmoittautunut montaa näytteilleasettajaa, joten siihen

³⁰⁷ Mertanen 1989, 51–52; Saarikangas 1993, 118. Toisaalta aikalaiskirjoituksissa termit usein sekoittuivat. Maalaisrakennusten suunnitelmat olivat ensisijaisesti malleja, joita voitiin soveltaa. Kuitenkin piirustuskokoelmien otsikoinneissa nämä oli yleensä jaoteltu erilaisten *tyyppien* alle. Tässä työssä malli- ja tyyppisuunnitelma -termejä on käytetty rinnasteisesti; Näyttelyn maatalousrakennusosastoa valmisteli kolmen arkkitehdin, Yrjö Sadeniemen, Urho Åbergin ja Jussi Paatelan muodostama valiokunta. Suomen XII Yleisen maatalousnäyttelyn keskuustoimikunta. Kokouspöytäkirja 14.9.1921, pykälä 33. Vielä näyttelyn valmistelussa keskusteltiin kuitenkin Neuvoliiton ja maatalousjärjestöjen suunnitteleminen *mallirakennusten* toteuttamisesta näyttelyyn. Suomen XII Yleisen maatalousnäyttelyn keskuustoimikunta. Kokouspöytäkirja 14.9.1921, pykälä 32.

³⁰⁸ Åberg 1923, 392–393.

oli päätetty siirtää maanviljelysseurojen rakennusneuvojen kokoelmat. Näin osasto antoi laajan kuvan maatalousrakentamisen tilanteesta.

Samalla se antoi myös todistuksen rakennusmiestemme kyvystä hallita maatalousrakennuksien erikoisuuksia ja myös kuvan siitä suunnasta, joka nyt on pääsemässä valtaan maatalousrakennusten alalla. Suurinta huomiota ansaitsi kuitenkin se havainto, että ammattimiehiä niinkin suuressa määrässä viimeisten vuosien kuluessa on antautunut maatalousrakennusten alalle.³⁰⁹

Åberg totesi joidenkin maatalousseurojen rakennusmestarien saavuttaneen jo todella korkean tason suunnitelmillaan, joissa käytännöllisyyden lisäksi oli huomioitu taiteellisuus. Toisaalta verraten Mertasen huomioon edellä, hän kritisoi kovin sanoin joidenkin näytteilleasettajien ”todellisuus pohjaa vailla olevia mallipiirustuksia eli ns. tyyppiipiirustuksia.” Näissä oli useita pahoja virheitä ja Åbergin mukaan yleisesti tiettyä tarkoitusta varten laaditut piirustuksen olivat parempia kuin ”esitetyt tyyppiipiirustukset.”³¹⁰ Samalla Åberg nosti esiin toiveen, että maatalousseurojen rakennusneuvojen työ kohdistettaisiin selkeämmin vähävaraisemmille viljelijöille ja että maatalousrakennusmiesten koulutusta parannettaisiin esimerkiksi tuomalla maatalousrakentamisen erikoisalaan keskittyviä opintoja rakennusmiesten koulutusten alemmille ja ylemmille tasoille. Åberg nosti esiin muun muassa sen, että yliopiston agronomikoulutuksessa käsiteltiin maatalousrakentamista, mutta esimerkiksi teknillisissä oppilaitoksissa ei.³¹¹

Sovellettavuutta ja paikallisten olosuhteiden huomioimista ainakin korostettiin sotien välisen ajan maatalousrakennuskirjallisuudessa sekä -suunnittelussa. Yhtäältä voi tulkita, että myös asiantuntijuus syntyi tietotaidon sekä paikallisten käytäntöjen kohdattessa. Sen voi kuitenkin sanoa olleen jo vakiintunut ja olennainen osa modernisaatiota 1900-luvulla. Käsitteen sisällöstä voidaan edelleenkin käydä keskustelua, mutta sen käyttö 1800- tai 1900-luvun konteksteissa on perusteltua.³¹² Asiantuntijuuteen liittyi modernisaation hallintaa koskeva valta-asetelma.³¹³ Nähdäkseni aineistoissani esiin nousseet monet rakennussuunnittelun ammattilaiset kuitenkin pyrkivät lieventämään tätä asetelmaa osallistamalla viljelijöitä, isäntiä ja emäntiä, tilojensa ja kotiensa

³⁰⁹ Åberg 1923, 393.

³¹⁰ Emt., 394.

³¹¹ Emt., 398.

³¹² Vrt. esim. Ash 2019, 3–4. Ash on problematisoinut asiantuntijuuden käsitettä ja sen käyttöä vanhempien aikojen tutkimuksessa; Ks. asiantuntijuuden määrittelystä esim. Laurent 2017, 19–25.

³¹³ Sarantola-Weiss 2009, 54–55; Suunnittelijoiden vallan ja koulutuksen yhteydestä ks. esim. Brown 2000, 212; Suunnitteludiskurssin muodostumisesta yleisemmin ks. esim. Summa 1989, 73–74.

suunnitteluun. Asumisen modernisaatio sitoi asiantuntijat vahvasti esimerkiksi talousjärjestelmään sekä laajemmin yhteiskunta- ja sosiaalipoliittisiin valintoihin. Joskin pientalojen kohdalla suunnitteluammattilaisten valta ei välttämättä ollut yhtä suuri kuin muunlaisissa rakennushankkeissa.³¹⁴ Maalaisrakennusten osalta suunnittelun ja suunnittelijoiden merkitys kasvoi ja vakiintui 1920-luvun aikana. Kodin tilan sosiaalisen tuottamisen kannalta kyseessä oli uusi intressiryhmä viljelijöiden ja heidän perheidensä rinnalle.

Viipurin maatalousnäyttelyssä vuonna 1932 maatalousrakentaminen, -asuminen ja koti olivat jo vakiintuneena osana näyttelyä. Sen mallikoti perustui Heikki Siikosen edellisenä vuonna kokoaman Pientilojen rakennuspiirustuksia-mallisarjan suunnitelmiin, mutta taloa oli muokattu näyttelyä varten. Talo ja sen sisustus suunniteltiin erillisten asiantuntijoiden johtamien komiteoiden työnä. Siitä julkaistiin myös esitelyvihko, jota kaupattiin näyttelyssä käyneille. Talon oli tarkoitus olla malliksi kävijöille ja sen avulla pyrittiin herättämään vierassa ajatuksia – edes Siikonen ei ajatellut, että sitä toteutettaisiin kokonaisuudessaan, sillä talon rakentaminen täydellisenä olisi ollut kallista. Sen sijaan taloon tutustuneet saattoivat poimia omaan kotiinsa sopivia yksityiskohtia. Mertanen on osoittanut hyvin, miten maaseudun rakentamista ja asumista koskeva tietoisuus kehittyi valtakunnallisissa maatalousnäyttelyissä. Tietoisuuden kasvattamisen ja neuvontajärjestelmän vakiintumisen kautta päästiin 1930-luvulta tultaessa tilanteeseen, jossa tyyppi- ja mallisuunnitelmien käyttö alkoi olla säännömukaista. Viipurin näyttelyn rakennusosastolla kodista ja asumisesta oli tullut jo selvästi keskeinen elementti.³¹⁵ Aktiivisen järjestötoiminnan lisäksi asiaa edisti suunnittelun kytkeminen maatalouden rahoittamiseen. Toisaalta kodin roolin nousuun neuvonnassa ja valistuksessa vaikuttivat myös yhteiskunnan muut kehityskulut, kuten kiihtyvä muuttoliike maaseudulta kaupunkeihin, kotitalous- ja teollisuusajattelun korostaminen erityisesti lama-ajan myötä sekä isänmaallisuusajattelu, jossa maaseutu ja maanviljelijän asema nähtiin keskeisinä kansakuntaan kuulumisen elementteinä. Maalaiskodin uudistamisessakaan sitä ei tarvinnut irrottaa perinteistä, jotka yleensä tulkittiin kansallisina. Vaikka kansainvälinen moderni herätti monesti kovaa vastustusta,

³¹⁴ Tucker 2010, 55–56. Asiaa Yhdysvaltojen osalta tutkinut Lisa-Marie Tucker luettelee tähän lukuisia syitä kuten: yleinen kiinnostuksen puute, arkkitehtien ansaintamahdollisuuksien puute, kiinnostavimmat suuremmat ja julkiset toimeksiannot, ammattitaidon puute sekä rakentajien hallitsevat markkinat; Aarrevaara 2009, 77. Aarrevaaran mukaan Suomessa arkkitehdit kiinnostuivat maaseudusta enemmän toisen maailmansodan aikana ja jälleenrakennustoiminnassa. Ennen ja jälkeen sotaa kiinnostus oli vähäisempää.

³¹⁵ Mertanen 1989, 52–53; Siikonen, Heikki, ”Maalaiskodin uusi esikuva - Viipurin näyttelyn ”esikuvatalo”” *Kotiliesi* 14–15/1932, 568–571, 600.

ei maalaiskodin modernisaatio asettunut täysin samaan viitekehykseen vaan tapahtui sovellettuna uuden ja perinteen yhdistämisenä. Myös kaupunkiasumisessa uusi ja vanha useimmiten sekoittuivat. Maalaisasuntojen esittely jatkui vuoden 1939 Helsingin asunonäyttelyssä, jossa oli esillä arkkitehti Kaj Englundin rakennuttama pienviljelijän asunto. Keittiön asuntoon oli suunnitellut arkkitehti Ann-Mari Ingman. Helsingin näyttelyn yhteydessä maalaisasunto kytkettiin eksplisiittisesti funktionalistiseen ajatteluun.³¹⁶

Viipurin näyttelyn mallikoti modernisaation esikuvana

Viipurissa näytteillä ollut talo synnytti laajaa keskustelua lehdissä. Oma Koti-lehti julkaisi numerossaan 8/1932 Viipurin piirin asutustarkastaja J. Marjalan haastatteluun perustuneen kirjoituksen maaseudun rakentamisesta. Osa artikkelin taustoitusta oli Viipurin maatalousnäyttelyssä esillä ollut mallikoti, jonka toimitus epäili herättäneen ajatuksia pienviljelijöissä. Kirjoituksessa perinne ja modernisaatio asetettiin vastakkain. Siinä toivottiin, että artikkelin johdosta olisi syntynyt laaja ja monipuolinen keskustelu rakennuskysymyksistä. Kaupunkilaisten silmissä mallikoti oli näyttänyt täydellisen kauniilta, mutta maaseudun asuntojen todellisesta tasosta arvio ei ollut keuhuttava: ”Niinpä niin, jospa tosiaankin pienviljelijämme koti joskus saataisiin näin mukavaksi, virkahdimme seuralaisellemme kaupunkilaismaisen omahyväisesti.” Talon kuistilla istuessaan keskustelijat olivat tiedustelleet vierailijoiden arvioita mallikodista:

– Onhan tämä, on kyllä. On täällä jos jotakin. Mutta ylen hienoa meikäläiselle saapasjalalle. Eikä tuolla tuv... – niin keittiössä piti sanomani – ole edes vesisaavin paikkaa... Mutta tänne kai tuleekin vesijohto.³¹⁷

Lainaus tiivistää keskeiset maalaiskodin modernisaatioon liittyneet seikat maininnoilla keittiöstä ja vesijohdosta ja osoittaa, miten koti sekä siihen liittyvät käsitteet olivat muutoksessa. Modernit käsitteet eivät kuitenkaan olleet vielä itsestään selviä. Toimitus kommentoi, ettei maalla juuri ajateltu siten emäntien mukavuuksia, mutta reflektoi perään kaupunkilaisten halua antaa hyviä ja joskus huonojakin neuvoja maaseudun asukkaille. Haastateltu isäntä jatkoi:

³¹⁶ ”Asunonäyttely 39.” *Maaseudun tulevaisuus* 113/1939, 4.

³¹⁷ ”ESI-ISIEMME rakennustapako edelleenkin tarkoituksenmukaisin?” *Oma Koti* 18/1932, 484.

– Kyllähän nuo kaikenmoiset kolot ja lävet lienevät hyvinkin emäntiemme mieleen, – isäntä jatkaa rauhallisen alakuloisesti, – onpahan ainakin enemmän reikiä, mihin saavat roskaa kerätä, mutta kun meidän miesten kuitenkin on koko tämä laitos rakennettava, niin sanon, että ei meikäläisen taloudellisesti ajattelevan pienviljelijän ole koskaan oikein kannattanut ja vielä vähemmän hänen kannattaa tänä hetkenä rakennuttaa näin monimutkaista vehjettä. Eihän riitä, että talo rakennetaan, täytyy olla myös varoja ja voimia pitää se aina hyvässä kunnossa. Olkoon siis ehdotus kuinka hyvä tahansa mutta kun kerran ei ole rahaa, niin ei ole rahaa.³¹⁸

Keskustelu oli herättänyt toimituksen pohtimaan sitä, kuinka yleinen kyseisen isännän mielipide oli pienviljelijöiden keskuudessa. Silti ainakin osa uudistusehdotuksista nähtiin oikeasti hyödyllisinä ja toteuttamiskelpoisina. Toimituksella oli asiasta oletus maalaisväestön tyyppillisenä vanhoillisuutena, jossa kaikkea uutta vastustettiin ja se kysyi asiasta paikallisia oloja tunteneelta Marjalalta. Hän oli asiasta toista mieltä: Marjalan mukaan juuri missään muualla eivät uudenaikaiset keksinnöt yleistyneet yhtä nopeasti kuin suomalaisen maalaisväestön keskuudessa. Hänen mielestään viljelijät eivät olleet tarpeeksi vanhoillisia, sillä muutoin vanhat tavat olisivat paremmin säilyneet. Ulkomaiset esimerkit otettiin täällä monesti käytäntöön, vaikka ne oli alkupe-
rämaassaan tarkoitettu vain näyttelyaiheiksi ja kokeiluiksi, ”koska kerran ulkomaisissa ohjeissa on selvästi sanottu, että ne ovat hyviä.” Marjalan mielestä säästäväisyydestä kyllä puhuttiin kovasti ja toisia pyrittiin neuvomaan, ”mutta oikeasta järkiperaisestä säästämisestä kansantaloudellisessa mielessä meillä ei oikeastaan ole aavistustakaan.” Säästöt tehtiin esimerkiksi rakentamisessa väärästä paikasta. Koetettiin säästää puuta, vaikka siitä ei Suomessa ollut minkäänlaista pulaa. Samoin kaksikerroksisten rakennusten rakentaminen maaseudulla ei ollut Marjalan mielestä hyvää säästämistä, ”puhumattakaan siitä, että näin pilataan kaunis, vanha suomalainen talonpoikaistyö.” Marjala piti paljon parempana ratkaisuna rakentaa rakennukseen perinteiseen tapaan lisää pituutta ja suurentaa tupaa, jos tarve oli ja varat antoivat siihen mahdollisuuden. Hän kertoi nähneensä taloja, joihin oli rakennettu niin komea uusi navetta, että viljelijällä ei ollut enää varaa ostaa siihen karjaa. Marjalan mielestä pienviljelijän kodin piti olla:

Vanhanaikainen, yksinkertainen talonpoikaisrakennus, jonka toisessa päässä on suuri, tarpeeksi avara tupa ja toisessa päässä kaksi tai varallisuuden mukaan useampia kamareita sekä keskellä rakennusta maitokamari ja ruokahuone, on mielestäni edelleenkin kaikkein paras pienviljelijän asunnoksi. Se on sekä kaunein että käytännöllisin ainakin toistaiseksi.³¹⁹

³¹⁸ ”ESI-ISIEMME rakennustapako edelleenkin tarkoituksenmukaisin?” *Oma Koti* 18/1932, 484.

³¹⁹ Emt., 485, 506.

Suomalaisella maaseudulla oli tässä suhteessa yhtäläisyys Deborah Ascher Barnstonen tutkiman Saksan ja Breslaun alueen kanssa, sillä kummassakin perinteinen maalaiskoti nähtiin monien asiantuntijoiden ajattelussa hyvänä pohjana myös modernille asumiselle. Sen tilat olivat tarpeeksi muunneltavissa menettämättä esimerkiksi perinteisiin liitetyjä arvoja ja kansallisiksi miellettyjä erikoispiirteitä. Myös talojen esteettisessä suunnittelussa ja aluesuunnittelussa pyrittiin yhdistämään modernit elementit paikallisten perinteiden kanssa.³²⁰ Sama ajatus toteutui vahvasti suomalaisessa tyyppisuunnittelussa ja mallitaloissa. Asutustarkastaja Marjalankin näkemys näyttäytyi tässä valossa anti-modernin modernismin käsitteen kautta: hän kuvasi maaseudulla asuneet hyvin uudistusintoisina, mutta kommentoi samalla talojen perinteisen tilajaon olevan paras pohja myös uudistuksille.

Viipurissa esitelty talo oli ajateltu sovellettavaksi paikallisiin oloihin. Siikosen lisäksi taloa olivat suunnitelleet keittiön sekä komerot piirtänyt arkkitehti Katri Jahnssoon ja huonekalut suunnitellut Elli Ruuth. Talon keittiö ja tupa olivat erillisinä huoneina, mikä oli mahdollistanut niiden koon pienentämisen. Pienempi keittiö säästi töihin käytettäviä askelia. Huoneiden sijainti lähemmäksi mahdollisti myös sen, että tupaa voitiin tarpeen vaatiessa käyttää enemmän tilaa vaativiin töihin. Keittiöstä oli myös näköyhteys pihaan, kuten suunnittelun periaatteisiin kuului. Lisäksi talossa oli erikseen sekä pesu- ja kuivauskomerot eteisen yhteydessä. Tämä paransi sekä kodin tilan käytännöllisyyttä että hygieniää.³²¹ Katri Jahnssoon tuli tunnetuksi erityisesti keittiösuunnitelmistaan 1920- ja 1930-luvuilla. Hän myös kirjoitti aktiivisesti esimerkiksi *Kotilieteen*. Jahnssoonin suunnittelema kolmen huoneen ja eteisen maalaiskotiä markkinoitiin *Kotiliedessä* jo vuonna 1928. Lehden lukijat saattoivat kahdensadan markan hintaan tilata seitsemännumeroisen piirustussarjan, jossa oli rakennuksen pääpiirustukset sekä työpiirustukset ”keittiön huonekaluja myöten.”³²² Pari vuotta ennen Viipurin näyttelyä Jahnssoon oli käynyt tutustumassa Tukholman maatalousnäyttelyyn ja siellä esillä olleisiin mallirakennuksiin. Maatalousnäyttely järjestettiin suuren Tukholman asunonäyttelyn yhteydessä. Tukholman asunonäyttely vuonna 1930 oli kansainvälisesti ja myös Suomessa merkittävä tapaus modernismin edistämisessä.³²³

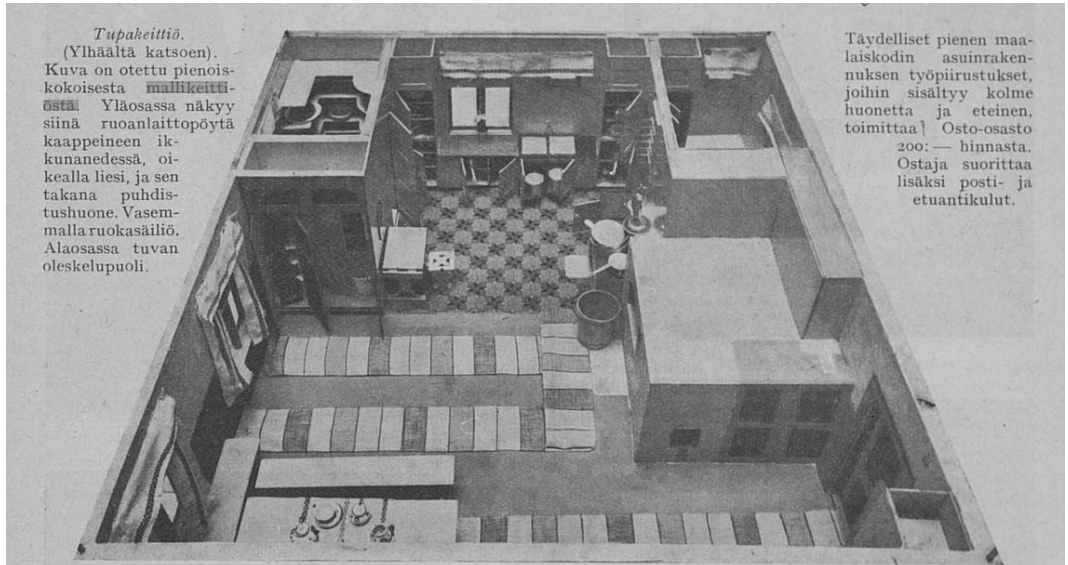
³²⁰ Barnstone 2014, 96; Barnstone 2016, 22–23; Sama tapahtui myös kotipuutarhojen suunnittelussa. Ks. esim. Åkerfelt 2019b, 16–17.

³²¹ Siikonen, Heikki, ”Maalaiskodin uusi esikuva - Viipurin näyttelyn ”esikuvatalo”” *Kotiliesi* 14–15/1932, 568–571, 600.

³²² ”Kotilieden osto-osasto.” *Kotiliesi* 1/1928, 16. Lehti esitteli Jahnssoonin agronomin rouvana, maalla asuneena ja maaseudun oloihin erityisesti perehtyneenä henkilönä.

³²³ Tukholman asunonäyttely pidettiin 16.5. –29.9.1930 ja siellä vieraili lähes neljä miljoonaa kävijää.

Siellä vieraili lukuisia suomalaisia asiantuntijoita ja näyttelystä raportoitiin laajalti asu-
mista ja rakentamista käsitelleissä lehdissä.

Kuva 2. [Katri Jahnssoinin suunnitteleman maalaiskodin keittiö. *Kotiliesi* 1/1928, 16.]

Jahnssoon raportoi vierailustaan asunonäyttelyssä Kotilieteen ja kuvaili siellä esillä olutta maalaiskotiä nykyaikaiseksi ja kaupunkilaiskoteja muistuttavaksi. Vaikka functionalismi ei ollut saanut jalansijaa sen ulkomuodossa, oli näyttelytalon huonejako suunniteltu siten, että kaikilla kodin tiloilla oli vissi tarkoituksensa. Keittiö oli pieni ja askelia säästävä, eikä talossa ollut perinteistä tupaa laisinkaan. Jahnssoinin artikkelin yhteydessä julkaistiin viisi suurikokoista valokuvaa sekä pohjapiirrokset talosta.³²⁴ Jahnssoinin kokemukset Tukholmasta sekä hänen aikaisemmin suunnittelema maalaistalonsa vaikuttivat varmasti myös hänen suunnittelemaan Viipurin talon keittiöön. Tukholman vaikutus lienee ollut suuri, sillä Viipurin kodin keittiö oli huomattavasti pienempi ja selvemmin tuvasta erotettu kuin Jahnssoinin aiemmin suunnitteleman talon keittiö, joka oli ennemminkin tuvan yhteyteen tehty keittiö-osasto (Kuva 2).

³²⁴ Jahnssoon, Katri, ”Maalaiskotiä uudenaikaistetaan - Tukholman maatalousnäyttelyn mallikartanon asuinrakennus.” *Kotiliesi* 18/1930, 781–784, 804, 808; Myös Heikki Siikonen kirjoitti, miten maalaiskotiä piti tehdä eritoten ”sisäisten, käytännön vaatimusten mukaiseksi.” Ks. Siikonen 1929, Alkulause.

2.3 Rakentaminen ja asuminen standardisoinnin kohteena

Tyypisuunnittelu ja rakennusoppaat eivät olleet uusi keksintö 1920-luvulle tultaessa. Eri sisältöisiä, laajuisia ja aiheita koskevia oppaita sekä malleja oli julkaistu jo aikaisemmin. Sotien välisen ajan tyypisuunnittelu ja rakennusoppaat kytkeytyivät uudella tavalla laajempaan asumisen standardisointiin, joka ulottui eri yhteiskuntaluokkien asumiseen. Näen siten niiden merkityksen uudenlaisen asumisen kokemuksen tuottajina merkittävänä ja sen vuoksi tarkastelen niiden kehitystä ja sisältöjä tässä sekä työn seuraavassa pääluvussa tarkemmin. Pienviljelijöiden ammattitaidon kohottaminen oli kuitenkin lähtenyt voimaperäisemmin liikkeelle vasta vuoden 1905 suurlakon jälkeisessä yhteiskunnallisen innostuksen ilmapölyssä, vaikka esimerkiksi maanviljelys- ja talousseuroissa oli kiinnitetty asiaan huomiota jo vuosisadan taitteessa. Kysymys oli yhteiskuntaluokkien välisestä juovasta, jonka vuoksi pienviljelijöitä ei oltu saatu mukaan kunnolla varhaisempaan maatalousseuratoimintaan. Toisaalta pienviljelystä oli myös pidetty kannattamattomana ja ”rahvasta” kouluttamattomana. Valistustoimintaan kuului alusta lähtien erilaisten opaskirjojen ja mallien julkaiseminen. Mallipiirustusten osalta juuret ulottuivat Ruotsin vallan ajan sotilasvirkataloihin, mutta rakennustapoja oli määritelty jo varhain valtakunnan rakennuskaareissa.³²⁵

Maatilojen osalta ensimmäiset mallipiirustukset syntyivät 1860-luvulla ja myös käännöksiä ulkomaisista opaskirjoista alkoi levitä Ruotsin kautta Suomen alueelle. Uudenmaan- ja Hämeen läänin maatalousseura julkaisi ruotsalaisen arkkitehdin Georg Theodor Chiewitzin laatiman mallipiirustuskokoelman maatalousrakennuksista vuonna 1864 suomeksi ja ruotsiksi.³²⁶ Myös Ruotsissa julkaistiin tyypisuunnitelmia, kuten arkkitehti Charles Emil Löfvenskiöldin Landtmannbyggnader hufvudsakligen för mindre jordbruk vuonna 1868.³²⁷ Vielä 1800-luvun viimeisellä

³²⁵ Westrin 1909, 1347–1348. [<http://runeberg.org/nfbk/0706.html> vierailtu 22.4.2019] Nordisk familjebokissa esitetään, että vastaavaa lainsäädäntöä olisi ollut olemassa jo vuodesta 1590 lähtien; Lounatvuori 1996, 16–17, 71; Gardberg & Böök 1957, 105–107; Mertanen 1989, 12, 14. Mertanen viittaa Gardberg, C. J., *Keskusjohtoisuuden merkitys puurakenteissa*. Puurakennukset. Historia, tutkimus ja suojele, Seurasäätiön toimitteita 3, Vammala 1977, 25. Sotilaspuustellien suunnittelijana on pidetty kreivi Erik Dahlbergia (1625–1703), joka toimi Ruotsin armeijan everstinä 1674–1687. Hänet nimettiin 1674 armeijan päämajoitusmestariksi. Ks. Meijer & Westrin 1906, 1090–1094. [<http://runeberg.org/nfbc/0585.html> vierailtu 29.10.2019]; Mertanen 1989, 13; Lounatvuori 1996, 32; Gardberg & Böök 1957, 108–110; Westrin 1921, 389–390. Nimi esiintyy myös muodossa Karl Wijnbladh. [<http://runeberg.org/nfcl/0219.html> vierailtu 29.10.2019]

³²⁶ Saarikangas 1993, 130.

³²⁷ Myöhemmin Ruotsissa ilmestyivät ainakin esimerkiksi Adrian Molinin toimittama *Svenska allmogehem* vuonna 1909, arkkitehti Lars Nilsson Graménin *Landtmannbyggnader* vuonna 1916, valtion julkaisema *Typritningar till hus med smålägenheter. Utgivna av statens byggnadsbyrå* vuonna 1923 ja Samfundet för

vuosikymmenellä saatiin ensimmäinen suomalainen maatalousrakennusopas: Kuopion lääninagronomi Alfred Sjöströmin laatima Landtmanna-byggnader. Handledning i landtbruks-byggnadskonsten hufvudsakligen avsedd för mindre jordbruk med 70 planscher och 290 i texten tryckta figurer af Alfred Sjöström läneagronom.³²⁸ Sjöströmin teoksen toinen painos julkaistiin vuonna 1905 myös suomenkielisenä: Maatalous-rakennuksia - ohjeita maanviljelys-rakennusten tekemiseen etenkin vähemmillä maataloilla. Tämän jälkeen oppaita alkoi ilmestyä melko säännöllisesti. Sjöströmin julkaisujen välissä olivat ilmestyneet kirjailija Vihtori Peltosen [Johannes Linnan-koski] Asutus- ja rakennusjärjestelmä maaseudulla sekä Kuinka rakennan taloni vuonna 1900.³²⁹ Arkkitehti Jalmari Kekkonen julkaisi vuonna 1908 Kansanvalistus-seuran sarjassa omakotirakentajille tarkoitettun teoksen Asuntomme ulkoa ja sisältä.³³⁰ Vuonna 1915 ilmestyi rakennusmestari Oskari Suomelan Käytännöllinen rakennusopas, samana vuonna maatalouskouluihin tarkoitettu arkkitehti H.R. Helinin toimittama Huonerakenteiden oppikirja sekä maatalouskonsulentti A.W. Niemisen Maatalousrakennukset, josta otettiin vuoteen 1931 mennessä neljä painosta.³³¹ Rakennusmestari Emil Svensson julkaisi vuonna 1917 teoksen Byggnadsritningar för småbruk.³³² Arkkitehti Elias Paalanen laati yksitoista taloa käsittäneen

hembygsvårdin julkaisema *Ritninginär till lantmannabyggnader* vuonna 1932. Kaikkia näistä ei oltu tarkoitettu suoranaisesti pienviljelijöiden käyttöön vaan vastaanottajajoukko oli laajempi. Taustalla oli kuitenkin osin samanlaisia huolia maaseudun ihmisten asuinoloista kuin Suomessakin.

³²⁸ Standertskjöld 2010, 61; Mertanen 1989, 16–20; Tiina Mertasen pro gradu -työn lähdeluettelossa on ansiokkaasti kerättyä yhteen 1900-luvun taitteen jälkeen julkaistut rakennusoppaat, piirustuskoelmat sekä muita aihetta käsitteleviä kirjoituksia, ks. Mertanen 1989, 139–142. Myös muualla maailmassa oli herännyt kiinnostus maaseudun rakentamista kohtaan, esimerkiksi Yhdysvalloissa ilmestyi 1859 toimittaja Daniel Harrison Jacquesin ”taskuohjekirja” *The House: A Pocket Manual of Rural Architecture: Or How to Build Country Houses and Out-Buildings*. Rural Manuals No. 1, Fowler and Wells: New York. Jacquesin teokseen suunnitelmia olivat tehneet arkkitehti F.E. Graef ”ja muut”. Varhaisempia julkaisuja Yhdysvalloissa olivat esimerkiksi Andrew Jackson Downingin teokset 1840- ja 1850-luvuilta, arkkitehti Calvert Vauxin *Villas and Cottages* vuodelta 1857 ja Gervase Wheelerin *Rural Homes* vuodelta 1851. Jacques piti etenkin Downingin töitä vaikutusvaltaisina, joskin turhan kalliina, jotta ne olisivat levinneet tarpeeksi laajalle; Ruotsalaisista 1900-luvun alkupuolen talonrakennusoppaista ks. 66 Saarikangas 1993, 113 viite 66.

³²⁹ Peltonen, Vihtori, *Asutus- ja rakennusjärjestelmä maaseudulla*. Uudenmaan läänin maanviljelysseuran toimituksia V, WSOY: Porvoo, 1900; *Kuinka rakennan taloni*. Kyläläisten kirjasia 23, WSOY: Porvoo, 1900.

³³⁰ Wäre 1991, 133.

³³¹ Suomela, Oskari, *Käytännöllinen rakennusopas*. WSOY: Porvoo, 1915; Helin, H.R., *Huonerakenteiden oppikirja*. Otava: Helsinki, 1915; Nieminen, A.W., *Maatalousrakennukset*. Otava: Helsinki, 1915. Nieminen laati kirjan neljännen korjatun painoksen vuonna 1931 yhdessä arkkitehti Armas Estin kanssa. Lisäksi Nieminen julkaisi vuonna 1926 teoksen *Maalaisrakentaja: pieniä ohjeita maatalain rakennuttajille*, Otava: Helsinki. Myös Suomelan teoksesta otettiin ainakin toinen painos vuonna 1922.

³³² Svensson, Emil, *Byggnadsritningar för småbruk*. Landtmannabanken: Helsingfors, 1917.

piirustuskokoelman vuonna 1922, jota laajennettiin vuonna 1924 ja uusittiin vielä vuonna 1935. Paalasen sosiaalishallinnon alaisena julkaisemaa kokoelmaa pidetään ensimmäisenä Suomessa levitettyinä omakotitaloja käsitteänä piirustuskokoelmana.³³³ Insinööri Pauli Rousti puolestaan julkaisi vuonna 1929 yleisemminkin rakennustöitä ja -urakoita käsitelleen teoksensa *Uusi rakentajan opas*.³³⁴ Rakennuksia ja rakentamista käsiteltiin myös monissa maanviljelijöille tarkoitetuissa yleisoppaissa, kuten Pienviljelijän käsikirjassa, josta ensimmäinen painos otettiin jo vuonna 1912. Vuoden 1928 mennessä teoksesta oli otettu jo viisi painosta. Kirjaan oli kirjoittanut rakennuksia käsittelevän luvun arkkitehti Jussi Paatela.³³⁵ Näiden lisäksi maaseudun kotia käsiteltiin lukuisissa lehtikirjoituksissa, lentolehtisissä sekä muissa maaseudun rakentamista käsittelevissä kirjoituksissa. Lisäksi ilmestyi monia erityisiin rakennuksiin tai yksittäisiin maatalousrakennuksiin keskittyneitä opaskirjoja sekä oppilaitoksille tarkoitettuja oppikirjoja. Oppaat olivat 1900-luvulla yleinen keino välittää esimerkiksi ammattitietoutta ja kulttuurisia ihanteita.³³⁶

Tiina Mertanen on selvittänyt pro gradussaan bibliografisten luetteloiden pohjalta Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella julkaistujen maaseudun rakennusvalistusta koskeneiden teosten määrän. Hänen laskelmiensa mukaan vuosien 1900 ja 1920 välillä Suomessa ilmestyi 19 alan teosta, mutta seuraavien kahden vuosikymmenen aikana jo 35. Määrä siis miltei tuplaantui. Toisaalta rakennuskirjallisuuden osuus koko maatalousvalistuskirjallisuuden määrästä oli marginaalisen pieni.³³⁷ Lisäksi Mertanen on tilastoinut teosten kohdeyleisöjä, joista niiden esipuheiden perusteella esiin nousevat ennen kaikkea ”maanviljelijät” ja ”pienilat”. Jälkimmäinen kategoria on erityisen korostunut 1920- ja 1930-luvuilla. Huomiota herättävää on myös se, että suurtiloille ei suunnattu ainoatakaan julkaisua. Yhtäältä kouluttamattomimmat ja vähävaraiset keski- ja pienitalliset olivat eniten valistuksen tarpeessa ja heidän

³³³ Arkkitehtuurimuseon arkkitehtiesittelyt verkossa [<http://www.mfa.fi/arkkitehdit/elias-paalanen/vierailtu> 28.3.2014] sekä Standertskjöld 2010, 61; tarkemmin Paalasen kokoelmasta Saarikangas 1993, 121–124.

³³⁴ Rousti, Pauli, *Uusi rakentajan opas*. Helsinki: Otava, 1929.

³³⁵ Sunila, J.E., Brander, U., Nylander Hannes (toim.), *Pienviljelijän käsikirja*, WSOY: Porvoo, 1912. Käytössäni on ollut teoksen 4. painos vuodelta 1920.

³³⁶ Esim. sisustusoppaiden osalta ks. Autio & Autio 2013 [2009], 230–233 ja laajemmin Mäkilä 2021; Puutarhaoppaista ja puutarhojen mallipiirustuksista ks. Donner 2015, 95–99; Puutarhaoppaista myös Piirainen 2019 ja karjanhoito-oppaista sekä puutarhaoppaista Kaarlenkaski & Piirainen 2014.

³³⁷ Mertanen 1989, 53–55. Mertanen on tilastoinut mukaan myös uusintapainoksia lähinnä siitä syystä, että osa alkuaan ruotsinkielisistä teoksista oli myöhemmin käännetty suomeksi. Lisäksi hän huomauttaa, että Suomen ruotsinkielinen väestönosa saattoi käyttää hyödykseen myös ruotsalaisia julkaisuja, joita levitettiin paljon myös Suomen puolelle.

asuinolonsa puutteellisemmat kuin suurtilallisilla.³³⁸ Toisaalta suurtiloja hoitivat jo yleensä ammattilaiset, joilla oli joko valmiina tai helposti hankittavissa ajantasaisin ammattitietous myös rakentamisesta. Lisäksi näiden tilojen omistajilla oli riittävästi varallisuutta investoida rakennusten uusimiseen ja esimerkiksi asunnot olivat jo vanhastaan tilavampia ja paremmin varusteltuja. Oppaat ja mallipiirustukset olivat joka tapauksessa 1920- ja 1930-lukujen keskeisin rakennusvalistuksen muoto ja niiden merkitys oli maaseudun asumisen modernisaatiossa suuri.

Maaseudun asuinoloihin oli kiinnitetty Pienviljelijäin Keskusliitossa enemmän huomiota jo sen toiminnan alkuvaiheessa vuonna 1924. Liitto alkoi toimittaa ”Keskusliiton toimiston pätevien ammattimiesten avustuksella pyydettyä pienviljelijäyhdistyksen jäsenille rakennuspiirustuksia taikka tarkasti pienviljelijäin itse laatimia piirustuksia.” Seuraavana vuonna liitto tilasi rakennusmestari Heikki Siikoselta mallipiirustuskokoelman maatilan rakennuksia varten. Varat kokoelman hankkimiseksi oli saatu kahdelta ”asianharrastajalta” lahjoituksina.³³⁹ Siikonen oli toiminut jo jonkin aikaa Uudenmaan läänin maanviljelysseuran rakennustoimiston johtajana, joten hänet tunnettiin kokeneena ja hyvämaineisena ammattilaisena.

Hänen käytettäväkseen hankittiin läntisistä naapurimaistamme uusimmat maalaisrakennusasiaa käsittelevät kirjat ja piirustusmallit sekä asetettiin hänen piirustusehdotuksiinsa tarkastamaan komitea, jossa ovat olleet arkkitehti Urho Åberg, joka asutushallituksen rakennusosaston johtajana on saavuttanut laajan kokemuksen pienviljelijäin rakennusten suunnittelun alalla ja Pellervo-lehdessä julkaisemiensa rakennusalaan koskevien kysymysten vastaajana on tullut tunnetuksi ja arvossapidetyksi, agronomi Åke Lönnberg, pienviljelysneuvoja, pientilallinen Aarne Westerlund Vihdistä sekä pienviljelijät Kaarlo Viima Sammatista ja J.A. Vuori Nurmijärveltä.³⁴⁰

Siikosella oli apunaan tyyppisuunnitelmien laatimisessa ulkomaisia esimerkkejä ja näin eurooppalaiset modernisaation vaikutteet kulkeutuivat myös suomalaiselle maaseudulle. Toisaalta hankkeessa oli mukana myös ”maallikoita”, joista esimerkiksi Westerlundin pientilallisena ja neuvojana voi tulkita edustaneen tiedonvälittäjää teorian ja käytännön välillä. Joka tapauksessa myös perinne ja paikallisuus välittyivät

³³⁸ Mertanen 1989, 56–57. Tilastoiduissa teoksissa oli monesti lueteltu useita kohderyhmiä. Mertasen mukaan tärkeä, vaikkakin pieni, ryhmä kirjoja olivat myös oppilaitoksille suunnatut teokset. Näiden julkaisemisessa kunnostautui erityisesti Rakennusmestari-liitto. Osa teoksista oli sekä viljelijöille että oppikirjoiksi tarkoitettuja ja osa ainoastaan koulujen oppikirjoja.

³³⁹ KA, PKA, Dc:1, Toimintakertomukset (1922–1944), Pienviljelijäin Keskusliiton vuosikirja 1925, Helsinki: Yhteiskirjapaino osakeyhtiö, 1926, 22–23.

³⁴⁰ KA, PKA, Dc:1, Toimintakertomukset (1922–1944), Pienviljelijäin Keskusliiton vuosikirja 1925, Helsinki: Yhteiskirjapaino osakeyhtiö, 1926, 22–23.

vahvasti tyyppisuunnitelmiin. On kuitenkin huomattava, että pienviljelijät olivat kaikki Uudeltamaalta, Lönnberg Porvoon maalaiskunnasta³⁴¹ sekä Åberg syntyjään Nurmijärveltä ja asui Helsingissä³⁴². Kokoelmassa oli kolme asuinrakennuspiirustusta, joista ensimmäinen sisälsi kolme vaihtoehtoista rakennusta ja kahdessa muussa oli kaksi rakennusvaihtoehtoa. Piirustusten hinta oli 15 markkaa kappale ja niitä tilatessa tuli ilmoittaa haluttu sarja sekä tyyppi.³⁴³ Siikonen oli epäilemättä tutustunut muutamia vuosia aikaisemmin koottuun Asutushallituksen kokoelmaan, jota Åberg oli ollut laatimassa. Myös Suomen Maatalousseurojen Keskusliiton levittämä piirustuskokoelma oli hänelle hyvin tuttu.³⁴⁴ Kuten todettua, Åbergilla oli asiantuntemusta tyyppisuunnitelmakokoelman tekemisestä, sillä hän oli työskennellyt Ruthin säädöksen varoilla Asutushallituksessa vain viitisen vuotta aiemmin.³⁴⁵ Myös agronomi Lönnberg on varmasti ollut hyvin tietoinen piirustusten merkityksestä rakentamisessa ammattinsa myötä. Kysymys oli siitä, että Pienviljelijäin Keskusliitto halusi saada nopeasti jalansijan maaseudun järjestötoiminnassa, jäsenhankinnassa ja valtion jakamissa toiminta-avustuksissa. Se ei voinut jättää rakentamisasiaa hoitamatta. Lisäksi tyyppisuunnittelun hyödyistä oli jo olemassa kokemusta maaseudun rakentamisesta.

Rakennusalan asiantuntijoille suunnitelmat ja ammattikirjallisuus olivat tietysti arkipäiväisiä asioita. Heille ne olivat väline, jonka avulla ammattitaitoa arvioitiin. Suunnitelmien ja teosten laatimisen yhteiset periaatteet varmistivat sen, että lopputulokseen ja tekijään saattoi luottaa, vaikka suunnitelmissa olisikin ollut arvosteltavaa. Asiantuntijoiden koulutus muodosti taustan, josta enemmän tai vähemmän jaetut arvot ja opit välittyivät piirustuspöydille. Suunnitelmat, oppaat ja niiden taustalla muotoutunut asiantuntijajärjestelmä olivat modernin ajan ilmiötä. Sosiologi Anthony Giddens on kirjoittanut siitä, kuinka ”modernissa” sosiaaliset suhteet (ja ilmiöt) alkoivat

³⁴¹ Durchman et al. (toim.) 1933, 418. Valmistuttuaan agronomiksi vuonna 1902 hän oli toiminut muun muassa Varsinais-Suomen kansanopiston opettajana 1904–1905, Pellervo-seuran konsulenttina 1905–1907, Elimäen kunnanagronomina 1907–1909 ja osuuskassatarkastajana 1909–1917. Maatalousharjoittelun hän suoritti Tanskassa vuonna 1907.

³⁴² Emt., 764.

³⁴³ KA, PKA, Dc:1, Toimintakertomukset (1922–1944), Pienviljelijäin Keskusliiton vuosikirja 1925, Helsinki: Yhteiskirjapaino osakeyhtiö, 1926, 23–24.

³⁴⁴ Siikonen oli arvostellut Suomen Maatalousseurojen Keskusliiton kokoelman karjarakennuspiirustuksista ja antoi sille paikoin kovaa kritiikkiä. Asuinrakennussuunnitelmat lisättiin kokoelmaan kuitenkin vasta vuoden 1920 toisella puoliskolla, kun niitä koskeva kilpailu oli saatu päätökseen. Siikonen, Heikki, ”Suomen maanviljelysseurojen keskusliiton mallipiirustuskokoelman johdosta.” *Maa: Suomen maanviljelijäin ammattijärjestön äänenkannattaja*, 1/1920, 1.1.1920, 12–13.

³⁴⁵ Elfving 1932, 29.

ylittää paikallisuuksia ja ajallisuuksia. Tällä hän tarkoitti sitä, etteivät ne ja niiden kautta tapahtunut sosiaalinen vaihto olleet enää sidottuja vain tiettyihin ajallis-paikallisiin konteksteihin vaan ne saivat yliajallisen ja ylipaikallisen luonteen. Samalla tämän vaihdon välineet sekä luottamusta ja uskoa vaatineet asiantuntijajärjestelmät muodostuivat modernille ominaisiksi ja sitä määrittäneiksi ilmiöiksi.³⁴⁶ Maatalousrakentamisen neuvonta ja kehittäminen muodostivat selvästi tällaisen paikallisuudet ja ajanhetket ylittävän modernin ilmiökokonaisuuden. Mutta siinä missä järjestelmän sisällä luottamus sen toimintaan ja työvälineisiin oli vakiintunut melko nopeasti 1900-luvun alussa, vaati viljelijöiden uskon ja luottamuksen saaminen enemmän työtä. Viljelijöille oli eri keinoin osoitettava, että sosiaalisesti kaikissa merkityksissään rakennettu ”pien-tila” tuotti heille hyötyä. ”Perinteinenkin” maatila oli sosiaalisesti rakentunut – viljelijät olivat saaneet tietoja ja taitoja lähipiirinsä edeltäviltä sukupolvilta. Se oli yhtä lailla elettyä ja koettua tilaa, joka kokemuksena välittyi viljelijöiden tulkintoihin modernista kodin tilasta. Modernissa ajassa tämän edeltävän kokemuksen ja tiedon rinnalle pyrittiin vahvemmin nostamaan ulkopuolinen asiantuntijatieto. Perinteiden ja asiantuntijuuden tuomat mallit alkoivat kilpailla yleisöstään. Suunnitelmia toteuttanut yksilö ratkaisi sen, missä määrin ne asettuivat vastakkaisiksi tai limittäin toisiinsa nähden. Tällainen analyttinen jako osoittaa, miten moderni muutti ihmisten suhdetta paikallisuuteen. Se ei kuitenkaan tarkoittanut paikallisuuden tai perinteen häviämistä. Suomessa, kuten muuallakin Euroopassa, vanha ja uusi alkoivat sulautua yhteen.³⁴⁷

Esimerkiksi Ruthin säädöksen ensimmäisen historiikin vuonna 1932 kirjoittanut Östen Elfving kuvasi, kuinka vanha kansanomaisen rakennustyyli oli ollut vielä vähän aikaa sitten käytössä etenkin monissa rikkaammissa taloissa. Sittenkin se oli kuitenkin alkanut hävitä ”kaikenlaisten uudenaikaisten rumien asuinrakennusten” tieltä. Tällaiset rakennukset ”häiritsivät kodikkuuden ja viihtyisyyden tunnelmaa talossa.” Myös rakennusten sijoittaminen toisiinsa ja maastoon nähden oli usein ollut virheellistä. Tästä syntyi ruma ja epäkäytännöllinen rakennusjärjestelmä, joka lisäsi työn sekä maa- ja kotitalouden kustannusten määrää. Säädöksen hallitus oli asettanut valiokunnan käsittelemään maaseudun rakentamista keväällä 1919. Sen jäseninä olivat ”arkkitehdit Elias Paalanen, Lars Sonck sekä Alarik Tavaststjerna, maanviljelijä Pentti Hiidenheimo sekä agronomi J.G. Hirvensalo.” Valiokunta oli ehdottanut tutkimuksen toteuttamista, jonka pohjalta olisi voitu laatia mallipiirustuksia pienviljelijätaloille. Samalla oli toivottu rakennuskäsikirjan julkaisua. Säädöksen hallitus myönsi tutkimukseen ja piirustusten laatimiseen 20 000 markkaa. Työtä toteuttamaan kutsuttiin

³⁴⁶ Giddens 1992, 21–22, 26–27.

³⁴⁷ Barnstone 2014, 101.

”arkkitehdit Urho Åberg ja Martti Paalanen³⁴⁸.” He tekivät vuonna 1919 tutkimusmatkoja ympäri Suomea selvittäen erilaisia rakennustyyppejä. Kaksikko otti valokuvia sekä laati piirustuksia ”huomiota ansaitsevista rakennuksista.” Aineistoa täydennettiin myöhemmin vielä muun muassa arkistotutkimuksilla. Ruthin säädöksen koorama aineisto siirrettiin vähän myöhemmin Asutushallitukselle, sillä Åberg toimi sen rakennustoimiston johtajana ja siellä oli myös toteutettu samanlaista työtä. Asutushallitus julkaisikin sittemmin mallipiirustuskokoelman ja alkoi levittää sitä ympäri maata.³⁴⁹

Asumisen modernisaation kaksi haaraa näkyvät verrattaessa sitä, miten kahden edellä esitellyn tyyppisuunnitelmakokoelman taustoja kuvailtiin. Siikosen työn avuksi hankittiin uusimmat ulkomaiset esimerkit, kun taas Åberg ja Paalanen olivat tutkineet perinteisiä suomalaisia ja paikallisia rakennustapoja yhdistäen niiden parhaiksi katsomiaan puolia. Heidän toimiaan selostanut Elfving näki puolestaan selvästi uudenlaisen arkkitehtuurin täysin sopimattomana ja arvottomana maaseudulle. Maaseudun rakentamisen ympärillä käyty julkinen keskustelu toi myös esiin näitä vaihtoehtoisia näkemyksiä. Käytännössä tyyppisuunnitelmat kuitenkin edustivat pääsääntöisesti kompromisseja vanhan ja uuden välillä. Tämä toteutui konkreettisesti arkkitehtien dokumentointiretkillään kokoamassa aineistossa. Myös Åberg ja Paalanen olivat varmasti selvillä kehityksestä muissa maissa tehtyään lukuisia opintomatkoja ulkomaille.

Useat samanaikaiset tai miltei samanaikaiset hankkeet rakennuspiirustusten saamiseksi 1920-luvun alkupuolella kuvaavat yhtäältä sitä muutosta, joka viljelijöiden oikeudellisessa asemassa tapahtui ja joka synnytti suuren pienviljelijöiden joukon. Toisaalta ne kuvaavat myös sitä kansainvälistä kehitystä, jossa asumista oli alettu modernisoida. Asuntokysymys oli noussut länsimaisissa asiantuntijapiireissä huomion kohteeksi jo 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla. Vaikka keskustelussa huomio kiinnitettiin usein sosiaalireformistisiin tavoitteisiin, tukivat käytännön ratkaisut pääsääntöisesti asumisen tuotannollistaloudellista modernisaatiota. Toisaalta moni asiantuntija näki tämän nimenomaan edellytyksenä asumisen sosiaalisen ja

³⁴⁸ Paalanen oli valmistunut arkkitehdiksi vuonna 1915 ja piti yhdessä vanhemman veljensä Eliaksen kanssa arkkitehtitoimistoa Helsingissä vuosina 1917–1923. Sittemmin hän perusti oman toimiston sekä toimi sosiaaliministeriön arkkitehtina 1923–1928. Elias Paalanen puolestaan laati 11 omakotitalojen tyyppisuunnitelmaa sisältäneen kokoelman vuonna 1922. Sosiaaliministeriö julkaisi sen nimellä *Pienasuntojen tyyppipiirustuksia*. Vihosta otettiin toinen laajennettu painos jo vuonna 1924 ja kokoelma uusittiin vuonna 1935. Myös Elias Paalanen toimi sosiaalihallinnon ja sosiaaliministeriön asuntoasioiden asiantuntijana 1920–1934. Durchman et al. (toim.) 1933, 488–489; [https://www.mfa.fi/kokoelmat/arkkitehdit/elias-paalanen/ vierailtu 16.6.2020].

³⁴⁹ Elfving 1932, 29.

terveydellisen laadun parantamiselle. Kysymys virisi kansainvälisesti erityisesti kaupunkien piiristä, mutta Suomessa 1920- ja 1930-luvuilla monien arkkitehtien, rakennusmestarien ja erilaisten sosiaali- sekä yhteiskunta-asiantuntijoiden ja -reformistien huomion kohteeksi otettiin eritoten maaseudun asuminen.³⁵⁰ Esimerkiksi ensimmäisen maailmansodan jälkeisessä Saksassa asuntokysymys ja siihen yhdistyneet sosiaaliset teemat ja terveydelliset kysymykset olivat hyvin ajankohtaisia. Niitä ratkoneet modernistit ja modernismi puolestaan pyrkivät irtautumaan vanhasta. Lähtökohta on jälkikäteen tarkasteltuna ilmeinen: irrottautumalla sodasta ja sotaa edeltäneestä ajasta he pyrkivät myös irrottamaan itsensä menneisyyden tuomasta taakasta. Ilman selkeää välien katkaisua perinteeseen, modernistien olisi ollut hankalampi toimia. Henkilökohtainen ja tiedostamatonkin ajattelun taso kytkeytyivät tässä laajempaan yhteiskunnalliseen suhtautumistapaan. Vanha maailma ja sen ratkaisut olivat aiheuttaneet suuren katastrofin. Uuden maailman koettiin vaativan uusia ja uudenaikaisia tapoja rakentaa yhteiskuntaa.³⁵¹ Suomalaisissa kaupungeissa asia tiivistyi erityisesti asumisohjelman hoitamiseen. Maaseudulla fokus oli asumisterveyden ja asujien sivistystason nostamisessa. Perinteiden ylläpito nousi tärkeäksi erityisesti jälkimmäisestä näkökulmasta.

Pienviljelijäin Keskusliitossa jatkettiin vuonna 1926 tarkastus- ja neuvontatoimintaa vakiintuneeseen tapaan sekä tarvittaessa viljelijöille toimitettiin erikoispiirustuksia.³⁵² Rakennustoimintaa ei parin vuoden toiminnan jälkeen oltu kuitenkaan päästy edistämään vielä paljoakaan varsinaisen kenttätöiden avulla. Sen sijaan oli pidetty esitelmää esimerkiksi rakennuspaikan valinnasta ja rakennuksien suunnittelusta. Visuaaliset keinot olivat käytössä neuvontatyössä: ”Useasti on näitä esitelmää havainnollistettu varjokuvilla.” Lisäksi liiton maatalousneuvojat olivat neuvontamatkoillaan auttaneet viljelijöitä valitsemaan rakennuspaikkoja sekä tehneet ”heille yksinkertaisempia rakennussuunnitelmia.”³⁵³ Varsinaisen rakennusneuvojan puute vaikutti siihen, että tiloilla tehtävä rakennusneuvonta jäi toiminnan alkuvaiheessa puutteelliseksi. Toisaalta päähuomion veivät joka tapauksessa viljelyyn ja karjanhoitoon liittyvät asiat. Pientilojen maatalouden tuottavuus oli saatava parantumaan ennen kuin ne pystyivät investoimaan enemmän pääomaa rakentamiseen. Rakennusneuvojan puutetta haluttiin

³⁵⁰ Juntto 1990, 24–25, 27. Myös Anneli Juntto on huomionnut tutkimuksessaan perinteisten ja modernien asumisen elementtien rinnakkaiselon.

³⁵¹ Aynsley 2009, 90–92.

³⁵² KA, PKA, Dc:1, Toimintakertomukset (1922–1944), Pienviljelijäin Keskusliiton vuosikirja 1926, Helsinki: Yhteiskirjapaino osakeyhtiö, 1927, 22.

³⁵³ KA, PKA, Dc:1, Toimintakertomukset (1922–1944), Pienviljelijäin Keskusliiton vuosikirja 1926, Helsinki: Yhteiskirjapaino osakeyhtiö, 1927, 48.

kuitenkin paikata asianmukaisen rakennusoppaan laatimisella. Sen avulla viljelijät olisivat myös voineet hyödyntää paremmin tyyppisuunnitelmia.

Rakennuspiirustuskokoelman valmistuttua Pienviljelijäin Keskusliitossa todettiin tarpeelliseksi toimittaa niihin liitettävä ”pienviljelijöille soveltuva helppotajuinen rakennusoppikirja.” Siikonen, apunaan toimikunta, johon kuuluivat Åberg, Gebhard, Lönnberg, Westerlund sekä maisteri S. S. Aittoniemi, suostui laatimaan teoksen. Painovalmiiksi kirja olikin saatu jo vuoden 1925 lopulla.³⁵⁴ Pienviljelijöiden rakennusneuvonnan perustavat kysymykset oli ratkaistu liitossa varsin nopeasti, vain parissa vuodessa sen perustamisen jälkeen. Siikosen Pienviljelijän rakennusoppaasta otettiin vielä toinen painos vuonna 1930 ennen kuin täysin uudistettu opas Pienviljelijän rakennusoppi julkaistiin vuonna 1933.³⁵⁵ Vuosien 1925 ja 1930 välissä Siikonen ehti julkaista vielä WSOY:n kustantaman Millaiseksi rakennan taloni -oppaan vuonna 1929. Seuraavaksi tarkastelen kahta edellä mainittua maatalousjärjestötoiminnassa laadittua rakennusopasta. Ne liittyivät läheisesti sekä Pienviljelijäin Keskusliiton rakennuspiirustuskokoelmaan että maataloudellisten järjestöjen vuonna 1932 yhdessä julkaisemaan piirustuskokoelmaan. Samalla näiden oppaiden rooli oli suuri järjestön neuvontatyössä. Niiden voi siten katsoa olevan tärkeitä modernin rakentamisen ja asumisen tapojen välittäjiä.

2.3.1 Toiminnallinen kodin tila rakennusoppaissa

Vuoden 1926 helmikuussa Pienviljelijäin Keskusliiton johtokunta käsitteli liiton kustannuksella ilmestyvän uuden maatalousrakennuksien suunnittelua ja rakentamista käsittelevän kirjan nimi-, hinta- ja painomääräkysymyksiä. Kirjan nimeksi hyväksyttiin lopulta Pienviljelijäin rakennusopas ja sen myyntihinnaksi sovittiin kymmenen markkaa. Viisi kappaletta tai enemmän kerralla myytäessä voitiin myöntää alennusta.

³⁵⁴ KA, PKA, Dc:1, Toimintakertomukset (1922–1944), Pienviljelijäin Keskusliiton vuosikirja 1925, Helsinki: Yhteiskirjapaino osakeyhtiö, 1926, 24.

³⁵⁵ Ks. myös Mertanen 1989, 58–59. Merkittävänä maatalousrakennusalan kirjoittajina 1900-luvun alkupuolelta Mertanen nostaa esiin Siikosen lisäksi Alfred Sjöströmin sekä A.V.Niemisen. Alan kirjallisuuden kustantajina toimivat valistuskirjallisuuden lyötyä läpi 1910-luvulla kustannusliikkeet, kuten WSOY, Otava ja Rakentajain Kustannus Oy. 1920-luvun puolivälin jälkeen kustantajiksi tulivat enimmäkseen maataloudelliset järjestöt ja valtio. Tämä vahvistaa sitä tulkintaa, että maatalouden neuvontajärjestelmä sekä siihen kytkeytyneet valtion instituutiot vakiintuivat 1920-luvun kuluessa. Erityisen tärkeitä järjestöt olivat kirjallisuuden levittäjinä. Yksityiskaupallinen kirjallisuuden myynti ja levitys jäi vähäiseksi, käytännössä sitä harjoitti Mertanen mukaan vain suomenkielisten kustantajien Maalaiskirjakauppalitto.

Kirjan painosmääräksi sovittiin ehdolla ollut pienempi vaihtoehto: 3500 kappaletta, joista 1500 luovutettiin Osuuskassojen Keskuslainarahastolle viiden markan kappalehintaan.³⁵⁶ Rahasto lähetti oppaita edelleen kaikille paikalliskassoilleen.³⁵⁷ Rakennusoppaiden ja -opastuksen kytkeminen rakentamisen rahoitukseen, lainoihin ja avustuksiin, oli tärkeää asumisen modernisaation kannalta. Sen avulla asiantuntijat saattoivat varmistaa, että rahoitus todella käytettäisiin siihen tarkoitukseen, johon se oli ajateltu. Samalla viljelijöitä saatiin valistettua siihen, millainen moderni koti oli, miten se rakennettiin, miten siellä elettiin ja ennen muuta, mitä hyötyjä tästä saattoi koitua viljelijäperheille. Marjukka Piirainen on erottanut tutkimistaan puutarhaoppaista kolme diskurssia, joilla oppaiden merkitystä perusteltiin: taloudellista hyötyä painottanut elinkeinodiskurssi, sivistysdiskurssi sekä valistusdiskurssi.³⁵⁸ Samat elementit ovat nähtävissä maaseudun rakentamista koskevassa valistustyössä kursseine, oppaine ja esikuvatiloineen.

Eduskunta oli myöntänyt Osuuskassojen Keskuslainarahastolle jo vuonna 1920 kahden miljoonan markan lainan edelleen lainattavaksi itsenäistyville tilattomille osuuskassojen kautta.³⁵⁹ Näitä rahoja lainattiin paikallisista osuuskassoista muun muassa rakennuslainoina yksityisille henkilöille. Keskuslainarahaston ohjeistuksen mukaan laina-aika rakennuksiin oli 2–5 vuotta, mutta uudistilalle se saattoi olla 15 vuottakin.³⁶⁰ Esimerkiksi vuosina 1926 ja 1927 osuuskassoista rahoitettiin noin 1 400 uuden kodin rakentamista.³⁶¹ Lainojen ehtoina oli yleensä pätevien rakennussuunnitelmien laatiminen ja noudattaminen. Näin Keskuslainarahaston hankkimat oppaat ja rakentamisen lainoitus kytkettiin toisiinsa. Suomen osuustoimintalehdessä heinäkuussa 1928 Hannes Gebhard satoi Pienviljelijän rakennusoppaan ja uudisasutuksen rakentamisen lainoituksen selvin sanoin yhteen:

Monet uudisasukkaiksi aikovat ovat taipuvaiset rakentamaan asuinrakennuksensa jo heti alusta liian kalliiksi. Toiset taas tekevät päinvastaiseen suuntaan menevän virheen, rakentaessaan ensi asumuksensa niin huonoksi, että perheen terveys siitä kärsii. Sen vuoksi on parasta, että osuuskassa vaatii uudisasukkaaksi aikovalta, joka hakee rakennuksia varten lainaa, rakennussuunnitelman ja edes jonkinlaisen piirustuksen. Tässä

³⁵⁶ KA, PKA, C:5, Johtokunnan Pöytäkirjat 1922–1934, 20.2.1926, pykälä 3.

³⁵⁷ Gebhard, Hannes, ”Asutuslainojen myöntäminen osuuskassojen omista ja talletusvaroista.” *Suomen osuustoimintalehti* 7–8/1928, 1.7.1928, 249–260, 257.

³⁵⁸ Piirainen 2019, 18.

³⁵⁹ Karhunen 1920, 433.

³⁶⁰ Emt., 435.

³⁶¹ Gebhard, Hannes, ”Asutuslainojen myöntäminen osuuskassojen omista ja talletusvaroista.” *Suomen osuustoimintalehti* 7–8/1928, 1.7.1928, 249–260, 250.

suhteessa on Pienviljelijäin Keskusliiton julkaisema kirjanen »Pienviljelijän rakennusopas», joka on lähetetty kaikille kassoillemme, hyvänä apuna. Samaten voivat siihen liittyvät mallipiirustuksetkin olla hyödyksi, vaikka niitä ei joka suhteessa katsoisi-kaan voivansa seurata.³⁶²

Muille tahoille uutta opasta myytiin noin 770 kappaletta ja vapaakappaleita jaettiin 130. Näin ensipainoksesta jäi liitolle itselleen myytäväksi tai jaettavaksi reilu tuhat kappaletta oppaita.³⁶³ Liitolla oli mahdollisuus lähettää opasta paikallisyhdistyksille tai myydä yksittäisille rakentajille. Opasta myös mainostettiin heti keväällä 1926 lukuisissa julkaisuissa. Sitä koskeva tiedote julkaistiin niin maan suurilevikkisissä sanomalehdissä, kuten Helsingin Sanomissa kuin lukuisissa pienemmissä paikallislehdissä. Pellervossa puolestaan julkaistiin huhtikuussa hieman laajempi Åbergin itse kirjoittama selvitys oppaasta.³⁶⁴

Rakennusoppaassa perusteltiin sen tarvetta sillä, että maataloudessa rakennuksiin oli sidottu suuria pääomia. Paikoin jopa yli puolet tilan pääomasta. Yhtäältä maaseudun rakentamisen laatua pidettiin heikohkona: ”Päinvastoin näkee usein taitamattomasti suunniteltuja, huonosti tehtyjä, epäkäytännöllisiä rakennuksia, jotka kestävät vain lyhyen ajan ja joiden vuotuiset korjaukset ja kunnossapito tulevat kalliiksi.” Lisäksi maanviljelys oli siksi aikaa vievää, ettei viljelijöillä ollut läheskään aina mahdollisuutta perehtyä rakennusasioihin kovin syvällisesti. Vaikka ammattiapuun turvautumista suositeltiin, myönnettiin oppaassa, ettei rakennussuunnitelmien tekoa läheskään aina annettu alan ammattilaisten tehtäväksi. Siksi viljelijöitä oli autettava ja opastettava muilla keinoin, esimerkiksi kirjallisen oppaan ja mallisuunnitelmien avulla. Tarkoitus oli ohjata suunnitelmilla myös maaseudun rakentamisen suuntaa: ”Samalla pyritään niiden avulla vakiinnuttamaan oloihimme soveltuvia kotoisia rakennusmuotoja, joita viime vuosina on alettu aiheuttomasti viero.”³⁶⁵ Lainaukset kuvastavat eksplisiittisesti, mistä oli kyse maaseudun asumisen laadun parantamisessa. Vallinnut rakentamisen tapa nähtiin huonona, mutta samalla asetettiin yltiöpäistä modernismia vastaan. Kuten Barnstonen tutkimassa Saksassa, maalaisasuntojen rationalisointi ja tilasuunnittelun modernistiset periaatteet, esimerkiksi tilankäytön tehokkuus, minimiasuntoajattelu sekä hygienia, verhottiin nostalgiaan ja kotipaikan merkitystä

³⁶² Gebhard, Hannes, ”Asutuslainojen myöntäminen osuuskassojen omista ja talletusvaroista.” *Suomen Osuustoimintalehti* 7–8/1928, 249–260, 257.

³⁶³ KA, PKA, C:5, Johtokunnan Pöytäkirjat 1922–1934, 22.4.1926, pykälä 1, kohta 5.

³⁶⁴ Åberg, Urho, ”Pienviljelijän rakennusopas.” *Pellervo* 13–14/1926, 225–226.

³⁶⁵ Siikonen 1930, 1.

korostaneeseen esitysmuotoon.³⁶⁶ Kumpikin näkökulma tarvitsi toisiaan modernisaation onnistumiseksi ja ne ilmenivät tasa-arvoisina. Usein tämä ilmeni esimerkiksi rakennusoppaiden esittämässä asuinpaikan ja kodin sisätilojen keskinäisessä suhteessa.

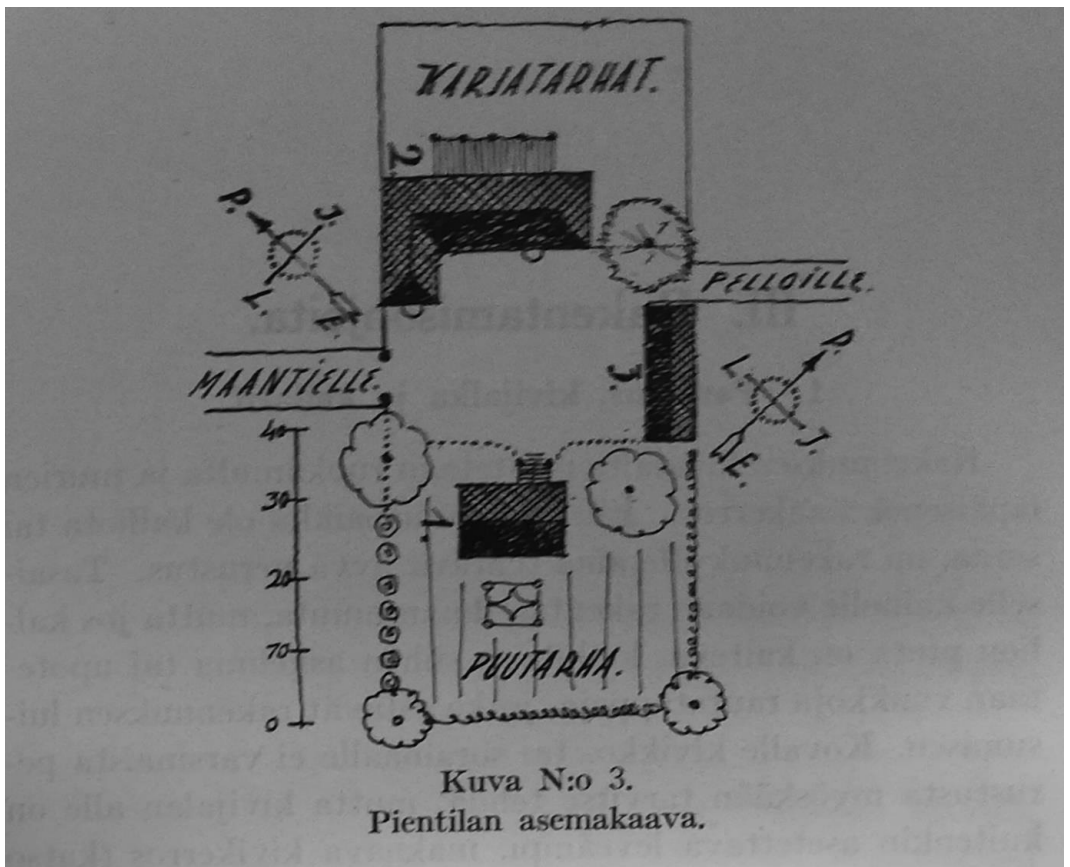
Siinä missä tuotantoa ja teknologiaa on pidetty universaaleina, yksikäsitteinä standardeina, on tila käsitetty aina myös uniikkina ja subjektiivisena. Myös esimerkiksi rakennuspaikat ja tontit on tulkittu tyypillisesti ainutlaatuisina.³⁶⁷ Rakennusten sijoittamisessa tontille Pienviljelijän rakennusopas kehotti huomioimaan muun muassa asuintontin suhteen viljelyksiin, rakennuspaikan korkeuden suhteessa talojen ympäristöön sekä veden saannin tontille. Lisäksi neuvottiin ottamaan huomioon ympäristön kauneus, jos se vain oli mahdollista. Kauniin asuinpaikan kirjoitettiin ”virkistävän asukkaiden mieltä” sekä ”tuovan elämänhalua”. Rakennusryhmästä oli pyrittävä saamaan käytännöllinen ja kaunis.³⁶⁸ Teoksen tilan asemakaavaa käsitelleillä sivuilla esiteltiin muutama kuvallinen ehdotus asemakaavaksi. Vasta sen laatimisen ja rakennusten paikkojen merkitsemisen tontille jälkeen kehoitettiin viljelijöitä hankkimaan asemapiirroksen ja muihin tarpeisiin sopivat rakennussuunnitelmat.³⁶⁹ Esimerkiksi asemakaavapiirroksessa (Kuva 3) esitettiin tilan rakennusten paikat suhteessa toisiinsa, ympäristöön sekä ilmansuuntiin. Lisäksi piirroksessa ilmaistiin pihan mittasuhteet ja yksityiskohtia, kuten puita ja kaivo. Näin havainnollistettiin sitä, millaiseksi asuminen käytäntöineen ja sen tuottama kokemus voisi muodostua. Oppaan sivuille oli painettu pienoiskuvia eri rakennussuunnitelmista havainnollistamaan sitä, mitä kirjoituksilla kauniista ja käytännöllisestä tarkoitettiin sekä mahdollistamaan lukijalle arvion siitä, mikä olisi hänelle tarkoituksenmukaisin pohjapiirros. Tekstissä viitattiin myös suoraan siihen, millaista asumisen kokemusta ajanmukaisen maalaiskodin haluttiin tuottavan.

³⁶⁶ Barnstone 2014, 94–96; Arkkitehti Hermann Muthesius esitti jo 1920-luvun alussa saksalaisessa pienasuntokeskustelussa pientilas suunnitelmia, joissa kotitalouden ja maatalouden tilat oli sijoitettu saman katon alle. Tavoite oli pienentää talojen kokoa yhdistämällä kodin tilojen toiminnallisuuksia. Muthesius näki esimerkiksi asuinkeittiön/tuvan osana rationaalista modernia tilasuunnittelua. Ks. Muthesius 1920, 75, 132, 136–142.

³⁶⁷ Junto 1990, 35.

³⁶⁸ Siikonen 1930, 4–5.

³⁶⁹ Emt. 7.

Kuva 3. [Asemapiirros. Siikonen 1930, 7.]

Ehdottoman ajanmukaisesti ja käytännöllisesti oppaassa vaadittiin rakentamaan asuintalon hella. Se oli lämmityslaitteista tärkein, sillä sen ääressä tehtiin valtaosa maalaiskodin töistä. Hellassa tuli olla rengaslevyn lisäksi, ”paistinuuni, kuparinen vesikattila, rostiarina, valetut suuluukut ja toisinaan myöskin hellan sisään muurattava tiiliarinainen tai erikoisesta massasta valmistettu leivinuuni.” Lämmitysuunien sekä hellan rakentamisessa oli ehdottomasti käytettävä ammattilaisten palveluita. Oppaan viimeisillä sivuilla julkaistiinkin mainoksia muun muassa uuninvalmistajilta. Vaikka maataloissa olikin edelleen tapana muurata erillinen leivinuuni, piti Siikonen näitä yleensä liian suurina, lattiatilaa sekä polttopuita tuhlaavina. Siksi hän neuvoi rakentamaan ne ainoastaan niin suuriksi kuin perheelle oli tarpeen. Esimerkiksi viiden

hengen perheelle hän katsoi riittäväksi yhdeksän leivän uunin.³⁷⁰ Myös maalaistalojen ilmanvaihtoa pidettiin yleisesti puutteellisena. Siksi oppaassa neuvottiin laittamaan jokaiseen asuinhuoneeseen seinäventtiili sekä ilmajohto piipun kautta ulos. Lisäksi huoneissa tuli olla yksi talvisinkin auki saatava ikkuna, sillä pieni venttiili ei riittänyt huoneiden täydelliseen ilmanvaihtoon. Huoneissa, joissa keitettiin, piti venttiilien olla isommat.³⁷¹ Lämmitys ja ilmanvaihto olivat tärkeimmät maalaistalojen asumisterveyteen ja siisteyteen liittyvät asiat. Niillä oli siten kytkös laajemmin yhteiskunnassa käynnissä olleisiin modernisaatioprosesseihin. Oppaan ohjeista oli nähtävissä tässä laajempi yhteiskunnallinen keskustelu esimerkiksi tuberkuloosin ja muiden suoraan asumisoloihin liittyvien tautien ehkäisystä. Rakentamiseen ja asumiseen vaikuttivat siten muidenkin asiantuntijoiden kuin ainoastaan rakennusalan ammattilaisten näkemykset. Lääketieteen sosiaalishistoriaa tutkinut Helene Laurent on tarkastellut väitöskirjassaan erityisesti terveydenhuollon asiantuntijoita ja heidän rooliaan väestöpolitiikassa. Tarttuvat taudit, muun muassa ripulitaudit ja tuberkuloosi, olivat 1900-luvun alkupuolella syitä Suomen suhteellisesti korkealle lapsikuolleisuudelle. Koska toimivia hoitomuotoja ei ollut tai niitä oli saatavilla vain harvoille, jäi terveysvalistus pääasialliseksi keinoksi ehkäistä näitä tauteja. Kansanterveys kytkeytyi moneen suureen ja pienempäänkin yhteiskunnalliseen kysymykseen, kuten taloudelliseen tuotantoon ja puolustuskykyyn. Tämän vuoksi myös yhteys asutuskysymyksiin oli merkittävä ja aivan erityisesti 1930-luvun puolesta välistä eteenpäin.³⁷² Asunnot olivat myös väestöpolitiikan välineitä, esimerkiksi keino hillitä maaltamuuttoa.

Talon sisustamista käsiteltiin oppaassa hyvin lyhyesti ja käytännössä vain keittiön töihin liittyvien seikkojen kautta. Joka tapauksessa esimerkiksi kehoitus tehdä keittiöön sinkkilevyllä päällystetty pesupöytä sekä sen alle kaapit siivousvälineitä ja likavesiä varten ovat osoitus aikansa hygieniakeskustelusta.³⁷³ Maalaisrakennusten, ja pääasiassa talousrakennusten, vesihuolto järjestettiin edelleen painoveden, kaivojen, pumpujen ja vesisäiliöiden varaan. Painovettä kelpasivat johtamaan puiset putket, joiden oppaassa kerrottiin kestävän vuosikymmeniä. Pumpulla nostettavaa kaivovettä tuli kuitenkin johtaa galvanoiduilla rautaputkilla. Sopivissa paikoissa taloilla saattoi olla myös yhteiskäytössä olevia tuulimoottoreita ja vesisäiliöitä.³⁷⁴ Vesihuolto liittyi olennaisesti asumisterveyteen, mutta varsinaisten vesijohtojen ja viemärien rakentaminen

³⁷⁰ Siikonen 1930, 33–35.

³⁷¹ Emt., 37.

³⁷² Ks. esim. tuberkuloosista ja terveysvalituksesta laajemmin Laurent 2017, 29–30, 97, 110.

³⁷³ Siikonen 1930, 38.

³⁷⁴ Emt., 46–47.

maaseudun asuintaloihin oli hyvin harvinaista 1920- ja 1930-luvuilla. Talon asukkaita varten vesi voitiin kantaa sisään ja ulos kohtuullisin vaivoin, vaikka se veikin suuren osan naisten työajasta. Aikalaiskeskustelussa alettiin kyllä kiinnittää suurta huomiota maalaisemäntien työmääriin ja aivan erityisesti heidän askelmääriinsä.³⁷⁵ Sen sijaan eläimille veden kantaminen alkoi suurentuvilla tiloilla käydä hankalaksi. Siksi ensisijaisesti eläinsuojiin pyrittiin järjestämään vesihuolto putkien, pumppujen ja säiliöiden avulla. Arkkitehti Yrjö Laine kritisoiakin kirjoituksessaan Kotilieteen 1928, miten emäntien työmäärät kyllä huomioitiin ajanmukaisia keittiöitä suunnitellessa, mutta unohdettiin esimerkiksi rakennusten, kuten halkovajojen ja aittojen, sijoittamisessa pihapiiriin.³⁷⁶ Esimerkkejä välittäneissä julkaisuissa ajanmukaisuudella tyypillisesti alleviivattiin esimerkiksi yksittäisten tilojen arvoa esikuvina sekä viitattiin esimerkiksi työnteon tehostamiseen. Esimerkiksi Mäntylän tilasta Lumivaarassa kerrottiin suomalaisia mallitiloja II-teoksessa, että sen kaikki rakennukset oli tehty ja järjestetty uudelleen tilan nykyisen omistajan ja hänen isänsä aikana. Ne oli sijoitettu toisiinsa nähden hyvin ja ”myöskin kaikki sisustetut ajanmukaisella tavalla.” Huomioon oli otettu erityisesti töiden tekemisen helppous ja miellyttävyys. ”Asuinrakennus on järjestetty pienen talouden tarpeita silmällä pitäen, mutta tarjoten silti tilaa enemmänkin, jos tarve vaatii. Asiallisella taidolla on sinne sijoitettu taloudessa tarvittavat kellari, maitohuoneet y. m. säiliöt ja komerot, jotka helpottavat tuntuvasti talousaskareissa toimivia.” Tila oli lisäksi palkittu Itä-Karjalan kolmivuotisessa kokotalouskilpailussa toisella palkinnolla 1927.³⁷⁷

Pienviljelijän rakennusoppaan rakennusten ulkoasua käsitelleessä kappaleessa kritisoitiin voimakkaasti aiemmin maaseudulla valtaan päässeitä ”huvilarakennusmalleja”, jotka olivat sen mukaan paitsi epäkäytännöllisiä myös rumia. Siikonen näki kuitenkin hyvänä, että aivan oppaan kirjoittamista edeltävinä aikoina oli tapahtunut paluuta ”vanhoihin, kauniisiin ja rauhallisiin kotoisiin rakennusmuotoihin.” Oppaassa siis selväsanaisesti kehoitettiin suosimaan perinteisiä rakennustyylejä, mutta sen esittelemät pohjapiirroukset poikkesivat huomattavalla tavalla esimerkiksi paritupamallista taloista. Konkreettisin osoitus perinteisestä rakennusmuodosta oli katon muoto.

³⁷⁵ Gebhard, Maiju. ”Emännän tuhannet askeleet.” *Kotiliesi* 20/1931, 910–913; Ahola, Annikki. ”Mistä pientilan emännän työmäärä karttuu niin suureksi.” *Kotiliesi* 2/1939, 39–41. Ahola selosti kirjoituksessaan esimerkiksi emäntien pihapiirissä kulkemia matkoja ja rakennusten välisten etäisyyksien vaikutuksia näihin. Esimerkiksi rakennusten välisen etäisyyden ollessa 120 metriä käveli emäntä päivittäin 12,5 kilometriä. Artikkelin perustui hänen omiin tutkimuksiinsa yliopiston maanviljelijäseuran taloudellisessa laitoksessa.

³⁷⁶ Laine, Yrjö. ”Kauniit talonpoikaistalomme.” *Kotiliesi* 7/1928, 200–203, 226.

³⁷⁷ Ellilä, Mattson, Terho, Lilja 1929, 72. Kirjoittanut agronomi E.Kourula.

Erilaisia taitekattoja pidettiin paitsi huonoina vaikutteina myös teknisesti epäonnistuneina.³⁷⁸ Perinteisyyttä rakennusmuodossa edustivat yleensä pohjakaavan suorakaitteen muoto, kaksilappteinen katto, kuusiruutuiset ikkunat sekä sahattu pystyvaludoitus ulkoverhouksessa. Myös kattopäreet ja rakennusten maalaaminen vesivärein (punamulta, keltamulta) tulkittiin ”kotoisiksi”. Samalla opas kuitenkin oli laadittu maatalojen uudistamista ja nykyaikaistuttamista varten, maaseudun puutteellisten asuinolojen korjaamiseksi. On siis tulkittavissa, että Pienviljelijän rakennusoppaassa kodin tila asettuu anti-modernin modernismin käsitteen piiriin. Modernin ajattelun kaiut nousevat esiin sekä kotien tilasuunnittelun kautta että hienovaraisemmin erilaisten kodin sisustusta, siisteyttä ja hoitoa koskevien näkemysten kautta. Tässä suhteessa ajattelu-tapa vertautuu esimerkiksi tanskalaisissa rakentamisen asiantuntijakeskusteluissa 1920-luvulla esitettyihin näkemyksiin, joissa perinteistä rakentamisen ja asumisen tapaa muokkaamalla voitiin saavuttaa uudenaikainen, mutta leimallisesti kansallinen rakennustapa. Myös Tanskassa tavoitteena oli viljelijöiden rakennusammattitaidon parantaminen ja maalaiskotien modernisaatiota toteutettiin samankaltaisilla periaatteilla, joiden tarkoituksena oli muuttaa ensi sijassa kodin tilassa olemista ja tekemistä.³⁷⁹

Verrattuna esimerkiksi agronomia A.W. Niemisen³⁸⁰ ja arkkitehti Armas Estin toimittamaan Maatalousrakennukset-teokseen, noudatti Pienviljelijän rakennusopas hyvin samanlaista linjaa.³⁸¹ Myös Niemisen ja Estin teoksessa suositeltiin vanhan talonpoikaisen tyylin mukaan rakentamista ja kehoitettiin välttämään lyhytikäisiä muoteja. Selvät modernien suunnitteluoppien vaikutteet näkyivät kuitenkin siinä, että

³⁷⁸ Siikonen 1930, 51; Aikalaisasiantuntijat kritisoivat ”huvilarakentamista” maaseudun kontekstissa hyvin yleisesti. Ks. esim. Laine, Yrjö. ”Kauniit talonpoikaistalomme.” *Kotiliesi* 7/1928, 200–203, 226; Ks. myös Åberg 1923, 397; Aarrevaara 2009, 168–169. Aarrevaaran mukaan tätä kritiikkiä alkoi esiintyä jo 1800-luvun lopulla; Huvilarakentaminen liittyi 1900-luvun alussa esimerkiksi Helsingin kaupungin-rajoiden ulkopuolella sijainneiden lähiöyhdyskuntien rakentamiseen. Ks. Palomäki 2011, 155.

³⁷⁹ ”Vor almindelige bygningskultur.” *Bedre Byggeskicke Aarskerift* 1929, 169. Julkaistu kokonaisuudessaan teoksessa Nielsen 1932, 168–184; Nielsen 1932, 27–28, 31; Tanskalaista arkkitehtuuria pidettiin Suomessa jonkinasteisena esikuvana. Ks. Nim. B.B. [Birger Brunila]. ”Kirjallisuutta.” *Arkkitehti* 12/1925, 168.

³⁸⁰ Akseli Vilhelmi Nieminen oli valmistunut agronomiksi vuonna 1905 sekä filosofian kandidaatiksi vuonna 1909. Hän toimi 1910–1937 Hämeen-Satakunnan maanviljelysseuran sihteerinä ja maatalouskonsulenttina. Vuodesta 1937 vuoteen 1945 maanviljelyskonsulenttina. Hän oli tehnyt opintomatkoja esimerkiksi Venäjälle, Keski- ja Länsi-Eurooppaan sekä Skandinaviaan vuonna 1913 ja Saksaan, Ruotsiin sekä Tanskaan vuosina 1921 ja 1923. Nieminen oli myös aktiivinen lehtikirjoittelija.

³⁸¹ Nieminen & Esti 1931, Alkulause. Vuonna 1931 julkaistiin teoksen neljäs painos, jossa sitä oli uudistettu lähinnä kirjan rakenteen osalta. Joskin myös joitakin uuden ajan tuomia ”uusia katsantokantoja, vaatimuksia ja rakenteita” oli tuotu esiin. Alkuaan teos oli julkaistu vuonna 1915.

Nieminen ja Esti ymmärsivät pihan ja asunnon muodostavan kodin kokonaisuuden, jossa sekä sisä- että ulkotila vaikuttivat esimerkiksi asukkaiden viihtyvyyteen, kehitykseen, hyvinvointiin ja terveyteen. Nämä tulevat esiin myös Siikosen oppaassa, mutta implisiittisemmin. Kodin työteho oli huomioitu ajan tapaan: askelia pihapiirissä oli pyrittävä vähentämään sijoittamalla rakennukset mahdollisimman lähekkäin ja pihan maksimileveydeksi suositeltiinkin 25–30 metriä. Kirjoittajat kehottivat laatimaan tilasta asemakaavan, johon rakennuttaja saattoi kirjata kaikki toiveensa ja tarpeensa. Lopullisten suunnitelmien teon he suosittelivat kuitenkin antamaan ammattilaisten tehtäväksi.³⁸² Vaikka tämäkin teos oli suunnattu omatoimirakentajille, korostettiin myös asiantuntijuuden merkitystä suunnittelu- ja rakennustöissä. Yleensä tämä koski esimerkiksi uudenaikaisempia tai teknisempiä rakennusmenetelmiä ja -kohteita, kuten betonirakentamista sekä uunien muurausta. Lisäksi ajatukset perinteisen tyylin ja uutuuksien yhdistämisestä sekä kodin tilan rationalisaatiosta näkyivät jo Niemisen ja Estin työssä osoittaen, että ne olivat vakiintuneet maalaisrakennusten suunnittelu- käytännöiksi viimeistään 1920-luvun kuluessa.

Ajanmukaisuus näyttäytyikin asiantuntijateksteissä käsitteenä, joka sitoo yhteen perinnettä ja modernisaatiota. Se ei ole selvärajaisesti esimerkiksi yhteen ajanjaksoon sitoutuva vaan ottaa aina sisälleen kunkin ajankohdan teknisiä, materiaalisia ja asumisen ideologiaan liittyviä sisältöjä. Joustavuutensa vuoksi käsitteeseen saatettiin sisällyttää se, mikä esimerkiksi kulloinkin katsottiin rationaaliseksi. Kotien rationaalisuuden ja ”jokapäiväisen kauneuden” korostamisella samassa yhteydessä yhtäältä liitettiin yhteen kansanomaisen perinne sekä modernin rationaalisen kuluttamisen edistäminen. Tällaista strategiaa käytettiinkin muun muassa brittiläisten kaupunkien jälleenrakentamisen aikakauteen ajoittuvissa asunto- ja sisustusnäyttelyissä.³⁸³ Toisaalta asumisen rationalisointia on tarkasteltu myös laajemmin sosiaalisen suunnittelun (social engineering) välineenä. Sen avulla asumista maaseudulla ja kaupungeissa voitiin esimerkiksi yhdenmukaistaa ja tehdä sosiaalisista siirtymistä ympäristöstä toiseen helpommin omaksuttavia. Samalla tämä kehitys teki asumisesta ja asukkaista myös helpommin hallittavia ja valvottavia.³⁸⁴ Kriitikki ajanmukaistamista ja modernisaatiota kohtaan näytti nousevan siitä, jos niiden nähtiin menevän liiallisuuksiin tai niiden sisältöä ei ymmärretty. Tähän palaan erityisesti muistitietoa käsittelevässä työn luvussa sekä osin aineistona olevien valokuvien kautta.

³⁸² Nieminen & Esti 1931, Alkulause; 5–6, 8–11.

³⁸³ Vall 2015, 10–11.

³⁸⁴ Emt., 11–12.

Asiantuntijuuden korostumisesta Pienviljelijän rakennusoppaassa kertoo esimerkiksi selvitys rakennusaine- ja erityisesti työmenekeistä. Kirjassa kuvattiin työvaiheittain niihin kuuluva keskimääräinen työaika per yksi työmies. Näin viljelijät saattoivat laskea keston rakennusurakalleen.³⁸⁵ Tällaisten tietojen lisääminen oppaaseen vaati runsaasti aikaisemmin hankittua koulutusta, tehtyä tutkimustyötä sekä käytännön kokemusta. Oppaan lopuksi annettiin lukijalle vielä yksityiskohtaiset ohjeet piirustusten tilaamiseksi. Tutustuttuaan oppaan pienoispäiiruksiin tuli viljelijän valita niistä itselleen sopivat rakennustyytit sekä ilmoittaa nämä piirustustilauksessaan Pienviljelijän Keskusliiton toimistoon Helsinkiin. Jokaisen rakennuksen suunnitelmat toimitettiin yhdellä lehdellä. Ne sisälsivät mitoilla varustetut pohjakuvat, etusivun, päädyn sekä poikkileikkauksen. Piirustusten mittakaava oli 1:100 ja niiden hinta oli 15 markkaa kappaleelta. Erillisiä keittiön sisustuspiirustuksia oli saatavilla kaksi vaihtoehtoa ja niiden hinta oli 10 markkaa. Asuinrakennusten suunnitelmia oli yhteensä 10 tyyppiä ja karjarakennusten 17. Lisäksi oli tarjolla erilliset piirustukset erilaisia aittoja sekä erikokoisia kanaloita varten.³⁸⁶

Pienviljelijän rakennusoppaasta otettiin toinen painos vuonna 1930, joten sen leviämät tietotaidot olivat suhteellisen kysytyjä. Lisäksi se toimi pohjana seuraavalle 1930-luvun alkupuolella julkaistulle opaskirjalle ja rakennuspiirustuskokoelmalle. Työllä oli Siikoselle myös henkilökohtainen merkitys, sillä hänet valittiin laatimaan uudetkin piirustukset ja opas. Työssään Siikonen toimi jälleen Åbergin ja muiden asiantuntijoiden valvonnassa ja avustamana. Uusi opas ja piirustuskokoelma olivat erityisen merkittäviä sen vuoksi, että niiden toimeenpanijana oli maataloudellisten seurojen yhteisvaliokunta, jossa edustettuina olivat neuvontaa harjoittaneet maatalousjärjestöt. Tämä järjestöyhteistyö tarkoitti samalla sitä, että suunnitelmilla oli huomattavasti laajempi kohdeyleisö kuin aiemmin. Niiden syntyprosessi kuvaa oikeastaan samalla sitä, miten koko maataloutta tukenut työ, niin järjestö- kuin viranomais- tahojen, alkoi keskittyä 1930-luvun kuluessa. Samalla suunnitelmien uusimistahti – piirustuskokoelmilla oli ajallista etäisyyttä vain noin seitsemän vuotta – kuvaa modernisaation kiihtyvää vauhtia. Pientilojen rakennuspiirustuksia-kokoelmaa analysoin tarkemmin työni toisessa luvussa, jossa käsittelen maalaishodin modernisaation kuvallisia representaatioita.

Eduskunta myönsi maatalousjärjestöille lisämäärärahoja vuosiksi 1929–1932, joiden avulla oli tarkoitus parantaa erityisesti pienviljelijöiden rakennustoiminnan

³⁸⁵ Siikonen 1930, 53–55.

³⁸⁶ Emt., 56–58.

neuvontaa sekä julkaista laajasti rakennusteknisiä- ja -taloudellisia julkaisuja sekä suunnitelmia. Näillä varoilla teetettiin uusi opaskirja Pienviljelijän rakennusoppi, edellä mainittu pientilojen rakennuspiirustuskokoelma valintaoppaineen sekä julkaistiin muun muassa useita rakentamista käsitelleitä lentolehtisiä. Varoja hallinnoinut Suomen Maatalousseurojen Keskusliitto asetti maatalousseurojen yhteisen pienviljelijäin rakennusasiaintoimikunnan suunnittelemaan ja toteuttamaan julkaisuja. Siihen kuuluivat puheenjohtajana maanviljelysneuvos J.G. Hirvensalo, toimitusjohtaja V.A. Arola, professori K.T. Jutila, arkkitehti Urho Åberg sekä Pienviljelijäin Keskusliitosta sihteeri S.S. Aittoniemi ja rakennusmestari T.E. Survonon, maanviljelysneuvos A. Sixtus Lindholm, maanviljelijä J.E. Lampinen, rakennusmestari Heikki Siikonen, sekä Suomen Maatalousseurojen Keskusliiton konsulentti agronomi Eero Maamies ja Pienviljelijäin liitosta konsulentti Oiva Haapaniemi. Toimikunta asetti vielä toimitusvaliokunnan, johon kuuluivat edellä mainituista Åberg, Arola, Hirvensalo, Aittoniemi sekä Maamies. Valiokunta tarkasti sekä hyväksyi suunnitelman, minkä mukaan uusi opas laadittiin.³⁸⁷ Oppaan tarkoituksena oli aivan erityisesti lisätä pientilojen kannattavuutta. Tavoite oli saada rakennustoiminta siten tarkoituksenmukaiseksi, että tuottamaton rakennuspääoma ei olisi kohonnut tiloilla suhteellisesti liian suureksi ja, että rakennuskustannuksia olisi voitu kompensoida saamalla uusilla rakennuksilla aikaan esimerkiksi työn säästöä.³⁸⁸ Taloudellisten argumenttien nouseminen esiin tässä yhteydessä ei ole yllättävää, sillä Suomea ja koko läntistä maailmaa koetteli ankara taloudellinen lama samaan aikaan toimikunnan työskentelyjakson kanssa. Toimikunnan jäsenistö kuvaa myös asiantuntijuuden merkityksen korotumista maalaisasumisessa.

Heikki Siikosen laatima ja maataloudellisten järjestöjen yhteisvaliokunnan toimeenpanema Pienviljelijän rakennusoppi valmistui 1933. Kirjasta päätettiin ottaa 5 500 kappaletta painos, joista Pienviljelijöiden Keskusliitolle oli varattu 1 500 kappaletta.³⁸⁹ Kirjasta otettiin toinen painos jo 1935 sekä edelleen kolmas 1941. Teos koostui jo aikaisemmista oppaista tutuiksi tulleista elementeistä: asemakaava-asioista,

³⁸⁷ Siikonen, Heikki, *Pienviljelijän rakennusoppi*. Maatalousseurojen keskusliiton julkaisuja N:o 236, 2. painos, Helsingin Uusi Kirjapaino Oy: Helsinki, 1935, Alkulause. Kirjan ensimmäinen painos ilmestyi 1933 ja se on nykyisin heikosti saatavissa.

³⁸⁸ Arola 1935, 5. Väinö Artturi (Atte) Arola oli valmistunut agronomiksi 1917 ja tehnyt opintomatkan Skandinaviaan ainakin vuosina 1919 ja 1926. Hän toimi Jokioisten kartanon toimitusjohtajana 1926–1931, Jokioisten pienviljelijäkunnan johtokunnassa vuodesta 1926, Jokioisten asutuslautakunnassa 1926–1930, Maataloushallituksen yleisen osaston vt. päällikkönä 1929–1930, Maakiinteistöpankin toimitusjohtajana vuodesta 1931 (vuoteen 1936) sekä myöhemmin muun muassa ministerinä kahdessa hallituksessa sekä Kelan pääjohtajana. Durchman et al. 1933, 40; Havu et al. 1954, 49.

³⁸⁹ KA, PKA, C:5, Johtokunnan Pöytäkirjat 1922–1934, 7.4.1933, pykälä 2, kohta 2.

rakennusten pohjamuodoista, rakenteista sekä yksityiskohtaisemmista rakennusosien ja työvaiheiden kuvauksista. Myös oppaaseen liittyvät tyyppisuunnitelmat olivat esillä teoksen sivuilla. Moderneista asumishygienian opeista oppaassa korostui erityisesti valon saanti kaikkiin huoneisiin, joissa oli ihmisiä tai eläimiä. Oppaan ja piirustuskoelman julkaisu taloudellisen lama-ajan keskellä oli tietysti tarpeellista. Samalla se toi kuitenkin näkyväksi asiantuntijatiedon toisinaan ristiriitaisen ja omien alojensa reunaehtojen läpi asioita tulkitsevan luonteen. Tämä näkyi konkreettisesti uuden oppaan sivuilla.

Uuteen oppaaseen johdantoartikkelin kirjoittaneen Maakiinteistöpankin johtajan, agronomi Väinö Artturi Arolan mukaan maaseudulla asuttiin usein tarpeettoman suurissa rakennuksissa. Joillakin tiloilla saattoi olla esimerkiksi kaksikin asuinrakennusta, joista toinen oli ainoastaan vieraita ja juhlatilaisuuksia varten. Varsinaisessa asuinrakennuksessakin osa huoneista saattoi olla täysin kalustamattomia. Paradoksaalisesti, samaan aikaan viljelijäperhe itse saattoi asua liian ahtaasti, koska näin voitiin säästää lämmityskuluissa. Tällaisella asumisen tavalla oli pitkä kulttuurinen tausta ja erityisesti talviaikaan asumisen piiriä oli kavennettu vain muutamiin lämmitettyihin tiloihin.³⁹⁰ Pienviljelijöiden kotien sisustus oli edelleen yleensä hyvin niukkaa etenkin syrjäisemmillä seuduilla. Arola kuitenkin kirjoitti, että myös maanviljelijöillä oli ”täysi oikeus vaatia ammattinsa kannattavuudelle semmoisia edellytyksiä, että hän ahkeralla työllä saa siksi hyvän toimeentulon, että hän voi asua nykyajan ihmisen kohtuullisia vaatimuksia vastaavasti. Asunnon tulee tarjota viihtyisyyttä ja erinäisiä mukavuuksia-kin.” Aivan erityisesti pientiloilla tuli helpottaa naisten töitä, sillä he hoitivat koti- ja karjatalouden sekä osallistuivat myös peltotöihin. Helpottaminen tarkoitti tässä edelleen naisten töissään kulkemien matkojen, siis askelten määrän, vähentämistä. Helpotusta voitiin saada aikaan esimerkiksi teknisillä uudistuksilla, kuten vesi- ja viemärijohtojen vetämisellä keittiöön.³⁹¹ Arolan kirjoitus toimi samalla sekä teoksen johdantona että laajempänä perusteluna sen merkitykselle. Laman vallitessa taloudellisiin näkökohtiin vetoaminen oli keino edistää oppaan menekkiä.

Tuotantorakennusten suhteen Arola oli sitä mieltä, että niitä oli koitettu rakentaa liian tulevaisuusorientoituneesti. Niissä oli pyritty huomioimaan jälkipolvien tarpeet, joita oli kuitenkin Arolan mukaan mahdoton etukäteen tietää. ”Kehitys maatalousalallakin

³⁹⁰ Tapa jättää osa talon huoneista talvisin lämmittämättä oli käytössä jo ainakin 1700-luvulla. Ks. Laine, Yrjö. ”Piirteitä suomalaisten talonpoikaisasumusten pohjamuodon kehityksestä 1700–1800-luvuilla.” *Arkkitehti* 9/1939, 129–133.

³⁹¹ Arola 1935, 6–7.

menee jatkuvasti eteenpäin ja uusi aika vaatii uudentlaisia rakennusjärjestelmiä ja -sisustuksia.” Sen vuoksi tässä päivässä rakennetut hienot ja kestävät maatalousrakennukset saattoivat olla jo seuraavan sukupolven kohdalla epäkäytännöllisiä ja jopa haittana maanviljelystyölle. Arolan taloudellinen näkökulma modernisaatioon oli mielenkiintoinen, sillä hänen ratkaisuehdotuksensa poikkesivat monien rakentamisen asiantuntijoiden näkemyksistä. Hän selvästi tunnisti ja tunnusti sen nopeuden, mutta halusi kiinnittää huomion erityisesti nykypäivään. Toisin sanoen parhaillakaan suunnitelmilla ei voitu hänen mukaansa ennakoida tulevaisuutta kovin pitkälle. Tämä tarkoitti esimerkiksi sitä, että korkeiden korkojen aikana oli turha rakentaa rakennuksia lainarahoilla liian kestäviksi. Arolan kirjoitus oli monessa mielessä myös modernisaation vastainen. Hän esimerkiksi kehotti harkitsemaan karjasuojien rakentamista puusta, sillä se tuli halvemmaksi kuin betonisten tai tiilisten rakenteiden teko eikä Arolan mukaan kuitenkaan vaikuttanut tuotannon määrään tai laatuun. Hän myös kritisoi maaseudulla käytettyjä työläitä ja erikoisammattitaitoa vaativia rakenteita, kuten hirsirakentamista. Näin hän asettui osin myös perinteistä rakentamisen tapaa vastaan. Uuden oppaan oli kuitenkin tarkoitus mahdollistaa halpojen ja yksinkertaisten rakenteiden tekeminen, joita viljelijät saattoivat itsekin rakentaa ilman erityisammattitaitoa.³⁹²

Arolan kirjoitus kuvastaa miehisen asiantuntijuuden katsetta maatilán oloihin. Toisaalta aikalaiskeskusteluissa esitettiin muitakin näkemyksiä, joissa pääsivät esiin esimerkiksi naisten kokemukset modernisoiduista navetoista. Kokemusten mukaan nämä olivat mahdollistaneet olennaisia helpotuksia naisten tekemiin töihin tilalla. Arolan tekstin sävy näyttäytyy asettuvan vastaan esimerkiksi maataloudessa jo 1800-luvun loppupuoliskolla tapahtunutta rakennemuutosta, jossa karjatalous nousi viljatalouden ohii. Toisaalta aikakaudelle ominaiset ja monissa muissakin kirjoituksissa ilmenneet asenteet miesten ja naisten töiden taloudellisesta arvostamisesta näkyvät tekstistä läpi.³⁹³ Historiantutkija Nancy Grey Osterud on esimerkiksi osoittanut, miten maatalous- ja kotitaloustöiden eriytyminen sekä maatalouden mekanisointi ja kotitalouden modernisointi Nanticokessa Yhdysvalloissa saattoi toisinaan johtaa ”taloudellisesti tuottamattoman” kotitaloustyön arvostuksen hiipumiseen.³⁹⁴ Ongelma tunnistettiin ainakin jossain määrin suomalaisten aikaistoimijoiden keskuudessa ja

³⁹² Arola 1935, 9–11.

³⁹³ Soininen 1923 [1910], Emännnyshuolia I 137–141. Teksti, jossa kaksi emäntää vertaili kokemuksiin vanhanaikaisesta ja uudenaikaisesta navetasta perustui Vihtori Peltosen kaunokirjalliseen kirjoitukseen; Östman 2000, 285–286.

³⁹⁴ Osterud 2012, 247–248.

kotitaloustyön taloudellista merkitystä pyrittiin korostamaan esimerkiksi 1920- ja 1930-luvuilla kotiteollisuus-käsitteen kautta käydyissä keskusteluissa. Naisten rooli oli kuitenkin tässäkin olla sidottuna kotiin ja perinteisenä esitettyyn asemaansa kodin tilassa.

1930-luvun alun laman vaikutus näyttäytyy Arolan kirjoituksessa hyvin voimakkaana ja luultavasti tähän vaikutti hänen asemansa Maakiinteistöpankin johtajana. Arolan näkemykset olivat selvästi vastakkaisia monen muun asiantuntijan mielipiteisiin nähden. Toisaalta hänenkin ajatteluaan ohjasivat yksinkertaisuuden, vaatimattomuuden ja työnsäästön periaatteet. Aikalaisten paljon viljelemä termi ”ajanmukaistuttaminen” sopisi kenties kuvaamaan myös Arolan kirjoitusta. Käsitteelle on löydettävissä erilaisia ymmärrystapoja ja sisältöjä. Yhtäältä sen voi ajatella tarkoittaneen modernistista, tekniseen kehitykseen perustunutta näkökulmaa esimerkiksi rakentamiseen. Toisaalta sananmukaisesti tulkittuna käsite viittaa kunkin ajanhetken ympäröivässä yhteiskunnassa vallinneisiin oloihin. Modernisaation tutkimuksessa tämä käsite ansaitsee oman käsittehistoriallisen analyysinsä. Yhtäältä termissä ja koko tekstissä oli modernistisia sävyjä, mutta toisaalta kirjoitus kumpusi selvästi vallitsevasta yhteiskuntatilanteesta. Arolan näkemyksessä kuitenkin erosivat pohjimmiltaan selvästi rakennusalan ammattilaisten ajatuksista.

Arola otti kantaa talousrakennusten ja niiden osien standardisoinnin puolesta. Tarkemmin ottaen oli kysymys erityisesti ikkunoista ja ovista. Uutta Pientilojen rakennuspiirustuksia-kokoelmaa laadittaessa oli tehty aloite myös laajemman rakennusosien standardisoinnin puolesta.³⁹⁵ Talousrakennusten suhteen Arola suositteli niiden keskittämistä, eli karjasuojien ja muiden maatalousrakennusten rakentamista saman katon alle. Tämä olisi säästänyt niin rakennus- kuin työkustannuksia. Koko pihapiiriä oli rakennettava keskityisperiaatteen mukaisesti. Pienimmillä tiloilla eläimet olisi voitu sijoittaa samoihin tiloihinkin toistensa kanssa.³⁹⁶ Lisäksi turhien koneiden hankkimista tuli pientiloilla välttää ja tyytyä vain välttämättömiin sekä tarkoituksenmukaisiin koneisiin – ei välttämättä aina sellaisiin, jotka olisivat mukavimpia käyttää. Yhteishankintoja ja lainalaitteita olisi tullut suosia aina.³⁹⁷ Toisaalta Arolan mukaan jokainen rakennuskysymys oli ratkaistava aina paikallisten olosuhteiden mukaan sekä muuttuvien taloudellisten lainalaisuuksien vallitessa.³⁹⁸ Rakennusten keskittämisen ja

³⁹⁵ Arola 1935, 11–12.

³⁹⁶ Emt., 15–16; Siikonen 1935, 25–26.

³⁹⁷ Arola 1935, 18–20.

³⁹⁸ Emt., 22.

paikallisuuden korostamisen suhteen teksti vertautuu siis esimerkiksi maalaiskodin tilan modernisaatiota käsitelleisiin rakennusalan ammattilaisten näkemyksiin. Arolan ajatuksissa taloudellinen rationaalisuus tuli esiin rakennustekniikan ja maataloustekniikan kautta. Sen sijaan esimerkiksi asumishygienia tai kotien viihtyisyys ja kauneus eivät nousseet esiin. Tässä mielessä Arolan linja muistuttaa toisen maailmansodan jälkeistä aikaa, jolloin esimerkiksi asutustoiminnan pürissä nousivat jälleen esiin yhdistelmärakennukset.³⁹⁹ Asiantuntijoiden erilaisten näkökulmien vuoksi viljelijöiden on voinut toisinaan olla hankala erottaa ja omaksua heille olennaisia tietoja. Tämä teki modernisaation edistämisestä hankalaa. Perinteisten tapojen lisäksi viljelijöiden piti punnita lukuisia asiantuntijanäkökulmia koteja uudistaessaan.

Rakentamista standardisoineena elementtinä voi nähdä esimerkiksi ohjeet, jotka koskivat rakennusten sijoittamista tontille. Rakennukset tuli oppaan kirjoittajien mukaan sijoittaa ilmansuuntiin nähden siten, että aurinko paistoi hyvin niiden pitkille seinille, joilla oli paljon ikkunoita. Toisaalta mikään seinä ei saanut jäädä ilman auringonvaloa, jotta seinustat pysyivät kuivina. Asuinrakennus oli paras sijoittaa kulmittain pohjoisesta etelään ja tehdä asuin- ja oleskeluhuoneet sen aurinkoisimmalle puolelle. Sen sijaan keittiö, eteinen, ruokasäilöt ja muut vastaavat tilat voitiin tehdä vähemmän aurinkoiselle puolelle. Lisäksi pihan puolelle oli hyvä tehdä ikkuna ainakin siihen huoneeseen, missä oleskeltiin eniten.⁴⁰⁰ Siikosen mukaan asemasuunnitelmaa laatiessa, tehtiin sitten kokonaan uutta rakennusta tai korjattiin vanhoja, oli piha suunniteltava kokonaisvaltaisesti siten, että myös tulevaisuudessa tarvittavien rakennusten sijoitus huomioitiin siinä.⁴⁰¹ Ohjeilla pyrittiin edistämään työntekoa ja sen tehokkuuden parantamista. Rakennusten sijoitus tontille oli keskityspäätöksen mukaista, mutta asetui toisaalta jossain määrin Arolan kirjan alkuosassa esittämää taloudellista näkemystä vastaan, jonka mukaan tulevaisuutta ei ollut kannattavaa ennakoida liian pitkälle. Voidaan ajatella, että teknisen ja taloudellisen asiantuntijuuden argumentit asettuivat tässä osittain vastakkain saman teoksen sivuilla. Asiantuntijatiedon sidonnaisuus konteksteihinsa on varmasti aiheuttanut myös sekavuutta viljelijöiden keskuudessa,

³⁹⁹ Badermann & Laitakari 1973, 12. Sodan jälkeiselläkin ajalla rakennusten keskityksen hyödyt olivat riippuvaisia tilojen koosta. Alle viiden hehtaarin tiloilla yksittäisrakennukset voitiin tehdä niin halvoista aineista, ettei keskittämällä saatu säästöä rakentamisessa. Yli 20 hehtaarin tiloilla puolestaan näiden rakennusten koko tuli siksi suureksi, ettei keskittäminen saman katon alle enää kannattanut. Paras säästö tilojen keskittämisestä saatiinkin 15–20 hehtaarin kokoisilla tiloilla. Badermann ja Laitakari kuitenkin kirjoittavat, että ulkomaista tuontitavaraa ollut yhdistelmärakennus oli suomalaisille viljelijöille liian radikaali ajatus. Täällä oli totuttu vuosisatojen kuluessa erillisiin rakennuksiin.

⁴⁰⁰ Siikonen 1935, 27–28.

⁴⁰¹ Emt., 28–29.

jotka ovat yrittäneet tulkita näitä omista lähtökohdistaan käsin. Taito lukea asiantuntijoiden näkemyksiä murroksessa olleessa modernin käsiteavaruudessa ei ole ollut aikalaisille itsestäänselvyys.

2.3.2 Maalaiskotien tilaratkaisujen kehittymisestä ja siihen 1930-luvulla vaikuttaneista tekijöistä

Siikonen käytti uudessa oppaassa ensimmäisenä asuinrakennuksen esimerkkinään vuotta aikaisemmin Viipurin maatalousnäyttelyyn suunnittelemaansa mallitaloa. Hänen mukaansa yhden huoneen asunnot sopivat vain tilapäiskäyttöön ja niissä tuli olla aina mahdollisuus laajennukselle. Kaikkein pienimmissäkin asunnoissa piti olla keittiö, kamari ja eteinen sekä tarvittavat komerot ja kellari tai kuoppa. Paremmiin perheen vaatimuksia vastasi kuitenkin talo, jossa oli ”väljä tupa keitto-osastoineen ja kaksi kamaria eteisineen, komeroineen ja kellareineen ... varsinkin, jos ullakolle vielä voidaan tehdä lisähuoneita.” Tarpeettomia huonetiloja ei kuitenkaan pitänyt rakentaa, sillä ne aiheuttivat turhia kustannuksia. Huoneiden kokoa ei myöskään tullut pienentää esimerkiksi vierashuoneen tilan kasvattamiseksi. Esimerkkinä olleessa pohjapiirroksessa oli suuri tupa, erillinen keittiö, makuuhuone, vierashuone sekä eteinen ja komerot. Eteistä lukuun ottamatta kaikissa huoneissa oli lämmityslaite. Lisäksi suunnitelmassa olivat ullakko ja kellari. Huoneiden ihannekorkeudeksi Siikonen määritteli 2,4–2,7 metriä.⁴⁰²

Suunnitelmasta näkyi hyvin, miten huonemäärän kasvaessa keskityspäätteen noudattaminen oli vaikeampaa. Toisaalta pääosa kodin toiminnasta tapahtui tuvassa ja keittiössä, jotka olivat vierekkäin. Muiden huoneiden lämmitys ja esimerkiksi kellarissa käynti kuitenkin vaativat liikkumista huonetilojen, joko tuvan tai eteisen, läpi. Asuinrakennus jakautui tässä selvästi yleisempään ja yksityisempään tilaan. Makuuhuone ja vierashuone olivat talon toisessa päässä vierekkäin, ja niihin ei aiheutunut läpikulkua asumisen toiminnoista lukuun ottamatta lämmitystä. Historiantutkimuksen laajempi ajallinen perspektiivi antaa näköalan siihen, miten 1900-luvun kuluessa kodin tilan funktionalistisuuden korostaminen, muuttamalla tilassa olemista ja toimimista, korreloi esimerkiksi yksilöllisyyden korostumisen kanssa ihmisenä

⁴⁰² Siikonen 1935, 30–31. Lainausta 30.

olemisessa.⁴⁰³ Maalaiskodin tila alkoi 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla muuttua yksityisemmäksi, kun sen toimintoja eriytettiin ja toisaalta työntekoa tehostettiin. Tämä oli yhteydessä ihmisten määrän vähentymiseen kodin piirissä.⁴⁰⁴ Toisaalta moderni tilajärjestys myös toisinsi kodin asukkaiden, kuten emännän ja isännän, taloudellisia, sosiaalisia ja yhteiskunnallisia rooleja. Kansatieteilijä Pia Olsson on tutkinut, miten nämä kodin tilan toisintamat roolit muokkasivat erityisesti naisten kodin kokemusta. Koti ei maalaisnaisten kokemuksissa näyttäytynyt läheskään aina sellaisessa positiivisessa valossa, jossa esimerkiksi 1920- ja 1930-lukujen asiantuntijat sen esittivät. Monien naisten kokemuksissa maalaiskodin määrittämät ja uusintamat roolit tuottivat negatiivisia kovaan työntekoon ja jäykkään patriarkaaliseen hierarkiaan liittyviä kokemuksia. Jopa siinä määrin, ettei moni naisista kokenut asumusta kodiksi. Kodin kokemus onkin sidoksissa historialliseen, yksilölliseen ja yleiseen sekä ajalliseen ja paikalliseen kontekstiinsa.⁴⁰⁵ Maalaiskodin tilan toiminnallinen eriyttäminen ja modernisaatio pikemminkin korosti vallinneita sukupuolirooleja kuin muutti niitä.⁴⁰⁶ Asiantuntijoiden ristiriitaisetkin korostukset yhtäältä työnteon merkityksestä ja tehostamisesta ja toisaalta viihtyisyydestä, joka oli alisteinen seikka työtehoon nähden, eivät välttämättä edesauttaneet modernisoituvan maalaiskodin positiivista kokemista.

Maalaiskodin toiminnallista määrittelyä kuvaa oleskelutilojen lisäksi erilaisten kodin aputilojen tarkoituksen kuvaaminen. ”Eteinen välittää yhteyttä pihasta huoneisiin ja yhdistää yksityiset huoneet huoneistoksi, siksi sen tulisi olla lämmin ja valoisa.”⁴⁰⁷ Ajanmukaisessa maalaiskodissa eteinen sulautui osaksi sisätiloja, mutta toiminnallisesti se jatkoi paritupa-asumisen ”solan” perinnettä. Se toimi liikettä ja toimintaa välittävänä tilana, mutta myös säilytystilana esimerkiksi ulkovaatteille. Eteinen oli aputila muille kodin huoneille. Samalla se edesauttoi kodin hygieniatason kohottamisessa. Muine läheisine aputiloineen eteinen keskitti sekä kodissa likaisuutta aiheuttavat työt että puhdistautumisen ennen yksityisempiin kodin tiloihin astumista.⁴⁰⁸

⁴⁰³ Crang & Thrift 2000, 8–9.

⁴⁰⁴ Vrt. Saarikangas 1993, 114–116. Saarikangas on noteerannut saman ilmiön jo 1900-luvun alun keskiluokan huvilasuunnittelussa.

⁴⁰⁵ Olsson 2009, 40–41. Olsson tutkii artikkelissaan erityisesti toisen maailmansodan jälkeisiä vuosikymmeniä, mutta maalaiskodin keskeiset tilalliset rakenteet ovat varhaisempaa perua, joten ajattelua voi soveltaa myös sotaan edeltävään aikaan; Kodin ja naiseuden problemaattisesta suhteesta ks. myös Saarikangas 2006, 224–228.

⁴⁰⁶ Emt., 229.

⁴⁰⁷ Siikonen 1935, 31.

⁴⁰⁸ Emt., 33.

Yleisesti voi sanoa, että maalaiskodin tiloja oli alettu 1930-luvulta eteenpäin määrittellä ja kuvailla yhä tarkemmin oppaissa. Asiantuntijat määrittelivät huoneita kodin toiminnallisuuden ja asumishygienian näkökulmista, mutta samalla he tulivat määrittelleeksi sitä, miltä huoneissa oleskelun tuli tuntua ja vaikuttaa. Tällä tavoin asiantuntijat siis määrittelivät myös haluttua asumisen kokemusta.

Tuvan Siikonen kehotti tekemään tilavaksi erityisesti sellaisilla pientiloilla, joilla emäntä yksin hoiti kotitaloudenpidon. Tupa toimi tällaisissa tapauksissa samalla keittiönä. Sen piti kuitenkin saada paljon auringonvaloa ja siinä tuli olla ikkuna pihalle päin. Lisäksi kulku eteisestä ja muista huoneista tupaan piti olla sujuva. Myös tuvan töille ja niiden tarvitsemille huonekaluille, kuten kangaspuille tai höyläpenkille, oli järjestettävä tilaa seinustoille. Ruokataloustöille piti varata tila sekä tarvittavat komerot sen läheltä, kun tupa toimi keittiönä. Leivinuunia voitiin käyttää myös lämmityslaitteena. Tuvan viereen tehtävä erillinen, mutta avoin, keitto-osasto oli paras ratkaisu, jos tuvassa ei haluttu hoitaa ruokataloutta. Siihen ei kuitenkaan tullut rakentaa esimerkiksi sänkyjä tai ruokailutilaa. Keitto-osaston suositeltu koko oli 6–8 neliömetriä, jolloin kaikki tarvittavat työtasot, pesupöytä, tavarat, komerot ja liesi olisivat ”käden ulottuvilla”. Tilan piti olla valoisa ja avoin kulku tupaan piti huolen siitä, ettei tilan pienuus kuitenkaan aiheuttanut ilman puutetta. Leivinuunin suuta ei saanut sijoittaa keitto-osastoon. Tupa pysyi erillisen keittotilan ansiosta siistimpänä ja siitä voitiin tehdä hieman pienempi.⁴⁰⁹

Jos kumpikaan edellisistä ratkaisuista ei ollut tyydyttävä, voitiin Siikosen mukaan tehdä erillinen keittiö tuvan viereen. Sen piti olla kooltaan vähintään 8–12 neliötä ja sinne tuli olla kulku suoraan eteisestä. Jos keittiö oli tarpeeksi suuri, sinne voitiin sijoittaa myös leivinuuni. Keittiö tuli tehdä asuinrakennuksen varjoisimmalle puolelle ja mikäli tuvasta ei ollut näkymää pihalle, piti ikkuna sinne tehdä keittiöön. Keittiöön piti varata kaikki tarpeelliset työ- ja säilytyspaikat, mutta ei kuitenkaan esimerkiksi ruokapöytää.⁴¹⁰ Erityisesti viimeisessä vaihtoehdossa keittiö erosi lähtökohtaisesti perinteisestä tuvasta. Keittiö oli ainoastaan työnteon tila, kun taas tuvassa oleskeltiin muutenkin ja toimitettiin myös vapaa-ajan askareita ja se alkoi muistuttaa enemmän nykyaikaista olohuonetta. Tupa säilytti siten puolijulkisen luonteensa maalaiskodissa, vaikkakin muuntuneena. Keittiötupa, keitto-osasto ja erillinen keittiö olivat kolme kodin tilan variaatiota, jotka määrittelivät paljolti myös muiden huoneiden roolia

⁴⁰⁹ Siikonen 1935, 33.

⁴¹⁰ Emt., 33–34.

kodissa.⁴¹¹ Monin paikon Siikosen kirjoittamat ohjeet vertautuvat Herman Muthesiuksen 1920-luvun alun ajatuksiin pientalojen asuinkeittiöstä, tuvasta ja keitto-osastosta. Hän esitti, että kaikissa taloissa oli ”kokoava tila”, joka sananmukaisesti kokosi perheen yhteen töihin, leikkeihin ja sosiaaliseen elämään. Suurehkon asuinkeittiön lisäksi Muthesius kehotti tekemään likaisia töitä varten pienemmän apukeittiön. Myös hänen ajattelussaan nämä tilat olivat ensisijaisesti naisten ja lasten työnteon sekä oleskelun tiloja.⁴¹² Irene Cieraad on kirjoittanut, miten 1900-luvun alkupuolen keittiön ja kotitaloustyön tehostamisen sekä kotiäitiyden (emännyyden) käsitteet ovat voimakkaasti toisiinsa sidottuja.⁴¹³ Siikosen ohjeissa ovat näkyvissä nämä muuallakin Euroopassa esiin nousseet ajatukset kodin tilan järjestämisestä. Yleisesti teknisen suunnittelun periaatteet levisivät läntisessä maailmassa nopeasti jo 1800-luvulla. Rationalisoitu suunnittelu oli kuitenkin aina sidoksissa vallitseviin sosiaalisiin, yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin konteksteihin.⁴¹⁴ Tämä vaikutussuhde näkyy esimerkiksi maalaiskodin sukupuoliroolien tuottamisessa kodin tilan kautta.

Opaskirjaan oli laadittu erillisiä suunnitelmia esimerkiksi keittiössä tarvittavista komeroista ja työpöydistä. Yksityiskohtaisissa suunnitelmissa oli mittojen lisäksi kuvattu se, mitä nämä keittiön elementit pitivät sisällään. Keittiön työpöydästä oli piirretty kaksi versiota: ”Keittiön työpöytä” ja ”Pieni keittiöntyöpöytä”. Piirroksissa oli havainnollistettu esimerkiksi leikkuulautojen paikat, laatikostot, likasangon paikka ja toiminta, kaapit, ulosvedettävä leivinlauta ja hyllyt.⁴¹⁵ Suunnitelmien yksityiskohtaisuus heijastelee aikakauden laboratoriokeittiöajattelua, jossa kotitalouden töiden suunnittelu oli tarkan huomion kohteena.⁴¹⁶ Yksityiskohtien voi nähdä lisääntyneen tässä jälkimmäisessä opaskirjassa verrattuna vuonna 1926 julkaistuun teokseen. Kokonaisvaltainen ja yksityiskohtainen suunnittelu pyrki ennakoimaan pientilan kotitaloudessa tehtäviä töitä mahdollisimman pitkälle. Asuintilassa tulevaisuuteen varautuminen oli turvallisempaa, sillä asuinrakennuksen muutos oli yleensä hitaampaa kuin

⁴¹¹ Vrt. Saarikangas 1993, 123–124. Keittiöiden ja kotitaloustyön asema painottui Saarikankaan mukaan jo Paalasen kokoelmassa *Pienasuntojen tyyppipiirustuksia* vuodelta 1922; Myös Emt., 124–129, painotus jatkui Sosiaaliministeriön vuonna 1934 Paalaselta tilaamassa *Omakotitalojen tyyppipiirustuksia*-kokoelmassa.

⁴¹² Muthesius 1920, 72–73, 74, 79–80.

⁴¹³ Cieraad 2002, 263. Cieraad huomauttaa, että kotiäitiyden ihanteella on pidemmät juuret, jotka ulottuvat 1800-luvun yläluokkaisiin koteihin ja niiden tilajärjestelyihin.

⁴¹⁴ Brown 2000, 195–197. Myös *Pienviljelijän rakennusopin* johdannoksi kirjoitettu V.A. Arolan teksti on selkeä osoitus kontekstien vaikutuksesta suunnitteluun.

⁴¹⁵ Siikonen 1935, 34–35.

⁴¹⁶ Kirsi Saarikankaan mukaan modernisaatio tuotiin suomalaiskoteihin ”keittiön kautta”. Ks. Saarikangas 2011 [2006], 163.

talousrakennusten. Yhtäältä kotitalouden tuottavuutta ei ollut tarpeen kasvattaa ainakaan samassa suhteessa kuin maatalouden, koska elinkeinon kannalta se nähtiin edelleen toissijaisena, vaikka pyrkimyksiä kotitalouden kansantaloudellisen merkityksen nostamiseksi esiintyikin aikalaisten keskuudessa. Pääasia oli helpottaa ja kontrolloida naisten kotityötä siten, että heille jäisi enemmän aikaa tuottavimmille töille. Toisaalta kyse oli myös asumisviihtyvyydestä, jota haluttiin nostaa sen vuoksi, ettei maaseudun väestö muuttaisi liian innokkaasti kaupunkeihin teollisuuden ja palvelualojen houkuttelemana.

Asuintaloon oppaassa suositeltiin tehtäväksi kuivauskomero palomuurin yhteyteen. Maatilan töissä kastuneet ja likaantuneet vaatteet voitiin jättää kuivamaan komeroon. Jos tilaa oli enemmän, voitiin tehdä myös erillinen puhdistus- ja kuivaushuone. Tässä huoneessa oli mahdollista tehdä tilan ”karkeimmat taloustyöt” ja näin tupa tai keittiö eivät sotkeutuneet.⁴¹⁷ Asumishygienian kannalta tällaisten aputilojen suunnittelu ja rakentaminen oli merkittävää. Kodin tilaa jakamalla voitiin konkreettisesti parantaa asujien terveydellisiä olosuhteita. Tämä on hyvä osoitus tilallisuuden konkreettisesta merkityksestä asumisen käytäntöjen muuttamisen ja sitä kautta tilan vaikutuksesta asumisen kokemukseen. Toisaalta ainakin asuntopulan vaivaamissa kaupungeissa konkreettiset muutokset kodin tilojen ahtauteen ja asumishygieniaan jäivät usein vähävaraisten osalta pieniksi.⁴¹⁸ Maatiloilla ne olivat riippuvaisia sekä viljelijöiden tietotaidoista että taloudellisesta pääomasta.

Makuuhuone piti oppaan mukaan sijoittaa talon rauhallisimmalle sivulle ja siinä tuli olla vain yksi ovi ja ikkuna. Käynti keittiöstä tai tuvasta piti kuitenkin olla sujuva makuuhuoneeseen. Huoneen seinätila haluttiin maksimoida kalustusta varten, mutta samalla tilan piti olla ”aurinkoinen ja ilmava”. Tällainen makuuhuone nimittäin toimi usein lastenhuoneena sekä myös emännän huoneena. Huoneeseen tai sen lähelle piti tehdä myös tarpeelliset vaatekomerot. Jos talossa oli toinen makuuhuone, se saattoi samalla toimia isännän huoneena, joten sinne oli oltava käynti eteisestä. Tähän huoneeseen oli hyvä olla käynti myös tuvasta. Toisen makuuhuoneen ei tarvinnut olla kuitenkaan kovin suuri. Esimerkiksi seitsemän neliötä oli riittävä koko tällaiselle huoneelle.⁴¹⁹ Makuuhuonekin oli alkanut saada enemmän huomiota suunnittelujoilta

⁴¹⁷ Siikonen 1935, 35–36.

⁴¹⁸ Malinen 2014, 99–100. Historiantutkija Antti Malinen on tutkinut väitöskirjassaan asumista toisen maailmansodan jälkeisen Helsingin osalta. Asuntopula ja asumishygieniaa koskevat kysymykset olivat kuitenkin ajankohtaisia jo sotien välisellä ajalla eivätkä ne rajoittuneet pelkästään kaupunkiympäristöön.

⁴¹⁹ Siikonen 1935, 37.

hygienian ja rationaalisuuden ohjatessa modernia tilasuunnittelua työn, sosiaalisen elämän ja levon piireihin.⁴²⁰ Tilajako oppaassa toisti sukupuolille asetettuja rooleja kodissa ja kodin töissä, joissa tilan isäntä hoiti julkisen, maatilaa ja pihapiirin ulkopuolella tapahtuneen työn sekä kanssakäymisen ja emännälle oli varattu tilan yksityisempien ja selvästi perheeseen liittyvien toimien hoitaminen. Tämän voi nähdä asetettavan jossain määrin ristiriitaan 1930-luvun puhtaan funktionalistisen kodin kanssa. Historiantutkija Yvonne Hirdman on kirjoittanut, miten esimerkiksi Tukholman asuntonäyttelyssä esitelty utopistinen funktionalistinen kaupunkilaisasunto oli tarkoitettu vapauttamaan naisen kotiäidin roolista. Käytännössä tämä olisi tarkoittanut esimerkiksi perheen lasten lähettämistä sisäoppilaitoksiin.⁴²¹ Suomessa sekä kaupunkilais- että maalaiskoti olivat 1900-luvun alkupuolella luonteeltaan puolijulkisia tiloja, mutta yleinen trendi kulki kohti kodin tilan yksityistymistä. Kirsi Saarikangas on huomauttanut, että kotia ei kuitenkaan tulisi tarkastella vain ilmiöiden paikkana, liian tiukasti määriteltynä linssien läpi, sillä tämä tekee kodin merkityksistä pysyviä. Todellisuudessa merkitykset ovat muuttuvia ja jatkuvassa vuorovaikutussuhteessa toisiinsa kodin asujien ja heidän päivittäisten elämiensä kautta. Siksi Saarikankaan mukaan kodin merkityksiä tulisi tarkastella alati muuttuvina käytössä, kommunikaatiossa, sosiaalisissa suhteissa ja esimerkiksi erojen ja erilaisuuksien tilana.⁴²² Kodin tilan kokemisen kannalta vertailut esimerkiksi Suomen ja muiden maiden, maaseudun ja kaupunkien, yksittäisten suunnittelijoiden töiden ja näkemysten sekä asujien omien kokemusten kesken tuovat esiin sen merkitysten kirjon, jossa maalaiskotia määriteltiin. Yllä Pienviljelijän rakennusopissa esitetty makuuhuoneiden määrittely kuvaa, millainen oli esimerkiksi tilan ja sosiaalisten suhteiden välinen vuorovaikutus maalaiskohteissa.

Maaseudun kotien sosiaaliset suhteet rakentuivat toisin kuin modernismin kaupunkiutopioissa esitettiin. Maalaistaloissa, ainakin isommissa, tarvittiin Pienviljelijän rakennusopin mukaan lisäksi huoneet täysi-ikäisille lapsille ja mahdollisille palvelijoille. Palvelijoille saattoi riittää pieni makuuosastokin, joka oli ”väljän aukon” kautta yhteydessä muuhun huoneeseen. Makuuosaston tilaksi riitti 3–4 neliötä, mutta erillinen palvelijanhuone oli kooltaan 6–7 neliötä. Sen yhteydessä piti olla myös vaatekomero. Pieni huone voitiin lämmittää omalla patterilla tai sijoittamalla huone muurin yhteyteen, mutta yli 7 neliön huone vaati oman uunin. Lisähuoneet oli edullisinta tehdä ullakolle. Ullakkohuoneet yhdistyivät parhaalla tavalla alakertaan, mikäli portaikko

⁴²⁰ Saarikangas 2011 [2006], 162.

⁴²¹ Hirdman 1994, 79. Hirdman viittaa ruotsalaisen arkkitehdin Sven Markeliuksen näkemyksiin.

⁴²² Saarikangas 2006, 237.

lähti tuvasta.⁴²³ Siikonen ei suositellut keskuslämmitystä pieniin asuinrakennuksiin.⁴²⁴ Arkkitehti Yrjö Laine oli kritisoinut vuonna 1929 kirjoituksessaan Kotilieteen maalaistalojen keskittämistä yhden savupiipun ympärille. Hän katsoi, että tämä johti liiaksi tasakokoisiin huoneisiin, joiden käyttötarkoitus jäi suunnittelussa huomioimatta. Laine suhtautui kriittisesti myös ullakolle varattavaan tilaan lisähuoneille, joka hänen mukaansa aiheutti hankaluuksia talojen kattomuodon kanssa eikä tutkimustenkaan mukaan tuonut säästöä.⁴²⁵ On totta, että maatalossa työvoiman tarve oli olennainen tekijä kodin tilan määrittelyn kannalta. Oppaassa esitetyt ohjeet esimerkiksi palvelijan huoneiden rakentamisesta vertautuvat kuitenkin monessa mielessä varhaisempaan porvarillisempaan kaupunkilaiskotiin, joissa palvelijoiden läsnäolo oli ollut olennainen kotien tilaa ja päivittäistä elämää määrittänyt tekijä.

Maalaiskodeissa tilan määrittely tapahtui lähtökohtaisesti työnteon näkökulmasta. Päivittäisen oleskelun tilojen, kuten tuvan, keittiön ja makuuhuoneiden lisäksi tämä tarkoitti monenlaisten aputilojen, komeroiden, kellareiden, varastojen ja työtilojen suunnittelua. Oppaan mukaan esimerkiksi tonttimaan ollessa kalteva tai kuiva, piti maatalon talouskellari ja ”toisinaan” myös varastokellarit tehdä rakennuksen alle. Lisäksi sinne voitiin sijoittaa muita huoneita, kuten leivintupa, maitohuone ja pesutupa. Nämä huoneet tarvitsivat kuitenkin omat ikkunansa ja tällöin kellarista tuli olla myös mahdollisuus vetää viemäri ulos. Mitä enemmän huoneita kellarissa oli, sen paremmat portaat sinne tarvittiin. Pieneen kellariin tai kuoppaan voitiin käydä lattialuukustakin. Varastokellareihin piti lisäksi olla käynti myös talon ulkopuolelta. Kellaritilat tarvitsivat aina oman ilmanvaihtonsa.⁴²⁶ Tällaisilla tiloilla oli kahtalaisia vaikutuksia asumiseen: yhtäältä ne saattoivat vähentää esimerkiksi siivoamisen ja hygienian ylläpidon tarvetta muissa kodin tiloissa, mutta toisaalta ne saattoivat lisätä esimerkiksi liikkumista talon sisällä. Tällä oli merkityksensä siihen, millaisena asuminen modernisoidussa kodissa koettiin.

Maalaiskotien suunnittelussa sovellettiin periaatteita, joissa kodin tilojen keskinäiset suhteet määrittelivät kokonaisuuden toimivuutta. Näillä suhteilla oli suuri merkitys niin töiden tekemisen, asumisviihtyvyyden kuin -terveydenkin kannalta. Yksittäisillä

⁴²³ Siikonen 1935, 37–38.

⁴²⁴ Emt., 39.

⁴²⁵ Laine, Yrjö. ”Kuviteltua säästämistä maaseudun rakennustöissä.” *Kotiliesi* 8/1929, 296–299, 318. Laine ei tarkentanut tarkoittiko hän säästöllä rakennuskustannuksia vai esimerkiksi kotitalouden töissä syntyneitä säästöjä.

⁴²⁶ Siikonen 1935, 38.

huoneilla ja niiden eri elementeillä oli vaikutuksia asuinrakennuksen kokonaisuuteen. Huonetilan kasvu mahdollisti toisaalta erilaisia kalustuksia, mutta asetti samalla vaatimuksia esimerkiksi lämmityksen suhteen. Täysi-ikäiset eri sukupuolta olevat perheenjäsenet tarvitsivat omat huonetilansa – modernissa yhteiskunnassa ei voitu elää enää vain yhdessä tuvassa. Valoisuuden merkitys oli tärkeä sekä työnteon että terveyden kannalta. Toisaalta auringonvalon korostuminen kirjan teksteissä kertoo, että sähkövalaistuksen hankkiminen ei ollut vielä mahdollista läheskään kaikille. Vielä 1930-luvun jälkimmäisellä puoliskolla sähkövalo olikin keskimäärin vain joka kolmannessa maalaiskodissa, joskin alueelliset erot olivat suuria.⁴²⁷

Käytännöllisyyden ja tarkoituksenmukaisuuden lisäksi rakennuksista haluttiin kauniita sekä sisältä että ulkoa. Siikosen mukaan tämä pyrkimys näkyi myös edellisten sukupolvien kohdalla, ja voitiin havaita esimerkiksi tarkastelemalla vanhoja talonpoikausrakennuksia ja niiden sijaintia pihapiireissä. Rakennuksen kauneus ja käytännöllisyys eivät silti saaneet olla ristiriidassa. Tämä ei kuitenkaan yleensä ollut ongelma, sillä kauneus oli koruttomuutta ja yksinkertaisuutta, ei ”monimutkaisia muotoja eikä turhaan erikoisuuden tavoittelua.” Rakennuksen tuli ”olla rauhallinen ja selväpiirteinen ja sen pitää kuvastaa vakavaa ja tervettä elämää eikä suinkaan vaikuttaa huvilalta tai muulta tilapäisrakennukselta. Sen tulee olla rehellisesti sitä mitä on.”⁴²⁸ Siikosen näkemyksissä on selvä modernististen periaatteiden kaiku, mutta samalla ne kiinnittyvät perinteisiin rakentamisen tapoihin. Kodin tilajako alkoi keskittyä keittiön ja tuvan ympärille eritoten näiden toiminnallisista perusteista. Toisaalta yksinkertaisuus ja koristelemattomuus edusti Siikosen ajattelussa lähtökohtaisesti perinteistä rakentamisen tapaa, ei modernia. Periaate oli samanlainen kuin kansainvälisen modernismin uutena esittämässä ideologiassa. Sisältö määräsi muodon myös maalaistalossa ja koruton sekä yksinkertainen julkisivu kuvasti talon asukkaiden ”vakaata” ja ”tervettä” asumisen tapaa. Siikosen ja muiden ammattilaisten esittämät ajatukset yksinkertaisuudesta historiallisena perinteenä rikkovatkin käsitystä modernista arkkitehtuurista perinteet katkovana voimana. Vaikka rakennusaineiden ja -tekniikoiden suhteen näin tapahtui ja uusien funkisrakennusten ulkomuoto oli todella erilainen, ei ideologisessa mielessä modernismi ollut vastakkaista verrattuna perinteisenä esitettyihin

⁴²⁷ Harmaja, Laura. ”Onko meillä malka omassa silmässä?” *Kotiliesi* 8/1939, 297–299; Erkki J. Kinnusen vuonna 1936 palstaviljelijöiden eli köyhimpien kunnan avustuksilla tai aivan sillä rajalla elävien parissa suorittaman tutkimuksen mukaan näillä tiloilla oli ”hyvä” valaistus 21,9 prosentilla, ”keskinkertainen” 59,1 prosentilla ja ”huono” 19 prosentilla tutkituista taloista. Tutkimuksessa ei kuitenkaan kuvata talojen valaistusmenetelmiä. Ks. Kinnunen, Erkki J., ”Palstaviljelijäperheiden asunto-olot.” *Sosiaalinen aikakauskirja* 7/1937, 411.

⁴²⁸ Siikonen 1935, 88.

maataloihin. Maalaiskodin tilan modernisaatio tapahtui suunnittelijoiden ja asukkaiden välisissä sekä keskinäisissä sosiaalisissa konteksteissa. Suunnittelupöydän lisäksi kodin tila tuotettiin päivittäisessä elämässä. Siksi maalaiskodin tila näyttäytyi 1920- ja 1930-luvuilla perinteen ja modernin välissä merkityksiään hakeneena ja saaneena.

Siikonen kehotti Pienviljelijän rakennusopissa voimakkaasti viljelijöitä hankkimaan suunnitelmat rakentamista varten. Tämä tarkoitti ammattimiehen laatimia pohja-, julkisivu- ja erikoispiirustuksia sekä työselitystä ja kustannusarviota. Erityisesti kokemattomien rakentajien oli syytä kutsua ammattilainen paikan päälle valmistelemaan rakennushanketta sekä myös valvomaan ja johtamaan sitä työn kestäessä. Jos kuitenkin asiantuntijaa ei ollut mahdollista saada paikalle, oli suunnitelmat ja muut tarvittavat dokumentit hankittava muilla keinoilla. Tällöin Siikonen neuvoi hankkimaan piirustukset ”jostain mallipiirustuskokoelmasta, jollaisista mainittakoon valtion kustannuksella toimitettu laaja kokoelma ”Pientilojen rakennuspiirustuksia”, johon tämän kirjan tekstissä ja kuvien yhteydessä usein viitataan.”⁴²⁹ Näin uusi rakennusopas sekä rakennuspiirustuskokoelma oli kiinnitetty 1930-luvun alussa eksplisiittisesti yhteen toistensa kanssa.

Tyypisuunnitelmien sekä rakennusoppaan uudistamispyrkimykset niin Pienviljelijäin Keskusliiton sisällä kuin laajemmin maatalousjärjestökentällä tapahtuivat samaan aikaan taloudellisen lama-ajan kanssa. Tämä kiristi jo valmiiksi järjestöjen kitkaisia välejä. Kampppailua käytiin rahasta sekä vaikutusvallasta eikä yhteistyöhankkeilla ollut aluksi kovin suuria menestystoiveita. Toisaalta pitkittyessään lama pakotti osallisia miettimään asioita uudestaan ja parantamaan yhteistyötä. Tavallaan lopulta oli Pienviljelijäin Keskusliiton eduksi, että se oli ehtinyt perustaa rakennustoimiston jo vuonna 1929 sekä ryhtynyt ainakin suunnitteluasteella uusimaan piirustuksia sekä rakennusopasta. Näin se sai vahvemman jalansijan järjestöjen yhteistoiminnassa. Vaikka liiton rakennustoimistolla ei lopulta ollut sinänsä suurta roolia uuden kokoelman ja oppaan laatimisessa, toimi liitossa aiemmin tehty työ kuitenkin pohjana tälle. Lisäksi on ilmeistä, että Siikonen sekä Åberg nähtiin riittävän ulkopuolisina järjestöjen välisissä kiistoissa ja heidät voitiin näin ottaa laatimaan uusia suunnitelmia ja opasta, vaikka kummallakin oli jo taustaa yhteistyöstä Pienviljelijäin Keskusliiton kanssa. Ratkaisevinta asiassa lienee kuitenkin ollut heidän laaja ammattitaitonsa ja -kokemuksensa.

⁴²⁹ Siikonen 1935, 89–90. Laina 90.

2.4 Kriittisen regionalismin piirteet rakennusneuvonnan avulla tuotetussa maalaiskotien modernisoinnissa

Olen kuvannut ja analysoinut tässä luvussa 1920- ja 1930-lukujen aikana maaseudun rakennustoiminnassa tapahtunutta kehitystä Pienviljelijäin Keskusliiton kautta suhteessa muihin maatalousjärjestöihin ja yleisempään maatalousneuvonnan kenttään. Liitto kehitti varsin nopeasti tämän maatalouden ja maaseudulla asumisen kannalta tärkeän osa-alueen merkittäväksi osaksi toimintaansa. Toiminnan kehittämisessä hyödynnettiin runsaasti rakennusalan asiantuntijoita sekä yhteistyötä muiden maaseudulla toimineiden järjestöjen kanssa. Liitolla oli myös omat motiivinsa ja todistelemalla toimintansa tehokkuutta se halusi vakuuttaa valtion viranhaltijat ja poliitikot siitä, että sen toimintaa kannatti rahoittaa jatkossakin. Samalla kilpailtiin toisten järjestöjen kanssa valtion määrärahoista. Maalaiskodin ja asumisen muutoksen sekä siitä seuranneen sosiomateriaalisen kokemusrakenteen muutoksen kannalta kursein, oppain ja esimerkein levitetty ajatukset modernisaatiosta olivat avaintekijöitä viljelijöiden asenteiden ja ajatusten muokkaamisessa. Toiminta oli asiantuntijavetoista, mutta viljelijöillä, sekä naisilla että miehillä, oli mahdollisuuksia olla myös aktiivisia ja omavaltaisia toimijoita. Tämä korostui esimerkiksi tyyppillisissä paikallisia oloja ja -perinteitä modernisaation tuomien uutuuksien kanssa yhteensovittaneissa asiantuntijanäkemyksissä.

Asumisen modernisaation näkökulmasta rakennusneuvonta oli avainasemassa kodin tilojen muutoksessa. Ilman henkilökohtaista neuvontaa, opaskirjoja ja tyyppi- tai mallisuunnitelmia ei maalaiskotien muutos olisi edennyt kovinkaan nopeasti, jos kohta muutos oli valistuksesta ja neuvoista huolimatta hidasta. Omatoimisuutta haittasi varojen puute, joka näkyi kiihtyvänä muuttoliikkeenä kohti kaupunkeja ja taajamia. Vaikka toinen maailmansota aiheutti hidastumista muuttoliikkeeseen ja sotien välisellä ajalla laadituista suunnitelmista ja rakennusoppaista oli suuri apu sodan jälkeisessä jälleenrakennus- ja asutustyössä. Ajatusta itsenäisestä pienviljelijästä ylläpidettiin aina 1960-luvulle saakka, mikä näkyy myös sotien jälkeisellä ajalla tuotettujen rakennusoppaiden ja tyyppisuunnitelmien kautta. Lisäksi jo 1930-luvulla tehostettu asutustyö antoi oivan pohjan sodan jälkeisen ajan toiminnalle. Kodin tilan funktionaalinen tyyppittely ja standardisointi alkoivat ohjata päivittäisen asumisen tapoja ja käytäntöjä. Tällä oli vaikutusta niin kodin tilojen luonteeseen akselilla yksityinen-julkinen, sukupuoliroolien määrittämiseen kodin piirissä kuin ihmisten henkilökohtaiseen kokemukseen asumisesta. Muutoksessa ollut kodin tila muodosti fyysisten lisäksi sosiaaliset ja kulttuuriset rakenteet, joissa asumisen kokemus saattoi toteutua.

Kotitalous- ja maataloustyön tehokkuus ja kotien viihtyisyys eivät kuitenkaan yleensä olleet aikalaisajattelussa toisiaan vastaan asettuneita tekijöitä. Molempia haluttiin edistää, joskin etenkin 1930-luvun alun lama-aikoina taloudelliset näkemykset korostuivat sillä tavalla, että maataloudellisen tuotannon määrällistä ja laadullista nostamista tuotiin esiin vahvemmin myös asumisen suunnittelun läpi.

Tilan sosiaalisen tuottamisen näkökulmasta neuvontatoiminta näyttäytyy tärkeänä. Sen avulla voitiin edistää paitsi tilan representaatioiden leviämistä ja tulkinnan taitojen kehittymistä viljelijöiden keskuudessa myös maalaiskodin käsittämistä representaation tilana ja tilallisten käytäntöjen muodostajana. Taustalla vaikutti olennaisesti ajatus itsenäisistä pienviljelijöistä kansakunnan selkärangan muodostavana yhteiskuntaluokkana. Jotta tämä olisi voinut toteutua, täytyi tämän ihmisjoukon identiteetti muodostaa sellaiselle pohjalle, jossa yhteisesti jaetut kokemukset levittäytyivät tarpeeksi laajalle. Maanviljelijäys muodosti tässä yhden ulottuvuuden. Asumisen kokemus modernisoidussa maalaiskodissa oli myös yksi näistä jaetuiksi tarkoitetuista kokemuksista. Toisin sanoen, se tuotettiin sosiaalisesti. Kirjallisin keinoin esitetty moderni maalaiskoti alkoi representoida pienviljelijyyttä ja tuotti omiin materiaalsiin ja ideologisiin määrittelyihinsä rajautuvaa kokemusta. Tämä kokemus esitettiin asiantuntijoiden kirjoituksissa ennen muuta rationalisoidun maalaiskodin piirissä tapahtuneen työnteon kautta, joka mahdollistui rakentamisen ja asumisen laadun kohottamisella. Järkipäristetty maatalouden ja kotitalouden työ puolestaan antoi mahdollisuuden lisääntyneelle vapaa-ajalle kodin piirissä, jolloin kysymykset asumisviihtyvyydestä saivat myös tilaa nousta esiin. Koti rationalisoituna tehokkaana työnteon sekä levon ja vapaa-ajan tilana muodosti kehän, jossa kodin tilaa modernisoitiin.

Käytännössä maalaisasuntojen modernisointi sidottiin yhteen perinteisten ja paikallisten rakennustapojen kanssa. Tämä oli oikeastaan ainoa keino edistää modernisaatiota maaseudulla ja sopii myös myöhempään kriittisen regionalismin lähtökohdista tehdyn tutkimuksen muodostamaan tulkintaan modernisaatiosta. Siinä missä käsite asetettiin arkkitehtuurin piirissä myöhemmin paikallisuutta korostavaksi sekä globaalia ja universaalia modernismia vastustavaksi, oli suhtautuminen 1920- ja 1930-lukujen asiantuntijapiireissä pikemminkin yhteensovittelevaa uuden ja vanhan välillä. Pienviljelijäluokka oli niukasti toimeentulevaa ja heillä ei ollut mahdollisuuksia investoida suuria summia rakennuksiin. Toiseksi rakentaminen tapahtui jo vanhastaan vähitellen eikä kaikkia uutuuksia edes aina ollut mahdollista hankkia paikallisesti. Asenneilmapiirin muuttamisessa uutuuksia kohtaan rakennusneuvonta oli kuitenkin tärkeässä asemassa. Myös taloudellisia tukimuotoja kehitettiin laina- ja

palkintojärjestelmien avulla. Laajamittainen tiedon levittäminen ja kansanvalistus niin yksilöllisemmässä kuin erilaisten massatapahtumien muodossa teki etenkin nuoremista sukupolvista vastaanottavaisempia uudistuksille. Neuvontajärjestelmä ja asiantuntijatieto loivat myös niitä esimerkitä, joita esimerkiksi modernille tilasuunnittelulle ja uutuuksien sekä perinteen visuaaliselle kuvaamiselle annettiin. Muun muassa näitä merkityksiä analysoin työn seuraavassa luvussa. Asiantuntijoiden määrittelemät modernin asumisen muodot alkoivat myös määrittää asumisen kokemusta: asuinolosuhteet ja kokemus asumisesta alkoivat vertautua oppaissa ja näyttelyissä tarjottuihin uusiin malleihin ja ihanteisiin.

3 MAALAIKODIT 1920- JA 1930-LUKUJEN VISUAALISESSA KULTTUURISSA – SUUNNITTELUN JA DOKUMENTAATION KUVIA KODIN TILASTA

Arkkitehtuurilla ja sen kuvallisella esittämisellä on pitkä suhde, mihin jatkumoon valokuva syntyessään 1800-luvulla asettui. Valokuva mahdollisti aiempaa laajemman katseen menneisyyteen, kun sen avulla alettiin tallentaa nykyhetkiä ajassa ja tilassa. 1920- ja 1930-luvuilla kuvallisuuden yleistyminen julkaisuissa antoi mahdollisuuden esittää moderneja ”tulevaisuuden” koteja ja esimerkiksi Bauhaus-koulun modernistit antoivat ison painoarvon valokuvaamisen menetelmien ja aiheiden kehittämiseksi. Tässä suhteessa valokuva asettui tulevaisuutta kuvaavien suunnittelukuvien paralleliseksi. Arkkitehtuuria voi lähtökohtaisesti pitää materiaalisen kulttuurin ohella visuaalisena. Rakennuksia on jo varhain alettu suunnitella piirtämällä. Tarkoituksena on ollut havainnollistaa niiden estetiikkaa, rakenteita sekä toiminnallisuutta. Suunnittelukuvia voidaan näin ajatella tulevaisuusorientoituneina. Niiden tarkoitus on ollut legitimoida rakennettavaksi aiotun rakennuksen ulkomuoto ja rakenne niin tilaajalle, julkiselle vallalle kuin muulle yleisölle.⁴³⁰ Tällaisesta tematiikasta arkkitehtuurin ja sisustuksen kohdalla on kirjoittanut esimerkiksi historiantutkija Deborah Sugg Ryan brittiläisiä uustudorilaisia (Tudorbethan houses) 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alkuvuosikymmenten lähiötaloja koskevassa tutkimuksessaan.⁴³¹ Tämän luvun analyysikohteena ovat maalauskodin tilan modernisaatiota edistäneet malli- ja tyyppisuunnitelmat sekä 1920- ja 1930-lukujen maalaisrakennuksia esittäneet valokuvat. Kummassakin asumisen merkityksiä välittäneissä visuaalisissa representaatioissa perinteenä ja modernina esitetty asuminen sulautuivat yhteen. Maaseudun asumiseen liittyvän visuaalisen kulttuurin analyysi auttaa ymmärtämään työn viimeisessä luvussa käsiteltäviä modernisoituvan asumisen kokemiseen liittyviä elementtejä, sillä

⁴³⁰ ”Huonekaluteollisuutemme tyylipyrkimyksistä. Taideteollisuusyhdistyksen viimeisen piirustuskilpailun johdosta”, *Domus: aikakauslehti sisustustaidetta, taideteollisuutta, maalans- ja kuvanveistotaidetta varten*, 4/1932. Artikkelin kuvastaa aikalaisten käsitystä suunnittelun historiallisesta kehittymisestä; Teknisen suunnittelun historiasta yleisellä tasolla ks. Rovida 2013, passim.

⁴³¹ Sugg Ryan 2011, 217–218.

visuaalisten representaatioiden kautta tuotettiin myös tilan kokemisen ja muistelemisen rakenteita.

Kuvallista menneisyyden dokumentointia voi tarkastella samanlaisen representaatioiden logiikan kautta: piirroksilla asiantuntijat tavoittelivat menneen tallentamisen lisäksi sen tutuksi tekemistä eri yleisöille, kuten toisille tutkijoille sekä kansalle laajemmin. Myös nämä kuvat legitimoivat sitä tulkintaa, jota perinteen ja modernin tallentajat ja esittäjät halusivat edustaa. Valokuvien tavoin niiden kautta rakennettiin modernin visuaalista merkitysjärjestelmää ja moderneja tilallisia käytäntöjä. Tavoitteena oli saada kuvien katsojien hyväksyntä niiden esittämille asioille. Samalla tiedon visuaalinen esittäminen, kodifikaatio, rationalisointi ja standardisointi ovat olleet vallankäyttöä, ammatillistumista ja tietoa koskevan osaamisen määrittelyä sekä rajaamista. Siten kodin tilaa koskeva arkinen käytännön tieto sekä asiantuntijatieto alkavat eriytyä.⁴³² Kotia ja asumista on modernismin aikakaudella vaikea kuvitella ilman niiden visuaalisia esityksiä.

Työni toinen analyysiluku käsittelee maalaiskodin tilan modernisaation visuaalista hallintaa. Olen jakanut luvun kahteen suurempaan kokonaisuuteen, joista ensimmäisessä käsittelen rakennusten tyyppipiirustusten kautta tulevaisuusorientoitunutta tilan hallintaa. Esimerkkitapaukseksi nousevat ennen kaikkea 1930-luvun alun Pientilojen rakennuspiirustuksia -kokoelman piirustukset⁴³³, mutta käytän myös 1930-luvun lopun Maa- ja metsätalousministeriön alaiseen asutustoimintaan⁴³⁴ tarkoitettuja tyyppisuunnitelmia.⁴³⁵ Piirustukset ja niihin yhdistetty valintaopas oli sidottu maataloudelliseen järjestö- ja neuvontatoimintaan sekä yleisempiin rakennusoppaisiin, joita käsiteltiin työn ensimmäisessä luvussa. Jonkinlaisen käsityksen rakennusneuvonnan mittakaavasta saa tarkastelemalla tilastoja 1920-luvun jälkimmäiseltä puoliskolta. Pienviljelijäin Keskusliitto oli levittänyt jo vuosien 1926–1930 aikana varhaisempia tyyppipiirustuksia ja oppaita seuraavasti⁴³⁶:

⁴³² Henderson et al. 1998, 15–16. Sosiologi Kathryn Henderson kanssakirjoittajineen on huomauttanut, miten tällainen tiedon kodifikaatio yhdessä ammatillistumisen kanssa rajaa ihmisiä tiedon ulkopuolelle; Tarkemmin asiantuntijoista, funktionalismista ja yhteiskunnasta ks. myös Jadelius 1987, 156–157 sekä 166–167.

⁴³³ KA, RH, Rakennushallituksen piirustukset II, Ii Muut rakennukset, Iie Tyyppitalot ja muut rakennukset.

⁴³⁴ KA, MM, MMT, Ic. Asutushallitus I.

⁴³⁵ Siikonen 1932. Valintaoppaasta otettiin painokset 1931, 1932 ja 1934. ks. Saarikangas 1993, 87, 242–245, 395.

⁴³⁶ KA, PKA, Dc:1, Toimintakertomukset (1922–1944), Pienviljelijäin Keskusliiton vuosikirjat 1926–1930, Helsinki: Yhteiskirjapaino osakeyhtiö. Liiton tilastointi muuttui 1930-luvulla ja erityisesti sen

Vuosi	1926	1927	1928	1929	1930
Levitettyjä piirustuksia	1937	1348	3559	1247	1312
Levitettyjä oppaita (Pienviljelijän rakennusopas)		1239	714	446	244

Taulukko 2. Pienviljelijäin Keskusliiton levittämät rakennuspiirustukset ja -oppaat 1926–1930.

Luvut eivät ole suuria verrattuna esimerkiksi pienviljelijäväestön tai liiton jäsenien määrään. Pienviljelijäin Keskusliitossa oli vuonna 1930 paikallisyhdistyksiä 791 ja jäseniä 30 993.⁴³⁷ Lisäksi 1920-luvun lopulla alkaneen taloudellisen taantuman vaikutus näkyy selvästi. Yhteismäärä nousi viiden vuoden aikana kuitenkin jo merkitsevälle tasolle, sillä levitettyjen suunnitelmien määrä oli 9 403 ja oppaiden 2 643 kappaletta. Ihanteellinen maaseudun asumus representoitiin visuaaliseen suunnitteluaineistoon, jota systemaattisesti levittämällä voitiin edistää ajanmukaisen suunnittelun ja rakentamisen ajatusten siirtämistä laajemmin kansan pariin. Vuoteen 1932 mennessä rakennuspiirustuskokoelmaa oli levitetty yli 10 000 kappaletta ja Pienviljelijäin Rakennusopasta miltei 6 000 kappaletta. Tästä voidaan päätellä, että esimerkiksi rakennusoppaita oli levitetty paikallisyhdistysten lisäksi myös yksittäisille viljelijöille. Luvun tarkoitus on syventää kuvaa maaseudun kodin tilan modernisaatiosta, johon työn johdannossa ja ensimmäisessä osiossa liitin maataloudellisen järjestötoiminnan parissa tapahtuneen rakennusneuvonnan, maalauskoteja käsitelleet julkaisut sekä kotien modernisointiin tähänneet näyttelyt, kilpailut ja kurssit.

Tyyppi- ja mallipiirustusten tarkastelu osoittaa kodin tilan modernisaation edistämisen lisäksi, miten talonpoikaiseksi perinteeksi esitetty tilallisuus kulkeutui osaksi modernin kuvallisuutta. Suunnitelmat voidaan luokitella modernin ja perinteen yhdistelmänä johdannossa esitellyn anti-modernin modernismin käsitteen alle. Deborah Ascher Barnstonen mukaan tässä edullista asumista 1920- ja 1930-luvuilla tavoitelleessa länsieurooppalaisessa asunosuunnittelun tavassa yhdistyivät kolme leimallisesti ylikansallista tekijää: asuntopulaa aiheuttaneet tekijät sekä niiden poliittiset ja

oman rakennustoimiston perustamisen jälkeen. Tällöin alettiin tilastoida toimiston tekemien suunnitelmien ja toimituspäivien määrää. Tehtyjä suunnitelmia ei voi aineiston perusteella suoraan todentaa tyyppisuunnitelmiksi, vaikka ne todennäköisesti ovat olleet ainakin työn pohjana. Levitetyistä oppaista ei pidetty enää tilastoa. Lisäksi liitto tilastoi muiden toimihenkilöiden tekemiä rakennus- ja korjaussuunnitelmia. Lukumäärät liikkuivat vuosittain muutamissa sadoissa.

⁴³⁷ Santonen 1971, Liite III, Taulukko 2 Pienviljelijäjärjestöt.

arkkitehtuurilliset ratkaisut.⁴³⁸ Suomalaisella maaseudulla suoranaista asuntopulaa suurempi tekijä oli kuitenkin asumisen heikko laatu ajan uusilla standardeilla mitattuna. Kyse oli ennen muuta asumisterveydellisistä tekijöistä, mutta myös kotityön edellytysten parantamisesta sekä viihtyisyyden lisäämisestä. Asian ratkaisemiseksi sovellettiin silti Suomessakin hyvin pitkälti Barnstonen esittämiä viitekehyksiä, kuten raittiin sisäilman saannin korostamista sekä asumisen ja rakentamisen edullisuutta kaikille sosiaaliluokille. Näin ylikansalliset rakentamisen periaatteet kulkeutuivat osaksi maaseudun asumista.

Tämän luvun jälkimmäisellä puolella analysoin modernisaation visuaalista hallintaa valokuva-aineistoni kautta. Yhtäältä katson kuvia (sosiaalisena) dokumentaationa siitä, millaisena menneisyyden ”talonpoikaiseksi perinteeksi” nimetty asuminen nähtiin. Analysoin myös sitä, miten valokuvalliset representaatiot esittivät ja edistivät modernisaatiota. Kysyn siis molemmilta kuva-aineistoilta samoja kysymyksiä, mutta niissä painottuvat eri näkökulmat. Analyttisestä kategorisoinnistani huolimatta, kuva-aineiston yksittäiset kuvat sisältävät usein sekä perinnettä että modernia. Historiantutkija Tiina Männistö-Funk on väitöskirjassaan osoittanut, kuinka häilyviä käsitteelliset rajaukset esimerkiksi perinteen ja modernin suhteen ovat. Vaikka hän on käsitellyt asiaa abstraktimmalla tasolla, koskee tämä sama epämääräisyys monesti valokuvien sisältöjä ja oletettua indeksisyyttä.⁴³⁹ Yhdessä kuva-aineistoni valottavat 1920- ja 1930-luvuilla kehittymässä ollutta maalaiskoteja koskevaa visuaalista kulttuuria. Tämä kulttuuri vaikutti siihen, millaisena maaseudun kodit alettiin nähdä ja minkälaisien oletusten ja odotusten läpi niissä asumista alettiin tulkita. Siten maalaiskoteja koskenut visuaalinen kulttuuri kiinnittyi myöhempään asumisen muistelukerontoihin sekä laajempaan asumisen kokemusrakenteeseen.

Työni teoreettisessa kehyksessä tulkitsen visuaalista aineistoa ensisijaisesti tilan representaatioina. Lefebvren jaottelua noudattaen kuvalliset suunnitteluaineistot kuuluvat tilan representaatioihin.⁴⁴⁰ Samalla läsnä ovat kuitenkin myös tilan sosiaalisen tuottamisen teorian kaksi muuta elementtiä: tilalliset käytännöt sekä representaation (eletyt) tilat. Sotien välisellä ajalla tuotettu visuaalinen aineisto oli fyysisten kodin tilojen tuottamisen lisäksi yhtä lailla yhteiskunnan tilallisen käytännön tuottamista

⁴³⁸ Barnstone 2014, 89–90.

⁴³⁹ Edwards 2014, 20–21. Edwardsin mukaan valokuvat sisältävät aina enemmän kuin pelkän aiotun kameran kohteen. Männistö-Funk 2019, 67. Tiina Männistö-Funk on valottanut tutkimuksissaan hyvin kansanomaisen ja ylikansallisen vuorovaikutusta 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla ja osoittanut, miten tiukkoja rajanvetoja näiden välille on vaikea tehdä. Ks. myös Männistö-Funk 2014, 34.

⁴⁴⁰ Lefebvre 2013 [1974, 1991], 38–39.

esimerkiksi pienviljelijyyden, emännyyden ja muiden maalaiskoteihin kytköksissä olevien identiteettien muodossa. Dokumentaariset valokuvat puolestaan tuottivat selvemmin representaation tilaa, jossa arkiset toimet tilassa näyttäytyivät rituaalisten merkitysten kautta, kun kuviin tallennettiin perinteistä asumisen tapaa.⁴⁴¹ Kuvat myös ohjasivat sitä, miten menneisyyden tilaa muisteltiin.⁴⁴² Näin ollen valokuvissakin esiintyvät Lefebvren jaottelun kaikki osa-alueet. Vastaavasti pohjapiirroksot olivat representaation tilaa, jossa esitettiin ihanne asumisesta ja olemisesta maalaiskodissa. Päivittäiset käytännöt ruuanlaittoineen, pyykinpesuineen sekä yleisemmin työn ja liikkeen tilallinen määrittely oli sidottu yhtäältä perinteeseen ja toisaalta tulevaan. Toisin sanoen, erityisesti suunnittelun asiantuntijat, virkahenkilöt sekä päätöksentekijät pyrkivät määrittelemään tilaa myös ajallisesti menneessä ja tulevassa. Määrittelyvaltansa kautta he hallitsivat tilallista kulttuuria osoittamalla sen, mitkä asumisen tavat ja materiaaliset elementit kuuluivat menneeseen ja mitkä tulevaan.

Visuaalisen kulttuurin kehittyminen ja voimistuminen oli leimaa antava ilmiö sotien väliselle ajalle Suomessa. Esimerkiksi Suomen Kuvalehden painosmäärä oli 23 000 kappaletta vuonna 1918 ja vastaavasti 161 000 kappaletta vuonna 1934. Vuoden 1933 vuosikerrassa oli yhteensä 1 800 sivua ja jo kuusituhatta kuvaa. Lisäksi vuosien 1925 ja 1929 välillä Suomeen perustettiin yli kaksisataa graafista laitosta valokuvien valmistamiseen.⁴⁴³ Ajoittain aikakaus- ja ammattilehdet järjestivät erityisiä kilpailuja rakennus- ja sisustuspiirustusten aikaansaamiseksi. Esimerkiksi Kotiliesi järjesti 1928 kilpailun maaseudulle tarkoitetuista 2–3 huoneen asunnoista.⁴⁴⁴ Valokuvaaminen ja kuvien julkinen käyttö lisääntyivätkin merkittävästi tutkimuksen kohteena olevalla ajanjaksolla. Yhteiskunta visualisoitui voimakkaasti ja kuvallisuudesta tuli arkipäivää. Vertailu Rakennustaidon kuvituksen kehittymisestä osoittaa, että kuvien määrä yli kaksinkertaistui sotien välisellä ajalla. Lisäksi käy selväksi, että valokuvien määrä kasvoi voimakkaasti. Lehden vuoden 1920 ensimmäisessä numerossa ei ollut ainuttakaan valokuvaa (muutama valokuvasta piirretty/painettu kuva löytyi mainoksista). Kaikki numeron piirroskuvat olivat samaan artikkeliin liittyviä teknisiä piirustuksia.

⁴⁴¹ Tuomaala 2004, 233; Ollila 2010, 78; Hobsbawm 2012 [1983], 1–3, 5. Eric Hobsbawm on tehnyt eron perinteen ja tavan välillä: perinteet ovat muuttumattomia ja tavat joustavampia mahdollistaen muuttumisen.

⁴⁴² Bate 2010, 250; Cadava 1997, xxiv–xxvi; McTighe 2012, 201.

⁴⁴³ Vuorenmaa 1992, 376.

⁴⁴⁴ ”Kotilieden piirustuskilpailu 2–3 huoneen omakotirakennuksia maaseudulle, kilpailujulistus.” *Kotiliesi* 9/1928, 294. Suunnitelmat oli tarkoitettu sellaisille talouksille, joiden elinkeinona ei ollut maatalous. Kilpailua mainostettiin muissakin lehdissä. Ks. esim. Mainos: Kotilieden piirustuskilpailu 2–3 huoneen omakotirakennuksia maaseudulle. *Arkkitehti* 5/1928.

Piirroksia oli yhteensä yhdeksän ja mainoskuvia seitsemän. Kaiken kaikkiaan kuvia oli tässä lehdessä kuusitoista. Vuoden 1939 ensimmäisessä numerossa kuvia oli jo neljäkymmentäyksi. Näistä valokuvia oli kaksikymmentäkolme ja piirroksia seitsemän. Mainoskuvia oli yksitoista, niistäkin neljä valokuvia. Numeron valokuvat jakautuivat kahteen laajaan artikkeliin: New Yorkin maailmannäyttelystä kertovaan sekä Viipurin uutta rakennuskantaa esitelleeseen kirjoitukseen. Maailmannäyttelyartikkelin valokuvista seitsemän esitti näyttelyssä esillä olleita pienoismalleja.⁴⁴⁵ Valokuvaa-minen helpottui ja painotekniikka kehittyi samaan aikaan kuvallisen esittämisen kasvun kanssa.

Pohjapiirrosten analysointi perustuu sekä niiden tekstein että symbolein ilmaistuun tilanjakoon ja -määrittelyyn. Lähteenä ne ovat siten moniulotteisia: sekä visuaalista että kirjoitettua kieltä. Yksittäiset huonetilat on eroteltu piirustuksissa muista huoneista piirtämällä väliseinät selvästi. Toisinaan yksittäisten huoneiden kohdalla on myös kirjoitettu määre tilan luonteesta; kuten keittiö, tupa tai varasto. Myös suunnitelmiin piirretyt huonekalut ja kiinteän sisustuksen osat voivat viitata tilojen funktioihin. Maalaiskodin tilallisessa järjestyksessä pidän selvästi ”perinteistä” ja ”modernia” erottavana tekijänä tilan keskitysperiaatteen soveltamista erilaisten materiaalien modernin merkkien lisäksi. Tämän periaatteen mukaan huonetilat pyrittiin koostamaan yhden muurin ympärille. Periaate alkoi ohjata tyyppisuunnittelua viimeistään 1920-luvun toisella puoliskolla.⁴⁴⁶ Olen tarkastellut jokaisen yksittäisen tyyppisuunnitelman siten, että olen merkinnyt niiden tilallisen jaon taulukkoon huone- ja tilatyyppien mukaan. Näitä tyyppisiä ovat esimerkiksi keittiö, tupa, tupakeittiö, keit-tokomero/keitto-osasto, huone, olohuone, makuuhuone, komero, kellari, eteinen, työhuone ja pesuhuone/pesukomero. Yleisesti ottaen, rakennusten asuinpinta-alan kasvaessa myös niiden sisäinen tilallinen määrittely täsmentyi. Toisin sanoen, asumisen funktiot alkoivat saada omia spesifejä huonetilojaan. Valokuvista olen etsinyt edellä lueteltujen tyyppien suoria kuvallisia vastineita sekä asumisen tapoja ja ihanteita edustavia jälkiä. Muun aineiston yhteydessä olleista kuvista, kuten esimerkiksi Asutushallinnon asutustoimintaa dokumentoineista valokuvista, olen lisäksi voinut havaita tekstissä tehtyjä kytkentöjä valokuvien ja huonetyyppien sekä asumisen

⁴⁴⁵ *Rakennustaito* 1/1920; *Rakennustaito* 1/1939; Lehden kuvallistumisesta ks. myös Similä, Yrjö. ”Kirjallisuus ja rakentajanammatti. Rakennustaidon täyttäessä 25 vuotta.” *Rakennustaito*, 25–26/1930, 367–368.

⁴⁴⁶ KA, PKA, C:5, Johtokunnan Pöytäkirjat 1922–1934, 9.9.1927, pykälä 13; Toisaalta rakennushistoriallisissa tutkimuksissa on todettu, että monesti varhaisempienkin aikojen rakennusmuodot, -määrät ja asumisen käytännöt olivat sidoksissa ihmisten varallisuuteen ja sosiaaliseen asemaan. Ks. esim. Hämmäläinen 1930, 45–49.

tapojen välille. Näitä tilan määrittelyitä olen käyttänyt jo aiemmin lueteltujen lisäksi valokuva-aineiston hakemisessa (Liite 1). Lisäksi olen tarkastellut kuvien mahdollisia tarkoituseriä ja niiden merkitystä laajemmassa visuaalisessa kulttuurissa.

3.1 Tyyppisuunnitelmat ja visuaali moderni – tekniset piirustukset muutoksen hallinnassa

Historiantutkija Steven Lubar lukee teknologisiin representaatioihin kuuluvaksi muun muassa pohjapiirroksot, suunnitelmat ja opaskirjat, jotka kuvaavat teknologiaa ja tekevät siitä abstraktia. Tällaiset representaatiot helpottavat teknologian uusintamista ja standardisointia. Teollisessa yhteiskunnassa ne on liitetty ennen kaikkea työn hallintaan ja myös asuntojen pohjapiirroksot olivat osin tarkoitettu työn hallintaan. Samalla ne kuitenkin ilmaisevat esimerkiksi historiantutkijoille (teknologisen) tiedon sosiaalisen luonteen ja ”teknologian sosiaaliset suhteet, jotka ovat välttämätöntä infrastruktuuria teolliselle yhteiskunnalle.”⁴⁴⁷ Yhteiskunnan ja kodin tilan vuorovaikutuksesta laajemmalla tasolla käy esimerkkinä isojaon aiheuttama ryhmäkylien ja niihin liittyvien rakennusmuotojen muutos.⁴⁴⁸ Saman tyyppinen muutos abstraktin yhteiskunnan ja konkreettisen tilan välillä tapahtui myös maanomistuksen uudistamisen yhteydessä Suomen itsenäistymisen jälkeen, kun pientiloista ja asutustoiminnasta tehtiin yhteiskunnallisen huomion kohteita. Teknologiaa voidaan tulkita sosiaalisena (tuottamisen) prosessina – äärimmilleen vietyinä sosiaalisena konstruktiona, jolloin sen tulkinta on tehtävä yhteiskunnallisesta, kulttuurisesta ja poliittisesta näkökulmasta.⁴⁴⁹ Myös historiantutkija John K. Brown on esittänyt, että pinnallisesta rationaalisuudesta huolimatta, suunnittelupiirustuksilla on aina myös poliittiset ja kulttuuriset ulottuvuudet.⁴⁵⁰ Lubarin mukaan olisi hedelmällistä tarkastella teknologian representaatiota sekä visuaalisena tiedonkäsittelynä yksilön, ”teknologistin”, mielessä että kommunikaation keinona. Hän itse tulkitsee näitä representaatioita idean ja

⁴⁴⁷ Lubar 1995, 54–55.

⁴⁴⁸ Mertanen 1989, 15. Viittaa Leimu, Tuula, Kyläyhteisö elämänmiljöönä. Muuttuva kylä. Turun yliopiston kylätutkimusryhmän loppuraportti. Vaasa 1980, 201. Mertanen viittaa tässä Leimun perusteella ruotsalaiseen etnologiaan ja kulttuurihistorioitsijaan Sigurd Erixoniin.

⁴⁴⁹ Lubar 1995, 59; Tiedon, talouden, instituutioiden ja sosiaalisten ryhmien välisestä dynamiikasta ovat kirjoittaneet syvemmin myös Henderson et al. 1998, 16–17. He esittelevät kehitystä Yhdysvalloissa 1800- ja 1900-luvuilla.

⁴⁵⁰ Brown 2000, 195–197.

käytännön välisenä askeleena.⁴⁵¹ Aineistoni suunnitelmat olivat teknisinä piirustuksina jo melko yksityiskohtaisia malleja. Samalla ne olivat riittävän yksinkertaisia, jotta kouluttamattomakin viljelijät saattoivat soveltaa niitä.

Sovellan samaa ajatusta analysoimiini rakennuspiirustuksiin. Tällaisena ne myös esitettiin aikalaiskontekstissa, sillä piirustukset ja oppaat oli tarkoitettu ensisijaisesti maanviljelijöiden omaan käyttöön. Jos kohta suunnitteluammattilaisten käyttöä suositeltiin myös yleisesti. Esimerkiksi arkkitehti Armas Esti kehotti 1930-luvun alun kirjoituksessaan antamaan rakennesuunnittelun ammattilaisen tehtäväksi, mutta piti hyödyllisenä myös sitä, että maallikot ymmärsivät aiheesta ainakin perusasiat.⁴⁵² Heikki Siikonen puolestaan suositteli rakennusoppaissaan ja lehtikirjoituksissaan vahvasti emäntien ottamista mukaan kodin suunnitteluun, sillä kodin tilan järjestelyt vaikuttivat ennen kaikkea naisten töihin. Laajemmin tarkasteltuna onkin selvää, että malli- ja tyyppisuunnitelmilla oli myös poliittisia, kulttuurisia sekä sosiaalisia ja yhteiskunnallisia ulottuvuuksia. Ne olivat osa itsenäisen pienviljelijäluokan luomiseen tähtääviä toimia ja ne auttoivat muuttamaan merkittäväällä tavalla maaseudun rakennuskulttuuria 1900-luvun kuluessa. Samalla ne heijastivat esimerkiksi kodille, sukupuolelle, perheelle ja työlle annettuja merkityksiä.

Moderni tilasuunnittelu ei katkaissut kodin huoneiden yhteyksiä, mutta se pyrki muuttamaan tilojen järjestelyä ja toiminnallisuutta hajauttamalla ja eriyttämällä asuminen toimintoja eri huoneisiin. Tavoitteet ovat näkyvissä jo yksinkertaisimmissakin tyyppisuunnitelmissa, joissa huoneiden määrä on pieni.⁴⁵³ Kehitystä ohjasi kolme pääperiaatetta: 1) tehostaminen, joka tarkoitti sekä kodin toimintojen keskittämistä tiettyihin tiloihin ja samalla kodin tilojen roolien määrittelyä suhteessa toisiinsa; 2) julkisen ja yksityisen tilan sfäärit, jotka myös määrittelivät kodin tilojen rooleja ja hajauttivat kodin toimintoja; sekä 3) asumishygienian tavoittelu sekä terveydellisessä että moraalisisessa tarkoituksessa. Nämä periaatteet myös kietoutuivat voimakkaasti toisiinsa, eikä niitä olekaan tarkoituksenmukaista käsitellä selkeästi erillisinä alueina. Funktionalistinen tila edellytti uudenlaisia yhteyksiä asunnon sisätilan toimintojen välille, jolloin toiminnallisesti eriytettyjä tiloja piti keskittää mieluiten yhden suuren tulisijan tai muurin ympärille.⁴⁵⁴ Toimintaa, eli asumista, ei kuitenkaan ollut tarkoitus keskittää liiaksi samaan huoneeseen, kuten perinteisessä asumisen tavassa

⁴⁵¹ Lubar 1995, 60.

⁴⁵² A.E [Armas Esti], ”Rakennusten ulkomaalaus.”, *Oma Koti* 11/1932, 294.

⁴⁵³ KA, MM, MMT, Iea. Asuinrakennukset, K1.

⁴⁵⁴ Sarantola-Weiss 2009, 40; Buckley 2010, 21.

oli tapahtunut esimerkiksi tuvan kohdalla. Moderni maalaisasunnon suunnittelu pyrki varaamaan myös tuvasta omat tilat tai paikat siellä suoritettaville kodin töille ja asumisen muodoille. Periaatteet näyttäytyivät osin ristiriitaisina, sillä perinteisesti useampi huoneissa maataloissa osa huoneista oli ollut vähällä käytöllä ja niitä ei välttämättä esimerkiksi lämmitetty talvisin. Tämä oli sinänsä taloudellista ja ”tehokasta”, mutta modernien suunnittelunäkemyksen mukaan haitaksi asumishygienian sekä julkisen ja yksityisen tilan erottamisen näkökulmista.

Teknisiä piirustuksia voi luokitella eriasteisiksi: esimerkiksi keksijän vapaat luonnokset edustavat ensisijaisesti hänen omaa teknologista ajatteluaan, kun taas muodollisemmat suunnitelmapiirrokset ovat yleensä sosiaalisesti konstruoituja eri toimijoiden yhteistoiminnassa. Lubar liittääkin teknologian representaatiot vahvasti juuri moderniin teknologiaan, johon samalla liittyi ”liikkeenjohdollinen valvonta (managerial control).” Modernin teknologian tuottaminen vaati useamman ihmisen (asiantuntijan) työpanoksen.⁴⁵⁵ Representaatiot eivät kuitenkaan ole puhtaita ihanteita tai niiden täydellisiä käännöksiä. Ihanteiden välittäjinä ne ovat muuntuneita ja saaneet siis sekä kulttuurisia että sosiaalisia vaikutteita.⁴⁵⁶ Lisäksi teknologiset representaatiot ovat tyyppillisesti epäsymmetristä kommunikaatiota, edustaen ja uusintaen valtarakenteita. Suunnitelmat edistävät esimerkiksi niitä levittävän organisaation valtaa.⁴⁵⁷ Asiantuntijuuden kontekstissa tyyppiäpiirustukset selvästi uusinsivat valtarakenteita ja pyrkivät tukemaan asiantuntijayhteisöjen, oppilaitosten ja neuvontajärjestöjen, ja myöhemmin myös valtion, asemaa modernisaatiokeshityksen ohjaajina. Samankaltainen asetelma koskee myös pääsääntöisesti aineistoni valokuvia. Useimmat niistä oli otettu asiantuntijoiden näkökulmasta ja näin ne esittivät sitä, mitä he halusivat katsoa ja esittää yleisöilleen.

⁴⁵⁵ Lubar 1995, 62. Toisaalta luonnostelu pohjautuu useimmiten henkilön jo aiemmin esimerkiksi koulutuksen kautta hankkimiin tietoihin ja taitoihin. Siten myös se syntyy sosiaalisesti. Lubarin käyttämä termi ”*managerial control*” suomentuisi ainakin tämän päivän näkökulmasta (liikkeen)johdon ohjaukseksi tai yritysjohtamiseksi.

⁴⁵⁶ Emt., 63–64.

⁴⁵⁷ Emt., 69.

3.1.1 Pienviljelijöiden tyyppitalot

Pienviljelijäin Keskusliitto julkaisi 1925 oman rakennuspiirustuskokoelmansa, johon kuului 15 piirustusta karjarakennuksista ja kahdeksan asuinrakennuspiirustusta. Kokoelmaan liitettiin ohjekirjaksi seuraavana vuonna julkaistu Pienviljelijäin Rakennusopas. Piirustuksia ja opasta alettiin mainostaa maanviljelijöille suunnatuissa julkaisuissa. Esimerkiksi liiton omassa julkaisussa marraskuussa 1927 kehoitettiin käyttämään suunnitelmia ja tekstin ohkeen oli liitetty isokokoinen valokuva pientilan karjarakennuksesta, joka oli tehty mallipiirustuksen mukaan. Paikallisyhdistyksiä neuvottiin pitämään piirustuskokoelmaa arkistoissaan, jotta suunnitelmat olisivat helposti saatavilla viljelijöille.⁴⁵⁸ Myös kilpaileva Pienviljelijäin Liitto markkinoi oman lehtensä saman vuoden numeroissa ”Tarkoituksenmukaisia Rakennuspiirustuksia”.⁴⁵⁹ Rationalisaatio miellettiin arvoksi, jonka pienviljelijät ja asiantuntijat saattoivat jakaa ja sen merkitystä korostettiin myös tyyppi- ja piirustusten kohdalla. Suunnitelmien ja niiden arvojen omaksumista kuitenkin hidastivat esimerkiksi pienviljelijöiden vaihteleva koulutustaso ja varallisuus. Piirustuksien avulla tavoitelluilla asumisen aineellisilla parannuksilla tähdättiin pienviljelijöiden toimeentulon ja sivistystason kohottamiseen. Materiaalinen muutos kytkettiin näin sosiaalisiin, kulttuurisiin ja yhteiskunnallisiin muutoksiin.

Maatalojen tyyppi- ja piirustuskokoelmia voi tarkastella osana maanviljelysjärjestöjen sekä suunnittelijoiden ammattikuntien vallankäyttöä. Ne pyrkivät mobilisoimaan pienviljelijöitä järjestötoimintaan, rakentamaan heille identiteettiä kodin tilaa välineenä käyttäen sekä rakensivat ja ylläpitivät tietoa koskevaa valtahierarkiaa tuottaen asiantuntijakontrollia maaseudun rakentamiseen. Taustalla oli halu kohottaa viljelijöiden ammatillista sivistystä, mutta osin motiivit olivat myös poliittisia. Maatalousjärjestöjen keskinäisestä jäsenhankintakilpailusta huolimatta ne pystyivät ajoittain myös yhteistyöhön. Esimerkiksi 1930-luvun alussa, järjestöjen yhteisvaliokunta toimitti uuden valtion kustantaman Pientilojen rakennuspiirustuksia -kokoelman. Se sisälsi 63 piirustuslehteä, joilla oli 32 karjasuojien, 22 asuinrakennusten ja 14 muiden rakennusten suunnitelmaa sekä 11 erikoispiirustusta sisustuksista, ovista, ikkunoista, ilmanvaihtolaitteista, sekä esimerkiksi seinä- ja perustusrakenteista. Piirustuskokoelman ja siihen liittyvän valintaoppaan hinnaksi oli sovittu 400 markkaa, mutta pienviljelijäyhdistyksille kokonaisuutta päätettiin myydä 300 markalla. Tarkoituksena oli

⁴⁵⁸ ”Käyttäkää Keskusliiton rakennuspiirustuksia!” *Pienviljelijäin keskusliiton tiedonantoja* no 11/1927, 190–191.

⁴⁵⁹ *Pienviljelijä* 1927. Piirustuksia mainostetaan useassa numerossa.

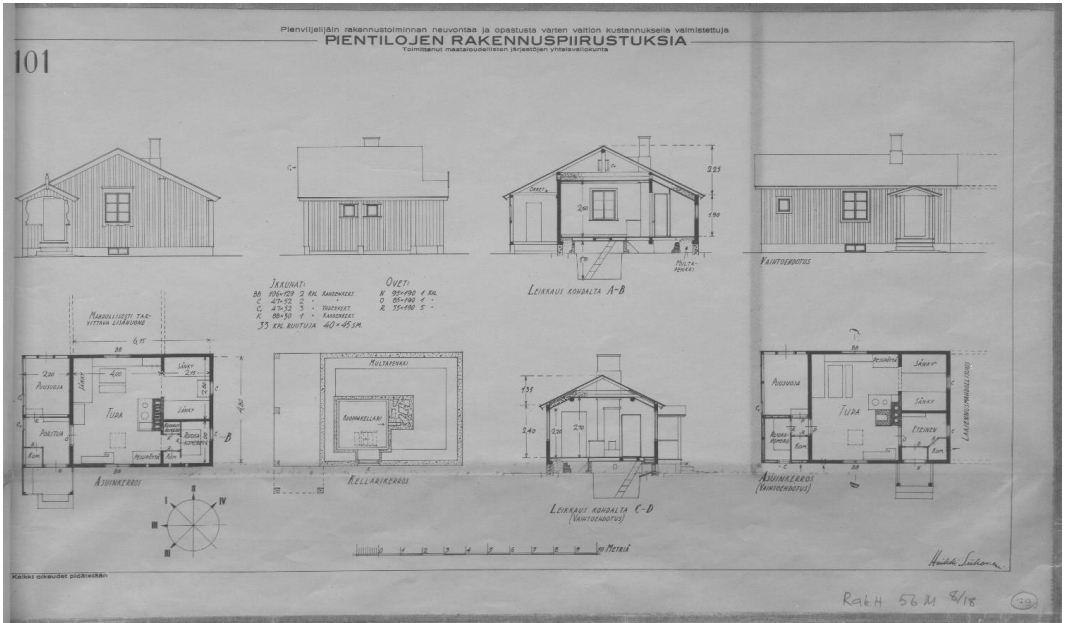
saada pienviljelijäyhdistykset hankkimaan koko kokoelma, jotta niiden jäsenillä olisi ollut mahdollisuus tutustua suunnitelmiin. Asuinrakennussuunnitelmia ja niiden erikoispiirustuksia kokonaisuutta, joka sisälsi 19 piirustuslehteä, myytiin aluksi 115 markan hintaan sekä vastaavasti talousrakennusten suunnitelmia ja niiden erikoispiirustuksia 225 markan hintaan. Yksittäin myytyinä rakennusten suunnitelmat maksoivat 10 markkaa ja erikoispiirustukset 5 markkaa kappaleelta. Valintaoppaan hinnaksi määriteltiin 10 markkaa. Pienviljelijäin Keskusliiton pienviljelysneuvojille annettiin kullekin yksi kokoelma työväliseksi sekä neuvontamatkoilla viljelijöille esiteltäväksi. Myös liiton karjatalousneuvojille annettiin käyttöön kokoelman karjarakennuspiirustukset.⁴⁶⁰ Tämä piirustuskokoelma toimii esimerkkinä ja tarkemman analyysin kohteena juuri sen vuoksi, että se saatettiin valmiiksi viljelijäjärjestöjen yhteistyönä. Moni kokoelman parissa työskennellyt oli ollut jo aikaisemmin laatimassa varhaisempia tyyppi- ja piirustuskokoelmia – keskeisimpinä henkilöinä tietysti Siikonen ja Åberg.

Pientilojen rakennuspiirustuksia kokoelma sisälsi yhteensä 16 numeroitua (101–116) suunnitelmaa asuinrakennuksia varten. Näistä toiseksi viimeinen oli karjarakennuksen yhteyteen tehtävä asuinosa, viimeinen väliaikainen kämppääsunto sekä muut itsenäisiä pistetaloja. Kokoelman pienin asuinrakennustyyppi tuvan, eteisen ja yhden pienen huoneen käsittänyt asunto esiteltiin kahtena eri vaihtoehtona suunnitelmassa 101 (Kuva 4). Kuva sisälsi lisäksi erikseen kellarin pohjapiirroksen, kaksi leikkauspiirustusta sekä kolme julkisivupiirrosta, joista yksi esitti vaihtoehtoisen tilaratkaisun mukaista rakennusta. Tähän, kuten kaikkiin muihinkin kokoelman piirroksiin, oli lisätty ikkunoiden ja ovien mitoitus, mittakaava sekä rakennuksen tontille sijoittamista helpottanut ilmansuuntakaavio, jonka avulla rakennus voitiin asemoida tontille parhaalla mahdollisella tavalla valaistus- ja ilmasto-oloihin nähden. Piirroksissa kerrottiin rakennusten mitat sekä joitakin olennaisia asioita rakennustekniikasta ja huoneiden toiminnallisuudesta. Myös osa huoneiden sisustuksesta, kuten pesupöydät, höyläpenkit, kangaspuut ja sängyt oli kuvattu piirustuksiin.⁴⁶¹ Näkyvin tilallinen ero perinteiseen paritupataloon näillä suunnitelmilla oli pääsääntöisesti asuintalon

⁴⁶⁰ KA, PKA, C:5, Johtokunnan Pöytäkirjat 1922–1934, 16.9.1931, pykälä 10; Saarikangas 1993, 139. Pientilojen rakennuspiirustuksia -kokoelma julkaistiin 1931, siitä otettiin uusintapainokset 1932 ja 1943. Lukuun 22 asuinrakennusta on sisällytetty samojen numerointien alla olleet vaihtoehtoiset pohjapiirrokset sekä lisähuoneoptiot. Vuoden 2020 rahan arvoon suhteutettuna 10 markkaa 1930-luvun alkuvuosina vastaa noin neljää euroa. <https://www.stat.fi/tup/laskurit/rahanarvonmuunnin.html>; 1930-luvun alussa kymmenen markkaa oli suurin piirtein voipaketin hinta. <https://apps.rahamuseo.fi/rahanarvolaskin#FIN>; ks. myös Siikonen 1932. Kokoelmien hinnat nousivat jo uusintapainokseen 1932.

⁴⁶¹ KA, RH, Rakennushallituksen piirustukset II, Ii Muut rakennukset, Iie Tyyppitalot ja muut rakennukset: 15:-- 1–63, 56M 08/18, piirustus nro. 101.

keskittäminen yhden savuhormin ympärille. Yhdistävinä tilallisina tekijöinä voidaan puolestaan pitää esimerkiksi tuvan suurta roolia talossa sekä rakennusten asemoinnin periaatteita: suojaan pohjoistuulelta sekä mahdollisimman suuri auringonvalon saanti sisätoiden suorittamista varten.⁴⁶² Suunnitelmissa yhdistyivät niin perinteisen kuin moderninkin tilallisuuden tavat ja tavoitteet, joissa ympäristö ja kodin tila olivat toisiinsa vaikuttava kokonaisuus.

Kuva 4. [Pientilojen rakennuspiirustuksia nro. 101. Rakennushallituksen piirustukset II, li Muut rakennukset, Iie Tyypitalot ja muut rakennukset: 15:/-- 1-63, 56M 08/18, piirustus nro. 101.]

Osa aikalaisista ajattelikin, että perinteisesti suunniteltu talo pystyi sisällyttämään itseensä kaiken sen modernin, jota asumiseen haluttiin liittää ohjelmallisemmassa modernismissa. Esimerkiksi insinööri C.E.Holmberg julkaisi maaliskuussa 1928 pääkirjoituksessa *Teknikern-lehteen* aiemmin ruotsalaisessa *Byggmästaren-lehdessä* julkaistun ruotsalaisen kapteeni, insinööri Hans O. Elliottin kirjoituksen modernista

⁴⁶² Näitä korostettiin rakennusoppaissa, mutta rakentamisen tapoina ne olivat jo vanhoja. Ks. esim. Siikonen 1935, 24, 33-34. Toisaalta Siikonen neuvoi tekemään erillisen keittiön talon varjoisimmalle sivulle eikä pitänyt keskuslämmitystä taloudellisenä pieniin asuinrakennuksiin. Emt., 34, 39.

arkkitehtuurista. Elliottin mielestä perinteinen ja yksinkertainen talomuoto pystyi hyvin sisällyttämään ajan uutuudet, kuten kylpyhuoneet, wc:t ja kotiin liittyneet koneet. Kirjoituksessa esitettiin modernistinen arkkitehtuuri muotina, josta ei ainakaan vielä ollut suoranaista teknistä tai taloudellista hyötyä. Elliott piti asuintalojen vertailua modernin ajan koneisiin, kuten lentokoneeseen ja autoon, vääränä, sillä asumisen tarpeet olivat perusteiltaan muuttumattomia, kun taas uuden ajan koneiden perusta oli erityisesti liikkeessä ja liikkuvuudessa.⁴⁶³ Kirjoituksessa esitettiin huoli modernistien toisia suunnitteluammattilaisia kohtaan esittämästä kritiikistä, joka levisi lehdistön kautta yleisölle. Elliott kuvasi ironiseen sävyyn, miten lehtikirjoitukset olivat täynnä ”jokamiesten” asiantuntijuutta eikä ihmetellyt sitä, että saadessaan puheenvuoron, koulutetut ekspertit ottivat usein pedagogisen sävyn. Puheet muutosvaatimuksista ilman uuden ajan vaatimusten täsmällistä kuvausta aiheuttivat lukijoiden ja kuulijoiden ajatuksiin sekavuutta. Jos vanhat asumukset piti muuttaa vastamaan uusia vaatimuksia, täytyi myös selvittää, mitä nämä uudet vaatimukset olivat ja millaisin muutoksin talo voisi niihin vastata. Kirjoitus ei ollut uudistamista ja rationalisointia vastaan, mutta siinä kehoitettiin pitämään ”monituhatuotinen rakennusperinne” mukana ja antaa uutuuksien kasvaa siihen kiinni luonnollisemmin. Artikkelissa esitettiin vaarallisena ihmisyydelle tavoitella pinnallista ”tehokkuutta” ja ”kvasiamerikkalaistamista”.⁴⁶⁴ Holmbergin lainaama kirjoitus kuvastaa hyvin monien suomalaistenkin suunnitteluammattilaisten suhtautumista moderniin rakentamiseen. Uutuuksien hyödyntämiseen oltiin valmiita ja halukkaita, mutta samalla haluttiin pitää kiinni perinteisistä muodoista, väreistä ja olemisen tavoista. Näkökulma toistui usein esimerkiksi perinteitä puolustaneen arkkitehti Yrjö Laine-Juvan kirjoituksissa.⁴⁶⁵ Tällaisissa keskusteluissa määriteltiin modernin ja rationaalisen suunnittelun sisältöjä sekä merkityksiä. Lisäksi aivan konkreettisia sovituksia tuotiin aika ajoin esiin, kuten

⁴⁶³ Holmberg, C.E. ”Tradition, romantik och tidsandans väsen.” *Teknikern*, 14.03.1928, nro 1603, 41. Carl Emil Holmberg oli diplomi-insinööri ja toimi muun muassa Polyteknillisen opiston professorina 1908–1927 sekä vararehtorina 1910–1913 ja 1922–1927, *Teknikern*-lehden päätoimittajana 1896–1931 sekä Helsingin kaupunginvaltuuston jäsenenä 1895–1918. Hän harrasti maanviljelystä sekä puutarhahoitoa ja omisti Vestanbyn tilan Snappertunassa. Durchman, Havu, & Hendell (toim.) 1933, 217; Hans Ottosson Elliot (1881–1932) oli koulutukseltaan tie- ja vesirakennusinsinööri ja hänellä oli myös tutkinto arkkitehtuurista. Elliott toimi muun muassa Tukholman rakennustoimistossa insinöörinä 1906–1911 sekä Ruotsin standardisoimiskomission jäsenenä. Hän teki esimerkiksi rakennus- ja kaupunkisuunnitteluehdotuksia ja tarkasti niin tehdas- kuin asuinrakennussuunnitelmia. *Vem är det* 1933, 214–215.

⁴⁶⁴ Holmberg, C.E. ”Tradition, romantik och tidsandans väsen.” *Teknikern*, 14.03.1928, nro 1603, 42.

⁴⁶⁵ Laine, Yrjö. ”Sisustustaiteen problemi nykyisenä pulakautena.” *Arkkitehti* 12/1929, 191; Vuotta myöhemmin Laine kirjoitti maaseudun rakentamista kritisovan artikkelin, jossa hän otti voimakkaasti kantaa puolivalmiiden tyyppirakennusten puolesta. Laine, Yrjö. ”Maaseudun rakennustuotannon laadun kohottaminen.” *Maatalous* 11/1930, 285–288.

Pienviljelijäin Keskusliiton kotitalouskonsulenttina toiminut Maiju Gebhard kirjoituksessaan Pellervoon keväällä 1939.

Gebhard raportoi käynnistään ”eräässä hämäläisessä talossa”, jossa oli tehty suuri remontti ja onnistuttu parantamaan emännän työskentelyolosuhteita merkittävällä tavalla. Hän kirjoitti artikkelissaan, kuinka tällaiset hankkeet kohtasivat usein vastustusta ja miten vanhojen talojen remontointia saatettiin pitää hankalana. Usein näitä hankkeita vastaan olivat perheen miehet sekä vanhemmat sukupolvet, jotka pitivät niitä liian kalliina toteuttaa tai vanhoja rakennuksia siten epäkäytännöllisinä, ettei remontista olisi ollut hyötyä.⁴⁶⁶ Gebhardin mukaan kysymykseen oli kuitenkin paneuduttava hyvin, sillä kotien parantaminen oli avainasemassa siihen, että perheiden tyttäret eivät muuttaisi pois kotoa ja, että pojat tulisivat vaimojensa kanssa isännöimään sekä emännöimään vanhempensa taloja. Gebhard mainitsi myös kotiapulaispulan, jonka vuoksi kodin töitä oli pyrittävä tehostamaan. Artikkelin oli varustettu lukuisilla valokuvilla sekä talon pohjapiirroksilla ennen ja jälkeen muutoksen. Tässä remontissa talon tupa muutettiin tupakeittiöksi, vanhasta keittiöstä tehtiin eteinen, talon kuisti muutettiin komeroiksi, tupakeittiön sivuun laajennettiin kylmä ruokahuone, jonka vuoksi myös yhtä vanhaa asuinhuonetta laajennettiin. Tupakeittiöön järjestettiin sekä emännälle että isännälle oma työtila vastakkaisilta seiniltä sekä lisäksi ruokailutila uunia vastapäätä olevalle seinälle. Ruokahuonetta käytettiin esimerkiksi talon maitotalouden hoitoon ja siellä oli sekä separaattori että kirnu. Talon laajennussuunnitelmassa oli siten huomioitu hyvin tilalla vallinneet olot.⁴⁶⁷ Valitettavasti artikkeli ei kerro, oliko tässä tapauksessa käytetty apuna tyyppisuunnitelmia tai kuka muutospäätökset oli tehnyt. Mukana olleet pohjapiirrokset muistuttavat kuitenkin vahvasti tilallisilta periaatteiltaan mallipiirustuskokoelmien suunnitelmia.

Artikkelin loppuun oli lisätty Pekka Kyytisen⁴⁶⁸ ottama ”Karjalaisen tuvan kauneutta” -kuvatekstillä varustettu valokuva. Tämän kaltainen mielikuvamarkkinointi on kiinnostava yksityiskohta sen vuoksi, että jutussa aiemmin ollut valokuva esitti

⁴⁶⁶ Tämä näkemys saa vahvistuksen myös muistitietokeräysten kautta. Ks. tämän työn viimeinen luku.

⁴⁶⁷ Gebhard, Maiju. ”Voiko vanhasta rakennuksesta saada emännän työn kannalta käytännöllisen? Käynti eräässä hämäläisessä talossa.” *Pellervo* 6/1939, 130–133, 130.

⁴⁶⁸ Pekka Kyytinen (1906–1974) oli aloittanut ammattimaisemman valokuvauksen 1937 ja valmistunut 1938 filosofian maisteriksi. Hän kuvasi kolmena kesänä kansatieteellisiä aiheita Helsingin yliopiston toimeksiannosta kotiseudullaan Kurkijoella sekä Pohjanmaalla. Kyytinen julkaisi karjalaisista kuvistaan teoksen *Muistojen Karjala* vuonna 1940 yhdessä Viljo Marttilan kanssa. Myöhemmin hän toimi muun muassa sodan aikana TK-kuvaajana sekä Suomen Valokuvaajain Liiton puheenjohtajana 1951 ja 1959. Kyytinen kunnostautui myös kaitafilmaajana. Aktiivisimmillaan hän oli 1940-, 1950- ja 1960-luvuilla.

piirtämällä huonekalun ääriviivat katkoviivalla, kuten tehtiin myös mahdollisten lisähuoneiden osalta.⁴⁷⁰ Piirustuksissa kuvattiin erilaisia asioita esimerkiksi viivan muotoja, värejä ja paksuutta vaihtelemalla. Tämä kuului suunnittelupiirustusten kielioppiin, joka oli hallittava osatakseen tulkita niitä oikein. Kuitenkin esimerkiksi maatalouskoulujen opetusohjelmia pidettiin vielä 1930-luvun alussa puutteellisina rakennusopetuksen suhteen.⁴⁷¹ Tyypipiirustusten funktio olikin alkuvaiheessa tuottaa myös suunnittelijoiden ammatillista identiteettiä sekä luoda perustaa ammattimaisen rakentajien ammattikunnan laajentumiselle.⁴⁷² Viljelijöiden heikompi koulutustaso loi toisaalta kysyntää ammattimaisille rakentajille. Brown on tulkinnut, että teknisten suunnitelmien lisääntynyt käyttö ja soveltaminen esimerkiksi teollisessa tuotannossa siirsi tuotantojärjestelmässä valtaa työntekijäryhmiltä toisille ja vaikutti ryhmien ammatillisen osaamisen tasoon.⁴⁷³ Rakennusten tyypisuunnitelmien kohdalla voi ajatella, että vanhan suullisesti periytyneeseen kokemukseen perustuvan tietotaidon korvasi modernissa yhteiskunnassa instituutioissa tuotettu tieto ja sen käytännön sovellukset. Monin tavoin myös tilaa koskeva määrittelyvalta siirtyi näin suunnittelijoiden ja rakentajien ammattiryhmille, vaikka rakentaminen 1920- ja 1930-luvuilla edelleen perustuikin viljelijöiden itseapuun.

Tyypisuunnitelmilla haluttiin mahdollistaa asuinrakennusten vähittäinen laajentaminen asujien tarpeiden ja varojen mukaan. Kokoelman kolmanteenkin asuinrakennuksen suunnitelmaan oli liitetty laajennushuone, joka kuvattiin sekä kahteen kertaan pohjapiirroksessa (optiona ja valmiina) että julkisivupiirroksessa. Tässä suunnitelmassa numero 103 laajennuksen teko kuitenkin edellytti toisen tulisijan rakentamista uuteen huoneeseen, joten keskitysperiaatteesta oli jouduttu osin luopumaan. Tupa oli järjestetty siten, että sen toiseen päähän muodostui erillinen keittiönurkka, jonka ympärillä olivat uuni, hella, pesupöytä sekä ruokakomerot.⁴⁷⁴ Pesupöytä oli yleensä kaikissa suunnitelmissa sijoitettu ikkunan alle tai välittömästi sen viereen, kuten oli suositeltua. Laajentamismahdollisuuksien kautta tyypisuunnitelmat saattoivat sitoa rakentajia niiden tuottamaan tilallisuuteen pitkällä ajanjaksolla. Näin ne uusinsivat asiantuntijoiden tilallista määrittelyvaltaa suhteellisen pitkällä ajanjaksolla. Lisäksi

⁴⁷⁰ KA, RH, Rakennushallituksen piirustukset II, Ii Muut rakennukset, Iie Tyypitalot ja muut rakennukset: 15:/-- 1-63, 56M 08/18, piirustus nro. 102.

⁴⁷¹ KA, MKA, Hb:25, *Maataloudellisen neuvontatyön päivänkysymyksiä*. Maatalousseurojen Keskusliiton julkaisuja n:o 183, Helsinki, 1932, 77; Brown 2000, 201.

⁴⁷² Brown 2000, 198-199.

⁴⁷³ Emt., 218; Ks. myös Henderson et al. 1998, 15-20.

⁴⁷⁴ KA, RH, Rakennushallituksen piirustukset II, Ii Muut rakennukset, Iie Tyypitalot ja muut rakennukset: 15:/-- 1-63, 56M 08/18, piirustus nro. 103.

tyyppisuunnitelmat olivat luonteeltaan yli paikallisia ja vaikka paikallisten rakennusaineiden merkitystä korostettiin esimerkiksi rakennusoppaissa, alkoi tila käyttöineen yhdenmukaistua. Toisaalta lisähuoneiden rakentaminen ei ratkaisevalla tavalla eronnut vanhasta tavasta lisätä kamareita parituparakennuksiin. Periaate oli myös viljelijöille tuttu, vaikka rakennustekniikka ja -osat sekä huoneiden sijoitus olivatkin uusia.

Pienten asuinrakennusten tilan toiminnallisuudessa jouduttiin usein tekemään kompromisseja tilankäytön rationalisoinnin suhteen, kuten esimerkiksi tyyppissä 104. Talo sisälsi edelleen tuvan ja huoneen sekä yläkerrassa yhden huoneen ja varastotiloja (aitta, vilja-aitta), mutta tällä kertaa tuvassa uuni ja pesupöytä oli sijoitettu ruoka- ja muita komeroita vastapäätä olevalle seinälle. Toisaalta molemmat olivat kuoppakellarin välittömässä läheisyydessä.⁴⁷⁵ Valintaoppaan mukaan rakennuksen etuosa, jossa myös komerot sijaitsivat, oli tarkoitettu tehtäväksi myöhemmin.⁴⁷⁶ Näin kotiin olisi syntynyt järjestys, jossa yhtäältä kellari oli keitto-osaston lähellä ja säästi työmäärää, mutta toisaalta uloskäynti ja komerot kaukana, joka puolestaan saattoi lisätä työn ja askelten määrää. Suunnitelma osoittaa myös sen kuinka monimutkaista päältäpäin yksinkertaisten tilojen suunnittelu saattoi olla. Jos suunnitelmassa olisi sijoitettu komerot ja sisäänkäynti toisin, olisi jouduttu muuttamaan todennäköisesti koko kodin tilan järjestystä. Tätä voi pitää keskitysperiaatteen ominaisuutena, jossa yhden osan muuttaminen johti myös muiden tilojen sijoittamisen tai käytön muuttumiseen. Tämä osoittaa, miten kodin tila vaikutti asumisen kokemukseen. Huonejärjestyksen muuttaminen muutti kodin tilassa liikkumista, päivittäisten töiden toimittamista sekä huoneissa oleskelun aistikokemuksia kulloinkin seinien takana olevien toisten huoneiden tai ulkotilojen mukaan.

Suunnitelmassa 105 esitettiin kaksi vaihtoehtoa kodin tilallisesta järjestyksestä. Merkittävin ero näiden välillä oli suuren perinteisen leivinuunin korvaaminen hellassa olevalla pienemmällä leivinuunilla. Tällöin vapautuneeseen tilaan oli toisessa pohjapiirrosvaihtoehdossa sijoitettu ensimmäistä huomattavasti suurempi kuivauskomero muurin toiselle puolelle, eteisen pätyyn. Tupaan jäi kuitenkin erillinen uuni ja tulispesä, vaikka leivinuunista olisikin luopunut.⁴⁷⁷ Tällainen muutos oli merkittävä niin asumishygienian kuin ruokatalouden kannalta. Mikäli viljelijä päätti luopua vanhan

⁴⁷⁵ KA, RH, Rakennushallituksen piirustukset II, Ii Muut rakennukset, Iie Tyyppitalot ja muut rakennukset: 15:/-- 1-63, 56M 08/18, piirustus nro. 104.

⁴⁷⁶ Siikonen 1932, 93.

⁴⁷⁷ KA, RH, Rakennushallituksen piirustukset II, Ii Muut rakennukset, Iie Tyyppitalot ja muut rakennukset: 15:/-- 1-63, 56M 08/18, piirustus nro. 105.

mallisesta leivinuunista, saattoi se merkitä, että viljan rooli tilan maa- ja kotitaloudessa oli pienempi. Toisaalta kuivauskomero edesauttoi merkittäväällä tavalla kodin tilan siisteyttä. Leivinuunin jättäminen rakentamatta saattoi merkitä myös sitä, että tupaan oli hankittava tai ainakin oli mahdollista hankkia myös tehdasvalmisteinen hella. Leivinuunin rakentamiskysymys saattoi olla riippuvainen siitä, millaisella seudulla tila sijaitsi. Esimerkiksi jos perhe pystyi helposti myymään ja ostamaan maataloustuotteita, saattoi leivinuunin tarve olla vähäisempi kuin toisaalla.

Suunnitelman 106 suurin ero edellisiin tyypeihin oli sen kellari, jonne oli määritelty kaksi erillistä tilaa: talouskellari ja juurikaskellari. Muutoin tässä talossa oli tupa ja kaksi huonetta, joista toinen rakennuksen yläkerrassa. Tyyppissä esitettyyn mahdolliseen lisähuoneeseen oli lisäksi jälleen suunniteltu oma erillinen uuni. Muissakin huoneissa oli omat uunit, mutta ne oli keskitetty saman muurin yhteyteen.⁴⁷⁸ Kellarin tilan jakaminen mahdollisti suunnitelman käytön sellaisissa talouksissa, jotka olivat suuntautuneet säilöttävien elintarvikkeiden, kuten juurikasvien, tuottamiseen. Toisaalta yleisenä tavoitteena oli saada pientiloista mahdollisimman omavaraisia, joten ruokatarvikkeiden säilöntään kiinnitettiin erityistä huomiota. Käynti kellariin oli sijoitettu keitto-osaston taakse ja alas kuljettiin ruokakomeron kautta. Näin tilalle oli tuotettu selkeä ja looginen toiminnallisuus ruokahuollon näkökulmasta. Kellarin portaikon päälle oli suunniteltu myös portaikko ullakkohuoneeseen, johon pääsi vain kulkemalla keitto-osaston läpi. Tällä saattoi olla sekä tilan käyttöä parantavia että heikentäviä ominaisuuksia. Portaikon ja ullakkohuoneen sijoitus oli tilankäytöllisesti tehokas, mutta se saattoi myös lisätä liikettä keitto-osaston läpi. Luultavimmin ullakkohuone oli tarkoitettu palkollisen käyttöön, jolloin sen yhteys keitto-osastoon oli luonteva. Muutoin käynti maalaistalojen ullakolle ja ylempään kerrokseen tehtiin yleensä ulko-oven läheisyyteen. Palvelusväen ja kotiapulaisten asuintilan sijoittaminen keittiön läheisyyteen oli hyvin tavallista niin maaseudun kuin kaupunkien kodeissa. Tällainen tilanjako loi kotitalouden ihmisiä erottavaa järjestystä. Jo 1800-luvun loppua ja 1900-luvun alkua koskevassa muistitiedossa esiintyi melko paljon mainintoja esimerkiksi siitä, kuinka perheet ja työväki alkoivat ruokailla erikseen aiempien yhteisruokailujen sijaan.⁴⁷⁹ ”Talon väki” ei ollut enää yhtä joukkoa vaan siihenkin alkoi ilmaantua sosiaalisia jakolinjoja. Yhtäältä pienimpiä kotitalouksia asia ei varsinaisesti koskettanut. Yleisesti lisähuoneiden rakentaminen ullakolle oli halvempaa kuin rakennuksen muunlainen laajentaminen. Toisaalta samalla on näkyvissä myös

⁴⁷⁸ KA, RH, Rakennushallituksen piirustukset II, Ii Muut rakennukset, Iie Tyyppitalot ja muut rakennukset: 15:/-- 1-63, 56M 08/18, piirustus nro. 106.

⁴⁷⁹ Ks. Tarkemmin työn viimeinen käsittelyluku.

pitkä linja yksityisen ja julkisen kodin tilan jakaantumisen suhteen sekä kodin tilan sosiaalisen elämän muuttumiseen. Kodin tilan materiaalisella järjestämisellä oli siten konkreettisia vaikutuksia sekä päivittäisiin tilallisiin käytäntöihin että tilan sosiaaliseen järjestykseen.

Isompien asuinrakennusten suunnitelmat toistivat samoja elementtejä pienemmistä. Tilat olivat tietysti kooltaan suurempia ja esimerkiksi keittiö saatettiin erottaa selvemmin omaksi huoneekseen. Myös lämmityslaitteita oli yleensä enemmän, sillä keskuslämmitys oli vielä harvinaisuus. Uusia tilamääreitä, huoneiden nimityksiä tai kiinteän sisustuksen osia ei näissä suunnitelmissa kuitenkaan enää esitetty. Tosin suunnitelmassa 110 (Kuva 6) Siikonen palasi jälleen yhdistämään keittiön ja tuvan keittiötuvaksi. Huone oli kooltaan suuri, seitsemän kertaa 5,05 metriä, mutta silti taloon mahtui samaan kerrokseen vielä eteinen, kaksi huonetta sekä komeroille varattu oma tila portaiden ja muurin yhteyteen. Molemmissa huoneissa oli oma pystyuuni ja keittiötuvassa suuren leivinuunin lisäksi hella. Keittiötoiminnot oli tässä suunnitelmassa pyritty keskittämään komero-osaston läheisyyteen. Ullakolle oli lisäksi tehty varaus nimettyä palvelijanhuonetta varten.⁴⁸⁰ Pientilan määrittelyn kannalta suunnitelma antaa mahdollisuuden tulkita pientila ja pienviljelijäyys käsitteiksi, joilla ei välttämättä tarvinnut olla suhdetta toisiinsa. Oli hyvin harvinaista, että pienviljelijöillä olisi ollut palvelijoita, vaikka kausityöläisiä saatettiin käyttää. Pientä tilaa saattoi kuitenkin viljellä esimerkiksi virkamies tai kaupunkiporvari sivutoimenaan. Tai pienviljelijäksi määriteltävä maamies saattoi saada suurimman osan tuloistaan muista töistä kuin maanviljelystä. Esimerkiksi osa esikuvatilallisista harjoitti maanviljelystä enemmän asiaa kohtaa kokemansa viehtymyksen kuin elannon hankinnan kannalta. Eräs esimerkki tästä oli J.E. Sunila, jonka viljelemä tila esiteltiin Suomalaisia mallitiloja I -teoksessa 1927.⁴⁸¹ Myös edellä mainittu insinööri C.E. Holmberg edusti vastaavaa harrastajaviljelijätyyppiä.

⁴⁸⁰ KA, RH, Rakennushallituksen piirustukset II, Ii Muut rakennukset, Iie Tyypitalot ja muut rakennukset: 15:/-- 1-63, 56M 08/18, piirustus nro. 110. Vrt. edellinen kappale.

⁴⁸¹ Ellilä, Mattsson et al. (toim.) 1927, 45-47.

yhä enemmän talousrakennuksia. Jopa Viipurin mallitalossa oli tupaan sijoitettu höyläpenkki. Tässä se oli integroitu kiinteänä kalusteena yhteen tuvan sisäseinistä.⁴⁸³

Kodin tilojen rationalisointi ja standardisointi ei siis estänyt suunnitelmien muokkauksista niiden käyttäjäkuntaa ajatellen vaan jopa edellytti käyttäjien huomioimista. Tilan modernisoinnille annettiin siten mahdollisuus toteutua paikallisesti omiin tarpeisiin soveltuvana. Toinen esimerkki tästä kokoelmassa oli suunnitelma numero 114, joka oli tyypiltään samankaltainen kuin 113, vaikka edellisessä oli keittiö ja jälkimmäisessä keitto-osasto omana erillisenä tilanaan. Voidaan sanoa, että molemmissa tyypeissä oli kolme huonetta ja keittiö. Suunnitelma 114 kuitenkin erottui siten, että keittiön ja eteisen väliin oli sijoitettu noin 1,7 metriä kertaa 2,5 metriä kokoinen ”perkaushuone”.⁴⁸⁴ Tyyppi lienee siis ajateltu erityisesti kalastajien ja metsästäjien käyttöön. Joka tapauksessa tällaisten elementtien läsnäolo suunnitelmissa kertoo siitä, että tyyppisuunnitelmat oli sidottu vahvasti elinkeinoihin ja maataloustuotannon muotoihin. Lisäksi suunnitelmat havainnollistavat hyvin kodin tilan rationalisoinnin perusteluja ja tuotannon tehostamista maalaistaloissa.

Toiseksi viimeinen maalaiskodin tyyppisuunnitelma kokoelmassa oli karjarakennuksen yhteyteen piirretty asuinosa. Se koostui huoneesta, tuvasta, eteisestä ja kome-roista. Toteutustavaksi esitettiin kolme eri vaihtoehtoa, joissa asuinosan sijoittuminen karjarakennukseen nähdessä vaihteli. Kahdessa vaihtoehdossa pesutupa, ja toisessa näistä sauna, oli suunniteltu asuinosan yhteyteen. Kuitenkin vain ensimmäisessä vaihtoehdossa sinne saattoi kulkea suoraan asuinosaan. Toisessa käynti pesutupaan tapahtui ladon puolelta samoin kuin suunnitelmassa mainittuun ullakolla olevaan lisähuoneeseen. Suunnitelman pohjapiirroksessa lato oli sijoitettu asuinosaan ja eläinsuojan väliin.⁴⁸⁵ Tällainen asuntotyyppi ei ole ollut Suomessa kovin yleinen, vaikka esimerkiksi Itä-Suomessa sitä on esiintynyt. Myös esimerkiksi osassa Saksaa tavattiin tällaista asumismuotoa ja siellä sitä pidettiin perinteisenä sovellutuksena. Suomalaisessakin versiossa voi nähdä jatkumon vanhasta paritupatyypistä, jossa läpikuljettava eteisosa erotti kaksi tupaa toisistaan. On kuitenkin epäselvää, miten Siikonen oli tähän suunnitelmaan päätenyt tai mitä vaikutteita hän oli siihen ottanut. Ainakin hän oli tehnyt opintomatkan Keski-Eurooppaan ja Puolaan vuonna 1928

⁴⁸³ Ks. Kuva 19.

⁴⁸⁴ KA, RH, Rakennushallituksen piirustukset II, Ii Muut rakennukset, Iie Tyyppitalot ja muut rakennukset: 15/-- 1-63, 56M 08/18, piirustus nro. 114 ja 113.

⁴⁸⁵ KA, RH, Rakennushallituksen piirustukset II, Ii Muut rakennukset, Iie Tyyppitalot ja muut rakennukset: 15/-- 1-63, 56M 08/18, piirustus nro. 115.

sekä Ruotsiin vuosina 1925 ja 1927.⁴⁸⁶ Tyypin läsnäolo kokoelmassa kertoo joka tapauksessa tilan modernisaation monista tulkinnoista 1930-luvun alussa. Toisaalta myös asumisen kansallisina esitetyissä perinteissä on nähtävissä yleiseurooppalaisia linjoja. Yhdistelmätyyppi konkretisoi näkyväksi sen, miten vaikeaa on tehdä rajanvetoja perinteisen, modernin sekä kansainvälisen ja paikallisen välille. Asiantuntijoiden opintomatkat ovat mahdollistaneet vaikutteiden leviämisen, vaikka lähteissä tämä ei täysin eksplisiittisesti käy ilmi. On todennäköistä, että myös maaseudulla kodin tila alkoi 1920- ja 1930-luvuilla jossain määrin yhdenmukaistua koko läntisessä Euroopassa. Rakentamisen tavat levisivät nopeasti maasta toiseen ja alkoivat vaikuttaa tilasuunnittelun periaatteisiin ja ihanteisiin. Muualla perinteisenä tulkittu asumisen tapasaattoi toisaalla toimia modernisaation välineenä. Ulkoa tuotuja uutuuksia muokattiin paikallisiin tapoihin sopiviksi. Historiantutkija Marjaana Niemi on kirjoittanut, kuinka yliopiston oppialoilla koulutettujen ammattilaisten opintomatkojen määrä kasvoi erityisesti 1900-luvun alusta lähtien. Matkoja suunnattiin etenkin Pohjoismaihin ja Saksan alueelle, mutta esimerkiksi arkkitehdit ja insinöörit tekivät pidempiäkin matkoja myös muihin Euroopan maihin. Niemen mukaan ulkomaisista esimerkeistä tuli nopeasti myös osa yhteiskunnallisen päätöksenteon legitimointia.⁴⁸⁷

3.1.2 Tekninen suunnittelu kommunikaationa ja vallankäyttönä

Suunnittelun kieli oli aluksi ammattilaisten välistä kommunikaatiota. Rakentamisen alalle koulutetut opiskelivat tämän kielen kieliopin jo ammattiopinnoissaan. Sotien välisen ajan omatoimisilla rakentajilla ei tällaista koulutusta yleensä ollut. Edes mallitiloja pitäneet eivät välttämättä olleet kouluttautuneita.⁴⁸⁸ Vaikka Suomessa oli 1930-luvulla noin sata erilaista maatalouskoulua ja niissä oli vajaat 4 000 opiskelijaa, ja noin 25 valmistavaa ammattikoulua, jäi valtaosa nuorisosta edelleen vaille ammatillista koulutusta.⁴⁸⁹ Rakennusoppaiden sekä rakentamista käsitelleiden kurssien ja luentojen merkitys maatalouden neuvontatoiminnassa oli siten tärkeä. Tiedon levittämisen lisäksi ne kuitenkin vahvistivat kouluttautumalla pätevoityneiden asiantuntijoiden valtaa kodin tilan määrittelemisessä.

⁴⁸⁶ Havu, Poijärvi, Arvi & Parikka 1954, 796.

⁴⁸⁷ Niemi 1999, 16–21.

⁴⁸⁸ Ellilä, Mattsson et al. (toim.) 1927, 60.

⁴⁸⁹ Kaarninen 2001, 124; Klemelä 2001, 154.

Erityisen näkyväksi tämä suunnittelun ja vallan suhde tuli esikuvatilojen lisäksi esimerkiksi asutustoiminnassa, kun suunnitelmien käyttö sidottiin suoraan valtionavustusten ja -lainojen saantiin. Asutustarkastajat antoivat suosituksia tai kehotuksia sopivien suunnitelmien käytöstä. Myös paikallinen asutuslautakunta joutui arvioimaan suunnitelmia käsitellessään laina- ja avustushakemuksia. Sen tuli antaa lausunto käytetyistä piirustuksista, työselityksestä sekä kustannusarviosta. Suunnitelmaa arvioitiin sen tarkoituksenmukaisuuden ja taloudellisuuden kannalta sekä tarvittaessa siihen voitiin tehdä muutosehdotuksia. Lisäksi asutuslautakunnan tuli selvittää, kuka rakennussuunnitelman oli laatinut ja pidettiinkö häntä ”pätevänä rakennusammattimiehenä.”⁴⁹⁰ Myös suunnitelmien laatijoihin kohdistui näin kontrollia, jonka avulla rakennussuunnittelijoiden ammattikuntaa rajattiin ja legitimoitiin. Toisaalta, kuten seuraava esimerkki osoittaa, eivät lautakunnat aina käyttäneet mahdollisuuttaan lausua kovinkaan perusteellisesti. Tämä voi kertoa tarvittavan asiantuntemuksen puutteesta – joko lautakunnilla ei ollut tarpeeksi tietotaitoa arvioida hakemusten yksityiskohtia tai riittävää määrää paikallista tietoa hakemuksenalaisista tiloista. Tarkastuskäynneistä huolimatta, lautakunnat luultavimmin antoivat hakemusten asiantuntija-arvioinnin asutustarkastajien tehtäväksi. Joka tapauksessa asiantuntijatieto oli näin kytketty sekä poliittiseen että kulttuuriseen vallankäyttöön.

Karstulalainen vuonna 1909 syntynyt pientilallinen haki vuonna 1938 4 000 markkaa avustusta ja 5 000 markkaa lainaa asuntonsa kunnostamiseksi. Perheeseen kuului miehen ja vaimon lisäksi kolme 1930-luvulla syntynyttä lasta. Vaimolla ja lapsilla ei ollut ansiotuloja ja perheen asuntotila oli hankittu edellisenä vuonna. Tilan pinta-ala oli 1,97 hehtaaria, josta 1,94 hehtaaria oli peltoa ja loput metsää. Tilalla oleva asuinrakennus oli 40–50 vuotta vanha ja iän perään oli kirjattu sulkeisiin ”aivan laho”. Asutuslautakunnan lausunto oli niukkasanainen. Esimerkiksi kohtaan Lausunto hakemusta seuranneista piirustuksista, työselityksestä ja kustannusarviosta ja mahdolliset muutosehdotukset, oli kirjattu vain ”Hyväksytään”. Muutkin kysymykset oli kuitattu lähinnä yksisanaisilla kyllä/ei -vastauksilla. Suunnitelman tekijäksi oli todettu pätevä rakennusurakoitsija, joka oli laatinut myös ruutupaperille tehdyn kustannusarvion. Asuinrakennuksen huonokuntoisuuden ja rappioitumisen syyksi oli todettu hakijan vähävaraisuus. Lautakunnan mielestä sekä avustus että laina oli myönnettävä. Hakijan ei odotettu pystyvän muuhun kuin apuoihin rakentamisessa. Hakemus

⁴⁹⁰ Esim. KA, JAA, Lainahakemukset (1930–1954), S No 397, 7.6.1938. Maaseudun asunto-olojen parantaminen. Lomake N:o 1. Avustus- ja lainahakemus. Hakemus tarkentui ja muuttui osin sodan jälkeen, mutta pääkohdilta se pysyi samanlaisena. Lautakunnan piti lausua muun muassa suunnitelmista, suunnittelijasta, hakijan taloudellisesta asemasta, uudisrakentamisen ja remontoinnin tarpeesta sekä näihin johtaneista syistä.

määriteltiin tärkeysryhmään I ja avustus voitiin lautakunnan mukaan maksaa vasta rakentamisen valmistuttua. Asutuslautakunnan lausuntosivulla kysyttiin lautakunnan arviota siitä ”oliko rakennustyöt suunniteltu taloudellisia näkökohtia silmälläpitäen ja vastaako asunto suunniteltujen töiden jälkeen terveydellisesti kohtuullisia vaatimuksia.”⁴⁹¹ Asutuslautakunta otti siis kantaa viljelijän rakennusammattitaitoon sekä suunnitelmien taloudellisuuteen ja asumisterveyteen. Pätevien suunnitelmien käyttö ei sellaisenaan riittänyt omatoimiseen rakentamiseen vaan niitä arvioitiin suhteessa viljelijän tietoihin ja taitoihin. Vanhaa asuinrakennusta kuvannut lause vahvistaa myös käsitystä hakijan vähävaraisuudesta ja heikosta ammattitaidosta rakentamisessa. Modernit rationalisoinnin periaatteet, taloudellisuus ja asumishygienia, ohjasivat jo myös asutuslautakuntien arviointityötä.

Toisaalta suunnitelmien noudattamista pilkulleen ei pidetty ehdottomana esimerkiksi palkkioiden maksamisen kannalta vaan lautakunnat arvioivat lainahakemuksia tapauskohtaisesti. Eräs sumiainlainen pienitilallinen oli tehnyt muutoksia suunniteltuun rakennukseensa: ”Kamari puuttuu, mutta sellasenaanki pieneläjälle, kylmine ruokasäilöine, sopiva.” Tämä rossipohjainen talo oli pärekattoinen ja vuorattu ulkoa pystylaudoituksella vuonna 1935. Talon vakuutusarvo oli 11 500 markkaa ja lainaa sille oli rakennusvuosina 1931–1932 myönnetty yhteensä 3 500 markkaa. Lautakunta suosittelee jälleen tuhannen markan palkkion myöntämistä ”rakennuksen hoidon ja sopivaisuuden pieneläjälle” perusteella.⁴⁹² Vähävaraisuus nähtiin käypänä perusteluna sille, ettei suunnitelman kaikkia osia oltu toteutettu. Kamarin puuttuminen voitiin antaa anteeksi taloudellisista syistä ja näin lautakunta saattoi puoltaa palkkiohakemusta.⁴⁹³ Päätös oli johdonmukainen suunnittelukäytännön kanssa, jossa vaiheittaista rakentamista ja olosuhteiden huomioimista korostettiin. Vallankäytön näkökulmasta palkkion hakija ja hänen asuntonsa olivat sekä sosiaalipoliittisen että teknisen asiantuntija-arvioinnin alla. Pieneläjälle riitti arvioitsijoiden mielestä yksinkertaisempi tila asumistarpeiden tyydyttämiseen. Lausunnossa onkin nähtävissä kaiku sotien

⁴⁹¹ KA, JAA, Lainahakemukset (1930–1954), S No 397, 7.6.1938. Maaseudun asunto-olojen parantaminen. Lomake N:o 1. Avustus- ja lainahakemus; Ks. myös Lindeberg 1957, 103–105.

⁴⁹² KA, JAA, Palkkiohakemukset (Maataloustyövän asuntolainakassa) v.1935–1936, Maataloustyövän asuntolainakassan Katselmuskirja palkintoa varten, 6.11.1935; Asutuslautakunnan lausunto asiassa, Ote Asutuslautakunnan pöytäkirjasta 27.11.1935. Maataloustyövän asuntokassoja oli koko maassa vuonna 1933 yhteensä 151. Vaasan läänissä, johon Sumiainen tuolloin kuului, näitä oli 19. Lisäksi erikseen olivat olemassa asutuskassat, joita oli ylivoimaisesti eniten, sekä omakotikassat.

⁴⁹³ KA, JAA, Palkkiohakemukset (Maataloustyövän asuntolainakassa) v.1935–1936, Maataloustyövän asuntolainakassan Katselmuskirja palkintoa varten, Mäkiähon asuntopalsta, 6.11.1935; Asutuslautakunnan lausunto asiassa, Ote Asutuslautakunnan pöytäkirjasta 27.11.1935.

välisellä ajalla käydystä minimiasuntokeskustelusta.⁴⁹⁴ Kuten lautakunta esitti, oli hakija kuitenkin pitänyt talostaan huolta ja osoittanut ainakin yhteiskunnallista kelpoisuutta. Näin hän näyttäytyi luotettavana hakijana.

Asutuslautakuntien arviot suunnitelmista, suunnittelijasta ja rakentajasta perustuivat pitkälti paikalliseen sosiaaliseen kontekstiin. Ainakin monet niukkasanaiset lausunnot antavat tällaisen vaikutelman. Usein näytti riittävän se, että suunnitelmien tekijä oli paikallisesti tunnettu rakennusammattilainen ja että rakentaja oli osoittanut yritteliäisyyttä. Tosiasiassa monilla lautakunnilla ei liene ollut riittävää ammattitaitoa arvioida itse suunnitelmia. Niiden kommentointi oli poikkeuksellista. Lautakuntien lausunnot olivat asutustarkastajille väline päätöksentekoon. Tarkastajilla olikin hakemusten ja suunnitelmien arviointiin tarvittavaa ammattitietoutta sekä ennen muuta kentällä hankittua kokemusta arvioida rakentamista ja suunnittelua. Toisaalta tarkastajilla ei välttämättä ollut tuoreinta tietoa paikallisista oloista tai hakijoiden taustoista. Heidän puoltonsa tarvittiin kuitenkin hakemuksen lopulliselle hyväksymiselle. Yleisesti vähäinen kokemus tyyppisuunnitelmien toteuttamisesta vaikeutti niiden arvioimista. Asutushallinto oli julkaissut tyyppiäpiirustuskokoelman vuonna 1928. Näissä suunnitelmissa tuvalla oli keskeinen rooli. Kirsi Saarikankaan mukaan tämä oli erottava tekijä niiden ja kaupunkiasutukseen 1920-luvulla suunnattujen tyyppisuunnitelmien välillä. Rakennusten ulkonäössä esimerkiksi ei yleensä ollut merkille pantavaa eroa, sillä klassismia suosittiin molemmissa.⁴⁹⁵ Asutushallituksen omassa rakennustoimistossa laadittiin uudet Maa- ja metsätalousministeriön tyyppisuunnitelmat 1930-luvun kuluessa, vaikka käytännön kokemus aiemmista tyyppisuunnitelmakokoelmista maaseudulla ollut vielä kovin pitkä.

⁴⁹⁴ Tätä keskustelua käytiin oikeastaan koko läntisen maailman piirissä. Deborah Ascher-Barnstone mainitsee sen alun olleen Ruotsissa 1800-luvun loppupuolella alkaneessa asuntojen massatuotantokeskustelussa sekä konkretisoituneen vahvemmin esimerkiksi Saksassa 1920-luvun kuluessa. Barnstone 2014, 91–93; Suomessakin asuntojen minimivaatimuksia pohdittiin jo melko varhain. Esimerkiksi vuoden 1920 Lontoon kansainvälisessä asuntokongressissa aiheesta alusti Suomen osalta arkkitehti Akseli Toivonen. Similä, Yrjö. ”Kansainvälinen asunto- ja asemakaavakongressi Lontoossa. Kesäkuun 3—11 päivinä 1920.” *Rakennustaito* 13–15/1920, 120–128, 123–124; Pauline Garvey on kirjoittanut puolestaan norjalaisen ”maalaismökkin”, modernisaation ja sosiaalipoliittisten näkemysten yhteydestä. Hänen tutkimuksensa pääfokus on toisen maailmansodan jälkeisessä ajassa, mutta Garvey selvittää myös kehityksen alkuketkiä 1930-luvulla. Ks. Garvey 2008, 212–213.

⁴⁹⁵ Saarikangas 1993, 133–136.

3.1.3 Suunnittelun institutionalisoituminen osaksi viranomaistoimintaa

Maalaiskotien suunnittelussa ja neuvontatoiminnassa on ennen toista maailmansotaa nähtävissä trendi, jossa valtion ja keskushallinnon rooli kasvaa. Toiminnan perusta oli silti edelleen esimerkiksi maatalousjärjestöjen tekemässä työssä ja toimijoissa, joiden piiri pysyi pienehkönä ja jotka istuvat yhä useammilla tuoleilla. Valtion erityis huomion kohteeksi nousi asutustoiminta, jonka tavoitteena oli, sisä- ja turvallisuuspoliittisten syiden lisäksi, asuttaa Suomen alue mahdollisimman laajasti ja elinkelpoisesti. Toiminnan tueksi asutushallinnossa alettiin laatia omaa rakennuspiirustuskoelmaa. Valtionhallinnon toimittamat suunnitelmat sisälsivät paljon yhteisiä piirteitä tässä työssä aiemmin käsittelemieni suunnitelmien kanssa. Analysoin niitä tässä tarkemmin osoittaakseni jatkumon, jossa maalaiskotien suunnittelu kehittyi ennen toista maailmansotaa. Esittämisen tavat ja suunnittelun käytännöt pysyivät periaatteiltaan samanlaisina, mutta samalla ne tarkentuivat ja saivat joitakin uusiakin piirteitä. Tarkoitukseni on havainnollistaa, miten suunnittelun ja rakentamisen käytännöt muuttuivat asumisen tavoiksi ja tuottivat sille annettuja merkityksiä. Yhteiset piirteet suunnitelmissa ovat osoitus sekä koulutettujen asiantuntijoiden vakiintuneesta asemasta että käytännössä hyviksi todetuista rakentamisen ja asumisen tavoista, joita haluttiin välittää eteenpäin.

Maatalousministeriön asutusasiainosasto järjesti keväällä 1939 piirustuskilpailun maaseudun pienasuntotyypeistä. Kilpailun satoa oli arvioimassa lautakunta, jonka puheenjohtaja oli asutusneuvos Elis Nieminen sekä jäsenenä arkkitehdit Orola (Åberg), Jalmari Peltonen, Jussi Lappi-Seppälä sekä tuolloin jo professori Jussi Paatela. Kilpailuun tulleiden ehdotusten sekä vanhojen asutustoiminnassa syntyneiden pienasuntosuunnitelmien pohjalta asutusasiainosaston asettama työvaliokunta kokosi uuden tyyppi- ja piirustuskoelmaa. Kokoelman koostamisesta vastasivat pääasiassa Orola sekä kilpailuun itsekin osallistunut ja siinä menestynyt arkkitehti Saara Kivikanervo (os. Lappalainen) ja se julkaistiin 1940⁴⁹⁶. Tämän kokoelman piirustuksia toimitettiin tilaajille postitse ja jokaisen suunnitelman mukana oli laskelma tarvittavista rakennusaineista sekä ”laaja” erikoispiirustuksin varustettu työselitys. Kokoelma oli jaettu neljään sarjaan: K-, L-, M- ja N-sarjoihin rakennustyyppien mukaan. Yhden perheen asuntojen asuinpinta-ala vaihteli pienimmästä 28,4 neliömetristä suurimpaan 62,2 neliömetriin. Lisäksi L-sarjan kahden asunnon taloissa, tyypeissä L2 ja L3 asuinpinta-ala oli kahdeksankymmenen neliön tuntumassa. Yhden perheen

⁴⁹⁶ Saarikangas 1993, 242; Suunnitelmia esiteltiin Helsingin asunonäyttely 39:ssä. ”Maaseudun pienasuntojen tyyppi- ja piirustuksia.” *Maaseudun tulevaisuus* 113/1939, 1 ja 4.

tyyppien kustannusarvion summa vaihteli 30 500 markasta 75 000 markkaan. Asuinpinta-aloihin laskettiin vain varsinaiset asuinhuoneet sekä keittiö. Siihen ei laskettu esimerkiksi komeroita, eteistä, kuivaustiloja tai askarehuonetta eikä uunien, palomuurien ja seinien vaatimia pinta-aloja. Kustannusarvioiden perustana oli samanlaiset rakennustarpeet: perusta ja kivijalka tehtiin säästöbetonista, ulkovuoratut seinät hirsistä, permanto puuainetäytteisenä, katto päreistä, uunit sekä palomuurit poltetuista tiilistä, ikkunat kaksinkertaisina ja ovet tavallisina peiliovina. Lisäksi talon maalaus ja seinien paperointi oli noin viisi prosenttia kustannusarvion hinnasta.⁴⁹⁷ Valintavivahossa oli vielä eriteltyinä kustannusarvioiden pohjana olleet yksikköhinnat.⁴⁹⁸ Kokoelman tyyppejä oli mahdollista soveltaa ja valintavivahossa esimerkiksi neuvottiin millaisia muutoksia vaikkapa leivinuunin tai kellarin jättäminen pois aiheutti suunnitelmaan. Aivan kuten aiemmissakin valintaoppaissa, myös tämän kokoelman valintavivahossa jokainen tyyppi oli esitelty erikseen lyhyellä tekstikuvauksella, jonka ohessa oli suunnitelmasta sekä julkisivu- että pohjapiirros.

Asutustoiminnan tueksi tehdyt asuinrakennustyyppit eivät ratkaiseviltä periaatteiltaan eronneet 1930-luvun alun Pientilojen rakennuspiirustuksia -kokoelman suunnitelmista. Tyyppi N1 oli siipirakennuksella varustettu eteisen, tupakeittiön, pesutilan ja huoneen asuinrakennus, jonka siipiosaan oli sijoitettu työhuone, sauna, aitta sekä puusäiliö. Tyyppi vertautuu pienviljelijäin kokoelman asuinrakennuksen ja eläinsuojan yhdistävään tyyppiin numero 115. Selkein ero perinteiseen kodin tilan toiminnallisuuteen oli se, että tyyppissä N1 höyläpenkki oli siirretty siipirakennuksen erilliseen työhuoneeseen. Tupakeittiöstä oli myös jätetty pois leivinuuni. Lämmitystä varten oli muurin yhteyteen suunniteltu pystyuuni ja ruuanlaittoon hella.⁴⁹⁹ Tyyppi N2 kuului samaan kategoriaan. Tässä tyyppissä ei kuitenkaan ollut siipirakennuksessa työhuonetta tai saunaa ja lisäksi siipiosan lähinnä asuinrakennusta oleva osa muistutti perinteistä läpiajettavaa paritupatyyppiä. Joskin tässä tilaan oli tehty takapuolelle leveä pariovi ja etupuolella oli puolikorkea seinä. Tila lienee tarkoitettu eläin- tai

⁴⁹⁷ *Maaseudun pienasuntojen tyyppi- ja piirustusten valintavivko*. Maatalousministeriön asutusasiainosasto, 1939; ks. myös Saarikangas 1993, 241–246. Samaan aikaan Maatalousministeriön kilpailun kanssa järjestettiin Sosiaaliministeriön kilpailu tyyppisuunnitelmista. Maatalousministeriön kilpailuun lähetettiin 150 ehdotusta suunnitelmiksi ja Sosiaaliministeriön kilpailuun 44. Jälkimmäinen kilpailu oli avoin ainoastaan koulutetuille arkkitehteille. Saarikangas on laskenut tyyppien kokonais- ja asuinpinta-alat, ks. Emt., 245 ja 395.

⁴⁹⁸ *Maaseudun pienasuntojen tyyppi- ja piirustusten valintavivko*. Maatalousministeriön asutusasiainosasto, Valtioneuvoston kirjapaino: Helsinki, 1940, 2.

⁴⁹⁹ KA, MM, MMT, Asuinrakennukset, Iea. N 1, s 25 33/09; KA, RH, Rakennushallituksen piirustukset II, Ii Muut rakennukset, Iie Tyyppitalot ja muut rakennukset: 15:/-- 1–63, 56M 08/18, piirustus nro. 115.

kalustosuojaksi. Myös sisäänkäynti asuinrakennukseen oli tämän katoksen alta. Tyyppi N2 oli myös hieman edellistä isompi, siinä oli tupakeittiön lisäksi eteinen, pesukomero ja kaksi huonetta.⁵⁰⁰ Kolmas vastaava tyyppi N3 oli kooltaan edellisiä isompi. Tässä kuitenkin siipirakennus oli pienempi, sisältäen jälleen saunan sekä aitan ja puusäiliön. Asuinrakennuksessa oli kahden suurehkon huoneen ja tupakeittiön lisäksi iso eteinen, erillinen suurehko ruokasäiliö, pesutila sekä kellari. Tupakeittiössä oli tässä tyyppissä hellan lisäksi leivinuuni.⁵⁰¹ Voidaan ajatella, että asutustoiminnassa tällaisten keskitettyjen talotyyppien tarve nähtiin suurempana kuin muutoin. Yhdistelmä-rakennus sisälsi kaikki kodin ja maatilan olennaisimmat toiminnot, joten sen valmistuttua viljelijä saattoi keskittyä paremmin esimerkiksi viljelyalan raivaamiseen. Koska asutustoimintaa harjoitettiin syrjäisemmillä seuduilla, oli keskitetyn asumisen ja tilan toimintojen tarve vielä suurempi kuin taajemmin asutuilla alueilla. Syrjäisillä alueilla edellytykset maataloudelle olivat heikommät ja infrastruktuuri puutteellista. Siksi tilan töiden tehostaminen oli miltei ainoa konsti parantaa tilojen kannattavuutta ja elinkelpoisuutta.

Maatalousministeriön piirustuskokoelman K-sarjassa (K1–9) ei myöskään ollut suurta eroa Pientilojen rakennuspiirustuksia -kokoelman pienempiin asuntotyyppeihin. K-sarjan rakennukset olivat tupakeittiön ja huoneen sisältäviä. Niissä oli vaihtelevasti kellareita (K2, K3, K6, K7 ja K8), eteinen oli käytännössä kaikissa K-sarjan suunnitelmissa, tosin sitä ei nimetty pohjissa K1 ja K3. Samoin tuulikaappi löytyi kaikista muista paitsi suunnitelmista K1, K2 ja K4 ja sitä ei nimetty pohjissa K7, K8 ja K9. Pesukomero oli neljässä piirroksessa ja suunnitelmassa K9 oli erikseen keitto-osasto.⁵⁰² 1930-luvun alun ja lopun piirustuskokoelmien yhtäläisyydet osoittavat suunnitteluperiaatteiden vakiintuneen. Asuinrakennusten suunnitelmat noudattivat keskitysperiaatetta ja tuottivat näin käytännössä standardoitua tilallisuutta. Vakiintumisen lisäksi suunnitelmat todistavat tilallisesta jatkuvuudesta, jossa erityisesti tuvan rooli maalaiskodissa oli keskeinen. Kodin tila kuitenkin muuttui siten, että erityisesti maatalouden töihin liittyvät tekijät siirtyivät uudistusten myötä yhä enemmän talousrakennuksiin. Esimerkiksi eläinsuojien suunnitteluun kiinnitettiin paljon huomiota ja korjaus- sekä puhdetöille alettiin suunnitella enemmän omia tiloja, kuten pajoja ja verstaita. Niiden sijaan kodin tila täyttyi kotitalouteen liittyvillä tiloilla ja töillä, kuten siivoamisella, hygienian hoidolla sekä ruuanlaitolla. Tämä edellytti myös muutoksia kodin teknisissä ratkaisuissa ja esimerkiksi lämmitys ja ilmanvaihto oli mietittävä

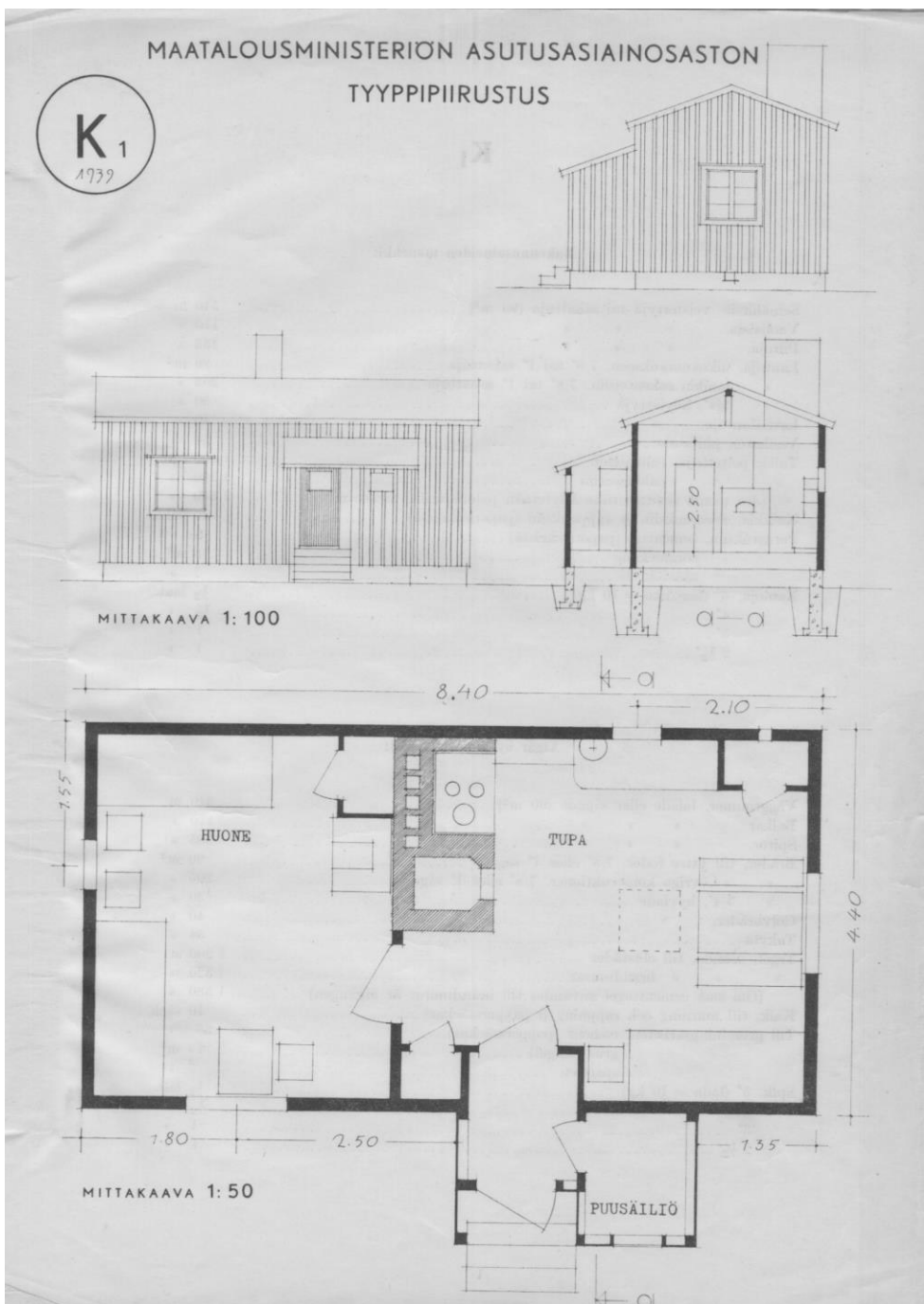
⁵⁰⁰ KA, MM, MMT, Asuinrakennukset, Iea. N2, S25 33/09.

⁵⁰¹ KA, MM, MMT, Asuinrakennukset, Iea. N3, S25 33/09.

⁵⁰² KA, MM, MMT, Asuinrakennukset, Iea. K1–K9, S25 33/09.

uudestaan. Myös kodin tilojen keskinäisiin sijoituksiin alettiin kiinnittää enemmän huomiota.⁵⁰³

⁵⁰³ Saarikangas 1993, 246.

Kuva 7. [Maatalousministeriön asutusasiainosaston tyyppiirustus K1, Maa- ja metsätalousministeriön tyypitalopiirustukset, Maatalousministeriön asutusasiainosasto, Kansallisarkisto]

Maatalousministeriön kokoelman piirustuksia käytettiin sodanjälkeisessä asutustoiminnassa. Vaikka seuraava esimerkki on tutkimuksen varsinaisen aikajänteen ulkopuolelta, se selventää hyvin sitä kehitystä, jolla asiantuntijatieto ja -valta olivat sotien välisellä ajalla tulleet osaksi yhteiskunnallista päätöksentekoa. Konginkankaan asutuslautakunta käsitteli huhtikuussa 1945 hakemuksen 20 000 markan lainasta asuinrakennusta varten, jonka rakentamisajankohdaksi oli suunniteltu touko- ja elokuun välistä aikaa samana vuonna. Lainan takaukseksi hakija tarjosi kiinnitystä tilaansa.⁵⁰⁴ Hakemuslomakkeen liitteenä edellytettiin lähetettävän ”[a]mmattimiehen tekemän suunnitelman rakennus- tai korjaustöistä tarkkoine työselityksineen, kustannusarvioineen sekä pohja-, leikkaus- ja julkisivupiirustuksineen sekä asemapiirroksineen.” Piirustukset voitiin kuitenkin jättää pois, mikäli tehtäväksi aiottu työ mahdollisti sen. Tällöin ne tuli korvata tarkoin selostuksin työselityksessä työn teon tavoista ja käytettävistä rakennusaineista. Hakemuksen liitteeksi oli liitetty rakennussuunnitelmaksi Maatalousministeriön asutusasiainosaston tyyppiipiirustus K1, joka oli hyväksytty 15.5.1945 ilman korjauksia tai muutoksia. Tyyppi oli 4,4 kertaa 8,4 metrin kokoinen yksikerroksinen, tupakeittiön, huoneen, kolme komeroa, kuistin sekä sen viereen sijoitetun puusäiliön sisältänyt pieni asuinrakennus.⁵⁰⁵

Rakennustyyppi edusti ajanmukaista suunnittelua, jossa tilat oli sommiteltu yhden muurin ympärille. Tupakeittiöön kuuluivat suurehko liesi sekä leivinuuni ja huoneen puolelle oli sijoitettu takka/pystyuuni. Lisäksi huoneessa oleva komero oli sijoitettu muurin yhteyteen siten, että sen tuuletus tapahtui muurissa olevien hormien kautta. Ilmanvaihdon järjestäminen oli yksi modernin suunnittelun ilmentymistä ja liittyi asumisterveyden parantamiseen kotien tuotantokyvyn ja viihtyisyyden nostajana. Tupakeittiön komeroista vain isompi oli tuuletusaukolla varustettu. Tuvan takaseinän pienen ikkunan yhteyteen oli suunniteltu keittiötaso esimerkiksi astioidenpuhdistusta varten.⁵⁰⁶ Piirustuksen yhteyteen kuuluivat selvitys rakennusaineiden menekistä sekä työselitys. Esimerkiksi seinähirsiä tällaiseen taloon kului 540 metriä ja sementtiä perustuksiin 58 sakkia. Poltettuja tiiliä meni tulisijoihin 1 200 kappaletta ja palomuriin 1 320. Pienempiä sementtitiiliä palomuriin olisi kulunut 1 550.⁵⁰⁷ Työselitykseen oli

⁵⁰⁴ KA, JAA, Lainahakemukset (1930–1954), S No 211, 25.4.1945. Liite: Lainahakemus asutuslautakunnalle 2.2.1945.

⁵⁰⁵ KA, JAA, Lainahakemukset (1930–1954), S No 211, 25.4.1945. Liite: Maatalousministeriön asutusasiainosaston tyyppiipiirustus K1 (1939).

⁵⁰⁶ KA, MM, MMT, Iea. Asuinrakennukset, K1.

⁵⁰⁷ KA, JAA, Lainahakemukset (1930–1954), S No 211, 25.4.1945. Liite: Maatalousministeriön asutusasiainosaston tyyppiipiirustuksen K1 rakennusainemenekki-luettelo (1939). Rakentaja saattoi halutesaan valita sopivat tiilet esimerkiksi niiden paikallisen saatavuuden mukaan.

merkitty työvaiheiden toteuttamistapa sekä yksittäisten työvaiheiden kustannusarvioit. Esimerkiksi lautarakenteisten ulkoseinien (summan perusteella tähän lienee las-kettu hirret mukaan, vaikka hirsiseinällekin oli oma kohtansa) kustannukseksi oli las-kettu 20 000 markkaa, kun kellarin lattian tekemisestä selvisi 400 markalla. Koko rakennuksen kustannusarvioksi tuli näin 66 900 markkaa. Työselityksen toiselle sivulle tuli merkitä mahdolliset poikkeamat työselityksestä sekä niiden syyt ja käytetyt vaihtoehdotiset työtavat.⁵⁰⁸ Poikkeamia saattoi syntyä esimerkiksi paikallisten olojen huomioimisesta sekä suunnitelmien soveltamisessa että rakennusaineiden hankinnassa. Koska rakennusteollisuutta tai sen tuotteita ei ollut monin paikoin maaseudulla saatavilla, valmistettiin suurin osa rakennusaineista ja -osista itse. Tämä saattoi tarkoittaa esimerkiksi lautojen sahaamista, kattotiilien valmistamista tai päreiden höyläämistä. Myös esimerkiksi lähiseutujen tiilitehtaita ja paikallisia sahoja suosittiin.

Hakemuksen liitteenä oli kauppakirjan jäljennös noin 4,5 hehtaarin maa-alasta tilaa varten, jonka ostaja oli hankkinut apeltaan 10 000 markan hintaan. Jäljennöksen ohessa oli julkisen kaupanvahvistajan todistus maakaupan vahvistamisesta Vaasan Lääninhallituksessa tammikuussa 1945.⁵⁰⁹ Dokumenttien määrän ja sisällön kasvu kuvaavat asiantuntijavallan merkityksen kasvua. Maantieteilijä ja historiantutkija Richard Dennisin mukaan asiantuntijat saivat 1800-luvulta alkaen suuren roolin modernisaation edistäjinä. Dennis määrittelee modernistisen ”edistysuskon”, joka merkitsi politiikan yläpuolella oleviksi miellettyjen asiantuntijoiden hallitsemaa ja sääntelemää toimintaa.⁵¹⁰ Maailmansotien välisen ajan Suomessa tällainen epäpoliittisena ajateltu edistysuskon ja asiantuntijoiden suhde esiintyi vahvana. Osoituksena tästä on esimerkiksi maataloudellisten järjestöjen epäpoliittisuuden ja ammatillisen luonteen korostaminen julkisessa puheessa. Asutuslautakunnat näyttäytyvät myös osin epäpoliittisena asiantuntijaelimenä – yhtäältä ne luottivat asutustarkastajien arvioihin sekä toisaalta arvioivat rakennussuunnittelijoiden ammattitaitoa. Lautakuntien työtehtävät tarkentuivat ajan kuluessa, 1940-luvulla ne kirjasivat jo verrattain tarkkoja perusteluja hakemuksiin. Niiden oli varmistettava, että hakijan antamat tiedot olivat oikeita sekä perusteltava hakemuksen tarpeellisuus. Hakulomakkeen kohdassa IV oli kolmetoista pykälää, joihin lautakunnan oli kirjattava näkemyksensä. Pykälissä arvioitiin muun

⁵⁰⁸ KA, JAA, Lainahakemukset (1930–1954), S No 211, 25.4.1945. Liite: Maatalousministeriön asutusasiainosaston tyyppipiirustuksen K1 työselitys (1939); 66 900 markkaa on tämän päivän rahan arvon mukaan hieman vajaat 8 500 euroa.

⁵⁰⁹ KA, JAA, Lainahakemukset (1930–1954), S No 211, 25.4.1945. Liite: Kauppakirjan jäljennös 9.12.1944.

⁵¹⁰ Dennis 2010 [2008], 29–30, 34. Dennis huomauttaa, että tiede joutui silti toisinaan asettumaan valitsevan poliittisen järjestelmän alamaiseksi.

muassa hakijan sosioekonomista asemaa, suunnittelijan pätevyyttä sekä suunnitelmia (Liite 2).

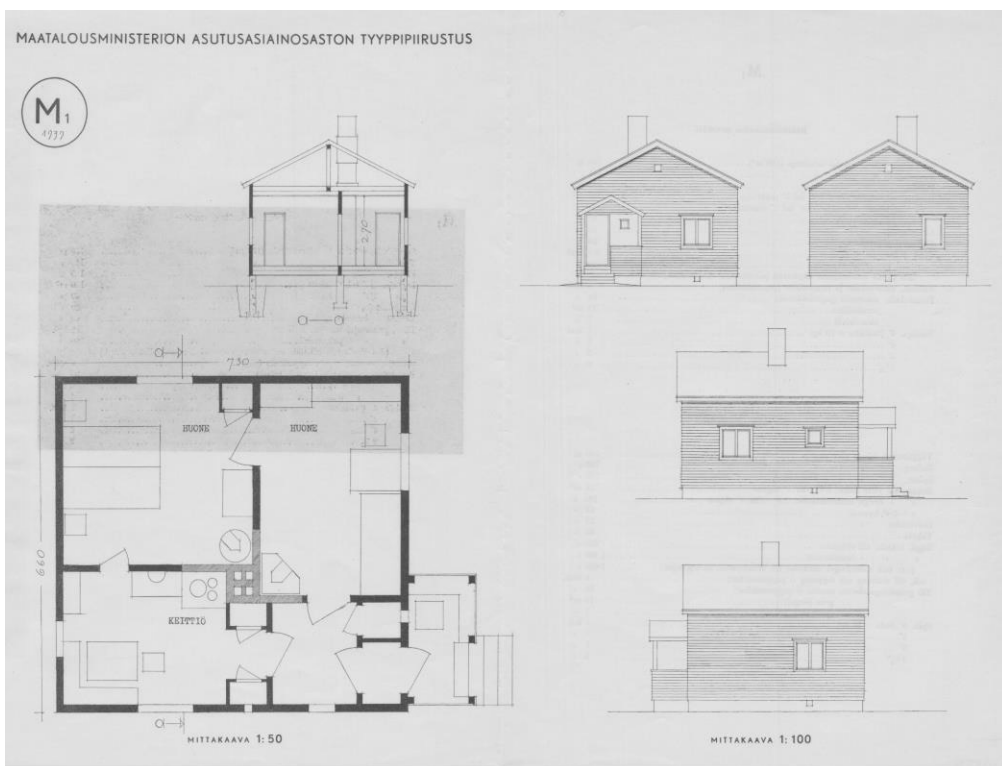
Tässä tapauksessa lautakunta todisti hakijan antamat tiedot oikeiksi. Lisäksi se ilmoitti, että hakuhetkellä perheellä ei ollut lainkaan omaa asuntoa ja, että suuren perheen oli vaikeaa hankkia vuokra-asuntoa. Samoin oman maapalstan hankkiminen puolsi rakentamistyön aloittamista. Hakijaa pidettiin kyvykkäänä ”seka- ja metsätyömiehenä”, mutta suuri perhe vaati niin paljon ponnisteluja, ettei omin voimin tehty rakentaminen ollut hänelle mahdollista. Piirustuksen lautakunta totesi sellaisenaan sopivaksi – luultavasti juuri siksi, että se oli ministeriön hyväksymä tyyppi- ja piirustus. Lisäksi suunnitelman laskelmineen oli laatinut pätevä rakennusurakoitsija. Omin voimin toteuttaviksi lautakunta piti sopivimpina maankaivuu- sekä muita perustustöitä, puutavaran kuljettamista rakennuspaikalle sekä avustavia töitä rakentamisessa. Hakija oli hakenut vain avustusta ja lautakunta suositteli suurimman mahdollisen avustuksen myöntämistä, eli 10 000 markkaa. Oman työn arvoksi oli laskettu 10 000 samoin kuin tilalta saatavien rakennustarpeidenkin. Lisäksi perheellä oli käteisvaroja 15 000 markkaa. Täten muun rahoituksen osuudeksi jäi 31 900 markkaa, josta 20 000 markkaa oli haettu asutuskassan rakennuslainana. Lautakunta totesi, että loput 11 900 hakija pystyi hankkimaan helposti ansiotöillään. Lautakunta suositteli myös, että hakija saisi avustuksesta puolet rakennustyön ollessa puolessa välissä. Muuna tiedonantona hakija todettiin suuriperheiseksi vailla omaa tilaa ja kotia olleeksi rintamamieheksi, joka tunnettiin paikkakunnalla hyvänä ja kunnollisena työmiehenä.⁵¹¹ Lautakunnan arvio tukeutui siis yhtäältä asiantuntijatyöhön ja toisaalta hakijan henkilökohtaisten ominaisuuksien sekä paikallisen sosiaalisen statuksen arviointiin. Modernisaation kannalta olennaista oli kontrolli. Tarkastaja ja lautakunnat säätelivät sitä, millaista kotien modernisaatiota edistettiin sekä keihin tämä henkilökohtaisesti kohdistui. Asuntosuunnittelu kohtasi tässä mielessä paikallisen sosiaalityön yhden muodon. Esimerkki valottaa myös yhtäältä sotien jälkeisen ajan rintamamiestalo-käsitteen syntyä ja määrittymistä.⁵¹² Pohja tälle oli kuitenkin syntynyt jo 1920- ja 1930-lukujen tyyppisuunnitelmakokoelmien myötä.

Maatalousministeriön kokoelman kolme L-sarjan tyyppitaloa olivat kahden perheen taloja, joiden vierekkäiset asunnot olivat pohjiltaan toistensa peilikuvia. Suunnitelmista L3 erosi kahdesta muusta siinä, että sen julkisivu oli poikkilaudoitettu.

⁵¹¹ KA, JA, Lainahakemukset (1930–1954), S No 211, 25.4.1945.

⁵¹² Kirsi Niukkanen on kirjoittanut perusteellisen artikkelin rintamamiestalo -käsitteen kehityksestä ja siitä, mitä se pitää sisällään. Ks. Niukkanen 2009, 131 & passim; Ks. myös Saarikangas 2002a, 350–372.

Asunnoissa oli huoneen lisäksi kaikissa kellari, tuulikaappi, eteinen sekä komeroita. Tyypissä L3 oli tupa, tyypissä L2 tupakeittiö ja tyypissä L1 keittiö.⁵¹³ Kahden perheen taloa ei kuitenkaan voi pitää maaseudulle tarkoitettuna; ennemmin se on ollut kaukunkien, esikaupunkien ja taajaan rakennettujen pitäjien tyyppi. Sarjassa M puolestaan oli kahdeksan suunnitelmaa (M1–M8) otsikolla tupakeittiö ja kaksi huonetta. Tosiasiassa tupakeittiö -nimitystä käytetään erikseen vain kolmessa suunnitelmassa M3, M7 ja M8 sekä lisäksi suunnitelmassa M1 on käytetty nimitystä keittiö. Suunnitelmasta M7 löytyy erittäin poikkeuksellisesti työhuoneeksi nimetty kolmas huone.⁵¹⁴ Myöskään muista sarjoista ei löydy asuinrakennuksen yhteyteen merkittävää työhuonetta. Ainoastaan esitetyssä N-sarjan suunnitelmassa N1 on siipirakennukseen piirretty työhuone.

Kuva 8. [Maatalousministeriön asutusasiainosaston tyyppiirustus M1, Maa- ja metsätalousministeriön tyypitalopiirustukset, Maatalousministeriön asutusasiainosasto, Kansallisarkisto]

⁵¹³ KA, MM, MMT, Asuinrakennukset, Iea. L1, L2, L3, S25 33/09.

⁵¹⁴ KA, MM, MMT, Asuinrakennukset, Iea. M1–M8, S25 33/09.

Sarjat K ja M tarjosivat maaseudun rakentajille erilaisia vaihtoehtoja. Sen sijaan L- ja N-sarjat olivat selvästi ajateltu käytettäväksi erilaisissa olosuhteissa. Kahden perheen talo sopi tiiviimpiin yhdyskuntiin ja siipirakennuksella varustetuilla taloilla lienee ollut käyttöä esimerkiksi asutustoiminnassa. Maatalousministeriön kokoelma näyttää, miten suunnittelutoiminta alkoi vakiintua ja institutionalisoitua osaksi viranomaistoimintaa. Sodan jälkeen tälle oli aivan erityinen tilaus, joka hyötyi kehityksen alkamisesta 1930-luvulla. Yhteiskuntapoliittisesti neuvonta- ja opastustoimintaa ei haluttu enää 1930-luvulla jättää ainoastaan maataloudellisten järjestöjen varaan. Toisaalta sodanjälkeinen tilanne pakotti nopeasti asutustoiminnan tehostamiseen ja nopeuttamiseen ja suunnittelijoiden rooli korostui entisestään esimerkiksi jälleenrakennustoimiston kautta.⁵¹⁵ Tilallisesti ministeriön tyypit eivät silti eronneet ratkaisevasti niitä edeltävistä kokoelmista. Asuintilat oli kokoelmassa keskitetty yhden savupiipun ympärille, vaikka huoneet olivat yleensä erikseen lämmitettäviä. Lisäksi tupa säilyttää keskeisen toiminnallisen roolinsa. Kodin tilan toiminnallisuuteen oli joitakin poikkeuksia, kuten esimerkiksi siipirakennukset, joihin sijoitettiin osa tuvan toiminnoista tai esimerkiksi kodin säilytys- ja pesutiloja. Tilan järjestämisen periaatteet eli tyypit voidaan ajatella siten vakiintuneiksi. Sillä ei oikeastaan ollut merkitystä, suunniteltiinko mallit valtion, järjestöjen tai yksityisten ammattilaisten toiminnassa. Tämä kertoo esimerkiksi rakennusammattilaisten koulutuksen yhdenmukaistumisesta ja oppikirjojen ja -kurssien sisällöistä. Siinä missä kansainvälisen modernin asuntosuunnittelun nimihenkilöt puhuivat asunnoista koneina, voidaan tällaista vertausta soveltaa ainakin osin maaseudun tyyppisuunnitelmiin. 1930-luvun loppuun mennessä niistä oli tullut sarjatuotantoa, joissa kodin tila yhdenmukaistui.

Maatalousministeriön tyyppien erikoispiirustukset toimitettiin työselitysten ohessa.⁵¹⁶ Työselityksessä selostettiin, miten ikkunoiden karmit tuli rakentaa mitoituksineen sekä mitä osia niihin tarvittiin. Ovien kohdalla mainittiin tehdasvalmisteiset ”faneeriovet”, mutta toisaalta myös ”tavalliset peiliovet” sekä ulko-oviksi sopivat ”paneelauksella päällystetyt ovet”.⁵¹⁷ Varsinaisista standardiosista ei siis voida vielä puhua. Mikäli rakentaja halusi poiketa näiden talotyyppien työselityksestä, tuli hänen

⁵¹⁵ Nupponen 2000, 174, 176–177.

⁵¹⁶ Erityisasutus rakennustyypeille oli piirretty Asutushallituksen rakennustoimistossa omat standardisoidut ikkunat ja ovet jo ainakin 1936 alkaen. KA, MM, MMT, Asuinrakennukset, Asutushallitus I, 24.1.1936 Er. As. Ikkunat ja ovi, 1482; *Maaseudun pienasuntojen tyyppipiirustusten valintavihko*. Maatalousministeriön asutusasiainosasto, 1939.

⁵¹⁷ *Maatalousministeriön asutusasiainosaston tyyppipiirustusten työselitys*. 2. painos 1940, 16.

kirjata tekemänsä poikkeamat huolellisesti työselityksen oheen.⁵¹⁸ Lämmityslaitteiksi työselityksessä suositeltiin peltikuorisia Valtion lämmityslaitetoimikunnan tyyppisuunnitelmien mukaan tehtäviä vastavirtausuuneja. Myös uunien piirustuksia saattoi tilata Maatalousministeriön asutusasiainosastolta.⁵¹⁹ Esimerkkinä oli työselitysvi-
hossa annettu tyyppin K9 kustannuslaskelma. Siinä suurin kustannus olivat talon hirsiseinät ja ulkoverhous, yhteensä 20 900 markkaa. Kuvaavaa on, että toiseksi kallein rakennusosa, lattiat, kustansivat yhteensä 2 900. Koko talotyyppin kustannusarvio oli 53 500 markkaa.⁵²⁰ Suunnitelmien hinnat vaihtelivat 5 ja 15 markan välillä ja niillä oli suuri kysyntä. Joinakin kuukausina Talvisodan jälkeen piirustuksia myytiin jopa 10 000 markan arvosta eli kymmenkertaisesti aiempaan nähden. Tyyppisuunnittelua haluttiin laajentaa ministeriössä siten, että olisi laadittu myös talousrakennusten tyyppi-
pejä sekä rakennussuunnitelmien oheen erillisiä rakennusten yksityiskohtien, kuten ikkunoiden ja ovien, tyyppi-
piirustuksia. Helppo tyyppiteltävyys rakennusosissa mahdollisti sen, että osien valmistus voitiin tehdä tehokkaasti sarjatuotantona rakennusteollisuudessa.⁵²¹ Toisaalta niiden valmistaminen olisi ollut myös paikan päällä näin helpompaa.

Muutamassa maatalousministeriön kokoelman suunnitelmassa kodin tilan toiminnallisuuden suhteen oli jouduttu tekemään kompromisseja. Esimerkiksi tyypeissä K6 ja K7 leivinuunin palomuurin yhteyteen oli sijoitettu kaappi, jota voitiin ohjeen mukaan käyttää työvaatteiden kuivatukseen. Komerolle päästäkseen oli kuitenkin kuljettava makuuhuoneen läpi. Tyyppin K9 kuvauksessa kerrottiin, että sen keittiöosasto oli suunniteltu siten, että se voitiin erottaa muusta tilasta esimerkiksi ”siirrettävällä verholla.”⁵²² Suunnitelmissa myös ehdotettiin mahdollisia tapoja kalustaa huoneita, yleensä tupia, siten, että niihin mahtuivat kaikki tarpeelliset huonekalut ruokailupöydistä höyläpenkkeihin ja kangaspuihin. Muutamissa suunnitelmissa suositeltiin rakennuksia tehtäviksi lautarakenteisina. Tämä tarkoitti perinteisemmästä hirsisalvos-
teknikasta luopumista rakennuksen seinien pystyttämiseksi. 1930-luvun julkisessa keskustelussa onkin nähtävissä orastavia merkkejä rakennusteollisuuden noususta ja puolivalmiiden sekä teollisesti tuotettujen rakennusosien tulosta myös viljelijöiden saataville.

⁵¹⁸ *Maatalousministeriön asutusasiainosaston tyyppi-
piirustusten työselitys*. 2. painos 1940, 2.

⁵¹⁹ Emt., 15.

⁵²⁰ Emt., 19.

⁵²¹ Lappi-Seppälä 1940.

⁵²² *Maasendum pienasuntojen tyyppi-
piirustusten valintavibko*, 6–7.

Mielenkiintoinen kuvaus kertoo tyypistä M2: ”Vaikka tupa ei olekaan muodostunut vanhan perinnäistavan mukaisesti asunnon valtahuoneeksi, on se kuitenkin siksi tilava, että se varsinaisena työ- ja oleskeluhuoneena täyttäneen tarkoituksensa.”⁵²³ Teksti kuvastaa sitä, miten tupa merkityksellistettiin paitsi perinteisesti tärkeimpänä asumisen tilana myös siten, ettei sen modernien suunnitteluoppien pienentämä koko välttämättä tarkoittanut tilan toiminnallisten merkityksien vähentymistä. Toisaalta tekstiä voi tulkita myös siten, että sanamuodoin koitettiin ohjata huomio pois huoneen koon pienentämisestä. Asuntoreformistien huoli, jossa yhtäältä paheksuttiin asumisahautta, mutta toisaalta pyrittiin rationalisoimaan, minimoimaan ja tehostamaan asumisen tiloja, näyttäytyi ristiriitaisena.

Tyyppiä M7 suositeltiin suutarin tai räätälin asunnoksi ja kuvauksen mukaan siihen voitiin helposti järjestää keskuslämmitys. Tässä tyypissä eteisestä oli kaksi sisäänkäyntiä, joista toinen johti ”asuinpuolelle” ja toinen työtiloihin. Yksityiset ja julkiset tilat haluttiin selvästi erottaa toisistaan. Tyypissä M8 tupakeittiö taas oli niin suuri, koko talon levyinen, että sen toiseen päätyyn voitiin tehdä työskentelytila ilman, että työt keittiössä häiriintyisivät. Talon kumpaankin päädyssä vierekkäin sijainneeseen makuuhuoneeseen kuljettiin tuvan läpi.⁵²⁴ Vaikka tupa säilyikin pääasiallisena koti- ja puhdetöiden tekemisen tilana, oli etenkin ensimmäisessä suunnitelmassa pyrkimys erottaa selkeämmin kodissa elinkeinona tehtävä työ sekä sen ulkopuolelle laskettu kotitaloustyö. Viittaus keskuslämmityksen järjestämiseen puolestaan kertoo uusista ajatuksista tilan- ja ajankäytön tehokkuuden suhteen. Töiden teon helpottamista perusteltiin usein vapaa-ajan lisääntymisellä, mutta toisaalta se mahdollisti lisätyön tekemisen ja käytännössä usein johtikin tähän.

Maatalousministeriön 1930-luvun lopun tyyppisuunnitelmat osoittavat, miten suunnittelun kieli, kulttuuri ja muoto olivat vakiintuneet sotien välisellä ajalla. Rakennuksista kuvattiin julkisivu, yleensä kahdesta suunnasta, pohjamuoto sekä yksi leikkauskohta. Lisäksi suunnitelmissa saatettiin esittää vaihtoehtoisia tilaratkaisuja ja lisärakentamista. Muissakin 1930-luvun sarjoissa, kuten Asutushallituksen rakennustoimiston tyypeissä vuodesta 1934 alkaen; sekä sodan aikaisissa, Sosiaaliministeriön omakotityypeissä vuodelta 1941; ja sodan jälkeisissä, kuten Maatalousseurojen Keskusliiton asutusvaliokunnan tyypeissä vuodesta 1947 alkaen, nämä esittämisen muodot säilyivät, vaikka suunnitelmat tarkentuivat esimerkiksi yksityiskohtaisemmilla

⁵²³ *Maaseudun pienasuntojen tyyppiäkirjaston valintavibko*, 11. Tämän tyypin asuinpinta-ala oli 46,2 neliometriä.

⁵²⁴ Emt., 13–14.

työselityksillä.⁵²⁵ Kodin tilan representoinnin tavat olivat läsnä jo 1920-luvun jälkimmäisen puolen ja 1930-luvun alun tyyppisuunnittelussa sekä rakennusoppaissa, mutta jälleenrakennuskausi oli tyyppisuunnittelun näkökulmasta katsottuna erityisen merkityksellinen.⁵²⁶ Samalla tuo ajanjakso loi asutus- ja jälleenrakennustoiminnan kautta vahvan yhteisen pohjan asumisen kokemukselle eri puolilla Suomea. Voisi sanoa, että sotakokemuksen lisäksi myös kokemus asumisesta yhdisti ihmisiä. Toisaalta yhdessä samaan aikaan kehittyneen rakennusteollisuuden kanssa, paikallisuuden merkitys rakentamisessa ja asumisessa alkoi vähentyä 1900-luvun jälkimmäisellä puoliskolla.

Tyyppisuunnitelmissa 1930-luvulla näkyvät selvästi vallinneet yhteiskunnallistaloudelliset olot. Ensimmäiseksi, ne laadittiin edelleen omatoimisia rakentajia, käytännössä pienviljelijäluokkaa varten. Toiseksi suunnitelmien yksityiskohtien puute, vaikka yksittäisten rakennusosien suunnitelmiakin alkoi olla jo saatavilla, heijastelee rakentamisen standardisoinnin keskeneräisyyttä ja kotimaisen rakennusteollisuuden kehittymättömyyttä. Talojen rakenteet ja rakenneosat pysyivät vielä ”kansanomaisen yksinkertaisina”. Toisin sanoen: omatoimista rakentamista oli tuettava, sillä se oli vielä tehokkain tapa modernisoida asumista maalla; rakennusosien standardisointi oli puutteellista, koska rakennusteollisuus oli kehittymätöntä. Asumisen modernisaation näkökulmasta katsottuna suunnitteluviestinnän kuvallisuudella oli vahva propagandamerkitys. Uutta ajattelua oli levitettävä väsymättä laajalle, jotta haluttu muutos voitiin saavuttaa.

3.1.4 Tyyppisuunnittelu tilan visuaalisena representaationa

Tyyppisuunnitelmissa oli sekä moderniin että perinteeseen liittyviä ominaisuuksia ja merkityksiä. Sosiaalisesti tuotetun tilan näkökulmasta tarkasteltuna ne kytkeytyivät sekä kodin tilan fyysiseen määrittelyyn että sen merkitysrakenteen muodostumiseen ja tilassa olemiseen. Merkitysrakenteella tarkoitan tässä tilan määrittelyä modernin suunnittelun kielen kautta, kuten kodin tilojen ryhmittämisen periaatteiden muodostamista, tilaan liitettyjen käsitteiden sisällön painottumista sekä kaikkien näiden

⁵²⁵ Vakiintuneilla esittämisen tavoilla oli rakennussuunnittelussa pitkä historia, kuten käy ilmi tämänkin tutkimuksen aineistoista. Tiedon määrä suunnitelmissa lisääntyi, mutta representaation muodot pysyivät melko vakiintuneina 1900-luvulla. Johnston 2017, 212.

⁵²⁶ Saarikangas 1993, 11–12.

muutoksia. Edellä esittelemieni esimerkkien kautta olen kuvannut paitsi tilasuunnittelun kielen muodostumista ja vakiintumista, myös sen asettumista osaksi yhteiskunnallista, kulttuurista ja sosiaalista kenttää. Kodin tilallisen järjestyksen modernisointi näyttäytyy tarkastelussani sekä suunnittelun lopputuloksena että sen arvioinnin ennakkoehdona. Samalla tyyppi- ja piirustuskokoelmat kuvaavat yhteiskunnankin modernisaatiokehitystä, kun ne vähitellen siirtyivät maatalousjärjestöiltä ja muilta vastaavilta toimijoilta viranomaistoiminnan piiriin niin paikallisissa asutustoimissa kuin ministeriötason suunnitteluorganisaatioissa. Tilan fyysiset ilmentymät, itse talot, kerrostuivat myös menneen ja tulevan ulottuvuuksista. Tyyppisuunnitelmien kautta sekä menneitä että tulevaa toteutettiin vallinneen ajanhetken keinoin. Tämä tarkoitti sitä, että molemmat olivat rakennuksissa läsnä tulkittuina, sanallistettuina tai sanattomina kompromisseina.

Modernin tilan representaatiot tuottivat myös kuvien katsomisen tapoja ja mielikuvia, jotka kytkeytyivät kuvan kulttuuriseen kontekstiin. Piirustuksissa esitettiin rakennukset kohtisuoraan ylhäältä tai maanpinnasta katsottuina. Asemapiirroksen määrittäminen katse tuli myös ylhäältä päin. Kumpikin perspektiivi pelkistää katsomisen kaksiulotteiseksi. Ero on olennainen esimerkiksi valokuviiin nähden, sillä ne pystyvät ainakin välillisesti tuottamaan vaikutelman kolmiulotteisuudesta. Suunnitteluaineistot välittävät katsomisen tapojen lisäksi tilojen välisiä yhteyksiä, elämisen ja kokemisen aiottuja muotoja. Esimerkiksi Pientilojen rakennuspiirustuksia -kokoelman suunnitelmissa oli aina määritelty rakennusten paras sijoitus ilmansuuntiin nähden. Rakennusoppaisiin kirjattiin tarkat ohjeet siitä, miten asuinrakennus tuli sijoittaa erilaisille tonttimaille; miten se asetoitiin suhteessa muihin rakennuksiin (tiloihin) sekä mikä oli sen suhde esimerkiksi vedenottopaikkaan, tunkioon, peltoihin, metsiin ja teihin. Toisin sanoen, suunnitelmat pyrkivät ohjaamaan vahvasti tilallista kokemista. Pohja- ja asemapiirroksissa oppaiden teksti oli käännetty kuvakieleksi, joka havainnollisti rakentajalle, mitä hänen tuli tehdä. Toteutuneet suunnitelmat ovat formalisoineet kokemista vakioimalla kodin tiloja. Samanmuotoiset ja -kokoiset kodin tilat puolestaan yhdistivät 1900-luvun kuluessa eri tilojen asukkaiden kokemusmaailmaa, joka näyttäytyy esimerkiksi sellaisten käsitteiden kuin pientalo, pienviljelijäkoti tai rintamamiestalo kautta. Toisin sanoen, suunnitelmien avulla ihmiset ohjattiin näkemään, mitä heidän tuli tarvita ja miten he voisivat tämän saavuttaa. Ja samalla, noudattamalla suunnitelmia ja ohjeita, asumisen kokemus yhdenmukaistui. Konkreettisesti esimerkiksi valon ja tuulen suunta vaikutti sekä huoneiden valaistukseen että lämpötilaan. Huoneiden ja ulko-ovien sijoittelu puolestaan vaikutti liikkumiseen tilasta toiseen. Ikkunat ja niistä avautuneet näkymät metsään, pelloille, pihaille tai vesistöille

ohjasivat katsetta tiloissa joko niitä kohti tai pois niistä aivan kuten huoneiden kiinteä ja väliaikaisempi sisustus teki sisällä tilassa.

Tyypisuunnitelmissa on nähtävissä laajemmin ajanjakson visuaalisen kulttuurin ominaisuuksia. Kun suunnitelmat 1920-luvulta lähtien nousivat suuremman huomion kohteeksi, niille muodostettiin pian vakiintunut kieli ja rakenne, joka kehittyi jatkumossa varhaisemmista rakennuspiirustuksen tavoista. Käsitys vahvistuu, kun tarkastelee 1930-luvun sekä sodan jälkeistä tyypisuunnittelua. Niiden sisältö ei eroa ratkaisevasti aiemmista, vaan ne noudattavat pääosin samanlaisia semioottisia rakenteita ja ilmaisutapoja. Suunnittelun visuaalinen kieli ja kuvallinen kulttuuri olivat alkaneet tuottaa itseään uudelleen. Sen merkitykset vakiintuivat instituutioissa, kuten oppilaitoksissa ja maataloudellisissa järjestöissä sekä piirustusten käyttäjien mielisissä. Tyypisuunnitelmat tuottivat representaatiota modernista tilasta ja sen käytöstä. Samalla ne rakensivat vahvan tilallisen käytännön, joka kytkettiin pientilojen ja osin pienviljelijyyden määrittelyihin. Vaikka maataloudellisten järjestöjen toiminta rakennusvalistuksessa oli vielä 1920-luvulla muotoutumassa ja viranomaisten mahdollisuudet ohjata ja kontrolloida maaseudun rakentamista kohtalaisen vähäiset, auttoi tyypisuunnittelu osaltaan hallitsemaan modernin kodin tilan tuottamista ja käyttöä. Suunnitelmien standardisointi tarkoitti niiden viestien toiston lisäämistä. Visuaalisten tilan representaatioiden hallinta ja standardisointi tarkoittivat visuaalisen käytännön (kulttuurin) hallintaa. Suunnitelmien kautta toisto ja hallinta ulottuivat kodin tilan ja asumisen käytäntöihin. Suunnitelmat olivat riittävän yksinkertaisia, jotta vähemmän koulutetut viljelijät pystyivät soveltamaan niitä – tämä oli tärkeä seikka käytännön toteutuksen kannalta. Tila-ihanteiden välittäminen toteutui suunnitteludokumenttien ohella valokuvien, joissa asiantuntijoiden kodille antamista merkityksistä voitiin nähdä eläviä todisteita.

3.2 Valokuvien tuotettu tila

Kansallismaisemiksi ajatellut kuvastot syntyivät kuviin kytkeytyvien yhteisössä jaettujen merkitysten sekä representaatioiden kautta. Maisemakuvastoja tutkineen Maunu Häyrysen mukaan tutkimuksessa modernismi, modernisaatio ja eritoten funktio on liitetty 1900-luvulla kansallisen maiseman rakentamiseen ja kuvaamiseen. Esi-tettäessä suomalaisuutta maisema on liitetty yhteen muiden kuvien sekä diskurssien

kanssa. Tällaisia ovat Häyrysen mukaan olleet esimerkiksi koti, perhe, naiset, rationalismi ja tulevaisuudenusko.⁵²⁷ Samaan tapaan ovat syntyneet kodin tilaa esittäneet kuvastot, joissa moderniin ja perinteiseen kotiin kuuluviksi liitetyt elementit ovat yhdistäneet kuvien sisällön laajempiin diskursseihin. Visuaalinen tilan dokumentaation tapa tuli suhteellisen nopeasti osaksi valokuvauksen kulttuuria. Valokuvista, kuten rakennuksista, muodostui henkilökohtaisen ja sosiaalisen muistamisen välikappaleita.⁵²⁸ Näin niille syntyi myös yhteisesti jaettuja merkityksiä. Tarkastelen tässä luvussa modernin ja perinteen esittämisen tapoja rakennuksista otetuissa valokuvissa. Usein nämä näkyivät kuvissa rinnakkain. Analysoidut valokuvat ovat tyypillisesti syntyneet viranomais- tai tutkimusdokumentaationa sekä tiedonvälityksen ja myynninedistämisen tarkoituksessa. Varsinaisia amatöörikuvia on aineistossa vain vähän. Arkkitehtuurivalokuvaamisen kohteiden valinnassa oli kysymys talojen ja asumisen ihannemerkitysten välittämisestä. Valokuvat esittivät rakennukset ja tilat vakiintuneista näkökulmista ja toistivat sisältöjä, jotka muodostivat kuvastoja sekä perinteestä että modernista.

Kansainvälisessä arkkitehtuurin historian tutkimuksessa on 1900-luvun viimeisiltä vuosikymmeniltä lähtien arvioitu uudelleen sitä, miten niin sanottu moderni voidaan määritellä. Monet tutkijat ovat olleet sitä mieltä, ettei modernia arkkitehtuuria voida tulkita vain ohjelmallisen tai leimallisen modernismin näkökulmasta.⁵²⁹ Modernisaatio muutti asumista ja rakentamista myös hienovaraisemmin kuin mitä pelkkä funktionalistisen arkkitehtuurin tarkastelu osoittaa. Kodin tilaa ja työprosesseja määriteltiin 1900-luvun alkupuolella suhteessa tehokkuuden ja rationaalisuuden ihanteisiin, vaikka rakennuksen ulkokuori ei olisi ollutkaan valkeaksi rapattu ja sen sisätilat täysin avoimesti toisiinsa liittyviä. Ihanteet näkyivät myös visuaalisissa esityksissä; kuvaamisen tapoina sekä suunnittelussa että valokuvien dokumentoinnissa. Toisaalta modernin arkkitehtuurin iskulausetta sisältö määrää muodon on vaikea olla näkemättä jo perinteisessä maaseudun kodissa, jossa asuin- ja työskentelytila muodostui käytännössä yhdestä tai kahdesta tuvasta. Modernisaatio merkitsi muutosta sekä materiaalisella että käsitteiden tasolla. Kotien materiaalistien elementtien rationalisointi ja standardisointi tähtäsi yksiselitteisesti rakentamisen ja asumisen tehostamiseen. Näin modernisaation käsitteverkoston abstraktitkin käsitteet vaikuttivat laajemmalta

⁵²⁷ Mäkiranta & Timonen 2017, 8–9; Häyrynen 2005, 13–14.

⁵²⁸ Bate 2010, 255–256; Granö 2001, 243–246. Taiteen tutkija Päivi Granö on kirjoittanut, että valokuvaamalla ”siirretään kokemukset tulevaisuuteen.”

⁵²⁹ Esimerkiksi Kirsi Saarikangas on kirjoittanut tyypisuunniteltujen talojen suhteesta rakentamisen ja asumisen perinteisiin sekä funktionalismin tuomiin uutuuksiin. Saarikangas 1993, 20–21. Ks. myös Saarikangas, Mäenpää, Sarantola-Weiss 2004, 10; Barnstone 2014, 101–102; Sugg Ryan 2018, 7.

yhteiskunnalliselta tasolta arkipäiväiseen elettyyn elämään. Usein taustalla vaikuttivatkin esimerkiksi yhteiskunnan muutoksessa olleet taloudelliset olosuhteet. Esimerkiksi taidehistorian tutkija Cheryl Buckley on kirjoittanut, miten rakennussuunnittelun ja rakentamisen menetelmien muutos oli yhteydessä esimerkiksi rakennuskustannusten nousuun ja tätä myötä vuokrien kohoamiseen Englannissa 1910- ja 1920-lukujen taitteessa. Standardisoimalla rakennuksia voitiin tätä kustannusten nousua hillitä tehostamalla muun muassa työvoiman käyttöä ja rakennusosien valmistusta.⁵³⁰ Vuorovaikutus ihmisten ja alueiden välillä oli epäsäännöllistä ja epätasaista, mutta modernille tuotetut merkitykset pyrittiin jakamaan yhteiskunnan muiden jäsenten kanssa sanoin ja kuvin käydyssä julkisessa keskustelussa. Koillis-englantilaisesta Dormanstownin teollisuuskylästä kirjoittaneen Buckleyn mukaan uusi koti oli 1920- ja 1930-luvuilla usein luokkataustasta riippumatta väylä päästä kiinni modernisaatioon ja modernisoituvaan ympäristöön.⁵³¹ Samaan ajatustapaan viittaa esimerkiksi suomalaisten kodin tilan reformointia koskeneiden keskusteluiden käsitteinä käytetyt ajanmukaistaminen ja nykyaikaistaminen.

Sotien välisen ajan maaseudun kotia ja kodin elämää dokumentoineet valokuvat voi jakaa karkeasti kahteen ryhmään: perinteisiä työ- ja kulttuurisia tapoja kuvaaviin sekä materiaalista kulttuuria tallentaneisiin kuviin. Työtapoja ja kodin elämää esittäviä kuvia ovat aineistossa esimerkiksi sellaiset valokuvat, joissa kuvan kohteena on ollut ruuanlaitto, puhdetyöt, vapaa-ajan tavat tai maa- ja kotitaloustyöhön liittyvät muut aiheet. Materiaalisen kulttuurin kuvat puolestaan ovat esittäneet rakennuksia, kodin esineitä ja kotiin kuuluneita kiinteän kalustuksen osia, kuten uuneja tai valaistusjärjestelyitä. On kuitenkin syytä muistuttaa, että nämä ryhmät ovat usein päällekkäisiä ja yksittäisen kuvan sisältö voi sopia kumpaankin ryhmään. Jako näkyy esimerkiksi eri kuvaajatyyppejen omissa aihevalinnoissa, kuten aiemmassa tutkimuksessa on huomioitu.⁵³² Kuvien kautta voi kuitenkin tulkita sitä, mikä maalaiskodeissa oli muutoksen alla. Siten ne esittävät modernisaatiota uutuuksien leviämisen ja perinteiden tuhoutumisen dynamiikan näkökulmasta. Esimerkiksi kuvat kotien materiaalisista olosuhteista kertovat aina myös arkielämään liittyvistä tavoista ja käytänteistä sekä niiden mahdollisista muutoksista. Asumisen tavat ja materiaallinen ympäristö olivat erottamattomassa suhteessa toisiinsa.

⁵³⁰ Buckley 2010, 30–31.

⁵³¹ Emt., 37.

⁵³² Esim. Sinisalo 1981, 5 ja esimerkiksi kansankuvaajien aihevalinnoista tarkemmin 38.

Temaattisesti analysoin valokuvia kolmen näkökulman: 1) modernisaatiota välittäneiden kuvien, 2) kulttuurisen dokumentaation sekä 3) sosiaalisen dokumentaation kautta. Näkökulmat eivät ole tarkkarajaisia vaan usein päällekkäisiä. Ensimmäistä näkökulmaa voisi tarkastella myös esimerkiksi kaupallisen markkinoinnin perspektiivistä. Tässä tutkimuksessa olen valinnut huomion kohteeksi valistustarkoituksen, sen pidemmän historiallisen taustan vuoksi.⁵³³ Perinteen kuvallisessa dokumentoinnissa kuvien rajauksella ja asettelulla pyrittiin luomaan representaatio ja muistijälki katoamassa olleeksi tulkittua menneisyyden piirteestä tai ilmiöstä, kuten maalauskodin esi-neistöstä. Samalla muodostui kulttuurisen dokumentaation kuvastoja. Rakentamisen ja asumisen materiaalisessa piirissä kuvausaiheita ja -motiiveja puolestaan olivat esimerkiksi neuvonta- ja valistustarkoituksissa kuvatut kohteet sekä asutustoiminnan kuvaaminen. Modernisaation edistämisen lisäksi niiden tavoitteena oli tyypillisesti representoida asiantuntijoiden maaseudun asumisessa näkemiä epäkohtia. Siten tätä ryhmää voi tarkastella sosiaalisen dokumentaation kuvastoina. Yleisesti kuvien dokumentaarinen merkitys muodostui suhteessa muihin valokuviiin niin kokoelmien, kuvastojen kuin koko visuaalisen kulttuurin tasolla.⁵³⁴ Modernisaatiota edistämään pyrkineinä kuvina olen tulkinnut sellaisia valokuvia, joiden kohteena on selvästi ollut jokin ajanmukaiseen rakentamiseen, asumiseen tai niihin liittyneeseen valistukseen kuulunut aihe. Tällaisten kuvien raja-
us on vaihtelevampi esimerkiksi moniin dokumentaarisiin kuviin verrattuna. Niiden sisältö voi koskea eksplisiittisesti modernia, kuten esimerkiksi uutta ja ajanmukaista lämmityslaitetta, tai kuvissa oleva moderni on asetettu osaksi perinteisenä ajateltua miljöötä ja toimintaa. Kuvien ottamisen ja rajaamisen vallinneet käytännöt vaikuttivat siihen, miten lopputulosta määriteltiin. Näin esimerkiksi dokumentaarinen kuva ja taidevalokuva erosivat toisistaan ja ero oli aikalaisille melko helposti tunnistettavissa.

Valokuvat on tulkittava olennaiseksi tekijäksi siinä, miten asumisen merkityksiä muodostettiin ja välitettiin 1920- ja 1930-luvuilla. Ne ovat monitasoisia tilan representaatioita ja vaikuttivat siihen, millaisena perinteinen ja moderni tila alettiin sotien välisellä ajalla käsittää ja kokea sekä asujien että ulkopuolisten tarkastelijoiden näkökulmista. Aikalaisille kuvien dokumentaarisuus oli tärkeää ja jälkipolviin kuvat ovat

⁵³³ Rakentamisen kaupallinen viestintä, rakennusteollisuuden muotoutuminen ja niiden suhde kulutus-kulttuurin nousuun Suomessa ansaitsisivat oman perusteellisen tutkimuksensa.

⁵³⁴ Ks. esim. Becker 2005 [1998], 74–78. Valokuvien kategorisointi on sosiaalinen konstruktio, joka riippuu kuville asetetuista konteksteista.

vaikuttaneet esimerkiksi asumisen muistojen rakentajina.⁵³⁵ Dokumentaarinen esittäminen ei sinällään edellyttänyt kuvilta täydellistä autenttisuutta. Ylipäätään autenttisuuden käsite voidaan kyseenalaistaa, sillä kuvaaja intentioineen on aina jollain tapaa läsnä kuvaustilanteessa. Valokuvatutkija Leena Sarasteen mukaan kuvien totuus ”ei piile yksittäisten tosiasioiden jäljentämisessä, ei ilmiöissä, vaan niiden välisissä suhteissa, loogisessa yhdistämisessä, joka paljastaa asioiden olemuksen.”⁵³⁶ Tutkijan on kysyttävä, mitä valokuvalla on haluttu representoida ja mitä se tämän lisäksi representoi. Kuvien kantamat ja välittämät merkitykset paljastuvat suhteessa paitsi toisiinsa, myös ymmärrykseen siitä todellisuudesta, mihin ne sijoittuvat. Esimerkiksi aikalaisten tulkinnat näkemistään kuvista ovat vaihdelleet sen mukaan, millaisena he ovat nähneet ja kokeneet ympäröivän todellisuuden. Valokuva voi vahvistaa tai heikentää tätä ymmärrystä. Valokuvien ja (menneen) todellisuuden suhdetta on problematisoitu varhain valokuvahistorian tutkimuksessa. Kuvien totuudellisuuden on katsottu määrittävän suhteessa niiden katsojan esiyymmärrykseen kuvien kohteista ja konteksteista.⁵³⁷

Erilaisiin tyypeihin luokiteltavissa valokuvissa on materiaalisuuden ja abstraktien yhteiskunnallisten, kulttuuristen ja sosiaalisten ilmiöiden välisten suhteiden vuoksi paljon yhteistä niiden suoran esittävän tason ulkopuolella. Kuva voi näkyvän sisällöllisen dokumentaation lisäksi toimia lähteenä ja dokumenttina myös jostakin, mitä filmille tai kuvalevyille ei ole suoranaisesti tallennettu, kuten kuvaajan intentioista tai yhteiskunnallisista arvoista.⁵³⁸ Kuvat voivat siis avata tietoa ilmiöistä, joita ne eivät suoranaisesti esitä. Mediahistorian tutkija Judith Keilbach on, viitaten Hannah Arendtin ja Susan Sontagin huomioihin, kirjoittanut, miten esimerkiksi keskitysleireistä toisen maailmansodan lopussa otetut kuvat ovat ohjanneet kulttuurista muistia holokaustista. Samalla tämän visuaalisen muiston varjoon on voinut jäädä muita muistamisen tapoja ja välineitä.⁵³⁹ Usein tällaiset asiat paljastuvat luettaessa kuvia

⁵³⁵ Kleemola 2018a, 118–119. Kleemolan konteksti on toinen maailmansota, mutta hän osoittaa hyvin sen, miten dokumentaarista sotakuvista tuli muistamisen apuja ja välineitä. Ks. erityisesti lainaus Arvi Korhoselta kuvien dokumentaarista luonteesta.

⁵³⁶ Saraste 1980, 157; Ks. myös Männistö-Funk 2014, 72; Autenttisuudesta arkkitehtuurissa esim. Heynen 2006, 287–289, 298–299.

⁵³⁷ Keilbach 2017 [2009, 2013], 444–445. Tätä edeltävillä sivuilla Keilbach esittelee lyhyesti totuudellisuudesta 1900-luvulla käydyn keskustelun ja siihen osallistuneet keskeiset valokuvahistorian tutkijat Walter Benjaminin, Sigfrid Kracauerin, Susan Sontagin ja Roland Barthes’n.

⁵³⁸ Honkaniemi 2018 105–106; Syvällisemmin kuvaajan vaikutuksesta valokuvien sisältöön ks. esim. Adelman 2005 [1998], 131–135.

⁵³⁹ Keilbach 2017 [2009, 2013], 447. Kuvat luurangoiksi laihuneista ihmisistä eivät edusta koko keskitysleirien todellisuutta. Esimerkiksi käytössä olleista kaasukammioista ja krematoinnista ei ole tiedossa

suhteessa muuhun lähdeaineistoon, sillä kuva on vain yksi otos todellisuudesta. Kuvat kertovat niistä arvostuksista, intresseistä ja katsomisen tavoista, joita kuvaajat materiaaliseen todellisuuteen kytkivät. Valokuvilla on ollut aina käyttönsä sekä oletetut yleisönsä ja niillä on myös tietoisesti pyritty vaikuttamaan. Tässä työssä käyttämilleni kuvilla on ollut ainakin kaksi ilmeistä yleisöä: modernisaation kohteina olevien maalaiskotien asujat sekä tätä asumista dokumentoineet toiset asiantuntijat.⁵⁴⁰ Siten voin asettaa aineistoni kuvat samoihin konteksteihin kuin työssä käyttämäni suunnitteluaineistot, opaskirjallisuuden ja muun tiedonvälityksen sekä vaikuttamisen. Tutkimukseni aikarajauksessa sijoitan nämä ajanjakson visuaalisen kulttuurin osatekijöiksi. Analyttinen rajaukseni on rinnastaa valokuvat ensisijaisesti maalaiskotien kuvalliseen suunnitteluaineistoon. Valokuvien kautta, suhteessa muihin lähdeaineistoihin, paljastuu yksi näkökulma siihen, miten maaseudun asumista haluttiin visualisoida sotien välisellä ajalla. Myös kuvien kautta on nähtävissä kahtalainen ja muissakin lähdeaineistoissa toistuva linja, jossa perinne ja moderni kietoutuvat yhteen. Asumisen kuvien tuottama kulttuurisen muistin kerrostuma on sittemmin määrittänyt niitä 1900-luvun kuluessa muodostuneita muistamisen tapoja ja muotoja, joita käsitelen myöhemmin työn viimeisessä luvussa.⁵⁴¹

Dokumentaarisen valokuvan keskeisin merkitys on usein siinä, että se tuottaa tapahtumalle tai asialle yhden sijasta lukemattoman määrän todistajia.⁵⁴² Toinen, erityisesti tutkijanposition reflektoinnin kannalta tärkeä tekijä valokuvissa on se, miten ne monesti alkavat pian julkisiksi tultuaan edustaa jotakin tai joitakin käsitteitä enemmän kuin pelkkää kuvattua kohdetta tai tapahtumaa. Esimerkiksi tämän työn aineistoina olevat kuvat tulevat viimeistään nyt väistämättä valintojeni vuoksi liitetyiksi modernin ja perinteen käsitteisiin. Näin valokuvista tulee symbolisia merkityksiä kantavia. Mediatutkija Judith Keilbach on avannut laajemmin valokuvien merkitysten muodostumista ja muuttumista esimerkiksi niiden levittämisen ja julkaisukontekstien näkökulmasta. Historiantutkija on tässä riippuvainen siitä tulkinnan kontekstista, johon hän aineistonaan olevat valokuvat sijoittaa. Samaan aikaan niillä voi olla olemassa myös muita historian – esimerkiksi historiallisten faktojen tai historian käytön – kannalta olennaisia ja valideja merkityksiä. Historiantutkija Tessa Morris-Suzuki on puolestaan painottanut provenienssin selvittämistä erityisesti siksi, että kuvat saavat

ainuttakaan valokuvaa ja kuitenkin enemmistö leirien ihmisistä joutui tämän toiminnan – ei nälkiinnytämisen – uhriksi. Tämänkaltaisten kuvien ikonisuudesta ja sen muodostumisesta ks. Brink 2000, 136–137 ja 147–149.

⁵⁴⁰ Saraste 1980, 193.

⁵⁴¹ Morris-Suzuki 2005, 82–83.

⁵⁴² Keilbach 2017 [2009, 2013], 450.

merkityksiä suhteessa kontekstiinsa. Itse tulkitsen kuvillani olevan useita konteksteja, jolloin tulkintani on lähempänä Keilbachin esittämiä painotuksia, provenienssin ollessa tietysti eräs näistä.⁵⁴³

Valokuvien merkityksen problematiikka liittyy myös siihen, että usein kuvien tiedot ovat puutteellisia. Ne on voitu koota osaksi jotakin kokoelmaa tai albumia, mutta yksittäisistä valokuvista saattavat puuttua tiedot esimerkiksi niiden kohteesta, kuvaajasta ja kuvauspaikasta. Tällaiset kuvat saavat siten merkityksen, provenienssin sijaan, väistämättä koko niitä ympäröivään kokoelmaan yhdistettyjen kontekstien välityksellä. Toisaalta esimerkiksi kansatieteiden kontekstissa tuotettuihin valokuviin perinteen käsitteen voi katsoa liittyneen jo niiden ottamisesta lähtien. Tällöin kuvien alkuperäinen aiottu merkitys voi olla rekonstruoitavissa puutteellisista provenienssitiedoista huolimatta. Kuten valokuvaaja ja valokuvatutkija Paul Lowe on todennut, kuvan katsominen voidaan jakaa passiivisen ja aktiivisen ymmärryksen alueille, joissa ensimmäisessä korostuu kuvan esittämät asiat ja toisessa kuvan konteksti.⁵⁴⁴ Kokoelmatkin ovat ajan saatossa muuttuvia. Kuvia järjestetään, lajitellaan ja siirrellään uusien kokonaisuuksien alle, jolloin ne kadottavat joitakin merkityksiä ja saavat toisaalta uusia. Nykyaikana näin tapahtuu esimerkiksi digitointityön myötä.⁵⁴⁵ Kokoelmien sijainti, niissä olevat kuvat ja näiden kuvien valokuvaajat ohjaavat myös tutkijan huomiota asioihin ja ilmiöihin. Tässä suhteessa en voi pois sulkea näiden vaikutusta myös omiin analyttisiin tematisointeihini, tulkintoihini ja rajanvetoihini. Tältä osin tieteellinen käytäntö tutkimuksen avoimuudesta auttaa kuitenkin lukijaa hahmottamaan näitä vaikutuksia: aineistoni sijainnit käyvät ilmi lähdeluettelon merkinnöistä ja kuvien sisältöjä esittelen sekä analysoin erityisesti tässä luvussa suhteuttaen niitä samalla aikakauden konteksteihin, kuten asumisen ja maalauskodin tilan modernisaatiota koskeviin aikalaiskeskusteluihin ja aiemman tutkimuksen typologisoimiin kuvaajaryhmiin.

⁵⁴³ Morris-Suzuki 2005, 78–81; Keilbach 2017 [2009, 2013], 452–453.

⁵⁴⁴ Lowe 2018, 4. Ymmärrys ja tulkinta ovat tässä oman ajatteluni mukaan synonyymisiä käsitteitä.

⁵⁴⁵ Ryzova 2014, 303–304; Caraffa & Serena 2014, 7. Tässä työssä olen rajannut valokuvien arkistokoelmissa tekemän ”matkan” tutkimuksen ulkopuolelle.

3.2.1 Kuvaajista sekä kuvien yleisöistä ja käyttötarkoituksista

Sotien välisellä ajalla toimineiden kuvaajien luokittelu erilaisiin kuvaajakategorioidiin ei ole yksiselitteistä. Kategorioiden rajat ovat usein häilyviä, etenkin jos huomioidaan kuvaajien koko elämänhistoria. 1920- ja 1930-lukujen kuvallisen kulttuurin kontekstissa kuvaajaryhmät sekoittuivat ja toimivat paljon myös samalla kentällä sekä yhteistyössä. Moni kansanperinnettäkin tutkimustarkoituksissa kuvannut kuvaaja on esimerkiksi luokiteltu harrastajakuvaajaksi tai kyläkuvaajaksi.⁵⁴⁶ Harrastajakuvaajan määrittely on kategorisoinneista kenties löyhärajaisin. Se viittaa henkilöön, joka harrasti kuvaamista, mutta jolla ei ollut systemaattista motiivia tai agenda kuvaamiselle. Aikalaistermi ”näppäilijä” on toisinaan sekoitettu harrastajakuvaajiin. Näppäilijällä on tarkoitettu kouluttamatonta ja kuvaamisen yksityiskohtiin harjaantumattomia henkilöitä, joka on ottanut kuvia lähinnä yksityiskäyttöön. Harrastajakuvaaja sen sijaan on viitannut esimerkiksi kameraseuroissa toimineisiin, yleensä koulutettuihin nuoriin miehiin, joilla oli kuvaamiseen sekä teknistä että taiteellista kiinnostusta.⁵⁴⁷ Harrastajakuvaajilla ei kuitenkaan ollut yleensä tarkoitusta ansaita tuloja kuvillaan ja kuvien yleisönä olivat lähinnä toiset valokuvaajat. Toisaalta iso osa ammattikuvaajista oli vähintään aloittanut kuvaamisen harrastajana tai kyläkuvaajana, tai saattoi esimerkiksi työnsä ohella jatkaa harrastuskuvaamista paikallisessa kameraseurassa. Koska olen rajannut näkökulmani dokumentaatioon ja asiantuntijoihin, en tässä työssä käsittele syvällisemmin harrastajakuvaamista tai -kuvaajia. Kuvaajaryhmien perusteella tehty tutkimus esimerkiksi asumisen representaatioista olisi oman kokonaisen tutkimuksensa aihe. Käsittelem tässä kuitenkin lyhyesti aineistossani esiintyviä kuvaajia sekä heidän asemaansa suhteessa kuvaajaryhmittelyihin. Kuvaajien ryhmittely auttaa lukijaa hahmottamaan myös heidän ottamiensa kuvien ensisijaisia kohdeyleisöjä.

Suomalaisessa valokuvahistorian tutkimuksessa kuvaajat on tavattu jakaa muutamiin ryhmiin: ateljeekuvaajat, kiertävät kuvaajat, harrastajakuvaajat ja amatöörit sekä kylä- ja kansankuvaajat.⁵⁴⁸ Jaottelulla on perusteensa, mutta tämän työn tutkimustehtävän kannalta ryhmät tuottavat myös ongelmia. Vaikka moni aineistoni kuvaajista on sijoitettu muissa tutkimuksissa ja tiedonlähteissä edellä mainittuihin ryhmiin, päädyin aineistoa ryhmitellessäni jaottelemaan kuvaajat asiantuntija- ja ammattikuvaajiin.

⁵⁴⁶ Männistö-Funk 2014, 61; Geoffrey Batchen on huomauttanut, miten erityisesti vernakulaarit (ts. kansankuvat) vastustavat esimerkiksi perinteisiä taidehistoriallisia luokitteluita. Ks. Batchen 2000, 57–58.

⁵⁴⁷ Ulkuniemi 2005, 21.

⁵⁴⁸ Esim. Männistö(-Funk) 2011, 13, Sinisalo 1981, 13.

Hahmottelen seuraavaksi näiden ryhmien yhtäläisyyksiä ja eroja. Nämäkään ryhmät eivät ole lähemmin tarkasteltuna kovin tarkkarajaisia.

Ammattikuvaajina ymmärrän sellaiset kuvaajat, joiden pääasiallinen elinkeino oli valokuvaaminen aineistossani olevien kuvien ottamisen aikaan. Ryhmä vertautuu ateljeekuvaajiin, joskaan ateljeekuvaaminen ei tee terminä enää oikeutta sotien välisen ajan ammattikuvaajille. Ammatikseen kuvaaminen sisälsi tuolloin jo paljon muutakin kuin ateljeessa tai studiossa otettuja kuvia, ja ammattikuvaajien toimintakenttä oli laajentunut esimerkiksi dokumentaarisen valokuvauksen suuntaan. Ammattimaisten kuvaajien lisäksi dokumentaarisen valokuvaaminen rakentui 1920- ja 1930-luvuilla vahvasti akateemisissa piireissä sekä esimerkiksi virkamiehinä toimineiden henkilöiden varaan.⁵⁴⁹ Ylipäätään koulutus ja usein myös ura virkahenkilönä olivat yhdistyneet jo aikaisemmin monia asiantuntijakuvaajia. Asiantuntijastatus tai -identiteetti riippui henkilön koulutuksesta sekä ammatillisesta asemasta alansa instituutioissa.⁵⁵⁰ Esimerkiksi työni kannalta keskeisen arkkitehdin Urho Åbergin ottamia valokuvia aineistoistani löytyy 44 kappaletta Asutushallituksen kokoelmista ja seitsemän digitoitua valokuvaa Museoviraston Kansatieteen kuvakokoelmasta Finna-palvelusta. Arkkitehti Yrjö Laine-Juvan kuvia on puolestaan samassa kokoelmassa digitoituna yhdeksän kappaletta.

Ammattivalokuvaajat sekä asiantuntijakuvaajat voidaan erottaa ryhminä esimerkiksi kuvausmotiivinsa perusteella, joskin kuvien aihepiireissä on tästä huolimatta päällekkäisyyksiä. Tämän tutkimuksen asetelmassa käsitän osin myös ammattikuvaajat asiantuntijoina, sillä he olivat nimenomaisesti valokuvaamisen eksperttejä. Esimerkiksi dokumentoivaa kuvaamista he tekivät sekä itsenäisesti että toimeksiannoista. Samalla monen akateemisen ja teknisen asiantuntijan sekä virkahenkilön ammatin kuvaan kuului valokuvaaminen, vaikka se ei heidän pääasiallinen toimensa ollutkaan. Ei-ammattimaisella asiantuntijakuvaamisella oli pitkät perinteet. Piirtämällä dokumentoinnin traditiolle pohjannut valokuvaus oli tullut osaksi kansatieteen dokumentointimenetelmiä jo 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla. Esimerkiksi suomalaisuugrilaisen kansatieteen oppialan ensimmäiseen professuuriin vuonna 1921 nimitetyn Uno Taavi Sireliuksen tutkimusmenetelmiin valokuvaaminen oli kuulunut jo 1800-

⁵⁴⁹ Sinisalo 1994a, 4. Tämä koski sekä kulttuurista- että sosiaalista dokumentaatiota. Ammattikuvaajien laajasta toimenkuvasta jo 1800-luvulla ks. esim. Gossman 2015, 6–8.

⁵⁵⁰ Asiantuntijoiden elämänhistorioissa on monia yhtäläisyyksiä: he olivat korkealle kouluttautuneita, heillä oli hyvin usein kokemusta järjestötoiminnasta ja luottamustoimista, sekä he olivat tehneet opintomatkoja ulkomaille.

luvun lopulta lähtien.⁵⁵¹ 1920-luvulta eteenpäin kansatieteenkin kiinnostus siirtyi enemmän Suomen rajojen sisäpuolelle. Tämä näkyy selvästi kasvavana kansatieteilijöiden kuvaamana valokuvamassana 1920- ja 1930-luvuilla. Sirelius toimi monen nuoremman polven tieteilijän opettajana. Hänen oppilaitaan olivat Albert Hämäläisen lisäksi esimerkiksi Kustaa Vilkuna, Ilmari Manninen ja Gabriel Nikander.⁵⁵² Kansatieteilijöiden kuvilla rakennettiin esimerkiksi kansallista ja paikallista identiteettiä.⁵⁵³ Aineistossani on paljon kansatieteilijöiden ottamia kuvia. Pelkästään Hämäläisen, Mannisen, Esko Aaltosen, Tyyni Vahterin, Ahti Rytkösen ja Eino Nikkilän ottamia kuvia on aineistossa 2 874. Vertailuksi esimerkiksi pelkän kyläkuvaaja hakutermin käyttö Finnassa tuotti 2 380 osumaa.⁵⁵⁴ Kansatieteen parista tulleilla kuvaajilla oli 1900-luvun alkuvuosikymmeninä tiiviit verkostot oman alansa lisäksi myös muille tieteenaloille sekä taidepiireihin.⁵⁵⁵

Iso osa aineistoni kuvista on ammattikuvaajien ottamia. Esimerkiksi Pietisen kuvaamon kuvia haku tuottaa yli 20 000. Ammattivalokuvaajat ja -kuvaamot kuvasivat monenlaisten toimeksiantojen perusteella. Heidän palveluitaan käytettiin usein esimerkiksi näyttelyiden ja messujen kuvaamisessa. Samoin ammattikuvaajien työtä olivat monet valistustyöhön tarkoitetut kuvat, kuten esimerkiksi aineistossa olevat Suomen Sähkölaitosyhdistyksen neuvontakuvat.⁵⁵⁶ Aineistossani esiintyykin esimerkiksi Pietisen kuvaamon, Valokuvaamo Mäkelän, Joseph Hartin, Valokuvaamo Neittamon ja Valokuvausliike E. M. Stafin nimissä otettuja kuvia. Vaikka arvioinkin heidän kuviansa sisältöjä ja käyttötarkoituksia, en ole selvittänyt yksittäisten toimeksiantojen ehtoja. Tältä osin ajattelen, että myös kuvaamisen toimeksiantoja ohjasi kehittyvän kodin visuaalisen kulttuurin konteksti ja rakennusten kuvaamisen vakiintuneet käytännöt. Esimerkiksi dokumentoinnissa tärkeää oli valikoitujen kuvauskohteiden lisäksi niiden esittäminen kuvissa mahdollisimman selkeästi. Sisällöltään ja esitystavoiltaan yhteneväisiä kuvia voi siten tarkastella joukkona, vaikka niitä olisikin tuotettu eri toimeksiantojen perusteella. Tässä suhteessa esimerkkinä käy Pekka Kyytinen, joka aloitti ammattimaisen kuvaamisen 1930-luvun lopulla. Ammattikuvaajan lisäksi

⁵⁵¹ Lehtonen 1972, 106, 58; ks. myös Dölle & Kukkonen 1992, 370–371.

⁵⁵² Lehtonen 1972, 267.

⁵⁵³ Sinisalo 1981, 47.

⁵⁵⁴ Haku tehty 17.10.2022. ”Kyläkuvaaja” haku tuottaa runsaasti esimerkiksi Pietisen kuvaamon kuvia, joiden kuvailussa esiintyy sana kylä. Samalla se tuottaa paljon esimerkiksi kyläkuvaaja Frans Viljamaan ottamia valokuvia. Näistä valtaosassa on kuvattu ihmisiä. Ks. sivu 203.

⁵⁵⁵ Metsola 2017, 103–106 ja 109–112; Dölle 2017, 140–144.

⁵⁵⁶ Neljä kappaletta maalaistalon sähkövalaistuksen järjestämistä koskevaa neuvontakuvaa. Kuvat ovat Pietisen kuvaamon 1930-luvulla ottamia.

hän­tä voisi luonnehtia niin asiantuntija- kuin kylä- ja kansankuvaajaksikin. Kyytinen esimerkiksi tallensi Helsingin yliopiston toimeksiannosta kansatieteellisiä aiheita ko­ tiseudullaan Kurkijoella kolmena kesänä.⁵⁵⁷ Hakutermillä ”kyytinen” palautuu Fin­ nassa 647 kuvaa, joista iso osa esittää kotiin ja maaseutuun liittyviä työtehtäviä ja työtapoja sekä näiden paikkoja. Tällaisia rakennuksiin ja asumiseen liittyviä Kyytisen kuvia olen ottanut tarkempaan tarkasteluun 97 kappaletta. Hänen dokumentaatio­ työnsä yleisönä on ollut akateemisia henkilöitä, mutta epäilemättä myös Kyytisen su­ kulaisia ja tuttav­ia, sillä hän kuvasi paljon omaa sukuaan kotiseudullaan Kurkijoella. Kuvien käyttötarkoitukset ovat siten vaihdelleet riippuen niiden yleisöistä. Niiden funktio on ollut olla muistamisen väline, mutta muistaminen on tapahtunut kiin­ nit­ tämällä huomio kuvissa eri asioihin. Kyytisen suku ja tuttavat ovat luultavimmin kiin­ nit­ täneet huomion ensisijaisesti kuvissa olleisiin ihmisiin, kun taas tutkijoiden katse on suuntautunut kuvien esittämiin kotitöihin, työtapoihin, -välineisiin ja esineistöön. Näin kuviin on kiinnittynyt myös kontekstisidonnaisia tulkintoja niiden merkityk­ sestä ja esimerkiksi niiden representoimasta kokemuksesta.

Tutkimuksen keskiössä olevien asiantuntijakuvaajien ottamien valokuvien aihepiirit ovat lähellä kylä- ja kansankuvaajien tyypillisiä aiheita. Siinä, missä ammatti- ja kan­ sankuvaaja innoittivat esimerkiksi taloudelliset syyt ja tekninen kiinnostus, asiantun­ tijakuvaajilla, kuten arkkitehdeillä ja kansatieteilijöillä, kuvaaminen tapahtui yleensä tiedonintressistä eli dokumentaarista lähtökohdasta. Myös samat julkaisukanavat ja yleisempi asumiseen liittyneen visuaalisen kulttuurin kehittyminen yhdistivät kuvaajaryhmiä. Toisin sanoen muuttuva kuvallinen kulttuuri, esimerkiksi uudet julkaisuka­ navat, vaikuttivat kuvien sisältöihin ja kuvaajien mielenkiinnon suuntautumiseen. Toisaalta kuvaajien motivaatio sekä yleisöt erosivat lähtökohtaisesti toisistaan, saman tyypisistä kuva-aiheista huolimatta. Suosituin näkökulma kansan- ja kyläkuvaajilla oli modernisoituvien elämäntapojen kuvaaminen. Kansankuvaajien toiminta yleistyi Suomessa itsenäisyyden ajalla ja kuvaamisvälineistön tuonti ulkomailta lisääntyi voi­ makkaasti erityisesti 1923–1931. Tosin lamavuosien jälkeen tuonti palautui ennalleen vasta 1930-luvun lopulla. Kuvaajien työn innoittajina ja ansaintamahdollisuuksien kasvattajina toimivat esimerkiksi postikorttien, aikakaus- ja kuvalehtien sekä

⁵⁵⁷ ”Pekka Kyytinen” [http://kukakuvasi.valokuvataiteenmuseo.fi/tietuekortti/valokuvaaja/2498_vierailtu_17.10.2022]

kuvakirjojen yleistymisen uusina julkaisukanavina.⁵⁵⁸ Myös rakennuksia esitettiin laajemmille yleisöille näiden medioiden välityksellä.⁵⁵⁹

Kansanperinteen tutkija Hannu Sinisalon mukaan kyläkuvaaja oli tyypillisesti teknisistä välineistä kiinnostunut, sosiaalisesti ja fyysisesti liikkuva, maatalousammattista tuleva nuorehko mies. Historiantutkija Tiina Männistö-Funk puolestaan on huomauttanut, että kaikki maaseutua kuvanneet henkilöt eivät olleet tekniikasta kiinnostuneita vaan joukossa oli paljon myös esimerkiksi kyläyhteisöistä syrjään joutuneita henkilöitä. Naisia kyläkuvaajista oli noin viisi prosenttia. Valokuvaamalla kyläkuvaajat saattoivat nostaa sosiaalista ja taloudellista asemaansa. Monilla varhaisemmilla kuvaajilla oli myös siirtolaistaustaa. Sinisalon mukaan kuvaustaitoa arvostettiin maaseutuyhteisöissä.⁵⁶⁰ Hän on arvioinut Pylkönmäellä ja Vieremällä tekemiensä tutkimusten pohjalta, että koko Suomen maalaiskunnissa olisi ollut ennen toista maailmansotaa noin 5 000 kyläkuvaajaa ja kiertäviä kuvaajia 300–400. Edellä mainitut sekä harastaja- ja ateljeekuvaajat olisivat ottaneet sotaan mennessä kaikkiaan noin kymmenen miljoonaa kuvaa. Yleensä kyläkuvaajat kuvasivat pyynnöstä, mutta ammattimaisemmat kuvaajat saattoivat hakeutua kuvaustilanteisiin itsenäisesti. Toisinaan he myös vastaanottivat asiakkaita.⁵⁶¹ Aineistoni esiintyvistä kuvaajista ainakin Frans Viljamaa, Bruuno Kursi ja Rudolf Salomaa voidaan luokitella kyläkuvaajiksi, sillä he valokuvasivat varsinaisten ansiotöidensä ohessa. Kursi ja Viljamaa olivat ammatiltaan maanviljelijöitä, Salomaa puolestaan maalarimestari ja työnjohtaja, mutta esimerkiksi Salomalle kuvaustoimeksiantoja teki toisinaan Suomen Kuvalehti.⁵⁶² Salomaan kuvat Finnassa ovat pääosin ihmisistä, metsätyöläisten kämpistä sekä julkisista rakennustyömaista. Hänen kuvistaan olen sisällyttänyt analyysiini vain muutamia. Kursin kuvia löytyy digitoituina neljä kappaletta. Viljamaan kuvista puolestaan 34 on sellaisia, jotka esittävät koko rakennusta tai riittävän suurta osaa siitä, jotta olen voinut

⁵⁵⁸ Sinisalo 1994b, 23–24; Kansan- ja kyläkuvaajien määrittelystä tarkemmin Männistö(-Funk) 2011, 12–13.

⁵⁵⁹ Laine 2004, 214–216.

⁵⁶⁰ Sinisalo 1994b, 27; Toisaalta myös Tiina Männistö-Funkin mukaan kansankuvaajat olivat kiinnostuneita tekniikasta ja rakensivat esimerkiksi omia kameralaitteita. Ks. Männistö(-Funk) 2011, 14; Kyläyhteisöjen ulkopuolisista kuvaajista Männistö-Funk 2014, 62–63; Ks. myös Mäkinen 2018, ei sivunumerointia.

⁵⁶¹ Sinisalo 1994b, 28–29. Kiertävät kuvaajat erottuvat kyläkuvaajista lähinnä sen perusteella, että he liikkuvat työssään laajemmalle kuin kyläkuvaajiksi luokitellut henkilöt. Kuvien sisällöissä ei välttämättä ollut suurta eroa.

⁵⁶² 'Rudolf Salomaa'; 'Frans Viljamaa'; 'Bruuno Kursi', toisinaan esiintyy myös muodossa Bruno Kursi. [<http://kukakuvasi.valokuvataiteenmuseo.fi/vierailtu> 17.10.2022]

käyttää niitä analyysissäni. Kuvien aiheina ei aina ollut rakennus sinänsä vaan ne saattoivat esittää esimerkiksi juhkakansaa tai talon väkeä.

Sinisalo luokittelee kyläkuvaajien kuvaaman modernisaation kuvauskohteiksi:

teknisten innovaatioiden lisäksi uudet organisaatioryhmät, modernit vaatetuspiirteet, uudistuvat vapaa-ajanviettomuodot (urheilu, modernit tanssit, soittimet, korttipelit ja kieltolakiainakana lain rikkominen), uudet ammatit (teollisuus- ja rakennustyö, palveluammatit kaupan ja liikenteen parissa sekä esimerkiksi konttorityö) ja uudistuva tiedonvälitys.

Kyläkuvaajien keskittyminen modernisaation kuvaamiseen johtui tilauskysynnän lisäksi usein kuvaajien omasta iästä ja kiinnostuksesta. He kuvasivat sitä elämäntyyliä ja ympäristöä, jonka jo itse tunsivat. Kuvissa oli tyypillisesti ihmisiä ja kyläkuvaajat pyrkivät kohteiden realistiseen esittämiseen. Toisaalta kuvat olivat vailla ristiriitoja ja modernia elämäntapaa sekä yhteisön kiinteyttä korostettiin niissä ehkä liiaksikin. Selkeä sisältö ja kuvan viesti olivat tärkeimpiä tekijöitä kansantajuiselle kuvalle. Tilajaat tulivat tyytyväisiksi siitä, että kohteet esitettiin sellaisina kuin he halusivat ne nähdä.⁵⁶³ Tekniikkaa ja modernisoituvaa välineistöä esittävät kuvat ovat Sinisalons määrittelyn mukaan edustaneet välinestatukselta. Materiaalisen kulutuskulttuurin laajentuminen 1900-luvun alkuvuosikymmeninä lisäsi huomattavasti tällaisten kuvien määrää. Myös tyyppitelty kodin tila voidaan kytkeä 1920- ja 1930-lukujen visuaalisessa kulttuurissa välinestatuksen käsitteeseen. Sillä voi nähdä olleen välinestatuksellista merkitystä jo varhaisemmassakin historiassa, kuten esimerkiksi sotilasvirkatalot osoittavat.⁵⁶⁴ Vies-tiä yksilön tai yhteisön statuksesta voitiin vahvistaa levittämällä valokuvia.⁵⁶⁵ Kun julkaisuissa esimerkiksi esiteltiin ”edistyneitä viljelijöitä” ja heidän maatalojaan, rakennettiin esittelyihin liitettyillä valokuvilla samalla statukseen ja modernisaatioon liittyviä merkityksiä. Kodin tila ja siinä asuvat henkilöt asetettiin näissä representaatioissa yhteiskunnallista asemaa kuvaavaan hierarkiaan. Modernissa ajattelussa edistys merkitsi parannusta ja paremmuutta. Valokuvien avulla voitiin esittää julkaisujen lukijoille edistysmerkkejä modernisoitavista kodeista ja siitä, miten modernisaatio asettui käytännössä perinteisiin asumisen käytäntöihin.⁵⁶⁶

⁵⁶³ Sinisalo 1994b, 34–35.

⁵⁶⁴ Lounatvuori 1996, 92. Asumusten välinestatuksellinen merkitys käy ilmi myös aiemmin käsitellyistä tyyppisuunnitelmista, jotka olivat sovellettavissa rakentajan varallisuuden mukaan. Jo sotilasvirkataloissa talojen koko ilmaisi asujien sosiaalista statusta.

⁵⁶⁵ Sinisalo 1994b, 34.

⁵⁶⁶ Männistö-Funk 2014, 94.

Kuvaajaryhmien määrittely muodostaa samalla erilaisia kuvien ja dokumentaation tyyppejä. Hannu Sinisalon mukaan kuvaajien mukaan ryhmitellyt kuvat kertovat ”kunkin ajanjakson eri yhteiskuntaluokkien näkemyksen omasta elämästään, eivät kuitenkaan sen koko todellisuudesta.” Valokuvat kertovat siitä, mitä kuvaajat itse sekä toimeksiantoja tehneet aikalaiset pitivät merkityksellisenä ja tallentamisen arvoisena. Samalla ne valottavat laajempia yhteiskunnallisia merkityksenantoja, kuten sosiaalisiin ryhmiin liittyviä kysymyksiä sekä aikakautensa näkyviä ilmiöitä ja tapahtumia. Esimerkiksi toimeksiantojen perusteella tuotetut valokuvat kertovat tällaisista asioista. Valokuvauksen yleistyminen lisäsi ihmisten visuaalista käsityskykyä tai ainakin muutti sitä. Asioiden, aatteiden, kulttuurien ja elämäntapojen nopea sekä laajamittainen visualisointi tuli mahdolliseksi.⁵⁶⁷ Kuvaajien ja kuvattavien merkityksenannoissa ja valinnoissa näkyvät aikakauden kuvallisen kulttuurin jäljet. Kuva perustui muille kuville, omaksutuille kuvaamisen ja katsomisen tavoille.⁵⁶⁸ Kuvien katsomisen kautta puolestaan yleisöt tulivat osaksi jaettua modernin visuaalisen kulttuurin merkitysjärjestelmää. Kuvaajien ryhmittely tarkkarajaisiin joukkoihin voi kuitenkin johtaa kuvien tulkintaa harhaan. Kuvaajaryhmät ovat sidonnaisia ajallisiin ja paikallisiin konteksteihinsa ja esimerkiksi suomalainen 1900-luvun kuvaajaluokittelu ei päde sellaisenaan muualla maailmassa ja muilla ajanjaksoilla. Joskin monia yhtäläisyyksiäkin löytyy esimerkiksi kuvaajien toimintaympäristöstä, asiakaskunnan koostumuksesta ja resursseista.⁵⁶⁹ Pidänkin mielekkäämpänä tutkia valokuvia laajempien historiallisten ilmiöiden kautta kuin pelkkiin kuvaajaryhmiin rajautuen. Tämän vuoksi olen liittänyt kuva-aineistoni ensisijaisesti kansainväliseen dokumentaarisen kuvaamisen kenttään sekä arkkitehtuurin kuvaamiseen. Paikallisista ja ajallisista eroistaan huolimatta esimerkiksi rakennusten kuvaaminen kytkeytyy osaksi valokuvaamisen historiaa jo kuvausmenetelmän keksimisestä lähtien.⁵⁷⁰ Ilmiöiden tasolta tarkasteltuna kuvat voi kytkeä tutkimuksessa myös työni muihin aineistoihin. Valokuvat liittyvät niin

⁵⁶⁷ Sinisalo 1994b, 38–39; Vahtikari, Männistö-Funk & Laine 2022, 229–230 ja 245–248.

⁵⁶⁸ Elo & Kleemola 2018, 263–264. Näin voidaan sanoa, riippumatta siitä, toistiko yksittäinen kuva näitä tapoja vai poikkesiko se niistä.

⁵⁶⁹ Gbadegesin 2014, 22–24. Afrikkalaisia 1800-luvun jälkipuoliskon kuvaajia tutkinut Olubukola A. Gbadegesin on huomauttanut, miten harvalukuisten kaupungeissa toimineiden studiokuvaajien kuvat ovat usein paremmin säilyneitä jälkipolville. Tämä koskee niin kuvien määrää, laatua kuin niihin liittyvää metadataa. Lisäksi kuvaajien henkilöhistoria saattaa paljastaa myös valokuvien historiantutkimuksen kannalta tärkeitä tiedon palasia.

⁵⁷⁰ Ks. esim. Gossman 2015, 3–5. Myös muotokuvilla ja maisemakuvilla on yhtä pitkä historiaansa. Usein kohteena oli muutoksessa ollut rakennettu ympäristö, jossa vanhoja rakennuksia purettiin ja uusia rakennettiin. Emt., 67–69.

ajallisuuksien kuin paikallisuuksien havainnollistamiseen sekä niiden muistamiseen. Ne toimivat siten välineinä sekä tulevaan että menneeseen.⁵⁷¹

Yksityisten ja populaarien kuvien lisäksi moderni visuaalinen kulttuuri perustui institutionaalisista ja tutkimuksellisista lähtökohdista tehdylle kuvaamiselle. Tutkija- ja asiantuntijavalokuvaajien kohdalla voidaan puhua tiedonintresseistä lähteneestä valokuvaamisesta. Usein tarkoituksena oli tehdä suhteellisen laajamittainen tallennustyö jostakin melko rajatusta aiheesta tutkimus- tai viranomaistarkoituksiin. Dokumentointia tehtiin myös puhtaasti tallentamisena. Esimerkiksi Asutushallituksen tallentamia kuvia voidaan luokitella molempiin edellä mainittuihin kategorioihin. Neljään albumiin talletettuja kuvia on ollut ottamassa niin arkkitehtejä, rakennusmestareita, sosiaalitieteilijöitä, agronomeja, taloustieteilijöitä kuin asutusvirkailejaitakin. Asiantuntijoiden mielenkiinto oli sidoksissa heidän ammattialaansa ja luokkataustaansa. Toisaalta moni asiantuntija harrasti dokumentaarisen kuvaamisen lisäksi muuta valokuvausta. Kyläkuvaajien ja asiantuntijakuvaajien intentiot olivat erilaisia, vaikka heidän kuviensa kohteet saattoivat olla osin samoja tai ainakin saman tyyppisiä. Tämä voi hankaloittaa valokuvien ryhmittelyä. Modernisoituvaa asumista kuvasivat esimerkiksi suunnittelu-, tutkimus-, viranomais- ja valistustoimintaan liittyvät asiantuntijat. Sen sijaan kansatieteilijöiden kuvista moderni maailma pyrittiin usein rajaamaan pois. Tästä huolimatta nekin ilmensivät aikaansa ja niiden voi ajatella edistäneen modernisaatiota esittämällä sosiaalisia ja materiaalisia puutteita maaseudun asumisessa suhteessa ajankohtaisiin ihanteisiin sekä näin auttamalla niiden korjaamisessa. Kansatieteilijöiden kuvissa näkyy lisäksi modernisaation toinen puoli – se, minkä ajateltiin olevan häviämässä ympäristöstä sekä olemisen ja asumisen tavoista. Kuvat rakentuvat toivon ja tuhon vuoropuhelulle.

Tutkimukseni kannalta kuvien olennaisimmat yleisöt olivatkin toiset asiantuntijat sekä maaseudulla asuneet viljelijät. Kuvien kohderyhmä riippui kuitenkin enimmäkseen niiden julkaisu- tai käyttöpaikasta. Laajemman yleisön kerännyt, suomalaisten lehtikuvien ensimmäiseksi aalloksi kutsuttu, valokuvien ilmaantuminen lehtiin tapahtui 1890-luvulla. Valokuvia julkaistiin ennen muuta erityisissä kuvalehdissä, kuten Uudessa Kuvalehdessä ja Kyläkirjaston Kuvalehdessä. Aiheet olivat monipuolisia, maisemia, historiallisia miljöitä, rakennuksia ja elinkeinotoimintaa. Toisaalta kuvaston määrä oli vielä vähäinen ja painotekniikka ei sallinut kuvien painamista lehtiin suoraan. Ne piti jäljentää piirtämällä, mikä toisinaan vaikeuttaa lehtikuvien alkuperän tunnistamista. Vasta 1900-luvun puolella saatiin lehtiin ensimmäiset suorat

⁵⁷¹ Takvam & Vale 2016, 100.

painatukset valokuvista ja samaan aikaan niiden määrä moninkertaistui.⁵⁷² Tultaessa 1920-luvulle painettu tiedonvälitys oli jo kuvallistunut ja kehitys kiihtyi seuraavina vuosikymmeninä. Tämä johtui sekä valokuvaamisen helpottumisesta että tiedonvälityskanavien määrän kasvusta ja monipuolistumisesta.⁵⁷³ Historiantutkimuksessa on jopa tulkittu, että visuaalisen viestinnän kehitys valokuvauksen keksimisestä lähtien on muokannut voimakkaasti ihmisten ajattelutapaa ja käsitystä menneisyydestä.⁵⁷⁴ Tältä kantilta tarkasteltuna kuvallisten representaatioiden tulkinta kytkeytyykin muistamisen ja unohtuksen kysymyksiin.

Tämän työn yhtenä huomion kohteena oleva sotien välisen ajan kotia koskeva visuaalinen kulttuuri muodostui suunnittelupiirroksista sekä valokuvista, mutta sillä oli pidemmät juurensa suunnittelun tapojen ja perinteen dokumentaation kentillä. Rakennuksien ja asumisen kuvaamisessa valokuvat ja piirtäminen alkoivat täydentää toisiaan. Julkaisujen kautta kuvat tavoittivat moninaiset yleisönsä. Ammattilehdissä, kuten Arkkitehdissä ja Rakennustaidossa, julkaistut kuvat oli tarkoitettu rakentamisen ja suunnittelun asiantuntijoiden nähtäviksi. Aikakausjulkaisujen, kuten Pellervon ja Kotilieden, sisällöt puolestaan suunnattiin enemmän maalaistaloissa asuville. Kuvien avulla pyrittiin usein havainnollistamaan, vahvistamaan ja perustelemaan niihin liitettyjen artikkelien näkökulmia. Samalla kuvien kautta tuotiin näkyväksi modernisatiokehitystä, niin saataville tulleiden uutuuksien kautta kuin katoamassa ollutta menneisyyttä esittämällä.

3.2.2 Asiantuntijoiden ottamat kuvat sosiaalisena- ja kulttuurisena dokumentaationa

Piirustuksen ja valokuvan erot dokumentaation tapoina olivat aikalaisille selviä. Piirtämisessä voitiin keskittyä tarkemmin yksityiskohtiin, kun taas valokuvalla saatiin

⁵⁷² Kukkonen 2017, 90–92. Kukkonen mukaan esimerkiksi *Uusi Kuvalehti* käytti koko ilmestymisaikanaan kaikkiaan noin 1 500 kuvan kuvastoa, kun pelkästään *Uusi Kaiku*-lehti (myös nimellä *Helsingin Kaiku*) julkaisi pelkästään vuoden 1904 aikana saman verran kuvia. *Uusi Kuvalehti* lopetti toimintansa 1903 ja ikään kuin sen toimintaa jatkamaan perustettiin *Helsingin Kaiku (Uusi Kaiku)*. Tämä lehti oli toiminnassa vuoteen 1916 jolloin se myytiin Otavalle. Otava perusti *Kaiun* tilalle *Suomen Kuvalehden*.

⁵⁷³ Sinisalo 1981, 11–13, 154; Kukkonen, Vuorenmaa, Hinkka 1992, 26.

⁵⁷⁴ Kleemola 2018b, ei sivunumerointia.

”elävä” todiste kokonaisuudesta.⁵⁷⁵ Valokuvat olivat jo 1920-luvulla kuitenkin niin yleisiä, että niiden tulkinta oli monille tuttua. Kuvan suhde todellisuuteen käsitettiin yleensä ikonisena ja usein se nähtiin todisteena olemassa olevasta.⁵⁷⁶ Tässä suhteessa kuvat ja suunnitelmat avasivat ikkunan ajallisesti ja tilallisesti eri suuntiin. Toisaalta dokumentaationa tehtyjen piirrosten näkökulma oli hyvin rajattu. Perinteitä tallentaneiden kuvaajien katse oli ”kansan” menneisyydessä ja kuviin ei paradoksaalisesti haluttu edes nykyisyyttä. Kansaksi käsitettiin vain väestön agraarinen osa ja etenkin kansatieteen alkuvaiheissa ihmiset, useimmiten vanhukset, saivat vain perinteen välittäjän roolin. He eivät henkilöinä välttämättä edustaneet menneitä elämäntapoja ja eivät täten olleet tutkimuskohteina mielenkiintoisia. Kansatieteen näkökulma oli materiaallinen.⁵⁷⁷ Tämä näkyy esimerkiksi monissa kulttuurista dokumentaatiota edustavissa kuvissa, joissa on esitetty vanha nainen ja mies talon tuvassa. Tämän kaltaiset kuvat loivat mielikuvan siitä, että esitetty asumisen tapa oli perinteinen. Toisaalta valokuvallista dokumentaatiota oli myös mahdollista hyödyntää uudenaikaisen rakennussuunnittelun legitimoijana ja näin tehtiinkin esimerkiksi maatalousnäyttelyiden mallitaloja ja asutustiloja kuvatessa. Esimerkiksi Asutushallitus kuvasi Ihantalan asutusalueella Viipurin pitäjässä kymmenen pientilaa 1922 ja kuvat asetettiin näytteille Tampereen yleisessä maatalousnäyttelyssä samana vuonna.⁵⁷⁸ Kotiliedessä puolestaan julkaistiin 1932 artikkeli valokuvineen Viipurin maatalousnäyttelyn ”esikuvatalosta”.⁵⁷⁹ Yleensä rakennusten ja kotien esittämisen tapa riippuikin siitä, kuka kuvasi sekä mille yleisölle ne oli tarkoitettu. Myös julkaisuvälineellä oli merkitystä.

⁵⁷⁵ Aalto 1985, 15. Aalto viittaa Sakari Pälsin artikkeliin ”Valokuvauskone kotiseutututkijan käsissä.” Teoksessa Suomen Kotiseutututkimuksen keskusvaliokunta ja Sakari Pälsi 1914. *Kotiseutututkimuksen Opas: 1 Suomen Kotiseutututkimuksen Keskusvaliokunta*. Otava: Helsinki, 193–205; Lehtonen 1972, 43–59.

⁵⁷⁶ Iffland, Heinrich, ”Valokuvaamisesta ja lapsesta.” *Kotiliesi* 7/1925, 175–177, tässä 175.

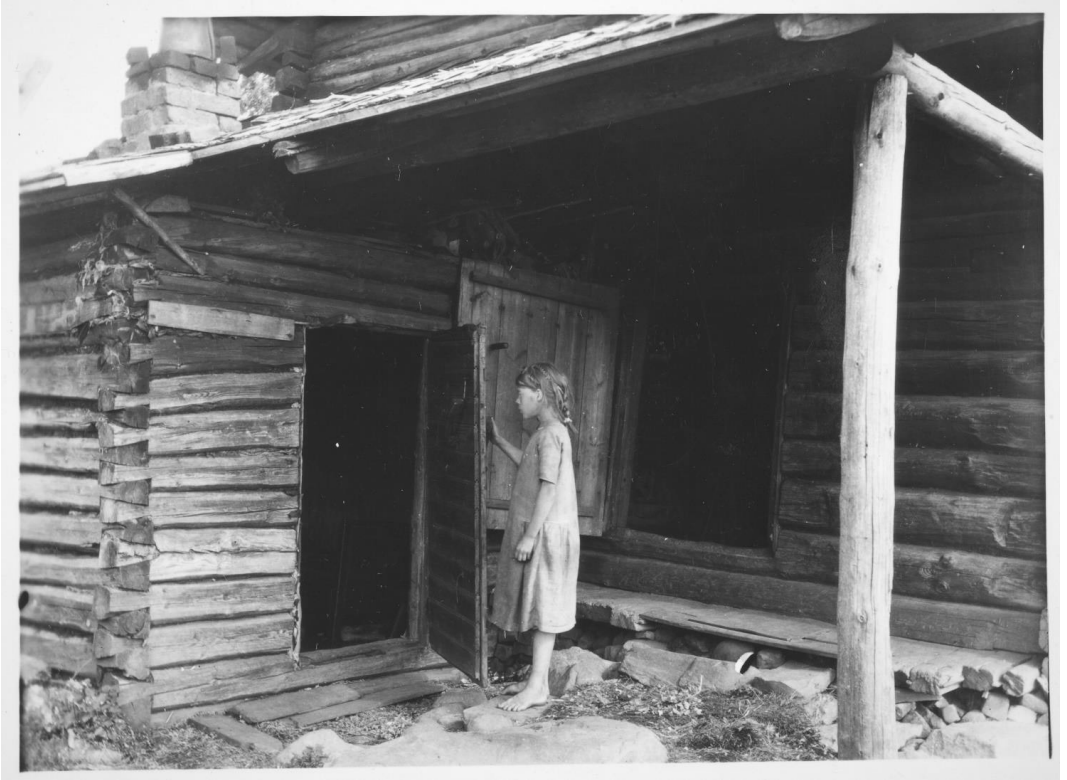
⁵⁷⁷ Lehtonen 1972, 105; Sinisalo 1994a, 4–5.

⁵⁷⁸ ”Muista toimituksista. 1922 vuoden aikana.” *Asutushallituksen vuosikertomus 1922*, Asutushallituksen julkaisuja Sarja 1, nro. 8, 80.

⁵⁷⁹ Siikonen, Heikki, ”Maalaiskodin uusi esikuva – Viipurin näyttelyn ”esikuvatalo””, *Kotiliesi* 14–15/1932, 568–571, 600.

Kuva 9. [Ojaisten Eskolan tupa-pirtti ja vähätupa, jotka hävitettiin kesällä 1928. Kuvaaja: Esko Aaltonen. Tammela, 1927. EA1942. Forssan museo.]

Kuva 10. [Savupirtin tyttö. Kuvaaja: Esko Aaltonen, Renko, Nummenkylä 1928–1930. KK1929:354, Kansatieteen kuvakokoelma, Museovirasto.]

Myös poissaolevan, esimerkiksi puretun tai tuhoutuneen rakennetun ympäristön, on tulkittu vaikuttavan kokemukseen materiaalisesta ympäristöstä.⁵⁸⁰ Kansatieteen tutkimuksissa 1900-luvun alkupuolella kulttuuri esitettiin usein valokuvamaisina otoksina menneisyydestä ja itse muutosprosessiin ei välttämättä keskitytty. Esimerkiksi kehityssarjat typologioineen edustavat tällaista muutoksesta käsin katsovaa perspektiiviä. Muutos symboloi tässä katseessa enemmän unohdusta ja häviämässä ollutta, kuin esimerkiksi uutta mahdollisuutta.⁵⁸¹ Etnografien informantit elivät tutkijoiden kanssa samaa kulttuurista prosessia. Kulttuuriset prosessit toisaalta synnyttävät tällaisia asetelmia ja niiden toimijoita, mutta myös saavat käyttövoimansa näistä toimijoista, kyselijöistä, tieteilijöistä, keräilijöistä ja vastaajista.⁵⁸² Kaikki kansatieteellinen

⁵⁸⁰ Bille, Hastrup & Sørensen 2010, 3–4.

⁵⁸¹ Lönnqvist 1989, 33.

⁵⁸² Emt., 35.

tallennus- ja tutkimustyö on siis tavallaan osallistunut dokumentoimaansa muutokseen ja edistänyt sitä.⁵⁸³ Käyttämäni kuva-aineiston pohjalta on vaikea tutkia laajemmin sellaisia tilanteita, joissa modernisaatio ei edennyt. Tämänkaltainen analyysi vaatisi esimerkiksi pidempää ajanjaksoa kartoittavien ja samaa kohdetta esittäneiden kuvausarjojen sekä kuvauspäiväkirjojen tutkimista. Yksittäisissä otoksissa tämä tietysti näkyy, kuten esimerkiksi kuvassa 10. Esimerkiksi valokuvausta tutkinut Sirkku Dölle on kirjoittanut, miten kuvaamalla on dokumentoitu katoamisen uhan alla olleita kohteita. 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä kiinnostus kohdistui juuri savupirtteihin ja niissä asumiseen.⁵⁸⁴

Edellä olevat kaksi Esko Aaltosen 1920-luvun lopussa ottamaa kuvaa eteläsuomalaisesta asutuksesta edustavat hyvin kansatieteen tapaa esittää kuvauskohteensa. Vaikka kansatieteilijöiden kuvien pääkohteena olivat asumisen materiaaliset olosuhteet, kuten rakennukset ja huonekalut, heijastavat ne myös maalaisasumiseen liitettyjä sosiaalisia huolia köyhyydestä ja puutteesta. Ne saivat siis sosiaalisen dokumentaation piirteitä. Samalla kuvat nostavat esiin asumisen modernisaation, joka käy selväksi siitä, miten katoamassa ollut materiaallinen todellisuus ja elämisen tavat piti ikuistaa valokuvain jälkipolvia varten. Modernisoituvaan asumiseen peilattuna kuvista voi tulkita myös sitä, missä se eteni hitaammin tai ei ollenkaan. Lisäksi kuvat kertovat siitä, millaiset rakentamisen ja asumisen tavat alkoivat hävitä. Esimerkiksi kuvassa yhdeksän näkyvä rakennusryhmä on dokumentoitu hieman ennen sen hävittämistä. Kuvassa on eteläsuomalainen umpipihatyyppiä edustava rakennusryhmä. Vaikka maataloja rakennettiin edelleen tiiviisiin rakennusryhmiin, ei pihvoja enää rakennettu umpeen esimerkiksi aitaamalla niitä. Tämän rakentamisen tavan muuttuminen ja häviäminen kertoo ennen kaikkea maanviljelyn ja kotitalouden muutoksista. Pihojen pitäminen avoimina tuli tärkeäksi 1900-luvun kuluessa, sillä esimerkiksi tuotantoeläinten ja maatalouskoneiden määrä kasvoi. Ihmisten, eläinten ja koneiden helppo liikkuminen maatilan pihapiirissä tuli tällöin tärkeäksi elementiksi tilojen asemakaavojen suunnittelussa.

Finna-palvelun kautta saatavilla olevissa digitoiduissa aineistoissa on 258 Aaltosen ottamaa kuvaa asuinrakennuksista. Ne sisältävät sekä ulko- että sisäkuvia, kuvia yksittäisistä rakennuksista sekä rakennusryhmistä ja kokonaisista kylistä. Joukossa on jopa yksi ilmasta otettu kyläkuva. Näissä kuvissa modernisaation merkit ovat vähäisiä, mutta muutamissa sisäkuvissa esiintyy esimerkiksi paperoituja tuvan seinä ja

⁵⁸³ Lönnqvist 1989, 38–39.

⁵⁸⁴ Dölle 2017, 155.

jotkin rakennusten ulkokuvat esittävät vastavalmistuneita taloja. Aaltosen kuvat edustavat tyypillistä aikakauden kansatieteellistä dokumentointityötä, mutta samalla ne valottavat sitä, miten erilaiset kuvaryhmät ja -tyypittelyt ovat aina rajoiltaan epämääräisiä. Myös dokumentaarisisissa valokuvissa perinteinen ja moderni asumisen tapa sekoittuivat aina toisiinsa.

Sosiaalinen dokumentaatio Suomessa

Dokumentaarisena valokuvana voidaan tulkita miltei kaikkea varhaista valokuvausta, sillä valokuviiin on alusta pitäen suhtauduttu todisteina, todellisuuden heijasteina. Termi itsessään tuli kuitenkin käyttöön vasta 1920-luvun lopulla. Sotien välisellä ajalla valokuvaus kytkeytyikin voimakkaasti yhteen sosiaalisen tutkimuksen kanssa (social investigation).⁵⁸⁵ Perinteisesti termin määrittelyä on dominoinut 1930-luvun pohjoisamerikkalainen valokuva ja esimerkiksi Farm Security Administrationin (FSA) kuvat ovat olleet eräänlainen arkkityyppi näille valokuville.⁵⁸⁶ Dokumentaarisisessa kuvassa on yleensä ollut pyrkimys tiedollisen intressin pohjalta tehtyyn kuvauskohteen laajaan sekä systemaattiseen tallentamiseen. Tästä huolimatta, myös muunlaisissa tarkoituksissa otettuja kuvia voidaan tulkita dokumentteina todellisuudesta tietynä ajanhetkenä.⁵⁸⁷ Dokumentaarisuus ei myöskään tässä yhteydessä tarkoita sitä, etteikö kuvia olisi voitu lavastaa. Valokuvia tutkineen Leena Sarasteen mukaan ”Dokumenttikuvalla voi ilmiöiden tallentamisen tarpeen lisäksi olla voimakas halu vaikuttaa: kertoa säilyttämisen arvoisista asioista tai osoittaa korjattavaa.”⁵⁸⁸ Esimerkiksi sosiaalisen dokumentaation kenttään kuuluvien kuvien avulla on voitu pyrkiä parantamaan vähävaraisempien sosiaaliluokkien elinoloja. Sosiaalista dokumentarismia edustavien kuvien tausta oli Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa kehittyneessä kaupunkien katukuvauksessa, jonka kehittyvä valokuvaustekniikka mahdollisti 1800-luvun lopulta lähtien. Sen kautta pyrittiin ohjelmallisesti tuomaan esiin suurkaupunkien kasvavien slummien heikkoja elinolosuhteita. Monia sotien välisen ajan suomalaisiakin

⁵⁸⁵ Tinkler 2013, 88–89; Vrt. myös esim. Macieski 2015, 7–9. Historiantutkija Robert Macieski on kirjoittanut laajan tutkimuksen 1900-luvun alussa lapsityötä Yhdysvalloissa valokuvaamalla dokumentoimesta Lewis Hinesta, jota pidetään yhtenä ensimmäisistä sosiaalisista dokumentaristeista.

⁵⁸⁶ Gilbert 2001, 233; FSA:n ja tätä edeltäneen *Resettlement Administration*-organisaation (1935–1937) valokuvilla oli tarkoitus tukea 1930-luvun ”New Deal”-ohjelmaan liittynyttä poliittista argumentaatiota, jossa köyhälistön asemaa alettiin tarkastella ensisijaisesti rakenteellisena ongelmana vallinneen yksilöihin keskittyneen katsantotavan sijaan. FSA:n ja sen edeltäjän valokuvausohjelma oli toiminnassa 1935–1944 ja sen merkitys oli jo toiminta-aikanaan suuri. Murphy 2001, 94, 98–99; Sears 2014, 240.

⁵⁸⁷ Saraste 2010, 160.

⁵⁸⁸ Saraste 1980, 148.

valokuvia voi käsitellä (sosiaalisena) dokumentaationa ja käsitettä voi soveltaa analyttisenä kategoriana, vaikkei kuvien taustalla olisi ollutkaan ääneen lausuttua tai ylös kirjattua sosiaalisen dokumentaation ohjelmaa. Suomalaisissakin tähän kenttään luettavissa kuvissa asetettiin usein vastakkain vanha ja uusi ja niillä tavoiteltiin muutoksen hyväksytyksi tekemistä.⁵⁸⁹ Esimerkiksi kuvateksteistä voi toisinaan lukea kommentteja, jotka yhdistävät nämä kuvat sosiaalisen dokumentaation kenttään.

Agronomi Erkki J. Kinnusen vuonna 1936 ottamassa valokuvassa on asutustilallisen kuusilapsinen perhe. Otoksen kuvatekstissä on kirjattuna seuraavaa: ”Asutustil. Ville Pasasen perheelle on ea:n pienin tupa – tyyppi liian ahdas.” Kuvateksti ja kuvan konteksti paljastavat sen yhteydet pelkän visuaalisen representaation ulkopuolelle. Esimerkiksi sen, että asumus edusti tyyppirakentamista ja erityisasutustoimintaa. Lisäksi tekstin kirjoittaja antoi rakennukselle määreen ”ahdas”. Näin kuva selityksineen kiinnittyy laajempaan kontekstiin. Esimerkissä kuvan tulkinta on yhteydessä sitä kuvailevaan tekstiin, sillä itse kuvassa näkyy vain vanhemmat ja kuusi lasta istumassa tuoleilla ja sängyllä huoneen tumman hirsiseinän edustalla. Kuvan valaistus tulee sen vasemmasta reunasta, ilmeisesti kuvan ulkopuolella olevasta ikkunasta.⁵⁹⁰ Kuva ja teksti merkityksellistävät vähintään kaksi asiaa: tilan ahtauden ja samalla perheen koon. Jälkimmäisen voi lukea kuvasta suoraan, mutta ensimmäinen tulkinta vaatii myös kuvatekstin olemassaolon ja luennan. Samanlaista sosiaalista kommentaaria on toisinaan löydettävissä esimerkiksi asutustoiminnan tarkastajien raporteista sekä lausunnoista, joissa saatettiin kommentoida esimerkiksi perheenpään kykyä hoitaa tilaansa.

⁵⁸⁹ Laine, Männistö-Funk & Vahtikari 2019, 172–173.

⁵⁹⁰ Asutushallitus, Asutushallituksen valokuvakokoelma IV, N.185n, kuvaaja E. Kinnunen, 1936. ”ea” viittaa erikoisasutustoimintaan. Kyseessä on todennäköisesti agronomi Erkki Johannes Kinnunen. Kinnunen valmistui agronomiksi vuonna 1920 ja teki opintomatkan ”useisiin” Euroopan maihin. Hän dokumentoi valokuvaamalla Tampereen yleisen maatalousnäyttelyn 1922 ja työn tuloksena julkaistiin kuvakirja *Suomen maataloutta kuvin* vuonna 1922. Kinnunen toimi muun muassa Ilomantsin maamieskoulun johtajana vuosina 1923–1928, Karjalan maatalouskerhopiiriliiton sihteerinä ja konsulenttina vuosina 1928–1933, maatalousministeriön palstaviljelyn toiminnan johtajana vuosina 1933–1935 sekä Maatalousseurojen keskusliiton palstaviljely konsulenttina vuosina 1935–1948. Havu et al. 1954, 363. [<http://runeberg.org/kuka/1954/0363.html> luettu 19.6.2019]

Kuva 11. [Asutustil. Ville Pasasen perheelle on ea:n pienin tupa-tyyppi liian ahdas. Kuvaaja: Erkki J. Kinnunen. Rovaniemi, Leivejoki 1936. Asutushallituksen kokoelma.]

Kuva 11 kuuluu Erkki Kinnusen ottamiin asutustoimintaa tallentaneisiin kuviin. Siinä kuvateksti sekä kuva tukevat toisiaan. Katsojalle käy selväksi, että asuminen oli ahdas, sillä Kinnusella on ollut ilmiselviä vaikeuksia mahduttaa koko perhe samaan potrettiin. Tämä indikoi hyvin myös kodin fyysistä tilausta. On syytä olettaa, että agronomi Kinnunen kuvasi 1930-luvun puolimaissa Asutushallituksessa nimenomaisesti sosiaalisen dokumentoinnin näkökulmasta. Vuosi esimerkkikuvan ottamisen jälkeen ilmestyi Sosiaalisessa aikakauskirjassa hänen tutkimuksensa palstaviljelijäperheiden asunto-oloista. Selvityksen tulokset antoivat karun kuvan maaseudun asumisesta. Kinnusen tutkimus ja hänen ottamansa valokuvat muistuttavat kovasti Yhdysvalloissa vuosina 1937–1942 toimineen FSA:n tuottamia aineistoja. Myös sen

menetelmissä kuvallinen dokumentaatio yhdistyi sosiaalisiin selvityksiin. Aineistot Kinnusen tutkimukseen keräsivät Maatalousseurojen Keskusliiton alaiset maatalousseurat sekä näiden palveluksessa olleet maatalous- ja kotitalousneuvojat. Tutkittuja perheitä oli yhteensä 3 680.⁵⁹¹

Kinnusen selvitysten mukaan asunnon omistaminen näytti maaseudulla jossain määrin korreloineen huoneluvun kanssa: kahden tai useamman huoneen käsittäneissä asunnoissa asuneista palstatilallisista noin kymmenen prosenttia suurempi osuus omisti asuntonsa kuin yhden huoneen asunnoissa asuneista. Vastaavasti yhden huoneen asujista vuokraajia oli suurempi osuus. Selvityksen mukaan yli puolet palstaviljelijöiden asunnoista oli edelleen yksihuoneisia ja kaksihuoneisistakin puolessa oli uuni vain yhdessä huoneessa. Toisaalta suuri uuni saattoi pienimmissä asunnoissa riittää koko asuintilan lämmittämiseen. Lisäksi kahden huoneen asunnoista vain noin kolmanneksessa käytettiin molempia huoneita makuuhuoneina. Pinta-alaltaan huoneistoista yli 53 prosenttia oli alle 25 neliometriä. Verrattuna kaupunkiasuntoihin maaseudun asuintilat olivat yleensä keskimääräisesti suurempia.⁵⁹² Kuitenkin palstaviljelijöistä suurempi osuus asui yhden huoneen asunnoissa kuin esimerkiksi Kotkan kaupungissa asuneista. Lisäksi maaseudulla yhtä huonetta asuttaneiden henkilöiden määrä oli selvästi suurempi – miltei kaksinkertainen vertailukohtana käytettyyn Kotkaan. Asumisahtaus tarkoitti sitä, ettei esimerkiksi terveelliseen asumiseen tarvittavaa ilmamäärää riittänyt asunnoissa kaikille. Ongelma paheni, mitä suuremmasta perheestä tai asuinkunnasta oli kyse. Samalla Kinnunen oli selvittänyt rakennusten kuntoa niiden lattian, perustuksen sekä valaistuksen osalta. Tutkimuskohteet viittaavat siihen, mitä maaseudun rakentamisessa ja asumisessa pidettiin tärkeänä: rakennuksen kestävyyttä ja asumisterveyttä. Tutkituista asunnoista noin kymmenen prosenttia luokiteltiin hyväkuntoisiksi, hieman yli puolet keskinkertaisiksi sekä reilu kolmannes huonokuntoisiksi. Valaistus oli absoluuttisesti ja keskimäärin parhaimmassa kunnossa kaikkien tutkittujen rakennusten osalta, mutta tässä otoksen koko oli huomattavasti pienempi kuin muissa tutkituissa kohteissa.⁵⁹³

⁵⁹¹ Kinnunen, Erkki J., ”Palstaviljelijäperheiden asunto-olot.” *Sosiaalinen aikakauskirja* 7/1937, Valtioneuvoston kirjapaino: Helsinki, 403–404.

⁵⁹² Emt., 407–409. Kaikkiaan 65,5 prosenttia tutkimukseen osallistuneista palstatilallisista omisti asuntonsa. Kinnunen vertasi lukuja aiempiin selvityksiin Kotkan kaupungista sekä Ruotsin neljääntoista keskikokoiseen kaupunkiin kohdistuneesta selvityksestä 1934.

⁵⁹³ Emt., 410–411. Terveellisenä ilmamääränä pidettiin viittätoista kuutiota per asukas ja palstatilallisilla tämä jäi yli 76 prosentilla tutkituista alle tuon rajan. Tilastossa oli suuria eroja asukasmäärien mukaan. Aiemmin rajana oli pidetty kymmentä kuutiota.

Täysin lämpimiksi asunnoista selvityksessä todettiin yli 38 prosenttia, kylmiksi yli 25 prosenttia, vetoisiksi yli 7 prosenttia ja ”eri tavoin kylmiksi, vetoisiksi tai kosteiksi 26,0 prosenttia”. Noin neljäsosassa asunnoista oli rikkiäiset ikkunat, yksinkertaiset miltei 40 prosentissa ja avattavat vain noin kahdessa viidesosassa rakennuksista. Lisäksi lämmin ruokasäilö oli vain 6,4 prosentilla perheistä, mutta kylmä lähes 60 prosentilla. Molemmat ruokasäilöt sen sijaan oli vain 0,4 prosentilla perheistä. Vaatesäilö oli hieman yli kolmanneksella perheistä.⁵⁹⁴ Samoin hieman yli kolmanneksella oli yksi aitta. Kaksi aittaa enää vain 2,6 prosentilla ja kolme alle yhdellä prosentilla. Niissä säilytettiin sekä ruoka-aineita että vaatteita. Sauna oli yli 70 prosentilla perheistä sekä hella ja leivinuuni lähes kaikilla: hella 92,6 prosentissa sekä leivinuuni 89,3 prosentissa asunnoista. Hieman vajaalla 60 prosentilla oli tiivis eteinen, avoin eteiskatos noin 26 prosentilla ja ilman minkäänlaista eteistä oli hieman vajaa 15 prosenttia asunnoista. Selvityksessä kysyttiin myös rakennusten vesihuollosta: vedenottopaikasta, vedenhakumatkan pituudesta sekä veden laadusta. Miltei 74 prosenttia perheistä sai vetensä kaivosta, vajaa 22 prosenttia joesta tai järvestä ja 4,5 prosenttia lähteestä. Vedenhakumatka oli suhteellisen pitkä: 66 prosenttia perheistä joutui kulkemaan 25–50 metrin matkan vedenottopaikalle ja hieman vajaa 37 prosenttia 11–25 metrin matkan. Joesta tai järvestä haettaessa matka oli yleensä pidempi kuin kaivosta haettaessa. Hyvälaatuista vettä oli yli puolella perheistä, hieman yli kolmanneksella keskinkertaista ja loppuilla heikkolaatuista. Tosin kesäisin vesi loppui lähes viidenneksestä kaivoista. Myös perheiden nukkumista oli selvitetty. Hieman yli 41 prosenttia perheistä nukkui sängyissä, lattialla hieman yli 9 prosenttia, sängyssä ja lattialla hieman yli 39 prosenttia, penkeillä 1,4 prosenttia, penkeillä ja lattialla 5,5 prosenttia ja kaikkia yllä mainittuja käytti 3,3 prosenttia perheistä. Kinnusen mukaan sänkyjä ei voitu monesti käyttää, sillä niitä varten ei ollut tilaa tai niitä ei ollut varaa hankkia. Vuodevaatteiden kunto sen sijaan oli todella keho: noin puolella niiden laatu ilmoitettiin huonoksi ja vain hieman yli 7 prosentilla hyväksi. Huonoilla vuodevaatteilla tarkoitettiin Kinnusen mukaan olkipatjoja sekä sekalaisia peittoina käytettyjä vaatteita.⁵⁹⁵ Vaikka Sosiaalisen aikakauskirjan artikkelin yhteydessä ei julkaistu valokuvia, Kinnusen työ kaikkineen edustaa sosiaalista dokumentaatiota selvimmillään. Tavoitteena oli kiinnittää laajemmin yleisön huomio vähävaraisempien asuinolojen ongelmiin. Kerättyjen

⁵⁹⁴ Kinnunen, Erkki J., ”Palstaviljelijäperheiden asunto-olot.” *Sosiaalinen aikakauskirja* 7/1937, Valtioneuvoston kirjapaino: Helsinki, 412–413; Kinnusen tekemän selvityksen tuloksia voisi verrata tarkemmin tilattoman väestön alakomitean tilastoihin 1900-luvun alusta, joiden mukaan valtaosa maalaiskuntien asunnoista, miltei 41 prosenttia, oli yksihuoneisia. Maalaiskuntien väestöstä asui tuolloin tällaisissa asunnoissa 28 prosenttia. Ks. Gebhard 1910, 25–26 ja 33.

⁵⁹⁵ Kinnunen, Erkki J., ”Palstaviljelijäperheiden asunto-olot.” *Sosiaalinen aikakauskirja* 7/1937, Valtioneuvoston kirjapaino: Helsinki, 413–414.

tilastotietojen lisäksi huomion kohdistaminen tapahtui valokuvien kautta. Dokumentaarista kuvausta maaseudun asumuksista harjoittivat kuitenkin muutkin ”kuvaaja-tyypit”.

Kulttuurinen dokumentaatio

Kulttuurista dokumentointia havainnollistavat esimerkiksi kansatieteilijä Albert Hämäläisen vuonna 1926 ottamat kuvat Laiteen vanhasta maalaistuvasta Konginkankaan Kalaniemellä. Konginkankaan kuvat olivat ensimmäisiä, joita Hämäläinen otti Keski-Suomen asumuksia käsittelevää tutkimustaan varten.⁵⁹⁶ Sisältä otetussa kuvassa (Kuva 12) tuvan seinät ovat pinnoittamatonta hirttä ja lattia kuluneita lyhyehköjä lankkuja. Kuvassa oikealla on kahdeksanruutuinen ikkuna, jonka edustalla kulkee seinäpenkki. Edelleen ikkunan edustalla on sänky huoneen nurkassa ja tätä vastaan poikittain toinen sänky toisella seinällä. Sänkyjen eteen on lisäksi laitettu rukki ja kehto. Kuvassa vasemmalla näkyy ovi sekä kameraan katsova lapsi.⁵⁹⁷ Huonekalujen sijoittelusta päätellen kuva vaikuttaa asetellulta. Toisin sanoen samaan kuvaan on kerätty huoneen tai koko talon merkityksellisinä nähdyt esineet. Toisaalta on mahdollista, että tuvan nurkka oli todellisuudessaakin varattu juuri näille toiminnoille: levolle sekä tarkkuutta vaativalle kehräystyölle.

Valokuvat ovat yleensä enemmän tai vähemmän aseteltuja ja autenttisuuden merkitys on vain yksi valokuvan elementti. Kuvan 12 asettelu kertoo kuvaajan motivaatiosta perinteiden tutkijana. Kuvausintressi on kohdistunut esineistön dokumentointiin, jota kuitenkin rikkoo kuvassa läsnä oleva lapsi. Lapsi lienee tallentunut kuvaan vahingossa sen pitkän valotusajan vuoksi tai hän ei ole malttanut pysyä paikoillaan kuvaa otettaessa. Tästä todistavat lapsen osin läpinäkyvä hahmo sekä hahmosta kuvan oikeaan reunaan kulkeva valkoinen juova, joka osoittaa liikkeen kameran editse kuvan valottuessa. Tämä kuvassa ilmenevä satunnaisuus ei ole kuitenkaan hävittänyt sen dokumentaarista arvoa. Hämäläinen ei ole esimerkiksi nähnyt tarpeellisenä ottaa kuvaa asetelmasta uudelleen. Tämä yksittäinen valokuva osoittaa hyvin kuvien kahtalaisen ominaisuutteen, asetellun ja satunnaisen samanaikaisuuden. Lapsen hahmo kertoo kuvan kohteesta myös enemmän kuin pelkät esineet kuvassa olisivat voineet

⁵⁹⁶ Hämäläinen 1930, 5. Hämäläinen tutki muun muassa Keski-Suomen vanhoja rakennustapoja. Hän julkaisi vuonna 1930 teoksen *Keski-Suomen kansanrakennukset*, SKS, Helsinki. Teos sisälsi yhteensä 240 valokuvaa ja piirrosta. Aineiston kirjaa varten hän oli kerännyt neljän edeltäneen kesän aikana.

⁵⁹⁷ MV, Kansatieteen kuvakokoelma, KK1427:5, Albert Hämäläinen 1926, Kalaniemi, Konginkangas.

kertoa. Se osoittaa, että talo oli edelleen asuttu, vaikka sitä dokumentoitiin kansanperinteenä. Toisin sanoen, kuva siis kertoo 1920-luvulla maaseudulla vallinneista asuminen tavoista ja olosuhteista. Vaikka kuvaajan fokus on ollut kulttuurinen dokumentaatio, on kuvassa siten yhdistettävissä elementtejä sosiaaliseen dokumentaatioon.

Kuva 12. [Laitteen tuvan interiööri. Kuvaaja: Albert Hämäläinen. Kalaniemi, Konginkangas, 1926. KK1427:5. Kansatieteen kuvakokoelma, Museovirasto.]

Hämäläisen ottamassa toisessa kuvassa tuvan uunista oli puupalkkien päälle perustettu tiilistä muurattu uuni, jossa oli erillinen ”hellaosa” ja vieressä leivinuuni. ”Hella” oli vain rautalevyllä peitetty tulisija. Kuvasta näkyy, että talon lattia oli huonokuntoinen ja siinä oli jopa reikiä.⁵⁹⁸ Hämäläisen tutkimusten mukaan savutupa oli ollut alueella tyypillinen aina 1860- ja 1870-luvuille saakka, mutta niitä esiintyi edelleen 1920-luvulla erityisesti alueen itäisimmän osan torpissa sekä mäkituvissa eikä näky ollut ”harvinaisuus taloissakaan”. Hämäläisen mukaan savutupa olikin yleisempi Savon sekä Pohjois- ja Itä-Hämeen alueilla kuin mitä kyselytutkimusten perusteella oli

⁵⁹⁸ MV, Kansatieteen kuvakokoelma, KK1427:6, Albert Hämäläinen 1926, Kalaniemi, Konginkangas.

päätelty.⁵⁹⁹ Ulkoa kuvattuna Laiteen talo oli paritupa, jonka päädyt olivat erikorkuiset. Tuvat olivat kuitenkin pinta-alaltaan suuria ja matalammassa porstuatuvassa oli ilmeisesti ainakin kolme huonetta. Sen sisäänkäynnissä on kuvassa näkyvissä kaksiosainen ovi. Korkeamman tuvan etupuolen pitkällä seinällä oli yksi ikkuna. Molemmissa tuvissa oli malkakatot ja savupiippujen perusteella erilliset uunit. Talo oli rakennettu tasaiselle tontille, kuitenkin hieman ympäristöään korkeammalla. Kuvaan oli tarkennettu ”vl. 1861” tarkoittaen ilmeisesti tuvan rakentamisaikaa.⁶⁰⁰ Kuvasarjaan⁶⁰¹ Laiteen tuvasta kuului myös sisältä kuvattu tuvan pöytänurkka (Kuva 13), jossa oli pitkä siisti pöytä ja tämän edessä pitkä penkki. Lisäksi tupaa kiersi seinäpenkki. Sekä kuvan oikeassa että vasemmassa reunassa näkyy ikkuna. Lattia oli lankuista ja katosta roikkui öljylamppu.⁶⁰² Hämäläinen oli tieteenalansa tavoille uskollisena dokumentoinut tilan asuinrakennuksen hyvin sekä sisältä että ulkoa. Lisäksi kuviin oli tallennettu talon esineistöä ja kiinteää sisustusta. Tällainen systemaattinen kuvakertomus yhdistettynä muihin vastaaviin muodosti kuvaston ja auttoi Hämäläistä muodostamaan tulkintansa keskisuomalaisista rakennustavoista ja asuntotyypeistä sekä niiden eri kehitystasista. Hämäläinen kuvasi teoksessaan Keski-Suomen kansanrakennukset hyvin perusteellisesti tutkimiensä rakennusten rakennusteknisiä ratkaisuja. Hän asetti erilaiset rakenteet ajalliselle jatkumolle 1700- ja 1800-lukujen osalta sen mukaan, mitkä rakenteet hän tutkimustensa perusteella pystyi luokittelemaan savutupiin kuuluneiksi ja mitkä taas olivat uloslämpiviin rakennuksiin kuuluneita. Hämäläisen typologisoiva tutkimusote näkyy myös siinä, miten hän läpi teoksensa kokoaa yksityiskohtaista termistöä perinteisten rakennusten rakennusosille.⁶⁰³ Tutkimusaihe heijastaa paitsi aikansa laajaa kansatieteellistä kiinnostusta myös muuttumassa olevaa rakennuskulttuuria ja asiantuntijakuvaamisen kehitystä. Tällainen dokumentaation tapa pyrki rajaamaan modernin tilan ja asumisen kuvien ulkopuolelle.

⁵⁹⁹ Hämäläinen 1930, 84–87. Hämäläinen ei tarkenna, mistä kyselytutkimuksista oli kyse muutoin kuin sivun 87 piirrettyssä kartassa numero 58 *Savutupien nykyinen esiintyminen Suomessa*, jonka kuvatekstissä kerrotaan sen perustuvan Kansallismuseon kyselytutkimuksiin. Hämäläinen kirjoittaa alaviitteessä 1 sivulla 86, että näiden kyselyiden informantit eivät liene olleet selvillä paikkakuntiansa syrjäseutujen oloista.

⁶⁰⁰ MV, Kansatieteen kuvakokoelma, KK1427:2, Albert Hämäläinen 1926, Kalaniemi, Konginkangas; Hämäläinen 1930, 82.

⁶⁰¹ Laiteen tilasta on digitoituna yhteensä 14 Hämäläisen ottamaa kuvaa. Ne sisältävät sekä ulkokuvia tilan eri rakennuksista että sisäkuvia asuinrakennuksesta.

⁶⁰² MV, Kansatieteen kuvakokoelma, KK1427:4, Albert Hämäläinen 1926, Kalaniemi, Konginkangas.

⁶⁰³ Hämäläinen 1930, passim. Hämäläinen vertasi tutkimansa maantieteellisen alueen rakennuskantaa muualla Suomessa tavattuihin rakennustyyppeihin. Hän katsoi tutkimusalueen kuuluvan pääasiallisesti aiempien kansatieteellisten tutkimusten jaottelemaan itäsuomalaiseen kulttuuripiiriin niin kielen kuin materiaalisien todistusaineiston osalta. Emt., 25.

Samalla kuvat silti indikoivat myös aikalaisten odotushorisontissa ollutta maalaiskodin modernisointia.

Kuva 13. [Laitteen tuvan pöytänurkka. Kuvaaja: Albert Hämäläinen. Kalaniemi, Konginkangas, 1926. KK1427:4, Kansatieteen kuvakokoelma, Museovirasto.]

Kuva 14. [Himottulan savutuvan nurkkaan majoittunut itäsuomalainen loisperhe omaisuuksineen. Kuvaaja: Albert Hämäläinen. Hankasalmi, 1929. KK1560:119, Kansatieteen kuvakokoelma, Museovirasto.]

Hämäläisen ottamien kuvien joukosta löytyy kuitenkin myös sosiaaliseen dokumentaatioon rinnastettavissa olevia kuvia, kuten kuva 14. Teoksessaan keskisuomalaisista rakennuksista hän käytti tätä valokuvaa esimerkkinä kuvatessaan asuinrakennusten yleisiä kehitysvaiheita suhteessa asujien varallisuuteen ja perheiden kokoon. Hämäläinen kuvasi, miten hänen tutkimallaan seudulla kaksitupajärjestelmä oli sidoksissa ”kehittyneemmän perhejärjestelmän aikakaudelle”, jossa oli ”havaittavissa karjalais-savolaisen suurperheen ominaisuuksia.” Näin kaksitupaisissa asunnoissa tuvat saattoivat jakautua eri ruokakuntien asumuksiksi ja vielä tilan pihanpäärakennuskin saattoi olla eri ruokakunnan asumuksena. Viittaamalla kuvaan 14 Hämäläinen kirjoitti: ”Lisäksi on otettava huomioon, että seudun asutusolojen mukaisesti tuvissa, tavallisesti niiden uuninvastaisessa ovinurkassa, usein asui kokonainen perhe ”tupakestejä” eli loisia.” Valokuvan kuvatekstinä oli: ”Himottulan savutuvan ovensuunurkka, jossa

asuu Juho Kovanen perheineen ’kesteinä’⁶⁰⁴ Muutamassa seuraavassakin Hämläisen teoksen kuvista näkyy talojen asukkaita poseeraamassa sisällä tuvissa. Tätä voi pitää poikkeuksellisenä teoksen kontekstissa. Esimerkkikuvan tarkoituksena oli kyllä havainnollistaa seudun asuinoloja laajemmin, mutta Hämläisen kuvateksti viittasi nimenomaisesti talon rakennusosaan. Vaikka tupa olikin ajan mittapuulla suuri, oli sen ovensuunurkka varsin ahdas ja puutteellinen asuintila viiden hengen perheelle. Suurin osa perheestä joutui nukkumaan kuvan perusteella lattialla eikä minkäänlaista yksityistä tilaa ollut. Lähellä tuvan sisäänkäyntiä ja uunia tila oli myös talon muiden asujien ja talossa vierailleiden jatkuvassa käytössä. Hämläinen piti kirjoittamansa mukaan tätä asumisen tapaa alueella tyypillisenä. Verrattuna edellä käsiteltyyn Erkki Kinnusen ottamaan kuvaan 11 on asetelma hyvin samankaltainen. Molemmat kuvat näyttävät sen, miten maaseutuun kohdistetut modernina asumisen ihanteet sekä todellisuus poikkesivat toisistaan. Dokumentaarisen kuvan näkökulmasta ratkaisevaa onkin tässä kuvien konteksti, niiden kuvaajien intentiot sekä julkaisuihin liittyvä asia-yhteys.

Rakennusperinnettä dokumentoineissa valokuvissa voi erottaa muutamia kuvatyyppejä. Tilallisesti yksinkertaisin jaotus on ulko- ja sisäkuvien välillä, mutta näiden ryhmien sisällä esiintyy lisäksi muita alaryhmiä. Ulkokuvien kohdalla selkeimmät tällaiset alaryhmät ovat yksittäisiä rakennuksia, rakennusosia, kokonaisia pihapiirejä tai laajempia maisemia esittäneet kuvat. Sisäkuvissa ovat interiöörikuviin lisäksi suurimpina ryhminä työtä ja toimintaa esittävät kuvat sekä kiinteän sisustuksen elementtejä, kuten tulisijoja ja kodin esineistöä, esittäneet kuvastot. Tulisijojen keskeisyys perinteisessä tilallisuudessa on tehnyt niistä houkuttelevia ja symbolisia kuvauskohteita. Ne hallitsivat ja määrittivät monella tapaa kodin tilan toiminnallisuutta. Lämmitys, ruuanlaitto ja lepo eli ihmisen perustarpeisiin kytkeytyvät toiminnat, ovat tapahtuneet pitkälti tulisijan ympärillä ja sen ansiosta. Ne ovat määritelleet vahvasti tilassa olemista ja liikkumista, kotityötä sekä huoneiden suhteita toisiinsa. Toisaalta tilojen keskittäminen ja keskuslämmityslaitteistojen kehittyminen loivat uhan tulisijojen materiaalsen perinteen säilymiselle, joka myös näkyy niiden suosiona kuvauskohteina. Modernististen suunnittelijoiden toisinaan yksioikoisena näyttäytynyt käsitys kodin tilan luonteesta universaalina ja pysyvänä sekä merkityksiltään vakiintuneena on osoitettu historiantutkimuksessa paikkansa pitämättömäksi. Kuten Kirsi Saarikangas on

⁶⁰⁴ Hämläinen 1930, 100–102. Kursiivi ja lainausmerkit viimeisen lainauksen sisällä A.H. Sivulla 103 kerrotaan Himottulan tuvan olleen kooltaan 8,68 X 8,68 metriä eli noin 75 neliömetriä, jota Hämläinen piti esimerkkinä erityisen suuresta tuvasta.

todennut, tilan saamat merkitykset ”ovat aina historiallisia”.⁶⁰⁵ Tilan kuvallista esittämistä tutkimalla voi selvittää joitakin näistä historiallisista ja muuntuvista merkityksistä.

Kuva 15. [Kiiikan tupia. Kuvaaja: Eino Nikkilä. Karvian Kirkonkylä, 1930. KK1739:120, Kansatieteen kuvakokoelma, Museovirasto.]

Valtaosa aineistoni tupia ja uunilaitteita esittäivistä valokuvista on aseteltu kuvan 15 tapaan. Ne esittävät niitä suhteellisen vaatimattomia oloja, joissa maaseudun väestö eli. Uunin ympärille muodostui koko tuvan ja yleisesti koko kodin tilan toiminnallisuus: se lämmitti asuintilan, sen avulla valmistettiin ruoka sekä se antoi lämpimän

⁶⁰⁵ Saarikangas 1996, 312. Tarkoitus ei ole tuomita tai vähätellä modernia arkkitehtuuria suunnitelleita henkilöitä. He uskoivat asiaansa ja arkkitehtuurin muutoksia aikaan saavaan voimaan. Heidän tulkinsansa oli kuitenkin vain yksi näkökulma aikakauden todellisuudesta ja modernisaatiosta.

makuusijan asukkaille ja antoipa tulisija vähän valoakin pimeään pirttiin. Kuvassa 15 elettyä tilaa on korostettu asettamalla kuvaan talon ihmiset sekä koira. Tällaisella asetelulla kuvat voitiin erottaa esimerkiksi selkeästi museaalisista kuvista, jotka keskittyivät pelkän kodin esineistön ja materiaalisuuden tallentamiseen. Karvian kirkonkylällä sijainnut talo näyttäytyi kuvassa melko ajanmukaisena maalaiskotina: taustalla olevat seinät oli tapetoitu ja tuvasta löytyivät rinnan sekä öljy- että sähkövalaisin. Näin kuva myös erosi monista sellaisista dokumentaarista kuvista, joiden kohteena oli pelkkä uunilaite (Kuva 16) tai muu sisustuksen yksityiskohta. Uunin ympärille keskittyi myös iso osa kodin tilassa tapahtuneesta liikkeestä: sen ympäristöön toimitettiin polttopuut, vesi ja ruokatarvikkeet ja toisaalta uunin ympäristää jouduttiin myös siistimään usein, jolloin liike suuntautui siitä pois päin. Uunin ympäristö täytyi näin olla suhteellisen vapaa tuvan muista kalusteista. Siksi se hallitsi isoa osaa kodin tilasta ja myös määritteli sitä, miten muu osa tuvasta voitiin kalustaa. Tuvan ”muoto” siis seurasi siinä tehdyistä ”toiminnoista”. Suuri uunikuvien määrä, ja kiinnostus niihin ylipäätään, heijastaa niiden keskeistä merkitystä asumisen kannalta. Kuvien määrään saattaa olla kuitenkin myös toinen, kuvaustekniikkaan liittyvä, syy. Uunien paikka tuvassa oli sellainen, että niihin ohjautui ulkoa tuleva valo tuvan muilla seinillä olevista ikkunoista – tämä tilasuunnittelun periaate oli vanha. Toisaalta monet uunit myös rapattiin ja maalattiin valkeiksi, jolloin ne myös heijastivat valoa enemmän kuin usein tupien tummiksi värjäytyneet hirsiseinät. Lisäksi ne olivat perinteisen tuvan interiöörissä näyttäviä elementtejä. Uuneista sai yksinkertaisesti otettua parempia ja näyttävämpiä valokuvia puutteellisissa kuvausolosuhteissa ja heikommallakin kuvauskalustolla.

Kuva 16. [Mattila, Matti Viipäkin Tupa mittumaarina. Kuvaaja: Samuli Paulaharju. Alahärmä, 1930. KK3490:133, Kansatieteen kuvakokoelma, Museovirasto.]

Kulttuuria dokumentoineiden valokuvien suosittuna aiheena oli myös maalaiskotien esineistö (Kuva 17). Yleensä esineet liittyivät erilaisiin kodin tilassa tehtäviin töihin, kuten ruuanlaittoon (esimerkiksi astiat, padat ja kirnut), tekstiilien ja lankojen kanssa työskentelyyn (esimerkiksi rukit ja kangaspuut), puhdetöihin kuten veisto- ja korjaustyöt (höyläpenkit), siivoamiseen sekä lämmittämiseen. Lisäksi muita asumiseen liittyviä suurempia huonekaluja, kuten tuoleja, pöytiä, lipastoja, hyllyjä ja sänkyjä esiintyy kuvissa usein. Myös modernisaation merkkejä, kuten sähkövaloja ja radioita esiintyy kuvissa säännöllisesti. Etenkin sähkövaloja esiintyy melko usein, mutta tällaiset modernisaation indikaattorit eivät kuitenkaan näy kuvissa yhtä usein kuin muut yllä mainitut asumiseen ja työskentelyyn liittyvät aiheet. Dokumentaarisisissa kuvissa ne eivät myöskään ole yleensä pääaiheina. Esineiden ja materiaalisen kulttuurin dokumentaatio heijastaa kansatieteellisen kiinnostuksen lisäksi osin myös itsenäisyyden

alkuvuosikymmeninä nousemassa ollutta materiaalista kulutuskulttuuria, joka merkitsi perinteisten käsin tehtyjen kodin tavaroiden korvautumista teollisesti tuotetuilla tarvikkeilla. Toisaalta samaan aikaan propagoitu kotiteollisuus antoi arvoa käsitöille ja pyrki nostamaan itse valmistettujen työkalujen ja esineiden kaupallista merkitystä. Aikalaisille ei ollut mitenkään itsestään selvää, että teollisesti tuotetut hyödykkeet tulisivat korvaamaan ajan myötä myös omaa taloutta varten valmistetut esineet.⁶⁰⁶ Ennen muuta niiden dokumentointi kuvaamalla kertoo siitä, että perinteisiä asumisen ja tekemisen tapoja haluttiin tallentaa todisteeksi niiden olemassaolosta sekä aikalaisille että jälkipolville. Samalla kuvista tuli tuon materiaallisen todellisuuden muistamisen välineitä.⁶⁰⁷ Vaikka maalaistupia esittäneet valokuvat olivat näkökulmiltaan hyvin rajattuja, niitä ei voi pitää varsinaisesti lavastettuina.

⁶⁰⁶ Heinonen 1998, 378–379. Kuluttamisesta ei tässä yhteydessä voida puhua sen nykyaikaisessa merkityksessä. Asia kytkeytyi 1900-luvun neljän ensimmäisen vuosikymmenen aikana erityisesti kotitalousajattelun ympärille, liittyen sitä kautta maatalous- ja kotitalousjärjestöihin sekä maaseudun koteihin; Ks. myös. kulutusyhteiskunnan kehityksestä ja kodin sisustamisesta 1920-luvulta 1970-luvulle luvulle Autio & Autio 2013 [2009], passim.

⁶⁰⁷ Todd 2018, 64; Ellilä 1957, 285, 296; Rakennusten ja rakennusryhmien dokumentoinnista 1900-luvun alussa ks. myös Lonkila 2016, 74. Dokumentaarinen kuvaaminen ja esittäminen olivat 1920-luvulle tultaessa näkökulmiltaan jo melko vakiintuneita.

Kuva 17. [Tupainteriööri Palojoen ja Klaukkalan välisellä oikotiellä olevasta asuinrakennuksesta. Kuvaaja: Esko Aaltonen. Nurmijärvi, 1928–1930. KK1929:474, Kansatieteen kuvakokoelma, Museovirasto.]

3.2.3 Kodin kuvat modernisaatiovalistuksen välineinä

Valtakunnallisten maatalousnäyttelyiden järjestäjät näkivät valokuvat tärkeiksi välineiksi näyttelyiden mainonnassa ja tiedonvälityksessä viimeistään 1900-luvun alusta. Näyttelykuvat olivat keskeinen modernisaatiota välittänyt media. Esimerkiksi Kuopion maatalousnäyttelyä vuonna 1906 kuvasi tunnettu tamperelainen harrastajakuvaaja Axel Tammela. Tampereen vuoden 1922 maatalousnäyttelyn kuvaustehtävät puolestaan kilpailutettiin ja jaettiin kolmen tahon kesken. Näyttelyn hoitovalio-kunnan järjestämään kilpailuun ottivat osaa valokuvaaja Rasmussen Tampereelta, agronomi Erkki J. Kinnunen Helsingistä sekä ”herrat Sillman ja Nuotio”. Näyttelyn

keskustoimikunta hyväksyi hoitovaliokunnan ehdotuksen valokuvausoikeuden ”eläin- y.m. kuvien ottamisessa” myöntämisestä Rasmussénille sekä Kinnuselle. Kinnusta on aiemmin pidetty harrastajakuvaajana, mutta hän valokuvasi myös ammat- tiinsa liittyvissä asiantuntijatoissa. Hän harrasti myös kaitafilmausta jo varhain. Ras- mussénin valokuvaamo oli puolestaan toiminut Tampereella pitkän aikaa. Lisäksi hoitovaliokunta sai oman harkintansa mukaan myöntää myös Sillmanille oikeuden ”ottaa muita kuin eläinvalokuvia.” Keskustoimikunta hyväksyi myös hoitovaliokun- nan ehdotuksen mainosjulkaisujen, kuten ”reklaamiplakaattien” ja ”4 á 8 sivuinen broshyri” laittamisesta ulkomaiseen jakeluun.⁶⁰⁸ Näyttelykertomuksessa mainitaan kuvaajina Kinnusen ja Rasmussénin lisäksi vain kuvaamo Atelier Laurent. Päävas- tuun kantoi kuitenkin Kinnunen.⁶⁰⁹ Vaikka henkilösuhteillakin lienee ollut merkityk- sensä, niin kokeneisiin kuvaajiin luottaminen näyttelyn järjestäjien ymmärtäneen hy- vien valokuvien merkityksen tiedonvälityksessä ja mainonnassa. Näyttelystä haluttiin välittää hyvä kuva yleisölle.

Erinomainen esimerkki modernisaatiovalistuksen ja asumisen perinteiden yhdistämi- sestä valokuvin tehdyssä viestinnässä ovat valtakunnallisten maatalousnäyttelyiden mallitaloja esittäneet kuvat. Tyypillisesti modernin ja perinteen yhtäaikainen läsnäolo kuvissa tarkoitti perinteisten huoneensisustusten ja kotitalousesineiden läsnäoloa modernia tilajakoa toteuttavissa kodeissa tai selvästi moderniin maalaisasumiseen lii- tettyjen asioiden, kuten kotiteollisuusesineiden sekä sähkövalojen ja radioiden esiin- tymistä perinteisemmän tilajaon maalauskoteja esittäneissä kuvissa. Esimerkiksi kan- gaspuut olivat vanha keksintö. Niiden läsnäolo tyyppisuunnitelmissa ja valokuvissa kytkeytyy kuitenkin myös 1920- ja 1930-lukujen kotiteollisuutta edistäneeseen ideo- logiaan ja siten asumisen ihanteisiin, jotka sovittivat yhteen perinteistä ja modernia. Valokuvia tuotettiin paitsi tallentavaksi dokumentaatioksi näyttelyistä myös, ja erityi- sesti, tiedon sekä ihanteiden levittämiseksi laajemmille yleisöille. Kuvat 18, 19, 20 ja 21 on otettu vuonna 1932 Viipurin valtakunnallisen maatalousnäyttelyn mallitalon tuvasta ja keittiöstä.⁶¹⁰ Talon kuvaamisesta oli annettu toimeksianto Pietisen

⁶⁰⁸ KA, Maatalousnäyttelyn keskustoimikunnan arkisto, Suomen XII yleisen maatalousnäyttelyn kes- kustoimikunnan asiakirjat, Keskustoimikunnan, hoitovaliokunnan ja eri jaostojen pöytäkirjat liitteineen (1919–1923), Keskustoimikunnan pöytäkirja 14–15.9.1921, pykälät 10 ja 11; Rasmussénin valokuva- aamon oli perustanut Tampereelle 1880-luvulla tanskalaissyntyinen Niels Rasmussén. Liikettä johti vuonna 1922 hänen poikansa Sigurd, joka oli jatkanut perheyrityksen johdossa äitinsä Paulinen (os. Schmidt) jälkeen. Herroista Sillman ja Nuotio en ole onnistunut löytämään luotettavaa tietoa.

⁶⁰⁹ Jyske 1923, 129.

⁶¹⁰ Digitoituna on saatavilla yhteensä 13 Pietisen ottamaa kuvaa mallitalosta. Tässä esillä olevien lisäksi ne esittävät taloa ulkoa (2 kuvaa), talon kellaria (2 kuvaa), tuvan uunia (1 kuva) sekä työ- ja makuuhuo- neita (4 kuvaa). Kangaspuista esim. Virrankoski 1994, 131, 433 ja passim. Kotiteollisuus oli elänyt

valokuvaamolle, joka oli perustettu samana vuonna. Kuvaamon perustaneella Aarne Pietisellä oli tuolloin kuitenkin jo mittava kokemus valokuvaamisesta.

Aarne Pietinen oli liittynyt Kameraseuraan vuonna 1922 ja oli jo tätä ennen harrastanut aktiivisesti valokuvausta perheen ja suvun piirissä. Erityisesti 1920-luvun loppupuolella hän oli alkanut saada mainetta ja näkyvyyttä kuvaajana. Pietisen tyyliä kuvattiin aikansa virtausten mukaisesti piktorialistiseksi, joka sopi hyvin mainoskuviin. Suhteittensa avulla hän pääsi Uuden Suomen lehtikuvaajaksi vuonna 1929. Lisäksi hän toimi Kansan Kuvalehden valokuvaajana 1929–1934. Vuodesta 1932⁶¹¹ Aarne Pietinen piti vaimonsa Nancyn kanssa valokuvaamoyritystä. Pietisten kuvia on säilynyt runsaasti eri kokoelmissa. Niitä on käytetty monissa uutisissa, mainoksissa, tutkimuksissa ja kuvakirjoissa. On perusteltua sanoa, että Pietisten valokuvat ovat rakentaneet merkittävällä tavalla kuvaa Suomesta 1930-luvulta aina 1960-luvun lopulle saakka sekä kotimaisille että ulkomaisille yleisöille. Sukunsa vaiheita tutkineen Markku Pietisen mukaan Aarne oli ”uskomattoman tuottelias ja suosittu kansallisen agendan tallentaja”. Aarnen kuvat edustivat ”virallista, porvarillista ja militaristista 1930-luvun Suomea ja sen laitoksia, elinkeinoja ja maisemia ennen muuta vallanpitäjän, omistajan ja toimeksiantajan näkökulmasta.”⁶¹² Valokuvaamisen spesialisoinnissa Suomessa toisen maailmansodan jälkeen Pietisen kuvaamo erikoistui etenkin arkkitehtuurin ja taideteollisuuden kuvaamiseen 1950-luvulta lähtien.⁶¹³

kulta-aikaa 1870-luvulta 1920-luvun alkuun, jolloin se alkoi taantua. Ks. tarkemmin myös. Heinänen 2006, 171–175.

⁶¹¹ Kuvaamon perustamisvuodeksi on mainittu myös 1933, mutta Viipurin näyttelyn kuvat on laitettu kuvaamon nimiin.

⁶¹² Pietinen 2017, 9–27, 38, 43. Jo aikalaiset käyttivät Pietisistä termejä, kuten ”Pietisten klaani” tai ”Pietisten dynastia”. Veljessarjasta ensimmäisenä 1921 kuollut Reino kuvasi perhepiirissä jo viimeistään 1910-luvulla. Valokuvaus-lehteä julkaistiin 1926–1931. Erityisesti 1930-luvulta lähtien Aarne Pietisen kuvat olivat hyvin käytettyjä suomalaisissa kuvalehdissä. Näin niillä oli laaja yleisö. Pietisten valokuvaamo toimi vuoteen 1976 saakka, jolloin se myytiin. Aarnen veljistä Viljo ja Heimo pyörittivät 1930-luvulla Päivän Kuva -nimistä valokuvausliikettä Heimon kuolemaan vuoteen 1934 saakka. Pietiset kunnostautuivat sota-aikana myös TK-toiminnassa ja esimerkiksi Aarnen sekä Nancyn pojista Otso johti pääesikunnan kuvatoimistoa ja Matti toimi sotakuvaajana. Nancy Pietisen matkailuaiheisia kuvia käytettiin paljon julkisuudessa. Kukkonen 2017, 85. Kukkonen mukaan Pietinen oli WSOY:n julkaiseman Kansan Kuvalehden ”ensimmäinen oma valokuvaaja”.

⁶¹³ Emt., 31–33. 1960-luvun alkupuolella Pietisten kuvaamo oli jopa Pohjoismaiden suurin mainoskuvaamo.

Kuva 18. [Viipurin mallitalo, sisäkuva. Saattaa liittyä Helsingissä järjestettyihin Pohjoismaisiin rakennuspäiviin. Kuvaaja: Pietinen, Helsinki, 1932. HK19670603:6532, Pietisen kokoelma, Historian kuvakokoelma, Museovirasto.]

Kuvassa 18 on esitetty Viipurin mallitalon tuvan nurkka. Ajanmukaista ideaalia esittäneenä ja tuottaneena kuvana siitä nousee esiin muutamia seikkoja. Tuvan kalustus edustaa perinteistä tyyliä kerrossänkyineen, pirttipöytineen ja kangaspuineen. Myös kerrossängyn eteen vedettävä edustusverho oli jo vanhaa perua, vaikka sen ajatuksena oli jakaa tilaa yksityiseen ja julkiseen.⁶¹⁴ Samaan aikaan kuvasta on näkyvissä tilan puhtaus ja valoisuus. Tuvan erittäin suuret ikkunat ja niistä sisään lankeava valo korostavat näitä seikkoja. Epäilemättä eräs mallitalon tavoitteista olikin esittää hygieenisen asumisen ihannetta, johon siisteyden ja liantorjunnan lisäksi kuului runsas terveellisen auringonvalon saanti. Nämä olivat modernin asuntosuunnittelun lähtökohtia, joita tässä valokuvan avulla selvästi pyrittiin välittämään yleisölle. Valokuva esittää naisen roolia maalaishodin tilassa. Kangaspuilla tapahtuva kudontanäytös kertoo siitä, mikä oli naisten ja kotitaloustyön suhde maalaishodeissa. Modernisoitu maalaishoti järjestettiin sukupuoliroolien mukaan, joissa kotityö kuului naisten

⁶¹⁴ Virrankoski 1994, 91 ja 136. Historiantutkija Pentti Virrankosken mukaan tapa oli käytössä vanhaan erityisesti Pohjanmaalla.

rooliin.⁶¹⁵ Ylipäätään aineiston valokuvista voi sanoa, että miehiä sisällä kotona töissä esittävät kuvat ovat melko harvinaisia. Useimmiten sisäkuvilla miehet ovat selvemmin tilassa viettämässä vapaa-aikaa siinä missä naiset ovat usein erilaisten kotitöiden parissa. Tämä asetelma oli tyypillinen etenkin kansatieteellistä dokumentointia edustavissa kuvissa.

Kuva 19. [Viipurin mallitalo, sisäkuva. Saattaa liittyä Helsingissä järjestettyihin Pohjoismaisiin rakennuspäiviin. Kuvaaja: Pietinen. Helsinki, 1932. HK19670603:6534, Pietisen kokoelma, Historian kuvakokoelma, Museovirasto.]

Kuvassa 19, joka esittää mallitalon tupaa toisesta kulmasta, toistuvat samat puhtauden ja valoisuuden ihanteet. Perinteistä elementtiä tässä edustaa tuvan seinälle pieneen syvennykseen sijoitettu höyläpenkki. Tuvan tiiliuunin voi katsoa olevan jo selvästi ”nykyaikainen”, sillä se oli tarkoitettu vain lämmityskäyttöön ollen näin kooltaan selvästi perinteistä leivinuunia pienempi. Modernia tilasuunnittelua korostavat tässä myös tuvasta otetussa kuvassa avoinna olevat oviaukot. Väliovien puute

⁶¹⁵ Saarikangas 1993, 162.

selittynee sillä, että näyttelyvieraiden kulkua talossa haluttiin helpottaa ja toisaalta kuvien valaistusta parantaa. Tästä huolimatta mallitalon sisätila ja siitä otettu kuva välittävät mielikuvaa avoimena virtaavasta sisätilasta. Valoisuutensa ansiosta kuvat olivat myös hyvälaatuisia ja sopivat siksi mainos- sekä valistusmateriaaliksi. Maalaiskottien tilan modernisaatio tulee esiin tällaisten representaatioiden kautta, joissa asumisen ihanteet yhdistyivät sekä asumisen perinteisten käytäntöjen että representoinnin tapojen kanssa.

Kuva 20. [Viipurin mallitalo, sisäkuva. Saattaa liittyä Helsingissä järjestettyihin Pohjoismaisiin rakennuspäiviin. Kuvaaja: Pietinen. Helsinki, 1932. HK19670603:6539, Pietisen kokoelma, Historian kuvakokoelma, Museovirasto.]

Kuvat 20 ja 21 esittävät Viipurin mallitalon keittiötä. Niistä voi nähdä modernin keittiön peruseräaatteet: tila oli selvästi erotettu tuvasta sekä keittiötoimintojen näkökulmasta tehokas. Silti keittiöön ja sen yhteyteen oli saatu järjestettyä riittävästi säilytystilaa muun muassa astioille ja ruokatarvikkeille. Elintarvikkeille oli oma ovella erotettu viileäkomeronsa. Säilytystiloja, kuten astiakaappi ja laatikosto, oli upotettu

keittiön väliseiniin. Tämäkin kuvasti näyttelyssä kävijöille sekä kuvien yleisöille modernia tilankäyttöä. Keittiön työpöytä oli sijoitettu sen suuren ikkunan eteen ja lisäksi valaistusta oli täydennetty seinävalaisimella. Kuvista erottuu myös ulosvedettäviä leikkuutasoja, ilmanvaihtoaukoilla varustettuja alakaapistoja sekä kompakti ja ajanmukainen liesilaite. Kaikki nämä olivat tuttuja esimerkiksi suunnitteluammattilaisten 1930-luvulla laatimista kirjoituksista. Puhtauden ja siisteyden ihanteet ja vaatimukset liitettiin kodin sivistystasoon. Näiden tuli ikään kuin korreloida suoraan keskenään. Keittiöstä tuli suunnittelupöydillä laboratorio tai tehdaslinjasto, jossa sen toiminnot oli rationalisoitu. Tieteellisesti suunniteltu kodin hoitaminen, eli kotiteollisuus, oli avainasemassa. Monet naisarkkitehdit sekä kotitaloustieteen johtavat naisajattelijat keskittyivät erityisesti keittiön suunnitteluun. Modernismin on sanottu tulleen ”asuntoihin keittiöiden ja kylpyhuoneiden kautta.” Ajatus erillisestä, vain ruuanlaittoon tarkoitettusta, keittiöstä omaksuttiin melko pian myös maalaiskotien suunnitteluun. Tosin rinnalla jatkoivat tupakeittiöt sekä keittiöosastot. Maaseudulla uutuuksien levittämisestä ja valistuksesta naisten parissa huolehtivat etenkin Työtehoseura ja Marttayhdistykset. Myös maanviljelysjärjestöihin pyrittiin houkuttelemaan naisia mukaan ja niillä oli omia naisosastojaan. Moderni tilajako vahvisti työhön ja kotiin liittyneitä sukupuolierotteluita maalaiskodeissa. Miehellä kodista tuli ensisijaisesti lepopaikka töiden rasituksilta, kun taas naisten työpaikkana sitä pyrittiin muokkaamaan siten, että työnteko tapahtui pääosin muusta asunnosta erotetussa keittiössä. Sijoittamalla suurin osa kotitalouden toiminnoista keittiöön vähennettiin naisten ottamia askelia keittiötöitä tehdessä, mutta samalla nainen sidottiin pitkälti tähän yhteen huoneeseen.⁶¹⁶ Maalaiskodeissa tupa antoi tällaiselle modernisaatiolle hyvän perustan, sillä sinne oli jo vanhastaan keskitetty valtaosa kotitöistä. Naisten kohtaama tai heille suunnattu kodin modernisointi näytti liittyvän enimmäkseen kotitöiden tehokkuuden nostamiseen, työn-, ajan- ja askeleiden säästöön sekä näihin liittyviin teknisiin uudistuksiin.⁶¹⁷ Miehellä kodin modernisointi tarkoitti esimerkiksi työtilojen eriyttämistä puhdetöille sekä maatalouteen liittyville paperitöille. Samalla maalaiskodin tuvasta alkoi tulla miehinen ”olohuone”, levon ja rentoutumisen tila, jossa kuitenkin tehtiin vielä osa kodin töistä. Samalla voi ajatella, että naisten työt tuvassa ja sen läheisessä keittiötilassa ikään kuin alistettiin vahvemmin patriarkaalisen kontrollin alle muuttamalla kotityön tekoa prosessimaisen tuotannon suuntaan sekä vahvistamalla

⁶¹⁶ Ks. esim. Saarikangas, Mäenpää, Sarantola-Weiss 2004, 326–327; Erityisesti maaseudulla naisten rooli oli ollut jo pitkään sidottu kotiin ja kodin töihin. Esimerkiksi taidehistorioitsija Georgina Downey on kirjoittanut, miten sukupuolitettu kodin töiden ja tilojen jakaminen käännettiin keskiluokkaisessa ajattelussa 1800-luvun loppupuolella kodin tilan jaotteluksi yksityiseen ja julkiseen, jossa yksityinen oli naisten tilaa ja julkinen miesten tilaa. Ks. Downey 2013, 92–93.

⁶¹⁷ Saarikangas 1993, 354–361; Cieraad 2002, 264.

perheen miesten mahdollisuuksia tarkkailla naisten työntekoa. Toisaalta kamarien lisääminen taloihin niin vahvasti sukupuolittunutta tilajakoa kuin antoi myös paremmat mahdollisuudet yksityisyyteen myös naisille.

Kuva 21. [Viipurin mallitalo, sisäkuva. Saattaa liittyä Helsingissä järjestettyihin Pohjoismaisiin rakennuspäiviin. Kuvaaja: Pietinen. Helsinki, 1932. HK19670603:6540, Pietisen kokoelma, Historian kuvakokoelma, Museovirasto.]

Historiantutkija Rachel Worth on esittänyt valokuvien olleen rakentamassa laajempaa mielikuvaa 1800-luvun lopun englantilaisesta maalaisidyllistä. Hänen tulkintansa osoittaa hyvin valokuvallisen representaation ja kulttuuristen ihanteiden välisen yhteyden.⁶¹⁸ Worthin mukaan englantilaista maaseutua tieteellisesti dokumentoineet valokuvaajat suhtautuivat kuvauskohteeseensa keskiluokkaisella asenteella. He mielsivät maalaisympäristön sekä katoavaksi että koskemattomaksi.⁶¹⁹ Sama katoavuuden

⁶¹⁸ Worth 2009, 777, 780. Worth käsittelee tutkimuksessaan maalaistyöväestön vaatetuksen representointia valokuvissa nostalgisen kaipuun kontekstissa; Porvarillisten kotien sisältä otettujen kuvien sekä asumisen ihanteiden representoinnin yhteydestä ks. esim. Brons 2015, 262–263.

⁶¹⁹ Worth 2009, 789.

ja koskemattomuuden paradoksi esiintyi myös monissa tässä työssä käsittelemissäni valokuvissa. Suomalaista maaseutua ja sen asuintilaa koskeva visuaalinen kulttuuri oli 1920- ja 1930-luvuilla kehittynyt samantyyppiseen suuntaan. Vaikka visuaalisuuden muodot olivat jo vakiintumassa, niihin kuitenkin liitettiin erilaisia arvoja ja merkityksiä kuvaajien ja yleisöjen esiymmärrykseen pohjaten. Pienviljelijyydestä tehtiin yhteiskunnallis-kulttuurinen ihanne, jota ihminen saattoi tavoitella esimerkiksi kodin tilaa muokkaamalla. Tätä ihannetta esitettiin asiantuntijoiden tuottamien representaatioiden kautta. Valokuvien, kuten tyyppisuunnitelmienkin, tavoitteena olikin osin myös säilyttää sitä, minkä asiantuntijat määrittivät katoavaksi maalaisperinteeksi. Kahtalaisuus on näkyvissä myös maalaistalojen modernisaatiota edistämään pyrkineissä valokuvissa, kuten Viipurin näyttelyn mallitalon kuvissa, joissa moderni tila ja perinteisiä asumisen tapoja edustavat sisustukset esitettiin yhdessä.

Asiantuntijoiden katsetta ohjasivat esimerkiksi heidän ammatti- ja oppialojensa tavat suunnata huomiota ja tyyppitellä kiinnostuksen kohteita.⁶²⁰ Rakennusten kuvallisessa dokumentoinnissa pyrittiin esittelemään sekä tylogisoimaan esimerkiksi asumiseen liittyvää tekniikkaa ja kodin tilaa eli asumisen olosuhteita niin ajallisin, maantieteellisin kuin materiaalisin kriteerein. Toistuvia ilmauksia valokuvien kuvateksteissä olivat esimerkiksi ”vanha tupa”, ”vanha rakennus, paritupamallia” ja erilaiset talon ja tilan paikkakuntaan sitoneet kuvaukset. Tekniikkaa ja tilaa tylogisoimalla voitiin luoda representaatio esimerkiksi modernisaation kulusta maaseudun arkkitehtuurissa. Samalla tavoin tekniikkaa ja tilaa tyyppiteltiin valistavissa kuvissa, kuten maatalous- ja asunonäyttelyistä otetuissa valokuvissa. Niiden tarkoitus oli rakentaa yleisöilleen mielikuvia sosiaalisen edistyksen materiaalisista välineistä ja ihanteista. Valistuksen lisäksi niillä oli kaupallisia merkityksiä, kuten esimerkiksi Pietisen kuvassa Mäntsälän maatalousnäyttelystä vuodelta 1937, joka esitti Högforsin liesien esittelyosastoa (Kuva 22).⁶²¹ Samoin voi tulkita Suomen Sähkölaitosyhdistyksen neuvontakuvia, joissa esimerkiksi kodin oikeanlaisen sähköistyksen neuvomisen ohella oli selvästi tarkoituksena sähkölaitteiden myynninedistäminen. (Kuva 23)⁶²² Samalla tällaiset kuvat osoittivat katsojilleen sen, miten ajanmukainen kodin tila tuli järjestää. Minkälainen hellan piti olla, mikä oli sähkövalon paikka, ja miten muu huonetila näiden ympärillä järjestettiin. Tätä kautta kuvat vaikuttivat myös elettyyn tilaan, kodissa päivittäin toistuviin rutineihin ja kokemukseen asumisesta.

⁶²⁰ Sinisalo 1994b, 32–33.

⁶²¹ MV, Historian kuvakokoelma, Pietisen kokoelma, HK19670603:31783, Mäntsälä, 17.7–18.7.1937.

⁶²² Tekniikan museon kokoelmat, Suomen Sähkölaitosyhdistys r.y., kuvat 3049–3051, Kuvaaja: Arne Pietinen, Helsinki.

Kuva 22. [Högforsin liesien esittelyä Mäntsälän maatalousnäyttelyillä. Kuvaaja: Pietinen. Mäntsälä, 1937. HK19670603:31783, Pietisen kokoelma, Historian kuvakokoelma, Museovirasto.]

Kuva 23. [Suomen sähkölaitosyhdistyksen neuvontakuva viihtyisästä ja oikein kohdistetusta kodin valaistuksesta. Kuvaaja: Pietinen. Helsinki, 1938. 3051, Elektra – kuvat, Tekniikan museon kokoelmat.]

3.2.4 Maalaiskoti objektiivissa – asuttua ja lavastettua todellisuutta

Valokuvaaja Eino Mäkinen totesi 1930-luvun alussa (taide)valokuvaamisen ”uudesta suunnasta”, että Suomessa oli onnistuttu ottamaan ulkomailta tulleiden uutuuksien hyvät puolet käyttöön, menemättä kuitenkaan liiallisuuksiin. Vanhallekin oli annettu arvo, vaikka liian rajoittavista säännöistä oli haluttu samalla luopua.⁶²³ Mäkinen tulkinna osoittaa, vaikkakin taidekuvaamisen kontekstissa, miten modernin ajan nopeasti leviäviä ideoita sovellettiin paikallisesti myös valokuvaamisen tavoissa. Valokuva oli monimerkityksinen väline: yhtäältä se nähtiin taiteena ja toisaalta vain todellisuutta tallentavana muistin apuna. Monella tapaa valokuvauksen ympärillä käydyt keskustelut toistivat samoja näkökulmia, joita esitettiin arkkitehtuuria koskevissa puheenvuoroissa. Myös arkkitehtuuria on tulkittu niin taiteena kuin asumiseen liitettyjä ilmiöitä kuvaavana sekä ongelmia ratkovana tekijänä, jota valokuvan kontekstissa voisi verrata sosiaaliseen dokumentaatioon. Arkkitehtuurissakin rakennusten estetiikka sekä arkielämää muokannut ja siitä todistanut kodin tilallinen ja materiaallinen järjestely olivat arvostelun kohteina.

Tehokas keino mielikuvien hallinnassa ja välittämisessä oli esittää perinne kansallisena. Etenkin, kun kansallisen käsitteen alle voitiin liittää lukemattomia paikallisia perinteitä aineellisesta ja suullisesta kulttuurista ja esimerkiksi asunnoista ja asumisen tavoista. Kytös kansalliseen tuli esiin muun muassa siinä, miten tyyppisuunnitelmia kehoitettiin sovittamaan paikallisiin ja perinnäisiin rakennustapoihin. Samalla modernien oppien kansainvälisen alkuperän korostaminen jäi vähemmälle huomiolle. Tällä tavoin ihmiselämän eri osa-alueita nivottiin kansallisen kulttuurin kattokäsitteen alle. Tällainen määrittelytapa vaikutti sekä makro- että mikrotasolla. Se vaikutti yhtäältä siihen, miten paikallisuudet tulivat osaksi kansallisen käsitettä, mutta samalla tullessaan osaksi kansallista paikallisuudet alkoivat myös vaikuttaa toisiinsa. Näin myös mikrotason käytänteet muuttuivat.⁶²⁴ Myös modernia määriteltiin ja tuotettiin saman tyyppisessä prosessissa, jossa paikallinen ja ylijäräinen ideaali vaihtelivat.⁶²⁵ Sitomalla perinne osaksi modernia, saatiin myös modernille kansallinen ulottuvuus. Tämä oli tärkeää, sillä niin kutsuttu ”kansainvälinen tyyli”, modernismi, istui huonosti maaseudun asumisen muuttamiseen. Koska määrittelyprosessit paikallisen ja ylijäräisen sekä

⁶²³ Mäkinen, Eino, ”Uusi suunta.” *Valokuvauks* 1/1930, 382. Vaikka Mäkinen konteksti oli taidevalokuva, kuvaa se sitä, miten vaikutteet välittyivät Suomeen. Taideteollisuudessa valokuvauks ja arkkitehtuuri toimivat joka tapauksessa samalla kentällä.

⁶²⁴ Lonkila 2016, 157.

⁶²⁵ Delanty 2005, 444.

perinteisen ja modernin välillä jakavat yhteisiä piirteitä ja käytäntöjä, ovat ne rinnastettavissa käsitteellisen tarkastelun tasolla. Toisaalta modernin funktionalistisen tilan on nähty myös pyrkivän yhdistelemään esimerkiksi tilan yksityisiä ja julkisia аспектеjä sekä ulko- ja sisätilaa.⁶²⁶ Tämän kaltaista yhdistävää kodin tilaa oli kuitenkin olemassa jo perinteiseksi katsotussa maalaisasunnossa, jossa esimerkiksi tuvan voi nähdä olleen luonteeltaan puolijulkinen tila ja jossa kodin toiminnot, kuten ruokahuolto ja puhtaanapito tapahtuivat sekä asunnon seinien sisä- että ulkopuolella.

Valokuva oli oiva väline näiden eri paikallisuuksien, ajallisuuksien ja tilallisuuksien yhdistämiseen, jolla voitiin tuottaa omanlaista uutta ymmärrystä ajasta ja tilasta. Valokuvassa yhdistyivät ”tässä (here)” ja ”ennen (formerly)” sekä ”nyt” ja ”siellä”.⁶²⁷ Ja toisin kuin yleensä esimerkiksi tyyppisuunnitelmien kohdalla, valokuvalla oli aina viittaussuhde todellisuuteen. Valokuvuihin oli helppo rajata modernisaation merkkejä esimerkiksi perinteiseen tupamiljööseen. Kuvaajat pystyivät halutessaan vaikuttamaan siihen, mitä yleisölle kuvissa näkyi. Tällaisten kuvien viestiä levittämällä ja toistamalla voitiin vaikuttaa siihen, mitä kuvien yleisö alkoi nähdä asumiseen kuuluvana. Modernisaatiota edistävien opaskirjojen, lehtikirjoitusten ja muiden medioiden viestiä voitiin vahvistaa valokuvien avulla. Kuvat välittivät sekä kokemuksia asumisesta että representoivat ideoita. Siten ne myös vaikuttivat konkreettisesti kotien materiaaliin olosuhteisiin.⁶²⁸ Tästä esimerkkinä ovat muun muassa Viipurin mallitalon yllä esitellyt keittiökuvat, jotka olisivat ilman kontekstiaan voineet olla myös miltei mistä tahansa ajanmukaisesta kaupunkilaiskodista.

⁶²⁶ Delanty 2005, 448; Koepnick 2007, 216–217.

⁶²⁷ de Duve 1978, 117; Edwards 2006, 61. Edwardsin mukaan tämä valokuvien ominaisuus oli ristiriidassa perinteitä esittämään pyrkivien sisältöjen kanssa.

⁶²⁸ Edwards 2009, 136.

Kuva 24. [Kerttu Kyytinen valitsemassa luettavaa kotipirtissään. Kuvaaja: Pekka Kyytinen. Kurkijoki, 1930-luku. KK5596:13.LE.41, Pekka Kyytisen kokoelma, Kansatieteen kuvakokoelma, Museovirasto.]

Kuva 25. [Nainen kaulaamassa Kurkijoella. Kuvaaja: Pekka Kyytinen. Kurkijoki, 1930-luku. KK5596:2.DIA.66, Pekka Kyytisen kokoelma, Kansatieteen kuvakokoelma, Museovirasto.]

Kuva 26. [Maanviljelijä Juhana Kyytinen poikansa Toivon kanssa tilan kirjanpitoa laatimassa. Kuvaaja: Pekka Kyytinen. Kurkijoki, 1930-luvun puoliväli. KK5596:4.IS.9, Pekka Kyytisen kokoelma, Kansatieteen kuvakokoelma, Museovirasto.]

Kuvat 24, 25 ja 26 edustavat kuvatyyppejä, jossa moderni esiintyy perinteisemmässä kodin miljöössä. Kahdessa kuvista (Kuvat 25 ja 26) on näkyvissä sähkövalo ja yhdessä radio (Kuva 24), mikä kertoo maalaiskotien ja asumisen teknisestä muuttumisesta. Esimerkkikuvat kertovat siten laajemmista ilmiöistä, jotka liittyvät maaseudun modernisaatioon. Olen esittänyt työssä aiemmin, miten tiedonvälitys ja valistustoiminta olivat isossa roolissa maaseudun kehittämisessä sekä kuvannut niihin liittyneitä sisältöjä. Kuva 24 näyttää tämän konkreettisesti maalaiskodissa ja näkyvillä on aikakauden kotien kulttuuriin vaikuttaneita merkittäviä julkaisuja, kuten Emäntä-lehti, Kotiliesi, Pellervo ja Terveystieteiden lehti. Tiedonvälityksen merkitystä korostaa lisäksi kuvassa oleva radio. Kodin tilan kannalta asetelmassa voi nähdä näihin päiviin saakka ulottuvan jatkumon, jossa kodin ”viihdekeskukselle” on varattu oma tilansa huoneesta. Myös kuvassa 25 oleva lapsi on keskittynyt lehden lukemiseen. Kuvassa 26 tekeillä oleva tilakirjanpito oli puolestaan keskeinen asia maatalouden modernisoinnissa. Se sai runsaasti huomiota sotien välisen ajan maatalousvalistuksessa ja sen tarkoituksena oli parantaa maa- ja kotitalouden kannattavuutta ja näin tukea erityisesti pientilojen elinvoimaisuutta. Kuvan perusteella näyttäisikin siltä, että kuvan nuorempi mies lukee ohjekirjaa samalla, kun vanhempi mies täyttää kirjanpitolomaketta. Kaikki kolme kuvaa ovat samasta valokuvasta Pekka Kyytisen kokoelmasta. Hän dokumentoi erityisen paljon Itä-Suomalaista raja-aluetta ja kotiseutuaan Kurki-joella.

3.2.5 Valokuvan käyttö ja arkkitehtuuri

Arkkitehtuurin ja valokuvien yhteyksistä kirjoittaneiden Andrew Higgottin ja Timothy Wrayn mukaan sotien välisen ajan kehitys mahdollisti arkkitehtuurin valokuvakulttuurin luomisen sellaiseksi, jollaisena se pääosin nykyisinkin tunnetaan. Kameratekniikan ja filmien tekninen kehitys, julkaisukanavien lisääntyminen, kuvien leviäminen lisääntyneen lukutaidon ja yhteiskuntatietoisuuden myötävaikutuksella sekä modernin arkkitehtuurin ja valokuvan läheinen yhteys mahdollistivat tällaisen kehityskulun.⁶²⁹ Arkkitehtuurille kehitettiin oma kuvaamisen tapansa eli konventiot, joita arkkitehtuurivalokuvauksessa tuli noudattaa. Tällä kuvaamisen tavalla pyrittiin alleviivaamaan arkkitehtuurin asemaa taiteena.⁶³⁰ Tässäkin valokuvalla ja arkkitehtuurilla

⁶²⁹ Higgott & Wray 2012, 6–7.

⁶³⁰ Stevenson 2012, 63; Kuvallisen kulttuurin, yleisön ja kuvaajan suhteesta yleisemmin. Ks. Saraste 1996, 153, 156.

oli yhtäläisyytensä, sillä kummankaan asema taiteena ei ollut kiistaton. Esimerkiksi valokuvista Kotilieteen vuonna 1925 kirjoittanut valokuvaaja Heinrich Iffland ei pitänyt valokuvausta taiteena lainkaan.⁶³¹ Vakiintunutta arkkitehtuurikuvaamisen tapaa on sittemmin myös kritisoiu tutkimuksessa. Muun muassa käsitys rakennusten kuvista neutraalina dokumentaationa on osoitettu puutteelliseksi ja huomion kohteeksi on nostettu valokuvan ja arkkitehtuurin välinen suhde.⁶³² Tietyt kuvaamisen tavat näkyivät myös maalaistalojen kuvaamisessa. Kuvakulmat olivat vakiintuneet, vaikka kuvissa esiintyikin, yleensä arkkitehtuurikuvista pois rajattuja, ihmisiä melko säännöllisesti. Esimerkkikuvat 27 ja 28 näyttävät, miten taloja kuvattiin tyypillisesti siten, että niistä näytettiin kaksi ulkoseinää. Toinen yleinen tapa oli kuvata talot pääsisäänkäynnin julkisivun puolelta. Kuva 27 on 1920-luvulla harrastajakuvaajan ottama kuva puurakennuksesta ja kuva 28 ammattikuvaajan dokumentaatiota 1930-luvun lopulta uusista kaupunkilaisasunnoista. Valokuvat ilmensivät myös kotien sosiaalisfunktionaalista luonnetta. Kotien sisäpuolia ja sisustuksia esittäneet kuvat kertoivat kodin tilojen käytöistä ja asumisen merkityksistä, mutta kuvaamista määrittivät myös tekniset vaatimukset – aivan erityisesti valon saanti. Kuvissa saatettiin esimerkiksi poseerata perheittäin tai olla työn teossa. Valokuvat joka tapauksessa esittivät kodin tilaa valituista ja melko vakiintuneista näkökulmista.

⁶³¹ Iffland, Heinrich, ”Valokuvaamisesta ja lapsesta.” *Kotiliesi* 7/1925, 175–177, tässä 175; Modernin arkkitehtuurin kuvaamisesta toisen maailmansodan jälkeisellä ajalla ks. Stevenson 2012, 63–65. Esimerkiksi arkkitehtuuria kuvannut Julius Shulman otti Case Study House -kuvistaan kahdet kappaleet: yhden väreissä ja sisältäen ihmisiä populaarilehdistöä varten sekä toiset mustavalkoiset ja ylimääräisestä kalustuksesta siivotut arkkitehtuurijulkaisuja varten. Shulman käytti säännöllisesti ihmisiä kuvissaan helpottaakseen arkkitehtonisen viestin välittämistä. Yhdysvaltalainen kokeellista arkkitehtuuria soveltanut Case Study House -ohjelma oli käynnissä 1945–1966.

⁶³² Arkkitehtuurikuvia kritisoiitiin jo varhain ”epätodellisiksi” ja ”liian steriileiksi”. Wilson 2012, 94–96 ja 99–100; Christenson 2017, 9–10.

Kuva 27. [Armas Virtamon asuintalo. Kuvaaja: Frans Viljamaa. n. 1920-luku, Mäntsälä. 9001_81, Mäntsälän museotoimi.]

Kuva 28. [Valtakuu 18–20 funkistaloja, katuäkymä, rapattu kaksikerroksisia asuintaloja. Kuvaaja: Arne Pietinen Oy. Lappeenranta, Leiri, 1939. KUVLKV229, LPR kaupungin kuvaarkisto, Lappeenrannan museot.]

Petsamossa vuonna 1930 otettu valokuva (Kuva 29) esittää työn teossa olevia naisia. Naiset ovat asettuneet poseeraamaan kuvattavaksi kesken veden kantamisen tontille tai tilanne on lavastettu antamaan tällaisen vaikutelman. Samalla kuvaan on rajattu asuintalo, jota kuvaillaan kuvan takana olevassa tekstissä: ”petsamolaista tyyppiä”. Kuvassa yhdistyvät kuvallisen dokumentaation konventiot, työn teon kuvaamisen sekä poseeraavien ihmisten valokuvaamisen tavat. Yleinen tapa oli asettua valokuvattavaksi asuintalojen edustalle. Taloissa sisällä otetuissa kuvissa poseerattiin myös, mutta näissä kuvissa henkilömäärä jäi yleensä pienemmäksi. Yksityiskohtana kuvasta nousee esiin toisen vesisaavia kantavan naisen hymy, joka ei ollut tavallista aikakauden dokumentaarisisissa valokuvissa. Tässäkin kuvassa on vaikea vetää rajaa sen kulttuurisen ja sosiaalisen dokumentaation piirteiden välille. Kyläkuvaajaksi luokiteltu kuvaaja ei valota ristiriitaa enempää, mutta joka tapauksessa kuva osoittaa sen, miten dokumentaarisen kuvaamisen tavat levisivät kuvaajien ja visuaalisen kulttuurin parissa.

Kuva 29. [Asuintalo, jonka edessä seisoo kolme naista ja kaksi lasta. Kuvaaja: Valto Pernu⁶³³. Petsamo, 1930. 260:6866, Lapin maakuntamuseo.]

Valokuva voi johtaa harhaan esimerkiksi asumisen kokemuksen tutkimuksessa, sillä kamera rajaa nähtyä toisella tavalla kuin silmä. Se ei esitä esimerkiksi niitä suhteita, joita ihmissilmä samasta näkymästä voisi havaita. Arkkitehtuurin valokuvauksen valitsevat vakiintuneet kuvakulmat eivät siten aina edustaneet välttämättä asumisen kannalta olennaisia näkymiä tai katsantoja.⁶³⁴ Suunnitteluaineiston katse oli tässä suhteessa lähempänä asumista ja tilallista kokemista. Senkään perspektiivi ei ollut luonnollinen, mutta se esitti tilan keskinäiset suhteet valokuvia selkeämmin ja usein auttoi hahmottamaan esimerkiksi tilassa liikkumista valokuvia paremmin.

⁶³³ Valto Pernu (1909–1986) oli Iissä syntynyt itseoppinut valokuvaaja. Hän kiinnostui kuvaamisesta jo nuorena ja aloitti kuvaamisen itse rakentamallaan kameralla. Toisinaan Pernu teki pitkiäkin kuvausmatkoja ympäri Suomea. Hän teki valokuvaamisesta itselleen ammatin hankkien elantonsa pääasiallisesti Rovaniemellä torikuvaajana. Pernu voidaan luokitella kuuluvaksi kyläkuvaajien ryhmään. [<https://www.valtopernu.net/henkhist.htm> vierailtu 26.2.2022]

⁶³⁴ Higgott & Wray 2012, 8.

Suunnitteluaineiston suhde todellisuuteen oli aina ambivalentimpi kuin valokuvilla. Toisin sanoen sen edustavuus materiaalisen todellisuuden suhteen ei ollut yhtä vahva, sillä suunnitelman toteutuminen oli aina epävarmaa. Valokuva sen sijaan on tallentanut ainakin yhden olemassa olleen hetken menneestä todellisuudesta. Silti esimerkiksi mainos- ja esittelykuvat olivat suunnitteluaineistojen tapaan suunnattu tulevaan, jonka toteutumisesta ei voitu olla varmoja. Tällaisilla esityksillä pyrittiin edistämään modernisaatiota. Tämä käy selväksi maaseudun asumisen kohdalla esimerkiksi Viipurin näyttelyn mallitaloa tarkastelemalla. Koko rakennuksen oli tarkoitus herättää mielikuvia siten, että talossa vierailleet tai siitä kuvia nähneet saattoivat soveltaa omissa kodeissaan haluamiaan mallitalon yksityiskohtia. Yleisesti mallitalojen näyttelykuvat esittivät ihanteellista tilaa, jolla oli kuvien katsojille tulevaisuuteen suuntautunut merkitys.

Kasvavassa ja kehittyvässä visuaalisessa kulttuurissa valokuvia alettiin hyödyntää yhä enemmän neuvontatyössä ja markkinoinnissa.⁶³⁵ Samalla visuaalinen kulttuuri alkoi rakentua materiaalisen kulttuurin rinnalla. Maaseudun valokuvallista tilakulttuuria rakennettiin esimerkiksi aikakausi- ja ammattilehtien kautta sekä ihanteita esitelleiden muiden kirjallisten julkaisujen kautta. Esimerkiksi Suomen Kuvalehti julkaisi vuonna 1921 Yhdysvalloista kuvitetun jutun siitä, miten siellä kuka tahansa saattoi rakentaa itselleen kodin. Juttu sisälsi neljä valokuvaa, joiden kuvatekstissä kirjoitettiin, kuinka tietty määrä rakentajia saattoi nopeastikin tehdä valmiiksi yksittäisen rakennusvaiheen.⁶³⁶ Suomenkin osalta valokuvat muodostuivat tärkeiksi havaintovälineiksi jo 1920-luvun alussa. Hannes Gebhardin Pienviljelys Pohjoismaissa, jota kuvailtiin sanoilla ”Runsaasti kuvitettu” oli kytketty yhteen Tampereen vuoden 1922 yleisen maatalousnäyttelyn kanssa.⁶³⁷

Valokuvia voitiin käyttää esimerkiksi havainnollistamaan rakennusten arvoa. Tällä tavoin voitiin vaikuttaa niiden katsojien mielipiteisiin esimerkiksi rakennusperinnöstä ja siten ohjata julkisen keskustelun suuntaa. Esimerkiksi rakennussuunnittelijoiden ammattikunta näki valokuvaamisen tärkeäksi vaikuttamiskeinoksi. Jo vuonna 1926 oli Rakennusmestariyhdyntöjen hallinto kirjelmöinyt osastoilleen dokumentaatiotyön tärkeydestä:

⁶³⁵ En ole halunnut erottaa neuvontaa ja markkinointia tässä toisistaan, sillä ne nivoutuivat vahvasti yhteen maataloutta ja maaseutua koskeneessa modernisaation edistämiseksi.

⁶³⁶ Yankee (nim.), ”Joka mies rakentamaan itselleen omaa taloa. Kuvitettu esitys siitä kuinka kansallamme Amerikassa ovat rakentaneet itselleen omat talot.” *Suomen Kuvalehti* 4/1921, 72–73.

⁶³⁷ ”Pienviljelys pohjoismaissa.” *Suomen Kuvalehti* 24–25/1922, 630.

Hallinnon kirjelmat, joista varsinkin yhden katsottiin olevan tärkeä osaston jäsenen huomioon otettavaksi ja käytännössä noudatettavaksi, nimittäin vanhojen historiallisten rakennusten hävittämisen estäminen – tai niiden muiston talteenottaminen valokuvaamalla ja muistiinpanoja tekemällä.⁶³⁸

Edellä olevat esimerkit havainnollistavat valokuvien merkitystä esimerkin antajina, perinteen dokumentoijina ja vaikuttamisen välineinä. Päättyessään yksien kansien väliin tällaiset kuvat muodostivat kuvastoja, joissa samat esittämisen tavat toistuivat. Tämä ohjasi myös ihmisten mahdollisuuksia katsoa kuvia. Tällä tavoin pyrittiin välittämään yleisöille kuviin esiladattuja merkityksiä. Kuvastot esimerkiksi uusinsivat ja rakensivat uudelleen sitä, mitä pidettiin maaseudun asumisen kannalta olennaisena.

Kirjasarjoiksi koottuja, ihannemaatiloja esitteleviä teoksia puolestaan olivat esimerkiksi Suomalaisia Mallitiloja I–III (1927–1932) sekä Suomen maatilat 1–5 (1931–1933). Maaseudun modernisaatiota dokumentoitiin ja esitettiin laajemmille yleisöille näiden kirjallisten julkaisujen avulla. Suomalaisia Mallitiloja -sarjan ensimmäinen osa ilmestyi vuonna 1927 ja valokuvilla oli alusta lähtien teoksissa keskeinen osa. Kirjasarjan kolmessa osassa esiteltiin esimerkillisiksi luokiteltuja maatiloja ja tilojen kuvauksissa kerrottiin muun muassa tiloilla harjoitetusta maataloudesta ja muista elinkeinoista muun muassa tuotantomäärien kehityksestä kirjoittamalla. Samalla esiteltiin isäntäväen harrastuneisuutta erilaisiin järjestö- ja luottamustoimiin, tuoden esiin tämännäköisen toiminnan hyödyllisyys maatalouden kannalta. Tilakohtaisesti tuotiin esiin myös keskeisimpiä tehtyjä muutoksia tilojen maataloustuotannon kohottamiseksi. Asuinrakennukset olivat teoksissa vähäisemmässä, mutta silti säännöllisessä käsittelyssä. Niistä oli usein otettu myös valokuva. Muut kuvat esittelivät esimerkiksi tilojen talousrakennuksia, eläimiä ja viljelyksiä.⁶³⁹ Suomalaisia Mallitiloja -sarjan toisessa osassa vuodelta 1929 toimittajat kertoivat alkulauseessa, että ensimmäisen osan menestys oli antanut hyvät edellytykset jatkaa alkuperäistä suunnitelmaa ”suurjulkaisun toimittamisesta”. Tämäkään kirja ei ollut maantieteellisesti tasapainoinen, sillä tekijät eivät olleet saaneet ”tarpeellisia tietoja” kaikista niistä tiloista, joita he olivat suunnitelleet ottavansa mukaan julkaisuun.⁶⁴⁰ Teossarjan kolmannen osan ilmestymiseen oli vaikuttanut ennen muuta Viipurissa vuonna 1932 pidetty Suomen XIII yleinen maatalousnäyttely. Teoksessa kuvattiin ensisijaisesti mallitiloja, jotka

⁶³⁸ A.M. (nim.), ”Maatalousrakennusmestariosaston vuosikokous.” *Rakennustaito* 15/1926, 190.

⁶³⁹ Ellilä et al. 1927.

⁶⁴⁰ Ellilä, Mattson, Terho, Lilja 1929, Alkulause.

maakuntiensa parhaimpina edustajina olivat ottaneet osaa näyttelyn kokotalouskilpailuun.⁶⁴¹

Samankaltaista esimerkkien asettamista toteutettiin 1930-luvun alussa ilmestyneessä viisiosaisessa Suomen maatilat -kirjasarjassa. Teossarjassa esiteltiin perustiedot Suomen keskikokoisista ja suurista maatioista lääneittäin. Tilat oli rajattu koon mukaan siten, että 25 hehtaaria oli minimikoko kirjaan pääsulle. Lyhyet tilaesittelyt sisälsivät pääsääntöisesti kuvan tilojen asuinrakennuksesta ulkoa. Kaikkiaan kirjasarjassa esiteltiin yli 16 000 maatilaa. Lisäksi teoksiin sisällytettiin noin 25 000 kuvaa, valokuvia tiloista ja viljelijäpariskunnista sekä suurempia syväpainokuvia.⁶⁴² Teoksissa kuvattiin lyhyesti mautilojen keskeiset tuotantomuodot, pinta-alat, kotieläinten määrä sekä esimerkiksi vesijohdon olemassaolo ja tilan sähköistys. Teossarjan etuna pidettiin verrattuna aiemmin aloitettuun Suomalaisia Mallitiloja -sarjaan sitä, että se antoi huomattavasti laajemman ja tällaisena myös totuudellisemman kuvan suomalaisesta maataloudesta.⁶⁴³ Samalla tämäkin teossarja asetti kuitenkin kulttuurisen ihanteen erityisesti pienemmille viljelyksille, jotka eivät kirjojen sivuille päässeet. Toisaalta myös vertaisille teokset tarjosivat mittarin oman tilan ja tavoitteiden arviointiin. Kuvamalla asuinrakennukset annettiin ymmärtää, että koti ja sen ”taso” olivat suhteessa mautilojen tuotantoon. Materiaaliset ja sosiaaliset parannukset siis kulkivat yhdessä. Molempien kirjasarjojen merkitys näyttäytyi modernisaatiota edistävänä, jossa massiivinen määrä tilastollista ja numeraalista dataa sidottiin yhteen miltei yhtä suuren määrän kanssa kuvallisia representaatioita edistyksestä.

3.2.6 ”Me tunnemme, että siihen on keskitettynä kaikki se, mikä meidän ajatuksissamme liittyy käsitteeseen suomalainen talo.”

Otsikon lainauksen yhteydessä arkkitehti Yrjö Laine vertasi artikkelissaan vuodelta 1922 astumista portista vanhan suomalaisen talon pihaan vanhan valokuvan katsomiseen. Vanhaa valokuvaa katsoessa ihminen tunsi viihdytystä selaillessaan muistojensa kirja.⁶⁴⁴ Valokuva voidaankin nähdä ikään kuin muiston visuaalisena

⁶⁴¹ Ellilä, K.J., Mattsson, S., Terho, T., Ollila, A.J 1932, Alkulause.

⁶⁴² ”Kirjallisuutta.” *Käytännön maamies* 12/1931, 15.

⁶⁴³ ”Kirjallisuuskatsaus.” *Maatalous* 5/1931, 140.

⁶⁴⁴ Laine, Yrjö, ”Maaseudun rakennustaiteen rappeutuminen”, *Rakennustaito* 15–16/1922, 145–148.

representaationa. Se on tallentanut hetken menneisyydestä pysyvästi, vaikka onkin altis yhä uusille tulkinnoille ja unohdukselle. Valokuvassa muisto on kiinnittynyt materiaaliseen menneisyyteen. Paikan politiikan ja valokuvan yhteydestä on esitetty, että kuva vaikuttaa visuaalisuutensa kautta katsojaansa, jonka mielikuvat tilasta ja ajasta muuttuvat valokuvan avulla synnytetyn affektin vuoksi. Tilan käytöt voivat muuttua samasta syystä. Siten kuvalla on suora vaikutus, ei pelkästään mielikuvien, kokemuksen tai muistin, vaan materiaalisen todellisuuden sekä päivittäisen elämän muodostamiseen ja tulkintaan. Kuvat siis ikään kuin luovat oman tilansa samalla, kun ne kuvaavat arkkitehtuuria ja rakentamista. Ne alkavat määrittää sitä, miten katsoja havainnoi rakennettua ympäristöään ja miten hän asemoi itsensä siihen.⁶⁴⁵ Historiantutkija Maja Willén on väitöstyössään 2000-luvun alun asumisesta ja siihen liittyvien kertomusten rakentumisesta osoittanut, kuinka teksti ja kuvat rakentavat nykyajassa asumisen ideaaleja.⁶⁴⁶ Ilmiö on historiallinen ja se on nähtävissä myös aiempina vuosikymmeninä valokuvauksen, asumisen ja arkkitehtuurin historiassa. Toisaalta yksittäinen irrallinen valokuva ei välttämättä kerro paljoa historiasta.⁶⁴⁷ Valokuvaaja Ian Wiblin on kuitenkin esittänyt, että valokuvan affekti on historia itsessään. Valokuvan kohde ja sisältö ”vaativat” siten historian tarkastelua.⁶⁴⁸ Näin kuvaa on tulkittava niiden suhteiden kautta, joita se ei suoraan pysty vangitsemaan. Tällä tavoin tulkittuna esimerkiksi modernisaatiota esittäneet valokuvat voidaan nähdä sen edistämiseen pyrkivinä tunne-esineinä. Voidaan esimerkiksi sanoa, että mallitiloista tuli mallitiloja vasta kun ne sellaisina representoitiin ja esitettiin. Tämä esitys rakennettiin tekstein ja kuvin, jossa rationaalinen sisältö valjastettiin tunteita herättäviksi vaikutteiksi. Toisaalta kuvat saattoivat olla myös todisteita perinteiden tuhoutumisesta etenkin silloin, kun kuvien ottamisen motiivina oli perinteisenä käsitetyn elämäntavan dokumentointi. Myös näin suuntautuneet kuvat toimivat tunteita herättävinä esineinä.

1900-luvun kuluessa valokuvasta tuli keskeinen väline modernien ajatusten ja ilmiöiden leviämiseksi. Valokuvan avulla voitiin esimerkiksi osoittaa, millaisia tavaroita ja asioita ihminen ”tarvitsi” ilmaista modernia minua. Kuva ohjasi katsetta esittämiinsä objekteihin ja niiden ympärillä olevaan tilaan.⁶⁴⁹ Samaan aikaan

⁶⁴⁵ Whittaker 2012, 132–133; Seppänen 2017, 122–123. Seppänen pohtii laajemmin valokuvan katsomisen ja kokemuksen välistä yhteyttä. Hän kysyy, mitä katsoja oikeastaan kokee katsoessaan valokuvaa ja mikä on kuvan materiaalisuuden vaikutus representaation logiikkaan.

⁶⁴⁶ Willén 2014, 48.

⁶⁴⁷ Wiblin 2012, 230–231.

⁶⁴⁸ Emt., 234.

⁶⁴⁹ Mäkiranta 2013, 22.

valokuvasta tuli myös perinteen ja nostalgian ilmaisemisen väline. Se mitä haluttiin muistaa toisista, ehkä menneistä, maailmoista, voitiin tallentaa visuaalisesti. Valokuvista paljon kirjoittaneen kuraattori Marvin Heifermanin mukaan historiantutkija Warren Susman on teoksessaan *Culture as History* esittänyt, että 1900-luvun alussa tapahtui muutos vanhasta ”luonteen kulttuurista” uuteen ”persoonallisuuden kulttuuriin”, joka oli ennen muuta kuvien vaikutuksen ansiota.⁶⁵⁰ Susman on kirjoittanut kulttuurisesta muutoksesta Yhdysvalloissa 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä, jolloin esimerkiksi valokuvien kautta ihmisistä tuli tietoisempia itsestään ja omasta kulttuuristaan. Kyse oli sosiaalisen rakenteen muutoksesta, jossa kuvat olivat yksi väline uusien merkityksien muodostamisessa ja välittämisessä.⁶⁵¹ Tämän työn kuva-aineistossa tämän kaltaisia kuvien ja todellisuudelle annettujen merkitysten suhteita on useita: 1) dokumentoimalla esineitä ja rakennuksia voitiin osoittaa, mikä piti tulkita ”vanhaksi” tai ”uudeksi”, 2) kuvilla näytettiin se, mitä esineitä ja olemisen tapoja kotiin haluttiin kuuluvan kertoen muun muassa huoneitten käyttötarkoituksista 3) kuvat näyttivät rakennusten ja tilojen suhteet toisiinsa sekä ympäristöönsä, 4) kuvat osoittivat, miten kodin tilaa tuli katsoa ja mihin huomio piti kiinnittää.

Arkkitehtuurivalokuvissa on ollut taipumus ihannoita kuvauskohteita.⁶⁵² Ihannoiva näkökulma on näkyvässä myös asumisen ja rakentamisen perinteitä dokumentoivissa kuvissa. Ihanteellistaminen on liitetty yleisemminkin valokuvien ominaisuuksiin, kuten esimerkiksi valokuvista kirjoittaneet Walter Benjamin ja Susan Sontag ovat kommentoineet. Sontagin mukaan nimenomaisesti valokuva on standardisoinut käsitteen kaunis.⁶⁵³ Valokuvat voivat lisäksi muodostaa kokonaan oman ja materiaalisesta todellisuudesta poikkeavan merkitysverkkonsa sekä arkkitehtuurin rakenteen.⁶⁵⁴ Kuvia onkin käytetty paljon erilaisissa arkkitehtuuria koskevissa ja esittelevissä yhteyksissä. Niiden avulla on pyritty visualisoimaan rakennuksia yleisölle ja valokuvien rinnalla on usein käytetty pohjapiirustuksia. Esimerkiksi Pohjoismaisilla rakennuspäivillä Helsingissä vuonna 1932 näyttelyosastoilla esiteltiin uudisrakennuksia rakennusten valokuvien ja pohjapiirrosten avulla (Kuva 30).⁶⁵⁵ Pohjapiirrokset

⁶⁵⁰ Heiferman 2008, 43; ks. Susman 1984 [1973], 273–277, johon Heiferman viittaa.

⁶⁵¹ Emt., 160–161.

⁶⁵² Higgott & Wray 2012, 6–10.

⁶⁵³ Sontag 1978, 85, 107; ks myös Higgott & Wray 2012, 15–16.

⁶⁵⁴ Emt., 17.

⁶⁵⁵ MV, *Historian kuvakokoelma*, Pietisen kokoelma, HK19670603:6499, Pietinen, Helsinki 1932. Nämä kuvat ja piirrokset koskivat kaupunkirakentamista.

puolestaan jo itsessään olivat tavoite- tai ideaalitalan esityksiä, johon rakentajat saattoivat pyrkiä. Näin ne olivat siten myös asumisen ihanteiden esityksiä.

Kuva 30. [Pohjoismaiset rakennuspäivät Kaartin maneesilla. Kuvaaja: Pietinen. Helsinki, 1932. HK19670603:6499, Pietisen kokoelma, Historian kuvakokoelma, Museovirasto.]

Modernin arkkitehtuurin merkittävänä pidetyistä rakennuksista on julkaisuissa toistettu samoja kuvakulmia, joissa rakennus ja ympäristö on esitetty edukseen. Tällaisilla kuvilla on voitu vahvistaa esimerkiksi mielikuvaa siitä, että rakennus sopii erityisen hyvin ympäristöönsä. Arkkitehti ja arkkitehtuurihistorioitsija Peter Blundell Jones on esittänyt, että Ludwig Mies van Der Rohen Barcelonan paviljonki vuodelta 1929 ja Le Corbusierin Villa Savoye vuodelta 1931 ovat saavuttaneet mestariteoksen aseman sen vuoksi, että niitä on käsitelty objekteina ilman perusteellista kontekstointia. Modernin ihanteita noudattanut valokuvaus pyrki esittämään nämä rakennukset kokonaisteoksina vahvistaakseen mielikuvaa objektiivis-rationaalisen suunnittelun voimasta.⁶⁵⁶ Timothy Wrayn mukaan valokuva on aina todellisuuden, muistin ja mielikuvituksen vuorovaikutuksessa syntynyt sekä tulkittu. Tämä ”dynaaminen

⁶⁵⁶ Blundell 2012, 50–51.

vuorovaikutus” sisältää tilallisen ja arkkitehtonisen elementin, joka liittyy ihmisen havainnointikykyyn ja subjektiivisuuteen. Wray myös ehdottaa, että edellä mainitun avulla voidaan selittää ihmisten viehätystä tutkia valokuvan kautta tilaan liitettyjä tunnesiteitä.⁶⁵⁷ Valokuvat saavatkin tässä suhteessa samanlaisia piirteitä kuin kokemus. Myös kokemus jostakin voidaan nähdä Wrayn esittämässä vuorovaikutuksessa syntyneeksi. Sen vuoksi 1920- ja 1930-luvulla tuotettujen ja laajalti levitettyjen tilan representaatioiden tutkiminen on myös asumisen kokemuksen kannalta merkittävää.

Maalaisrakennusten dokumentointi kuvaamalla loi omanlaisensa kuvaston, jossa samat kuva-asetelmat ja -aiheet toistuivat. Taloista näytettiin yleensä julkisivu vähintään yhdestä suunnasta. Lisäksi kuvattiin pihapiirejä ja rakennusryhmiä. Sisäkuvissa esiintyivät yleensä tilan merkittävimpinä pidetyt huoneet – eritoten tupa ja keittiö – sekä kodin tärkeät esineet. Kamarit, makuuhuoneet ja muut yksityisemmät tilat olivat harvinaisempia. Tosin mallitaloja tai muita esimerkiksi tarkoitettuja tiloja esittäneet kuvat ovat tässä suhteessa poikkeus. Mallitaloilla oli kuitenkin julkisen tilan luonne, joten niiden kamarien ja makuutilojen kuvaaminen oli sopivampaa kuin elettyjen kotien. Näin valokuva toisti tilallisia jakoja yleisen ja yksityisen piireihin. Toisaalta yksityisen ja yleisen tilan raja oli maaseudun kodeissa häilyvä ja muuttuvainen, osin riippuvainen esimerkiksi kellon- tai vuodenajasta, jotka säätelivät päivittäisen elämän kulkua, työntekoa, lepoa ja vapaa-aikaa. Kuvien tilallinen keskittyminen juontuu myös tilojen toiminnallisesta sisällöstä, sillä päivittäinen arki maalaiskodissa keskittyi tupaan ja keittiöön. Maaseudulla talon huoneiden määrä oli myös yleensä pienempi, mikä rajoitti kuvaamisen mahdollisuuksia. Dokumentoituva kuva edusti lisäksi kuvaa-ajan motiiveja ja tunnesiteitä tilaa kohtaan, sen näkökulma ei ollut kokonaan kohdelähtöinen. Kuvissa esiintyi ihmisiä satunnaisesti, mutta ei esimerkiksi nukkumassa tai muissa yksityisen ajan ja tilan piiriin kuuluvissa päivittäisissä toimissa. Useimmiten kuvissa olevat ihmiset sijoitettiin lieden tai tuvan pöydän ääreen esimerkiksi keittämään kahvia tai lukemaan. Pelkästään ihmisten esiintymisen perusteella ei voi myöskään tehdä jaottelua kulttuurisen ja sosiaalisen dokumentaation välille. Kyse oli kuvien laajemmista konteksteista.

Moderni arkkitehtuuri perustui vahvasti massamedian kehitykseen ja kuten arkkitehtuurihistorian tutkija Beatriz Colomina on todennut, ”modernia” ei olisi voinut olla ilman massamediaa. Visuaalinen kulttuuri oli siis erottamaton osa modernia.⁶⁵⁸ Colomina on kirjoittanut, että esimerkiksi monet 1900-luvun merkittävimpinä pidetyistä

⁶⁵⁷ Wray 2012, 105.

⁶⁵⁸ Deriu 2012, 161, 164.

moderneista rakennuksista tuotettiin näyttely-, julkaisu- tai kilpailutarkoituksiin. Monet yksityistenkin tilaamat rakennusprojektit saivat merkityksensä vasta talojen saaman laajan julkisuuden kautta.⁶⁵⁹ Valokuvia on tulkittava osana laajempaa visuaalista kulttuuria.⁶⁶⁰ Ajatus osoittaa, miten ihanteita rakennettiin visuaalisen representoinnin kautta. Valokuvat syntyivät tällaisten merkityksellistettyjen valintojen tuloksena. Siksi myös kodin tilan muistelu suodattuu visuaalisen kulttuurin ja kuvien tuottamien affektien ja osiltaan luoman kokemusrakenteen läpi. Aiemmassa tutkimuksessa kritisoitu massamedian kautta tuotettu vääristynyt kuva modernismin ja modernin merkityksestä tai painoarvosta on siten yksi vaikuttava tekijä kokemuksen ja muistojen rakentumisessa. Toisaalta muistitiedon tarkastelu osoittaa, ettei ympäristön modernistinen tulkinta saanut ainakaan suomalaisella maaseudulla kovin paljoa painoarvoa. Monilta osin myös kodin tila liittyi siten ajanjakson yhteiskunnallisiin ilmiöihin, kuten identiteettikäsitteisiin, talouspolitiikkaan, teollistumiseen sekä ymmärrykseen kansallisesta näkökulmasta. Maalaiskodin visuaalisessa esittämisessä valitut näkökulmat alkoivat myös yhä enemmän määrittää katseen paikkoja sekä sitä, mikä menneisyydestä haluttiin nähdä muistamisen arvoisena.

Olen tässä luvussa pyrkinyt osoittamaan, miten maaseudun asumisen modernisaatiota edistettiin 1920- ja 1930-lukujen visuaalisessa kulttuurissa. Etsin vastausta kysymykseen analysoimalla yhtäältä maalaisrakennuksia koskevia suunnittelupiirustuksia sekä toisaalta asumista ja rakennuksia esittäviä valokuvia. Tarkastelun tulokset osoittavat osaltaan, että kansainvälisessä tutkimuksessa esiin tuotu käsitys siitä, miten kuvaa modernismin aikakaudesta ja estetiikasta on täydennettävä, pitää paikkansa myös suomalaisessa kontekstissa. Modernismia ilmiönä ei voida käsitellä pelkästään yksittäisten arkkitehtien ja suunnittelijoiden tai tiettyä estetiikkaa edustavien rakennusesi-merkkien kautta. Historiallisena ilmiönä se on paljon monipuolisempi kuin pelkkä arkkitehtoninen suunnittelun raami tai retorinen esittämisen tapa.

Kodin tilan modernisaatio maaseudulla nojasi modernistisiin oppeihin tilan tehokkaasta käytöstä. Toisaalta perinteisenä esitetyssä talonpoikaisen rakentamisen tavassa oli jo viitteitä modernistien uusina ajatuksina esiin tuoduista periaatteista. Historiantutkimuksen näkökulmasta on selvää, etteivät asumisen ja rakentamisen tavat maaseudulla tulleet katkotuiksi 1920- tai 1930-luvuilla. Niihin kylläkin yritettiin vaikuttaa ja samalla muuttaa niitä. Voidaan sanoa, että kodin tilaa määrittelemään tuli uusia ihmisryhmiä – asiantuntijoiden joukkoja, jotka katsoivat maalaisasumuksia omista

⁶⁵⁹ Colomina 1999, 338.

⁶⁶⁰ Dahlgren 2016, 16–17.

näkökulmistaan. Tämä ei tarkoittanut sitä, että asukkaiden ja rakentajien mahdollisuudet vaikuttaa asumuksiinsa olisivat hävinneet. Aikakauden visuaalinen kulttuuri, asumisen ja rakentamisen osalta, osoittaaakin, miten tyyppisuunnittelun lisääntymisen ohessa, kodin tilan määrittely monipuolistui ja tuli yhä julkisemman neuvottelun kohteeksi.

4 ARKIPÄIVÄN ELETTY TILA – KOKEMUKSEN JA MUISTELUN SUHDE

Analysoin tässä luvussa sitä, miten 1920- ja 1930-lukujen modernisoituvan maalaiskodin asumisen kokemus ilmenee muistelukerronnassa eri aikoina. Kokemus voi tarkoittaa sekä ainutkertaisen ja yksittäisen tapahtuman tai pitkäkestoisen ilmiön elämistä. Tunteiden historiaa tutkinut Margrit Pernau on korostanut esimerkiksi ruumiillisten tuntemusten ja kokemusten muotoutumista yksilöä koskettavien kontekstien, tiedon ja kokemuksen vaikutuspiireissä. Tämä näkökulma antaa toimijuutta pelkän fenomenologisen tilan tutkimuksen sijaan myös yksilöille historiallisesti muotoutuneina henkisen ja ruumiillisuuden yhteenliittyminä.⁶⁶¹ Tässä suhteessa sijoitan oman historiantutkimuksellisen tulkintani kodin tilan kokemisesta rekonstruktiiiviseen tieteenperinteeseen. Kysymys on ”jaettujen merkityksenantojen” tutkimisesta sekä siitä, miten ja millaisista merkityksistä saattoi tulla jaettuina.⁶⁶² Tyypillisesti kokemus yksittäisestä tapahtumasta on käsitetty eri asiaksi kuin kokemus jostakin aiheesta tai ilmiöstä. Lisäksi kysymys on ruumiillisen aistikokemuksen ja kielellistetyn kokemuksen eroista. Tavallisesti molemmat ovat läsnä yhtä aikaa ja asiat koetaan henkilön kokemushistorian taustaa vasten.⁶⁶³ Lisäksi myös aistikokemukset ovat sosiaalisesti ja kulttuurisesti määrittäviä.⁶⁶⁴ Yhteiskunnalliset, kulttuuriset ja sosiaaliset suhteet puolestaan sitovat yksilöt toisiinsa ja mahdollistavat siten eri yksilöiden subjektiivisten kokemusten ymmärtämisen ja jakamisen. Subjektiivinen kokemus muodostuu suhteessa yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen kontekstiin.⁶⁶⁵ Moderni muodosti 1920- ja 1930-luvuilla uuden ympäristön merkitysten välittämiseksi. Se antoi kokemuksille

⁶⁶¹ ; Pernau 2014, 542. Pernau on tutkinut rakennusten, tilan ja tunteiden dynamiikkaa.

⁶⁶² Latomaa 2012, 20–25. Rekonstruktiiiviseen, normatiivis-analyttiseen tieteenperinteeseen Latomaa sijoittaa myös ymmärtävän kulttuurintutkimuksen, joka ”pyrkii ymmärtämään jaettua kokemusta ja sosiaalisen toiminnan kulttuurista ja sosiaalista mielekkyyttä...”; Latomaaan erittely on tehty psykologian näkökulmasta, mutta se on erinomainen kokonaiskuvaus rekonstruktiiivisten tieteiden luonteesta ja eroista toisiinsa nähden. Emt., 22.

⁶⁶³ Liimakka 2012, 109–110. Tieto mielletään yleensä selkeästi määritellyksi, jäsennellyksi ja eritellyksi. Tässä ajattelutavassa (kielellisyyden) ulkopuolelle jäävä ei voi olla todennettua ja varmaa tietoa; Kukkola 2018, 53–54.

⁶⁶⁴ Olsson, Rinne & Suopajarvi 2021, 52–53.

⁶⁶⁵ Merilehto 2012, 92.

uuden kielen, diskurssin ja ilmaisuuden tavat muuttamalla yhtäältä fyysistä asuinympäristöä ja toisaalta tapoja sanallistaa ja käsitteellistää tilassa olemista.⁶⁶⁶

Kansatieteilijä Hilka Helstin, folkloristi sekä etnologi Laura Starkin ja historiantutkija Saara Tuomaalan mukaan ”modernisaatio eteni pienten kokeilujen, arkipäiväisten selviytymisstrategioiden muuttamisen ja toimintaympäristöjen uudelleentulkinnan kautta. Sijansa oli myös perinteisiin ajattelumalleihin ja toimintatapoihin nojautumisella sekä uudistusten sitkeällä vastustamisella.”⁶⁶⁷ Tässä tutkimuksessa käyttämäni aineistot tukevat tätä tulkintaa, joka vertautuu arkkitehtuurin ja rakentamisen osalta anti-modernin modernismin käsitteeseen.

Tila saa aina merkityksensä vuorovaikutuksessa sitä käyttävään ja siinä oleskelemaan subjektiin.⁶⁶⁸ Laura Stark on kirjoittanut ihmisten käsitysten modernista itsestään ja ympäristöstään muuttuneen yksilön ja ympäristön vuorovaikutussuhteessa, jossa he kohtasivat lehdistä, kirjoista, radiossa, luennoilla ja muissa julkisissa tilaisuuksissa välitettyjä modernin kertomuksia. Samalla muuttuivat ihmisten näkemykset arjesta sekä modernin merkityksistä siinä.⁶⁶⁹ Sosiaalisesti tuotettu tila onkin aina monien kehityskulkujen summa.⁶⁷⁰ Eletty, koettu ja muisteltu tila⁶⁷¹ on yksi näkökulma, jonka avulla kodin tilan merkityksiä voidaan tarkastella sekä yksilöiden näkökulmasta että heidän kokemistaan ohjaavien rakenteiden näkökulmista. Tämä luku täydentää tutkimukseni tilan sosiaalisesta tuottamisesta lisäämällä kokonaisuuteen eletyn, koetun ja muistellun tilan näkökulman. Esitän ja analysoin luvussa koetun tilan muuttuvia ja vaihtelevia merkityksiä suhteuttaen niitä jo aiemmissa luvuissa analysoituihin 1920- ja 1930-lukujen maalauskodin tilan kokemusrakenteita muodostaneisiin tekijöihin eli suunnittelun ja dokumentoinnin muodostamiin tilan modernisaation kirjalliseen ja visuaaliseen kulttuuriin.

Muistelukerronnan analyttinen lokerointi ei aina tee sille oikeutta, sillä useimmissa kertomuksissa esiintyvät useammat tai kaikki kerronnan tavat ja elementit. Saadakseni ja antaakseni kokonaiskuvan asumisen modernisaatiosta ja sen kokemuksesta olen pyrkinyt säilyttämään muisteluesimerkit melko kokonaisina, jotta en rikkoisi sitä

⁶⁶⁶ Laitinen 2004, 1–2.

⁶⁶⁷ Helsti, Stark, Tuomaala 2006, 7.

⁶⁶⁸ Saarikangas 2002b, 48–49.

⁶⁶⁹ Stark 2006a, 17.

⁶⁷⁰ Lefebvre 2013 [1974, 1991], 110. Ks. tarkemmin tämän työn johdanto.

⁶⁷¹ Käytän tekstissä toisinaan termejä yksittäin, mutta viittaan niillä tähän kokonaisuuteen.

menneisyyden kuvaa, joka niihin on rakennettu. Aineistojen muisteluista ovat ohjanneet kyselyjen ja haastatteluiden osalta tehdyt ennakkovalinnat.⁶⁷² Tämä tarkoittaa esimerkiksi aihevalintoja ja kysymysten asetteluita. Haastatteluja on myös voitu editoida jälkikäteen.⁶⁷³ Olen tutkinut muisteluaineistoja niissä esiin nousseiden maaseudun koteihin ja asumiseen liittyvien teemojen välityksellä. Vastaukset kysymyksiin millainen oli asumisen kokemus modernisoituvassa viljelijäkodissa ja mitä merkityksiä se sai muodostuvat suhteuttamalla näitä teemoja työn edeltävien lukujen tuloksiin. Luku jäsentyy maaseudun asumiseen kytkeytyvien kontekstien mukaan, jotka liittyvät kodin tilan järjestämiseen, mutta ulottuvat myös sen ulkopuolelle. Kuvaan muistelukerronnan tapoja aineiston lähtökohdista käsin, tässä esiin nousevat esimerkiksi maa- ja kotitaloustyö, rakentaminen, käsitykset uutuuksista ja perinteistä, materiaallinen kulttuuri sekä vaikutteiden leviäminen. Näillä kaikilla oli vaikutusta kodin tilassa olemiseen ja sen modernisaation kokemukseen. Olen yrittänyt tavoittaa elettyä ja koettua asumista muistelukerronnasta näitten lähtökohtien ja rajoitteiden määrittelemässä rajoissa. Aineistona olevien muistitietokeräysten ja -kyselyiden tarkoituksena oli lähtökohtaisesti kerätä ihmisten kokemuksia myös asumisympäristön muutoksista. Vaikka kokemuksesta ei aivan eksplisiittisesti kysytä, voi aineistoja mielestäni perustellusti tarkastella myös modernisaation kokemuksesta kuvaavina. Samalla on huomattava, että ne eivät suinkaan tuo esiin kaikkia mahdollisia asumisen kokemukseen liittyviä merkityksiä. Analyysissa jotkin osa-alueet painottuvat muiden kustannuksella. Tähän on kaksi syytä: joistakin aiheista kerrotaan aineistoissa laivammin ja systemaattisemmin sekä eräitä olen käsitellyt tarkemmin tutkimustehtäväni modernisoituvan asumisen kokemuksen ohjaaman huomioni nostamina. Lyhyesti, katson kokemuksen käsitteen sisältävän sekä henkilökohtaisen että sosiaalisesti jaetun tason.⁶⁷⁴ Tämä tarkoittaa sitä, että tässä luvussa käsiteltävistä muisteluista tulkitse koetun asumisen jälkiä muistelijoiden ja tiedonkerääjien tuottaman käsitteellistetyn kerronnan kautta. Tässä kerronnassa aiemmissa luvuissa analysoimani modernisaation keinot ja kieli, kuten suunniteltu kodin tila materiaalisena ja arvoladattuna rakenteena, näyttävät sekä implisiittisesti että eksplisiittisesti. Se mitä muistoista suodattui, ja mikä ei välittynyt, teksteihin, perustui asumisen kokemuksiin modernisoituvissa maalaiskoodeissa sekä mielikuvuihin, joilla modernisaatiota oli pyritty ohjaamaan.

Asumisen reformoinnin voi sanoa kytkeytyneen voimakkaasti laajempaan modernisaatioon. Anneli Junto on kirjoittanut, miten eri aikojen asuntoreformistit 1800-

⁶⁷² Ks. liitteet 3, 4, 5 ja 6.

⁶⁷³ Kansatieteellisistä kyselyistä laajemmin ks. Korkiakangas, Olsson, Ruotsala, Åström 2016, 15–17.

⁶⁷⁴ Abrams 2010, 7.

luvun puolivälistä lähtien ovat halunneet ”uudenaikaistuttaa” asumista, jotta myös asujat, ihmiset kehittyisivät. Tämä edistys nähtiin lähtökohtaisesti positiivisena ja se lisäisi niin hyvinvointia, vapautta, varallisuutta kuin tasa-arvoakin. Näitä reformisteja yhdisti myös pyrkimys valistukseen, jonka projektina asunto oli. ”Keinoina ja välityskanavina ovat niin ideologinen vaikuttaminen, taloudellinen tuki, normit ja neuvonta, kuin myös vapaammin valitut virikkeet, muodit ja innovaatioiden leviäminen. Kyse on politiikan, pakon ja vapaachtoisuuden verkostoista. Ideaalimallit, normit ja muodit edistävät muutosta. Lopulta itse valistuneina kuluttajina vaadimme Työtehoseuran ohjeiden mukaista työpöytä moderniin keittiöömme.”⁶⁷⁵ Junton huomio todentuu laajemminkin tutkimieni muistitietoaaineistojen valossa maalaiskotien modernisaatiossa.

Totutuista tavoista oli kuitenkin monesti vaikea luopua. Ulkoapäin tulevat paineet tapojen muuttamiseksi koettiin uhaksi olemisen ja elämisen tavoille, joihin ihmiset olivat tottuneet ja jotka näyttäytyivät vanhana sukupolvelta toiselle siirtyneenä perinteenä. Tällaisten muistelun tapojen esiintyminen aineistossa kertoo myös laajemmin siitä, miten muistamisen kulttuuri hahmotettiin. Uudet elämänmuodot -keruussa muistelun oli tarkoitus saada laajempi viitekehys. Sen perspektiivi oli sekä yhteisöissä että yksilöissä. Siksi muistelu esitettiin ylisukupolvisena tarinana, historiana. Kirkonkylästä nykyaikaiseksi maatalouskeskukseksi -keruu oli fokukseltaan saman tyyppinen, mutta otsikkonsa mukaan se keskittyi erityisesti paikkaan olemisen tapojen sijaan. Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939 -keruu suuntautui muisteluun yhteiskunnallisesta näkökulmasta kokoamalla muistot viljelijöiden oikeudellisen ja sosiokulttuurisen aseman muuttumisen teeman alle. Kiinteistöperinne-keruussa puolestaan keskityttiin enimmäkseen sotien jälkeiseen aikaan ja kaupunkiympäristöön. Kaikki keruut edustavat maaseudun asumisen kannalta hieman eri näkökulmia samaan ilmiöön ja antavat pohjan tehdä vertailevaa tutkimusta.

4.1 Asumisen muisteluiden ja kokemukerronnan suhde

Kokemiseen ja kokemukseen liittyvät aina sekä yksilöä että yhteiskuntaa koskevat tasot. Kokemuksen kerrontaan yhdistyvät yksilön aistimukset tapahtumasta sekä hänen sosiokulttuurisesti rakentunut (kokemus)historiansa. Asumiskokemuksia

⁶⁷⁵ Juntto 1990, 27–28. Lainausmerkit A.J.

kuvataan muisteluissa harvoin kovin suoraan. Esimerkiksi Pia Olsson on tehnyt omassa 1980-luvulla kerättyyn keruuaineistoon perustuvassa tutkimuksessaan huomion erityisesti naisten tilan (kokemusta) koskevien kysymysten puuttumisesta. Hän kuitenkin esittää, että tilaa koskevia aiheita on mahdollista tarkastella myös epäsuorempien kysymysten avulla.⁶⁷⁶ Kodin tilan kokemuksia onkin rekonstruoitava sen perusteella, mitä muistelijat kertovat esimerkiksi asunnosta ja pihapiiristä sekä niiden muutoksista ja kotiin kytkeytyvästä sosiaalisesta elämästä – perheestä, naapureista, tuttavista ja vieraista, kodin sisustuksen muutoksista tai uusista kodin esineistä. Ympäriöivän kulttuurin ja ideologioiden vaikutus yksityiseen muistamiseen, sekä tietoiseen että tiedostamattomaan on huomioitu muistitietotutkimuksessa ainakin jo 1970-luvulta alkaen. Tässä tulkinnan tavassa muisteluissa kertomatta jätetyt asiat voivat olla merkittäviä tutkittavan ilmiön kannalta.⁶⁷⁷ Uudet elämänmuodot-aineistoa laajasti tutkinut Kati Mikkola on osoittanut, kuinka maaseudulla materiaaliset muutokset vaikuttivat 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa myös sosiaalisiin suhteisiin sekä kokonaiseen kulttuuri-identiteettiin. Hänen mukaansa esimerkiksi kansakoulu ”näyttäytyi täysin tarpeettomana” monille ihmisille, jotka olivat tottuneet ja sitoutuneet maaseudun vakiintuneeseen kasvatus- ja koulutusjärjestelmään.⁶⁷⁸ Saman tyyppinen suhtautumistapa välittyy usein asumista ja rakennuksia koskevista muistoista. Uutuuksia saatettiin pitää jopa haitallisina. Toisaalta löytyi ihmisiä, joilla oli mahdollisuuksia ja halua tehdä muutoksia, vaikka ympäristö saattoi vielä olla näitä vastaan.⁶⁷⁹ Muistelut kertovat niistä tavoista ja keinoista, joita ihmisillä on ollut asumisen kokemuksen tulkinnalle ja sanallistamiselle. Niissä on tällöin olemassa jälki koetusta, mutta samalla ne määrittävät kokemushistorian asettamiin materiaalsiin, kulttuurisiin ja sosiaalisiin raameihin.

Kysyessäni aineistoltani asumisen muistoista tai muistamisesta on huomioni kohde myös tekeminen: mitä kodin tilassa tehtiin? Yhtäältä siis hahmotan tutkimuskohdetani siitä käsin, millaisia päivittäisiä ja toistuvia tai harvinaisia ja poikkeuksellisia tekemisen muotoja kodissa tapahtui. Toisaalta asuminen tekemisenä määrittäytyi tilan kautta, jossa se tapahtuu. Siksi tarkastellessani asumisen muistamista, kysyn sekä

⁶⁷⁶ Olsson 2009, 35–36.

⁶⁷⁷ Ks. Thomson 2007, 54. Thomson on kirjoittanut laajemmin muistitietotutkimuksen paradigmanmuutoksista 1900-luvun loppupuolella.

⁶⁷⁸ Mikkola 2006, 197–198.

⁶⁷⁹ Ks. Emt., 198–199. Mikkola soveltaa analyysissään *Uudet elämänmuodot* -keruun vastaajien sosiokulttuurisista olosuhteista vakuuttavasti Pierre Bourdieun *habitus* käsitettä.

tekemisen että tilan muistamisesta.⁶⁸⁰ Kokemus asumisesta tapahtuu päivittäisissä rutiineissa, tilan ja tekemisen pysyvyyksissä sekä muutoksissa, eli tilallisissa käytännöissä.⁶⁸¹ Aineiston kuvaukset kodin ja asumisen tilasta antavat aineksia kodissa tapahtuneen tekemisen ja kodin tilallisuuden tarkasteluun ensinnä asioina ja ilmiöinä, joita muistelijat toivat esiin; toiseksi kerronnan tapoina, jotka voivat olla jaettuja tai yksittäisten kertojien omia; sekä kolmanneksi oman tutkijanpositioni tuottamina aineistojen ja kontekstien suhteeseen perustuvina intuitiivisina havaintoina siitä, mitä muisteluissa jätetään kertomatta. Tutkin ihmisten kokemusta modernisaatiosta kodin materiaallisen ja ideologisen modernisaation tuottaman kokemusrakenteen näkökulmasta. Fenomenologisessa analyysissä katson tämän rakenteen ohjanneen arkipäivän kokemuksia. Tämän päivittäisen ympäristön kokemisen on aiemmassa tutkimuksessa tulkittu usein tapahtuvan ei-kognitiivisesti. Tämän vuoksi tarkasteluun on otettava ihmisen kokemuksen ja hänen päivittäisen ympäristönsä suhde toisiaan muokkaavana prosessina.⁶⁸² Kodin ja asumisen muisteluiden kontekstissa voidaan esimerkiksi pohtia sitä, missä määrin tämä kokemuksen merkitysten joukko määräytyi asumisen materiaallisten edellytysten ja olosuhteiden myötä sekä jakoivatko muistelijat ja tietoa tallentaneet kyselyiden sekä haastatteluiden laatijat saman mahdollisten merkitysten joukon edes osittain. Lisäksi pitää huomioida kokemisen hetkien ja muisteluiden tallentamisen välinen ajallinen etäisyys, joka saattoi olla useita vuosikymmeniä. Tämä tarkoitti sitä, että asumiselle muisteluissa annetut merkitykset olivat rakentuneet näiden vuosikymmenien tuottamien enemmän ja vähemmän muuttuneiden sosiokulttuuristen vaikutteiden kautta.⁶⁸³

Ymmärtävän psykologian (yksilön tutkimuksen) näkökulmasta ”kokemuksella on kolme ominaisuutta, joilla on menetelmällisiä seurauksia: 1) Kokemus on kokonaisvaltainen tapahtuma. 2) Kokemus on ainutkertainen, yksilöllinen tapahtuma. 3) Kokemus on mentaalinen, henkinen tapahtuma.”⁶⁸⁴ Kokemusta voi ja pitää kuitenkin

⁶⁸⁰ Rajanti 1996, 336.

⁶⁸¹ Saarikangas 2002b, 49; Seamon 2010, 6–7.

⁶⁸² Seamon 2015, 391–392. Kasvatustieteissä on hyödynnetty kokemuksen tutkimuksessa fenomenografiaksi kutsuttua menetelmää. Tutkimuksen keskiössä ovat ihmisten kokemuksilleen antamat erilaiset merkitykset. Fenomenografisessa tutkimuksessa on pystytty osoittamaan, miten näitä erilaisia merkityksiä on rajallinen ja kokijoiden orientaatiosta riippuvainen joukko. Erityisesti sen hermeneuttinen suuntaus voisi soveltua myös historian tutkimukseen. Ks. Marton & Pong 2005, 335–336.; Cibangu & Hepworth 2016, 151–153; Metodioppaassa fenomenografiaa kuvaillaan kokemisen tavan tarkasteluna. Ks. Given 2008, 612; Ihmisen ja hänen arkieloaan määrittävien asioiden suhteesta myös Häkkinen 2022, 341–342.

⁶⁸³ Kivimäki & Suodenjoki & Vahtikari 2021, 11–12.

⁶⁸⁴ Latomaa 2012, 32.

usein tarkastella yksilötasoa laajemmasta näkökulmasta, jolloin ainakin sen ainutker-
taisuus ja yksilöllisyys joutuvat uudelleen tarkasteltaviksi. ”Kokeminen sisältää aina
myös reflektion kokemuksesta”, eli se perustuu osin ihmisyksilön menneisyydelle,
joka edelleen kytkeytyy osaksi ympäröivän yhteiskunnan ja kulttuurin menneisyyttä
sekä historiaa. Historiantutkijat Ville Kivimäki, Sami Suodenjoki ja Tanja Vahtikari
ovatkin kirjoittaneet saksankieliseen tutkimusperinteeseen viitaten, miten kokemuk-
set muodostavat laajempia kollektiivisen ja institutionaalisen tiedon rakenteita. Nämä
puolestaan toimivat kokemusrakenteina niiden vaikutuspiirissä olevien ihmisten tu-
leville kokemuksille.⁶⁸⁵ Juuri tämän kaltaisen kokemusten muodostumisen tarkaste-
lusta on kyse omassa työssäni, jossa olen tähän mennessä tarkastellut maalaiskodeissa
asuneiden kokemusrakenteiden muodostumista ja jossa nyt siirryn tarkastelemaan
näissä rakenteissa tuotettuja kokemuksia modernisoituvasta kodin tilasta niille muis-
teluissa annettujen merkitysten kautta.

Maantieteilijä Pauli Tapani Karjalainen on määritellyt paikkaan liittyvää yksilön ko-
kemusta seuraavasti: ”Kokemus puolestaan tarkoittaa sitä elämisen virtaa, joka het-
kestä toiseen rakentaa ja pitää yllä itseyttämme, omaa kuvaamme itsestämme.”⁶⁸⁶
Karjalaisen tulkinnassa kokemus näyttää saavan prosessinomaisen luonteen sitoutu-
essaan paikkaan. Sosiologisen tulkinnan mukaan eletyt kokemukset tapahtuvat asia-
yhteyksissä, jotka ovat ”sosiokulttuurisesti määrättyjä relevanssirakenteita.” Kun ih-
minen tulkitsee jotakin uutta tapahtumaa tai kokemusta, hän tekee sen aiempien elet-
tyjen kokemusten tyypittelyiden pohjalta. Uudet kokemukset kiinnittyvät tällaisiin
tyypittelyihin vaihtelevin osin.⁶⁸⁷ Ihmisen on mahdollista laventaa katsantoaan arkis-
ten ja subjektiivisten tyypittelyiden ulkopuolelle refleктоimalla ja löytää näin uusia
merkityksenantoja kokemuksilleen. Usein näin tapahtuu esimerkiksi muistelussa.
Merkityskontekstien samankaltaisuus sekä yksilöiden samankaltaiset ajalliset ja pai-
kalliset tietovarannot kuitenkin mahdollistavat myös intersubjektiivisuuden, jossa
merkityksenantoja jaetaan ja yksilöiden kokemusmaailmasta muodostuu (ainakin
osin) jaettu.⁶⁸⁸

Myös humanistisessa kaupunkitutkimuksessa on viime vuosina otettu esiin yksilön
kokemusten ja ympäristön välinen suhde, jossa kokemus (kaupunki)tilasta määrittyy

⁶⁸⁵ Kivimäki & Suodenjoki & Vahtikari 2021, 12.

⁶⁸⁶ Karjalainen 2006, 88.

⁶⁸⁷ Ulvinen 2012, 58–61.

⁶⁸⁸ Carr 1986, 118.

sekä ympäristöstä että yksilön omasta historiasta käsin.⁶⁸⁹ Yksilön sitoutuminen johonkin sosiaalisesti määriteltyyn tiettyyn perinteeseen (ajatteluun, tapoihin ym.) on olennaista yksilön tietoisuuden kannalta. Tämä suhde vaikuttaa siihen, miten yksilö havainnoi ympäröivää maailmaa ja miten hän siihen reagoi.⁶⁹⁰ Toisin sanoen miten hän kokee. Muisteluaineistosta välittyy joitakin, joskaan ei kaikkia, asumisen elettyjen kokemusten sosiaalisesti jaettuun tyyppittelyä.⁶⁹¹ Näitä ovat esimerkiksi rakentamisen tapoihin liittyvät muistelu, työnteon tapoihin ja paikkoihin liittyvät muistot sekä asumisen päivittäisiin rutiineihin sekä koteihin kytkeytyviin sosiaalisiin suhteisiin liittyvät muistot. Aineistoa analysoitaessa on tiedostettava siinä esiintyvät erilaiset ajalliset ja sosiokulttuuriset tasot, vaikka yhdessä väitöstutkimuksessa ei kaikkea voi selvittää kattavasti. Tässä tutkimuksessa olen kiinnittänyt huomioni siihen, miten nämä muistitiedon puolet näkyvät asumisen kokemusten kerronnassa. Historiantutkija Ville Kivimäen mukaan historiantutkimuksen merkityksellisin panos kokemuksen tutkimukselle suhteessa yksilökeskeisempiin neurotieteisiin ja psykologiaan onkin kokemusten sosiaalisten, yhteiskunnallisten ja kulttuuristen puolien analyysi.⁶⁹² Nämä asumisen kokemuksen tekijät tulevat näkyviksi tilan sosiaalisessa tuottamisessa, jossa yksilöiden merkityksellistämä eletty tila muodostui. Tarkoitukseni ei ole väheksyä yksilöllistä kokemusta vaan löytää niitä yhteneväisyyksiä ja eroja asumisen kokemuksista, joita modernisoitua maalaiskoti 1920- ja 1930-luvuilla tuotti. Eri tieteenalojen tutkimusperinteissä kokemusrakenne esiintyy tutkittavana ilmiönä, vaikka tästä käytetäänkin vaihtelevia termejä, kuten relevanssirakenne sekä sosiaaliset ja kulttuuriset merkitysjärjestelmät tai -mekanismit.

4.2 Modernisaation ja perinteen dynamiikasta asumisen kokemuksessa

Kaupunkitutkija ja sosiaalitieteilijä Taina Rajanti on kirjoittanut asumisen olevan ”olemisen perusluonne”. Se on ihmisen tapa olla ja sijaita maailmassa. Jokapäiväisenä (kokemuksena) se määrittää etukäteen ymmärrystämme maailmasta, mutta samalla se myös avaa maailman meille ymmärrettäväksi. Ihmisen olemassaolosta tulee

⁶⁸⁹ Ainiala, Kivilaakso, Olsson, Savolainen & Vahtikari 2021, 14–15.

⁶⁹⁰ Saarikangas 2002b, 48; Carr 1986, 106.

⁶⁹¹ Sosiaalisesti jaettu tyyppi voi olla tiedostettu tai tiedostamaton.

⁶⁹² Kivimäki 2019, 34.

samaan aikaan olemista jossain (asumista) ja käsillä olevan todellisuuden ylittävää, jossa välittömään todellisuuteen yhdistyy ”välineellinen ja välittynyt suhde mahdolliseen olevaan.” Tietoisuus olemisesta ja asumisesta on muodostunut yksilön ja laajemman yhteisön kokemushistorian kautta. ”Asuminen on se tapa, jolla ihminen on maailmassa ja asunto, koti, on tämän tavan paikka.” Koti näyttäytyy näin alkuna ja ehtona ihmisen toiminnalle ja maailmassa olemiselle. Aineistoni muisteluissa tuodaan melko harvoin suoraan esiin kertomuksia kodin perustamisesta tai jonnekin asumaan asettumisesta. Kokemus asumisen muutoksesta näyttää siten paikantuvan sinne, missä on jo oltu ja asuttu. Se ei ole merkinnyt täydellistä katkosta. Toisaalta asuminen ei ole suljettua tai muun ulkopuolelleen sulkevaa vaan se on tavanomaisuudessaan ja toistuvuudessaan avointa, jatkuvasti muotoutuvaa ja muuttuvaa.⁶⁹³ Esimerkiksi Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939 -keruussa tyypillinen kuvaus kertoo, miten itsenäiseksi lunastetun torpan asuinrakennusta alettiin remontoida tai kuinka oli muutettu tilalle, jossa rakennukset olivat jo valmiina ja joita sitten oli alettu uudistaa. Puolessa haastatteluista talojen muutokset, kuten suuret peruskorjaukset tai uuden asuintalon rakentamiset oli ajoitettu 1920- ja 1930-luvuille. Kahdessa haastattelussa ei ollut ajoitusta lainkaan ja loput haastatellut sijoittivat nämä muutokset 1950- ja 1960-luvuille tai kertoivat vain lyhyesti edelleen asuvansa samassa rakennuksessa. Muistelijat mainitsevat monesti uuden asuinrakennuksen rakennetun myöhemmin. Kolmessa muistelussa mainitaan asuinrakennuksen rakentamisesta itsenäistymisen jälkeen. Muutamissa myös kuvataan varhaisia asuinoloja heikkoina tai asia tulee ilmi muuten, kuten mainintoina esimerkiksi käymälän rakentamisajankohdasta tai eri asuinkuntien jakamasta asumuksesta. Tässä suhteessa kerronta vertautuukin 1900-luvun alkuvuosikymmenten asuntoreformistien tulkintoihin maaseudun asumisen ta-
sosta.

Esimerkiksi joutsalainen Aati Isokivi kuvasi Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939 -keruun haastattelussa, miten torppariaikainen asuinrakennus oli heikkokuntoinen ja vaatimaton kooltaan, vain noin seitsemän kertaa seitsemän metriä - ”...siinä ol yksi lämmin huone, ruokahuone ja eteinen, joka oli kahen puolen läpiajettava.” Talon tuvassa oli leivinuuni ja ruoka keitettiin ”hiilloksella, siinä ol hahlot, joissa voi kaksikin pataa keikkua yhtä aikaa, lisäksi oli rautainen kolmijalka.” Torpassa oli loisia, jotka laittoivat ruokansa samalla hiilloksella isäntäväen kanssa. Itsenäistymisen jälkeen rakennettuun uuteen asuinrakennukseen tehtiin kaksi kamaria, keittiö, tupa ja

⁶⁹³ Rajanti 1996, 335–337. Rajanti soveltaa tulkinnassaan filosofi Martin Heideggerin ajattelua.

eteinen. Talon uuni tehtiin luonnonkivistä ja molempiin kamareihin tuli kakluunit.⁶⁹⁴ Isokiven mukaan vanhan torpan sisustuksena olivat pöytä ja penkit ja sen sängyissä nukkui aina kaksi ihmistä samassa. Ainoastaan loiset nukkuivat omissa kapeissa sängyissään yksin. Mattoja tai ikkunaverhoja ei käytetty eikä oikeastaan edes tunnettu vielä tuolloin.⁶⁹⁵ Kertomus tuo näkyväksi sekä perinteistä kodin tilaa että modernisoitua tilaa. Se on kuvaus muutoksesta, joka vaikutti kodin tilallisuuteen, materiaalisuuteen sekä asumisen ja olemisen tapoihin. Sukulaisten oli mahdollista nukkua samassa sängyssä, mutta loiset, jotka kertomuksen perusteella olivat toisilleenkin vieraita, nukkuivat yksin. Toisaalta nukkumatilana kaikilla oli sama huone. Uusi asuinrakennus mahdollisti näiden tapojen muuttamisen ainakin osin. Samalla se saattoi lisätä esimerkiksi talon lämmittämiseen suotua aikaa ja vaivaa. Tilojen eriyttäminen siis lisäsi asumisen hygieniää laajassa mielessä, mutta saattoi heikentää sen tehokkuutta.

Asuminen voi olla osa identiteettiä, mutta se ei itsessään ole identiteetti. ”Asumisen perustavat tilalliset kategoriat voidaan jakaa kahteen ryhmään: käsityksiin, jotka koskevat rajaa ja eron tekemistä, sekä käsityksiin jotka liittyvät orientaatioon ...” Lisäksi asumisen paikka ei ole maailmasta ja muista ihmisistä erillinen vaan se on ”jaettu kosmografia.”⁶⁹⁶

Asuminen ei voi tapahtua yhdellä erillisellä itsessään kokonaisella kerralla, sillä se ei ole mitään mikä olisi yksi ja erillinen; eikä se siten voi myöskään muodostua monesta peräkkäisestä erillisestä tapahtumasta. Asuminen on tapahtumisen itsensä toistuvuus, jossa toistuminen, tavanomaisuus on jokaisen tapahtuvan hetken perustava ominaisuus.⁶⁹⁷

Tämä asumisen määritelmä asettaa asumisen kokemuksen tutkijalle suuria haasteita. Tapahtumisen toistuvuus saattaa tulla esiin vain koteihin ja asumiseen liittyvissä katkokohdissa, kuten muutoissa tai remonteissa, kuten edellisellä sivulla referoimani esimerkki havainnollistaa. Tällöinkään muutosta edeltänyttä päivittäistä tavanomaisuutta harvoin sanallistetaan muisteluissa erityisen eksplisiittisesti. Tavanomaisuus siis tyypillisesti jää sanojen ja kirjoituksen taakse. Tutkijana sitä on kuitenkin tulkittava lähdeaineistojen tarjoamien käsitteiden ja empirian kautta. Asumisen kokemus

⁶⁹⁴ Vilkkonen 1973, Haastateltava Adiel (Aati) Isokivi (s.1903), Kattilanharjasta, Pärnämäen kylästä Joutsasta, haastateltu heinäkuussa 1973, haastattelija M-L.Vilkkonen, 3.

⁶⁹⁵ Emt., 5–6.

⁶⁹⁶ Rajanti 1996, 337. Rajanti viittaa lainausmerkeissä olevan tekstin osalta antropologi Franco La Ceclan teokseen *Mente Locale*, Elèuthera: Milano, 1993, 34–35; Bachelard 1994 [1957], 4

⁶⁹⁷ Rajanti 1996, 339.

tulee tällöin esiin esimerkiksi muistelemista ohjanneiden materiaalistien ja mentaalisten rakenteiden kautta, joihin olen avannut näkökulmia työn edeltävissä luvuissa.

Kati Mikkola on kirjoittanut modernisaatiolla viitattavan ”tavallisesti tiettyjen ilmiöiden syntyyn ja vahvistumiseen. Tällaisia ovat liberaali demokratia, yleinen koulujärjestelmä, teknologian kehitys, individualismi ja rationalisaatio. Näitä vastustava argumentaatio on nähty anti-modernistisena diskurssina.” Sosiologisessa makrotason tutkimuksessa moderni- ja esimoderni yhteiskunta on aikaisemmin tyypillisesti asetettu toisilleen vastakkaisiksi.⁶⁹⁸ Modernin ja modernisaation kriittinen ja alueellinen tarkastelu ovat kuitenkin paljastaneet eroja paikallisissa modernisaation kehityskuluissa. Näin sama modernisaation malli ei päde joka puolella maailmaa.⁶⁹⁹ Moderni murroksesta on ollut tutkimuksessa tyypillinen tapa mieltää ilmiötä. Tällöin perinteestä on muodostunut modernille kulttuurinen toiseus, jonka moderni on korvannut historiankirjoituksen kronologiassa. Samasta syystä johtuen historiankirjoituksen kertomuksissa traditiosta on tullut vertauskuva pysyvyydelle ja taantumukselle, mutta moderni on edustanut muutosta ja innovatiivisuutta. Tuoreemmissa historiatulkinnossa traditiota ja modernia on kuitenkin pyritty tarkastelemaan yhtäaikaisina ja samassa ajassa ja paikassa läsnä olevina ilmiöinä. Ajatus ajan jaksottamisesta tutkijoiden määrittelemien käsitteiden avulla ei ole enää vastannut todellisuutta. Murrokset ja jatkuvuudet ovat olleet läsnä toisissaan sekä vuorovaikutuksessa toisiinsa.⁷⁰⁰ Tämän tutkimuksen aineistot vahvistavat tulkintaa, jossa eri ajalliset ja paikalliset modernisaatiokehitykset yhdistyvät monien perinteisenä tulkittujen ajattelun ja käytännön tapojen kanssa. Muistelukerronnassa tämä näkyy esimerkiksi vertaamalla eri muistelijoiden kertomuksia samasta ilmiöstä. Uudet elämänmuodot-keruussa Rantasalmea muistellut Eero Pärnänen kuvasi, miten paikkakunnalla oli aluksi epäilty pärekattoja, mutta käytäntö oli osoittanut kiskotut päreet kestäviksi ja höylättyjäkin oli tehty ”kokeeksi” 1890. Ristiinalainen Aapeli Paasonen puolestaan kertoi kylän talojen kattojen olleen tehty entisaikaan kiskotuista päreistä.⁷⁰¹ Kumpikin kertoja kehystää päreet erillaiseen kontekstiin. Pärnäsen kuvailussa ne sijoittuvat osaksi modernisaatiota ja Paasosella selvästi perinteeseen. Tässä vertailussa eroa ei myöskään selitä kertojien ikä,

⁶⁹⁸ Mikkola 2009, 35.

⁶⁹⁹ Emt., 36; Ks. myös Stark 2006a, 14–15 ja 18; Historiantutkija Peter Burke, johon Stark viittaa, on myös kritisoinut modernisaation suurta kehityskertomusta. Ks. Burke 1992, 132–133.

⁷⁰⁰ Mikkola 2009, 39–40.

⁷⁰¹ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 2, E151, Eero Pärnänen (s.1877), Kantala, s.306 ja SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 2, E151, Aapeli Paasonen (s.1881), Ristiina, Ollikkalan kylä, haastattelija fil. kand. Alli Raila (s.1913), Mäntyharju, s.318.

sillä heillä oli vain neljä vuotta ikäeroa. Sen sijaan eroa selittänee paikalliset kehitykset rakentamisen tasossa.

Historiantutkija Taina Syrjämään mukaan arkiset rutiinit ja hitaasti tapahtuvat muutokset jäävät huonosti muistiin. Toisinaan ne saattavat kuitenkin nousta esiin, kun löydämme uudestaan jotakin, johon muistijäljet ovat kiinnittyneet. Usein nämä ovat erilaisia aistimuksia tai niiden yhdistelmiä: näköhavainnot, äänet, hajut ja maut voivat nostaa mieleemme arkisia kokemuksia menneestä. Tämä tekee menneen arjen jäljistä vaikeasti määriteltäviä. Niihin sisältyvät muistot, tavat, arvot ja kokemukset, joita on hankala rajata tarkasteluun.⁷⁰² Kaikkia elämisen ja kokemisen tapoja ei alkujaankaan voi sanallistaa tai tavoittaa sanallisen kuvauksen kautta.⁷⁰³ Muistelukerrontaan arki kuitenkin kulkeutuu usein vain satunnaisesti ja pienin palasin. Tästä johtuen olen päätenyt tutkimaan aineistostani asumisen kokemukselle annettuja merkityksiä suhteessa sosiaalisiin, materiaalsiin ja kulttuurisiin rakenteisiin, joissa kokemus asumisesta on muodostunut.⁷⁰⁴ Samantyyppistä paikan ja ruumiillisten kokemusten välistä suhdetta toistensa muotoutumiseen on tarkasteltu viime aikoina myös kaupunkitutkimuksen kentällä. Kokemuksen, muistin ja paikan tai tilan muuttuvat suhteet ovat kontekstisidonnaisia, vaikka myös kaupunkitutkimuksessa on havaittu sama arkipäiväisten kokemusten sanoittamattomuuden dilemma.⁷⁰⁵

Monessa muistelussa näkyy suoraan tai rivien välissä se käsitys tai ymmärrys, joka muistelijoiden oli sekä perinteestä että modernista. Kerronnassa perinteet, perinnäiset tavat kuvataan ”vuosisataisina” kauan jatkuneina olemisen ja tekemisen tapoina sekä materiaalien rakenteiden muotoina.⁷⁰⁶ Tämä osaltaan aiheutti varovaisuutta uutuuksien edessä. Käsitys perinteestä yhtäältä kansallisena ja toisaalta paikallisena heijasti sitä, jollaiseksi se oli esimerkiksi kansatieteilijöiden ja visuaalisen kulttuurin parissa tuotettu. Nämä puolestaan toistivat sitä kansakuntaihannetta, jota sivistyneistö oli ylläpitänyt jo 1800-luvulta saakka. Talonpoikaista perinnettä haluttiin säilyttää, koska sen arvo nähtiin 1920- ja 1930-luvuilla kansallisesti tärkeänä. Maunu Häyrysen

⁷⁰² Syrjämää 1999, 5–6; Stark 2006a, 11; Seppo Knuutila on esittänyt samanlaisen tulkinnan paikkojen ”epäkiinnostavuuden” ja arjen toistuvien sekä huomaamattomien rutiinien välisestä suhteesta, ks. Knuutila 2006, 10.

⁷⁰³ Liimakka 2012, 102; Ks. myös Liimakan lainaama Gillies et al. 2005, 200.

⁷⁰⁴ Kivimäki, Suomenjoki, Vahtikari 2021, 12.

⁷⁰⁵ Olsson, Rinne & Suopajarvi 2021, 32–35; Arkipäiväisten kokemusten piiloon jäämisestä kokemuksekerronnassa ks. myös edellisten viittaama Asikainen & Mäkinen 2013, 129 ja Häkkinen 2022, 332.

⁷⁰⁶ Ks. esim. SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 2, E151, Väinö Hemilä (s.1893), maanviljelijä, Kojjärvi, 42.

mukaan agraari kuvasto oli muuttunut sotien väliselle ajalle tullessa siten, että kartano- ja pikkukaupunkimiljööt olivat jääneet vähemmälle huomiolle niiden sisältämien ristiriitaisten merkityssisältöjen vuoksi.⁷⁰⁷ Perinne oli kytköksissä samalla tavalla kansallisesti merkittäväksi käsitteeksi ja identiteetiksi tuotetun pienviljelijyyden kanssa.⁷⁰⁸ Kollektiivista muistamista käsittelevässä tutkimuksessa on pystytty osoittamaan esimerkiksi asiantuntijuuden sekä hallitsevien kertojien kollektiivista muistia ohjaava vaikutus. Psykologian tutkija Alin Comanin ja kumppanien muistelevia ryhmiä käsitelleessä tutkimuksessa tutkijat osoittivat, että kertojan hallitsevuudella oli kuitenkin suurempi merkitys kuin pelkällä asiantuntijastatuksella ja tämä perustui erityisesti siihen, kuinka paljon hallitseva kertoja puhui suhteessa ryhmän muihin jäseniin.⁷⁰⁹ Tutkimustulosta voi soveltaa tämän tutkimuksen kontekstissa esimerkiksi julkisten keskustelujen ja asumista sekä rakentamista koskevan valistustoiminnan vaikutusten paikantamiseen muistelukerronnassa. Tämä näkyy esimerkiksi aineistoni kyselyiden asetelmassa, jossa modernisaatio ja perinne on asetettu vastakkaisiksi käsitteiksi. Samalla asetelma on ohjannut kokemuksien muistamista ja esimerkiksi niiden sijoittamista ja suhteuttamista kodin tilaan. Hallitseva kertomus tulee ilmi esimerkiksi keruukysymysten sisältöjen kautta. Keruita laatineet asiantuntijat olivat määritelleet etukäteen esimerkiksi sen, mihin rakennuksen osiin, uusiin työmenetelmiin ja uusiin tapoihin muistot modernin muutoksesta tuli muisteluissa kiinnittää.

Folkloristi ja etnologi Laura Stark onkin erottanut omaksi analyysin tasokseen modernisaation kollektiivisesti jaetut merkitykset, jotka synnyttiin esimerkiksi valistus- ja neuvontatoiminnan kautta. Moderni oli siten kommunikaation muoto, jolla oli vaikutuksensa yksilöiden muistelukerrontaan.⁷¹⁰ Muisteluissa näkyy myös selvä modernisaation kokeminen uhkana. Pelko vanhojen totuttujen ja paikallisten tapojen muuttumisesta saattoi luoda vastustusta uutuuksia kohtaan. Nämä pelot saattoivat saada hyvin konkreettisia muotoja tai tulla esiin epämääräisempinä pelon ilmauksina. Maalaiskotien suunnittelijat joutuivat teknisten ja käytännön ongelmien lisäksi siten huomioimaan nämä uudistuksia kohtaan tunnetut epämääräisemmät pelot.⁷¹¹ Peloissa oli usein kyse tietämättömyydestä. Tätä kuvaa esimerkiksi Martti Tiitisen kuvaus Uudet

⁷⁰⁷ Häyrynen 2005, 159–160; ks myös Donner 2015, 80–81; vrt. esim. kansatieteen parissa tehdyt tytopologisoinnit, kyselyiden ja visuaalisten esitysten yhteys U.T. Sirelius, ”Suomen hirsirakennusten salvainmuodot ja –nimistö” *Sanastaja* 3/1927, 26–28.

⁷⁰⁸ Markkola & Östman 2021, 189.

⁷⁰⁹ Coman et al 2009, 135; muistietotutkimuksen osalta tarkemmin ks. Abrams 2010, 88–90 ja 95–96.

⁷¹⁰ Stark 2006a, 15.

⁷¹¹ Barnstone 2014, 89–90. Barnstone kuvaa modernisaation ongelmia ja sitä kohtaan tunnettuja pelkoja yleisemmällä tasolla mainiten koko ilmiön kuitenkin olleen luonteeltaan kansainvälinen.

elämänmuodot-keruusta, jossa hän kirjoitti vanhempien sukupolvien suhtautumisesta uloslämpiviä tupien rakentamiseen. Vanhemmat ihmiset pelkäsivät samaan aikaan, että he saisivat tällaisissa taloissa häämyrkytyksen tai paleltuisivat hengiltä.⁷¹² Tässä suhteessa käyttämistäni muistitietoaineistoista näkyvät ne, aikaisemmassakin tutkimuksessa tunnistetut syyt, miksi anti-modernin modernismin käsite sopii kuvaamaan myös suomalaisten asunosuunnittelijoiden ja maalaistalokodeissa asuneiden suhtautumista kotien modernisaatioon 1920- ja 1930-luvuilla.

Vaikka tämä asetelma todentuu kyselyissä ja kerronnassa, jossa modernisaatio esimerkiksi kytketään materiaaliseen ympäristöön, käy myös paikallisten kehityskulkujen eriaikaisuus kertomuksia tarkasteltaessa selväksi. Tämä ei silti näy vaikuttaneen muistelukerrontaan siten, että käsitystä perinteestä staattisena olisi erityisesti kyseenalaistettu. Eri muistelijoiden kertomuksia vertaamalla voi havaita, miten perinteisten tapojen muutokset ajoitettiin eri vuosikymmenille. Esimerkiksi joissakin Uudet elämänmuodot-keruun kertomuksissa tuotiin esiin jopa 1800-luvun alkupuolen muutoksia. Yhtäältä uudistukset konkretisoituivat kysymysten ohjaamina tiettyihin rakennuksen yksityiskohtiin, kuten pärekattoihin ja ulkomaalaukseen, ja toisaalta modernisaatio ilmiönä kulki mukana paikallisessa kollektiivisessa muistissa jopa sadan vuoden ajanjaksolla. Tässä suhteessa muistelukerronta tuottaakin tuoreemmissa historiatulkinnossa esiin tuodun kuvan, jossa traditiota ja modernia on tarkasteltu yhtäaikaisina ja samassa ajassa ja paikassa läsnä olevina ilmiöinä. Ajatus ajan jaksottamisesta tutkijoiden määrittelemien käsitteiden avulla ei ole enää vastannut historiallisten aineistojen kuvaamaa todellisuutta. Murrokset ja jatkuvuudet ovat olleet läsnä toisisaan sekä vuorovaikutuksessa toisiinsa.⁷¹³ Aikalaisilla 1920- ja 1930-luvuilla ei ollut tietoa modernisaation suunnasta. Siksi heille olivat merkittäviä eri asiat kuin mistä tämän päivän tutkimus on kiinnostunut. Näin ollen myöskään asioille ja ilmiöille annettuja merkityksiä ei tulisi lukea anakronistisesti, tulkiten niitä nyt näkyvässä olevan ”modernisaatiokehityksen” kautta. Aikalaisten todellisuus oli huomattavasti tätä konstruoitua kehityskulkua kompleksisempi.⁷¹⁴ Aineistoni kuvaa tätä monipuolista todellisuutta melko hyvin, vaikka muisteluiden kerrontaa onkin pyritty ohjaamaan asiantuntijavetoisesti laadituilla kyselylomakkeilla ja haastattelurungoilla.

Johtuen keruiden ajankohdista, käytetyistä menetelmistä ja kerääjien ennakoajatuksista, on niiden muistelukerronnassa perustavia näkökulmaeroja. Tämä kuvastuu

⁷¹² SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 3, E152, Martti Tiitinen (s.1908), Pielavesi, 92.

⁷¹³ Mikkola 2009, 39–40.

⁷¹⁴ Stark 2006a, 14–15.

niissä näkyvässä olevan kerronnan tasoilla. Siinä missä Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939 -keruussa yksilöidään esimerkiksi vaikutteita levittäneitä lehtiä ja järjestöjä, pitäytyy Uudet elämänmuodot -keruun kerronta yleistasoisempana kuvauksena uutuuksien leviämisestä. Joskin toisinaan esimerkiksi sanomalehtien lukemisen kuvattiin vievän aikaa varsinaiselta työnteolta ja niitä tuotiin esiin jopa ylempien sosiaaliluokkien muihin ryhmiin kohdistamana huijauksena.⁷¹⁵ Ero tulee esiin myös muutosten ajoittamisessa, joka on Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939 -keruussa tarkempaa. Muissa keruissa muistelun yleisempi ja yksityiskohtaisempi taso sekoittuvat enemmän. Aineiston muisteluissa on kuitenkin havaittavissa useita kotiin kytkeytyviä identiteettejä sekä tilallisen ilmeneviä sosiokulttuurisia järjestyksiä. Identiteetit näkyvät esimerkiksi muistelukerronnan ilmauksissa, joissa toimijat jaetaan vanhempaan ja nuorempaan polveen. Sosiokulttuurinen tilallinen järjestys kuvastuu esimerkiksi kertomuksissa, joissa uutudet (tai ”hienoudet”) ja niiden leviäminen on yhdistetty luokkajakoihin. Koti nähtiin selvästi näissä muisteluissa oman sosiaalisen identiteetin representaationa. Toisaalta muisteluissa ei tule selkeästi ilmi sitä, miten yksilöllinen identiteetti rakentui kodin kautta.⁷¹⁶ Erityisesti Uudet elämänmuodot -aineiston muisteluissa nousevat esiin myös luokkakysymykset. Asian nouseminen esiin kertoo ainakin kahdesta seikasta: muisteluhetken yhteiskunnassa 1930-luvun lopulla luokkaerot olivat edelleen näkyviä tai hyvin muistissa sekä muistellut asiat ja tapahtumat sijoittuivat ajallisesti usein sääty-yhteiskunnan kontekstiin. Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939 -keruussa asiaa käsiteltiin erityisesti suhteessa vanhoihin tilallisiin ja talon omistajiin, mutta sen vastauksissa luokkanäkökulma ei ollut enää yhtä poleeminen.

4.2.1 Muutoksen kertomuksia

Aineistoissa esiin tulevaa muistelun mekanismia, jossa muistelu ohjautuu tiettyyn asiaan tai ilmiöön, voi tulkita myös kertomuksen käsitteen kautta. Kerrottu kokemus asettui ajankohtaiseen tai lähimpänä muistelijan tietoisuudessa olleeseen kertomukselliseen rakenteeseen. Kertomuksen, kokemuksen ja historian suhdetta pohtinut David Carr on kirjoittanut kokemuksesta kehittyvänä ja muuntuvana tapahtumana, jonka ajallisuus, esimerkiksi tapahtuman ajankohdan ja muistelun ajankohdan

⁷¹⁵ Mikkola 2009, 253.

⁷¹⁶ Silvasti 2001, 279–280.

välisenä suhteena, tulkintani mukaan rakenteellista kokemuksen: ”Kuten näkökulma tilallisessa havainnoinnissa, aikaan sidonnaisen kohteen kokemisen ajallisuus ei ole itsessään objekti vaan kokemuksen rakenteellinen piirre.” (Like the vantage point in spatial perception, the temporality of an experience of a temporal object is not itself an object but a structural feature of the experience.) Carr pyrki teoksessaan osoittamaan kokemusten lähtökohtaisesti tarinallisen olemuksen. Vaikka käytän tässä työssä paljon termejä ”kertomus” ja ”tarina” en pidä niitä kuitenkaan täysin riittävinä kuvaamaan sitä ympäristöä, jossa kokemus tapahtuu ja kerrotaan. Siksi ajattelen ”rakenteen” olevan sopivampi käsite tilan kokemuksen tulkintaan. Se voi pitää sisällään kertomuksen, mutta siihen liittyy myös muita ajallisia ja paikallisia tekijöitä.⁷¹⁷ Koska kokemuksen ja sen muistelun ajallisuus eivät ole yhteismitallisia, ne yhdistyvät menneisyyden kertomusten ja historian eri tasojen kautta. Tilan havainnoinnissa lähtöpisteenä on tilassa oleva ja kokeva ruumiillinen ihminen. Henkilökohtainen kokemus ilmenee ruumiin ja tilan samanaikaisuuden ja -paikkaisuuden vuoksi tämän suhteen muodostamassa kehityksessä. Tässä kokemuksen muodostumisessa merkitseviksi tulevat sekä käsillä olevaan tilaan että kokijan aikaisempiin tilamuistoihin liittyvät aistikokemukset, kuten hajut, äänet ja mittasuhteet sekä ulottuvuudet.

Kaikkien käsillä olleiden keruiden muistelukerrontaa yhdistää tapa tarkastella asioita ulkopuolelta ja jossain määrin yleisen tason reflektion kautta. Tämä kuvaa kahta seikkaa, jotka liittyvät muistitietoon ja sen keräämiseen. Ensiksi muistitiedon tallentaminen, haastattelut tai kyselyt, ovat aina tilannesidonnaisia. Tällöin muistelun muodostumiseen vaikuttavat paitsi se mitä ja miten kysytään myös esimerkiksi haastattelijan ja haastateltavien iät ja sukupuoli.⁷¹⁸ Toiseksi, vastaajat ovat helposti taipuvaisia muokkaamaan muisteluitaan siihen suuntaan, johon he olettavat haastattelijan tai kyselyn tähtäävän. Muistelijoiden kerrontaa siis ohjaa usein eräänlainen ideaali muistamisen tavoista ja muodoista, siitä mikä ajatellaan tärkeäksi tiedoksi.⁷¹⁹ Haastattelut ja kyselyt asettivat kokemuskerronnalle omat raaminsa. Toisaalta muistelukerronta on aina myös henkilökohtaista ja muistelijan henkilökohtaiset motiivit ohjaavat sitä. Muistelu on siten aina aktiivista toimintaa ja se kiinnittyy sekä menneeseen että tulevaan.⁷²⁰ Nämä seikat ovat johtaneet aineistossani siihen, että arkipäiväinen

⁷¹⁷ Carr 1986, 26; Silvasti 2001, 275. Silvasti käsittää kotipaikan alati muuttavana viljelijöiden identiteetin perustana. Hän viittaa Taina Rajannin tulkintaan kotipaikasta tarinan lähtökohtana, ks. Rajanti 1996, 339–340.

⁷¹⁸ Abrams 2010, 24–25.

⁷¹⁹ Emt., 29–30.

⁷²⁰ Korkiakangas, Olsson, Ruotsala & Åström 2016, 19–20 ja 30–31.

henkilökohtainen taso jää monin paikoin puuttumaan tai peittyä muistin muilla kerrostumilla, mikä aiheuttaa myös asumisen kokemukseron puutteellisen sanoittamisen. Kertomuksen muotoon puetut muistot noudattivat karkeasti samaa kaavaa. Muutoksia sidottiin teknisiin uudistuksiin, vuosilukuja mainittiin ja modernisaatiokehitystä sekä sen vastaanottoa kommentoitiin laajemman tason ryhmäidentiteettien kautta. Kokemus, aistimusten kuvailu ja tunne-elämykset jäivät vähäisille maininnoille ja kokemuksiin sidottiin harvoin pelkästään kertojaan itseensä.

Eräs muutosten muistelun muoto oli kuvata kehitys jostakin valitusta menneen hetkestä nykyaikaan. Valkealalainen Artur Stenroth kertoi Uudet elämänmuodot -keruussa, että uutuudet tulivat niin vähitellen käyttöön, ettei niihin oikeastaan kiinnitetty paljoa huomiota. Tästä huolimatta hän rakensi tarinan, jossa ensin ihmeteltiin vaurauden merkkeinä nähtyjä kokonaan kivistä tehtyjä kivijalkoja. Myös huoneiden sisäseinien käsittely muuttui vaihteittain. Ensin hirsien raot täytettiin savella ja savesta tehtiin tasainen seinäpinta, joka maalattiin ”harmaaksi tai hiekanpunertavaksi”. Pintaan maalattiin vielä vinottaisia viivoja ristikkäin punaisella tai ruskealla ja keskelle muodostuneisiin vinoneliöihin maalattiin kukkia. Tämän jälkeen seinä alettiin pahlittaa, mutta maalaustapa säilyi samana. Muistelijan mukaan viimeisimpänä tuli käyttöön nykyinen tapa paperoida seinät.⁷²¹ Sama kehitystarinan rakenne ei kuitenkaan toistu enää muistelijan kertoessa talojen pohjamuodosta, jonka hän näki säilyneen vanhanmallisena nelihuoneisena nykypäiviin asti. Aiemmin tosin tupa oli auringonvalon vuoksi rakennettu aina eteläpuolelle, mutta nyttemmin tavasta ei oltu pidetty enää niin tiukasti kiinni. Tuvan sijaintiin olivat alkaneet vaikuttaa muut seikat, kuten talousrakennusten ja pihatien sijainnit:

Muuten on asuinrakennusten pohjamuoto uudenaikaisemmasta rakennustavastaan huolimatta uskollisesti säilyttänyt vanhan nelihuoneisen muotonsa aivan viime aikoihin saakka. Vanhat asuinrakennukset olivat miltei poikkeuksetta sijoitetut siten, että tupa antoi etelää kohti, jolloin sen kolmella seinällä olevista ikkunoista aurinko paistoi kaiken päivää. Myöhemmin ei tästä säännöstä enään niin välitetty, vaan sijoitettiin rakennus sen mukaan miten muut seikat sen vaativat, kuten taloon johtava tai sitä sivuvaava tie ulkorakennusten sopiva sijoitus, puutarha j.n.e.⁷²²

Tässä kodin tilan modernisaatiota verrattiin olemassa olevaan tilanteeseen. Esimerkiksi sisustuksen osalta viitattiin ”nykyiseen tapaan”, mutta huonetilojen muutosta ei

⁷²¹ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 2, E151, Artur Stenroth (s.1898), puuseppä, Valkeala, Inkerilä, 116–117.

⁷²² SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 2, E151, Artur Stenroth (s.1898), puuseppä, Valkeala, Inkerilä, 118.

eksplikoitu samaan tapaan nykyaikaan. Tässäkin kertomuksessa näyttävät sekoittuvan sekä perinteinen käsitys taloista sekä uutuudet. Asuinrakennusten sijoittaminen suhteessa teihin, ulkorakennuksiin ja puutarhaan kertoo siitä, että uudet talojen asemaa koskeneet opit olivat levinneet kertojan tietoisuuteen.

Muistitietotutkimuksessa kehityskertomukset on sijoitettu erityisesti muistelijoiden henkilökohtaisen historian, itseymmärryksen piiriin. Nämä kertomukset kuvaavat yleensä sitä, miten muistelija oli kehittynyt yksilöksi, persoonaksi, joka hän muistelun hetkellä oli.⁷²³ Yllä olevan muistelun huomio tuvan sijoittamisesta uudessa pohjakavassa on kiinnostava, sillä se asettuu osin maatalon huonejakoa koskevia modernimpia näkemyksiä vastaan. Kertoja antaa ymmärtää, että talojen keskitysperiaatetta oli alettu soveltaa paikkakunnalla jo paljon aikaisemmin ja tarinassa se liitetään perinteeseen. Auringonvalon merkitystä korostettiin edelleen myös 1920- ja 1930-lukujen suunnitteluopeissa ja aivan erityisesti tuvan sekä keittiön sijoittelun suhteen. Toisaalta on myös totta, että sähkövalon tulo myös maaseudulle alkoi mahdollistaa huoneiden sijoittelun totutuista poikkeaviin ilmansuuntiin. Tällöin talojen suunnittelussa ovat varmasti korostuneet muistelijan kuvaamat muut seikat. Tämä muistelu tukee johtopäätöstä siitä, että modernisaatio muutoksena yhdistettiin helpommin konkreettisiin materiaalsiin yksityiskohtiin ja esineisiin. Abstraktimpi kodin tila ei kiinnittänyt vastaavalla tavalla muistelijan huomiota. On luultavaa, että muistelijan paikkakunnalla talojen tilalliset muutokset tapahtuivat aikaisemmin kuin toisaalla ja kiinnittyivät siksi kertomuksessa perinteen käsitteeseen.

Myös Itsenäistyneiden torppien kehitys vuosina 1919–1939 -aineistossa sekä Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseututaajamaksi -keruussa kertomus muutoksesta oli eksplikoitu selvästi koko aineistoja ohjanneeksi ja määrittäneeksi seikaksi. Ensin mainitussa muutoskerronta kohdistui ensisijaisesti yksittäisiin maataloihin, kun taas toisessa keruussa kohteena oli koko kyläyhteisö. Itsenäistyneitä torppia kuvanneet kertomukset onkin aseteltu tyyppillisesti kronologiseen kehukseen, joka alkaa tilan päätyemisestä kertojan suvun haltuun. Monesti tämä tarkoitti kertojan omien vanhempien asettumista tilalle 1900-luvun alkupuolella. Esimerkiksi hollolalainen Emil Seppälä, yhdessä haastattelussa läsnä olleen veljensä Uskon kanssa, kuvasi, miten hän oli tullut viljelemään alkujaan äitinsä hoitamaa pientä torppaa, joka oli saatu lopullisesti itsenäiseksi vuonna 1927 noin viiden vuoden prosessin jälkeen. Hän kertoi, miten tilan maa-alueita oli hankittu ja myyty, millaisia koneita oli ostettu sekä kuinka sen rakennuksia oli remontoitu tai uusittu. Useimmat tapahtumat muistelija pystyi ajoittamaan

⁷²³ Abrams 2010, 40; muisteluiden kertomuksellisesta luonteesta myös Miettunen 2014, 170.

melko tarkasti. Kuten muissakin tämän kyselyn haastatteluissa, noudatettiin laadittua kysymysrunkoa tarkasti. Lopuksi Seppälä vastasi viimeiseen kysymykseen kehityksen edenneen samaan tapaan alueen muissakin taloissa.⁷²⁴ Ylivoimaisesti suurin osa haastatelluista vastasi samalla tavalla viimeiseen kysymykseen. Tämä kuvaa hyvin muistelun mekanismia, jossa muisteluhetkellä vallitseva tilanne nähdään (pääte)pisteenä menneisyytenä alkaneessa kehityskulussa ja olemassa ollut havaittava ympäristö vahvistaa tätä tulkintaa.

Kaikkiaan ainoastaan viidessä analysoimastani kahdestakymmenestä Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939 -keruun haastattelussa tuotiin esiin muutakin kuin kehityksen samansuuntaisuutta kaikilla ympäristön tiloilla. Luhankalainen Kalle Lahtinen reflektoi, miten jotkut olivat joutuneet luopumaan tiloistaan erityisesti 1930-luvun alun laman yhteydessä.⁷²⁵ Sipi Vaheri puolestaan kuvataan vain yhden alueen entisen torpparin joutuneen luopumaan tilastaan taloudellisten vaikeuksien vuoksi.⁷²⁶ Kolmannessa samankaltaisessa vastauksessa Kalle Åstedt Hollolasta kertoi, miten ainoastaan yksi alueen muista viljelijöistä oli joutunut luopumaan tilastaan ja hänkin ainoastaan sairauden takia.⁷²⁷ Kehityksen eri asteisiin viittaavista vastauksista sysmäläisen Hellä Suomelan kuvauksessa kerrottiin alueen isompien torppien kehityksen olleen muistelijan omaa tilaa voimakkaampaa.⁷²⁸ Samankaltainen, mutta tilakokoihin viittaamaton ja omaan kehitykseen reflektoimaton, kertomus toistui luhankalaisen Aleksi Varpaisen muistelussa, jossa hän kertoi kehitykseen edenneen toisilla paremmin ja toisilla huonommin.⁷²⁹ Yksikään vastaaja ei kertonut tarinaansa siten, että oman tilan kehitys olisi kohdannut ylitsekäymättömiä vaikeuksia. Modernisaation hidasteita oli, yleisin näistä rahan puute, mutta niistä oli selvitty. Muutamissa kertomuksissa kuvattiinkin, miten viljelijöillä itsellään oli ollut halua edetä nopeammin, mutta rahan puute oli hidastanut kehitystä.

Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi -kyselyn vastaukset ovat selvästi muita keruita monimuotoisempia ja niiden tyypittely tai edes yhteisten teemojen löytäminen on hankalampaa. Vaikka kyselyvihko oli yksityiskohtainen, ovat

⁷²⁴ Vilkkö 1973, Haastateltavat Emil Seppälä (s.1887) ja Usko William Seppälä (s.1892), Pappilan kylä, Hollola, 1–8.

⁷²⁵ Vilkkö 1973, Haastateltava Kalle Lahtinen (s.1898), Tammijärven kylä, Luhanka, 5.

⁷²⁶ Vilkkö 1973, Haastateltava Sipi Vaheri (s.1902) Luhangan kirkonkylä, 5–6.

⁷²⁷ Vilkkö 1973, Haastateltava Kalle Aksel Åstedt (s.1896) Hollolan Kirkonkylä, 5.

⁷²⁸ Vilkkö 1973, Haastateltava Hellä Siiri Suomela os. Pajunen (s.1893), Karilanmaan kylä, Sysmä, 4.

⁷²⁹ Vilkkö 1973, Haastateltava Aleksi Varpanen (s.1890), Tammijärven kylä, Luhanka, 6.

vastaajat antaneet hyvin vapaamuotoisia ja muodoiltaan toisistaan poikkeavia vastauksia. Kuitenkin niissä kertomuksissa, joissa muutosta reflektoidaan, se suhteutetaan kyselyaiheen mukaisesti koko kyläyhteisöön, taajamaan ja kyläkuvaan. Useimmat muistelijat kuvasivat vastauksissaan muutoksia neutraalisti, mutta muutamissa harmiteltiin niiden vaikutuksia kyläkuvaan joko rumentavina tai vanhaa kulttuuritraditioita rikkovina. Talojen modernimpi estetiikka asetettiin siten 1900-luvun kuluessa vallinneeksi tuotettuun käsitykseen modernista ja perinteestä vastakkaisina voimina. Kehityskerronnan lisäksi muisteluissa nouseekin esiin vastakertomuksia, joissa on haastettu modernisaation positiivisia tulkintoja. Esimerkiksi muutoin positiiviseen sävyyn kyläympäristön muutosta kuvannut Aatu Virolainen Muolaalta kertoi, miten ”[j]oskus uusista rakennustyyleistä sanottiin pilkallisesti, että ne ovat ’Ameriikatalloi’.”⁷³⁰ Usein kerrontaa onkin hankala kategorisoida, sillä vastauksista löytyy sekä positiivisia että kriittisempiä mielipiteitä muutoksista.

Uudet elämänmuodot -keruun 1930-luvun lopun muistelukerronnassa näyttäytyvät modernisaation vastakertomukset, jotka usein on kuitenkin sijoitettu vanhemman sukupolven ajatteluun ja suhtautumistapoihin. Kertojat eivät siis aina puhuneet tai kirjoittaneet omista kokemuksistaan vaan heitä edeltäneiden sukupolvien näkemyksistä. Osassa näitä vastakertomuksia asetuttiin suoraan kiistämään asiantuntijoiden näkökulmia. Muistelukerronnassa esitetään esimerkiksi ulospäin lämpiävät talot terveydelle haitallisina, seinien paperoinnin johtavan talojen tulipalovaaran kasvamiseen ja kuvataan uudenaikaisia rakennuksia muutenkin täysin epäterveellisinä asuinpaikkoina. Vanhempien polvien katsottiin ottaneen uudet rakennukset vastaan kielteisellä asenteella. Esimerkiksi jämsänkospelainen Kalle Nieminen kirjoitti: ”Wanhat otti vastaan uutet rakennukset hyvin karvaalla mielellä. Niinpä he sanovat, että ei talon mies tartte sellaisia ”lukaalia”, erittäin ne on herrat jotka hovissa asuvat. Ja etellen sanovat, mitä niihin tuommosiin ”säterilöihin” pannaan, ”kune ei ole muuta kun ”ei ivota [ei oota]”. Seinien paperoimista kommentoitiin samassa muistelussa siten, että talot vain palaisivat sen vuoksi paremmin. Ennen ei tulipaloja ollut, vaikka oli kuljettu ”nurkasta nurkkaan” päretikun kanssa: ”Kun paperia ruvettiin seiiniin laittaa niin sanottiin, että ihmiset laittaa ”valkean ruokaa seiiniin että paremmin palaa” ennen ei ollut tulipaloja vaikka päretikku hampaassa mäntiin nurkasta nurkkaan.”⁷³¹

⁷³⁰ MV, Kansanperinteen keruukilpailu 27, 1980. Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi. Vastaaja: Aatu Virolainen (s.1906), pol. konst. eläkkeellä, Muolaa, Kirkkorannan kylä, 1906–1944.

⁷³¹ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 1, E150, Kalle Nieminen (s.1901), Jämsänkосki, 163.

Vanhempien mukaan uudet rakennukset olivat luteiden, täiden ja tautien pesiä.⁷³² Sen sijaan savutuovissa ei tauteja ollut esiintynyt, kuten ”nykyajan kakluunihuoneissa.”⁷³³

Tämän tapaiset maininnat ovat kiinnostavia siksi, että ne haastavat aikakauden asian-tuntijatiedon esittämällä siihen nähden täysin päinvastaisia väitteitä. Kysymys oli kokemustietoon perustuvista näkemyksistä tai ainakin sellaisina ne haluttiin esittää. Esimerkiksi päreiden kanssa oli totuttu toimimaan ja niitä ei siksi koettu vaarallisina. Toisin saattoi olla esimerkiksi öljylampun tai sähkövalon laita, tuntemattomina ne koettiin vaarallisiksi. Alavudella aineistoa kerännyt opettaja Taimi Pitkämäki kuvaili paikallistenasukkaiden olleen haluttomia sellaisia uutuuksia kohtaan, joita he eivät tunteneet ennestään:

Alavuden Vetämäjärvellä, samoin kuin muuallakin Alavudella, on suurelta osalta säilynyt etelä-pohjalaiset kaksikerroksiset rakennukset. Tuovissa ovat ylisängyt etehittineen, takat ja useissa kauniit kaapit ja kellot. Tupia kiertää penkkiarkut. Yleensä olen huomannut asukkaat haluttomiksi mihinkään uuteen, jota he eivät tunne. Helloja on vain harvassa talossa. Suurempiin taloihin on kamareihin hankittu kiillotettuja huonekaluja.⁷³⁴

Yksilöllinen kokemus suuntautui muutoksen kynnyksellä sekä menneeseen että tulevaan. Nykyhetkessä oleminen ja siinä syntynyt reaktio selittyi tällöin osana laajempaa ajallista kaarta, jossa olivat läsnä sekä menneet kokemukset että tulevan odotus.⁷³⁵ Asumisen kokemuksessa ja sen muistamisessa sekoittuivat muistelijoiden elämänhistorian ajalliset kerrokset. Ulkopuolisemman tarkkailijan, kuten Pitkämäki edellä, kerronnassa henkilökohtaisten tasojen asemesta voi tulkita näkyvän materiaalisen asuinympäristön tyypittelyyn perustuvia huomioita. Edellä olevassa lainauksessa modernisaation etenemistä voi tulkita esimerkiksi kahdesta huomiosta: säilyneistä rakennuksista ja hellojen harvalukuisuudesta.

Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939, Kiinteistöperinne tai Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi -keruissa ei kuvauksia uudistajien pilkkaamisesta juuri esiinny. Tällaiset kertomukset ja pilkkaava suhtautumistapa olivat joutuneet väistymään modernisaation edetessä ja uusien muutosten osoittautuessa

⁷³² SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 1, E150, Kalle Nieminen (s.1901), Jämsänkосki, 163–164.

⁷³³ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 3, E152, Kalle Pirinen (s.1877), Nilsia, 56.

⁷³⁴ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 1, E150, Taimi Pitkämäki (s.1904), opettaja Kangasalla, Vetämäjärvi, Alavus, 196.

⁷³⁵ Carr 1986, 38–39.

hyödyllisiksi. Keruiden ajallinen etäisyys muistelun kohteena oleviin hetkiin vaikutti muistamiseen ja muistelukerronnan muotoihin. Historiantutkija Julia Donner on kirjoittanut kotipuutarhaviljelyä käsittelevässä väitöskirjassaan, kuinka viljelijöiden valistuksen tarkoituksena oli riisua uutuuksilta yläluokkaiset leimat ja osoittaa ne hyödyllisiksi sekä elämää parantaviksi.⁷³⁶ Näin oli myös asumista ja rakentamista koskevan valistuksen suhteen. Keruiden kertojien tapa kuvata talojen kehitystä sekä yhdistää se muidenkin naapuruston tilojen kehittymiseen ja vaurastumiseen kertoo siitä, että he identifioituivat modernisaatiokehityksestä hyötyneisiin. Tämä todentuu erityisesti Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939 -keruun informanteissa sitä kautta, että useimmat olivat kuuluneet paikallishallinnon ja/tai paikallisen liike-elämän vaikuttajiin.

Filosofi David Carrin mukaan yksilön sitoutuminen johonkin tiettyyn sosiaalisesti määriteltyn perinteeseen, esimerkiksi ajatteluun tai tapoihin, on olennaista yksilön tietoisuuden kannalta. Tämä suhde vaikuttaa siihen, miten yksilö havainnoi ympäröivää maailmaa ja miten hän siihen reagoi.⁷³⁷ Monet muistelijat esittivät heitä vanhemman sukupolven näkemyksiä modernisaatiosta. Kokemus ei ollut suoranaisesti heidän omansa, mutta se välittyi kertomuksesta silti vahvana. Aiempia sukupolvia koskenut kerronta kuvaakin hyvin kokemuksen muotoutumista ja sidoksia yksilön henkilöhistoriaan sekä häntä ympäröiviin konteksteihin. Ajattelen siten, että vielä 1930-luvun lopulla moderni tarvitsi tällaisten vastakertomusten olemassaoloa. Karkeasti muotoiltuna vastakkain olivat tuttu ja tuntematon. Aikalaisille 1920- ja 1930-luvuilla tulevaisuuden odotus oli epävarmempi ja epämääräisempi kuin mitä tutkija pystyy jälkikäteen tarkastelemaan. Johtopäätöstä vahvistaa se, ettei 1970-luvun ja 1980-luvun alun muistelukerronnoissa enää esiinny tällaisia ”vastakertomuksia”, joissa uusia tai remontoituja taloja olisi kuvailtu vaarallisiksi tai epäterveellisiksi asumuksiksi. Näiden keruiden muistelun hetkessä modernisaation muutoksia muistelleet kokivat muistelemansa asiat jo osana pidempää ajallista jatkumoa. Vanhoja säilyneitä taloja toisinaan jopa ihailtiin. Toisaalta kritiikkiä esitettiin oman ajan perspektiivistä esimerkiksi olematonta rakennussuojelua kohtaan. Muistelijoiden reflektion ilmaisutavat, sävyt ja aiheet riippuivat siitä, kuinka pitkälle ajassa muistot sijoitettiin.

Muisteluaineistoissa toistuvienkin teemojen muoto ja sisältö vaihtelevat kertomuksesta toiseen, yksilön, yhteiskunnan, paikallisuuden ja ajallisuuden vuorovaikutuksessa. Koirjärveläisen Väinö Hemilän välittämät muistot Uudet elämänmuodot -

⁷³⁶ Mikkola 2009, 244–245; ks. myös Donner 2015, 83.

⁷³⁷ Carr 1986, 106.

keruussa valottavat muistelun monitahoisuutta hyvin. Aluksi kertoja kuvaa esimerkkien vaikutusta uutuusien käyttöönottoon. Naapureiden esimerkkiä oli seurattu vuosi pari joko avoimesti tai salaa, jonka jälkeen esimerkiksi uusia koneita oli uskallettu käyttää itsekin, kun oli vakuutettu niiden työtehoa parantavasta vaikutuksesta. Uutuuksissa nähtiin kuitenkin myös puutteita, joten usko niihin ei ollut varauksentonta.⁷³⁸ Muistelu on puettu kertomuksen muotoon, jossa on alku, keskikohta ja loppu. Tällaisella kerronnallisella rakenteella rakennettiin merkityksiä tarinassa kuvatuille asioille ja tapahtumille.⁷³⁹ Samalla kuvaus kertoo tyypillisen kuvauksen modernisaation leviämisestä ja uutuuksiin suhtautumisesta. Kati Mikkolan mukaan ajallinen etäisyys muistojen tapahtumahetkiin, yleensä 1800-luvun lopulle ja 1900-luvun alkuun, teki muistamisesta tulkitsevaa ja historian kyllästävä. Henkisesti kuuluminen ”voittajiin” oli helpompaa kuin ”häviäjiin”.⁷⁴⁰ Esimerkissä muistelu paikallistuu koijärveläiseen yhteisöön ja käsittää ajallisesti useampivuotisen jakson. Samalla kokemus skaalautuu häpeästä ja epäluulosta vakuuttuneisuuteen, joskaan ei varauksittomaan modernisaation ihailuun.

Edellinen kertoja kuvasi uutta asumismuotoa, jonka hän kuitenkin yhdisti paritupien rakentamiseen. Tupaa vastapäätä oli rakennettu pakari, jonne oli sijoitettu leivinuuni ja kahden rakennuksen väliin jäävä tyhjä tila oli katettu ”porstuaksi”. Myöhemmin tähän porstuaan saatettiin lisätä peräkamarit ja edelleen ulkoseinä myös toiselle puolelle. Asuinrakennuksia voitiin laajentaa tarpeen mukaan, sillä jokainen huone perustettiin omien nurkkakivien varaan.⁷⁴¹ Väinö Hemilä kuvasi, miten taloja rakennettiin Koijärvellä vähitellen:

Rakennukset olivat yksinkertaisia, tavallisesti rakennettu siten, että kukin huone oli omilla nurkillaan. Kun uutisasukasta alettiin rakentaa tehtiin ensiksi sauna, jossa asuttiin niinkauan kunnes saatiin pirtti valmiiksi. Tänne muutettiin sitten asumaan. Mutta muutaman vuoden kuluttua alettiin vähän matkaa pirtin ovesta rakentaa uutta nelinurkkaista huonetta, pakaria, johon tehtiin leivinuunikin. Tyhjän välipaikan päälle tehtiin yhtäjaksoinen katto, joten huoneet saivat rakennuksen muodon. Siellä katonalla pidettiin ajokaluja y.m. Mutta taasen varattiin vuosien varrella hirsia y m rakennustarpeita, jotta saatiin rakennus täydelliseksi. Huoneiden väliaukon peräpuolelle hakattiin omille nurkillensa yksi tai kaksi kamaria, riippuen aukon leveydestä. Etuhuone jäi porstuaksi johon tehtiin perusteellisempi seinä ja permantokin.⁷⁴²

⁷³⁸ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 2, E151, Väinö Hemilä (s.1893), maanviljelijä, Koijärvi, 43.

⁷³⁹ Hakosalo 2021, 242; Hakosalo kirjoittaa myös kyselyihin vastanneiden ihmisten omaksumista erilaisista kirjoittajapositiioista ks. Emt. 244.

⁷⁴⁰ Mikkola 2009, 61.

⁷⁴¹ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 2, E151, Väinö Hemilä (s.1893), maanviljelijä, Koijärvi, 45.

⁷⁴² SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 2, E151, Väinö Hemilä (s.1893), maanviljelijä, Koijärvi, 45.

Kodin tilan modernisaatio perustui tässä tapauksessa olemassa olleen rakennuksen muokkaamiselle nykyaikaisemmaksi. Tämän muistelijan kohdalla herää kysymys, kenen muistoista on oikeastaan kyse, kun paritupaloja kuvataan uutuuksina. Samalla nousee mieleen ajatus siitä, mihin varhaisempaan asumismuotoon kertoja paritupaa vertasi. Kertomus toimii myös kontrastina edellä esiin nostamalleni sysmääläiselle esimerkille, jossa 1860-luvulla syntynyt muistelijä kuvasi paikkakunnan nelihuoneisia taloja vanhanmallisiksi. Kyselyn vastaukset eivät kuitenkaan käsittele suoraan näitä kysymyksiä. Kati Mikkola on selvittänyt väitöskirjassaan kattavasti vastaajien taustoja sekä näiden keruuverkostossa toimineiden henkilöiden tiedonlähteitä. Tämän esimerkin muistelijä oli maamieskoulun käynyt mies, jolla oli taustallaan myös useita vuosia maatalouden työnjohtotehtäviä ennen oman tilan hankkimista vuonna 1923.⁷⁴³ Mikkola onkin luokitellut Uudet elämänmuodot -keruun vastaajia eri positiioihin: usein vastaajien rooli oli kuitenkin sekoitus sekä omista kokemuksistaan kertoutta perinteenkantajaa että toisten kokemuksia välittänyttä perinteenkerääjää.⁷⁴⁴ Hemilän kerronta vaikuttaakin jossain määrin historiatietoiselta ja kerronnan taso näyttää ulottuvan yleistävämmälle tasolle pelkän oman kodin muistelun sijaan. Verattuna tyyppitalorakentamiseen 1920- ja 1930-luvuilta eteenpäin, asuintalojen vanha vähittäisen laajentamisen tapa säilytettiin, vaikka huonejärjestykseen kohdistui muutoksia. Samalla monia asumisen tapoja kulkeutui menneestä nykyisyyteen ja tulevaan. Hemilä kuvasi myös, kuinka pirteisä oli eletty edelleen vuosisadan vaihteessa vanhaan tapaan:

Vasta sitten, kun talot vaurastui ja varallisuutta kasvoi, tuli omistajiin ”isosuuden(?) henkeä”. Tällöin rakennettiin asuinrakennuksesta vinkkeliin uusi asuinrakennus, jota alettiin nimittää ”tuparakennus tai ”vieraspytinki”. Tämäkin tuli muotiasiaksi. Oli taloja, joissa varallisuus ei olisi sallinut mitään ylellisyyttä, mutta eivät olleet toisia huonompia. Vieraspytinkiin tehtiin kaakeliuunit, lattiat maalattiin, seinät paperoitiin samoin katto. Akkunoihin hankittiin ”salusiinit”. Sisustettiin uusilla paremmilla huonekaluilla. Kyäkkiin laitettiin hella ja paistinuuni y.m. Mutta näin varustettu rakennus oli kylmillä muutoin paitsi pitojen aikana, joita oli vain harvoin. Pakari ”hahlossa” ruoka ja kahvi keitettiin ja muutenkin vaatimatonta elämää vietettiin. Pirttiä – jonka nurkkia tehtäessä ei oltu sahaa käytetty, seikka, joka osoitti sen iän jo lähes satavuotiaaksi – vain korjailtiin. Samoin pakaria, joka useinkaan ei pitänyt edes lämmintään. Ja siellä kuitenkin perheen emännät ilman housuja hääräili talvipakkasellakin. Näin elettiin vielä vuosisadan vaihteessa vanhassa pirtissä, johon kotoisan Joulutunnelman toi oljet,

⁷⁴³ Mikkola 2009, 85–97. Esim. Väinö Hemilä oli käynyt maamieskoulun ja toimi työnjohtajana monilla tiloilla ennen kuin tuli oman kotitilansa omistajaksi 1923. Emt., 91.

⁷⁴⁴ Emt., 120–121. Vastaajat myös asemoivat itseään erilaisiin rooleihin suhteessa kyselyyn. Osa heistä pyrki esimerkiksi perustelemaan asiantuntemustaan perinteen tuntijoina erilaisin keinoin, kuten vetoamalla hyvään muistiinsa tai esimerkiksi siteeraamalla tunnettua historiallista kirjallisuutta.

mutta tupaan teetettiin oman metjän lainekoivusta(?) sorvatut ja puleeratut huonekalut.⁷⁴⁵

Tiloja pidettiin kylmillään silloin, kun niitä ei tarvittu. Talojen vaurastuminen ei siten aina vaikuttanut johtavan asumisen tapojen muuttumiseen, vaikka uudenaikaisempia rakennuksiakin olisi rakennettu. Toisaalta tässäkin esimerkissä näkyy joidenkin asumisen käytäntöjen ja rutiinien muutos, erityisesti vieraiden kestitsemisen osalta. Asumisen tapa, jossa huoneita lämmitettiin tarpeen mukaan, ei muuttunut vielä tyyppirakentamisenkaan myötä, vaikka huonetilojen lämpimänä pitäminen hieman helpotui keskittämällä tilat yhden savupiipun ympärille. Edellisen kaltaiset esimerkit kuvaavat, miten perinne ja modernisaatio näyttäytyvät muistitietokeruiden kautta tuotettuina paikallisina ilmiöinä. Niillä oli paikasta ja ajasta riippuvia ilmenemismuotoja.

1930-luvun lopun Uudet elämänmuodot -keruun muistelukerronnassa käytettiin käsitettä ajanmukaisuus kuvaamaan usein sitä, miten ja millaiseksi asuinrakennus rakennettiin tai remontoitiin. Modernisaatiota kuvanneet ilmaisut, kuten ”kohonnut ajan tasolle” tai ”ajanmukainen”, olivat kaikuja 1920- ja 1930-lukujen asumista ja rakentamisesta koskevista julkisista kirjoituksista. Ilmaisut viittasivat ainakin kahteen seikkaan: aika, jolloin muistelua tehtiin, nähtiin erilaisena verrattuna menneeseen sekä samalla nykyajan ilmaistiin olevan jollain tavoin parempi kuin mennyt sekä muutoksen kulkeneen ja kulkevan parempaan päin. Yleisesti kehityksen vauhti nähtiin maaseudullakin jo niin kovana, että pelkästään vanhojen perinteiden varassa ei voinut ”pysyä ajan tasalla.” Siksi viljelijöiden piti hankkia uusimpia tietoja ja käytännön taitoja.⁷⁴⁶ Ajan asettamia vaatimuksia rakentamiselle esiintyy näissä muisteluissa jo 1800-luvun loppupuolen osalta. ”Vaatimuksina” voidaan tässä ajatella esimerkiksi julkisessa keskustelussa esiin tulleita asiantuntijoiden näkemyksiä asuintalojen ja maatilojen rakentamisesta.

Esimerkiksi Piikkiössä rakennusjärjestys oli muistelija Kustaa Soinin mukaan muuttunut vähitellen ja samoin oli uusittu rakennuksia. Kun muistelijan kotitalo oli palanut vuonna 1875, olivat perheen äiti ja pojat halunneet rakentaa yhden vähän isomman ja ”uusimallisen” rakennuksen, mutta isä ei ollut taipunut. Hän halusi rakentaa samanlaisen kuin aikaisempikin talo oli ollut. Kun tämä talo sitten aikanaan jäi perinnöksi, oli poika purkanut sen ja rakentanut tilalle kuvauksen mukaan ajanmukaisen

⁷⁴⁵ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 2, E151, Väinö Hemilä (s.1893), maanviljelijä, Koijärvi, 46–47.

⁷⁴⁶ Kahma 1917, 14–15; Brander 1920, 16–17.

rakennuksen.⁷⁴⁷ Muistelun hetkessä 1930-luvun lopussa ei enää oltu kertojan mukaan tyytyväisiä vanhoihin pieniin rakennuksiin ja jos taloa oli ”rappeutumisen” vuoksi remontoitava, niin ”kyllä otettiin ajanmukaisuus huomioon”. Samoin tehtiin uusien huonekalujen suhteen.⁷⁴⁸ Muutos näytti tässä kerronnassa tapahtuvan yhtäältä vähitellen, kun vanha rappeutui. Toisaalta vanhoihin oloihin oltiin jo tyytymättömiä ja muutokset saattoivat tilaisuuden tullen olla nopeitakin, kuten muisto perinnöksi jääneestä talosta kuvaa. Tarina viittaa siihen, että tieto uutuuksista tavoitti maaseudun melko nopeasti, mutta muutoksen toteutuminen oli riippuvainen myös muista tekijöistä, kuten asukkaiden henkilökohtaisista näkemyksistä tai taloudellisesta asemasta. Ihmiset ymmärsivät, mitä ajanmukaisuudella tarkoitettiin, mutta suhtautuminen siihen vaihteli. Samoin vaihtelivat mahdollisuudet toteuttaa uudistuksia, kuten Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939 -haastatteluissa esiin tuotu rahan puute. Sotien välisellä ajalla ”ajan vaatimuksiin” voidaan jo liittää julkisen keskustelun lisäksi rakennusvalistuksen, opaskirjallisuuden sekä mallipiirustusten kautta levitetty ajatukset talojen rakentamisesta.

Käsityksiä ajanmukaistuttamisesta ja modernisaatiosta kuvaavat toisinaan myös muistot, joissa niiden olemassaoloa paikallisesti ei tunnustettu. Himankalainen Vilho-Joonas Verronen kuvasi Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi -keruussa, ettei muista paikkakunnalla olleen ”ajanmukaistettuja” tai muuten uusittuja tai laajennettuja taloja. Kyselylehden esimerkkikuvia hän oli kritisoinut sanomalla, että niiden kaltaisia ”lisäkemäisiä” taloja hän oli nähnyt vain Amerikassa 1920-luvulla. Kylän pihojenkin hän kuvaili olleen epäsäännöllisen muotoisia vielä 1920-luvullakin aivan muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Vaikka esimerkiksi puutarhamalleja oli kertojan mukaan ollut jo saatavilla maamiesseuroilta, ei niitä kuitenkaan haluttu kysellä.⁷⁴⁹ Kertoja näyttää pitäneen perinteisiä tapoja rakentaa ja asua arvossa. Tämä käy paremmin ilmi hänen kuvaillessaan laajempaa kirkonkylän ympäristöä. Liikera kennusten suunnittelijoita muistelija ei tiennyt, mutta kertoi, että sellaisiin yksinkertaisiin rakennuksiin tuskin tarvittiin suunnittelijaa. ”Ennen ei oltukaan turhan nuukia ainakaan kaavojen suhteen.” Tällainen kerronta kuvasi tapahtunutta muutosta ja implikoi, että suunnittelun vaatimukset olivat ajan kuluessa kasvaneet. Kritiikki kohdistui osin myös asiantuntijoihin, kuten rakennussuunnittelun ammattilaisiin. Kuvaus

⁷⁴⁷ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 1, E150, Kustaa Soini (s.1857), Piikkiö, 86.

⁷⁴⁸ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 1, E150, Kustaa Soini (s.1857), Piikkiö, 87.

⁷⁴⁹ MV, Kansanperinteen keruukilpailu 27, 1980. Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi. Vastaja: Vilho-Joonas Verronen (s. 1906), Himanka, vastaja asunut paikkakunnalla 1910–1939. Vastaja muuttanut Tampereelle, jossa asui kirjoittaessaan.

suhteutuu muistelun hetkeen, jossa rakentaminen oli tarkemmin säänneltyä kuin menneisyydessä. Mielenkiintoinen on myös vertaus Amerikkaan, jossa näkemiään rakennuksia kertoja kuvaa negatiivisten mielleyhtymien kautta, toisin kuin monissa 1920- ja 1930-lukujen rakentamisen ja asumisen asiantuntijoiden matkakuvauksissa.⁷⁵⁰ Valitettavasti muistelija ei avaa tätä kokemustaan enempää. Vertailun kautta muistelija on rakentanut muutokselle vastakertomuksen, jossa negatiivisena nähdyt muutokset on asetettu ajallisesti lähelle muistelun hetkeä. Menneisyys esitetään tässä ihanteellisempana paikkana.

Verronen piti myöhemmin Himangalle tulleita funkistaloja rumina sekä pahaa mieltä tuottavina. Kokonaisuutena kirkonkylän muutos oli ikävä, sillä kodikkuus oli hävinnyt ja hajanaisuus lisääntynyt. Nämä muistot muutoksen ikävyydestä kiinnittyvät muistelijalla kylän paikkoihin ja tapahtumiin: enää muisteluhetkessä vuonna 1980 ei ollut osuuskaupan seutua, ei limonadikoreja ja limonadin juojia, ei ajettu leivonnaisia leipomosta kylälle ja vanhoja entisöitävissäkin olleita rakennuksia oli hävitetty. Toisin sanoen rakennusten lisäksi ihmisten arki oli muuttunut. Muistelija käytti termiä ”luonnonsuojelu”, kun hän kuvaili, etteivät päättäjät muisteluhetkessä juuri olleet innostuneita perinteiden säilyttämisestä.⁷⁵¹ Käsitteen käyttö kuvastaa selvästi 1960-luvulla alkanutta sekä 1970- ja 1980-luvuilla jatkunutta Suomessa käynnissä ollutta ympäristökysymyksiä koskenutta keskustelua.⁷⁵² Myös toisessa samaan keruun muistelussa tuodaan esiin ympäristönsuojelu puhuttaessa vanhan rakennuskannan säilyttämisestä.⁷⁵³ Aiemmassa tutkimuksessa on osoitettu, että muisteluissa tuotetut muistot suhteessa nykyhetkeen ovat usein jollain tapaa kriittisesti rakennettuja, esimerkiksi suhteessa vallitseviin kuviin todellisuudesta.⁷⁵⁴ Toisaalta Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi -keruun muisteluissa esiintyi myös näkemyksiä, joiden

⁷⁵⁰ Ks. esim. Mrs E. ”Amerikka – oman kodin luvattu maa.” *Kotiliesi* 13–14/1923, 400–404; Aalto, Alvar. ”Havaintoja Amerikanmatkalta.” *Rakennustaito* 5–6/1939, 69–75.

⁷⁵¹ MV, Kansanperinteen keruukilpailu 27, 1980. Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi. Vastaaja: Vilho-Joonas Verronen (s.1906), Himanka, vastaaja asunut paikkakunnalla 1910–1939. Vastaaja muuttanut Tampereelle, jossa asui kirjoittaessaan.

⁷⁵² Suomessa Vihreän liikkeen synty on ajoitettu vuonna 1979 alkaneeseen Koijärven suojeluliikkeen. Vaikka kansainvälisessä kontekstissa ympäristöliikkeen juuria voidaan jäljittää 1800-luvulle saakka, liittyi liikkeen synty Suomessa asian saamaan laajempaan ylikansalliseen julkiseen huomioon 1960- ja 1970-luvuilla.

⁷⁵³ MV, Kansanperinteen keruukilpailu 27, 1980. Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi. Vastaaja: Kalle Lehtonen (s.1912), Pispala. Muistot koskevat Lempoisten kylää Lempäälässä. Vastaaja oleskellut Lempoisissa kesävierana tai työssä vuodesta 1925 lähtien.

⁷⁵⁴ Korkiakangas, Olsson, Ruotsala & Åström 2016, 22.

mukaan vanha oli onnistuttu säilyttämään hyvin uudistuksista huolimatta.⁷⁵⁵ Muistelukerronta näyttääkin tällä tavoin vertailtuna paljastavan kertojiensa ennakoasenteita ja ymmärrystä muuttuneesta asuinympäristöstä. Menneisyyden asumisen kokemuksen reflektointi tapahtuu silloin suhteessa muisteluhetkeen ja siihen johtaneisiin kehityskuluihin.

Arkkitehtuurihistoriaa tutkinut Laura Tuominen on osoittanut, miten keskustelu rakennussuojelusta lainasi 1970-luvun alussa käsitteistöä ympäristön suojelua koskevasta diskurssista. Samalla rakennussuojelu alettiin ymmärtää laajempina kyläkokonaisuuksia ja miljöitä koskevana asiana yksittäisiin rakennuksiin keskittymisen sijaan. Suojelukeskusteluissa taustalla olivat suuremmat ja kansainväliset trendit, kuten kaupungistuminen, teollistuminen ja maaltamuutto. Samalla, kun ne vaikuttivat maaseudun elinvoiman heikkenemiseen, asettivat ne paineita kehittää ja nykyaikaistuttaa kyläkeskuksia sekä maalaisen asumisen edellytyksiä. Toisaalta Suomessa teollistumiskehitys loi maaseudulle myös mahdollisuuksia, sillä monet teollisuuslaitokset sijoittuivat maaseudulle tai hyvin lähelle sitä.⁷⁵⁶ Yhtälö ei ollut helppo ja aiheutti muutosvaatteita rakennuksille ja rakennetulle ympäristölle. Modernisaation paineet ja perinteet joutuivat jälleen vastakkain. Ympäristön ja rakennusten suojelu rinnastettiin monien asiantuntijoiden ja päättäjien mielipiteissä 1970-luvulla niin vahvasti toisiinsa, että ei ole yllättävää löytää jälkiä tästä tavasta seuraavan vuosikymmenen vaihteessa kerätyistä muistitiedosta.⁷⁵⁷

Kerronnassa mennyt reflektoidaan usein vahvasti muisteluajankohtaan, jolloin saattaa heijastua pettymys siitä, mitä kaikkea oli menetetty ja hävinnyt. Tämä on osa muistelemisessa tapahtuvaa itsereflektiota.⁷⁵⁸ Muistelussa käytetyt käsitteet kuvaavatkin myös muisteluajankohtaa – yllä ympäristönsuojelun kautta. Historiantutkimuksessa on esitetty myös näkemyksiä, joiden mukaan muistelukerronta kertoisi enemmän muisteluhetken nykyisyydestä kuin muistelun kohteena olevasta

⁷⁵⁵ MV, Kansanperinteen keruukilpailu 27, 1980. Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi. Vastaaja: Mauri Maja, eläkeläinen, Hämeenkyrö. Muistelu koski vuotta 1940.

⁷⁵⁶ Ks. tarkemmin Satokangas 2004, 187–190.

⁷⁵⁷ Tuominen 2002, 20–22. Ensimmäinen varsinaisen rakennussuojelulaki oli tullut Suomessa voimaan 1964, Emt., 18. Tuominen kuvaa artikkelissaan myös laajemmin ympäristön- ja rakennussuojelun historiallista kehitystä Suomen alueella.

⁷⁵⁸ Abrams 2010, 38–39. Tässä itsereflektiossa muistelija on ikään kuin kaksi eri henkilöä: sekä muistelua suorittava että muistelukerronnan päähenkilö. Itsereflektio voi tapahtua monitasoisesti; suoremmin kerrottuna tai muistelusta muutoin ilmi tulevana.

menneisyydestä.⁷⁵⁹ Tämän tutkimuksen aineistojen perusteella muisteluhetken nykyisyydellä on selvä vaikutus kerrontaan, mutta se tulee esiin vaihtelevasti. Lynn Abrams on kirjoittanut muistaminen olevan prosessi, jossa kokemusten jäljet tarinallistetaan. Muisti ei siis ole tietovarasto vaan enemmän merkityksenantoprosessi.⁷⁶⁰ Muisti ei myöskään koskaan ole vain yksityistä vaan siihen sekoittuvat julkiset kuvastot aika-kausista ja kulttuureista. Näin se on jaettu kokemus.⁷⁶¹ Kokemus modernisoituvasta asumisesta saakin kyselyiden vastauksissa monenlaisia muotoja ja muistelukerronta painottuu vaihtelevasti esimerkiksi yksilöiden elämään tai ympäröivään yhteiskuntaan muistelun kohteena olevassa ajassa tai muisteluhetkessä.

4.2.2 Modernisoituvat kodit materiaalisina ympäristöinä suhteessa sosiokulttuurisiin asumisen käytäntöihin

Kokemus asumisesta kodissa on riippuvainen sen rakentamisen tavasta ja laadusta eli materiaalisista olosuhteista. Rakentamisen ja suunnittelun tavat ovat alttiita muutoksille ja ne heijastavat usein teknologisen kehityksen lisäksi esimerkiksi yhteiskunnallisten muutosten tai muuttuvien arvojen vaikutuksia. Koti muodostuu toistuvissa ja arkisissa asumisen tavoissa jättäen jälkiä sekä kotien materiaalisuuteen että asujien ajattelun ja kerronnan tapoihin. Nämä tavat toistuvat sekä yksilöiden elämässä että sosiaalisesti jaettuina. Uusien rakennustapojen leviämiseen maaseudulla tämän työn muisteluaineistossa liittyy ennen kaikkea ympäristön esimerkkien seuraaminen. Nuoremmissa sukupolvissa nähtiin 1900-luvun alussa jopa keskinäistä kilpailua uusien menetelmien, materiaalien ja tapojen käyttöönotossa. Köyhien taas katsottiin yleensä seuranneen rikkaampien esimerkkiä.⁷⁶² Tämä oli osin käytännön sanelemaa, ja tavaltaan myös tulkintaharha, sillä köyhä ei voinut toteuttaa uudistuksia yhtä nopeasti kuin rikas, vaikka tahtoa olisikin ollut. Kati Mikkola on väitöskirjassaan selvittänyt, miten Uudet elämänmuodot -keruun kysymykset johdattelivat muistelijoita kertomaan asioista. Rakennustapaa koskevat kysymykset oli sidottu vahvasti ennen kaikkea sukupuoleen sekä sukupolviin. Siten ne heijastavat sekä ajan sukupuolinormeja että kyselyn laatineen Esko Aaltosen aikaisemmin hankkimaa kansatieteilijän ymmärrystä

⁷⁵⁹ Miettunen 2014, 169.

⁷⁶⁰ Abrams 2010, 78.

⁷⁶¹ Emt., 79.

⁷⁶² Mikkola 2009, 148.

maaseudun rakennustapojen muuttumisesta.⁷⁶³ Myös Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939 -kyselyn kysymyksissä painottui miesten näkökulma ja kertomukset. Tämä näky jo haastattelijan ohjeistuksessa, jossa kehoitettiin haastattelemaan erityisesti ”...(vanhoja kunnallismiehiä ja lautamiehiä), joista jotkut voivat olla vanhojen talojenkin isäntiä.” Kyselyyn haastatelluista viisitoista henkilöä oli miehiä ja kahdeksan naisia. Kysymysten ja vastausten sukupuolittuneisuus selittää osaltaan sitä, että kodissa oleminen ja asumisen kokemus ei välity vastauksista suoraan. Koti ja naiseus olivat voimakkaasti yhteen sidottuja 1920- ja 1930-lukujen kontekstissa ja maalaiskoti modernisoinnissa.⁷⁶⁴

Museoviraston keruussa Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi kysyttiin esimerkiksi rakennusjärjestyksestä ja vastaajat kommentoivatkin sitä jossain määrin. Muutamia mainintoja tehtiin lisäksi paikkakuntien rakennustyypeistä sekä -tyyleistä. Kysymyksenasettelu ohjasi muistelijoina voimakkaasti, sillä rakennustyyli-tyylinen yhteydessä oli kyselyvihossa esimerkkikuvia erilaisista rakennuksista, joista yhtenä myös funkistalo. Joissakin vastauksissa kommentoitaankin funkistyyllisiä rakennuksia. Tämä kysely on aineistossani ainoa, jossa funkiksen käsite tuodaan eksplisiittisesti muistelukerrontaan. Se kertoo käsitteen käytön vakiintumisesta yleisempiin keskusteluihin 1900-luvun kuluessa. Sen sijaan esimerkiksi Künsteistöperinnekerauksessa rakennustapa tai rakennusjärjestys eivät ylipäätään käsitteinä tule julkilausutuiksi. Joissakin muisteluissa kuitenkin kuvataan esimerkiksi tilojen pihapiiriä ja siinä olevia rakennuksia, kodin huonejärjestystä sekä rakennusmateriaaleja. Esimerkkeinä nämä kuvaavat muiden tutkijoiden havaintoja siitä, miten kyselyiden rakenne ja ennakkoehdot ovat vaikuttaneet muistelukerrontaan.

Näyttää siltä, että etenkin Uudet elämänmuodot -keruussa rakennustavan käsitteeseen liittyi muisteluissa monenlaista ymmärrystä. Eräät kertojat käsittivät sillä selvästi tilan rakennusten muodostaman kokonaisuuden ja he kertoivat usein umpipihoista, jotka liitettiin paikallisessa kyläyhteisössä vallinneeseen tapaan.⁷⁶⁵ Toisilla

⁷⁶³ Mikkola 2009, 173–176.

⁷⁶⁴ Saarikangas 1993, 369–370. Naiseus sidottiin tyyppisuunnitelluissa taloissa äitiyteen ja kotiin, josta tehtiin naisen tekemisen paikka. Samalla naiseus asetettiin miehisen valvonnan alaiseksi, sillä miehen rooli, (tyyppi)suunnittelijan lisäksi, oli tässä näkökulmassa perheen ja kodin ulkopuolinen.

⁷⁶⁵ Kyselyvihon kohta numero 3 koski rakentamista: 3. Kuinka ja mihin aikaan uusi rakennustapa pääsi valtaan? Mitä sanottiin, kun kylään ilmestyi ensimmäinen pärekatto, ensimmäinen talo maalattiin päältä, ikkunoita suurennettiin, lasikuisteja tehtiin, tapetit pantiin seinisiin, permannot maalattiin, kaakeliuuni tehtiin jne.? Mistä oli saatu esikuva; sukulaistenko välityksellä, uuden miniänkö tai väyn kautta jne.? Ruvettiinko väheksymään ja häpeämään vanhoja asuin- ja ym. huoneita? Hävittävätkö isännät

muistelijoilla rakennustavan käsite kiinnittyi selvemmin kotia koskevaan tilajärjestykseen. Kolmantena käsitystapana voidaan pitää kuvauksia siitä, millaisia olivat esimerkiksi uusien rakennusten perustamistavat ja materiaalivalinnat. Monissa muisteluisa nämä esiintyivät myös yhdessä. Sen sijaan Itsenäistyneiden torppien kehitys -keruussa rakennustavan käsitettä ei eksplisiittisesti tuotu esiin. Tässä aineistossa asumisen ja rakentamisen muistelu keskittyi muutenkin vahvemmin omaan kotitilaan ja muistelun yhteys kylään tai muuhun lähiympäristöön jäi muita muisteluaineistoja heikommaksi. Esimerkiksi kysymys alueen muiden tilojen kehityksestä kuitattiin tyypillisesti lyhyin vastauksin, jossa ilmaistiin, että kehitys on kulkenut muillakin tiloilla samaan tapaan. Tämä on luonnollista keruun henkilökohtaisemman fokuksen huomioiden.

Uudet elämänmuodot -keruussa 1930-luvun lopussa viljakkalalainen Kalevi Lahdenmaa kertoi uuden rakennustavan tulleen valtaan paikkakunnalla 1800-luvun lopulla. Tässä rakennusten määrää vähennettiin ja niitä pienennettiin. Ennen tiloilla oli ollut paljon tilavia rakennuksia, jotka olivat lähellä toisiaan. Uusi herätti myös tässä tarinassa vastustusta: ”Talojen vanhuksat suhtautuivat tähän rakennusten pienentämiseen vastenmielisesti. Usein he oudoksuivat uusia rakennuksia niin, että jäivät vanhoihin rakennuksiinsa.” Lahdenmaan mukaan esimerkiksi yhdessä saunominen loppui sen vuoksi, että saunat pienenevät.⁷⁶⁶ Kerronnasta nousee esiin yleinen kuvaus, joka uudenaikaiselle rakentamiselle oli luotu. Rakennusten määrän vähentäminen ja koon pienentäminen tarkoitti tilan järkiperaistämistä, rationalisointia, jonka avulla sen käytöstä haluttiin tehdä tehokkaampaa. Samalla muistelusta käy ilmi se, miten rakentamisen tapojen muutos vaikutti asumisen tapoihin ja kokemukseen tilasta ja asumisesta. Tässä esimerkissä se eksplikoitiin saunomiskäytäntöjen muuttumisena.⁷⁶⁷ Vaikka kertoja ei suorasanaisesti ilmaissut kyseessä olleen asuntojen modernisointi, on kerronnasta tulkittavissa yleinen asuintiloja 1930-luvulla käsitellyt keskustelu. Tässä keskustelussa kodin tilan järjestäminen liittyi sekä asuinolosuhteiden parantamiseen että työnteon edellytysten tehostamiseen ja sen keinoina olivat huonetilojen

rakennuksiaan ja siirtyivät uusiin vain vastahakoisesti, lasten pakotuksesta? Jäivätkö vaarit ja muorit itsepintaisesti asumaan vanhoihin rakennuksiin?

⁷⁶⁶ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 1, E150, Kalevi Lahdenmaa (s.1915), Karhe, Viljakkala, 137, 147–149. Lainausta 137; Ks. myös SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 1, E150, Antton Virta (s.1884), lohkotilallinen, Vähäsilta, 99–100. Haastattelija Terttu Virta (s.1923), tilallisen tytär, Sauvo Naarslahti.

⁷⁶⁷ Saunat sinällään säilyivät edelleen piharakennuksina pitkälle 1900-luvun jälkimmäiselle puoliskolle. Niiden koon pienentäminen viittaa siihen kehitykseen, missä niistä alkoi tulla yhä enemmän ainoastaan peseytymisen ja puhtaanapidon paikkoja. Aiemmin saunoissa oli asuttu ja niitä oli käytetty esimerkiksi viljan kuivaukseen.

keskinäisen suhteen järjestäminen, koon pienentäminen sekä niiden toimintojen ”profilointi”. Muistelu ilmentää siten yhtäaikaisesti useita ajallisia ja tilallisia tasoja.

Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseututaajamaksi -aineistossa himankalainen Vilho-Joonas Verronen kertoi ulkorakennusten olleen aikaisemmin sekalaisesti talojen pihapiirissä. Vasta 1930-luvulla oli ”viisastuttu” siten, että tilojen ulkorakennuksia oli alettu rakentaa vierekkäin seinäpinta-alaa säästäten. Myös pihamaat olivat aiemmin olleet muodoiltaan kirjavia.⁷⁶⁸ ”Viisastuminen” ilmaisee muistelussa uuden tiedon leviämistä. Tässä sen voi katsoa viittaavan rakennusten, tilojen ja viljelysten keskitysperiaatteen omaksumiseen. Toisaalta kuvaus aikaisempien pihamuotojen kirjavuudesta ilmaisee lisäksi sen, että muistelijä katsoi 1930-luvulla pihojen yhdenmukaistuneen. Tämä vastaa sitä, millaisena tilojen ja pihojen muutos esitettiin muissa aineistoissa, kuten aikaisemmin työssä käsitellyissä suunnitteludokumenteissa ja viittaa siten suunnittelun merkityksen kasvamiseen. Asettamalla eri aineistoesimerkit rinnakkain tulee näkyväksi se, kuinka uusien rakennustapojen ajoitus vaihteli paikallisesti voimakkaasti. Samalla oli kuitenkin olemassa ajanjaksot ylittäneitä yhdistäviä tekijöitä, kuten huoneiden koon ja määrän pientyminen. Vähitellen 1900-luvun kuluessa rakentamisen tavat ja tyypit alkoivat yhdenmukaistua ja muodostaa samanlaista ympäristöä ja taustarakennetta asumisen kokemukselle.

Vehkalahtelainen Hilda Kujala ajoitti Uudet elämänmuodot -keruussa uuden rakennustavan tulon paikkakunnalle tarkasti vuosien 1907 ja 1910 väliin. Tällöin oli alettu rakentaa uuden mallisia korkeampia rakennuksia. Näissä oli ollut yleensä kaksi kamaria, tupa sekä keittiö ja talot olivat olleet yleensä pienempiä kuin vanhanmalliset tuvat. Lisäksi uusiin rakennuksiin oli tehty isommat kolmiruutuiset ikkunat:

Uusi rakennustapa pääsi valtaan kylässämme vuosisadan alkupuolella alkaen siinä vuoden 1907 ja 1910 paikkeilla. Silloin aljettiin rakentaa uusimallisempia rakennuksi korkeampia ja taloja joissa oli 2 kamaria, keittiö ja tupa, joka rakennettiin nyt pienempi kuin entiset suuret tuvat olivat. Ikkunat niijän tehtiin isommat ja nuo kolmeruutuset tulivat käytäntään.

⁷⁶⁸ MV, Kansanperinteen keruukilpailu 27, 1980. Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukukukseksi. Vastaaja: Himanka, Vilho-Joonas Verronen (s.1906), vastaaja asunut paikkakunnalla 1910–1939. Vastaaja muuttanut Tampereelle, jossa asui kirjoittaessaan. Muistelijan mukaan tosin pihasuunnitelmia ei tehty myöhemminkään eikä esimerkiksi maatalousseuralta saatavissa olleita puutarhasuunnitelmamalleja käytetty.

Toisaalta vanhoista huonekaluista oli edelleen haluttu pitää kiinni.⁷⁶⁹ Tällaiset talot muistuttivat jo kovasti sotien välisen ajan tyyppitaloja. Tarkahko ajoitus ja uudenlaisten talojen melko yksityiskohtainen kuvailu kertoo paikallisesti merkittävästä ilmiöstä, jonka taustalla saattoi vaikuttaa esimerkiksi yksittäinen tapahtuma, kuten asutus-, näyttely- tai kurssitoiminta. Toisaalta tässä esimerkissä muistelijan syntymävuosi osoittaa, että hän on kerännyt tiedot vanhemman sukupolven edustajilta. Uutuuksien tulo ajoitus vaihtelikin voimakkaasti riippuen kertojasta sekä paikkakunnasta. Lisäksi uudistus käsitteenä paikantui monentyyppisiin kotien rakennusteknisiin ja tilalisiin ratkaisuihin.

Esimerkiksi koirjärveläinen Väinö Hemilä kuvaili, miten lounaishämäläiset olivat hitaita ja vanhoillisia elintavoiltaan sekä kertoi Uudet elämänmuodot -keruussa tapojen muuttuneen paikkakunnalla tästä johtuen vasta 1880- ja 1890-luvuilla.⁷⁷⁰ Längelmäestä kertonut Edla Juusela puolestaan kuvasi uuden rakennustavan saapuneen jo 1860-luvulla ulkomaalauksen ja pärekattojen muodossa, mutta sisämaalaus ja tapetointi tulivat vasta 1880-luvulla yhdessä kuistien ja kaakeliuunien kanssa.⁷⁷¹ Lyhyet esimerkit näyttävät sen, miten yhtäältä rakennustavan käsite sai muistelijoiden kertomuksissa monenlaisia sisältöjä ja toisaalta sen, miten kronologiaa näille paikallisille muutoksille rakennettiin. Kokemuksen henkilökohtaista tasoa on vaikea tavoittaa monilla aineistoilla, mutta sosiaalisesti jaettu ja tuotettu merkityksiä on mahdollista selvittää tarkastelemalla aineiston kerronnan teemoja sekä tutkimalla muisteluaineistoja suhteessa toisiinsa.⁷⁷² Ville Kivimäen mukaan kokemushistorian tutkimuksen fokus on siinä vuorovaikutuksessa, jossa kokemukset muodostuvat, saavat merkityksiä ja jaetaan tiettyssä historiallisessa hetkessä.⁷⁷³ Tähän sosiaalisen ja yksilön tason vuorovaikutukseen olen yrittänyt tutkimuksellani käydä käsiksi. Väitän, että olennainen aspekti Kivimäen esittämässä näkökulmassa on myös se missä ja millaisessa tilassa (tai paikassa) kokemus tapahtuu, jaetaan ja sanallistetaan. Tässä tutkimuksessa ja kontekstissa asumisen kokemuksen mahdollisuuksien rajat määrittää siis sekä yksittäinen että jaettu ja sosiaalisesti tuotettu kodin tila suhteessa yksilön kokemuksen

⁷⁶⁹ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 1, E150, Hilda Kujala (s.1901), maanviljelijän tytär, Sivatinkylä, Vehkalahti, 311, 316. Lainaus 311. Kujala kirjoitti tekstin yhteyteen: ”Kuullut asian Sivatissa.” Hän on luokitellut itsensä maanviljelijän tyttäreksi SKS:n Kansanrunousarkiston Kerääjälistassa. Ks. Mikkola 2009, 88 ja 91.

⁷⁷⁰ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 2, E151, Väinö Hemilä (s.1893), Koirjärvi, maanviljelijä, 42.

⁷⁷¹ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 2, E151, Edla Juusela (s.1871), Loimaa, 55. Tiedot Längelmäen Puharilan kylästä.

⁷⁷² Stark 2006b, 51.

⁷⁷³ Kivimäki 2019, 30.

tapaan tietyssä ajanhetkessä. Esimerkiksi Kirsi Saarikangas on osoittanut kaupunki-lähiöitä koskevassa muistitietoaineistoon perustuvassa tutkimuksessaan, miten muuttuva koti ja kodin ympäristö on vaikuttanut asumisen kokemuksiin.⁷⁷⁴ Rakennustapaa kuvaavat muistelut kertovat samankaltaisesta vaikutuksesta, jossa yhdenmukaistuva, modernisoituva maalaiskodin ympäristö tuotti muisteluissa esiin nousevia asumisen kokemuksia.

Asumisen ja tilassa olemisen tavat saattoivat säilyä, vaikka materiaaliset tilat muuttuivat. Jämsänkoskelainen Kalle Nieminen kertoi Uudet elämänmuodot -keruussa savutupien hävinnän paikkakunnalta jo 1800-luvun alkupuolella, mutta silti vuosisadan lopulla oli moni asunut edelleen saunoissa tai riihissä. Näiden vuokralaisten oli tällöin osana vuokraansa lämmitettävä sauna isäntäväen kylpemistä varten sekä pestävä isännän ja emännän selät.⁷⁷⁵ Tilattomien asema ilman omaa kotia oli turvaton. Vaikka asumishygienia saattoi uloslämpivissä saunoissa olla osin parempi kuin vanhoissa savutuvissa, oli saunassa tai riihessä asuminen silti ahdasta ja vailla mitään mukavuuksia. Sauna asuinpaikkana ei mitenkään vastannut niitä terveysopillisia näkemyksiä, joita jo 1800-luvun lopulla oli Suomen alueellekin levinnyt.⁷⁷⁶ Kertomus kuvaa osuvasti ongelmia, joita asumisen reformaatiota ajaneet asiantuntijat olivat Suomessa tunnistanee 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. Esimerkin kaltaisten vuokralaisten taloudellinen, terveydellinen ja sosiaalinen asema toi näkyväksi asumisen materiaaliset edellytykset, jotka nostettiin esiin torppareiden ja muiden maattomien asemasta käydyssä julkisessa keskustelussa 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Näihin kysymyksiin kytkeytyi laajempi asuntokeskustelu, jonka teemoissa Suomen alueella seurattiin länsimaista kehitystä. Suomalaista asuntopolitiikkaa tutkineen Anneli Junton mukaan 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa Suomi oli mukana kansainvälisessä kehityksessä ”teknisissä kaupunki-innovaatioissa” sekä ”rajoittavan lainsäädännön toteutuksessa.” Alhainen elintaso ja ”filantrooppinen” menoja säästänyt asuntopolitiikka johtivat kuitenkin kansainvälisesti vertailtuna heikkoon asumistasoon.⁷⁷⁷ Esimerkin kaltainen taloudellisesti ja sosiaalisesti alisteinen asema johti helposti paitsi henkilökohtaisiin ongelmiin myös paremman elämän tavoitteluun niillä keinoin, joilla

⁷⁷⁴ Saarikangas 2009, 138–139.

⁷⁷⁵ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 1, E150, Kalle Nieminen (s.1901), Jämsänkoski, 162.

⁷⁷⁶ Saarikangas 1998, 198–199.

⁷⁷⁷ Junto 1990, 24; Maaseudun tilattomien asuinolot kohentuivatkin vielä huomattavasti hitaammin kuin esimerkiksi entisten torpparien tai pienviljelijäluokkaan kuuluneiden. Sosiaalisista ja terveydellisistä huolista huolimatta maaseudun tilattoman työväestön asia ei saanut rakentamisen asiantuntijoidenkaan parissa kovin paljoa huomiota. Ks. esim. Rajala 2014, 67–70.

se tuolloin oli mahdollista. Toisin sanoen se voimisti muuttoliikettä kaupunkeihin ja taajamiin lisäksi niissä kurjistuvia asuinoloja, ahtautta ja hygienian puutetta.

Maalaiskotien modernisointi oli 1920- ja 1930-luvuilla sidottu vahvasti paikalliseen kehitykseen. Konkreettisina esimerkkeinä paikkakunnan modernisaatiokehityksestä Uudet elämänmuodot -keruussa nostetaan esiin esimerkiksi paikkakunnalla ollut tehdas (Lieto), johon oli saatu sähkövalo 1900⁷⁷⁸ ja toisaalla (Impola) isojaon loppuun saattaminen, jonka jälkeen rakennuksia oli päästy uusimaan.⁷⁷⁹ Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi -keruussa muistojaan kertonut kyröskoskelainen V. Metsola kertoi myös paikkakunnalla olleen tehdastoiminnan ansiosta sähkö jo 1900-luvun alussa.⁷⁸⁰ Keskustelu maan sähköistämisestä liitettiin 1920-luvulla sekä tekniseen edistykseen, että ”kansan sivistystasoon”. Näin materiaallinen ja henkinen kehitys sidottiin retoriikassa yhteen, kuten muissakin koteihin ja asumiseen kytkeytyvissä keskusteluissa. Suomen sähköistys- ja sähkönsiirtojärjestelmät toteutuivat loppulta 1930-luvun loppuun mennessä kahden eri järjestelmän piirissä: Imatran Voimalaitoksen sekä paikallisten (eräiden kaupunkien, maaseudun ja teollisuuden sähköyhtiöt, nk. Teollisuuden voima) yhdistelmänä.⁷⁸¹ Verkot pysyivät toiseen maailmansotaan saakka enemmän tai vähemmän paikallisina, vaikka joitakin pitkiä siirtojohtojakin oli vedetty. Esimerkiksi paikallisten verkkojen kytkeminen toisiinsa rinnan oli vielä harvinaista. Vaikka sähkönkulutus kasvoi lähinnä teollisuuden ansiosta koko sotien välisen ajan, jäi kotitalouksien osuus hyvin pieneksi. Sähköntuotanto itsessään perustui täysin vesivoimaan.⁷⁸² Erityisesti maaseudulla sähkölaitokset olivatkin vaihtelevan kokoisia ja niitä esiintyi monissa yritysmuodoissa. Vaikka sähkön käyttö ja tuotanto kasvoivat voimakkaasti sotien välisellä ajalla, yksityisten sähkönkäyttöä vaikeutti sen korkea hinta. Maaseudulle kuitenkin perustettiin lukumääräisesti eniten sähkölaitoksia 1920- ja 1930-luvuilla.⁷⁸³ Edellisen kaltaisissa maininnoissa esimerkiksi sähköstä näkyikin selvästi muistelijoiden henkilöhistorian ja asuinpaikan vaikutus. Heidän näkökulmansa muistelukerrontaan on voinut rakentua esimerkiksi työroolin

⁷⁷⁸ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 1, E150, Akseli Rinne (s.1878), Lieto, 64. Muistelija oli ammatiltaan työnjohtaja Littoisten tehtaalla; Mikkola 2009, 94.

⁷⁷⁹ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 1, E150, Kalle Nummelin (s.1854), Raatalankylä, Impola, 39–40. Tiedot on kirjannut Paavo Rannikko, Kuusjoki, Impola.

⁷⁸⁰ MV, Kansanperinteen keruukilpailu 27, 1980. Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi. Vastaaja: V Metsola (s.1911), Hämeenkyrö, Kyröskoski, liiketöntekijä.

⁷⁸¹ Herranen 1996, 9–18.

⁷⁸² Emt., 20, 27.

⁷⁸³ Emt., 31–32.

tai yhteiskunnallisen aseman kautta.⁷⁸⁴ Sähkö on kuitenkin ollut eräs suurimpia asumisen muutokseen vaikuttaneita tekijöitä koko 1900-luvulla. Se muutti monella tapaa sekä kotityön tekoa että vapaa-ajan viettoa. Sen esiintyminen keruiden vastauksissa on kuitenkin satunnaista ja liittyi harvoin suoraan koteihin tai asumiseen. Tämä kertoo siitä, miten epäsäännöllisesti kotien ja maaseudun sähköistys maassa eteni. Toisaalta esimerkiksi Suomen Maatilat-kirjasarjassa esiteltyjen tilojen kuvauksessa oli aina mainittu niiden sähköistäminen ja mistä voima oli peräisin.⁷⁸⁵ Asia oli tärkeä sekä viljelijöille että maalaisasumisen reformaatiota edistäneille asiantuntijoille. Sähkövoiman käytöllä voitiin paitsi nostaa maanviljelyn ja kotitaloustyön tehoa sekä tuottoa myös parantaa kotien viihtyisyyttä. Materiaalinen ja henkinen modernisaatio nähtiin yhdessä etenevinä, joten niiden edistämiseksi haluttiin antaa esimerkkejä muille seurattavaksi. Uutuuksien levittämisessä ja omaksumisessa oli tärkeää välittää kokemuksen kautta saatua tietoa eteenpäin.

Eräs esimerkki Uudet elämänmuodot -keruusta kuvaa uutuuksien ja perinteen ajoittamista muistelukerronnassa. Pielaveden seutukuntaa kuvannut Martti Tiitinen kuvaili paikkakunnan uusinta rakennustapaa, jonka mukaan hän kertoi talot edelleen tehtävän 1900-luvun alussa. Muistelukerronnan mukaan tätä uusinta tapaa edelsi ainakin kaksi vanhempaa rakentamisen muotoa. Uusin tapa oli kuitenkin hänen mukaansa tullut käyttöön jo ainakin 1800-luvun alkupuolella, ellei aikaisemminkin. Tämän tavan mukaan tehdyt talot hän kuvasi paritupamallia noudattaviksi ja maatilojen pihat umpipihoiksi.⁷⁸⁶ Tyypillisesti perinteisenä käsitetty asumisen tapa siis esiintyi tässä kerronnassa uutuutena. Toisaalta samainen kerääjä kertoi, miten nuoremmalle sukupolvelle oli alettu rakentaa pihoihin omia asuinrakennuksia. Samalla näiden uudisrakennusten tarkoituksena oli ”maitojen ja ruokien säilytyksen järjestely ajanmukaisesti.” Useampien vieraskamarien lisäksi tällaisissa taloissa oli niin kutsuttu ”maitopuoli” eli maidonsäilytyshuone. Hän kuitenkin kertoi tällaisia rakennuksia olleen paikkakunnalla jäljellä enää vain muutamia. Lisäksi joissakin oli maituhuone tehty erikseen tai jonkin muun asuinrakennuksen yhteen.⁷⁸⁷ Hieman toisin kerrottuna samanlainen näkemys muutoksen kronologiasta tulee esiin haankyläläisen Maria Mattilan muistelussa, jossa hän kuvaa uuden rakennustavan tulleen käyttöön ”vasta”

⁷⁸⁴ Miettunen 2014, 175.

⁷⁸⁵ Ks. esim. Suomen Maatilat I, passim.

⁷⁸⁶ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 3, E152, Martti Tiitinen (s.1908), Pielavesi. Pääkertoja Maria Tiitinen (s.1864), emäntä, Pielavesi, 83–87. Martti Tiitinen on kuitenkin kirjoittanut rakennustapaa koskevan pitkän vastauksen yhteyteen: ”Kertojana seutuni eri henkilöitä.”

⁷⁸⁷ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 3, E152, Martti Tiitinen (s.1908), Pielavesi, 89–90.

1870- ja 1880-luvuilla.⁷⁸⁸ Muistelukerronta on usein hyppivää ja ristiriitaista. Sanavalinnoista käy ilmi, että kertojilla oli käsitys muutoksen tapahtumisesta ja siitä, mitä ajanmukaisuus tarkoitti. Kerronta kuvaa muutoksia yleisellä tasolla, mutta yksityiskohtaisempi ja henkilökohtaisempi kuvaus päivittäisestä elämästä jää usein puuttumaan.

Muutamissa Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseututaajamaksi -keruun muisteluissa mainitaan ajanmukaistamisesta tai nykyaikaistamisesta, jolloin käsite liitetään esimerkiksi talojen ulkovuoraukseen, kattomuotoihin, ikkunoihin tai yleisesti vain vanhan rakennuksen korvaamiseen uudella.⁷⁸⁹ Talot miellettiin niiden ulospäin näkyvien materiaalien elementtien kautta. Tilaa oli vaikeampi kuvailla, jos siitä ei ollut omakohtaista kokemusta. Rakennustapa käsitettiin kyselyssä ensisijaisesti ulkoisena tyylinä sekä rakennusten keskinäisinä suhteina. Tämä juontuu paljolti keruun kysymystenasettelusta. Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939 -keruussa modernisaation ilmaiset eivät sen sijaan olleet kovin näkyviä. Vain yhdessä luhankalaisen Vilho Koskenniemen muistelussa puhuttiin nykyaikaistamisesta ja siinä termillä kuvattiin muisteluhetken saakka jatkunutta asuintalon jatkuvaa ”päivittämistä”.⁷⁹⁰ Muissa keruun muisteluissa kerrottiin kyllä usein, kuinka ja usein milloin uusia rakennuksia oli tehty, mutta tätä ei sanoitettu modernisaatiotermeillä. Käsitteiden puuttuminen vastauksista on kiinnostavaa, sillä ero muihin keruisiin on selkeä. Esimerkiksi Museoviraston keruussa tätä kielenkäyttöä ilmenee, vaikka se sijoittuu ajallisesti lähelle torppia koskenutta keruuta. Syyn selvittäminen tälle ei kuitenkaan ole yksinkertaista. Miksi tämä vastaajien ryhmä muodostuu tässä suhteessa erilaiseksi kuin toisten keruiden.⁷⁹¹ Erityisen merkittävää tämä ero on näiden kahden 1970- ja 1980-luvuilla kerätyn muistitietoaineiston näkökulmasta. Pia Olsson on kehottanut tutkijoita olemaan valppaina tällaisten kysymysten äärellä. Erilaisia kerronnan tapoja ja niiden taustalla vaikuttavia syitä tulee pohtia aineiston tarjoamien johtolankojen avulla.⁷⁹² Väistämättä yhtenä syynä on ajateltava keruiden lähtökohtien perustavaa eroa.

⁷⁸⁸ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 1, E150, Maria Mattila (s.1852), Haankylä, Karjala TL, 27.

⁷⁸⁹ MV, Kansanperinteen keruukilpailu 27, 1980. Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi. Vastaja: Eeva-Kaisa Sorsa (s.1928), Laukaa, tekstiilityön lehtori, haastateltu Uuno Peuraa, maanviljelijä, Laukaa (s.1893). Muistelut koskevat Pellosniemen kylää n. 1900–1938; MV, Kansanperinteen keruukilpailu 27, 1980. Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi. Vastaja: Martta Leppäkangas (s.1917), Lehtimäki, emäntä, muistellut vuodet 1925–1980.

⁷⁹⁰ Vilko 1973, Haastateltava Vilho Koskenniemi alkup. Lind (s.1895), Tammijärven kylä, Luhanka, 3.

⁷⁹¹ Olsson 2016, 168.

⁷⁹² Emt., 156–157.

Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939 -keruu toteutettiin haastatteluina ja vastaukset on kirjannut ylös haastattelija jälkikäyttöä varten. Tämä on voinut vaikuttaa ainakin kahdella tavalla vastausten sisältöihin: haastattelutilanteen dialogissa on pyritty löytämään yhteinen ymmärrettävä kieli vastaajan ja haastattelijan välillä sekä haastattelija on voinut vastauksia ylös kirjoittaessaan ”standardisoida” niitä siten, että joitakin ilmauksia on jäänyt pois. Toisaalta Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939 -keruussa on ajoittain lainattu haastateltavien lausumia puhekielisiä vastauksia, joten vastausten editointi ei selitä kaikkea. Myös keruiden alueellinen fokus on ollut erilainen: Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939 keskittyi yksittäisten tilojen kehitykseen ja nimenomaisesti maaseudulle, kun puolestaan Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi fokuoitiin tiiviimmän asutuksen alueisiin sekä laajempaan muistelu-ympäristöön kuin yksittäisiin koteihin. Toisaalta näiden kahden aiheiston erot indikoivat myös sitä, että modernisaatio liitettiin vahvasti taajaan asutuihin ympäristöihin, joissa se tapahtui nopeammin ja havaittavammin.

4.2.3 Menneet tilat ja paikat kokemusmalleina

Kodin tila oli toisinaan syvälle yksilön elämään, kaikkiin elettyihin ja koettuihin tiloihin vaikuttava malli. Hyvinkäälinen Orvokki Sipilä-Veriö Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi -keruussa kuvasi lapsuuskotiaan, kuinka hän muisti tuvan takanreunalla olleen sivustavedettävän sängyn, kuusiruutuisen ikkunan, lumiset tikapuut ja ometan. Kuvaus ulottui pihaan, sen kiviin ja aittaan, johon lapsilta oli pääsy kielletty. Muistelussaan kertoja toi esiin kävelyn auratuilla vaoilla ja aukeavat kengännauhat. Valkovuokot, kujat rantaan, lammikot, rysä ja ruuhi. Takana metsä ja korpipelto, isokallio ja pikkukallio leikkipaikkana, Rajaportit kummallakin sivulla, kuopat ja mäkipolku. Tie pellonreunassa, risuaita, joka teki mutkan saunan ja kaivon kohdalla. Kujatie meni kosken alle ja toisella sivulla riihelle. Tämä kolmentoista hehtaarin alue muodostui muistelijalle mallipaikaksi. ”Tämä oli hyvin tasapainoinen asetelma ja siihen vertasin kaikkia muita paikkoja ja jos ne eivät olleet tämän paikan kaltaisia, jotain oli väärin.” Vanha tupa purettiin vastaajan ollessa noin kuuden vuoden ikäinen ja uusi tehtiin sen taakse. Toisella sivulla oli aitta ja toisella navetta päittäin sekä puuvaja ja ratasvaja. Talli oli yhdessä navettarakennuksen kanssa ja niiden välissä oli lato sekä sola. Hevonen ja lampaat olivat samassa tilassa. Miehet kävivät harvoin navetassa ja tällöin lehmät pelästivät, sillä miehet kävivät sisällä yleensä vain teuraaksi vietäviä eläimiä hakiessaan. ”Portinpylväät kuin majavan jyrsimät,

navettaportilla oli puusta tehty salpa, joka liikkui ovelasti pystyautojen välistä. Vanha Musti ei osannut avata tätä.”⁷⁹³ Irene Cieraad on osoittanut, miten lapsuuden koti muokkaa niitä materiaalisia ihanteita, joita ihmisillä on kodista aikuisuudessa. Hänen tutkimuksessaan alankomaalaisten opiskelijoiden kodit vastasivat monilta osin heidän lapsuudenkotiensa materiaalista ympäristöä. Cieraad on myös osoittanut, miten sosiaalisesti jaetut ihanteet muokkaavat kotien materiaalista ympäristöä esimerkiksi maahanmuuttajien yhteisöissä.⁷⁹⁴ Vaikka muut aineiston muistelijat eivät kerro asioista ja ympäristöstä samanlaiseen kuvailevaan sävyyn esiintyy tässä kertomuksessa yksityiskohtia, jotka olivat osa sosiaalisesti jaettua todellisuutta, kuten maalaiskotien toistuvia materiaalisia elementtejä. Tällaisina voidaan pitää esimerkiksi muistelijan kuvauksia pihapiiristä sekä joitakin kodin yksityiskohtia, kuten kuvausta ikkunasta ja sängystä. Toisin sanoen ainekset, jotka toistuivat monissa valokuviissa sekä maalaiskoteja koskevissa suunnitteluaineistoissa ja oppaissa. Esimerkissä muistelija vetoaa eksplisiittisesti lapsuuden kotiinsa, mutta vastaavat ihanteet suodattuivat muistelukerrontaa ohjaavina rakenteina, sosiaalisesti jaettuina ihanteina, läpi aikaisemmissa luvuissa käsitellyistä visuaalisista ja kirjallisista aineistoista.

Sosiaalisesti jaetusta todellisuudesta kertoo myös se, miten sama muistelija ulottaa lopuksi kerrontansa laajemmalle lähiyhteisöön ja lopulta kyläyhteisöön. Ensin hän kertoo enonsa talosta, joka oli hyvin kauniilla paikalla suuren kallion alla Hyvinkäällä. Eno oli piirtänyt talon itse, ”luultavasti tupakka-askille.” Taloon viereen rakennettiin kellari sekä erikseen vaha, liiteri ja wc. Muistelija kuvaili myös tuoksujia, kuten villatehtaan työläisasuntojen pienten kakluunien ”se lähtemätön haju”, joita kylässä asumisesta oli jäänyt mieleen.⁷⁹⁵ Aistikokemusten sanoittaminen aineiston muistelukerronnassa on harvinaista. Esimerkkitarinassa ne kuitenkin korostavat sitä, miten ympäristön kokeminen muodostui jaetuksi. Aistikokemusten vähäinen esiintyvyys kuitenkin kieli myös siitä, että ne ovat arkipäiväisyydessään helposti katoavia ja muuhun päivittäiseen elämään sekoittuvia. Toisaalta myös niiden sanoittaminen on voinut olla monille vaikeaa esimerkiksi sen vuoksi, että muistaminen mielletään helposti järjen

⁷⁹³ MV, Kansanperinteen keruukilpailu 27, 1980. Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi. Vastaaja: Orvokki Sipilä-Veriö (s.1921), Hyvinkää, kotirouva; ks. myös Piirainen 2022, 58.

⁷⁹⁴ Cieraad 2010, 92–94; myös Davidson 2009, 334.

⁷⁹⁵ MV, Kansanperinteen keruukilpailu 27, 1980. Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi. Vastaaja: Orvokki Sipilä-Veriö (s.1921), Hyvinkää, kotirouva. Usein toistuvaa tarinaa talojen suunnittelemisesta tupakka-askin kanteen pidetään nykyisin myyttinä. Erilaisia laskelmia ja hahmotelmia on rakennettaessa varmasti raapusteltu monenlaisille papereille, mutta tämän tyyppinen kerronta on enemmän retorista kuin konkreettista. Tarkoitus on ollut korostaa tekijöiden osaamista ja omaloitteisuutta.

ja rationaalisen ajattelun alle kuuluvaksi eikä tunteiden ja tuntemusten maailmaan. Tämä ohjaa väistämättä myös muistelukerrontaa. Toisaalta viimeaikainen tutkimus kaupungissa aistein koetun muistelukerronnasta viittaa siihen, että aistikokemusten kuvailu riippuu paljolti aineistojen keruutavoista ja -paikoista sekä aistimusten muodosta. Kansatieteilijä Pia Olsson, etnologi Jenni Rinne ja kulttuuriantropologi Tiina Suopajärvi toteavatkin, että ”olemme tottuneet sanallistamaan näkemämme”. Samalla he viittaavat sanattomasti siihen, että muiden aistikokemusten sanoittaminen on epätavanomaisempaa. Erityisesti muistelukerronnan suhteen tutkijat huomauttavat sen olevan aistikokemusten suhteen neutraalimpaa ja jopa nostalgisoivaa verrattuna heidän käyttämäänsä kävelyhaastatteluaineistoon.⁷⁹⁶ Olsson, Rinne ja Suopajärvi muistuttavat kuitenkin kokemuksen olevan aina moniaistillista eikä yksittäisen aistikokemuksen erottaminen omaksi analysoitavaksi yksikökseen ole välttämättä mahdollista tai tarkoituksenmukaista. Erityisen vaikeaa erottelu on itse kokemisen hetkessä.⁷⁹⁷

Paikka oli todella kaunis ja kaikki tuntui olevan sopivalla kohdalla, kunnes tuli arkkitehdit, suunnittelivat koko alueen, määräsivät joka taloon oman yhden värin. Tämä talo joka oli paikalla ensimmäisenä piti maalata likaisen kellahtavaksi.⁷⁹⁸

Kodin tila oli esimerkin muistelijalle malli, johon hän vertasi kaikkia muita myöhempiä paikkoja. Se siis muodosti sekä ihanteen tilallisten käytäntöjen kannalta, mutta myös representaation tilan, johon muistelija projisoi lapsuutensa hyvän olon tunteet, viihtyvyyden, odottavan innostuneen jännityksen ja uteliaisuuden. Samalla, kuin ohimennen, hän kertoo yleisemmän modernisaatiokertomuksen siitä, kuinka aluksi itse suunnitelluista ja eletyistä paikoista tuli lisääntyvän asiantuntija- ja viranomaiskontrollin kohde. Enon kodin omaehtoisesti tuotettu kauneus joutui hävityksen alle ja samalla muistelijan mielikuvaan paikasta tuli uusi sävy, pettymys. Muistelijan kokemuksessa kodin tila oli aktiivisesti koettu, mutta enon kotipaikka näyttäytyi passiivisesti koettuna – ainakin sen jälkeen, kun siihen kohdistui ulkoisia voimia.⁷⁹⁹ Hänen lapsuuskodistaan oli sen sijaan muodostunut hyvin intiimi, jopa absoluuttinen tila: mielikuva ihanteellisesta kodista. Tällainen kerronta kuvaa paikkaan, taloon kiintymistä sen hyveiden kautta. Kuvaus havainnollistaakin hyvin sen, miten filosofi

⁷⁹⁶ Olsson, Rinne & Suopajärvi 2021, 42–43 ja 52. Toisaalta kirjoittajat käsittelevät artikkelissaan laajalti esimerkiksi kaupunkiympäristöjen äänien kokemista, jota muistelijat ovat sanoittaneet melko runsaasti.

⁷⁹⁷ Emt., 45.

⁷⁹⁸ MV, Kansanperinteen keruukilpailu 27, 1980. Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukukukseksi. Vastaaja: Orvokki Sipilä-Veriö (s.1921), Hyvinkää, kotirouva.

⁷⁹⁹ Lefebvre 2013 [1974, 1991], 39.

Gaston Bachelard on poeettista tilaa analysoidessaan esittänyt näiden talon perimmäisten hyveiden olevan sen ydin.⁸⁰⁰ Hänen mukaansa ihmisen synnyinkoti tai lapsuudenkoti on asumisen ja elämisen tapojen kannalta kaikkein merkityksellisin. Nämä tavat, kuten ovien avaaminen ja sulkeminen tai ikkunoista ulos katsominen, ovat määrittäneet lapsuuden kodin ympäristössä ja sittemmin arkipäiväistyneet henkilön muihin asuinpaikkoihin.⁸⁰¹

Kati Mikkola on kuvannut Uudet elämänmuodot -keruun vastaajien suhtautumista muutoksiin käsiteparin promoderni-antimoderni kautta. Hänen mukaansa julkinen puhe kaiken muuttumisesta oli tuttua jo 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun aika-laistomijoille.⁸⁰² Käytännön modernisaatio sai kuitenkin myös välimuotoja tämän käsiteparin akselilla. Tätä uuden ja perinteen limittymistä kuvaan maalaistaloissa ja -asumisessa anti-modernin modernismin (tai anti-modernin modernisaation) käsitteen avulla, kuten työn johdannossa toin esiin. Erityisesti asumisen ja kotien muutokseen käsite on osuva. Esimerkkinä tämänkaltaisesta muutoksesta näyttäytyy yllä mainitussa keruussa useasti esitetty kuvaus siitä, kuinka paritupamallisen talon toinen tupa muutettiin uloslämpiväksi tilan nuorelle sukupolvelle, kun vanhempi väki jäi elämään toisen päädyn savutupaan.⁸⁰³ Vaikka kerronta koskee esimerkissä 1800-lukua, tämä 1930-luvun lopun muistelukerronta ilmentää suhtautumista modernisaatioon prosessinomaisena muutoksena. Merkkejä nopeasta murroksesta ei ainakaan asumisen suhteen ole keruuaineistossa näkyvissä vaan useissa muisteluissa vanha ja uusi esiintyvät rinnan. Tätä tukee myös se, että asumisen kokemuksen kuvailu ei nouse esiin dramaattisin tavoin. Se asettuu taustalle, arkeen ja päivittäisiin töihin sekä muihin kodin askareisiin, joiden syklinen toistuvuus loi rytmin tilassa olemiselle. Pauli Tapani Karjalainen on kirjoittanut paikasta, joka ”jää ikään kuin piiloon” arkipäiväisessä toiminnassa.⁸⁰⁴ Sama pätee myös elettyyn tilaan. Oma osansa tässä on myös sillä, että kodin tila oli paljolti naisten toiminnan aluetta. Pia Olsson on kirjoittanut, miten tämä tila myös kontrolloi naisia. Kodin tilan kautta tuotettu kontrolli oli sekä moraalista että konkreettista: naiset oli sidottu kodin töihin, jotta he eivät pääsisi vapaasti liikkumaan kodin ulkopuolella ja jotta heillä ei olisi liikaa vapaa-aikaa.⁸⁰⁵

⁸⁰⁰ Bachelard 1994 [1957], xxxiv, 3–4; Ks. myös Lefebvren kommentaari Bachelardin ja Martin Heideggerin käsityksiin rakennuksesta, Lefebvre 2013 [1974, 1991], 121–122; Davidson 2009, 339.

⁸⁰¹ Bachelard 1994 [1957], 14–15.

⁸⁰² Mikkola 2009, 14–15.

⁸⁰³ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 3, E152, Martti Tütinen (s.1908), Pielavesi, 93.

⁸⁰⁴ Karjalainen 2006, 84.

⁸⁰⁵ Olsson 2009, 38–39.

Tämä on voinut vaikuttaa ainakin kahdella tavalla asumisen kokemusten muisteluihin. Ensinnä, naisilla ei ole ollut aikaa panna merkille, kirjoittaa ylös tai laajemmin reflektoida asumiskokemuksiaan. Ja toiseksi, kodin tilaan liittyvät tunnekokemukset ovat olleet monilta osin niin negatiivisia, että niitä ei ole haluttu tiedostetusti tai tiedostamatta muistella.

4.3 Koti ja sosiaaliset suhteet - sukupolvet, sukupuolet ja yhteiskuntaluokat

Uudet elämänmuodot -keruun muistelijat korostivat usein muun muassa uudistuksien suosijoiden edistyneisyyttä, oppineisuutta ja aktiivisuutta. Kertomusten sävy oli tällaisissa muistoissa ihaileva. Vastaavasti uudistuksia vastustaneita kuvattiin päinvastaisin sanankääntein. Ensimmäisten uudistajien kerrottiin kuitenkin usein saaneen osakseen pilkkaa kanssaihmisiltä.⁸⁰⁶ Yksi syy muisteluiden ihailevaan sävyyn Uudet elämänmuodot -keruussa on Kati Mikkolan mukaan muistelijoiden ja muistelun kohteina olleiden väliset sukulaissuhteet. Moni muistelijä kertoi omista vanhemmistaan edistyksen ”uudisraivaajina” ja heidän kamppailustaan vanhempia, perinteestä kiinni pitäneitä, sukupolvia vastaan.⁸⁰⁷ Kotien modernisaatio herätti ristiriitaisia tunteita aikalaisissa, vaikka muistelukerronnassa korostuvat neutraalit ja positiiviset näkemykset uudistuksista. Tämän tapaista kerrontaa voi tulkita prosteettisena muisteluna, jossa asumisen kokemus ylittää sukupolvet sosiaalisina ryhminä. Toisin sanoen, asuinpaikka on välittänyt muistelijalle ruumiillisen kokemuksen, joka kytkeytyi edeltävän sukupolven kokemaan. Sosiologi Tonya Davidson on soveltanut historiantutkija Alison Landsbergin ”prosteettisen muistin” käsitettä artikkelissaan muistavista taloista. Landsberg on asettanut neljä perustetta prosteettisen muiston -käsitteelle: 1) ne syntyvät kohtaamisista mediavälitteisten representaatioiden kanssa, 2) ne ovat ruumiillisesti aistittuja muistoja, jotka syntyvät kokemuksesta massamedian välittämistä representaatioista, 3) koska nämä muistot ovat prosteettisia, ne ovat vaihdettavissa ja korvattavissa ja niillä on siten kaupallistettu luonne ja 4) ne ovat hyödyllisiä siten, että ne auttavat yksilöä jäsentämään ajatuksiaan maailmasta ja voivat näin olla

⁸⁰⁶ Mikkola 2009, 151.

⁸⁰⁷ Emt., 168–170.

olennainen tekijä empaattisen ajattelun synnyssä ja välitetyn kollektiivisen identifikaation pohjana.⁸⁰⁸

Aineistoni ylisukupolvista asumista kuvaavat muistelut nostavat esiin tämän kaltaisia piirteitä, joista voi tulkita representoidun asuinympäristön vaikutuksia asumisen kokemukseen. Tulkitsen, että rakenteella, joka tuotti asumisen kokemuksia, on yhteistä prosteettisen muistamisen käsitteen määrittelyn kanssa. Tässä kokemusrakenteessa representaatiot ja materiaallinen ympäristö toimivat kuitenkin yhdessä. Esimerkiksi Kiinteistöperinne -keruussa tuodaan yhdessä muistelussa esiin ylisukupolvinen tarina, jossa kertojan, posiolaisen Martta Timisjärven, äiti olisi halunnut teettää kotiin komeron, mutta isoäiti oli arvellut tätä ylellisyydeksi, joten asiasta luovuttiin.⁸⁰⁹ Lyhyt maininta kertoo, miten asuminen ja sen päivittäiset käytännöt tapahtuivat jaetusti samassa tilassa asuvien sukupolvien kesken. Isoäidin esiin nostama ylellisyyden käsite olisi representoitunut komeron kautta asujien päivittäiseen elämään. Vaikka nuorempi polvi oli eri mieltä, mukautuivat he elämään vaatimattomuuden ihanteen piiriin. Näin kodin sosiaaliset suhteet määrittivät konkreettisella tavalla myös sitä, millaiseksi asumisen materiaallinen ympäristö muodostui ja vaikuttivat myös siten asumisen kokemuksen muotoutumiseen.

Muistelijoiden sukupolvien ero näkyy monin tavoin eri keruiden kertomuksissa. Siinä, missä Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939 -keruun haastatteluissa esimerkiksi lannoitteiden hankinta esitetään itsestään selvänä rutiiniasiana, löytyy Uudet elämänmuodot -aineistosta kuvauksia, joissa kerrotaan, kuinka apulantaa ei uskallettu hankkia pitkään aikaan, koska sitä pidettiin myrkkynä.⁸¹⁰ Tämän kaltaiset jäljet uutuuksien vastaanottamisen muodoista olivat vielä jäljellä tai muistissa 1930-luvun lopun keruussa. 1970-luvun alussa ne eivät enää kulkeutuneet kerrontaan, sillä näiden menneisyyden uutuuksien kiistattomat hyödyt olivat ehtineet muokata muistelijoiden kokemusympäristöä jo useita kymmeniä vuosia. Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi aineiston otoksessa sukupolvinäkökulmaa tai edeltävien sukupolvien kokemuksia ei oikeastaan tuoda esiin. Muistot ja kokemukset esitetään pääosin omina, vaikka kokemusten tasot lienevät olleet tässäkin jossain määrin sekoittuneita. Joissakin muistoissa mainitaan kylän rakennusten olleen olemassa jo edeltävien sukupolvien nuoruudessa. Toisaalta, huolimatta ajan vaatimusten seuraamisesta,

⁸⁰⁸ Davidson 2009, 334. Ks. Landsberg 2003, 149–150 sekä Landsberg 2004, 25–26.

⁸⁰⁹ SKS, KRA, Kiinteistöperinne 19, 3165–3167. Martta Timisjärvi, Posio.

⁸¹⁰ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 3, E152, Yrjö Kinnari (s.1881), Sakkola, 165–166; SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 3, E152, Matti Liski (s.1907), maanviljelijä, Valkjärvi, Äyräpää, 178–190.

saattoi nuorempikin polvi edelleen ylläpitää vanhoja tilallisia käytäntöjä esimerkiksi nukkumalla kesäisin aitoissa.⁸¹¹ Tässä vanhassa vuodenaikaan sidotussa asumisen tavassa nukkumatilat oli jaettu sukupuolien mukaan, tytöille ja pojille oli omat nukkuma-aitat. Tytöille oli toisinaan varattu myös omia kamareita perinteisissä parituvissa. Kodin tilaan sukupuolitettu tilajako alkoi kuitenkin laajemmin tulla vasta modernisaation ajamana. Perinteiset tilalliset käytännöt eivät silti hävinneet täysin uudistusmielialan myötä. Muisteluista onkin nähtävissä, miten perinne ja uutuudet limityivät sekä asumisen käytäntöjen että ajattelumallien tasolla. Kodin tila oli yhtä aikaa moderni ja perinteinen sekä materiaalisilta osin että päivittäisten tapojen kannalta.

Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi -aineistossa enonsa itse piirtämää kotitaloa Hyvinkäällä kuvannut Orvokki Sipilä-Veriö kertoi kodin tilasta myös sosiaalisten suhteiden kautta. Enon kihlattu oli pitänyt rakennusta pienenä kysyen tältä, missä olivat ruokasali ja lastenkamari. Tämän johdosta muistelijan eno oli vaihtanut puolisoa. Toinen puoliso olikin ollut tyytyväinen keittiön, kamarin sekä myöhemmin toisen kamarin, eteisen ja vintin taloon.⁸¹² Kertomus kuvaa samalla kokemushistoriallisia eroja, joita ihmisillä saattoi tilassa olemisesta olla. Muistelijan eno ei ollut nähnyt tarpeelliseksi rakentaa huoneita, jotka hänen ensimmäinen kihlattunsa tulkitsi kotiin kuuluviksi. Muistelu voi viitata esimerkiksi eroihin henkilöiden sosiaalisessa ja yhteiskunnallisessa asemassa, sukupolvessa tai sukupuolessa, mutta joka tapauksessa kokemus kodin tilasta oli heillä erilainen. Kokemusten ja henkilöiden oman historian kautta tulevan kodin tilaan kohdistuikin aina erilaisia odotuksia. Oleminen ja tekeminen edellyttävät myös päivittäisessä elämässä osin tulevaisuudessa olemista, odotuksina, toiveina ja käsityksinä tekemisen lopputuloksesta. Samoin näihin odotuksiin vaikuttavat menneet kokemukset samasta tai samankaltaisesta tekemisestä.⁸¹³ Kokemus tilassa olemisesta ja asumisesta sitoutuu henkilön kokemushistoriaan, joka toimii referenssinä uusille kokemuksille.

Uudet elämänmuodot -keruun kertomuksissa tuodaan esiin jonkin verran eroja sukupuolten suhtautumisessa uudistuksiin. Muisteluissa esitetään yleensä naisten suhtautuneen myönteisemmin uutuuksiin kuin miesten.⁸¹⁴ Toisaalta sukupuoli nousee

⁸¹¹ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 1, E150, Maija Hirsimaa (s.1907), Hyvinkää, Kertoelmat Orivedeltä, Pajukannan kylästä, 110.

⁸¹² MV, Kansanperinteen keruukilpailu 27, 1980. Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi. Vastaaja: Orvokki Sipilä-Veriö, Hyvinkää, (s.1921), kotirouva.

⁸¹³ Carr 1986, 38–39.

⁸¹⁴ Esim. SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 1, E150, Antton Virta (s.1884), lohkotilallinen, Vähäsilta, 99–100. Haastattelija Terttu Virta (s.1923), tilallisen tytär, Sauvo Naarslahti; SKS, KRA, Uudet

harvemmin esiin vanhempien sukupolvien kohdalla. Asia ei selity ainakaan kokonaan kertojien oman sukupuolen kautta. Sen sijaan kuuluminen nuorempaan uudistushaluisempaan sukupolveen on vaikuttanut sukupuolten erilaisten suhtautumistapojen kuvaamiseen. Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939 -aineistossa sukupolvet tai sukupuolet eivät käytännössä nouse keskustelun aiheiksi. Haastattelukysymyksissä ei eksplikoida sukupuolta lukuun ottamatta tarkentavassa ohjeessa korostettua vanhojen isäntien ja kunnallismiesten roolia haastateltavina. Yhdessä kertomuksessa mainitaan, että kertojan äiti ei ollut ”tyytynyt miehensä nuukuuteen”, sillä hän oli kartanon emännöitsijänä toimiessaan ”nähty parempiakin paikkoja.”⁸¹⁵ Toisessa kertoja muistelee käymälän rakennetun tilalle hänen äitinsä toivomuksesta.⁸¹⁶ Ensimmäinen muistelu viittaa tyypilliseen modernisaatiokehitystä kuvaavaan kertomukseen, jossa uutuudet levisivät ylempien sosiaaliluokkien keskuudesta muille ryhmille. Molemmissa kuvauksissa ovat lisäksi läsnä eri sukupolvet ja sukupuolet suhteessa modernisaatioon.

Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maatalouskeskukseksi -keruussa sukupuolta ei juuri tuoda kerronnassa esiin. Pia Olsson on osoittanut, miten erityisesti toisen maailmansodan jälkeistä aikaa koskevissa naisten muisteluissa maalaisasumisesta heidän muistonsa ja fyysinen paikkansa kodin tilassa kytkeytyivät yleensä työn tekemiseen. Tätä selittivät Olssonin mukaan sekä yleiset asenteet naisten ja tyttöjen asemasta että asuinympäristön materiaaliset olosuhteet, kuten pitkät etäisyydet naapurustoon ja kylälle sekä vähäiset keinot pitää yhteyttä kodin ulkopuolelle.⁸¹⁷ Asuminen maalaiskohteissa sai sukupuolittuneita piirteitä, vaikka keruiden vastauksissa uudistuksiin suhtautumisessa ei aina voi tehdä merkitsevää eroa sukupuolten välille. Esimerkiksi Uudet elämänmuodot -keruun vanhojen rakennusten hävittämistä tai niissä pysymistä koskevissa kysymyksissä sukupuolet tulevat kuitenkin esiin joko yhdessä tai pelkästään miesten näkökulmasta. Kati Mikkolan mukaan kysymyksenasettelut näkyvät myös vastausten tavoissa ja sisällöissä.⁸¹⁸ Asumisen kokemuksen kannalta sukupuolella oli suuri merkitys, mutta muistitiedossa sitä ei aina tuoda yhtä eksplisiittisesti esiin kuin työni muissa aineistoissa. Naisen rooli kodissa näkyi esimerkiksi

elämänmuodot 1, E150, Kustaa Soini (s.1857), Piikkiö, 86. Tarina toistuu myös monissa muissa kertomuksissa – usein mainitaan miniä uudistusten ”tuojana”; Mikkola 2009, 174–175.

⁸¹⁵ Vilkkonen 1973, Haastateltava Lydia Kulha (s.1902), Rapala, Sysmä, 3; Emt., Yleisiä ohjeita haastateltavalle.

⁸¹⁶ Vilkkonen 1973, Haastateltava Juho Arvi Roukas (s.1894) Kutajoki, Hollola, 4.

⁸¹⁷ Olsson 2009, 39–40.

⁸¹⁸ Mikkola 2009, 175.

rakennusoppaiden ja tyyppitalosuunnitelmien ohjeissa ja perusteluissa sekä rakentamista ja asumista koskevan valistuksen jakautumisessa sukupuolten mukaan.

Kodin sosiaalisia suhteita saattoivat muuttaa esimerkiksi asuintalojen laajentaminen tai erilaiset tekniset uudistukset. Längelmäestä kertonut Edla Juusela kuvasi Uudet elämänmuodot -keruussa 1800-luvun kehitystä kertoen kuinka talojen isäntäväki ja palkolliset alkoivat ruokailla eri huoneissa talojen kasvaessa. Tämä tarkoitti muistelijan mukaan myös sitä, että isäntäväki alkoi syödä kamarissa parempaa ruokaa kuin taloon palkatut työläiset.⁸¹⁹ Sama kuvaus esiintyi useissa muisteluuissa. Kodin tilalliset käytännöt muuttuivat ja vaikka tupa säilyi puolijulkisena tilana, mutta kamarit olivat jo selvästi yksityistä tilaa. Ruokailu tuvassa oli julkista tilassa olemista, mutta kamareissa se sai yksityisemmän perhepiiriin rajoittuvan luonteen. Toinen esimerkki Uudet elämänmuodot -aineistosta kuvaa modernisaation, kodin tilan ja sosiaalisten suhteiden dynamiikkaa valaistuksen kautta. Muistelija kuvasi vaarinsa ja isänsä kiistaa kodin valaisemisesta. Muistelijan isä oli saanut öljylampun, mutta vaari oli ottanut alusta lähtien uutuuteen jyrkän kielteisen kannan. Vaari ilmoitti öljylamppujen kuuluvan parempiosaisille eikä niille, jotka työllä itsensä elättivät. Hän piti myös öljyliian kalliina ja kieltäytyi tekemästä mitään kodin töitä, mikäli öljylamppu valaisisi tuppaa. Muistelijan isä käyttikin lopulta lampua vain kamarissa vieraiden ollessa läsnä ja vanhus toimitteli askareitaan tuvassa päreiden valossa.⁸²⁰ Ensimmäinen esimerkki kuvaa modernisoituvan tilan sosiaalista tuottamista ja yhteiskuntaluokkien muotoutumista 1800- ja 1900-lukujen taitteessa. Jälkimmäinen esimerkki puolestaan osoittaa, miten kodin tila, modernisaatio ja perheen sisäiset suhteet vaikuttivat toisiinsa. Esimerkeissä tilaan vaikuttanut uudistus muutti sosiaalisia suhteita sekä tilojen päivittäistä käyttöä. Samalla ne kuvaavat sitä, miten perinne ja uusi elivät rinnakkain sekä materiaalisessa ympäristössä että päivittäisissä toimimisen tavoissa. Nämäkin muistelut ovat esimerkkejä ylisukupolvisen kokemuksen ja muistin välittymisestä.

Monissa Uudet elämänmuodot -keruun muisteluuissa toistuu tarina epäilevästä tai vähättelevästä suhtautumisesta uudistuksiin. Asiaan liitettiin sekä sukupolvien väliset suhteet että muut sosiaaliset, etenkin yhteiskuntaluokkia koskevat, suhteet. Ihmiset seurasivat tapahtumia ympärillään. Alavudella perinnettä kerännyt Taimi Pitkämäki kuvasi, miten eräs paikkakuntalainen emäntä oli todennut pyykinvääntökoneita

⁸¹⁹ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 2, E151, Edla Juusela (s.1871), Loimaa, 61. Tiedot Längelmäen Puharilan kylästä.

⁸²⁰ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 3, E152, Henriika Oksman (s.1854), räätälin vaimo, leski, Karttula, haastattelija Juho Oksman, asioitsija, 43–44; Ks. myös Mikkola 2009, 169–170.

kaupitelleelle kiertävälle kauppiaille hänellä olevan niitä jo riittävästi kuuden tyttären muodossa. Pyykinvääntökone ei olisi tässä tapauksessa tuonut olennaista helpotusta tai tehostusta kodin työhön. Emäntä ei ainakaan sillä hetkellä ajatellut, että tyttärille olisi ollut jotakin muuta tehtävää pyykkien vääntämisen sijaan. Muistelu nostaa esiin muutoksen, joka kodeissa ja maaseudulla oli tapahtumassa. Vapaa-aikaa jäi enemmän esimerkiksi radion kuunteluun. Esimerkiksi Pitkämäki kuvaili, miten hänen kotonaan radiosta oli kuunneltu kirkonmenoja, mutta myös tansseja, jota osa paikkakuntalaisista oli pitänyt syntinä. Kotona oli lisäksi voimisteltu radio-ohjelman ohjeiden pohjalta:

Radio oli kylässä ensimmäiseksi Pitkässämäessä. Patamaan Riika sitä kuunnellessan huokasi: Jo on kumma taltrikki, kun siitä tulee kirkonmenot ja muut lirputukset. Toiset akat sitä pitävät syntinä, kun samasta taltrikista tulee Jumalan sanaa ja tansseja. Kerran Talapahkan Liisa tuli kuuntelemaan kirkon menoa. Hän tuli vähän aikasemmin ja tapasi kertojan voimistelemassa radion komennon mukaan. Liisa siunaamaan virsikirja kainalossa: ”Tämmöistäkö täällä onkin ja minä kun tulin kirkkohon.”⁸²¹

Musiikintutkija Vesa Kurkela on kirjoittanut, miten suomalainen radiotoiminta vertautui eurooppalaiseen kehitykseen, jossa radiolle luotiin keskeinen sija esimerkiksi perhearvojen välittämisessä. Sillä oli tätä kautta vaikutus myös asumisen käytäntöjen tuottamiseen niin henkisessä kuin materiaalisessa mielessä.⁸²² Aineistossa ei tuoda esiin kodin ympäristöä samalla tavalla negatiivisessa valossa kuin Pia Olssonin tutkimissa toisen maailmansodan jälkeisissä naisten kokemuksissa kodista. Yllä oleva esimerkki kuitenkin vahvistaa Olssonin esiin nostamia naisten kokemuksia maalaisasumisesta. Olssonin aineistossa naisten kokemukset kodista oli sidottu vahvasti kotitaloustyöhön, mutta monet muistelijat suhteuttivat kokemuksiaan erityisesti sosiaalisen elämän puuttumiseen, jolloin koti näyttäytyi eräänlaisena vankilana ja työleirinä.⁸²³ Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939 -keruun vastauksissa suurin osa kysymykseen vastanneista ilmoitti radion (tai kidekoneen) tulleen taloon ennen toista maailmansotaa ja vähemmistö sodan aikana tai sen jälkeen. Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi -keruussa radiosta ei kysyty eikä sitä mainita aineiston vastauksissa. Suoraan kotitalouteen liittyvien laitteiden esiintyminen tutkimuksen muisteluaineistoissa on vähäistä. Tekninen kehitys kuitenkin nähtiin 1920- ja 1930-luvuilla tärkeänä edistyneen mittana. Kuten voi päätellä esimerkiksi siitä, että

⁸²¹ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 1, E150, Taimi Pitkämäki (s.1904), opettaja Kangasalla, Vetämäjärvi, Alavus, 200, 203.

⁸²² Kurkela 2005, 98–101, 104 ja 106. Säännölliset yleisradiolähetykset alkoivat Suomessa 1926 ja radiolaitteet yleistyivät nopeasti myös maaseudulla – etenkin ennen 1930-luvun alun lama-aikaa.

⁸²³ Olsson 2009, 40–41; ks. myös Osterud 2012, 44–45 ja 247–248.

Suomen maatilat -sarjan teoksissa esiteltyjen tilojen tietojen joukossa oli maininta sähkö- ja vesijohdon esiintymisestä tiloilla.

Yleisemmin nuoremman polven kuvattiin Uudet elämänmuodot -keruussa suosineen uutuuksia ja ottaneen esimerkiksi muualla nähdyistä uudenaikaisista rakennuksista ja muista ilmiöistä. Samalla heidän kuitenkin nähtiin alkaneen hyljeksiä vanhaa.⁸²⁴ Uudistukset otettiin nuorempien keskuudessa yleensä ilolla vastaan, sillä oli ikään kuin kyllästytty vanhaan, joka yhdistettiin puutteeseen sekä köyhyyteen.⁸²⁵ Toisinaan saatettiin jopa puhua, että uudistukset otettiin paikkakunnalla kiitollisina vastaan.⁸²⁶ Modernisaation omaksuminen ja sen puolestapuhujat tekivät muutoksesta, kehityksestä arvokkaampaa ja tavoiteltavampaa kuin pysyvyydestä.⁸²⁷ Nuoremmat polvet olivat ottaneet omakseen tällaisen modernisaation tarjoaman muutosta korostavan identiteetin. Heidän näköpiirissään ja odotuksissaan uusi oli lupaus jostain paremmasta kuin mitä vanha kodin tila pystyi tarjoamaan. Esimerkkejä voitiin lukea aikakauden lehdistä tai käydä katsomassa maatalousjärjestöjen järjestämässä näyttelyissä ja retkillä.⁸²⁸ Asuntopolitiikan ja asumisen reformoinnin voi sanoa kytkeytyneen voimakkaasti modernisaatioon. Anneli Junton mukaan eri aikojen asuntoreformistit 1800-luvun puolivälistä lähtien ovat halunneet ”uudenaikaistuttaa” asumista, jotta myös asujat, ihmiset kehittyisivät. Tämä kehitys, edistys nähtiin lähtökohtaisesti positiivisena ja se lisäisi niin hyvinvointia, vapautta, varallisuutta kuin tasa-arvoakin.⁸²⁹ Muisteluiden jaottelussa nuoriin ja vanhoihin näkyvätkin yhtä lailla modernisaation voittajien puolella olon lisäksi aikakauden asiantuntijoiden harjoittaman modernisaatiovalistuksen käiut.

Uudet elämänmuodot -aineiston muistelukerronnassa kiistoja sukupolvien välillä oli aiheuttanut myös se, että nuoremmat olivat alkaneet ulkopuolisia vaikutteita omaksettuaan vaatia vanhemmiltaan uloslämpiviä talojen rakentamista sekä talojen ulkomaalausta.⁸³⁰ Kati Mikkolan mukaan sukupolvia koskenut kerronta oli leivottu

⁸²⁴ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 1, E150, Hilma Ritva (s.1880), Lempäälä, 262.

⁸²⁵ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 2, E151, E.J.Ekman (s.1884), Sysmä, Lahti, 29.

⁸²⁶ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 1, E150, Kalle Kotakorpi (s.1852), vanha isäntä, Suoniemi. Kerääjä Järventausta, Eero (s.1919); Mouhijärvi, Suoniemi, koululainen, 121.

⁸²⁷ Silvasti 2001, 305.

⁸²⁸ Nimim. Niemen emäntä, ”Mitä sika voi tuottaa eli eräs toteutunut unelma.” Kodin osasto, *Pienviljelijä* 19/1927, 423–424.

⁸²⁹ Juntto 1990, 27. Lainausmerkit A.J.

⁸³⁰ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 3, E152, Abel Kukkonen (s.1866), Kuopio, 17–18. Vastaava tarina esiintyy lukuisissa muissa aineiston muisteluissa.

sisään keruun kysymysten asetteluihin siten, että vanhat ja nuoret oli asetettu vastakkain. Asetelma toistuu monissa keruun vastauksissa. Samalla Mikkola myös problematisoi mielenkiintoisesti sukupolven käsitettä sekä yhteiskunnallisella tasolla että perheiden sisällä. Tutkimuskäytössä sen merkitystä ei tulisi korostaa liaksi suhteessa muihin vaikuttaviin tekijöihin. Toisaalta vaikuttaa siltä, että sukupolvi käsitteenä on ollut monille keruiden vastaajille helposti sovellettavissa yleistysten tekemiseksi.⁸³¹ Hän muistuttaa lisäksi, että sukupolvista puhuttaessa on kyse representaatioista eli siitä, kuka esiintyy tai esitetään sukupolvensa edustajana. Tällä tavoin luodut ihmisryhmät olivat todellisuudessa aina heterogeenisempiä kuin millaisena ne esitettiin.⁸³² Samaa huolellisuutta ja varauksia tulisi käyttää myös muiden helppoihin yleistyksiin johtavien käsitteiden, kuten luokka ja sukupuoli kanssa. Maalaiskotien modernisaation etenemistä ja muutosta uutuuksiin suhtautumisessa voi kuitenkin tarkastella pidemmällä aikajänteellä, ja suhteessa edellä mainittuihin käsitteisiin, sekä keruiden sisällä eri muisteluiden että kaikkien keruiden kautta. Uudet elämänmuodot -keruuseen kirjoittaneen Ulla Mannosen mukaan esimerkiksi sisällissodanjälkeinen sukupolvi ei näyttänyt ”pelkäävän” enää mitään uutuuksia. Tuolloin taloihin tuotiin jo radioita ja gramofoneja.⁸³³ Historiantutkija Tiina Männistö-Funk on osoittanut väitöskirjassaan, miten yksittäiset materiaalisien modernisaation ilmiöt saattoivat levitä ”räjähdysmäisesti”. Hän on käyttänyt esimerkkinä juuri gramofonia, jonka leviäminen kohosi suoranaiseksi ”kuumeeksi” 1920-luvun lopulta alkaen.⁸³⁴ Yllä esimerkkinä olevassa muistelussa suhteutetaan kodin materiaalisia uudistuksia sukupolviin, joiden välille kuvataan implisiittisesti asenne-ero. Samalla kertoja tulee kuvanneeksi historiantutkimuksen vahvistaman modernisaatiokehityksen. Aineistoni myöhemmissä keruissa Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939 sekä Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi on havaittavissa reflektiota 1900-luvun vallinneisiin modernisaatiokertomuksiin ja toisaalta esimerkiksi 1960- ja 1970-lukujen maaltamuuton esiin nostamiin ongelmiin, kuten kannattamattomaksi muuttuneeseen pienviljelykseen.⁸³⁵

⁸³¹ Mikkola 2009, 166–168.

⁸³² Emt., 172–173.

⁸³³ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 3, E152, Ulla Mannonen (s.1895), Koivisto, Römpötti, 271.

⁸³⁴ Ks. Männistö(-Funk) 2011, 95.

⁸³⁵ MV, Kansanperinteen keruukilpailu 27, 1980. Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi. Vastaaja: Aatu Virolainen (s.1906), pol. konst. eläkkeellä, Kirkkorannan kylä, Muolaa, 1906–1944.

Modernisaatiokritiikki yhdistettiin tyypillisesti luokkajakoihin, joka selittää suurelta osin myös muita asiantuntijatietoon liitettyjä epäilyjä. Ulkoapäin tuotu tieto ei voinut pitää paikkansa, mikäli henkilökohtainen tai sosiaalisen kontekstin yleinen kokemus perinteisestä asumisesta osoitti toisin. Vaikka useasti uutuuksia kritisoihin yhteisön tai sukupolven näkökulmista, kritiikki muutosten nopeutta kohtaan saatettiin antaa omallakin äänellä, kuten eräs kertoja teki huonekalujen suhteen. Hänen mukaansa vanhat huonekalut oli korvattu liian ”halpamaisesti” uusilla.⁸³⁶ Yleisesti asiantuntijatiedon vastustus liittyi myös koulutus- ja kouluvastaisuuteen ja esimerkiksi maataloustöihin ei katsottu tarvittavan kouluoppeja. Lisäksi koulut tekivät monen mielestä nuoret ylpeiksi ja laiskoiksi.⁸³⁷ Yhteiskuntaluokkien kautta muisteluissa esiin tuotu oman yhteisön ulkopuolisiin kohdistunut kritiikki heijasti osittain 1920- ja 1930-lukujen maalaisasumista koskevien julkisten asiantuntijakeskusteluiden näkökulmia. Maalaistaloilta toivottiin perinteiden säilyttämistä samaan aikaan, kun esimerkiksi niiden pohjakaavoja haluttiin uusia. Moni rakentamisen asiantuntija varoitti ulkoa, kuten kaupungeista, tehdas- tai huvilayhdyskunnista omaksuttujen esimerkkien vaa-roista.⁸³⁸

Uudet elämänmuodot -aineistossa näytettiin tiedostavan esimerkiksi 1920- ja 1930-lukujen julkisessa asuntokeskustelussa säännöllisesti esiintyneet köyhyyden ja asumisahtauden tuomat ongelmat, mutta näihinkin saattoi liittyä ristiriitaisia näkemyksiä riippuen siitä, mistä positiosta sosiaalista ympäristöä tulkittiin. Köyhiä mökkejä, joissa oli paljon lapsia, saatettiin pilkata, mutta samalla esimerkiksi vain kahta lasta perheessä pidettiin ”herraskaisena”.⁸³⁹ Toisaalta, myös useampihuoneisia uusia taloja rakentaneita oli saatettu pilkata lasten määrästä.⁸⁴⁰ Samantyyppinen ristiveto suhtautumisessa näkyi myös esimerkiksi maatalouden koneistamiseen suhtautumisessa. Samalla, kun koneita käyttänyttä taloa ja isäntää katsottiin ”kunnioittavasti alempaa kuten vieläkin”, näitä kuitenkin takanapäin pilkattiin ja arvosteltiin. Koneet saivat

⁸³⁶ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 1, E150, Kalle Nieminen (s.1901), Jämsänköskei, 165.

⁸³⁷ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 3, E152, Kalle Pirinen (s.1877), Nilsia, 55; Mikkola 2006, 183–187; Stark 2006b, 83. Myös aikalaiset tiedostivat ulkoapäin tuodun tiedon vastustamisen ”kansan” parissa, ks. esim. Soininen 1923 [1910], 93. Kappale *Tiede ja maanviljelys* oli kirjoitettu Fr. Möhrinin mukaan; Epäluuloinen suhtautuminen asiantuntijoihin näyttää jatkuneen myös toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä. Vain vähäinen osa maaseudun elinkeinonharjoittajista ilmoitti saaneensa tietoa uutuuksista asiantuntijoilta, ks Walls 1968, 38–40; kansan sivistämisestä luku- ja kirjoitustaidon suhteen 1800-luvulla ks. esim. Kauranen 2017, 37–38.

⁸³⁸ Lindberg, Carolus, ”Maalainen rakennustyyli oikeuksiinsa.” *Kotiliesi* 7/1927 Omakotinumero, 199–202.

⁸³⁹ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 3, E152, Kalle Pirinen (s.1877), Nilsia, 60.

⁸⁴⁰ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 3, E152, Simo Paavilainen (s.1861), Kaukolan pitäjä, 354.

kuitenkin ”ansaittua kunnioitusta”, kun niiden avulla voitiin todistettavasti parantaa satoa.⁸⁴¹ Kuten edeltävissä työn luvuissa olen kuvannut, maataloutta reformoineet asiantuntijat pyrkivät ottamaan tämän huomioon esimerkiksi järjestämällä työnäytöksiä valistustilaisuuksissa sekä retkeilyjä mallitiloille, joissa työn tuloksia voitiin konkreettisesti nähdä. Esimerkkien voima oli suurempi kuin pelkän sanallistetun valistuksen. Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi -aineistossa pilkkaaminen tuotiin esiin ainoastaan yhdessä käyttämässäni muistelussa, jossa se kohdistettiin uusien rakennustyylien mukaisiin taloihin.⁸⁴² Suhtautumistapojen moninaisuudesta on osoitus myös Uudet elämänmuodot -keruun muistelu, jossa Kalle Nummelin kertoi Impolassa pilkatun niitä, jotka eivät olleet uusineet huonekalujaan.⁸⁴³ Yleensä uudistusten tuli ansaita arvostuksensa osoittautumalla hyödyllisiksi. Kodin tilan tai sisustuksen muutoksen kohdalla näiden hyötyjen havaitseminen oli huomattavasti monimutkaisempaa kuin esimerkiksi yksittäisten kotitalous- tai maataloustuotantoa parantaneiden koneiden. Esimerkiksi kodin tilan muutosten hyödyt saattoi havaita käytännössä vain päivittäisen elämän arjen askareiden parissa. Aineistoni myöhemmissä muistelukerronnoissa kodit sisustuksineen ja teknisine laitteineen olivat jo pitkälti modernisoituneita ja siten muistelijoiden vakiintunutta elinympäristöä. Samoin ihmisryhmien väliset yhteiskuntasuhteet ja perheet olivat muuttuneet siten, että niiden kautta ilmaistu kritiikki kodeille oli saanut muita muotoja, kuten asiantuntijoihin ja poliittiseen päätöksentekoon kohdistuneita ilmauksia.

Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939 -keruussa on näkyvissä yhteiskunnan tasolla 1900-luvun kuluessa tapahtunut modernisaatio. Kysymysten asettelussa ja kerronnassa nostetaan esiin paikalliset järjestöt, osuuskunnat ja viranomaiset, jotka edistivät modernisaatiota monella saralla. Esimerkiksi kulutuskuultuuri näyttäytyy keruussa jo vakiintuneelta, mikä on luontevaa huomioiden keruun ajankohdan 1970-luvun alkupuolella. Mennyttä on pystytty tarkastelemaan historiallisessa perspektiivissä. Monissa keruun muisteluissa kerrotaan, kuinka maataloustarvikkeita ostettiin paikallisista liikkeistä tai läheisistä kaupungeista. Vaikka esimerkiksi koneita oli hankittu vähitellen, tämä mainitaan useissa kertomuksissa⁸⁴⁴, muistelukerronta osoittaa

⁸⁴¹ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 3, E152, Martti Tiitinen (s.1908), Pielavesi, 80.

⁸⁴² MV, Kansanperinteen keruukilpailu 27, 1980. Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi. Vastaaja: Aatu Virolainen, (s.1906), pol. konst. eläkkeellä, Kirkkorannan kylä, Muolaa, 1906–1944.

⁸⁴³ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 1, E150, Kalle Nummelin (s.1854), Raatalankylä, Impola, 39–40. Tiedot on kirjannut Paavo Rannikko (s.1904), Kuusjoki, Impola.

⁸⁴⁴ Vilko 1973, Haastateltava Aleksi Varpanen (s.1890), Tammijärvi, Luhanka, 2; Emt., Haastateltava Sipi Vaheri (s.1902) Luhangan kirkonkylä, 2.

sen, että maanviljelyksen uudet tavat ja ymmärrys tarkoituksenmukaisesta viljelystä olivat lyöneet läpi muistelijoiden keskuudessa. Lisäksi yhteiskunnan muut rakenteet tarjosivat muistelijoiden mukaan mahdollisuuden entisille torppareille toteuttaa ajanmukaista maataloutta. Keruun muistelijat kuuluvatkin selkeästi modernisaatiosta hyötynneisiin henkilöihin.

Sen sijaan Uudet elämänmuodot -keruun muistelu on tässä suhteessa erilaista. Järjestöjä, paikallishallintoa tai kauppaaliikkeitä ei tuoda esiin. Vain muutamissa kertomuksissa mainitaan esimerkiksi kiertävästä konekauppiaasta tai konsulentista.⁸⁴⁵ Keruiden kysymysten ohjaavuuden lisäksi, kerronnan erilaisuus osoittaa sen, että voimakas ja erilaisia muotoja saanut yhteiskunnallisen ja henkilökohtaisenkin elämän modernisaatio oli käynnissä 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä ja näin vaikeammin reflektoitavissa aikalaisille. Ottaen huomioon erot keruiden kysymyksenasetteluissa ja näkökulmissa, tulkitsen yhteiskunnallisen modernisaation tason puuttumista Uudet elämänmuodot -keruusta jopa hieman yllättävänä. Vuonna 1939 toteutettuun keruuseen olisi ajatellut tarttuneen eksplisiittisemmin yhteiskunnallista ainesta. On mahdollista, että aineiston kerääjät ovat vaikuttaneet sen sisältöön siten, että asia jää taka-alalle. Keruiden aikaperspektiivit vaikuttavat tässä niiden vastausten sisältöön. Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939- sekä Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maatalouskeskukseksi -keruut toteutettiin aikana, jolloin muistelijoiden oli pitkä perspektiivi jo tapahtuneeseen modernisaatioon. Näiden muistelut ulottuivat sotien väliseltä ajalta toisen maailmansodan jälkeisiin aikoihin. Sen sijaan Uudet elämänmuodot -keruun fokus suuntautui selvemmin 1900-luvun alkuun ja 1800-luvun puolelle, vaikka keruussa ei varsinaisesti rajoitettu muistelukerrontaa mihinkään tiettyyn aikakauteen. Keruun kysymykset luonnollisesti ohjasivat muistelua myös ajallisesti. Kahdessa ensin mainitussa keruussa jo niiden teema on sitonut huomiota tiettyyn ajanjaksoon. Uudet elämänmuodot -keruussa näkyy kuitenkin se, miten vaikeaa voi olla ”muistella” tai kuvailla omaa aikaansa varsinkin, jos kyselyn oletuksena on historiallinen muistelu. Muistitietoaineiston luonne on usein määräävä tekijä muistelun muotojen suhteen. Maantieteilijät Alison Blunt ja Robyn Dowling ovat osoittaneet, miten elämäntarinoiden valottaminen esimerkiksi kirjeissä ja päiväkirjoissa tuo esiin ihmisten, ja erityisesti naisten, muistoista kotiin liittyviä arkipäiväisyyden kokemuksia.⁸⁴⁶ Tässä tutkimuksessa ei ole ollut käytössä tämänkaltaisia laajempia

⁸⁴⁵ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 1, E150, Kreetta Puoliväli (s.1859), Vetämäjärvi, Alavus. Haastattelija Pitkämäki, Taimi (s.1904), opettaja Kangasalla, 203; SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 3, E152, Abel Kukkonen (s.1866), Kuopio, 33–35.

⁸⁴⁶ Blunt & Dowling 2006, 32–34.

elämäntarinoita sisältäviä aineistoja, mutta keruut ohjeineen ja kysymyksineen ovat määritelleet sitä, kuka on voinut muistella sekä mitä ja miten kertojat ovat muistelleet. Ne ovat siis asettaneet rakenteen muistamiselle ja siinä tapahtuneelle kokemukseronnalle.

Kiinteistöperinne-keruussa ei laajemmalle sosiaaliselle tai paikallisyhteisön tasolle yhdistettyjä asumisen muisteluja eksplisiittisesti esiinny. Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi -keruussa sen sijaan ne tulevat esiin paikallisen kyläyhteisön kautta siellä täällä. Erilaisia mainintoja tehtaista, maatalousjärjestöistä, osuusliikkeistä ja neuvontatoiminnasta on näkyvissä ja vastaukset noudattavat näin melko hyvin kyselyviikkosen asettamaa kaavaa. Toisinaan saatettiin kommentoida päättäjien tai talouden roolia esimerkiksi rakennusten ja ympäristön säilymisen kannalta. Vastaukset ajankohdan ja lähimenneisyyden kehityksen ei nähty edistäneen vanhan säilymistä vaan muutos oli usein ollut ympäristössä kokonaisvaltaista ja aiheuttanut pettymyksiä muistelijaille.⁸⁴⁷ Vaikutus kodin tilan kokemiseen saattoi tulla esiin esimerkiksi muuttuvan maiseman ja rakennuskannan kautta. Tuvan ikkunasta ei voitu enää ihailla järvinäkymää tai ennen ikkunasta näkyneen maalaispihan halkoi uusi maantie. Toisaalta oli sellaisiakin muistelijoita, jotka eivät pitäneet tapahtunutta muutosta pahana vaan päinvastoin, kirkonkylän nähtiin muuttuneen komeaksi ja vanhatkin rakennukset oli onnistuttu säilyttämään miltei kokonaan.⁸⁴⁸ Yhdessä muistitietoa-aineistot kuvaavatkin sitä heterogeenistä asumisen kokemusta, joka oli ihmisten oma ja muistoissa säilynyt.

Uudet elämänmuodot -aineistossa koivistolainen kerääjä ja muistelija Ulla Mannonen kuvasi esimerkiksi huonekalujen uusimista ympäristön esimerkkejä mukaillen ja kuinka talojen naiset olivat alkaneet vaatia vaatekaappeja, piironkeja ja peilejä kotiin toistensa innoittamina. Ajoittamatta muistojaan tarkemmin, kertoja totesi, että tuolloin oltiin uuden ajan kynnyksellä.⁸⁴⁹ Samantyyppisessä nousiaislaisen Frans Leivon kuvauksessa huonekalujen uusimisesta 1900-luvun alussa sen sijaan ei nosteta sukupuolta esiin. Leivokin otti kantaa modernisaation etenemiseen kodeissa: ”Myähempään niitä tuli virkattuja peitteitä joita nykyään on ajanmukaisissa paikoissa.”⁸⁵⁰ Huonekalujen lisääntyminen, etenkin kaappien ja piironkien, kertoo myös siitä, että

⁸⁴⁷ Ks. Keskustelu rakennus- ja ympäristönsuojelusta yllä.

⁸⁴⁸ MV, Kansanperinteen keruukilpailu 27, 1980. Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi. Vastaaja: Mauri Maja, Hämeenkyrö, eläkeläinen.

⁸⁴⁹ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 3, E152, Ulla Mannonen (s.1895), Koivisto, Römpötti, 230.

⁸⁵⁰ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 1, E150, Frans Leivo (s.1878), Nousiainen, 8.

ihmisillä oli mahdollisuus hankkia tai valmistaa enemmän erilaisia kulutustavaroita ja vaatteita. Tämä kertoo sekä kodeissa vietetyn ajan että vaurauden lisääntymisestä. Kodin tila alkoi yksilöllistyä, mutta samalla Mannosen kuvauksen sukupuolittunut monikkomuoto työtö kertoo siitä, että ymmärrys kodin sisustuksesta oli sosiaalisesti jaettua. Tällöin kodin tilan kokemuksella on nähtävissä sukupuolittunut sosiaalisesti jaettu perusta, jossa tietyt päivittäiset tavat ja tavarat toistuivat monissa kodeissa. Esimerkiksi vaatteiden säilyttämisen ja käytön rutiinit, asettuivat säilytyshuonekalujen ja peilien muodostamaan materiaaliseen rakenteeseen. Kaapeissa tietyt paikat varattiin juuri tietyille vaatekappaleille ja peilien avulla voitiin tarkastaa oman pukeutumisen ja ulkonäön sosiaalinen yhdenmukaisuus (tai erilaisuus) suhteessa niihin esimerkkeihin, joita voitiin havaita lähipiirin, naapuruston ja kylän ihmisissä tai esimerkiksi julkaisujen kuvissa. Muistelu implikoi tässä myös sukupuolittunutta kodin tilan käyttöä ja asumisen kokemusta. Toisaalta kysymyksenasettelut tuottivat samaa sukupuolijakoa.⁸⁵¹

Uudet elämänmuodot -keruusta löytyy myös muita merkkejä muisteluajankohtaa ajallisesti lähemmäs tulevasta yhteiskunnallisen modernisaation vaikutuksesta maalaiskotiin asumiseen. Ulla Mannonen mainitsee esimerkiksi sen, että perheiden tyttäret olivat alkaneet vaatia porstuan peräkamareita käyttöönsä kansakoulusta saatujen vaikutteiden johdosta. Lisäksi kamarin sisustamisessa noudatettiin kansakoulunopettajan rouvan esimerkkiä ja vähitellen opittiin ”tietämään” kalusteiden ja esineiden ”oikeat paikat” – kamarit sisustettiin ”herrojen” tavalla.⁸⁵² Valistukseen ja tiedon leviämiseen usein liitetty luokkajako näkyy tässä kertomuksessa. Käsitys tilassa olemisen tavoista oli kertojan mukaan selvästi muutoksessa. Maininta ”oikeista paikoista” kertoo siitä, että käsitys modernista kodin tilasta oli jo levinnyt muistelijoiden käsitemaailmaan. Samalla kerronnassa näkyy kodin tilan muuttuminen yksityisemmäksi ja sukupuolien mukaan jaetuksi. Esimerkin kuvaus toistaa monen kertojan kertoman tarinan, miten tieto uutuuksista kulkeutui maaseudulla sosiaalisilta ryhmiltä toisille ja miten ne arvotettiin suhteessa menneisyyden tapoihin. Tässä kertomuksessa merkille pistettävää on sukupuolen ja kansakoululaitoksen yhteys. Oppivelvollisuus oli tullut voimaan 1921, jolloin kansakouluja oli jo miltei jokaisessa Suomen kunnassa ja yli kaksi kolmannesta väestöstä myös suoritti kansakoulun oppimäärän. Toisaalta

⁸⁵¹ Ks. Kati Mikkolan luokittelu keruun kysymyksistä sukupuoleen kohdistuneiden ilmausten perusteella, Mikkola 2009, 173–174; Vrt. Östman 2009, 20–22. Ann-Catrin Östman on osoittanut, miten maalaisihmisiin ja maalaiselämään liittyviä miehisinä näkökulmia korostettiin myös esimerkiksi historiantutkimuksessa 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla.

⁸⁵² SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 3, E152, Ulla Mannonen (s.1895), Koivisto, Römpötti, 237.

maalaispitäjät saivat siirtymäaikaan lain toimeenpanemiseen aina vuoteen 1937 saakka ja harvimminkin asutuilla alueilla tähänkin voitiin vielä anoa lisääntymistä.⁸⁵³

Vaikutteiden omaksumisen ja seuraamisen lisäksi sosiaalisia suhteita perheen ulkopuolisiin kuvaavat esimerkiksi muistelut vieraspytinkien rakentamisesta. Vaikka perhe saattoi edelleen jatkaa asumistaan vanhassa tuparakennuksessa, oli vaurastumisen myötä voitu rakentaa juhliä ja vieraita varten erillisiä rakennuksia, joihin oli rakennettu kaikki ajan uutuudet: kaakeliuuni, hella, paperoidut seinät ja maalatut lattiat.⁸⁵⁴ Vaurautta haluttiin ilmentää sosiaalisissa suhteissa, mutta samalla päivittäinen asuminen pitäytyi edelleen vanhassa. Tällainen ristiriita muistelussa on mielenkiintoinen. Se nostaa esiin muistelijan halun tuoda esiin edistyneisyyttä ja vaurauden karttumista, mutta samalla tätä on pitänyt ikään kuin pehmentää lausumalla omien asumisen tapojen kuitenkin pysyneen samanlaisina. Kertojan suhtautumista asumisen tilan muutokseen voi kuvata antimodernina. Asumisen käytäntöjä ei haluttu muuttaa, vaikka materiaaliseen ympäristöön tehtiin muutoksia. Sama suhtautuminen näkyy perheen sisäisiä sosiaalisia suhteita kuvaavissa muistoissa, joissa vanhemman sukupolven kerrottiin monesti jääneen asumaan vanhoihin asuinrakennuksiin, vaikka nuoremmat olivat rakentaneet tilalle uuden talon.⁸⁵⁵ Myöhemmissä keruissa tämä kertomus ei enää esiinny.

Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maatalouskeskukseksi -keruun 15 paikkakunnan otoksessa oma koti sidotaan toisinaan sen ulkopuolisiin sosiaalisiin suhteisiin. Esimerkiksi kotiaan pappilaa muistellut huittislainen papin tytär S.Suurkari kertoi vieraiden runsaasta määrästä kotona. Vieraita oli ollut usein niin paljon, että vierashuone ei riittänyt kaikkien majoittamiseen. Lisätilaa oli saatu kirjastosta ja kansliasta, joiden sohvilla vieraat nukkuivat.⁸⁵⁶ Tässä muistelija ja kodin tila ympäristöineen poikkeavat kuitenkin selvästi keskimääräisestä maalaiskodin kontekstista. Yhtäältä monissa keruun kertomuksissa kuvataan, että mitään mallisuunnitelmia rakentamiseen ei hankittu tai ollut, mutta toisaalta myös kuvauksia naapuriesimerkkien seuraamisesta löytyy. Eräissä kuvauksissa muistelija kuvaa mallien syntyneen isäntien päässä kuitenkin

⁸⁵³ Ks. esim. Syväoja 2004, 55–59 ja maalaiskansakouluista 175–186.

⁸⁵⁴ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 2, E151, Väinö Hemilä (s.1893), maanviljelijä, Kojjärvi, 46.

⁸⁵⁵ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 3, E152, Martti Tiitinen (s.1908), Pielavesi, 89. Kertoja ajoittaa tarinansa 1800-luvulle; SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 1, E150, Antton Virta, lohkotilallinen, Vähsilta, 99–100. Haastattelijat Terttu Virta (s.1923), tilallisen tytär, Sauvo Naarslahti.

⁸⁵⁶ MV, Kansanperinteen keruukilpailu 27, 1980. Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi. Vastaaja: S Suurkari (s.1903), Huittinen.

naapureita ja yleistä tyyliä seuraamalla.⁸⁵⁷ Vaikka muistelija ei eksplikoi tyyppisuunnittelua tai talojen suunnittelua ylipäättäen, nostaa hän kuitenkin esiin ”yleisen tyylin” ja lähiympäristön esimerkin. Samalla hän tulee implikoineeksi mallien olemassaolon ja näin kotien yhdenmukaistumisen uuteen tilajärjestykseen. Tämä ikään kuin todentuu muistelun lopuksi, kun hän kertoo kylän monien talojen säilyneen vain vähäisin muutoksin 1920-luvulta muisteluhetkeen. Hänen mukaansa vanhat rakennukset liittivät hyvin yhteen uuden kanssa. Samalla hän toivoi kylän säilyttävän jatkossakin kirjoitushetken asunsa.⁸⁵⁸

Uudet elämänmuodot -keruussa tuodaan monesti esiin, miten vanhoissa rakennuksissa asumista alettiin hiljalleen hävetä. Usein naapurustossa nähtyjä uusia tai uudistettuja taloja verrattiin omaan savupirttiin ja nuorempi väki alkoi painostamaan vanhempaa polvea uudistamaan asuntoja.⁸⁵⁹ Naapurien esimerkkien vaikutus tuotiin keruussa esiin melko usein. Ei haluttu jäädä naapureita huonommaksi, joten uudistuksia taloihin oli tehtävä itsekkin.⁸⁶⁰ Häpeä tunnekokemuksena muodostuikin pääasiassa sosiaalisten suhteiden kautta. Naapuriesimerkki nousee kerrontaan myös Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939 -haastatteluiden muisteluissa. Samalla niissä kuvataan usein naapurien kanssa tehtyä yhteistyötä: käytiin naapurissa luke-massa lehtiä, kuuntelemassa radiota tai hankittiin yhteisiä koneita. Kiinteistöperinnekeruussa kuvataan muutamassa tarinassa naapurien kanssa tehtyä yhteistyötä. Esimerkiksi, kun oman talon rakennusaikana oli asuttu naapurin luona.⁸⁶¹ Toisessa esimerkissä oman talon vesi haettiin naapurin mailla olleesta kaivosta.⁸⁶² Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi -aineistossa yksi muistelija mainitsee naapuriesimerkin ja pitäjän yleisen tyylin kertoessaan rakennusten ikkunanpielten maalaamisesta.⁸⁶³ Naapuriyhteistyön yksityiskohtaisempi muistelu ja kuvaus on vähäisempää Uudet elämänmuodot -aineistossa. Tähän on vaikuttanut keruiden

⁸⁵⁷ MV, Kansanperinteen keruukilpailu 27, 1980. Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi. Vastaaja: P Kytökorpi (s.1913), kansakoulun opettaja, Temmes.

⁸⁵⁸ MV, Kansanperinteen keruukilpailu 27, 1980. Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi. Vastaaja: P Kytökorpi (s.1913), kansakoulun opettaja, Temmes.

⁸⁵⁹ Mikkola 2009, 170.

⁸⁶⁰ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 3, E152, Martti Tiitinen (s.1908), Pielavesi, 92–93.

⁸⁶¹ SKS, KRA, Kiinteistöperinne 8, 1170–1179. Viljo Kettunen (s.1929), kunnossapitotyöntekijä, Kuusela, Kuuksenvaara, Ilomantsi.

⁸⁶² SKS, KRA, Kiinteistöperinne 9, 1374–1380. Kuuslampi, Ensio Johannes (s.1929), mittariasentaja, Turenki.palkittu 10.11.1983.

⁸⁶³ MV, Kansanperinteen keruukilpailu 27, 1980. Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi. Vastaaja: P Kytökorpi (s.1913), kansakoulun opettaja, Temmes.

kysymyksenasettelu, mutta on mahdollista, että myös esimerkiksi jälleenrakennuskauden kokemukset yhteistyöstä ovat vaikuttaneet myöhempien kyselyiden kerontaan. Toisin sanoen, 1970-luvun alun muisteluissa on korostettu sellaisia kokemuksia, jotka olivat kenties tuoreempina muistissa 1950- ja 1960-luvuilta. Tällä en tarkoita yksittäisten muistikuvien ajallista sekoittumista sinänsä vaan sitä kokemuksen ”jälkeä” tai kuvaa, joka nosti esiin samankaltaisia kokemuksia myös menneisyyden kokemushistoriasta. Samalla naapureiden ja muiden vaikutuskanavien esiin nostaminen keruissa kertoo siitä, miten asumisen modernisaatio eteni sekä julkisemman tiedonvälityksen kautta että henkilökohtaisempien sosiaalisten suhteiden avulla. Toisin 1960-luvulla tehtyjen maataloudellisen tiedon ja uutuuksien leviämistä koskevien tutkimusten mukaan vaikutuskanavien merkitys vaihteli suuresti.⁸⁶⁴ Myös valistustointaan saatettiin 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa paikoin suhtautua epäillen, kuten valkealalaisen Artur Stenrothin esittämät muistelut kuvaavat: ”Esitelmät ja valistuspuheet tuottivat poikkeuksetta pettymyksiä ensin alussa vanhemmalle väestölle, varsinkin naisille. Odotetun ”sananselityksen” sijaan saatiin kuulla puhetta, jonka sisältöä ja tarkoitusta ei tajuttu, se oli vaan sellaista muuta puhetta ...”⁸⁶⁵ Stenrothin tallentama tieto osoittaa sen, miten modernisaation kieli oli vierasta ”kansasta” koostuville yleisöilleen. Kansa saattoi odottaa tilaisuuksilta uskonnollista sisältöä, eivätkä käsittäneet asioita, mistä konsulentit ja neuvojat heille kertoivat.

Modernisaatio kiihdytti kehitystä ja yhden paikkakunnan muutokset saattoivat johtaa uutuuksien leviämiseen myös naapuripiittäjiin. E.J. Ekman kertoi Uudet elämänmuodot -keruussa Sysmän alueen maatalouden modernisaatiosta, jossa vesijohtojen asentaminen navettoihin levisi ”pakon sanelemana”. Noin vuonna 1900 eräs paikallinen isäntä ja hänen palkollisensa olivat ajautuneet konfliktiin. Samoihin aikoihin oli paikkakunnalla liikkunut pestuumiehiä toisilta paikkakunnilta, jotka olivat luvanneet töihin lähteville lyhyempiä työpäiviä sekä kertoneet uuden talon navetassa olleesta vesipumpusta, joka teki veden kantamisen tarpeettomaksi. Näin työväki oli alkanut siirtyä Sysmästä muualle parempien työolojen perässä. Tämä oli kuitenkin pakottanut myös sysmälaiset tilalliset asennuttamaan nopeasti vesijohtoja ja pumppuja omiin

⁸⁶⁴ Walls 1968, 38–40. Walls viittaa maanviljelijöiden osalta muutamaa vuotta aikaisemmin julkaistuun Ilkka Vainio-Mattilan tutkimukseen *Ammattitietojen leviämisestä maanviljelijöiden keskuuteen*, Pellervon markkinatutkimuslaitoksen julkaisuja, Helsinki, 1966, jonka mukaan viljelijöillä esimerkiksi naapureilta saatujen esimerkkien sekä neuvojilta ja neuvonta- ja ammattijulkaisuista saadun avun merkitys nähtiin pienempinä kuin viljelijöiden ”oman kokemuksen”. Walls itse korosti tutkimuksessaan naapuriesimerkin merkitystä erityisesti uutuuksien ”varhaisten omaksujien” kohdalla.

⁸⁶⁵ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 2, E151, Artur Stenroth (s.1898), puuseppä, Valkeala, Inkerilä, 113.

navettoihinsa, kun työvoimaa ei ollut enää saatavilla. Tilauksia toteuttamaan oli jouduttu jopa tilaamaan toinen pumpunkin Kauhaisista. Muistelija vertasi samanlaisen kehityskulun tapahtuneen hevoskiertoisten puimakoneiden osalta.⁸⁶⁶ Muistelukerronta kuvaa tässä modernisaation leviämistä työnteon ja työolojen kautta. Veden kannon merkitys oli tärkeä päivittäisen asumisen kokemuksen kannalta ja koneistettu vedennosto muutti kotitalouden arkea olennaisesti. Vähimmillään se säästi naisten työaikaa navetoissa, jättäen enemmän aikaa esimerkiksi kotitalouden ja puutarhan hoitamiseen. Tarinassa ei kerrota tarkkaa palkollisten määrää tai sukupuolia ja tarina laajenee yhdestä talosta koko pitäjää koskevaksi luonnehdinnaksi. Muistelun rakenne toistaa tyyppillistä modernisaation leviämisen kuvausta, jossa yksittäinen esimerkki eskaloituu laajemmaksi kehitykseksi. Siinä on nähtävissä sekä paikallisyhteisön että laajempi yhteiskunnan taso. Muistelukerronta on tässä yliajallista ja yli paikallista.⁸⁶⁷ Tämän kaltaista uutuusien leviämistä tavoiteltiin esimerkiksi näyttelytoiminnan, kursien ja esikuvatilojen avulla, joita tarkastelin työn aiemmissa luvuissa.

Asumisen näkökulmasta tarkasteltuna edellä kuvattu muistelu nostaa esimerkiksi esiin yhteyden kotiteollisuuden aseman kohottamisesta käytyyn julkiseen keskusteluun 1900-luvun alkupuolella. Yleisesti keskustelu liittyi omatoimisuuden ja ahkeruuden korostamiseen hyveinä, joilla nähtiin kansallista merkitystä.⁸⁶⁸ Omatoimisuuden teema toistui myös rakentamista koskeneissa keskusteluissa. Kun työteho kasvoi maataloudessa ja karjanhoidossa, jäi samalla enemmän aikaa muulle toiminnalle. Pienviljelystä, itseapua ja monipuolista elinkeinotoimintaa korostanut asiantuntijakeskustelu pyrki osoittamaan tämän ”lisääntyneen” ajan toisiin tuottaviin toimiin tai vapaa-aikaan, jolle sillekin alkoi syntyä esimerkiksi kasvavaan kulutuskulttuuriin kytkeytyneitä merkityksiä. Erityisesti median, kirjojen, lehtien ja radion, ”kulutus” lisääntyi myös maalaiskodeissa. Kodin (puhde)toiden merkitystä alettiin korostaa taloudellisen tehokkuuden, rationaalisen kuluttamisen ja elinkeinotoiminnan näkökulmista. Työn ja vapaa-aajan vieton yhteen kietoutumisella oli suuri merkitys esimerkiksi kodin tilojen sisustamisen ja huoneiden kalustamisen näkökulmista. Samalla huone-tiloja tyypiteltiin yksityisen tai julkisen piiriin kuulumisen kautta. Tilajärjestelyjen avulla voitiin vaikuttaa maalaiskodin kannattavuuteen sekä suoraan taloudellisesti että huone-tilojen tuottamien henkisten ja kulttuuristen hyötyjen eli asumisen kokemuksen kautta. Materiaalinen hyvinvointi nähtiin paljolti tavoitellun henkisen hyvinvoinnin ehtona. Lisäksi maalaiskoteja uudistamaan pyrkineisiin näkökulmiin

⁸⁶⁶ SKS, KRA, Uudet elämänmuodot 2, E151, E.J.Ekman (s.1884), Sysmä, Lahti, 10–12.

⁸⁶⁷ Carr 1986, 133–134.

⁸⁶⁸ Ollila 1993, 33–36; Donner 2015, 86–87.

kytkeytyivät ajatukset sosiaalisten ongelmien tunnistamisesta ja ratkaisemisesta. On luontevaa, että maalaiskotien modernisaatio ja sen tuottama asumisen kokemus liitettiin muistelukerronnassa sosiaalisiin suhteisiin. Uusi tieto ja kokemukset uutuuk- sista levisivät ihmisten kohtaamisissa erilaisissa ympäristöissä, esimerkiksi perhepii- rissä, suvussa, naapurustossa, pitäjissä ja ammatillisissa yhteisöissä. On ilmeistä, että kokemus asumisesta ja kodista syntyi suhteessa toisiin ihmisiin ja heidän kokemuk- siinsa. Sekä kodin tila että kokemus asumisesta olivat sosiaalisesti tuotettuja.

4.4 Säilyvät ja muuntuvat asumisen tavat – eletty perinne koetussa modernissa

Muistelukerronnassa asumiseen, tilassa olemiseen, liittyy monia kokemuksen merkityk- siä välittäviä ilmiöitä, kuten lapsuus, vuodenaajat, huoneet, sisustus, kodin työt, maa- taloustyöt, ruokailu ja ruokatalous, nukkuminen ja lepo, sosiaaliset suhteet sekä ra- kentamiseen ja remontointiin liittyvät asiat. Näitä voisi kuvata ”asumisen fenomeno- logiana”, johon tietysti voidaan liittää muitakin tilan kokemiseen kytkettävissä olevia asioita.⁸⁶⁹ Muistelukerronta nousee yksilön kokemuksista ja taustasta, jolloin yksittäis- etkin merkityksenannot ovat mielekkäitä analyysin kohteita. Yksilöllisten kokemus- ten lisäksi, ne edustavat yleisempiä asumiselle tuotettuja tai näistä poikkeavia merki- tyksiä. Muisteluissa voidaan havaita kerronnan yhtäläisyyksiä ja eroja, jotka kertovat jaetusta sosiaalisesta ympäristöstä, asumisen kokemuksesta eli eletystä kodin tilasta. Aineistoista esiin nousevat teemat kytkeytyvätkin vahvasti sosiaalisesti jaettuihin to- dellisuuden ulottuvuuksiin ja osoittavat, miten kokemusta kodista peilattiin muiste- luissa muiden ihmisten ja yhteisöjen kautta.

Muistelukerrontaa tutkimalla saa kuvan 1920- ja 1930-lukujen sosiaalisesti tuotetusta kodin tilasta ja siitä modernisoituvan kodin muodostamasta kokemusrakenteesta, joka tuotti ihmisille määrätyn laisia asumisen ilmiöitä ja niistä juontuvia kokemuksia. Tunteiden historiaa tutkinut Margrit Pernau on esimerkiksi kirjoittanut, miten sosi- aaliset käytännöt muokkaavat tilaa johtaen tiettyjen tunteiden ja kokemusten toden- näköisempään esiin tuloon näissä tiloissa. Sosiaaliset tulkinnat vaikuttavat materiaa- lisen ympäristön muotoutumiseen, vaikka nämä prosessit eivät aina ilmenisi

⁸⁶⁹ Saarikangas 1993, 42–43; Seamon 2010, 227. Kotityön, arkkitehtuurin ja kokemuksen ymmärtämi- sestä fenomenologisena kokonaisuutena ks. esim. Gabrielsson 2018, 253.

kielellistettyinä.⁸⁷⁰ Toisin sanoen henkilökohtaiset kokemukset monipuolistavat kuvaa menneestä kertoen siitä, millaista kokemista modernisoituvaa asuminen maaseudulla tuotti. Eksplisiittisesti tai implisiittisesti ne näyttävät yksilön näkökulman suhteessa kokemista ohjanneisiin rakenteisiin. Modernisaatio standardisoi ja normitti asumista, sillä teollinen yhteiskunta tarvitsi toimiakseen tehokkaasti standardeja ja normeja. Asuntoideologiassa oli tavoitteena tehokkaan yksilön luominen ja siksi tilojen eriyttämisen tarve lisääntyi. Vähitellen normittamisen kohteeksi tuli asumistheyden ja huonemääräohjeiden lisäksi esimerkiksi huoneiden kalustus ja asumiseen liittyvä kulutus, kuten kotitalouskoneiden tilamääritykset. Asumisen uutta ideologiaa levitettiin muotien, ideaalimallien ja viranomaisnormiston kautta. ”Kansa” on modernisaation kaanonissa kuitenkin aina ollut ”sivistymätöntä” ja omaksunut uusia tapoja vanhojen kollektiivisten perinteiden rinnalle.⁸⁷¹ Tässä piilee oikeastaan modernisaation paradoksi, sillä normittamalla ja standardisoimalla on pyritty luomaan nimellisesti kollektiivista muutosta ja kollektiivista kulttuuria. Näin ”modernista” on tullut läpi lyötyään ”perinnettä”, joka alkaa vastustamaan modernisaatiota. Toisaalta Kati Mikkolan mukaan Uudet elämänmuodot -keruun vastaukset osoittavat hyvin sen, miten heterogeenisiä ryhmiä maaseudun ihmiset muodostivat. Tällöin yleistysten tekemisessä modernisaation kohtaamisesta täytyy olla varovainen.⁸⁷² On totta, että asumisellekin annettiin kaikissa työni keruuaineistoissa erilaisia merkityksiä. Tiedostaen aineistossani kerrontaa ohjanneet kyselyiden ja haastattelijoiden tiedonintresseihin perustuneet kysymysten ja aihepiirien teemoittelut⁸⁷³ olen tulkinnut luvussa muistelukerrontaa merkitysten antamisena asumisen kokemuksille. Nämä merkitykset suhteutettiin laajahkosta, mutta rajatusta tulkintarepertuaarista eli kokemusrakenteesta. Kokemuksen saamat merkitykset näyttäytyvät näin esimerkiksi argumentaation välineinä, joilla joko puolusteltiin tai vastustettiin uudistuksia. Henkilökohtainen kokeminen näyttäytyi monesti muutosta vastustavanakin, mutta sosiaalisissa merkityksissä kokemus modernisoituvasta asuinympäristöstä edusti enemmän muutoksia edistänyttä argumentointia. Kysymys oli perspektiivieroista siinä, mitä oli koettu itse ja mitä oli havainnoitu toisten kokemuksesta.

⁸⁷⁰ Pernau 2014, 542.

⁸⁷¹ Junto 1990, 32–33.

⁸⁷² Mikkola 2006, 193–194.

⁸⁷³ Emt., 173–174. *Uudet elämänmuodot* -keruuseen vastanneet olivat tietoisia sen tarkoituksesta, mikä on vaikuttanut vastausten laatuun. Vastauksissa painottuvat modernisaatioon suopeasti suhtautuneiden ihmisten näkemykset.

Miten kokemus asumisesta sitten välittyy näin painottuneiden aineistojen joukosta? Henkilökohtainen kokemus on muisteluhetkellä jo historiallisesti väritynyt ja kadottanut sen välittömyytensä sellaisena kuin se yksittäisen (aisti)kokemuksen hetkellä esiintyi. Muistoihin on iskostunut tapahtumahetken ja muisteluhetken välissä myös muuta historiallista ainesta. Henkilökohtainen on sekoittunut yhteisön ja yhteiskunnan tilallisen ja muistamisen kulttuurien kanssa. Näin muistelukerronnasta tavoitettavissa olevat jaetut ja haastetut asumisen kokemukset on etsittävä tältä muistelun sosiaalisesti muodostuneelta tasolta. Kokemus tulee tällöin esiin niissä muistelun muodoissa, yhteyksissä ja eroavaisuuksissa, joita eri kyselyiden ja keruiden informantit ovat soveltaneet kerronnassaan. Jäljet ovat toisinaan heikkoja, mutta ne kertovat siitä, miten koti rakennettiin, miten se muuttui, mitä sosiaalisia suhteita kotiin liittyi tai miten yhteiskunnan muutos vaikutti kodin tilaan. Asettamalla ihmisten muistelut osaksi muuta tässä työssä tekemääni analyysia, olen muodostanut käsityksen siitä, mihin kehyksiin yksilölliset kokemukset muuttuvasta kodin tilasta saattoivat asettua, millaisia merkityksiä moderni sai maalaiskodin tilassa sekä millaiset muistelun muotoja pitkäkestoinen, rutiininomainen ja piiloutuva päivittäinen asumisen kokeminen rakensi. Nämä kokemukset merkityksenantoineen muodostuivat siinä kokemusrakenteellisessa kontekstissa, jota 1920- ja 1930-luvuilla määritettiin tyyppisuunniteltujen talojen ja muun asumisen visuaalisen kulttuurin kontekstissa sekä maaseudun asumista käsitelleessä julkisessa asiantuntijavetoisessa keskustelussa.

5 MODERNIN MUUTOS REPRESENTOITUNA, REPRESENTOIVANA JA KOETTUNA TILANA

Huoneen kalustamisesta on vaikea sanoa mitään yleispätevää. Kullakin on omat haaveensa ja toiveensa, joiden toteutumista odottaa, ja monella on jo ennakolta valmis mielikuva siitä, millainen hänen kotinsa kerran maailmassa on. Näissä haaveissa tavallisesti yhtyy jokin pieni piirre lapsuuden kodista myöhemmin saatuihin vaikutteihin, jotka kehittyvät maun ja olosuhteiden mukaisiksi. Mitä yksilöllisempi ja vapautuneempi ihminen on, sitä vapaammin hän rohkenee sisustaa kotinsa, huolimatta sovinnaisuuden vaatimuksista.

Elias Paalanen. ”Olohuone.” *Kotiliesi* 4/1923, 106.

Arkkitehti Elias Paalanen kuvasi kaupunkilaiskodin olohuonetta käsitelleessä artikkelissaan helmikuussa 1923, miten kokemus kodin tilasta ja asumisesta muodostui ihmisen elämässä ja mikä vaikutus sillä oli kodin sisustamiseen. Samaa kodin ja kokemuksen muodostumisen prosessia olen maalaiskotien osalta tarkastellut väitöstyössäni. Kokemuksia tuottaneessa maalaiskodissa kietoutuivat yhteen Paalasan osuvasti kuvaavin sanoin yksityinen ja yleinen sekä mennyt, nykypäivä ja tuleva. Materiaalinen kodin ympäristö sekä muokkasi asumisen abstrakteja ihanteita että muovaantui niiden vaikutuksesta.

Väitöskirjan johdannossa esitin tutkimustehtäväkseni selvittää kodin modernisaa-tiota ja muuttuvan asumisen kokemusta suomalaisella maaseudulla 1920- ja 1930-luvuilla. Maalaiskotien parantamisella tähdättiin rakentamisen laadun nostamiseen, koti- ja maataloustyön tehostamiseen, asumisterveyden kohottamiseen sekä laajempaan maaseudun asumisen reformaatioon. Ilmiön viitekehyksinä toimivat Suomen itsenäistymisen ja sisällissodan jälkeen korostunut kansallinen perspektiivi, kansanterveydellisten näkökohtien saama huomio, kansainvälinen arkkitehtuurin modernismin nousu sekä yhteiskunnallisen huomion kiinnittyminen muun muassa sosiaalisten ongelmien ja asumisen välisiin yhteyksiin. Lähdin tutkimuksessani liikkeelle siitä, miten maaseudun asumista ryhdyttiin itsenäistyneessä Suomessa modernisoimaan tyyppisuunnittelun ja rakennusneuvontatoiminnan avulla. Tarkastelin maalaiskoteihin kohdistettua modernisaa-tiota erityisesti maatalousjärjestöjen tekemän valistustyön sekä viljelijöille suunnattujen rakennusoppaiden kautta. Suullinen ja havainnollistava

neuvonta sekä kirjalliset oppaat toimivat uusien rakennusoppien levittämiskanavana ja niissä modernisaatio sidottiin tyypillisesti yhteen paikallisten perinteiden kanssa. Tätä liitosta analysoin anti-modernin modernismin käsitteen avulla.

Analysoin lisäksi sitä, millainen kuvallinen kulttuuri maaseudun asumiselle kehittyi sotien välisellä ajalla. Kuvallinen kulttuuri oli merkittävä osa sitä, millaisena asumisen modernisaatio ilmeni ja millaisena sekä millä tavoin sitä välitettiin ja esitettiin viljelijöille. Liitin 1920- ja 1930-lukujen visuaaliseen kulttuuriin sekä tyyppisuunnitelmat että asumista ja rakentamista esittäneet valokuvat. Ensisijaisena ohjenuoranani oli tarkastella näitä paralleleleina asiantuntijoiden näkemyksistä maaseudun asumiseen. Kuvaamisen tavat sekä tyyppisuunnitelmissa että valokuvissa ohjasivat niiden sisältöä ja tätä kautta katsojien mahdollisuuksia tulkita niitä. Suunnittelu ja valokuvaaminen kehittyivät sekä sisällöllisesti että määrällisesti sotien välisellä ajalla. Samalla ne standardisoivat tilan esittämistä ja itse tilaa. Valokuvien ja niitä levittäneiden julkaisujen määrä kasvoi voimakkaasti koko ajanjakson ajan. Kuvien avulla voitiin välittää tehokkaasti viestejä katsojille. Keskeisiksi asumiseen vaikuttaneiksi tekijöiksi muodostuivat erityisesti perinteen ja modernin merkityksiä asumisessa välittäneet kuvat. Aineistoni kuvat edustivat pääasiassa koulutettujen asiantuntijoiden näkökulmia maaseudun asumiseen. Ryhmittelin kuvia kulttuurisen ja sosiaalisen dokumentaation kentille sekä modernisaatiota edistäneisiin kuvastoihin, mutta käytännössä ryhmät sekoittuivat toisiinsa. Elämisen, olemisen ja rakentamisen tapojen sekä ihanteiden välittäjinä valokuvat olivat erityisen merkityksellisiä asumisen kokemusrakenteen tutkimisen näkökulmasta. Kuvilla rakennettiin ja muokattiin koteihin ja asumiseen liittyneitä mielikuvia sekä tunteita.⁸⁷⁴

Tyyppisuunnitelmien ja valokuvien tarkastelu havainnollisti, miten maalaiskotien modernisaatiota on tutkittava yhteydessä laajempiin näkökulmiin. Näistä merkittävimpiä esiin nousivat perinteen ja modernin käsitteiden vastavuoroisuus sekä rakennuksiin ja asumiseen liittyneet kansainväliset yhteydet. Kumpaakin tarkastelukulmaa on hyödynnetty esimerkiksi arkkitehtuurin historian ja kansatieteiden tutkimuksessa aikaisemminkin. Suomalaisen sotien välisen ajan maaseudun tapauksessa ne liittyivät kotien modernisaatioon kiinnostavalla tavalla. Työssäni ne auttoivat tarkentamaan tutkimuskysymyksiä sekä tarjosivat niihin osavastauksia. Sekä paikalliset perinteet että kansainväliset vaikutteet osallistuivat asumisen modernisaation ilmenemis-
muotoihin suomalaisella maaseudulla. Täten ne johdattelivat myös sen kokemuksen

⁸⁷⁴ Hatva 2009, 18–21. Anja Hatva on tiedotusopin alan väitöskirjassaan tutkinut kuvallisen viestinnän ja tunteiden sekä tiedon välisiä yhteyksiä.

äärelle. Käsitteiden määrittely ja niiden tarkastelu empiirisen aineiston kautta tukivat tutkimusprosessin aikana toisiaan.

Tutkimustehtäviini vastaamalla testasin teoreettis-käsitteellistä kudelmaani historian-tutkimuksen ja tieteellisen ajattelun työkaluna. Havaintoni vahvistavat niitä tulkintoja modernisaatiosta, joita suomalaisessa ja kansainvälisessä historiantutkimuksessa on tehty 1900-luvun osalta eri ilmiöiden piirissä. Esimerkiksi Kirsi Saarikankaan tutkimustulokset toisen maailmansodan jälkeisistä tyyppitaloista ja asumisen kokemuk-sista, Kati Mikkolan havainnot modernisaation edistäjien ja vastustajien kokemuk-sista 1900-luvun alkuvuosikymmeninä sekä Tiina Männistö-Funkin päätelmät teknisten innovaatioiden leviämisen tavoista ja mekanismeista tulevat näkyviksi myös oman tutkimukseni aineistoissa. Suomalaista 1920- ja 1930-lukujen maalaistaloktien tyyppisuunnittelua voi myös hyvin verrata esimerkiksi Deborah Ascher Barnstonen tulkintoihin Sleesian alueen maaseudun asumisen suunnittelusta samalla ajanjaksolla. Yleislänsimaisena pidettävää rationalisointia ja asumisen sekä rakentamisen standar-disoitumista täydensivät Suomessakin paikallisten tapojen, perinteiden ja materiaa-lien sekoittuminen maalaistalokien modernisoinnissa.

Historiantutkijalle aineistoihin perehtyminen on aina monella tapaa yllättävää. Tutkimusta suunnitellessani pidin teoriaan pohjautunutta aineistojen valintaa mielekkäänä. Käytännössä aineistot yllättivät sekä positiivisesti että negatiivisesti. Sieltä, mistä oletin löytäväni vastauksia asettamiini kysymyksiin, en läheskään aina niitä löytänyt. Toisaalta yllättäviä ja uusia löytöjä tapahtui vähäpätöisemmiksi etukäteen kuvittelemieni aineistojen parissa. Empiiristen varausten huomiointi asetti tutkimuksen kuluessa kyseenalaiseksi myös teoreettiset valintani, soveltamani käsitteet sekä näiden avulla johtamani päätelmät. Historiantutkimuksen tulokset ovat yleensä todennäköisyyksien arviointiin perustuvia tulkintoja. Mennyttä todellisuutta kuvaavista puutteellisista faktoista on tutkijan tehtävänä koota mahdollisimman kattava ja uskottava kuva. Klassisesti tässä tutkimuksen kontekstissä, tutkimustehtävät ja aineistot asetetaan vuoropuheluun keskenään, jonka tuloksena tutkija kirjoittaa tutkimusraporttinsa. Tuloksina syntyneet tulkinnat tuotetaan menetelmällisten valintojen, kuten valittujen teorioiden ja käsitteiden avulla. Historiantutkimuksessa aineistoista tehdyt havainnot ovatkin aina tutkijan ajattelun läpi suodattuneita. Tutkija on siten myös tutkimusväline.

Työni teoreettisen orientaation näkökulmasta aineistoista nousivat esiin kodin tilaa koskevan asiantuntijatiedon sekä asumisen kokemuksen suhde. Kumpaakin tulee

mielestäni tarkastella osana maalaiskodin tilan sosiaalista tuottamista ja ne ovat keskeisin vastinpari siinä, millaiseksi kodin tila ja sen luoma kokemusrakenne muodostuivat 1920- ja 1930-luvuilla sekä toisen maailmansodan jälkeen. Asiantuntijoiden esiin nostamat huolet maalaisasumisen terveellisyydestä, viihtyisyydestä ja tuottavuudesta olivat tosia ja niillä oli suuri merkitys sille, millaisia ratkaisuja he esittivät ongelmien ratkomiseksi. Viljelijöiden päivittäinen asumisen kokemus ei automaattisesti johtanut ongelmien tai niiden ratkaisujen kiistämiseen, vaikka näinkin välillä tapahtui, mutta se muodosti suodattimen asiantuntijatiedon välittymiselle käytännön ratkaisuiksi. Tässä suhteessa erityisen merkitykselliseksi tulee huomio käsitteissä olevien kontekstisidonnaisuudesta ja niiden muuttuvasta luonteesta. Työtä tehdessäni harmittelevin usein, miten vähäisinä jälkinä suora asumisen kokemus välittyi aineistoista. Lopulta tämä johti minut pohtimaan sitä, millaisena 1920- ja 1930-lukujen viljelijäperheet kokemuksen ja asumisen mielsivät ja millaisia keinoja heillä oli ilmaista tätä ulkopuolisille. Koteja ja kodin tilaa koskeneet uudistukset nimittäin vaikuttivat aineistojen perusteella välittyvän eteenpäin tehokkaimmin nimenomaan kokemusten kautta. Tämä viittaa tässä tapauksessa esimerkiksi hyödyn, taloudellisen tai muun, merkityssisältöjen ymmärtämiseen ja jakamiseen aikalaisten osalta. Uudistuksia saatettiin myös vastustaa voimakkaasti, mikä vaikeutti asiantuntijatiedon leviämistä. Aiempi tutkimus on kiinnittänyt huomiota esimerkiksi muistitietoaineistoissa esiintynyttä sukupolviin ja sukupuoliin liittyntä jaottelua uudistusten omaksumisen suhteen.⁸⁷⁵ Myös omat havaintoni osoittavat, että molemmilla oli merkitystä uudistusten omaksumisessa sekä muuttuvaa asumista kuvaavissa muistoissa. Analyttisinä kategorioina niiden määrittely on kontekstiriippuvaista, jolloin niiden määrittämää todistusta kokemuksesta on myös arvioitava eri ajallisuudet, paikallisuudet ja sosiokulttuuriset piirteet huomioivasta näkökulmasta. Tässä työssä tämä tulee näkyväksi esimerkiksi niistä muistelukerronnan teemoista, joita 1900-luvun eri vuosikymmeninä kerätyissä muistoissa tuotiin ilmi.

Työn viimeisessä käsittelyluvussa tarkastelin muistelukerrontaa modernisoituvasta asumisen kokemuksesta 1920- ja 1930-lukujen suomalaisella maaseudulla. Käyttämäni keruuaineistot tuottivat kuitenkin ajoittain hankaluuksia, ensin jo yllä mainitun suoran ja yksityiskohtaisen henkilökohtaisemman kokemuskerronnan vähyden vuoksi ja toiseksi muisteluaineistojen yleisemmän luonteen ja ajallisen kerrostuneisuuden takia. Tämän dilemman kanssa työskentely tuotti lopulta useissa muissakin muistitietotutkimuksissa todetun ymmärryksen siitä, että muistamisessa voi tärkeäksi ja merkitykselliseksi nousta myös se, mitä ei sanoiteta. Tässä työssä se auttoi

⁸⁷⁵ Esim. Mikkola 2009, 174–175; Olsson 2009, 39–40.

pääsemään arkipäivän ja rutiinien jäljille, joista valtaosa asumisen kokemuksistamme muodostuu. Näistä kokemuksista iso osa saa merkityksensä kodin tilassa. Koti kiinnittää seiniinsä, ympäristöönsä, huonekaluihinsa ja kodin tarvikkeisiin erilaisia muistoja. Materiaalisesta todellisuudesta tulee yhtäältä muistojen ja merkitysten kantaja, mutta toisaalta esimerkiksi kotien vaihtuessa tai muuttuessa menneen historiallisen hetken materiaallinen todellisuus asettuu muistoihin. Samalla se alkaa vaikuttaa siihen, miten tulkitsemme muuttunutta ympäristöämme ja mitä merkityksiä sille annamme. Koti erilaisin merkityksin latautuneena tuottaa siten rakenteen, jossa kokemus asumisesta tapahtuu. Analyysini asumisen kokemuksesta on pohjautunut etenkin fenomenologiseen lähestymistapaan, jossa olen ensinnä tarkastellut kokemiseen vaikuttaneita tekijöitä. Toiseksi olen pyrkinyt arvioimaan ihmisen olemista ja kokemista näiden tekijöiden vaikutuspiirissä. David Seamon on esittänyt, että paikkaan sitoutuvan kokemuksen ja ihmisen sekä paikan suhteen tarkasteluun tarvitaan kolme toisiinsa kytkettyä fenomenologista tarkastelun tapaa: ensinnä missä määrin yksilöt kohtaavat, toimivat ja ymmärtävät ympäristönsä tietoisina. Toiseksi, miten ihmiselämä määrittynyt maailman asettamien tilallisten, materiaalisten, ajallisten ja sosiaalisten ehtojen rajaamana sekä kolmanneksi kahden edellisen yhdistäminen paikan ontologian tarkasteluksi, jossa paikallistuvaa elämistä tarkastellaan käsitteellisesti ja epistemologisesti paikan sekä yksilön välisenä dynaamisena suhteena.⁸⁷⁶ Oma tutkimukseni sijoittuu erityisesti kolmanteen kategoriaan. Väitöskirjan lukujen rakenne kuvaa osaltaan tilan ja kokijan suhdetta sekä sitä, mihin muistelukerronnassa sanoitettu asumisen kokemus perustui, mitkä olivat sen edellytykset ja rajat.

Vertailin valikoituja 1900-luvulla toteutettuja muistitietokeräyksiä, joista keskeisimmät olivat Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran 1939 toteuttama Uudet elämänmuodot, Historiallisten seurojen muistitietotoimikunnan 1973 kokoama Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939 sekä Museoviraston 1980 toteuttama Kirkonkylästä kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi. Aineistojen vertailu paljasti joitakin eroja asumisen kokemusten merkityksestä muistelukerronnassa. Samalla se vahvisti tulkin-
taa monien tutkijoiden havainnoimasta muistitiedon sidoksesta muistelun hetkeen. Asumisen kokemus maalauskodeissa määrittynyt materiaalisten rakenteiden ohella mentaalisten mallien, kuten modernisaation kielen ja suunnittelua ohjanneiden periaatteiden asettamiin kehyksiin. Kodin muutos koettiin sekä positiivisena että negatiivisena 1920- ja 1930-luvuilla eläneiden aikalaisten keskuudessa. Modernisaatiovalistuksen voi katsoa olleen jossain määrin onnistunutta, sillä hiljalleen maaseudun väestö oli alkanut nähdä asuinolosuhteensa sopimattomina omaan aikaansa. Modernisaatio

⁸⁷⁶ Seamon 2015, 391–392; Myös esim. Saarikangas 1993, 42–43; van Manen 2014, 28 ja 34.

alettiin samalla nähdä houkuttelevana. Aikalaisilmaisuiissa sitä kuvattiin esimerkiksi termillä ajanmukaistuttaminen. Julkisissa keskusteluissa kirjoitettiin yleisesti ajan asettamista vaatimuksista ja asuinolosuhteiden kohottamisesta ajan tasolle. Asumisen merkitysten välittäminen visuaalisin keinoin oli leimaa antavaa näille julkisille puheenvuoroille. Visuaalinen esittämisen tapa käsitti niin menneiden, nykyisten kuin tulevien kotien havainnollistamisen.

Väitöstyöni keskeisin anti on osoittaa se, miten materiaalisena ja mentaalisen rakenteena tuotettu kodin tila on vaikuttanut sen kokemisen ja muistamisen muotoihin. Toisin sanoen ja yleistäen siis se, miten sosiaalinen, materiaallinen ja yksilöpsykologinen todellisuus vaikuttavat toisiinsa.⁸⁷⁷ Koska ympäristö ohjaa ihmisen toimintaa usein ikään kuin huomaamatta, saattaa sen merkitys muodostua itsestäänselvydeksi tai annetuksi ja väistämättömäksi totuudeksi. Tällöin jää helposti pohtimatta se, millainen on esimerkiksi asuinympäristön vähittäisten muutosten vaikutus ihmisen arkeen ja päivittäiseen elämään. Kokemuskerronta ja muistelu tarttuvat usein yksittäisiin merkittäviin ja merkityksellistettyihin tapahtumiin. Sekään ei siis aina vastaa suoraan siihen, miten pitkäkestoinen muutos tuottaa kokemista. Kodin tilan muutoksissa on kuitenkin usein kyse juuri tästä. Tila muuttuu fyysisten rajojensa myötä, mutta myös suhteessa käyttöönsä, sisustukseensa sekä muihin tiloihin, kuten pihoihin ja talousrakennuksiin, ja niiden muutoksiin. Sen kokeminen oli hidasta, pitkäkestoista ja arkipäiväisissä rutiineissa toistuvaa.

Millainen on kokemus, jos henkilö ei tiedä mitä kokee? Jos ajatellaan esimerkiksi lasta, joka kuulee ensimmäistä kertaa musiikkia. Hän saattaa innostua siitä vahvasti tai kokea muuten suuria tunne-elämyksiä, jopa fyysisiä tuntemuksia. Mutta lapsi ei tiedä, mitä tämä koettu asia on. Hän ei osaa nimetä instrumentteja tai kiinnittää kokemustaan mihinkään käsitteellistettyyn asiaan tai ilmiöön. Miten ja millaisena tämä kokemus välittyy, kun henkilö myöhemmin elämässään kuvailee sitä muille? Hiljennekö alkuperäinen kokemus? Muuttuuko se ja miten? Olen tullut tutkimukseni pohjalta siihen johtopäätökseen, että yksi syy modernisoituvan asumisen kokemuksen hiljenemiselle on siinä, että kokemisen hetkellä sen kiinnittäminen käsitteellistettyyn ympäristöön oli aikalaisille hankalaa. Arkipäivän toistuvat rutiinit vaikeuttivat muutosten tekoa ja tietoista havainnointia, mutta samalla moderni kielenä ja kommunikaationa ei ollut tullut vielä riittävän tutuksi 1920- ja 1930-lukujen maaseudun asukkailla. Koska yksilön kokemus ja elämä tapahtuvat aina suhteessa muihin ihmisiin, voi näiden merkityksiä arvioida sosiaalisten kontekstien kautta. Tällöin merkittäväksi

⁸⁷⁷ Rinne & Olsson 2020, 310–314.

tulevat ne edellytykset, rajoitukset ja mahdollisuudet, joissa elämä ja asuminen tapahtuvat ja, joissa kokemukset muodostuvat. Uuden kokemushistoriallisen tutkimuksen kanssa vuoropuhelussa olen nimittänyt tutkimuksessani tätä kokonaisuutta kokemusrakenteeksi, joka määrittää yksilöiden kokemisen mahdollisuuksia ja muotoja.⁸⁷⁸ Toisin sanoen, ne saavat jaettuina ja yhteisiä piirteitä.

Maaseudun kotien modernisaatiota voisi arvioida myös määrällisin kriteerein, jotka olen tässä tutkimuksessa jättänyt vähemmälle huomiolle. Esimerkiksi levitettyjen rakennusoppaiden ja tyyppisuunnitelmien määrän kattavampi selvittäminen antaisi lisää laskennallista tietoa ilmiön laajuudesta. Lisää tilastollista tietoa voisi saada myös tutkimalla rakennusten pohjapiirroksia esimerkiksi palovakuutusyhtiöiden arkistoista – laskemalla modernisaatiota edustavien suunnitelmien määriä ja selvittämällä esimerkiksi rakennusten maantieteellisiä sijainteja. Maatalousnäyttelyt olivat suosittuja yleisötapahtumia ja ainakin niiden kautta uudet opit levisivät usein kymmenille tuhansille vierailijoille. Eri asia on tietysti se, miten ja kuinka nopeasti kävijät sovelsivat näitä käytäntöön omassa elämässään. Joitakin aineistoni tarjoamia laskennallisia tietoja olen kuitenkin voinut hyödyntää. Esimerkiksi Pienviljelijäin Keskusliiton vuosikertomuksissa on kirjattuna tietoja neuvojien työpäivien jakautumisesta, levitettyjen suunnitelmien ja oppaiden määristä joidenkin vuosien osalta sekä esimerkiksi kursien osallistujamääristä. Näiden lukujen ongelmana on se, että tilastoinnin tarkkuus ja tavat vaihtelivat 1920- ja 1930-luvuilla. Lisäksi neuvonta- ja kurssitoimintaan tuli ajanjakson kuluessa mukaan uusia aiheita ja sisältöjä myös yhdisteltiin. Olen tuonut työssä esiin muutamia tilastoja, mutta analyysini on keskittynyt määrällisten sijasta laadullisiin tekijöihin.

Tilastoja kaipaava voi edelleen tukeutua esimerkiksi Arvo Santosen ansiokkaaseen tutkimukseen, jossa hän on kattavasti selvittänyt keskeisten maatalousjärjestöjen toimintaa tästä näkökulmasta.⁸⁷⁹ Niiden lukujen perusteella, joita aineistoni on tarjonnut, voi kuitenkin päätellä sen, ettei rakennusneuvontatoiminta ollut maatalousjärjestöjen tärkein toiminnan muoto. Esimerkiksi rakennuskurssien määrä jäi kauaksi erilaisten maataloudellisten kurssien määrästä ja samoin jäi niiden osallistujamäärä. Toisaalta huomio rakentamista kohtaan kasvoi koko sotien välisen ajan, se oli säännöllisesti esillä esimerkiksi Pienviljelijäin Keskusliiton hallinnossa ja asiaa pidettiin

⁸⁷⁸ Vrt. Rinne & Olsson 2020, 338–339. Rinne ja Olsson ovat nostaneet esiin ”affektiiviset kuviot”, joissa yhdistyvät yksilön kokeminen ja hänen ympäristönsä; sekä Kivimäki & Suomenjoki & Vahtikari 2021, 12.

⁸⁷⁹ Santonen 1971.

selvästi tärkeänä asiantuntijapiireissä. Lisäksi asumiseen kuuluvia asioita, kuten vaikkapa kotitalouden tai puutarhan hoitoa, käsiteltiin myös muilla kuin rakennuskursseilla. Asumisen kokemuksen tapaan asuminen laajempänä ilmiönä häivyttyy ja sekoittuu muuhun arkipäiväiseen toimintaan, työntekoon, vapaa-aikaan ja sosiaaliseen elämään. Se on osa itsestään selvää ihmisenä olemista ja toimimista, joka kuitenkin usein väistää huomiomme.

Modernisaation olen työssäni määrittänyt maalaiskodin tilan tietyn tyyppiseksi järjestykseksi; sekä kodin sisustuksen ja teknisten yksityiskohtien muutokseksi, jotka yhtäältä johtivat tilan muuttumiseen moderniksi ja toisaalta olivat myös modernisaatiolle asetettuja päämääriä. Kokemus, tai kokeminen, puolestaan määrittävät työssäni sosiaalisesti jaetun sekä henkilökohtaisesti aistitun todellisuuden suhteissa. Näihin suhteisiin olen kiinnittänyt tutkimuksessani huomiota erityisesti luvussa neljä. On kuitenkin selvää, että modernisoituvan asumisen yksilökohtaisen kokemuksen tutkiminen hyötyisi paljon vielä henkilökohtaisempien aineistojen, kuten kirjeiden ja päiväkirjojen, tutkimisesta. Myös 1920- ja 1930-lukuja kuvaavien kaunokirjallisten teosten, kuten Väinö Linnan *Täällä Pohjantähden alla* -trilogian kolmannen osan, tutkimus avaisi uusia kulmia maalaiskotien materiaalsen ympäristön muutokseen ja kodin merkityksen pohtimiseen. Esimerkiksi kirjallisuudentutkimuksen piirissä on viime vuosikymmeninä alettukin tulkita uudelleen käsityksiä kodista ja pystytty haastamaan toisinaan paikoilleen lukkiutuneita käsityksiä. Kotia, siihen liitettyjä identiteettejä ja kokemusta uudelleen arvioinut tutkimus on noussut erityisesti 1900-luvun globaaleja muuttoliikkeitä, feminismiä ja kolonialismia koskevista keskusteluista. Näissä keskusteluissa koti käsitteenä on saanut monipuolisempia piirteitä kuin mitä porvarilliseen ydinperheajatteluun perustunut käsitys kodista on taipunut.⁸⁸⁰ Kaunokirjallisten teosten analyysi asumisen kokemuksen näkökulmasta laajentaisi ja tarkentaisi lisää historiantutkimuksen kuvaa muuttuvista kodeista.

Tutkimani tyyppisuunnitelmat, rakennusoppaat sekä useat suunnittelun ammattilaisten julkiset kirjoitukset voi asettaa selvästi anti-modernin modernismin ja kriittisen regionalismin analyttisten käsitteiden alle. Niissä tuotiin esiin yhdistelmiä perinteisistä asumisen ja rakentamisen tavoista sekä modernisaation tuomista uusista periaatteista ja ihanteista. Tulkintani todentuu lisäksi analysoimani valokuva-aineiston kautta, jossa kuvat tilan representaatioina olivat perinnettä, modernia ja niiden yhdistelmiä esittäneitä dokumentteja. Keskeiseksi tutkimuksen kohteekseni työssä tämentyi kodin representaatioiden ja eletyn tilan välinen dynamiikka. Asumisen

⁸⁸⁰ Ks. esim. Nyman 2009, 24–27 ja 127–129; Mohanty & Martin 2003, *passim*.

kokemus tapahtui, muistettiin ja kerrottiin tässä viitekehyksessä, jota olen nimittänyt kokemusrakenteeksi.

Tutkimustulokseni vahvistavat aiemman tutkimuksen päätelmät siitä, että maalaiskotien modernisaatio tapahtui ensinnä talojen tilajärjestyksen muutoksina. Asuminen oli päivittäistä toimintaa, joka modernin hengen mukaisesti jaettiin täsmällisempiin funktioihin. Näille toiminnoille, kuten levolle, työnteolle, kodinhoidolle ja sukupuolielämälle alettiin suunnitella ja varata omia huonetiloja. Lisäksi näillä asumisen toiminnoilla oli yksityisempiä ja julkisempia luonteenpiirteitä, jotka määrittivät erityisesti kodin huonetilojen keskinäisiä suhteita eli niissä liikkumista ja oleilua.⁸⁸¹ Toiseksi, asuminen maalla modernisoitui teknisten uudistusten, kuten sähkön, vesi- huollon ja maatilojen sekä kotien koneistamisen kautta, joilla oli vaikutus toimintaan kotien arkipäivässä. Aineistojen valossa pidän kuitenkin asumisen teknistä modernisaatiota hitaampana ja jossain määrin myös aikalaisnäkemyksissä toissijaisena verrattuna kotien tilajärjestyksen ja -periaatteiden muuttamiseen. Tästä huolimatta silläkin oli tärkeä merkitys kokonaisuuden kannalta ja erityisesti tulevan kehityksen, toisen maailmansodan jälkeisen ajan suhteen. Tekninen kehitys tuki kodin tilojen eriytymistä.

Maalaiskotiä oli helppo modernisoida tilajärjestyksen osalta ja tähän oli muutamia tärkeitä syitä. Esimerkiksi talojen materiaaliset ja rakenteelliset ratkaisut mahdollistivat niiden suhteellisen helpon muunneltavuuden, puu oli rakennusmateriaalina joustava, edullinen ja helposti muokattavissa. Tärkeimpänä vaikutustekijänä oli vanha rakentamisen tapa, jossa huonetiloja ja kokonaisia rakennuksia oli tehty ja tiloja käytetty muuttuvien ja kasvavien (tai vähentyvien) tarpeiden mukaan. Tämä rakennusperinne istui erityisen hyvin modernistiseen ideologiaan, jossa rakennuksen tarkoitus määräsi sen muodon. Aikakauden tyyppisuunnitelmiin ja rakennusoppaisiin perinne kuului itsestään selvänä osana. Esille ottamani ulkomaisessa tutkimuksessa määritelty anti-modernin modernismin käsite näyttääkin istuvan myös suomalaisen maaseudun 1920- ja 1930-lukujen arkkitehtuurin tulkintaan hyvin. Ylirajainen modernisaatio sai Suomessakin paikallisia sovelluksia. Samalla tutkimustulokseni vahvistavat suomalaisessa historian tutkimuksessa aikaisemmin esitettyjä johtopäätöksiä siitä –esimerkkeinä Tiina Männistö-Funkin ja Julia Donnerin väitöskirjat⁸⁸² – miten uusi ja perinne elivät maaseudulla rinnakkain ja toisiinsa limittyen.

⁸⁸¹ Ks. myös Saarikangas 1998, 208 ja 216; Saarikangas 2002a, 247–248.

⁸⁸² Männistö-Funk 2011; Donner 2015, 30–31.

Tärkeä näkökulma, jonka syvällisempi käsittely jää vielä tässä tutkimuksessa vähemmälle, on maaseudun asumisen modernisaatiota edistäneiden henkilöiden ja verkostojen rooli. Olen kuitenkin jossain määrin nostanut asiaa esiin työn käsittelyluvuissa ja hypoteesini asiasta on, että nämä verkostot ja ihmisten joukko olivat suhteellisen rajattuja, mutta vaikutusvaltaisia ja hyvin toisiinsa kytkeytyneitä. Muutamilla henkilöillä oli tässä kentässä iso rooli. Tutkimuksen kuluessa esiin nousseet henkilöt toimivat tyypillisesti lukuisissa rooleissa elämänsä varrella. Usein siten, että heidän erilaiset ammatilliset- ja asiantuntijaroolinsa esiintyivät toisiinsa limittyen. Yksilöt saattoivat samaan aikaan toimia sekä lainsäädäntöä valmistelemissa komiteoissa ja ”rakennusteollisuuden” palveluksessa että maatalousjärjestöjen paikallisissa, maakunnallisissa ja valtakunnallisissa elimissä. Heillä oli siten lukuisia kanavia vaikuttaa maalaiskodin asumisen modernisointiin. Siinä missä esimerkiksi Hannes Gebhardin elämää ja tekoja on tutkittu historian kentällä paljon, ansaitsisivat tämän väitöskirjatyön avainhenkilöistä ainakin Heikki Siikonen, Urho Åberg, Erkki J. Kinnunen, Yrjö Laine-Juva, Pekka Kyytinen ja Katri Jahnssoon tarkemman tutkimuksen elämäntyöstään. Ylipäätään naisasiantuntijoiden merkitys modernisaatiossa kaipaisi lisää tutkimusta. Myös joitakin erittäin kiinnostavia ilmiöiden ja henkilöiden kansainvälisiä yhteyksiä olisi syytä avata enemmän sekä akateemiselle että populaarimmalle lukijakunnalle. Tutkimuksellista huomiota voisi kiinnittää esimerkiksi suomalaisten asiantuntijoiden 1900-luvulla saamiin vaikutteisiin muualla maailmassa toteutetusta sosiaalisesta dokumentaatiosta. Lisäksi lisää tutkimusta vaatisivat ulkomaalaisten asiantuntijoiden asumisen ja rakentamisen sosiaaliseen reformointiin Suomesta hakemat opit sekä tietotaidon ja materiaalien vientiin liittyvät aiheet.⁸⁸³ Modernisaation käsitteelliselle sisällölle löytyy kansainvälisesti jaettuja lähtökohtia. Anti-modernina modernismina tai kriittisenä regionalismina ymmärtämäni maalaiskotien modernisaatio on yksi lähtökohta kansainvälisemmälle vertailulle.

Tämä väitöskirjatyö osoittaa, kuinka modernisoituva maalaiskoti ja sen merkitykset syntyivät sosiaalisesti tuotettuna tilana. Koti voidaan jakaa analyysin kohteina oleviin osa-alueisiin: suunniteltuun, merkityksellistettyyn ja koettuun tilaan. Osat limittyvät käytännössä toisiinsa sekä materiaalisella että abstraktimmalla tasolla. Voidaan siis sanoa, että Lefebvren sosiaalisesti tuotetun tilan teoria on edelleen pätevä ajattelun työkalu tila-analyysien tekemiseen. Se kuvaa yleisesti sitä, miten ja millaisiksi erilaiset tilat muodostuvat. Hyvän teorian tapaan se on riittävän laajasti ilmiötä kuvaava ohjaamatta tulkintaa liaksi erityisiin yksityiskohtiin. Samalla se kuitenkin mahdollistaa myös yksityiskohtaisemman analyysin. Tässä työssä ja sen jäsenyyksessä näkyy tämän

⁸⁸³ Hilson 2012, 101.

teoreettisen viitekehyksen vaikutus: moderni maalaiskoti oli ennen kaikkea asiantuntijavetoisesti suunniteltua tilaa, jossa paikallisuus ja asukkaatkin pääsivät kuitenkin vaikuttamaan käytännön lopputulokseen; maalaiskoti sai myös erityisesti talonpoikaiseen perinteeseen liitettyjä esimerkityksiä, jotka kulkeutuivat laajalti osaksi modernia sekä yksittäisinä rakennuksen ja sisustuksen osina että erilaisina asumisen käytäntöinä; maalaiskoti oli vahvasti eletty ja koettu tila, jonka kokemus sai merkityksiä sekä edellä kuvatuista tilan luonteenomaisista ilmiöistä että muista kokemisen hetken ja yksilön elämänhistorian mukaan tuomista konteksteista. Materiaalisista rakenteistaan huolimatta kodin tila oli ja on merkityksiltään alati muuttuva. Työni yhteiskunnallinen merkitys näkyy yleisemminkin historian tutkimuksen mahdollisuudessa osoittaa ilmiöiden ja tapahtumien sidokset ajallisiin ja tilallisiin konteksteihinsa. Tässä työ voi auttaa esimerkiksi nykypäivän toimijoita arvioimaan omaa toimintaansa asettamalla se historiallisen jatkumon osaksi. Julkinen keskustelu esimerkiksi laadukkaasta asumisesta avaa harvoin siihen liittyviä sisältöjä ja merkityksiä. Tuomalla esiin näitä menneisyydestä historian tutkimus voi auttaa sanoittamaan ja ilmaisemaan niitä täsmällisemmin ja avoimemmin myös tässä hetkessä.

Asiantuntijapiireissä, kuten suunnitteluammattilaisten ja kansanperinteen kerääjien keskuudessa, keskustelut ja visuaaliset kuvaukset maaseudun asumisesta asettuivat usein akselille, jossa päätepiteitä edustivat perinteen ja modernin käsitteet. Asumusten ja sitten myös asumisen muutos asettui tähän avaruuteen vaihtelevasti. Myöhemässä muistelussa 1970- ja 1980-luvulta vanhemmat perinteiden kanssa assosioituneet kodit saivat enemmän positiivisia kaikuja ja asumisen kokemuksia nostalgisoitiin niissä. Vertailua tehtiin tällöin muistelun hetkeen, joka nähtiin osittain negatiivisessa valossa. Joskin pääsääntöisesti kehityksen nähtiin kulkeneen eteenpäin koko 1900-luvun. Maalaiskodissa asumiseen kiinnittynyt muistelukerronta näyttäytyi kerronnan tavoissa, joissa muistelijat olivat omaksuneet esimerkiksi modernisaatiota puolustavia tai sitä vastaan asettuneita näkemyksiä. Kokemusmuistot ja kerronnan tavat olivat usein riippuvaisia kertojien positioista suhteessa esimerkiksi heidän sosiaaliseen, kulttuuriseen ja yhteiskunnalliseen kontekstiinsa. Tämä tarkoitti sitä, että kerronnan muotoihin ja sävyihin vaikuttivat maalaiskotien materiaalisesta rakenteesta ja kotiin liitettyjen ihanteiden lisäksi esimerkiksi kertojien sukupuoli, sukupolvi ja ammatillinen asema. Sama tai samankaltainen asumisympäristö saattoi siis tuottaa sekä negatiivista että positiivista kerrontaa. Muistitiedon osalta asumisen kokemuksia voisi selvittää vielä kattavammalla vertailulla eri vuosikymmeniltä olevien aineistojen kautta. Tämä voisi avata paremmin arkipäivän jatkuvuuksia ja muutoksia, joissa asumisen kokemus tapahtuu.

Keskeistä maalaiskotien modernisoinnin ideologialle 1920- ja 1930-luvuilla oli ajatus ihmisten materiaalistien olosuhteiden, sivistystason sekä henkisen hyvinvoinnin yhteydestä. Tätä kokonaisvaltaista edistystä tavoiteltiin esimerkiksi pienviljelijöiden valituksen sekä omatoimisuuden kannustamisen avulla. Maaseudulla asuminen liitettiin myös vahvasti elinkeinoihin, kuten maanviljelykseen, karjanhoitoon ja käsityöläisytyteen. Sotien välisellä ajalla maaseudun asumiseen synnyttiin rakenne, joka vahvistui toisen maailmansodan jälkeen asutustoiminnan ja jälleenrakennuksen kautta sekä maaseudulla asuneiden omatoimisuuden korostamiseen keskittyneen elinkeinorakenteen kehittämisen myötä. Kysymys oli myös viljelijöiden yhteiskunnallisen identiteetin rakentamisesta kotien kautta. Pienviljelijyyden tullessa tiensä päähän laajamittaisena elämäntapana 1960- ja 1970-luvuilla siihen kytkeytyneet asumisen ja rakentamisen ihanteet kuitenkin jatkoivat elämäänsä. Monin paikoin nämä ovat näkyvissä vielä tämän päivän asuntokeskusteluissa, joissa omakotiasuminen esitetään usein ihanteena. Tyypitalot ovat vaihtuneet talotehtaiden tarjoamiksi talotyypeiksi, joiden rinnalla kulkee edelleen omatoimirakentajien perinne. Tupa ja siitä juontunut olohuone ovat säilyttäneet keskeisen roolinsa nykypäivän omakotitaloissa. Jopa siten, että trendi on näyttänyt palaavan tupakeittiöiden rakentamisen suuntaan. Erotuksena varhaisempiin aikoihin talot pyritään nykyään rakentamaan heti valmiiksi vailla ajatuksia vähittäisestä laajentamisesta. Toisaalta keskustelut rakennusten kestävyysmerkityksestä niin taloudellisessa mielessä kuin ympäristön säilymisen kannalta ovat yhä ajankohtaisempia. Vaikka keskustelut heijastavat erilaisia nykyajan tuomia trendejä, kuten ilmastonsuojelua ja energiatehokkuutta, asetetaan näitä puoltavat tai vastustavat argumentit monesti edelleen perinteen ja nykypäivän ajallis-tilalliselle akselille. Nykypäivän asumisen kokemus muodostuu siten kontekstissa, joka on historiallisesti muotoutunut ja alati muutoksessa.

LIITTEET

LIITE 1. Hakutermit digitoitujen kuvien hakemiseen Finna-palvelusta.

Käytetyt hakutermit www.finna.fi -palvelussa			
hakutermit	Aikarajaus	osumien määrä	Kaikkien hakujen rajauksena on ollut aikakausi 1920–1940, kuva, digitaalisesti saatavilla.
kyytinen	1920–1940	649	
tampereen maatalousnäyttely	ei aikarajausta	237	Kuvaajien nimillä tehdyt haut on rajattu ensisijaisesti kohdistumaan parametriin tekijä ja osa hauista on tehty laajemmalle ajanjaksolle.
asuintalo*	1920–1940	287	
remont*	1919–1939	89	Osumia tuottamattomia hakuja ei ole listattu tähän.
mallitila	1920–1940	53	
mallitalo	1920–1940	89	
neuvon*	1920–1940	138	
valistu*	1920–1940	3 510	
pienviljel*	1920–1940	110	
kotitalous*	1920–1940	174	
karl nickul	1920–1940	467	
astrid reponen	1920–1940	47	
auvo hirsjärvi	1920–1940	500	
eino nikkilä	1920–1940	912	
tyyni vahter	1920–1940	368	
erik hägglund	1920–1940	350	
forsblom	1920–1940	617	
kyläkuvaaja	1920–1940	2 380	
åberg, urho	1870–1950	7	
strömmer, bertel	1870–1950	234	
blomstedt, yrjö	1870–1950	164	
koti	1920–1940	4 707	
opintomatka*	1920–1940	320	
sähköjoh*	1920–1940	158	
maatalousnäytte*	1920–1940	423	

kodin tila	1920–1940	454	
Ilmari Manninen	1920–1940	18	
Frans Viljamaa	1920–1940	173	
järjestö*	1920–1940	29	
neuvonta*	1920–1940	120	
keittä*	1920–1940	209	
piha	1920–1940	3 010	
maatila	1920–1940	613	
maatalo	1920–1940	681	
huone	1920–1940	2 187	
kamari	1920–1940	245	
keittiö	1920–1940	235	
tupa	1920–1940	483	
tila	1920–1940	6 201	
pohjapiir*	1920–1940	192	
pesuko*	1920–1940	26	
pesut*	1920–1940	32	
keit*	1920–1940	989	
pietinen*	1920–1940	20 596	
kinnunen, erkki	1920–1940	7	
modern*	1920–1940	80	
moderni*	1920–1940	70	
rytkönen, ahti	1920–1940	802	
olohuone*	1920–1940	248	
Yht.		54690	

LIITE 2. Lomake N:o 1. Avustus- ja lainahakemus asutuskassalle 1938.

KA, JAA, Lainahakemukset (1930–1954), S No 397, 7.6.1938. Maaseudun asunto-olojen parantaminen. Lomake N:o 1. Avustus- ja lainahakemus.

- 1) Lausunto I kohdassa olevien tiedonantojen oikeellisuudesta
- 2) Onko ja miksi suunnitelman toteuttaminen välttämätön hakijan ja hänen perheensä vastaisen asumistarpeen tyydyttämiseksi
- 3) Onko hakija siksi vähävarainen, ettei omin varoin pysty suunnitelmaa toteuttamaan?
- 4) Lausunto hakemusta seuranneista piirustuksista, työselityksestä ja kustannusarviosta sekä suunnitelman tarkoituksenmukaisuudesta ja taloudellisuudesta ynnä mahdolliset muutosehdotukset
- 5) Kuka on suunnitelman tekijä ja pitääkö asutuslautakunta häntä pätevänä rakennusammattimiehenä?
- 6) Lausunto palkkioanomuksesta
- 7) Mitä suunnitelluista rakennustöistä hakija ja hänen perheensä jäsenet pystyvät tekemään
- 8) Onko asutuslautakunnan mielestä hakijalle myönnettävä avustusta, lainaa ja palkkiota tai jotakin niistä?
- 9) Rahoitussuunnitelma
- 10) Tarkka selostus siitä, mistä ja millä ehdoilla hakija saa edellä kohdassa g (edellisen pykälän Muulla tavalla hankittavat varat) mainitut varat
- 11) Voidaanko avustus ja palkkio suorittaa yhtenä eränä vasta työn päätyttyä
- 12) Mihin tärkeysryhmään hakemus kuuluu?
- 13) Muita tiedonantoja.

LIITE 3 Kansantieto Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkiston N:o 11 kyselylehti 1939.

65. Miten kansa vastaanotti uudet elämänmuodot?

1800-luvun jälkipuoliskolla ja osin vielä tämän vuosisadan alussa maalaisyhteiskuntamme koki perinpohjaisen murroskauden: ikivanha talonpoikauskulttuuri joutui uudenaikaisen sivistyksen ja uusien viljelys- ja elintapojen kanssa kosketuksiin laajalla rintamalla. Millä mielellä uutuudet otettiin vastaan, miten helposti tai vaikeasti siirtyminen vanhasta uuteen ja vieraaseen tapahtui?

Eri yhteyksissä näitä seikkoja on kyllä merkitty muistiin, mutta tuo merkillinen vaihekausi kaipaa vielä lisävalaistusta varsinkin kansanpsykologian kannalta. ”Kansantiedon” lukijoita pyydetään tutkijoita auttamaan ja kuvailemaan, miten tuo läpimurto tapahtui kunkin kotiseudulla. Opastukseksi esitämme eräitä kyselyitä.

1. Miten suhtauduttiin uusiin viljelystapoihin ja -kasveihin: perunan, kauran ja kylvöheinän, myöhemmin juurikasvien viljelykseen? Mitä ajateltiin apulannoituksen käyttämisestä? Mitä sanottiin uusien maanviljelyskoneitten, kuten rauta-auran, kylvö- ja niittokoneen, hevosharavan, hevostiertoisen puimakoneen yms. käyttämisestä? Millainen oli luonteeltaan ja tavoiltaan se kylän isäntä, joka ensimmäiseksi otti tällaisia uutuuksia käytäntöön? Seurasivatko toiset pian esimerkkiä, vai odottivatko? Kuultiinko halveksuvia lausuntoja?
2. Vaatetuksessa tapahtui myös suuria muutoksia. Mitä sanottiin, kun nähtiin kylässä ensimmäinen uusimuotisiin vaatteisiin pukeutunut henkilö? Mitä sanottiin esim, kun otettiin käytäntöön tärkkikaulukset ja kalossit, kun ruvettiin käyttämään alushousuja, sekä miehet että varsinkin naiset? Entä kun miehet rupesivat käyttämään lyhyeksi leikattua tukkaa? Tehtiinkö pilkkalauluja, ensin uudesta muodista, sitten myöhemmin vanhasta? (Kellomoukat, pöksyt, soukat jne.).
3. Kuinka ja mihin aikaan uusi rakennustapa pääsi valtaan? Mitä sanottiin, kun kylään ilmestyi ensimmäinen pärekatto, ensimmäinen talo maalattiin päältä, ikkunoita suurennettiin, lasikuisteja tehtiin, tapetit pantiin seiiniin, permannot maalattiin, kaakeliuuni tehtiin jne.? Mistä oli saatu esikuva; sukulaistenko välityksellä, uuden miinänkö tai vävyn kautta jne.? Ruvettiinko väheksymään ja häpeämään vanhoja asuin- ja ym. huoneita? Hävittävätkö isännät rakennuksiaan ja siirtyivät uusiin vain vastahakoisesti, lasten pakotuksesta? Jäivätkö vaarit ja muorit itsepintaisesti asumaan vanhoihin rakennuksiin? «Siirryttiinkö samaan aikaan uudenaikaisiin huonekaluihin? Kuinka ja milloin sorvatut ja puleeratut huonekalut pääsivät muotiin? Mitä niistä sanottiin? Ruvettiinko halveksumaan vanhoja huonekaluja? Nostettiin arkut vintille, kaapit vajaan, ryijyt yms. pantiin näkyvistä sänkyvaatteitten joukkoon?
4. Kuinka suhtauduttiin kouluihin? Kuvaavia kertomuksia siitä, kuinka vanhempi polvi pilkkasi koulunkäyntiä. Millä mielellä katsottiin kylän ensimmäistä opettajaa? Kun jonkin talon poika lähetettiin kouluun, vaikka vain kirkonkylän kansakouluun, toiko hän mukanaan kotiinsa uusia tapoja, uusia katsomuskantoja?

5. Miten suhtauduttiin sanomalehtien tilaamiseen ja lukemiseen? Minkälaiset isännät niitä etupäässä tilasivat? Pilkattiinko henkilöä, joka tilasi useampia sanomalehtiä? Kookoonnuttiinko taloon, johon lehtiä tuli, kuulemaan, kun joku luki niitä ääneensä? Kirjoiteltiinko kylästäne lehtiin uutisia ja kuka kirjoitti?
 6. Millä tavalla suhtauduttiin yleensä maallisten kirjojen lukemiseen? Oliko kylässäne henkilöitä, jotka ostivat kirjoja? Millaisia kirjoja? Opetteliko joku vieraita kieliä? Tunnetteko tapauksia, että jonkun isännän tai pojan täytyi salassa lukea maallisia kirjoja, kun vaimo tai vanhemmat eivät sitä olisi sallineet? Pidettiinkö maallisten kirjojen lukemista syntinä?
 7. Milloin kylässäne alettiin pitää iltamia ja arpajaisia? Minkä hyväksi tulot käytettiin? (Olivatko niissä vanhatkin mukana, vai välttivätkö niitä ja pitivät syntinä? Miten suhtauduttiin, kun kylässä pidettiin valistuspuheita ja esitelmiä? Kävivätkö vanhatkin mielellään kuulemassa? Luultiinko ensin, että esitelmä- ja puheilaisuudet olivat hartaustilaisuuksia, joissa muka selitettiin sanaa ja joihin tultiin virsikirja kainalossa?)
 8. Kertokaa, miten raha tuli yleiseksi. Mistä sitä saatiin? Milloin alettiin rahaa viedä pankkeihin? Onko kuvaavia kertomuksia siitä, miten vanhempi polvi ei uskonut rahojaan pankin haltuun? Kuinka ja milloin palvelusväen palkkauksessa rahapalkka sai enemmän sijaa? Milloin esim, alettiin palvelusväen rahapalkka maksaa säännöllisesti kuukausittain tai viikoittain?
 9. Tapahtuiko kylässäne ja mihin aikaan sellainen muutos, että isäntäväki rupesi syömään omassa kamarissaan ja palvelusväki erikseen? Mikä sen aiheutti? Väheniäkö isäntäväen vaikutusvalta palvelusväkeen? Miten se ilmeni? Kuinka tyttöjen ja poikien seurustelu muuttui? Jatkuiko luhtielämä? Jos ennen olivat miehet ja naiset käyneet yhdessä saunassa, muuttuiko tapa ja mihin aikaan? Voitteko esittää esimerkkejä, että sukupuolihäveliäisyys olisi lisääntynyt? Onko merkkejä siitä, että ruvettiin pilkkaamaan perheitä, joissa oli paljon lapsia? Oliko muka herraskaisempaa, kun oli vähemmän lapsia? Pääsikäkö vallalle halu ja keinot estää lapsien syntyminen?
 10. Miten valtiolliset mielipiteet, siis puolue-elämä, alkoi kylässä ilmetä? Kuvaillkaa aikaa ennen ensimmäisiä valtiollisia vaaleja. Toiko puolue-elämä eripuraisuutta isäntäväen ja palvelusväen välille, isäntien omaankin keskuuteen? Miten isäntien ja torpparien suhteet muuttuivat? Miten arvosteltiin, kun joku kansan omasta keskuudesta tuli puoluepuhujaksi tai kansanedustajaksi?
- Älkää vastatko ylimalkaisesti, ei varsinkaan ilman muuta kysymyksiin myöntäen, vaan kertokaa kuvaavia tapahtumia ja mainitkaa henkilöt ja paikkakunnat. Tutkijat haluavat erikoisesti kuulla, miten perusteltiin uusien esineitten ja tapojen vastustamista ja miten niitten käytäntöönottoa puolustettiin.

E. A. [Esko Aaltonen]

LIITE 4 Museoviraston kyselylehti 27, 1980.

Kyselyvihossa oli useampi kysely ja yhteensä 24 sivua. Aineina olivat kirkonkylän muuttuminen viime vuosikymmeninä, joka oli pääaihe. Lisäksi kysyttiin mehiläisten hoidosta, lämpimäisistä, hautasaarista, sananparresta ”hätä keinon keksii” ja tavaramerkeistä. Sivulla 4 ilmoitettiin palkinnot yleiseen sarjaan sekä suurkerääjien sarjaan. Lisäksi annettiin ohjeet vastaajille seuraavasti:

Hyvän vastauksen edellytyksenä ei suinkaan ole, että osaa vastata kaikkiin kysymyksiin; ovathan jotkut asiat jo luonteeltaan sellaisia, että ne tunnetaan vain paikallisesti. Pääasia on, että vastataan mahdollisimman yksityiskohtaisesti. Usein on tärkeätä tietää sekin, milloin jokin asia on seudulla tuntematon.

Vastauksen arvoa lisäävät kuvat ja piirrookset.

Olisi myös mahdollisuuksien mukaan pyrittävä siihen, että esineistä ja asioista käytettäisiin paikkakunnalla vallitsevia nimityksiä. Nämä murre sanat osoitetaan vetämällä alle aaltoviiva.

Vastauksen yhteydessä voidaan lähettää valokuvia, jotka valaisevat asiaa. Kuvia ja negatiiveja otetaan vastaan lahjoituksina ja lainaksi kopioimista varten.

Vastaukset kirjoitetaan vain toiselle puolelle liuskaa. Jättäkää paperin oikea yläkulma (viivalla erotettu alue) tyhjäksi perinnearkiston merkintöjä varten. Aloittakaa uusi liuska aiheen vaihtuessa. Kyselyn yhteydessä toimitamme vain muutaman vastausliuskan, mutta lähetämme pyynnöstä lisää paperia. Vastausliuskoja ei pidä kiinnittää toisiinsa (esim. niittaamalla tai teippaamalla), koska paperi saattaa irrotettaessa rikkoutua.

Jos olette saanut tietonne haastattelemalla, pyydämme Teitä ystävällisesti täyttämään nimilehti-lomakkeen haastateltua koskevat kohdat.

Vastaukset voidaan lähettää postimaksutta museoviraston kuussa.

Kaikki vastaukset, lyhyetkin, ovat tutkimukselle arvokkaita, vaikkapa ne koskisivat vain yhtä kysymysryhmää. Ne voivat valaista juuri sen puolen asiasta, jonka joku toinen vastaaja on jättänyt avoimeksi. Tällaisista osista voimme rakentaa kokonaiskuvan koko maata koskevista kysymyksistä. Kirjallisuudesta, kuten pitäjänhistoriasta poimituja tietoja ei arkistomme sitä vastoin kerää.

SUOMALAINEN KIRKONKYLÄ

Elämme nopeiden muutosten aikaa; päivä päivältä nopeammin jokin osa ympäristöämme ja elämäntapaamme jää menneisyyteen. Totutut työmenetelmät, esineet, tavat, jopa ajatuksetkin korvautuvat uusilla. Tutut rakennukset ja tiet häviävät, tilalle syntyy uusia ja aivan uudenlaisia. Vanhaa kyllä säästetään ja säilytetään kotien sisustuksessa ja sukuperinteessä. Sitä talletetaan museoihin, arkistoihin, kotiseudun nähtävyyksiksi tai matkailua palvelemaan. Mutta varta vasten säästettynä ja säilytettynä tuon vanhan merkitys on muuttunut. Se ei ole enää osa tavallista, jokapäiväistä elämää. Tämän vuoksi omakohtaisilla muistoilla on suuri arvo. Kyselylehtemme vastaajat ovat

välittäneet korvaamattoman arvokasta tietoa juuri siitä entisaikojen jokapäiväisestä elämästä, jota museot, arkistot ja tutkimus haluavat tallentaa mahdollisimman aitona.

Hyvä esimerkki viime aikojen muutosten nopeudesta on kirkonkylä. Vielä eilen se oli tuttu tiheä kylä puisine asuinrakennuksineen, osuuskauppoineen, pankin-konttoreineen ja kahviloineen. Tänään se voi jo olla kerrostalojen leimaama pieni kaupunki. Sen kylätie on levitetty asfalttiväyläksi, jolla vyöryy autovirrat huoltoasemien ja supermarketien välitse.

Kirkonkylä on aina ollut tärkeä jokaiselle kuntalaiselle. Siellä on asioitu kaupoissa ja virastoissa, käyty kirkossa ja huvitilaisuuksissakin. Kirkonkylässä tapahtuneet muutokset jokainen kuntalainen on joutunut näkemään ja kokemaan. Kirkonkylän tai siihen verrattavan kuntakeskuksen muuttuminen on keskeinen osa koko yhteiskuntamme ja elämäntapamme muuttumista. Sen vuoksi kirkonkylä on tänä vuonna museoviraston kyselyn pääaiheena. Olemme kyselytoiminnassamme siirtymässä yhä uudempiin asioihin: lähimenneisyyden tallentamiseen, mikä on yhtä tärkeää kuin etäisten aikojen muistaminen.

Kirkonkylän ulkonäköä, sen eri piirteitä ja vaiheita koskevalla kyselyllä pyritään muun muassa saamaan vastausta siihen, miten ihmiset kokevat ympäristönsä suuret muutokset, joita ajassamme tapahtuu. Näitä muutoksia säätelevät suuret yhtiöt ja yritykset, poliittiset päätöksentekijät, suunnittelijat ja rakennusviranomaiset. Tavallinen kuntalainen kokee ne jokapäiväisessä elämässään, mutta hän ei ole itse ollut niihin paljon vaikuttamassa. Myös oman paikkakunnan historian kannalta kirkonkylässä tapahtuneiden muutosten kirjaaminen seikkaperäisen kyselyn avulla on tärkeä tehtävä. Siten säilytämme muistamisen arvoista tietoa tulevillekin polville.

KIRKONKYLÄN KEHITYS NYKYAIKAISEKSI MAASEUTUKESKUKSEKSI

Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi sai alkunsa viime vuosisadan puolivälin jälkeen. Talouden monipuolistuminen, kehittyvä kunnallishallinto ja ope- tuksen järjestäminen toivat kirkonkylään uusia rakennuksia (teollisuuslaitokset, meijerit, liike- ja pankkirakennukset, virkamiesten talot, seurojen ja yhdistysten talot sekä koulut). Uudet rakennustyyli- ja uusi rakennustekniikka vaikuttivat omalta osaltaan kyläkuvaan. Usein vilkkaaksi keskukseksi kasvanut kirkonkylä säilytti kuitenkin tutun paikallisleimansa ainakin 1930-luvun loppuun. Vasta viime vuosikymmeninä on sen tilalle tullut kaupunkimainen näkymä kerrostaloineen ja uusine liikekeskustoineen. Samaan aikaan monet kirkonkylän vanhoista toiminnoista ja palveluista ovat hävinneet. Autoistuminen ja tiestön uusiminen ovat vaikuttaneet ratkaisevasti kyläkuvaan. Kyselyn tarkoituksena on kerätä tietoa siitä, millä tavoin kirkonkylä on kasvanut ja muuttunut Teidän muistamananne ajanjaksona. Pyydämme kertomaan myös siitä, millä tavoin kirkonkylä on poikennut pitäjän muista kylistä. Perinteisen pitäjänkeskuksen asemassa ollut kylä ei eräissä kunnissa ole ollut sama kuin varsinainen kirkonkylä, jossa kirkko ja kenties pappila ovat sijainneet. Siinä tapauksessa pyydämme Teitä käsittelemään tällaista maaseutukeskusta.

KYLÄN RAKENNE JA TIET

1. Millä nimellä kuvaamaanne kirkonkylää (kuntakeskusta) kutsuttiin, kuinka suuri se oli (esim, asukasmäärä) ja mitä ajankohtaa kuvauksenne koskee?
2. Miten kylän rakennukset ja niiden tontit sijaitsivat tien nähden? Mitä rakennuksia oli tielle päin? Olivatko rakennukset vierekkäin ja tien reunassa vai oliko rakennusten ja tien välissä aitoja tai istutuksia?
3. Millä tavoin maantie, kylätiet, kujat ja polut halkoivat kylää? Miten kylän eri osia ja teitä nimitettiin? Oliko jokin tie muita tärkeämpi? Pyydämme Teitä laatimaan kuvaamastanne kylästä yksinkertaisen asemapiirroksen.
4. Miten teitä hoidettiin? Millaisia olivat tienpinnat ja pientareet eri vuodenaikoina? Mitä luonnonpuita tai istutettuja puurivejä oli kylän tienvarsilla? Kuka niitä oli istuttanut ja milloin? Millaisia aitoja muistatte olleen kylätien varressa? Milloin kuusi- ja pensasaidat yleistyivät?
5. Milloin ja millä tavalla teitä ryhdyttiin päällystämään? Milloin muistatte kylässä tiestöä muuten parannetun, levennetyn tai oikaistun? Miten se vaikutti kyläkuvaan? Entä milloin rakennettiin uusia teitä? Koska niitä alettiin valaista ja varustaa jalkakäytävillä? Kertokaa myös silloista ja siltatöistä.

KYLÄN KESKUS

6. Mikä oli kylän keskus, jossa kokoontuttiin tai liikuttiin tavallista enemmän (kirkonmäki, aukio, tori, tienristeys, ranta-alue, laivalaituri, silta, Matkahuollon tai kahvilan edusta, osa kauppakatua tms.)? Oliko se yksityistä vai yhteismaata? Mitä rakennuksia ja rakennelmia sen läheisyydessä oli (esim, kioskeja, katoksia, hevospuomeja, pyörätelineitä, penkkejä, lippusalko, kaivo, muistopatsas, virstan pylvä, tienviitot)? Oliko alue sorapäällysteinen tai kivetty vai kasvoiko se nurmea? Miten se on muuttunut? Kokoontuivatko nuoret ja vanhat eri paikkoihin? Missä kirkonkylän ”humusakki” (jos sellaista on ollut) liikkui?
7. Muodostiko jokin erillinen rakennus kylän selvän kiintopisteen (kirkko, nuorisoseuran-talo, suojeluskunnantalo, työväentalo)? Onko se vaihdellut? Mikä se on nykyisin?

KIRKKO, HAUTAUSMAA JA PUISTOALUEET

8. Millainen oli kirkon ja hautausmaan lähiympäristö ennen ja miten muistatte sen muuttuneen? Mitä rakennuksia sieltä esim, on hävinnyt? Milloin tiedätte kirkon ympärille istutetun puita puistomaisesti? Mitä puita, pensaita tai koristeistutuksia ja kenen toimesta? Mikä tähän oli syynä, koettiinkö kirkkomaa puuttomana autioksi?
9. Onko kylässä ollut vanhastaan muita istutettuja puistoalueita, millaisia ja miltä ajalta? Onko kylässä ollut tapana leikata puita muotopuiksi, milloin?

PIHAT JA PUUTARHAT

10. Mitä asuin-, piha- ja talousrakennuksia oli ja miten ne sijaitsivat tonteilla? Millainen oli pihamuoto? Kertokaa puutarhoista ja kasvimaista sekä muista pihaistutuksista.

11. Mistä saatiin pihojen ja istutusten malli, mistä taimet? Käytettiinkö valmiita pihasuunnitelmia? Ovatko seurat tai yhdistykset järjestäneet kurssuja tai palkanneet kiertäviä konsultteja? Onko kylässä ollut puutarhanhoitokilpailuja?
12. Keillä oli puutarhoissa lehti- tai huvimajoja, puutarhakeinuja ja -kalusteita, leikkimökkejä, lipputankoja, kaivojen katoksia? Miltä ajalta ne olivat peräisin ja mitkä niistä valmistettiin itse?

AIDAT JA PORTIT

13. Miten pihat ja puutarhat aidattiin? Mitä erilaisia aitaamistapoja muistatte kylässä olleen? Mitkä niistä ovat hävinneet? Millaisia olivat portit ja portinpylväät? Mistä niiden malli saatiin? Miten aidat ja portit maalattiin, talon värillä vai siitä poiketen? Milloin tehdasvalmisteiset aidat ja portit tulivat käyttöön?
14. Mikä on ollut viljelysten ja metsän osuus keskustan kyläkuvassa eri aikoina? Miten nämä alueet oli aidattu?

ASUNTOALUEET

15. Mitä erillisiä asuntoalueita kylässä oli ennen? Miltä ajalta ne olivat peräisin, miten niitä nimitettiin ja keitä siellä asui? Miten alueen tontit muodostettiin? Mitä säännöksiä ja rajoituksia asetettiin rakentamiselle? Säätelikö rakentamista jokin vakiintunut rakentamistapa, naapurien arvostelu vai viranomainen? Milloin kirkonkylälle laadittiin rakennusjärjestys tai -kaava? Miten se vaikutti rakentamiseen ja kirkonkylän ulkonäköön?
16. Miten ja missä asuivat virkamiehet, apteekkari, lääkäri, yrittäjät, kauppiat, toimihenkilöt, meijerin- ja tehtaanjohtaja jne? Entä työläiset ja käsityöläiset?
17. Mikä oli kylän laajuus ja kuka (kunta, seurakunta, yksityiset) omisti suurimmat maa-alueet? Miten se vaikutti kylän kehitykseen? Olivatko maanomistajat halukkaita myymään maata rakennustarkoituksiin vai eivät?
18. Kertokaa milloin, miten ja kenen maille varsinainen omakotiasutus alkoi muodostua kirkonkylässä? Millaista se oli? Millaisia olivat ennen ne alueet, joille uusimmat pien- ja rivitaloalueet tai kerrostalot on rakennettu?

MAANVILJELYS

19. Millaisia maatiloja kirkonkylässä on ollut ja miten niiden rakennusryhmät sijoittuivat kyläkuvaan? Millaisia asuin- ja talousrakennuksia niihin on kuulunut eri aikoina? Miten tuotantosuunnan muutokset ovat vaikuttaneet maatilojen rakennuksiin ja itse kyläkuvaan? Onko maatilatalouden harjoittaminen hävinnyt tai häviämässä kirkonkylän keskustasta? Milloin näin on käynyt ja mitä mahdollisesti uutta käyttöä tilan rakennuksille ja viljelysmaille on tullut? Onko kirkonkylässä kauppapuutarhoja ja kasvihuoneita? Mistä lähtien niitä on ollut?

RAKENNUKSET

20. Miltä ajalta kirkonkylän rakennukset olivat peräisin? Mitkä talot muistuttivat seudun perinteisiä talonpoikaisrakennuksia? Mitä taloja oli rakennettu kuten kuvien 1 ja 2 rakennukset (ns. nikkarityyli)? Oliko kuvia 3 ja 4 muistuttavia taloja (ns. jugend- tai kansallisromanttinen tyylit)? Oliko kuvien 5 ja 6 kaltaisia rakennuksia, joita 1920-luvulla suosittiin? Milloin ensimmäiset nk. funkkisrakennukset (kuvat 7 ja 8) ilmestyivät? Miten eri rakennustyyliä paikkakunnallanne nimitettiin? Käytettiinkö uusista tyyleistä leikkilisiä tai pilkallisia nimityksiä? Mitä värejä kirkonkylän rakennuksissa suosittiin kunakin aikana, mitä kattomuotoja ja kateaineita? Mitä erityispiirteitä tai koristeaiheita muistatte kylän rakennuksissa olleen? Mistä saatiin niiden malli tai piirustukset? Miltä ajalta kylässä oli kivitaloja tai rapattuja julkisivuja? Milloin rakennettiin ensimmäinen kerrostalo?
21. Miten kirkonkylän rakennukset erosivat väreiltään tai muuten muiden kylien rakennuksista?
22. Mitä vanhoja rakennuksia muistatte kylässä "ajanmukaistetun" esim. korottamalla, jatkamalla, uusilla kattomuodoilla, ulkovuorauksella, ikkunoilla ja kuisteilla? Milloin ja mistä syystä näitä uudistuksia tehtiin? Mistä saatiin esikuvat?
23. Mitä rakennuksia kirkonkylässä on siirretty? Mistä ja milloin? Mikä tähän oli syynä? Miten rakennusten ulkoasua siirrossa muutettiin? Kertokaa myös, mitä rakennuksia kirkonkylästä on purettu. Mistä syystä ja milloin ne purettiin? Oliko joskus syynä ympäristön "siistiminen"?
24. Mitä julkisia rakennuksia tai laitoksia kirkonkylässä on vanhastaan ollut (kirkon lisäksi pappila, kunnantalo, käräjätupa, lainajyvästö, kansakoulu, kunnalliskoti, sairaala, paloasema, seurakuntatalo, rukoushuone ym.)? Miltä ajalta ne ovat peräisin ja miten sijaitsivat kylässä? Rakennettiinkö tai korjattiinko tällaisia rakennuksia talkoilla? Mitä julkisia rakennuksia on myöhemmin tullut kylän keskustaan? Missä rakennuksissa ennen toimivat kirjasto, puhelinkekus, nimismies, poliisi, posti ym.?
25. Kertokaa pappilan sijainnista, rakennuksista, puistosta ja ympäristöstä. Mitä muutoksia on tapahtunut?
26. Millainen oli kansakoulu, missä se sijaitsi ja mitä rakennuksia siihen kuului? Millainen oli sen piha ja ympäristö? Mihin vanhoja koulurakennuksia käytettiin uusien koulujen valmistuttua? Mitä muita kouluja tai opistoja kirkonkylässä on toiminut, milloin ja millaisissa rakennuksissa?
27. Millaista museo- ja kotiseututoimintaa kylässä on ollut?

KAUPAT JA MUUT PALVELUT

28. Mitä kaupallisia palveluja kirkonkylässä on ollut ja miten ne ovat muuttuneet? Onko kylässä ollut markkinoita ja onko siellä harjoitettu torikauppaa? Mitä kauppalikkeitä kylän keskustassa oli ja miten ne sijaitsivat? Muodostivatko ne "kauppakadun"? Minkä nimisiä kauppiaita ja erikoisliikkeitä on ollut, mistä alkaen ne ovat

toimineet ja kuka niissä harjoitti liiketoimintaa? Mitä käsityöläisiä ja heidän liikkeitään tai verstaataan kylässä on ollut? Miltä ajalta vanhimmat niistä ovat peräisin?

29. Mitkä kaupat, liikelaitokset ja pankit rakensivat omat talonsa, millaisia ne olivat, miltä ajalta ja kenen suunnittelema? Mitä muita tiloja, esim, asuntoja tai varastoja niihin sisältyi? Millainen on ennen ollut kauppojen edusta ja ympäristö (esim, hevospuomit ja -katokset, polkupyörätelineet, varastointi, polttoaineen jakelu, kioskit)?
30. Kertokaa kylän muista palveluista (esim, parturi ja kampaamo, leipomo, konditoria, kahvila, ravintola ja sauna). Milloin ”baarit” ilmestyivät kyläkuvaan? Milloin kirkonkylään tulivat ensimmäiset matkailupalvelut (matkustajakoti, täysihoitola, hotelli)? Entä bensiini- ja huoltoasema, Matkahuolto, taksiasema? Millaisia ne olivat ja missä ne sijaitsivat?
31. Miten mainostaminen ennen näkyi kyläkuvaan? Millaisia olivat kauppiaitten ja käsityöläisten liikekilvet? Milloin ryhdyttiin tekemään näyteikkunoita? Milloin ensimmäiset mainosvalot tulivat?

TEOLLISUUS

32. Mitä kotitarveteollisuutta tai muuta teollista toimintaa kirkonkylässä on ollut vanhaan? Millaisia olivat esim, myllyt, pajat, meijeri, saha? Missä ne sijaitsivat ja miten ne vaikuttivat kyläkuvaan? Mitä tehtaita, verstaata, autokorjaamoja ym. kylässä on toiminut tai toimii edelleen? Miltä ajalta teollisuusrakennukset ovat peräisin? Milloin varsinaiset teollisuusalueet ja uudet hallit ovat tulleet? Millaisille alueille?

VIRKISTYS, VAPAA-AIKA JA JÄRJESTÖTOIMINTA

33. Missä muut kuin kirkolliset juhla- ja kokouspaikat sijaitsivat? Millä järjestöillä ja seuroilla on kirkonkylässä ollut omat talonsa? Mistä ja miten ne saivat tontin? Milloin ja miten talot rakennettiin (talkoilla, lahjoituksin), kuka ne suunnitteli ja millaisia ja minkä nimisiä ne olivat? Erottuiko rakennus kylän muusta rakennuskannasta sijaintinsa ja ulkoasunsa puolesta? Marssivatko työväenjärjestöt kylässänne vappuna (mistä, minne)?
34. Oliko kirkonkylässä uskonnollisten yhteisöjen rukous- tai kokoushuoneita? Pidettiinkö uskonnollisia kokouksia teltassa? Mihin se pystytettiin?
35. Oliko kirkonkylän piirissä tanssilava tai -halli? Milloin se rakennettiin, kuka oli rakennuttaja? Millainen tanssilava ja sen ympäristö oli? Onko se yhä käytössä?
36. Milloin kylään tehtiin urheilukenttä? Mitä rakennuksia, pukusuoja tms. siihen liittyi? Oliko jokin urheilulaji erityisessä suosiossa ja mistä syystä? Jäädyttiinkö kenttä talvisin luistinradaksi? Mitä muuta urheilutoimintaa kylässä oli ja missä sitä harrastettiin?
37. Minkälaisia kirkonkylän rannat ja ranta-alueet ovat olleet ja miten niiden asema ja omistussuhteet ovat muuttuneet? Millainen oli kirkkoranta? Mitä yhteisiä laitureita ja venerantoja kylässä oli? Miten niiden rakentaminen, korjaaminen ja hoito oli järjestetty? Oliko kirkonkylässä laivaranta (satama)? Mitä kalastukseen liittyviä rakennuksia ja rakennelmia oli kirkonkylän rannassa?

38. Oliko kylässä yhteisiä uimapaikkoja tai uimalaitos? Mitä ja millaisia rakennuksia ja rakennelmia (esim, hyppytorni) niihin liittyi? Oliko kylän rannoilla yksityisiä uima- huoneita? Miltä ajalta ne olivat peräisin?
39. Milloin kirkonkylään tuli varhaisinta kesäasutusta? Rakennettiin kesähuiloita lähelle kylän keskustaa, millaisia ne olivat ja kenen rakennuttamia? Milloin rakennettiin ensimmäiset kesämökkit kylän rannoille? Kenen mökkejä ne olivat, kyläläisten, heidän sukulaistensa vai vieraiden?

KIRKOLLA KÄYNTI

40. Millä tavalla käynti kirkonkylässä on koettu eri aikoina? Millä asioilla ja miten usein kirkolla käytiin (jumalanpalveluksissa, kokouksissa, iltamissa, tansseissa, ostoksilla, kouluissa, asioimassa virastoissa, kyläilemässä tai muuten vain katselemassa ja tapaamassa ihmisiä)? Millä kulkuneuvolla liikuttiin kunakin aikana ja eri vuodenaikoina?

JUHLATAVAT

41. Missä kylässänne on perinteisesti poltettu pääsiäis- ym. kokkoja, missä juhannuskokkoja? Koristetaanko kirkonkylässä juhannuskoivuilla ovenpieliä? Mihin on pystytetty kylän yhteinen joulukuusi? Mistä lähtien se on ollut tapana? Onko kylässänne jouluaikaan ”joulukatu”, koristettu jouluvalaistus, missä?

MUUTOSTEN VAIKUTUS

42. Kertokaa mielipiteenne siitä, miten myönteisenä tai kielteisenä koette kirkonkylän muuttumisen. Mitkä sen perinteisistä piirteistä ovat jo kokonaan kadonneet tai katoamassa? Paljonko kylän keskustassa on vielä vanhaa rakennuskantaa jäljellä ja muodostaako se yhtenäisiä alueita? Onko esiintynyt vaatimuksia suojella ja säilyttää vanhaa asutusta? Miten kunnan viranomaiset ja luottamusmiehet ovat tähän suhtautuneet? Mitä Te itse toivoisitte tehtävän kirkonkylän ”suojelemiseksi” tai millä tavoin sitä olisi kehitettävä ja miten sen viihtyisyyttä parannettava? Mitä kylän piirteitä tai rakennuksia voisitte nimetä, joita mielestänne pitäisi erityisesti säilyttää?

Rakennuskulttuuritoimisto ja kansatieteen toimisto”

LIITE 5 Historiallisten seurojen muistitietotoimikunnan haastatteluohjelmia: Itsenäistyneiden torppien kehitys vuosina 1919–1939.

Yleisiä ohjeita haastattelijalle. Kysymyksiä ei haastatellessa tarvitse esittää juuri tässä muodossa, vaan on koetettava saada syntymään luonteva keskustelu, mutta sen kuluessa olisi ohjelman mukaiset asiat pyrittävä selvittämään. Kun ohjelma on laaja, ei kannata puhuttaa haastateltavaa väkisin asioista, joita hän muistaa kovin huonosti tai on haluton kertomaan. Haastattelukertomukseen, joka luovutetaan Historiallistenseurojen muistitietotoimikunnalle, merkitään ohjelman mukaiseen järjestykseen lyhyehkösti referoiden; kuitenkin on syytä kirjata sitaatteina haastatellun käyttämät erityisen kuvaavat tai hauskat ilmaisut.

Jos haastateltu osoittautuu laajatietoiseksi henkilöksi, joka tuntee käsiteltyjä kysymyksiä yleisemminkin kuin oman kotitilansa osalta, on syytä ryhtyä haastattelemaan häntä myös yleisemmältä kannalta. Lisäksi on hyvä koettaa nimenomaan löytää joitakin tällaisia paikkakuntansa oloja hyvin tuntevia haastateltavia (esim. vanhoja kunnallismiehiä ja lautamiehiä), joista jotkut voivat olla vanhojen talojenkin isäntiä. Muita kuin maanviljelijöitä ei ole syytä täten haastatella paitsi ehkä poikkeustapauksessa.

Jokaisesta haastatellusta olisi saatava haastattelukertomuksen alkuun seuraavat henkilötiedot. Täydellinen nimi, mahdollinen aikaisempi sukunimi, kotipaikka kylän tarkkuudella, syntymäpaikka ja -aika, vanhempien nimi, kotipaikka, ammatti ja syntyperä (talollis- vai tilattoman väestön piiristä). Haastatellun avioliitto; puolison nimi ja syntyperä (kuten edellä). Haastatellun ammatti, aikaisemmat ammatit, sivu- ja luottamus-toimet. Lisäksi on kirjattava haastattelijan käsitys haastatellun tiedoista, muistista ja suhtautumisesta haastatteluun, jotta tietoja myöhemmin käyttävä tutkija voisi päätellä jotakin niiden lähdearvosta.

1 TORPPA ENNEN ITSENÄISTYMISTÄ

Kyseisen torpan nimi, emätalo ja kylä, jossa se sijaitsee. Viimeisen torpankontrahdin syntyaika ja kuinka pitkäksi aikaa se tehtiin.

Torpasta viimeksi maksettu vuotuinen vuokra; taksvärkkipäivien luku, lisäpäivät (milloin ja kuinka monta), raha- ja luontoissuoritukset, muut velvoitteet.

Torpan peltoala ennen itsenäistymistä, viljelysmaan laatu

Karjan määrä, sen laidun ja talvirehun hankinta

Perheen sivuelinkeinot

Kuinka pitkä matka oli torpan emätaloon tai -kartanoon

Suhde talon tai kartanon omistajaan (ja työnjohtajaan)

2 TORPAN ITSENÄISTYMINEN JA SEN TILUSTEN KEHITYS

Milloin torppa lunastettiin itsenäiseksi

Kumman osapuolen tahdosta? torpparin vai isännän, tämä tapahtui

Oliko torpalle tulevista tiluksista väittelyä

Vastasiko tulos torpparin vai isännän tahtoa

Tapahtuiko tilusvaihtoja: millaisia ja kuinka suurta alaa koskevia

Muuttuiko torpan peltoala ja peltolohkojen luku sen itsenäistyessä

Hankittiinko 1919–39 lisää maata ostamalla tai saatiinko sitä perintönä: millaisia tiluksia ja kuinka paljon

Myytiinkö tai vaihdettiin tiluksia 1919–39: millaisia ja miksi

3 TORPPARIN PERHE

Torpparin perheen lapsiluku itsenäistymisen aikaan ja myöhemmin

Kuinka määräytyi, kuka lapsista jäi torppaan ja peri sen; olisivatko toiset olleet siihen halukkaita

Minne perheen lapsia siirtyi 1919–39

Millaisiin ammatteihin he ryhtyivät

Voitiinko lapsia avustaa kotoa päin kouluttamalla, perintöosaa antamalla tai muuten

4 MAANVILJELYS 1919-39

Peltoalan kehitys, raivattiinko uutta peltoa metsästä tai niitystä ja millaisin keinoin

Viljeltiinkö suota pelloksi

Hankittiinko lisää viljelysmaata vuokraamalla

Tehostettiin ojitusta

Viljellyt kasvit ennen tilan Itsenäistymistä ja 1919–39 (erityisesti; kylvöheinä, vehnä, juurikasvit)

Tuliko jokin viljelyskasvi entistä tärkeämmäksi tai päinvastoin

Muuttuivatko sadot johonkin suuntaan

Milloin ryhdyttiin käyttämään väkilannoitteita ja mitä lajia

Milloin ryhdyttiin käyttämään puimakonetta; oliko se oma, yhteinen, lainattu tai vuokrattu; mikä oli sen voimakoneena

Käytettiinkö 1919–39 muita maanviljelyskoneita: niitto-, leikkuu- tai kylvökoneita, traktoria, jotain muuta; oliko kone oma, yhteinen, lainattu tai vuokrattu

5 KARJANHOITO 1919-39

Karjarakennukset torpan itsenäistyessä; mitä rakennettiin 1919–39, kuinka monelle eläimelle ja mistä aineesta

Mitä kotieläimiä tilalla oli sen itsenäistyessä

Hevosten luku ja laatu 1919–39, kasvatettiinkö niitä itse varsoista vai miten hankittiin

Lehmien luku, rotu ja hankkimistapa

Lehmien tuotto: maidon vuosimäärä ja rasvaprosentti; kuuluttiinko tarkastusyhdistykseen

Saatiinko lehmiä kantakirjaan

Oliko tilalla separaattori

Vietiinkö maitoa mejjeriin; minne

Myytiinkö maitoa tai kotona kirnuttua voita yksityisesti

Lampaiden luku; pyrittiinkö niiden laatua parantamaan

Sikojen luku; koetettiinkö hankkia rotusikoja

Kanojen luku; maatiaisia vai rotukanoja

Muu siipikarja

Pidettiinkö vuohia

Pidettiinkö mehiläisiä

Mitä uudistuksia tapahtui karjan ruokinnassa (lähinnä lehmien ja sikojen)

6 METSÄ TILAN TALOUDESSA

Riittäkö tilan oma metsä kaikkeen kotitarpeeseen

Voitiinko 1919–39 myydä puuta; millaista tavaraa

Tehtiinkö hakkuutyöt tällöin itse vai miten myynti järjestettiin

Metsänhoito: ojitus, istutus, hoidolliset hakkuut; mistä saatiin neuvoja

7 ASUIN- JA VARASTORAKENNUKSET

Asuinrakennus tilan itsenäistyessä: huoneluku, tulisijat, seinien ja vesikaton rakenne

Uudistuksia asuinrakennuksessa 1919–39 (tarkat tiedot)

Varastorakennukset: aitat, kellarit

Sauna: tehtiinkö uudistuksia

Vesihuolto: kaivo vai vesijohto

Oliko torpassa jo käymälä tai rakennettiinko sellainen 1919–39

8 PIHA JA PUUTARHA

Puutarha- ja pihakasvit (hedelmäpuut, marjapensaat, vihannekset, koristekasvit): mitä oli itsenäistyessä, mitä hankittiin vuoteen 1939 mennessä

9 MAATALOUDEN TUOTTO JA SIJOITUKSET

Mistä saatiin varat talon tarpeisiin: pellon, karjan, metsän ja muiden tulonlähteiden osuus

Otettiinko lainaa 1919–39, mihin tarkoitukseen ja mistä

Mihin ja millä tavoin talon tuotteita myytiin

Tuottiko verojen maksaminen erityistä hankaluutta

Mistä maatalouden tarvikkeet ostettiin (työkalut, lannoitteet, siemenvilja jne.)

Käytettiinkö vierasta työvoimaa: palkollisia tai päiväläisiä

Tuntuiko vuosien 1929–33 pulakausi tilan taloudessa ja miten

10 SIVUELINKEINOT

Metsä- ja uittotyöt

Rakennustyöt

Kotiteollisuus

Kalastus

Muut sivuelinkeinot

11 KUULUMINEN AMMATILLISIIN JÄRJESTÖIHIN

Maamiesseura ja pienviljelijäyhdistys

Karjataloudelliset yhdistykset

Martat

Muut ammatilliset yhdistykset

12 POLIITTISET JA AATTEELLISET HARRASTUKSET

Torpan väen puoluekanta ennen itsenäistymistä; osallistuttiinko poliittiseen tai aatteelliseen toimintaan

Osallistuttiinko erityisesti torppien itsenäistämistä tarkoittavaan toimintaan

Perheen suhde kansalaissotaan: oliko joku mukana, kuinka hänen kävi, mitä sodasta muuten ajateltiin

Vaikuttko perheen suhde kansalaissotaan jotain torpan itsenäistymisen yhteydessä tapahtuneisiin järjestelyihin

Perheen puoluekanta 1919–39

Mihin aatteellisiin järjestöihin perheenjäseniä kuului 1919–1939: puolueet, työväenyhdistys, nuorisoseura, suojeluskunta, Lotta Svärd -järjestö, urheiluseura, raittiusseura, muut

Jos joku perheen jäsen suoritti 1919–39 asevelvollisuutensa, oliko se mieluisaa vai vastenmielistä; miksi; asianomaisen ylennykset varusmiesaikana

13 SUHDE USKONTOON

Kuuluttiinko kirkkoon tai muuhun uskonnolliseen yhteisöön

Jos erottiin kirkosta, mistä syystä

Lukeutuiko perhe johonkin luterilaiseen herätysliikkeeseen (evankeelisuus, rukoilevaisuus, herännäisyys, lestadiolaisuuden eri suunnat)

Kuuluttiinko johonkin kristilliseen yhdistykseen (esim. lähetysseraan)

Kuinka usein käytiin kirkossa

Pidettiin kotihartauksia, millaisia

14 KIRJALLISUUS JA MUU TIEDON HANKINTA

Tuliko torppaan sanomalehtiä ennen itsenäistymistä

Mitä sanomalehtiä tilattiin 1919–39

Mitä ammatillisia lehtiä perheelle tuli em. vuosina

Tilattiinko jotain viikkolehteä tms.

Ostettiin kirjoja, millaisia

Kävikö joku perheen jäsen kansanopiston tai vastaavan

Hankittiinko taloon radiovastaanotin vuoteen 1939 mennessä

Hankittiinko puhelin; oliko tähän jokin erityinen syy

Käytiinkö ammatillisissa neuvontatilaisuuksissa

Käytiinkö poliittisissa tai aatteellisissa kokouksissa

Käytiinkö iltamissa tai urheilukilpailuissa

Mistä saatiin parhaiten maa- ja kotitaloutta koskevaa tietoa ja uudistusten virikkeitä (lehdistö, kirjat, neuvontatilaisuudet, toisten esimerkki)

15 LUOTTAMUSTOIMET

Oliko jollakulla perheen jäsenellä kunnallisia tai kirkon luottamustoimia ennen tilan itsenäistymistä

Luottamustoimet 1919–39: kunnalliset (myös koulun johtokunta), kirkolliset, ammatilliset, taloudelliset (esim. meijerin, pankin tai osuuskaupan hallitus), valtiolliset; erilaisten yhdistysten toimet

16 YHTEISKUNNALLINEN ARVOSTUS

Oliko entisten torppien haltijoilla yhteenkuuluvaisuuden tunnetta tilojen itsenäistyttyä; miten se ilmeni

Oliko heidän yhteiskunnallisessa arvossaan eroa ja mistä se riippui (sukuperä, varallisuus, valistuneisuus, poliittinen kanta tms)

Vaikuttiko entisen torpparin syntyperä tai poliittinen kanta esim. lainojen saantiin

Kutsuttiinko entisen torpan väkeä 1919–39 vanhoihin taloihin perhejuhliin tai talkoisiin; entä päinvastoin/

Suhde entisen emätalon tai kartanon omistajiin tilan itsenäistymisen jälkeen

Millaisessa yhteiskunnallisessa asemassa olevia ihmisiä entisen torpan itsenäistyneet haltijat saattoivat ilman muuta sinutella

Vaikuttiko vanhempien entinen asema (talollisväkeä tai torppareita) lasten ja nuorenväen seurusteluun 1919–39

Miten vanhojen talojen väki yleensä suhtautui entisten torppien haltijoihin ja heidän omaisiinsa (jo kysytyn lisäksi)

17 KOTTALOUS JA SISUSTUS

Lisääntykö tai vähenikö voin käyttö perheessä 1919–39

Entä kahvin ja alkoholijuomien käyttö

Ostettiinkö kotitalouteen multa ravintoaineita kuin sokeria; mitä ja mistä vuodesta lähtien osapuilleen

Polttivatko perheen tupakkamiehet kotikasvuista vai ostettua piipputupakkaa vai papperoissa; käytettiinkö vielä 1919–39 purutupakkaa

Millaisia huonekaluja torpassa oli, riittikö sänkyjä kaikille

Oliko torpassa jo ennen Itsenäistymistä mattoja ja ikkunaverhoja; milloin sellaisia hankittiin

Entä miten oli vuodelakanoiden ja nenäliinojen laita

Oliko tai hankittiinko ruukkukasveja

Milloin hankittiin ompelukone

Kudottiinko kankaita perheen omaan käyttöön; millaista vaatetavaraa ostettiin 1919–39

Säilöttiinkö marjoja, sieniä tai vihanneksia; milloin tämä aloitettiin (ainakin vuosikymmenen tarkkuudella) ja mistä siihen saatiin virikettä ja oppia

Millainen valaistus tuvassa oli ennen tilan itsenäistymistä; milloin hankittiin sähkövalaistus (tai petromax)

18 SAIRAANHOITO

Käytiinkö 1919–39 sairauksien tai vammojen takia lääkärillä

Turvaututtiinko sellaisissa tapauksissa kansanparantajaan

Joutuiko joku perheen Jäsen sairaalaan tai parantolaan

Saiko emäntä lapset kotona vai laitoksella; kuka oli apuna, jos tämä tapahtui kotona

Rokotettiin lapset isorokkoa vastaan

19 YLEISTÄ

Mitä hyviä seurauksia torpan itsenäistymisestä oli

Mitkä olivat itsenäistyneen tilan haltijan pahimmat vaikeudet

Olisiko torppien itsenäistäminen pitänyt toteuttaa toisin; miten

Tiedättekö torppia, joita ei lainkaan lunastettu itsenäisiksi; mistä arvelette tai tiedätte tämän johtuneen

Kehittyikö muissa tuntemissanne torpissa viljely ja talous itsenäistymisen jälkeen suunnilleen samoin kuin teillä, vai oliko huomattavasti eroa ja mistä syystä

Joutuiko monen itsenäistyneen torpan väki luopumaan talostaan vuoteen 1939 mennessä ja mistä syystä

Ohjelman laatineet 1970 Viljo Rasila, Hannu Soikkanen ja Pentti Virrankoski.

LIITE 6 Kiinteistöperinteen kilpakeruu 1.1.-31.5.1983. Keruukutsu.

Järjestäjät: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto, Suomen Kiinteistöliitto r.y., Kiinteistötyöntekijäin Liitto r.y., Isännöitsijäyhdistys r.y.

Kaupunkimaisten asumismuotojen ja asuinkiinteistöjen hoitojärjestelmien nopea muuttuminen on jättänyt ja jättämässä unhoon monia seikkoja. Kiinteistöperinteen kilpakeruun avulla pyritään tallentamaan asumiseen ja asuinkiinteistöjen hoitoon liittyvää perinnettä ja muistitietoa niin asukkaan kuin kiinteistöalan työntekijän näkökulmasta. Aikaperspektiivi on laaja: kokoamme yhtä hyvin nykyasumiseen kuin vanhemman ajan asuinympäristöön liittyviä tietoja ja kertomuksia, kuvia ja kuvauksia. Voit kertoa yhtä hyvin omasta asumisestasi tai kiinteistöhoitotyöstäsi kuin muilta haastattelemaasi. Kilpailuvastausten lähetysaika on 1.1.-31.5. 1983.

Keräyksen aihepiirejä: Voit kertoa esimerkiksi alempana mainituista, mutta tietysti muistakin asuinkiinteistöihin liittyvistä asioista ja ihmisistä. Kerro kuitenkin vain niistä seikoista, joista Sinulla todella on jotakin kerrottavaa. Talojen asukkaiden odotamme muistelevan ennen muuta viiteen ensimmäiseen ryhmään kuuluvia asioita, kiinteistönhoidon ammattiväen taas näiden lisäksi kolmeen viimeiseen ryhmään kuuluvia.

- Asuinympäristösi: esim, vanhan ajan "talonomistajien" vuokratalot, työväenasunnot, osaketalat, osuuskuntatalot, nykyaikaiset vuokratalot, palvelutalot ym. Asuinalueesi yhteisorganisaatiot.
- Talon piirissä toimivat ihmiset: asukkaat, omistajat ja vuokralaiset, isännöitsijät ja muut virkailijat, talonmiehet, huoltomiehet, lämmittäjät, laitosmiehet, siivoojat, jätekuskit ja muut puhtaanapitäjät, vartijat, talon hallitus, talossa toimivat kauppiat ja muut ammatinharjoittajat, kutsutut ja kutsumattomat vierailijat, talon vaikuttavat persoonat ja tunnetut tai erikoiset asukkaat.
- Talon ihmisten keskinäinen asiointi ja suhteet: talonmies ja isännöitsijä asioimassa asukkaiden kanssa, lapset ja talonmies, talonmies ja häiriköt, talonmies ja isännöitsijä ym. asukkaiden silmin tai päinvastoin. Hauskoja sattumuksia, riitoja, naapurisuhteista, arvojärjestykset, "paremmat ihmiset" ja muu väki. Talon henki ja sen ilmenemismuodot.
- Talon elämää: arkipäivän ongelmia, "vanhat hyvät ajat", sota-ajan erikoisuuksia, pularajat asumisessa ja kiinteistöjen hoidossa, mustaa pörssiä, pirtukauppaa, kotieläimiä, pesutuvassa ja mankelissa, kellarissa ja saunassa, yhteisiä harrastuksia, juhlia ja talkoita, talon pihaelämää, lasten leikkejä ja kiusantekoa, talo ja liikenne, talon kaupankäynti ja ammatinharjoitus, taistelua talon puolesta, tulipaloja ja vesivahinkoja, vierailuja ja murtoja.
- Totta ja tarinaa asumisen ympäriltä: kaskuja ja vitsejä, juttuja ja juoruja, kujeita ja kujeilijoita, kertomuksia talon laitteiden tottumattomista käyttäjistä, sattuvasti sanottua, liikanimiä, pilkkahokuja ja lauluja talon piiristä. Missä ja milloin juttuja kerrottiin, kuka niitä kertoi ja miten ne levisivät.
- Asuntojen ja kiinteistöjen hallinto- ja hoitotyötä: talonmiehen, isännöitsijän, siivoojan, hallituksen työt ennen ja nyt. Pihamiehestä huoltomieheen. Vanhat ja uudet

työmenetelmät ja -välineet. Talonomistaja-isännöitsijästä isännöitsijätöimistöön. Lämmitystä ja lumenluontia, siivousta ja järjestyksenpitoa, kirjanpitoa ja palkkapisteidien laskua. Ammattikieltä: esineiden ja asioidien erikoisia nimityksiä, alan sanontoja.

- Kiinteistöväen yhteistoimintaa: isännöitsijöiden, talonmiesten, talonomistajien ym. järjestötoiminnan alkuvaiheet, harrastustoiminta, käsinkirjoitetut lehdet ym.
- Taloa Ja kiinteistöä koskevaa sääntelyä: kaupungin järjestyssääntöjen vaikutus talon elämään, viranomaiset ja talo, tarkastukset, poikkeuksellisia talon järjestyssääntöjä ja yhtiöjärjestyksen pykälää

Vastausohjeet

Kirjoita

- käsin tai koneella A4-kokoiselle paperille (normaali konekirjoitusarkki)
- vain paperin toiselle puolelle
- jätä vasempaan reunaan noin 5 cm tyhjää tilaa

Voit kertoa lyhyesti, mutta myös laajat kuvaukset ovat tervetulleita. Voit kertoa joko suomeksi tai ruotsiksi. Kuvauksiin voit liittää asiaankuuluvia valokuvia, piirroksia yms.

Jos lähetät valokuvia:

- Älä teetä uusia kopioita vaan lähetä alkuperäiskuva ja/tai filmi. Jos liität mukaan kuvien palautuspyynnön, Kansanrunousarkisto palauttaa kuvasi.
- Merkitse pehmeällä lyijykynällä kunkin kuvan taakse numero ja kirjoita näiden numeroiden mukaan kuvaa koskevat selitystekstit (aika, paikka, tilaisuus, henkilöt, työvälineet tms.) eri paperiin.
- Älä kiinnitä kuvia mitenkään

Merkitse vastauksesi alkuun

- oma nimi, syntymäaika ja -paikka
- ammatti
- osoite
- puhelinnumero
- toimitko tai oletko toiminut itse kiinteistöhoitoalalla (milloin ja millaisissa tehtävissä), milloin asuit tai työskentelit talossa, josta kerrot

sekä kunkin kertomuksen alkuun

- miltä paikkakunnalta ja keneltä olet asian kuullut vai oletko itse kokenut kuvaamasi tapahtumat

- mitä aikaa kertomus koskee

Jos haluat kirjoittamisen sijasta äänittää kertomuksesi, pyydä ohjeita Kansanrunousarkistosta.

Lähetä vastauksesi viimeistään 31.5. 1983 osoitteella:

- Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto Hallituskatu 1 00170 HELSINKI17

LÄHDE- JA KIRJALLISUUSLUETTELO

ARKISTOLÄHTEET

Finna-hakupalvelu [<https://www.finna.fi>] (käytetty 2015–2022, vierailtu viimeksi 27.12.2022)

Arkistot

Museot

Forssan museo (Finna-hakupalvelun kautta)

Esko Aaltonen valmiit

Kansallisarkisto

Asutushallitus, Asutushallituksen valokuvakokoelma I – IV

Jyväskylän asutuspöytäkirjat

Lainahakemukset 1930–1954

Palkkiohakemukset (Maataloustyöväen asuntolainakassa) v.1935–1936.

Maataloustyöväen asuntolainakassan katselmuskirjat

Asutuslautakunnan lausunnot – pöytäkirjanotteet

Maa- ja metsätalousministeriö

Maa- ja metsätalousministeriön tyypipiirustukset

Ic. Asutushallitus I.

Ie. Maatalousministeriön asutusasiainosasto

Iec. 2007, 2009 ja 2010.

Iea. Asuinrakennukset

K1-K9, L1-L3, M1-M8, N1-N3

Maatalousseurojen Keskusliiton arkisto

Hb Julkaisut 1902–1969

Hb:19 Oppaat 1923–1967

Hb:25 Rakentamista koskevia 1933–1967

Maatalousnäyttelyn keskustoimikunnan arkisto

Suomen XII yleisen maatalousnäyttelyn keskustoimikunnan asiakirjat Keskustoimikunnan, hoitovaliokunnan ja eri jaostojen pöytäkirjat liitteinen 1919–1923

Pienviljelijäin Keskusliiton arkisto

C:2 Edustajakokousten pöytäkirjat 1924–1969

C:3 Valtuuskunnan pöytäkirjat 1922–1942

C:5, Johtokunnan Pöytäkirjat 1922–1934

C:6, Johtokunnan Pöytäkirjat 1935–1941

Da:1 Kirjetoisteet 1927–1969

Db:1 Pienviljelijäyhdistyksille sekä paikallis- ja piiriliitoille 1922–1970

Db:2 Toimihenkilöille 1930–1946

Dc:1 Toimintakertomukset 1922–1944

Ub:6 Maanviljelys, puutarhanhoito, metsänhoito ja pienviljelystilat 1925–1962

Rakennushallitus

Rakennushallituksen piirustukset II

Ii Muut rakennukset

Iie Tyyppitalot ja muut rakennukset.

Piirustukset nro 101–115

Lappeenrannan museot (Finna-hakupalvelun kautta)

LPR kaupungin kuva-arkisto

Museovirasto (Finna-hakupalvelun kautta)

Historian kuvakokoelma

Pietisen kokoelma

Karjalan liiton kokoelma

Kansatieteen kuvakokoelma

”Kirkonkylän kehitys nykyaikaiseksi maaseutukeskukseksi.” Kansanperinteen keruukilpailu 27, Museovirasto, 1980.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

Kansanperinteen keruuarkisto

Uudet elämänmuodot kilpakeruu 1939

Kiinteistöperinteen kilpakeruu 1983

Mäntsälän museotoimi (Finna-hakupalvelun kautta)

Mäntsälän museotoimen valokuvakokoelma

Tekniikan museon kokoelmat [Sähkämuseo Elektra] (Finna-hakupalvelun kautta)

Suomen Sähkölaitosyhdistys r.y. [Elektra – kuvat]

VERKKOLÄHTEET

Arkkitehtien biografiatietoja on saatavilla Arkkitehtuurimuseon verkkosivuilla <http://www.mfa.fi/arkkitechdit>

Kuvaajatiedot on mahdollisuuksien mukaan haettu Suomen Valokuvataiteen Museon verkkopalvelusta Kuka kuvasi? – suomalaiset valokuvaajat ja kuvaamot 1842–1950 [<http://kuka-kuvasi.valokuvataiteenmuseo.fi/>]

Henkilö- ja muita tietoja on lisäksi haettu julkaisujen Aikalaiskirja (myöh. Kuka kukin on), Nordisk familjebok ja Kansallisbiografia verkkoversioista (ks. alla).

Durchman, Osmo, Havu, I. & Hendell, Lauri (toim.) 1933. *Aikalaiskirja*. Otava: Helsinki. [<http://runeberg.org/aikalais/1934/>]

Havu, I., Poijärvi, L. Arvi P., Parikka, Eino (toim.) 1954. *Kuka kukin on (Aikalaiskirja). Henkilötietoja nykypolven suomalaisista*. Otava: Helsinki. [<http://runeberg.org/kuka/1954/>]

Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997–. [URN:NBN:fi-fe20051410]

- Meijer, B. & Westrin, Th. (toim.) 1906. *Nordisk familjebok. Konversationslexikon och realencyklopedi*. Femte bandet, Nordisk familjeboks tryckeri: Stockholm. [<http://runeberg.org/nfbe/>]
- Tieteen termipankki. Filosofia: Kokemus [<http://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:kokemus> vierailtu 31.10.2019]
- Westrin, Th. (toim.) 1909. *Nordisk familjebok. Konversationslexikon och realencyklopedi*. Elfte bandet, Nordisk familjeboks tryckeri: Stockholm. [<http://runeberg.org/nfbk/>]
- Westrin, Th. (toim.) 1921. *Nordisk familjebok. Konversationslexikon och realencyklopedi*. Trettioandra bandet, Nordisk familjeboks tryckeri: Stockholm. [<http://runeberg.org/nfcl/>]

LAIT JA ASETUKSET

- Asetus Asutushallituksesta, N:o 90, Suomen suuriruhtinaanmaan asetuskokoelma 1917.
- Keisarillisen Majesteetin Armollinen Johtosääntö Maanviljelys-hallitukselle, 19.3.1892.
- Laki maan hankkimisesta asutustarkoituksiin, N:o 278, Suomen asetuskokoelma 1922.

PAINETUT LÄHTEET

- Arola, V.A. 1935. ”Maatalouden rakennustoiminnan taloudellisesta suunnittelusta.” Teoksessa Siikonen, Heikki, *Pienviljelijän rakennusoppi*. Maatalousseurojen keskusliiton julkaisuja N:o 236, 2. painos, Helsingin Uusi Kirjapaino Oy: Helsinki, 5–22.
- Brander, Uuno 1920. ”II. Pienviljelijän ammattiin valmistautuminen.” Teoksessa Sunila, J. E., Brander, U., Nylander Hannes (toim.) 1920. *Pienviljelijän käsikirja*. 4. uudistettu painos. WSOY: Porvoo, 16–27.
- Castrén, Jonas 1906. *Tilattoman maalaisväestön ja pienviljelijäin aseman korjaamisesta*. Ohjelmachdotus. WSOY: Porvoo.
- Elfving, Östen 1932. *Uusia teitä pienviljelyksen kohottamiseksi*. Ruthin säädöksen toiminta 1917–1932. WSOY: Porvoo.
- Ellilä, K.J. & Mattsson, S. & Terho, T. & Lilja, Simo (toim.) 1927. *Suomalaisia Mallitiloja I*. WSOY: Porvoo.
- Ellilä, K.J. & Mattsson, S. & Terho, T. & Lilja, Simo (toim.) 1929. *Suomalaisia mallitiloja II*. WSOY: Porvoo.

- Ellilä, K.J., Mattsson, S., Terho, T., Ollila, A.J (toim.) 1932. *Suomalaisia mallitiloja III*. WSOY: Porvoo.
- Gebhard, Hannes 1903. *Osuuskassojen keskuslainarabasto. Sen synty ja järjestys*. Pellervon kirjasto 14, Pellervo-seura: Helsinki.
- Gebhard, Hannes 1910. *Tilastollinen tutkimus yhteiskunta-taloudellisista oloista Suomen maalaiskunnissa v. 1901. II Asunto-olot*. Tilattoman väestön alakomitea. Keisarillisen senaatin kirjapaino: Helsinki.
- Hämäläinen, Albert 1930. *Keski-Suomen kansanrakennukset*. SKS: Helsinki.
- Ignatius, K. E. F. (toim.) 1872. *Tilastollinen käsikirja Suomenmaalle*. J.C.Frenckell & Poika: Helsinki.
- Jokinen, Emil 1935. *Torpparista pienviljelijäksi. Katsaus pienviljelijäväestön 25-vuotisen yhteistoiminnan vaiheisiin*. Pienviljelijäin liitto ry: Helsinki.
- Jyske, J. (toim.) 1923. *Suomen XII yleinen maatalousnäyttely. Tampereella 21–30 p:nä kesäk. 1922. Kertomus*. WSOY: Porvoo.
- Kahma, Jaakko 1917. ”Nuoriso ja taloudellinen elämämme.” Teoksessa Tirronen, Mikko (toim.) 1917. *Maabengen ja kotitalouden kirja*. Kotikasvatusyhdistyksen kotiopin-tokirja IV, 3. painos Edistysseurojen kustannus Oy: Helsinki, 7–49.
- Karhunen, Onni 1920. ”XVIII. Osuustoiminta.” Teoksessa Sunila, J. E., Brander, U., Nylander Hannes (toim.) 1920. *Pienviljelijän käsikirja*. 4. uudistettu painos. WSOY: Porvoo, 420–444.
- Kekkonen, Jalmari 1929. *Kansanomaisia rakennustapoja ja koristemuotoja Karjalasta kahden puolen rajaa*. Suomen Muinaismuistoyhdistys: Helsinki.
- Kitunen, V. & Lilja, Simo 1931. ”Uudenmaan lääni ja sen maatalousolot.” Teoksessa Jonasson, Felix, Kivialho, Akseli & Kivialho, K. (toim.) 1931. *Suomen maatilat I*. WSOY: Porvoo, IX–XVIII.
- Laine, Katri 1948. *Maatalousnaiset 1797–1947*. Maatalousnaisten Keskusjohtokunta. Tilgmanin kirjapaino: Helsinki, 1948.
- Lappi-Seppälä, Jussi 1940. *Suunnitelma maaseudun rakennusten tyypittelyksi*. Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisut, Helsinki.
- Maaseudun pienasuntojen tyyppipiirustusten valintavihko*. Maatalousministeriön asutusasiainosasto, 1939.
- Maataloudellisen neuvontatyön päivänkäsyröksiä*. Maatalousseurojen Keskusliiton julkaisuja n:o 183, Helsinki, 1932.
- Maatalousministeriön asutusasiainosaston tyyppipiirustusten työselitys*. 2. painos, 1940.
- ”Muista toimituksista. 1922 vuoden aikana.” *Asutushallituksen vuosikertomus 1922*, Asutushallituksen julkaisuja Sarja 1, nro. 8.

- Muthesius, Hermann 1920. *Kleinhaus und kleinsiedlung*. F.Bruckmann A.G.: München.
- Nielsen, Harald 1932. *Bygmesterbogen. Udgivet af landsforeningen bedre byggeskik. Optryk af Arbejder og Artikler fra Bedre Byggeskiks Aarskrifter 1918–1928*. Nyt Nordisk Forlag. Arnold Busck: København.
- Nieminen, A. W. & Esti, Armas 1931. *Maatalousrakennukset. Ohjeita keskikokoisten ja pienten tilojen omistajille*. 4. uudistettu painos, Otava: Helsinki.
- Nieminen, Elis 1940. ”IV. Asutustilojen suuruus.” Teoksessa *Siirtoväen pika-asutuslainsäädäntö*, Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisuja N:o 2, Helsinki.
- Paatela, Jussi 1920 ”XVI. Maatalousrakennukset.” Teoksessa Sunila, Brander, Nylander (toim.), *Pienviljelijän käsikirja*, WSOY: Porvoo, 1920, 368–390.
- Siikonen, Heikki 1929. *Millaiseksi rakennan taloni*. WSOY: Porvoo.
- Siikonen, Heikki 1930. *Pienviljelijän rakennusopas*. 2. painos, Pienviljelijäin Keskusliitto: Helsinki.
- Siikonen, Heikki 1932. *Pientilojen rakennuspäristuksia, valintaopas*. 2. painos, Helsingin uusi kirjapaino Oy: Helsinki.
- Siikonen, Heikki 1935. *Pienviljelijän rakennusoppi*. Maatalousseurojen keskusliiton julkaisuja N:o 236, 2. painos, Helsingin Uusi Kirjapaino Oy: Helsinki.
- Soininen, Mikael (toim.) 1923 [1910]. *Nuori maamies. Oppi- ja lukukirja maalaiskansakoulujen jatko-opetusta varten*. 3. painos Otava: Helsinki.
- Sunila, J. E., Brander, U., Nylander Hannes (toim.) 1920. *Pienviljelijän käsikirja*. 4. uudistettu painos. WSOY: Porvoo.
- Suomela, Oskari 1915. *Käytännöllinen rakennusopas pienviljelijöitä varten*. WSOY: Porvoo.
- Suomen maatilat: tietokirja maamme keskikokoisista ja suurista maataloista*. Osat 1–5. WSOY: Porvoo, 1931–1933.
- Teittinen, Sulo J. 1940. ”II. Pika-asutustoiminnan yleinen järjestely.” Teoksessa *Siirtoväen pika-asutuslainsäädäntö*, Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisuja N:o 2, Helsinki.
- Teräksinen, August 1923. *Suomen maatalousseurojen keskusliiton 25-vuotishistoria 1898–1923*. Suomen maatalousseurojen keskusliiton julkaisuja, Valtioneuvoston kirjapaino: Helsinki.
- Vem är det. Svensk biografisk handbok*. P. A. Norstedt & Söners Förlag: Stockholm, 1933.
- Vilkko, Anna-Liisa 1973. *Itsenäistyneet torpat. Haastatteluja Hartolan, Hollolan, Lubangan, Asikkalan, Joutsan ja Sysmän pitäjistä*. Moniste. Historiallisten seurojen muistitietotomikunta.

Åberg, Urho 1923. ”Maatalousrakennusosasto.” Teoksessa Jyske, J. (toim.) 1923. *Suomen XII yleinen maatalousnäyttely. Tampereella 21–30 p:nä kesäk. 1922*. Kertomus. WSOY: Porvoo, 391–398.

LEHDET JA PIENPAINATTEET

Arkkitehti. Vuosikerrat 1920–1939

Kotiliesi. Vuosikerrat 1920–1939

Rakennustaito. Vuosikerrat 1920–1939

Pienviljelijä. Vuosikerta 1927

Aalto, Alvar. ”Laaja kansanmassa ei asu sosiaalisesti positiivisissa olosuhteissa.” *Turun Sanomat* 3.11.1929.

Aalto, Alvar. ”Havaintoja Amerikanmatkalta.” *Rakennustaito* 5–6/1939, 69–75.

Ahola, Annikki. ”Mistä pientilan emännän työmäärä karttuu niin suureksi.” *Kotiliesi* 2/1939, 39–41.

”Asuntonäyttely 39. Maaseudun asuntokysymyksen eri puolia kosketellaan.” *Maaseudun tulevaisuus* 113/1939, 4.

B.B. (nim.) [Birger Brunila]. ”Kirjallisuutta.” *Arkkitehti* 12/1925, 168.

Bryggman, Erik. ”Rationella principer tillämpas alltmera inom arkitekturen.” *Åbo Underrättelser* 10.6.1928.

”ESI-ISIEMME rakennustapako edelleenkin tarkoituksenmukaisin?” *Oma Koti* 18/1932, 484–485, 506.

A.E (nim.) [Armas Esti]. ”Rakennusten ulkomaalaus.” *Oma Koti* 11/1932, 294.

Gebhard, Hannes. ”Tanskan maanviljelijäin ammattijärjestöistä.” *Maaseudun tulevaisuus* 26/1920, 1–2.

Gebhard, Hannes. ”Asutuslainojen myöntäminen osuuskassojen omista ja talletusvaroista.” *Suomen osuustoimintalehti* 7–8/1928, 1.7.1928, 249–260.

Gebhard, Maiju. ”Emännän tuhannet askeleet.” *Kotiliesi* 20/1931, 910–913.

Gebhard, Maiju. ”Voiko vanhasta rakennuksesta saada emännän työn kannalta käytännöllisen? Käynti eräässä hämäläisessä talossa.” *Pellervo* 6/1939, 130–133.

- Harmaja, Laura. ”Onko meillä malka omassa silmässä?” *Kotiliesi* 8/1939, 297–299.
- Holmberg, C.E. ”Tradition, romantik och tidsandans väsen” *Teknikern*, 14.03.1928, nro 1603, 41–42.
- ”Huonekaluteollisuutemme tyyliyrkimyksistä. Taideteollisuusyhdistyksen viimeisen piirustuskilpailun johdosta.” *Domus: aikakauslehti sisustustaidetta, taideteollisuutta, maalaus- ja kuvanveistotaidetta varten* 4/1932.
- Iffland, Heinrich. ”Valokuvaamisesta ja lapsesta.” *Kotiliesi* 7/1925, 175–177.
- Jahnssoon, Katri. ”Maalaiskotia uudenaikaistetaan - Tukholman maatalousnäyttelyn mallikartanon asuinrakennus.” *Kotiliesi* 18/1930, 781–784, 804, 808.
- Kinnunen, Erkki J. ”Palstaviljelijäperheiden asunto-olot.” *Sosiaalinen aikakauskirja* 7/1937, Valtioneuvoston kirjapaino: Helsinki, 403–415.
- ”Kirjallisuuskatsaus.” *Maatalous* 5/1931, 140.
- ”Kirjallisuutta.” *Käytännön maamies* 12/1931, 15.
- Korpela, Eero J. ”Kirjallisuuskatsaus. Suomalaisia mallitiloja I.” *Maatalous* 8/1927, 249.
- I. Y-K. (nim.) [Iida Yrjö-Koskinen] ”Toivoa herättävä uusi askel kehityksen tiellä.” *Uusi Suomi* nro 154, 9.7.1922.
- ”Koti on oleva pyrkimystemme ponnahduslauta.” *Koti: Kotikasvatusyhdistyksen äänenkannattaja* no 11–12/1928, 310.
- ”Kotilieden osto-osasto.” *Kotiliesi* 1/1928, 16.
- ”Kotilieden piirustuskilpailu 2–3 huoneen omakotirakennuksia maaseudulle, kilpailujulistus.” *Kotiliesi* 9/1928, 294.
- ”Kotilieden piirustuskilpailu 2–3 huoneen omakotirakennuksia maaseudulle.” *Arkkitehti* 5/1928.
- ”Kulttuuritehtävämme.”, *Rakennustaito* 4–5/1923, 25–26.
- ”Käyttäkää Keskusliiton rakennuspiirustuksia!” *Pienviljelijäin keskusliiton tiedonantoja* no 11/1927, 190–191.
- Laine, Yrjö, ”Maaseudun rakennustaiteen rappeutuminen.” *Rakennustaito* 15–16/1922, 145–148.
- Laine, Yrjö. ”Kauniit talonpoikaistalomme.” *Kotiliesi* 7/1928, 200–203, 226.
- Laine, Yrjö. ”Kuviteltua säästämistä maaseudun rakennustöissä.” *Kotiliesi* 8/1929, 296–299, 318.
- Laine, Yrjö, ”Sisustustaiteen problemi nykyisenä pulakautena.” *Arkkitehti* 12/1929, 191.

- Laine, Yrjö, ”Maaseudun rakennustuotannon laadun kohottaminen.” *Maatalous* 11/1930, 285–288.
- Laine, Yrjö. ”Piirteitä suomalaisten talonpoikaisasumusten pohjamuodon kehityksestä 1700–1800-luvuilla.” *Arkkitehti* 9/1939, 129–133.
- Lindberg, Carolus. ”Maalainen rakennustyyli oikeuksiinsa.” *Kotiliesi* 7/1927 Omakotinumero, 199–202.
- ”Maaseudun pienasuntojen tyyppiirustuksia.” *Maaseudun tulevaisuus* 113/1939, 1 ja 4.
- ”Minimum i fråga om bostäder.” *Hufvudstadsbladet* 3.11.1929 ja 5.11.1929.
- Mrs E. (nim.) ”Amerikka – oman kodin luvattu maa.” *Kotiliesi* 13–14/1923, 400–404.
- ”Muista toimituksista. 1922 vuoden aikana.” *Asutushallituksen vuosikertomus 1922*, Asutushallituksen julkaisuja Sarja 1, nro. 8,
- Mäkinen, Eino 1930. ”Uusi suunta.” *Valokuvaus* 1/1930. Teoksessa Kukkonen, Jukka, Vuorenmaa, Tuomo-Juhani, Hinkka, Jorma, *Valokuvan taide. Suomalainen valokuva 1842–1992*. SKS: Helsinki, 1992, 382–384.
- A.M. (nim.) [Arvid Männistö] ”Maatalousrakennusmestariosaston vuosikokous.” *Rakennustaito* 15/1926, 190.
- Niemen emäntä (nim.) ”Mitä sika voi tuottaa eli eräs toteutunut unelma.” Kodin osasto, *Pienviljelijä* 19/1927, 423–424.
- Vee Pee (nim.) ”Ajankohtaista. Maaltamuutto.” *Pienviljelijä* 9/1937, 263–264.
- ”Pienasuntorakennukset. Osia arkt. Akseli Toivosen Tampereen rakennusmestaripäivillä pitämästä esitelmästä.” *Rakennustaito* 20/1922, 173–174.
- ”Pienviljely pohjoismaissa.” *Suomen Kuvalehti* 24–25/1922, 630.
- Siikonen, Heikki. ”Suomen maanviljelysseurojen keskusliiton mallipiirustuskokoelman johdosta.” *Maa: Suomen maanviljelijäin ammattijärjestön äänenkannattaja*, 1/1920, 1.1.1920, 12–13.
- Siikonen, Heikki. ”Maalaiskodin uusi esikuva – Viipurin näyttelyn ”esikuvatalo””, *Kotiliesi* 14–15/1932, 568–571, 600.
- Siikonen, Heikki. ”Rakentaja pyrkii toteuttamaan maalaisemännän toiveita.” *Kotiliesi* 20/1935, 782–783 ja 793–794.
- Siikonen, Heikki. ”Aiotaanko teillä rakentaa?” *Kotiliesi* 4/1938, 120.
- Similä, Yrjö. ”Kansainvälinen asunto- ja asemakaavakongressi Lontoossa. Kesäkuun 3–11 päivinä 1920.” *Rakennustaito* 13–15/1920, 120–128.
- Similä, Yrjö. ”Kirjallisuus ja rakentajanammatti. Rakennustaidon täyttäessä 25 vuotta.” *Rakennustaito*, 25–26/1930, 367–368.

- Sirelius, U. T. ”Suomen hirsirakennusten salvainmuodot ja –nimistö.” *Sanastaja* 3/1927, 26–28.
- Sunila, J. E. ”Esikuvatalouksista.” *Maatalous* 1/1925, 3–6.
- ”Suomen Naisten Kansallisliiton vuosikokous.” *Naisten ääni* 8/1928, 160.
- ”Suomen XII yleinen maatalousnäyttely Tampereella 21.VI- 30.VI.1922.” *Maatalous* 11–12/1922, 321–325.
- ”Tampereen maatalousnäyttelyn 1922 mallikodin pohjapiirros, Yrjö Sadeniemi.” *Uusi Suomi*, nro. 146, 30.6.1922, 8
- ”Tarkoituksenmukaisesti rakentamaan!” *Pellervo* 3/1926, 47.
- Toivonen, Akseli. ”Oma apu, paras apu.” *Rakennustaito* 11/1921, 31–33.
- Åberg, Urho. ”Pienviljelijän rakennusopas.” *Pellervo* 13–14/1926, 1.4.1926, 225–226.
- Åberg, Urho. ”Suomalaista kansanomaista rakennustaidetta.” *Rakennustaito* 9/1939, 145–150.
- Viima, Kaarlo. ”Muistelmia Sammatin pienviljelijäyhdistyksen ja Pienviljelijäin Keskusliiton perustamisajoilta.” *Pellervo* 44/1927, 10.11.1927, 842.
- Wiljanen, Emil. ”15 vuotta pienviljelijäin rintamapalvelusta.” *Pienviljelijä* 7–8/1925, 125–135.
- Yankee (nim.). ”Joka mies rakentamaan itselleen omaa taloa. Kuvitettu esitys siitä kuinka kansalaisemme Amerikassa ovat rakentaneet itselleen omat talot.” *Suomen Kuvalehti* 4/1921, 72–73.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

- Aalto, Jussi 1985. *Sakari Pälsi näppäili hyviä kuvia*. Otava: Helsinki.
- Aaltonen, Esko 1964. *Maaseudun kulttuuriperintö. Kirjoitelmia perinteellisestä ja muuttuvasta talonpoikauskulttuurista*. WSOY: Porvoo, Helsinki.
- Aarrevaara, Eeva 2009. *Maaseudun kulttuuriympäristön muutos ja suunnitteluprofessio 1900-luvulla*. Väitöskirja. Teknillinen Korkeakoulu: Espoo. [<http://lib.tkk.fi/Diss/2009/isbn9789512298426/>]
- Abrams, Lynn 2010. *Oral History Theory*. Routledge: Milton Park, Abingdon, Oxon. [eBook Collection EBSCOhost vierailtu 3.1.2017.]
- Adelman, Clem 2005 [1998]. ”Photocontext” Teoksessa Prosser, Jon (toim.) 2005 [1998]. *Image-based research. A Sourcebook for Qualitative Researchers*. Falmer Press: London, 131–142.
- Ahlbäck, Anders & Östman, Ann-Catrin 2012. ”Inledning: Manligt medborgarskap och samhällsreformer i Finland 1918–1960.” *Historisk Tidskrift för Finland*, 2012:1, 2–16.
- Ainiala, Terhi, Kivilaakso, Aura, Olsson, Pia, Savolainen, Panu & Vahtikari, Tanja 2021. ”Kadun kulmassa – Reittejä humanistiseen kaupunkitutkimukseen.” Teoksessa Vahtikari, Tanja, Ainiala, Terhi, Kivilaakso, Aura, Olsson, Pia & Savolainen, Panu (toim.) 2021. *Humanistinen kaupunkitutkimus*. Vastapaino: Tampere, 7–30.
- Alanen, Aulis J. 1964. *Hannes Gebhard*. Kirjayhtymä: Helsinki.
- Alasuutari, Pertti 2011. *Laadullinen tutkimus 2.0*. Vastapaino, Tampere.
- Anttila, T. 1957. ”Asutustoimintaan liittyvästä valtion varoin tapahtuvasta lainoitustoiminnasta.” Teoksessa *Asutushallinto 1917–1957. Asutushallituksen – maatalousministeriön asutusasiainosaston 40-vuotisjulkaisu*. Valtioneuvoston kirjapaino: Helsinki, 1957, 40–51.
- Arnade, Peter, Howell, Martha & Simons, Walter 2002. ”Fertile Spaces: The Productivity of Urban Space in Northern Europe.” *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 32, No. 4, The Productivity of Urban Space in Northern Europe, 515–548. [<http://www.jstor.org/stable/3656144> vierailtu 27.1.2016]

- Árvey, Anett & Foote, Kenneth 2019. ”The Spatiality of Memoryscapes, Public Memory and Commemoration.” Teoksessa De Nardi, Sarah, Orange, Hilary, High, Steven & Koskinen-Koivisto, Eerika (toim.) 2019. *The Routledge Handbook of Memory and Place*. Taylor & Francis Group: Milton, 129–137. [ProQuest Ebook Central vierailtu 13.5.2022.]
- Ash, Eric H. 2019. ”By any other name: early modern expertise and the problem of anachronism.” *History and Technology*, Vol. 35 no. 1, 3–30. [https://doi.org/10.1080/07341512.2019.1608082]
- Asikainen, Eveliina & Mäkinen, Kirsi 2013. ”Jalat muistavat ja askeleet kertovat. Kehollinen muistaminen kaupunkiluonnossa.” Teoksessa Lento, Katri & Olsson, Pia (toim.) 2013. *Muistin kaupunki. Tulkintoja kaupungista muistin ja muistamisen paikasta*. Historiallinen arkisto 138, SKS: Helsinki, 92–114.
- Autio, Jaakko & Autio, Minna 2013 [2009]. Kulutuksen ihanteet 1920–1970-lukujen sisustusoppaissa – askeettinen hedonismi ja privatisoituva ydinperhe. Teoksessa Lammi, Minna, Niva, Mari & Varjonen, Johanna (toim.) 2009. *Kulutuksen liikkeet: kuluttajatutkimuskeskuksen vuosikirja*. Kuluttajatutkimuksen vuosikirjoja 5, Kuluttajatutkimuskeskus: Helsinki, 227–251. [Alkuperäinen teksti julkaistu verkossa tekijöiden toimesta 2013. https://www.researchgate.net/publication/237604501 vierailtu 16.5.2022]
- Aynsley, Jeremy 2009. *Designing Modern Germany*. Reaktion Books.
- Bachelard, Gaston 1994 [1957]. *The Poetics of Space [La poétique de l'espace]*. Bacon Press: Boston [Presses Universitaires de France: Paris].
- Badermann, Elmar & Laitakari, Seppo 1973. *Uudistuva talouskeskus. Tutkimus maatalojen talouskeskusten saneerauksesta, suoritettu Maatilaballituksen määrärahalta*. Rakennusalan tutkimus- ja tietotoimisto, Badermann & Co.: Kauklahti.
- Bal, Mieke & Bryson, Norman 1991. ”Semiotics and Art History. A Discussion of Context and Senders.” Teoksessa Preziosi, Donald (toim.) 2009. *The Art of Art History: A Critical Anthology*. 2nd ed. Oxford History of Art. OUP Oxford: Oxford, 243–255. [eBook Collection EBSCOhost vierailtu 4.11.2019]
- Ballantyne, Andrew 2004. ”Misprisions of Stonehenge.” Teoksessa Arnold, Dana & Ballantyne, Andrew (toim.) 2004. *Architecture As Experience: Radical Change in Spatial Practice*, Taylor & Francis, 11–35. [ProQuest Ebook Central vierailtu 2.7.2019]
- Barnstone, Deborah Ascher 2014. ”Transnational Dimensions of German Anti-Modern Modernism: Ernst May in Breslau.” Teoksessa Diedendorf, Jeffrey M. & Ward, Janet (toim.) 2014. *Transnationalism and the German City*. Studies in European Culture and History, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 89–104.
- Barnstone, Deborah Ascher 2016. *Beyond the Bauhaus. Cultural Modernity in Breslau, 1918-33*. University of Michigan Press. [DOI: https://doi.org/10.2307/j.ctt1gk088m]
- Basu, Paul 2013. ”Memoryscapes and multi-sited methods.” Teoksessa Keightley, Emily & Pickering, Michael (toim.) 2013. *Research Methods for Memory Studies*. Edinburgh

University Press: Edinburgh, 115–131. [ProQuest Ebook Central vierailtu 15.11.2022]

- Batchen, Geoffrey 2000. *Each Wild Idea : Writing, Photography, History*. The MIT Press: Cambridge, Massachusetts. [eBook Collection EBSCOhost vierailtu 5.7.2019]
- Bate, David 2010. "The Memory of Photography." *photographies*, 3:2, 243–257. [DOI: 10.1080/17540763.2010.499609]
- Becker, Howard S. 2005 [1998]. "Visual Sociology, Documentary Photography and Photojournalism: It's (Almost) All a Matter of Context" Teoksessa Prosser, Jon (toim.) 2005 [1998]. *Image-based research. A Sourcebook for Qualitative Researchers*. Falmer Press: London, 74–85.
- Berner, Boel 2002. "'Housewives' films" and the modern housewife. Experts, users and household modernization: Sweden in the 1950s and 1960s." *History and Technology*, 18:3, 155–179. [DOI: 10.1080/0734151022000034143]
- Bille, Mikkel, Hastrup, Frida & Sørensen, Tim Flohr 2010. "Introduction: An Anthropology of Absence." Teoksessa Bille, Mikkel, Hastrup, Frida & Sørensen, Tim Flohr (toim.) 2010. *An Anthropology of Absence. Materializations of Transcendence and Loss*. Springer: New York, Dordrecht, Heidelberg, London, 3–22. [DOI 10.1007/978-1-4419-5529-6]
- Blundell Jones, Peter 2012. "The Photo-dependent, the Photogenic and the Unphotographable: How our Understanding of the Modern Movement has been Conditioned by Photography." Teoksessa Higgott, Andrew, Wray, Timothy (toim.) 2012. *Camera Constructs: Photography, Architecture and the Modern City*. Ashgate: Farnham, 47–60.
- Blunt, Alison & Dowling, Robyn 2006. *Home*. Taylor & Francis Group: Abingdon, Oxon. [ProQuest Ebook Central vierailtu 9.6.2022.]
- Boddice, Rob & Smith, Mark 2020. "Emotion, Sense, Experience." Sarjassa Plamper, Jan (toim.) 2020. *Cambridge Elements: Elements in Histories of Emotions and the Senses*. Cambridge University Press, 1–69. [DOI: 10.1017/9781108884952]
- Bodenhamer, David J. 2012. "The Spatial Humanities. Space, time and place in the new digital age." Teoksessa Weller, Toni (toim.) 2012. *History in the Digital Age*. Routledge: London, 23–38. [ProQuest Ebook Central vierailtu 11.11.2019]
- Brink, Cornelia 2000. "Secular Icons. Looking at Photographs from Nazi Concentration Camps." *History & Memory*, Vol. 12, Issue 1, 135–149. [DOI: 10.1353/ham.2000.0001]
- Bornat, Joanna 2013. "Secondary analysis in reflection: some experiences of re-use from an oral history perspective." *Families, Relationships and Societies*, Vol 2, no 2, 309–317. [DOI: <http://dx.doi.org/10.1332/204674313X667687>]
- Brons, Franziska 2015. "Photographic Premises: Notes on the Exposure of Interiors around 1900." Teoksessa Lajer-Burcharth, Ewa & Söntgen, Beate (toim.) 2015. *Interiors*

and Interiority. De Gruyter: Berlin, Boston, 261–277. [eBook Collection EBSCOhost vierailtu 7.12.2019]

- Brown, John K. 2000. "Design Plans, Working Drawings, National Styles: Engineering Practice in Great Britain and the United States, 1775-1945." *Technology and Culture*, 41:2, 195–238.
- Buckley, Cheryl 2010. "Modernity, Tradition and the Design of the 'Industrial Village' of Dormanstown 1917–1923." *Journal of Design History*, Vol. 23, No. 1, Model, Method and Mediation in the History of Housing Design, 21–41. [DOI: 93/jdh/epp061]
- Burke, Peter 1992. *History and Social Theory*. Polity Press: Cambridge.
- Butler, Chris 2012. *Henri Lefebvre: spatial politics, everyday life and the right to the city*. Routledge: Abingdon.
- Cadava, Eduardo 1997. *Words of Light. Theses on the Photography of History*. Princeton University Press: Princeton, New Jersey.
- Caraffa, Costanza & Serena, Tiziana 2014. "Introduction: Photographs, Archives and the Discourse of Nation." Teoksessa Caraffa, Costanza & Serena, Tiziana (toim.) 2014. *Photo Archives and the Idea of Nation*. De Gruyter: Berlin/Boston, 3–15. [ProQuest Ebook Central vierailtu 12.10.2021.]
- Carr, David 1986. *Time, Narrative and History*. Indiana University Press: Bloomington/Indianapolis.
- Christenson, Mike 2017. "Critical Dimensions in Architectural Photography: Contributions to Architectural Knowledge." *Architecture MPS*, Vol. 11(1). [DOI: 10.14324/111.444.amps.2017v11i2.001]
- Cieraad, Irene 2002. "Out of my kitchen! Architecture, gender and domestic efficiency." *The Journal of Architecture*, 7:3, 263–279. [DOI: 10.1080/13602360210155456]
- Cieraad, Irene 2010. "Homes from Home: Memories and Projections." *Home Cultures*, 7:1, 85–102. [DOI: 10.2752/175174210X12591523182788]
- Colomina, Beatriz 1999. "The private site of public memory." *The Journal of Architecture*, 4:4, 337–360. [DOI: 10.1080/136023699373747]
- Coman, Alin, Brown, Adam D., Koppel, Jonathan & Hirst, William 2009. "Collective Memory from a Psychological Perspective." *International Journal of Politics, Culture and Society*, 22(2), 125–141. [DOI 10.1007/s10767-009-9057-9]
- Cramer, Jennifer 2018. "The Emic and the Etic in Perceptual Dialectology." Teoksessa Evans, Betsy E., Benson, Erica J. ja Stanford, James N. (toim.) 2018. *Language Regard: Methods, Variation and Change*. Cambridge University Press: Cambridge, 62–79. [eBook Collection EBSCOhost vierailtu 25.11.2022]

- Crang, Mike & Thrift, Nigel 2000. "Introduction." Teoksessa Crang, Mike & Thrift, Nigel (toim.) 2000. *Thinking Space*. London: Routledge, 1–30. [ProQuest Ebook Central vierailtu 5.7.2018]
- Dahlgren, Anna 2016. "Photography Reframed." *Culture Unbound*, Volume 8, 3–19. [Published by Linköping University Electronic Press: <http://www.cultureunbound.ep.liu.se> vierailtu 30.4.2021]
- Damisch, Hubert 1975. "Semiotics and Iconography." Teoksessa Preziosi, Donald (toim.) 2009. *The Art of Art History: A Critical Anthology*. Vol. 2nd ed. Oxford History of Art. OUP Oxford: Oxford, 236–242. [eBook Collection EBSCOhost vierailtu 4.11.2019]
- Danielsbacka, Mirkka, Hannikainen, Matti O. & Tepora, Tuomas 2018. "Teoriaton historia?" Teoksessa Danielsbacka, Mirkka, Hannikainen, Matti O., Tepora, Tuomas (toim.) 2018. *Menneisyyden rakentajat. Teoriat historiantutkimuksessa*. Gaudeamus, 7–17.
- Davidson, Tonya 2009. "Remembering Houses. The Role of Domestic Architecture in the Structuring of Memory." *Space and Culture*, vol. 12 no. 3, 332–342. [DOI: 10.1177/1206331209337078]
- de Duve, Thierry 1978. "Time Exposure and Snapshot: The Photograph as Paradox." *October*, Vol. 5, Photography, 113–125. [<https://www.jstor.org/stable/778649> vierailtu 22.8.2018]
- Delanty, Gerard 2005. "Cultural translations and European modernity." Teoksessa Ben-Rafael, Eliezer & Sternberg, Yitzhak (toim.) 2005. *Comparing Modernities: Pluralism Versus Homogeneity. Essays in Homage to Shmuel N. Eisenstadt*. Brill: Leiden, Boston, 443–460. [ProQuest Ebook Central vierailtu 22.8.2018]
- Dennis, Richard 2010 [2008]. *Cities in Modernity. Representations and Productions of Metropolitan Space, 1840-1930*. Cambridge Studies in Historical Geography 40, Cambridge University Press: Cambridge.
- Deriu, Davide 2012. "Transforming Ideas into Pictures: Model Photography and Modern Architecture." Teoksessa Higgott, Andrew, Wray, Timothy (toim.) 2012. *Camera Constructs: Photography, Architecture and the Modern City*. Ashgate: Farnham, 159–178.
- Donner, Julia 2015. *Kasvitarhasta puutarhakotiin. Naiset kotipuutarhan tekijöinä Suomessa 1870–1930*. Väitöskirja, taidehistoria. Helsingin yliopisto.
- Downey, Georgina. 2013. *Domestic Interiors: Representing Homes From the Victorians to the Moderns*. Vol. English edition. Bloomsbury Academic: London. [eBook Collection EBSCOhost vierailtu 4.6.2022]
- Dölle, Sirkku & Kukkonen, Jukka 1992. "Tutkijat kuvaajina." Teoksessa Kukkonen, Jukka, Vuorenmaa, Tuomo-Juhani, Hinkka, Jorma (toim.) 1992. *Valokuvan taide. Suomalainen valokuva 1842–1992*. SKS: Helsinki, 370–371.

- Dölle, Sirkku 2017. ”Kansatieteelliset valokuvakokoelmat ja visuaalinen antropologia.” Teoksessa Kupiainen, Jari & Häkkinen, Liisa (toim.) 2017. *Kuvatut kulttuurit. Job-datus visuaaliseen antropologiaan*. Tietolipas 253, SKS: Helsinki, 138–160.
- Edwards, Elizabeth 2006. ”Photography, ’Englishness’ and Collective Memory. The National Photographic Record Association, 1897–1910.” Teoksessa Kuhn, Annette & McAllister, Kirsten Emiko (toim.) 2006. *Locating Memory: Photographic Acts*. Remapping Cultural History, Berghahn Books: New York, 53–80.
- Edwards, Elizabeth 2009. ”Photography and the Material Performance of the Past.” *History and Theory*, Theme Issue 48, 130–150.
- Edwards, Elizabeth 2014. ”Interpreting Photographs. Some thoughts on method.” Teoksessa Fernández-Ocampo, Anxo & Wolf, Michaela (toim.) 2014. *Framing the Interpreter. Towards a Visual Perspective*. Routledge: London and New York, 19–26.
- Edwards, Elizabeth 2015. ”Anthropology and Photography: A long history of knowledge and affect.” *photographies*, 8:3, 235–252. [DOI: 10.1080/17540763.2015.1103088]
- Ellilä, K. J. 1957. *Maatalouspolitiikkamme. Maatalouspolitiikan ja maatalouden edistämistyön vaiheita 1900-luvulla*. Agronomien yhdistyksen julkaisuja N:o 57, Pellervo Seura: Helsinki.
- Elo, Kimmo & Kleemola, Olli 2018. ”Bridging from Close reading to Distant reading. A Methodological Note to ”Computational Visual History”.” Teoksessa Kleemola, Olli, Pitkänen, Silja (toim.) 2018. *Photographs and History. Interpreting Past and Present Through Photographs*. Cultural History - Kulttuurihistoria 15, Turun yliopisto: Turku, 261–276.
- Eriksson, Fredrik 2012. ”Swedish agrarian press: Co-operatives and the social question c. 1880-1917” Teoksessa Hilson, Mary, Markkola, Pirjo, Östman, Ann-Catrin (toim.) 2012. *Co-operative and the Social Question. The co-operative movement in northern and eastern Europe (1880-1950)*. Scandinavia and the Baltic – Transnational and International Challenges, Welsh Academic Press: Cardiff, 73–86.
- Ethington, Philip J. 2007. ”Placing the Past: ’Groundwork’ for a Spatial Theory of History.” *Rethinking History*, Vol. 11, No. 4, 465–493.
- Fingerroos, Outi & Kokko, Marja 2022. ”Tutkimuseetiikka ja hyvä tieteellinen käytäntö.” Teoksessa Fingerroos, Outi, Kajander, Konsta & Lappi, Tiina-Riitta (toim.) 2022. *Kulttuurien tutkimuksen menetelmät*. Tietolipas 274. SKS: Helsinki, 64–89. [<https://doi.org/10.21435/tl.274>]
- Frampton, Kenneth 1983. ”Prospects for a Critical Regionalism.” *Perspecta*, Vol. 20, 147–162. [<http://www.jstor.org/stable/1567071> vierailtu 4.2.2016]
- Gabrielsson, Catharina 2018. ”The Critical Potential of Housework.” Teoksessa Frichot, Hélène, Gabrielsson, Catharina & Runting, Helen (toim.) 2018. *Architecture and*

Feminisms. Ecologies, Economies, Technologies. Routledge: London, New York, 246–255.

- Gadamer, Hans-Georg 2013 [1960]. *Truth and Method*. [*Wahrheit und Methode*]. Bloomsbury Publishing, London. [J.C.B. Mohr (Paul Siebeck): Tübingen] [ProQuest Ebook Central vierailtu 14.9.2021]
- Gardberg, C. J. & Böök, Erik 1957. *Med byggare i 800 år*. Frenckellska Tryckeri Aktiebolaget: Helsingfors.
- Garvey, Pauline 2008. "The Norwegian country cabin and functionalism: a tale of two modernities." *Social Anthropology/Anthropologie Sociale*, 16:2 203–220. [DOI: 10.1111/j.1469-8676.2008.00029.x]
- Gbadegesin, Olubukola A. 2014. "'Photographer Unknown': Neils Walwin Holm and the (Ir)retrievable Lives of African Photographers." *History of Photography*, 38:1, 21–39. [DOI: 10.1080/03087298.2013.840073]
- Giamarelos, Stylianos 2022. *Resisting Postmodern Architecture. Critical regionalism before globalization*. UCL Press: London.
- Giddens, Anthony 1992. *The Consequences of Modernity*. Polity Press: Cambridge.
- Gilbert, Jess 2001. "Agrarian Intellectuals in a Democratizing State: A Collective Biography of USDA Leaders in the Intended New Deal." Teoksessa Stock McNicol, Catherine & Johnston, Robert D. (toim.) 2001. *The Countryside in the Age of the Modern State : Political Histories of Rural America*. Cornell University Press: Ithaca, 213–239. [eBook Collection EBSCOhost vierailtu 12.11.2018]
- Gillies, Val, Harden, Angela, Johnson, Katherine, Reavey, Paula, Strange, Vicky & Willig, Carla 2005. "Painting Pictures of Embodied Experience: The use of Nonverbal Data Production for the Study of Embodiment." *Qualitative Research in Psychology*, 2, no. 3, 7/2005, 199–212. [DOI: <https://doi.org/10.1191>]
- Given, Lisa M. (toim.) 2008. *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods*. Vols. 1-0, Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc. [DOI: 10.4135/9781412963909.]
- Gold, John R. 2014. "New Architecture and the Search for Modernity: Exhibiting the Planned City in 1930s Britain." Teoksessa Freestone, Robert & Amati, Marco (toim.) 2014. *Exhibitions and the Development of Modern Planning Culture*. Ashgate: Farnham, 81–96.
- Gossman, Lionel 2015. *Thomas Annan of Glasgow : Pioneer of the Documentary Photograph*. Open Book Publishers: Cambridge, UK. [DOI: 10.11647/OBP.0057]
- Granö, Päivi 2001. "Kuvaan merkitty muisti – muistilla merkitty taide." Teoksessa Immonen, Kari & Leskelä-Kärki, Maarit (toim.) 2001. *Kulttuurihistoria. Jobdatus tutkimukseen*. Tietolipas 175, SKS: Helsinki, 238–257.

- Haapala, Pertti 1995. *Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914–1920*. Kleio ja nykypäivä, Painatuskeskus Oy: Helsinki.
- Hakosalo, Heini 2021. ”The Ill(s) of the Nation: The Experience of Tuberculosis in Finland from the 1920s to the 1970s.” Teoksessa Kivimäki, Ville & Suodenjoki, Sami & Vahtikari, Tanja (toim.) 2021. *Lived Nation as the History of Experiences and Emotions in Finland, 1800–2000*. Palgrave Macmillan, 241–266. [DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-69882-9>]
- Hall, Stuart 1992. ”The Question of Cultural Identity.” Teoksessa Hall, Stuart, Held, David & McGrew, Tony (toim.). *Modernity and Its Futures*. Polity Press: Cambridge, 1992, 273–326.
- Hall, Stuart 1997a. ”Introduction.” Teoksessa Hall, Stuart & Evans, Jessica & Nixon, Sean (toim.) 1997. *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. 2. painos, Sage: London, 1–12.
- Hall, Stuart 1997b. ”The Work of Representation.” Teoksessa Hall, Stuart & Evans, Jessica & Nixon, Sean (toim.) 1997. *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. 2. painos, Sage: London, 13–74.
- Halonen, Tero 2010. *Maaseutuopistoista yliopistoon. Maatalous- ja metsätieteiden tutkimus- ja opetus-toiminnan akatemisoitumisprosessi* Helsingin Yliopistossa vuoteen 1945. Väitöskirja. Humanistinen tiedekunta, Helsingin yliopisto. Juvenes Print: Tampere.
- Hatva, Anja 2009. *Merkityksen välittäminen kuvan avulla*. Acta Electronica Universitatit Tampereensis 886. Väitöskirja. Tiedotusopin laitos, Tampereen yliopisto.
- Heiferman, Marvin 2008. ”Now Is Then: The Thrill and the Fate of Snapshots.” Teoksessa Heiferman, Marvin 2008. *Now Is Then : Snapshots from the Maresca Collection*. Princeton Architectural Press, 41–77. [ProQuest Ebook Central vierailtu 19.7.2018]
- Heinonen, Visa 1998. *Talonpoikainen etiikka ja kulutuksen henki. Kotitalousneuvonnasta kuluttajapolitiikkaan 1900-luvun Suomessa*. Bibliotheca Historica 33, SHS: Helsinki.
- Heinänen, Seija 2006. *Käsityö – Taide – Teollisuus. Näkemyksiä käsityöstä taideteollisuuteen 1900-luvun alun ammatti- ja aikakauslehdissä*. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä studies in humanities 52, Jyväskylän yliopisto.
- Henderson, Kathryn, Bijker, Wiebe E, Carlson, W. Bernard & Pinch, Trevor 1998. *On Line and on Paper: Visual Representations, Visual Culture, and Computer Graphics in Design Engineering*. Illumina ARTbibliographies Modern – Unstructured, MIT Press: Cambridge.
- Herranen, Timo 1996. *Valtakunnan sähköistyskysymys. Strategiat, siirtojärjestelmät sekä alueellinen sähköistys vuoteen 1940*. Bibliotheca historica 14, SHS: Helsinki.
- Heynen, Hilde 2005. ”Modernity and domesticity Tensions and contradictions.” Teoksessa Heynen, Hilde & Baydar, Gülsüm (toim.) 2005. *Negotiating Domesticity : Spatial*

Productions of Gender in Modern Architecture. Routledge, 1–29. [ProQuest Ebook Central vierailtu 9.7.2018]

- Heynen, Hilde 2006. "Questioning Authenticity." *National Identities*, 8:3, 287–300. [DOI: 10.1080/14608940600842607]
- Heynen, Hilde 2013. "Space as Receptor, Instrument or Stage: Notes on the Interaction Between Spatial and Social Constellations." *International Planning Studies* 18, vol. 3–4, 342–357. [DOI:10.1080/13563475.2013.833729]
- Hietala, Marjatta 1987. "*Services and Urbanization at the Turn of the Century. The Diffusion of Innovations*." *Studia Historica* 23, SHS: Jyväskylä.
- Higgott, Andrew & Wray, Timothy 2012. "Introduction: architectural and photographic constructs." Teoksessa Higgott, Andrew, Wray, Timothy (toim.) 2012. *Camera Constructs: Photography, Architecture and the Modern City*. Ashgate: Farnham, 1–22.
- Hillier, Bill 2014. "Spatial analysis and cultural information: the need for theory as well as method in space syntax analysis." Teoksessa Paliou, Eleftheria, Lieberwirth, Undine, and Polla, Silvia (toim.) 2014. *Spatial Analysis and Social Spaces : Interdisciplinary Approaches to the Interpretation of Prehistoric and Historic Built Environments*. De Gruyter, Inc.: Berlin/Boston, 34–65. [ProQuest Ebook Central vierailtu 29.1.2019]
- Hilson, Mary 2012. "Finland in the Nordic Context. Transnational networks in the development of the co-operative movement in the early twentieth century." Teoksessa Hilson, Mary, Markkola, Pirjo & Östman, Ann-Catrin (toim.) 2012. *Co-operatives and the Social Question. The co-operative movement in northern and eastern Europe (1880-1950)*. Welsh Academic Press: Cardiff, 87–102.
- Hilson, Mary, Markkola, Pirjo & Östman, Ann-Catrin 2012. "Introduction: Co-operatives and the social question." Teoksessa Hilson, Mary, Markkola, Pirjo & Östman, Ann-Catrin (toim.) 2012. *Co-operatives and the Social Question. The co-operative movement in northern and eastern Europe (1880-1950)*. Welsh Academic Press: Cardiff, 1–24.
- Hirdman, Yvonne 1994. "Social Engineering and the Woman Question: Sweden in the Thirties." *Studies in Political Economy*, 44:1, 73–94.
- Hobsbawm, Eric 2012 [1983]. "Introduction: Inventing Traditions." Teoksessa Hobsbawm, Eric & Ranger, Terence (toim.) 2012 [1983]. *The Invention of Tradition*. 21. painos, Cambridge University Press: New York, 1–14. [ProQuest Ebook Central vierailtu 7.10.2021.]
- Honkaniemi, Marika 2018. "Analysing Ambiguous War Art. Photographs of the 1942 Finnish-German Exhibition War in Pictures." Teoksessa Kleemola, Olli, Pitkänen, Silja (toim.) 2018. *Photographs and History. Interpreting Past and Present Through Photographs*. Cultural History – Kulttuurihistoria 15, Turun yliopisto, 91–116.
- Häggman, Kai 2012. *Sanojen talossa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1890-luvulta talvisotaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1348. SKS: Helsinki.

- Häkkinen, Antti 2022. ”Paikka, muisti ja elämä. Muistitiedon käyttö historian tutkimuksessa.” Teoksessa Savolainen, Ulla & Taavetti, Riiikka (toim.) 2022. *Muistitietotutkimuksen paikka. Teoriat, käytännöt ja muutos*. SKS: Helsinki, 327–354. [DOI: <https://doi.org/10.21435/skst.1478>]
- Hänninen, Riitta, Kajander, Konsta & Lappi, Tiina-Riitta 2022. ”Etnologian ja antropologian tietoteoreettiset erityispiirteet.” Teoksessa Fingerroos, Outi, Kajander, Konsta & Lappi, Tiina-Riitta (toim.) 2022. *Kulttuurien tutkimuksen menetelmät*. Tietolipas 274. SKS: Helsinki, 45–63. [DOI: <https://doi.org/10.21435/tl.274>]
- Häyrynen, Maunu 2005. *Kuvitettu maa. Suomen kansallisen maisemakuivaston rakentuminen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 834, SKS: Helsinki.
- Jadelius, Lars 1987. *Folk, Form & Funktionalism. Om allmänt och gemensamt i offentlighetens arkitektur – med utgångspunkt från Helsingborgs konserthus*. Doktorsavhandling, Arkitekturens teori och historia, Chalmers Tekniska Högskola: Göteborg.
- Johansson, Hanna & Saarikangas, Kirsi 2009. ”Introduction. Ambivalent Home.” Teoksessa Johansson, Hanna, Saarikangas, Kirsi (toim.) 2009. *Homes in Transformation. Dwelling, Moving, Belonging*. Studia Historica 76, SKS: Helsinki, 9–35.
- Johnston, Sean F. 2017. ”Technological parables and iconic illustrations: American technocracy and the rhetoric of the technological fix.” *History and Technology*, 33:2, 196–219. [DOI: 10.1080/07341512.2017.1336851]
- Juntto, Anneli 1990. *Asuntokysymys Suomessa. Topeliuksesta tulopolitiikkaan*. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisu no 50, Valtion painatuskeskus: Helsinki.
- Kaarlenkaski, Taija & Piirainen, Marjukka 2014. ”Hyötyä ja hyvinvointia kansalle. 1800–1900-lukujen vaihteen puutarhan- ja karjanhoidon opaskirjat aineistona.” *Elore*, vol. 21–2/2014. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry. [DOI: <https://doi.org/10.30666/elore.79155>]
- Kaarninen, Mervi 1995. *Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa*. Bibliotheca Historica 5, SHS: Helsinki.
- Kaarninen, Mervi 2001. ”Ammattia vai perhettä varten. Tyttöjen ammattikoulutus 1920–1930-luvulla.” Teoksessa Anttila, Anu-Hanna & Suoranta, Anu (toim.) 2001. *Ammattia oppimassa*. Väki voimakas 14, Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura: Vantaa, 120–143.
- Kaivanto, Keijo & Järvinen, Raila (toim.) 1984. *Kiinteistöperinne. Tarinoita ja kaskuja asukkaista, talonmiehistä ja isännöitsijöistä*. Suomen talokeskus Oy: Helsinki.
- Kalela, Jorma 2018. ”Teoriattomuus historian tutkimuksen yhteiskuntasuhteessa.” Teoksessa Danielsbacka, Mirkka, Hannikainen, Matti O., Tepora, Tuomas (toim.) 2018. *Menneisyyden rakentajat. Teoriat historian tutkimuksessa*. Gaudeamus, 18–41.
- Kansteiner, Wulf 2002. ”Finding Meaning in a Memory. A Methodological Critique of Collective Memory Studies.” *History and Theory*, Vol. 41, no. 2. [<https://www.jstor.org/stable/3590762> vierailtu 20.5.2019]

- Kanter, Heike 2018. "Analysing Press Pictures with the Documentary Method. Methodological Aspects and Steps of Interpretation." Teoksessa Teoksessa Kleemola, Olli, Pitkänen, Silja (toim.) 2018. *Photographs and History. Interpreting Past and Present Through Photographs*. Cultural History – Kulttuurihistoria 15, Turun yliopisto, 37–62.
- Karjalainen, Pauli Tapani 2006. "Topobiografinen paikan tulkinta." Teoksessa Knuuttila, Seppo, Laaksonen, Pekka & Piela, Ulla (toim.) 2006. *Paikka: eletty, kuviteltu, kerrottu*. Kalevalaseuran vuosikirja, SKS: Helsinki, 83–92.
- Katajala-Peltomaa, Sari & Toivo, Raisa 2021. "Introduction to Medieval and Early Modern Experiences of Gender and Faith." Teoksessa Katajala-Peltomaa, Sari & Toivo, Raisa (toim.) 2021. *Lived Religion and Gender in Late Medieval and Early Modern Europe*. Edition 1, Routledge: Milton, 1–24.
- Kauranen, Kaisa 2013. "Mitä ja miksi kansa kirjoitti?" Teoksessa Laitinen, Lea & Mikkola, Kati (toim.) 2013. *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1370. SKS: Helsinki, 19–54.
- Keilbach, Judith 2017 [2009, 2013]. "Photographs: Reading the Image for History." Teoksessa Partner, Nancy & Foot, Sarah (toim.) 2017 [2013]. *The SAGE Handbook of Historical Theory*. Sage: London, 439–457. [DOI: 10.4135/9781446247563]
- King, Anthony 2011. "Functionalism and Structuralism." Teoksessa Jarvie, Ian C., Zamora-Bonilla, Jesús (toim.) 2011. *The Sage Handbook of the Philosophy of Social Sciences*. Sage: London, 429–444.
- Kivimäki, Ville 2019. "Reittejä kokemushistoriaan. Menneisyyden kokemus yksilön ja yhteisön vuorovaikutuksessa." Teoksessa Annola, Johanna, Kivimäki, Ville & Malinen, Antti (toim.) 2019. *Eletty historia. Kokemus näkökulmana menneisyyteen*. Vastapaino: Tampere, 9–38.
- Kivimäki, Ville 2021. "Nocturnal Nation: Violence and the Nation in Dreams during and after World War II." Teoksessa Kivimäki, Ville & Suodenjoki, Sami & Vahtikari, Tanja (toim.) 2021. *Lived Nation as the History of Experiences and Emotions in Finland, 1800–2000*. Palgrave Macmillan: Cham, 297–318. [DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-69882-9>]
- Kivimäki, Ville & Suodenjoki, Sami & Vahtikari, Tanja 2021. "Lived Nation: Histories of Experience and Emotion in Understanding Nationalism." Teoksessa Kivimäki, Ville & Suodenjoki, Sami & Vahtikari, Tanja (toim.) 2021. *Lived Nation as the History of Experiences and Emotions in Finland, 1800–2000*. Palgrave Macmillan: Cham, 1–28. [DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-69882-9>]
- Kleemola, Olli 2018a. "From Propaganda Instruments to Memory aids: Propaganda Photographs from the First year of the Continuation War (1941–1944) in Finnish Photobooks." Teoksessa Kleemola, Olli, Pitkänen, Silja (toim.) 2018. *Photographs and History. Interpreting Past and Present Through Photographs*. Cultural History - Kulttuurihistoria 15, Turun yliopisto: Turku, 117–137.

- Kleemola, Olli 2018b. ”Erään mutkikkaan suhteen anatomia – valokuvat ja historian tutkimus.” *Ennen ja nyt*, Vol 18, no 4.
- Kleemola, Olli & Pitkänen, Silja 2018. ”Photographs and the Construction of Past and Present.” Teoksessa Kleemola, Olli & Pitkänen, Silja (toim.) 2018. *Photographs and History. Interpreting Past and Present Through Photographs*. Cultural History – Kulttuurihistoria 15, Turun yliopisto, 7–18.
- Klemelä, Kirsi 2001. ”Auran takaa ammattikoulun penkille. Maatalousväestön ammatillinen koulutus.” Teoksessa Anttila, Anu-Hanna & Suoranta, Anu (toim.) 2001. *Ammattia oppimassa*. Väki voimakas 14, Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura: Vantaa, 144–164.
- Knuuttila, Seppo 2006. ”Paikan moneus.” Teoksessa Knuuttila, Seppo, Laaksonen, Pekka & Piela, Ulla (toim.) 2006. *Paikka: eletty, kuviteltu, kerrottu*. Kalevalaseuran vuosikirja, SKS: Helsinki, 7–11.
- Koepnick, Lutz P. 2007. *Framing Attention : Windows on Modern German Culture*. Baltimore: Johns Hopkins University Press. [eBook Collection EBSCOhost vierailtu 10.4.2017.]
- Korkiakangas, Pirjo 2006. ”Etnologisia näkökulmia muistiin ja muisteluun.” Teoksessa Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.) 2006. *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Tietolipas 214, SKS: Helsinki, 120–144.
- Korkiakangas, Pirjo, Olsson, Pia, Ruotsala, Helena & Åström, Anna-Maria 2016. ”Kirjoittamalla kerrottua”. Teoksessa Korkiakangas, Pirjo, Olsson, Pia, Ruotsala, Helena & Åström, Anna-Maria (toim.) 2016. *Kirjoittamalla kerrotut. Kansatieteelliset kyselyt tiedon lähteinä*. Ethnos toimite 19, Ethnos: Helsinki, 7–39.
- Kortelainen, Kaisu 2013. ”Muistin kuvia tehdasyhteisöstä. Moniaistisuus etnografiassa ja muistitietotutkimuksessa.” Teoksessa Teoksessa Granö, Päivi, Keskitalo, Anne, Ronkainen, Suvi (toim.) 2013. *Visuaalisen kokemus – johdatus moniaistiseen analyysiin*. Lapin yliopistokustannus: Rovaniemi, 97–117.
- Koskivirta, Anu & Lidman, Satu 2017. ”Historioitsija eettisten valintojen äärellä.” Teoksessa Lidman, Satu, Koskivirta, Anu & Eilola, Jari (toim.) 2017. *Historiantutkimuksen etiikka*. Gaudeamus: Helsinki, 11–28.
- Kukkola, Jani 2018. ”Kokemuksen tutkimuksen metatiede: kokemuksen käsitteen käytön ja kokemuksen ehtojen tutkimus.” Teoksessa Toikkanen, Jarkko, Virtanen, Ira A., (toim.) 2018. *Kokemuksen tutkimus VI. Kokemuksen käsite ja käyttö*. Lapland University Press: Rovaniemi, 41–63.
- Kukkonen, Jukka, Vuorenmaa, Tuomo-Juhani & Hinkka, Jorma 1992. ”Suomalainen valokuva 1842–1992.” Teoksessa Kukkonen, Jukka, Vuorenmaa, Tuomo-Juhani & Hinkka, Jorma (toim.) 1992. *Valokuvan taide. Suomalainen valokuva 1842–1992*. SKS: Helsinki, 11–40.

- Kukkonen, Jukka 2017. ”Aarne Pietinen lehtikuvan toisessa aallossa.” Teoksessa Häkkinen, Hannu, Kukkonen, Jukka, Pietinen, Markku & Saraste, Leena 2017. *Peilissä Pietiset*. Museovirasto: Helsinki, 85–112.
- Kurkela, Vesa 2005. ”Kiljuvat sopraanot ja ihana Markus-setä. Varhaisten radioäänten kulttuuriset ristiriidat.” Teoksessa Ampuja, Outi & Kilpiö, Kaarina (toim.) 2005. *Kuultava menneisyys Suomalaista äänimaiseman historiaa*. Historia mirabilis 3. Turun historiallinen yhdistys: Turku, 98–121.
- Kurki, Tuulikki 2004. ”Tekstit kansanrunousarkiston liepeillä.” Teoksessa Kurki, Tuulikki (toim.) 2004. *Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1002. SKS: Helsinki, 65–90.
- Laine, Silja 2004. ””Pilvenpiirtäjä amerikkalaisille. Eurooppa eurooppalaisille!” Urbanin mielikuvituksen lähteillä.” Teoksessa Laitinen, Riitta (toim.) 2004. *Tilan kokemisen kulttuurihistoriaa*. Kulttuurihistoria 4, Turun yliopisto, 207–230.
- Laine, Silja, Männistö-Funk, Tiina & Vahtikari, Tanja 2019. ”Kadun kuvat - Valokuvat lähteinä kaupunkihistorian tutkimuksessa.” *Historiallinen aikakauskirja*, 117:2, 169–185.
- Laitinen, Lea 2017. ”Rahvaan käsitehistoria.” Teoksessa Laitinen, Lea & Mikkola, Kati (toim.) 2013. *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1370. SKS: Helsinki, 55–59.
- Laitinen, Riitta 2004. ”Johdanto tilan kokemisen kulttuurihistoriaan.” Teoksessa Laitinen, Riitta (toim.) 2004. *Tilan kokemisen kulttuurihistoriaa*. Kulttuurihistoria 4, Turun yliopisto, 1–14.
- Landsberg, Alison 2003. ”Prosthetic memory: the ethics and politics of memory in an age of mass culture.” Teoksessa Grainge, Paul (toim.) 2003. *Memory and Popular Film*. Manchester University Press: Manchester, 144–161. [ProQuest Ebook Central vierailtu 9.6.2022.]
- Landsberg, Alison 2004. *Prosthetic Memory : The Transformation of American Remembrance in the Age of Mass Culture*. Columbia University Press: New York. [ProQuest Ebook Central vierailtu 9.6.2022.]
- Latomaa, Timo 2012. ”Ymmärtävä psykologia – subjektiivisen kokemuksen ja toiminnan subjektiivisen mielekkyyden tutkimusta.” Teoksessa Kiviniemi, Liisa, Koivisto, Kaisa, Latomaa, Timo, Merilehto, Milla, Sandelin, Pirkko & Suorsa, Teemu (toim.) 2012. *Kokemuksen tutkimus III. Teoria, käytäntö, tutkija*. Lapland University Press: Rovaniemi, 15–48.
- Laurent, Helene 2017. *Asiantuntijuus, väestöpolitiikka, sota. Lastenneuvoloiden kehittyminen osaksi kunnallista perusterveydenhuoltoa 1904–1955*. Väitöskirja, Poliitikan ja talouden tutkimuksen laitos, Valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto.
- Leerssen, Joep 2021. ”Culture, humanities, evolution: the complexity of meaning-making over time.” *Philosophical Transactions of the Royal Society B*, 376: 20200043. [DOI: <https://doi.org/10.1098/rstb.2020.0043>]

- Lefebvre, Henri 2013 [1974, 1991]. *The Production of Space*. [*La production de l'espace*.] 33. painos, käännös Donald Nicholson-Smith, Blackwell Publishing: Oxford.
- Lehtonen, Juhani U. E. 1972. *U.T. Sirelius ja kansatiede*. Kansatieteellinen arkisto 23, Suomen muinaismuistoyhdistys, Weilin & Göös: Helsinki.
- Liimakka, Satu 2012. ”Kokemus, kieli ja kokemuksen mieli – metodologisia pohdintoja.” Teoksessa Kiviniemi, Liisa, Koivisto, Kaisa, Latomaa, Timo, Merilehto, Milla, Sandelin, Pirkko & Suorsa, Teemu (toim.) 2012. *Kokemuksen tutkimus III. Teoria, käytäntö, tutkija*. Lapland University Press: Rovaniemi, 101–114.
- Lindeberg, Ernst 1957. ”Maaseudun asunto-olojen parantamistoiminta.” Teoksessa *Asutushallinto 1917–1957. Asutushallituksen –maatalousministeriön asutusasiainosaston 40-vuotisjulkaisu*. Valtioneuvoston kirjapaino: Helsinki, 1957, 100–107.
- Lindkvist, Anna 2007. *Jorden åt folket. Nationalföreningen mot emigrationen 1907–1925*. Skrifter från institutionen för historiska studier, Umeå universitet Nr. 19, Umeå universitet.
- Lonkila, Helena 2016. *Syvällä sydänmaassa. Yrjö Blomstedtin ja Victor Sucksdorffin Kainuu*. Väitöskirja, Museologia. Jyväskylä studies in humanities 281, Jyväskylän yliopisto.
- Lounatvuori, Irma 1996. *Mallin mukaan maan tavalla. Mallipiirustukset ja sotilasvirakatalogien rakentaminen 1687–1810*. Museovirasto, rakennushistorian osasto: Jyväskylä.
- Lowe, Paul 2018. ”Traces of Traces. Forensic Turn in Photography.” *Humanities*, 7 no. 3: 76. [DOI: <https://doi.org/10.3390/h7030076>]
- Lubar, Steven 1995. ”Representation and Power.” *Technology and Culture*, Vol 36, No. 2, Supplement: Snapshots of a Discipline: Selected Proceedings from the Congress on Critical Problems and Research Frontiers in the History of Technology, Madison, Wisconsin, 30.10–3.11.1991, 54–82.
- Lönnqvist, Bo 1989. ”Minne och glömska. Om etnologens identitet.” Teoksessa Korhonen, Teppo, Räsänen, Matti (toim.) 1989. *Kansa kuvastimessa. Etnisyys ja identiteetti*. Tietolipas 114, SKS: Helsinki, 29–41.
- Macieski, Robert 2015. *Picturing Class : Lewis W. Hine Photographs Child Labor in New England*. University of Massachusetts Press: Amherst. [ProQuest Ebook Central vierailtu 6.6.2022.]
- Malinen, Antti 2014. *Perheet abtaalla. Asuntopula ja siiben sopentuminen toisen maailmansodan jälkeisessä Helsingissä 1944–1948*. Väitöskirja, Suomen historia. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 59/2014, Väestöliitto: Helsinki.
- Markkola, Pirjo 1994. *Työläiskodin synty. Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle*. Historiallisia tutkimuksia 187, SHS: Helsinki.
- Markkola, Pirjo & Östman, Ann-Catrin 2021. ”Guardians of the Land?”. Teoksessa Kivimäki, Ville & Suodenjoki, Sami & Vahtikari, Tanja (toim.) 2021. *Lived Nation*

as the History of Experiences and Emotions in Finland, 1800–2000. Palgrave Macmillan: Cham, 187–214.

- Marton, Ference & Pong, Wing Yan 2005. "On the unit of description in phenomenography." *Higher Education Research & Development*, 24:4, 335–348. [DOI: 10.1080/07294360500284706]
- Mattjus, Henrik 2014. *Millaiseksi rakentaisin taloni? Modernismi ja modernisaatio maaseudun rakennussuunnittelussa 1920- ja 1930-luvuilla*. Pro gradu, Historia. Tampereen yliopisto.
- McTighe, Monica E. 2012. *Framed Spaces : Photography and Memory in Contemporary Installation Art*. Dartmouth: Hanover, New Hampshire. [eBook Collection EBSCOhost vierailtu 7.4.2017.]
- Meller, Helen 2014. "Imagining the Future of Cities through Exhibitions 1851–1914." Teoksessa Freestone, Robert & Amati, Marco (toim.) 2014. *Exhibitions and the Development of Modern Planning Culture*. Ashgate: Farnham, 19–34.
- Merilehto, Milla 2012. "Ihminen psykologian tutkimuskohteena – subjektitieteellinen ihmiskäsitys ja tieteellinen kokemuksen tutkimus." Teoksessa Kiviniemi, Liisa, Koivisto, Kaisa, Latomaa, Timo, Merilehto, Milla, Sandelin, Pirkko & Suorsa, Teemu (toim.) 2012. *Kokemuksen tutkimus III. Teoria, käytäntö, tutkija*. Lapland University Press: Rovaniemi, 73–100.
- Merrifield, Andy 2000. "Henri Lefebvre: a socialist in space." Teoksessa Crang, Mike, & Thrift, Nigel (toim.) 2000. *Thinking Space*. Routledge: London, 167–182. [ProQuest Ebook Central vierailtu 5.7.2018]
- Mertanen, Tiina 1989. "Toimia maalaisrahvaan rakennustavan parantamiseksi". *Maaseudun rakennusnewonta 1800-luvun lopulta vuoteen 1939*. Pro gradu, Suomen historia. Jyväskylän yliopisto.
- Metsola, Mirja 2017. "Etnografinen elokuva ja visuaalinen antropologia Suomessa." Teoksessa Kupiainen, Jari & Häkkinen, Liisa (toim.) 2017. *Kuvatut kulttuurit. Jobdatus visuaaliseen antropologiaan*. Tietolipas 253, SKS: Helsinki, 103–137.
- Michelsen, Karl-Erik 1999. *Viiides sääty. Insinöörit suomalaisessa yhteiskunnassa*. SHS: Helsinki.
- Middleton, Stuart 2016. "The concept of "experience" and the making of the English working class, 1924–1963." *Modern Intellectual History*, 13:1, Cambridge University Press, 179–208. [DOI:10.1017/S1479244314000596]
- Miettunen, Katja-Maria 2014. "Muistelu historian tutkimuksen haasteena ja mahdollisuutena." Teoksessa Hakkarainen, Jani, Hartimo, Mirja & Virta, Jaana (toim.) 2014. *Muisti*. Acta Philosophica Tampereensia vol. 6, Tampere University Press, 167–177.
- Mikkola, Kati 2006. "Modernisaation vastavirrassa. Uutuksien vastustuksen syitä ja keinoja modernisoituvassa Suomessa." Teoksessa Helsti, Hillka, Stark, Laura & Tuomaala, Saara (toim.) 2006. *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 110, SKS: Helsinki, 169–212.

- Mikkola, Kati 2009. *Tulevaisuutta vastaan. Uutuuksien vastustus, kansantiedon keruu ja kansakunnan rakentaminen*. Väitöskirja. Turun yliopisto. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1215, Tiede: Helsinki.
- Mikkola, Kati 2010. ”Tulevaisuutta vastaan. Uutuuksien vastustus, kansantiedon keruu ja kansakunnan rakentaminen.” *Lectio praecursoria. Elore*, vol. 17, 1, Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry., 121–127.
- Mohanty, Chandra Talpade & Martin, Bidy 2003. ”What’s Home Got to Do with It?” Teoksessa Mohanty, Chandra Talpade 2003. *Feminism Without Borders : Decolonizing Theory, Practicing Solidarity*. Duke University Press: Torino, 85–105. [ProQuest Ebook Central vierailtu 2.11.2022]
- Morris-Suzuki, Tessa 2005. *The Past Within Us: Media, Memory, History*. Verso: London, New York.
- Murphy, Mary 2001. ”Representing Gender in Montana Farm Security Administration Photographs.” *Frontiers: A Journal of Women Studies*, Vol. 22 Issue 3, 93–115.
- Mäkikalli, Maija 2021. *Laatubuonekaluja koteihin. Boman, moderni ja suomalaisen buonekalutaiteen murros 1920-luvulta 1950-luvulle*. Väitöskirja, Taidehistoria. Humanistinen tiedekunta, Turun yliopisto. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 125, Suomen muinaismuistoyhdistys: Helsinki.
- Mäkinen, Virpi 2018. ”Lehtorin muotokuva – G. A. Stooren valokuvat omaelämäkerrallisuuden tulkkina.” *Ennen ja nyt*, Vol 18, nro 4.
- Mäkiranta, Mari 2013. ”Semioottinen valokuva-analyysi, kuvan monimerkityksellisyys ja visualisoitu kokemus.” Teoksessa Granö, Päivi, Keskitalo, Anne & Ronkainen, Suvi (toim.) 2013. *Visuaalisen kokemus – jobdatus moniaistiseen analyysiin*. Lapin yliopistokustannus: Rovaniemi, 13–24.
- Mäkiranta, Mari & Timonen, Eija 2017. ”Muuttuvat suomalaisuuden kuvastot.” Teoksessa Mäkiranta, Mari, Piela, Ulla & Timonen, Eija (toim.) 2017. *Näkyväksi seipitetty maa. Näkökulmia Suomen visualisointiin*. Kalevalaseuran vuosikirja 96, SKS: Helsinki, 7–19.
- Männistö(-Funk), Tiina 2011. ”EI YKSIN KUVIEN TÄHDEN – Valokuvaus teknisenä harrastuksena Suomessa 1900–1939.” *Läbikuva* 4/2011, 11–29.
- Männistö-Funk, Tiina 2014. *Itse tehty moderni. Gramofoni, polkupyörä ja valokuvaus suomalaisten elämässä 1880-luvulta 1940-luvulle*. Väitöskirja, Suomen historia. Humanistinen tiedekunta, Turun yliopisto.
- Männistö-Funk, Tiina 2019. ”Isoisän meikkipussi.” *Pervopeili*, 1–2, SQS: Turun yliopisto, 58–68.
- Nielsen, Phillip & Grossmann, Till 2019. ”Introduction: Architectural history of emotions – emotional history of democracy.” Teoksessa Nielsen, Phillip & Grossmann, Till (toim.) 2019. *Architecture, Democracy, and Emotions. The Politics of Feeling Since 1945*. Routledge: London, New York, 1–17.

- Niemelä, Jari 1996. *Lääninlampureista maasentukeskuksiin: maasentukeskusten ja niiden edeltäjien maatalousnewonta 1700-luvulta 1990-luvulle*. SHS: Helsinki.
- Niemi, Marjaana 1999. ”Valtion, ammattikunnan ja oman edun nimissä: Suomalaisten opintomatkat ulkomaille 1500-luvulta 1900-luvulle.” Teoksessa Tuomi, Timo, Standertskjöld, Elina, Paatero, Kristiina, Rauske, Eija & Laaksonen, Esa (toim.) 1999. *Matkalla! Suomalaiset arkkitehdit opintiellä*. Suomen rakennustaiteen museo: Helsinki, 10–29.
- Niukko, Kirsi 2009. ”Rintamamiestalo jälleenrakennuskauden tyyppitalokulttuurin ilmauksena.” *Sananjalka* 51, 110–135.
- Nupponen, Terttu 2000. *Arkkitehdit, sota ja yhdyskuntasubteiden hallinta. Alvar Aallon Kokemäenjokilaakson aluesuunnitelma tilansääteilyprojektina*. Bibliotheca historica 52, SKS: Helsinki.
- Nyman, Jopi 2009. *Home, Identity, and Mobility in Contemporary Diasporic Fiction*. Textet. Brill: Amsterdam.
- Oldenziel, Ruth 2000. *Making Technology Masculine : Men, Women, and Modern Machines in America, 1870–1945*. Amsterdam University Press. [ProQuest Ebook Central vierailtu 15.5.2019]
- Ollila, Anne 1993. *Suomen kotien päivä valkenee... Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939*. Historiallisia tutkimuksia 173, SHS: Helsinki.
- Ollila, Anne 2010. ”Yksilö ja yhteisö: kiista kontekstualisoimisesta.” Teoksessa Rantala, Heli & Ollitervo, Sakari (toim.) 2010. *Kulttuurihistoriallinen katse*. Cultural History – Kulttuurihistoria 8, Turun yliopisto: Turku, 63–79.
- Olsson, Pia & Ruotsala, Helena 2009. ”Introduction.” Teoksessa Olsson, Pia & Ruotsala, Helena (toim.) 2009. *Gendered rural spaces*. Studia Fennica Ethnologica 12, SKS: Helsinki, 7–17. [DOI: <http://dx.doi.org/10.21435/sfe.12>]
- Olsson, Pia 2009. ”The domesticated woman as an ideal – women’s place in rural Finland.” Teoksessa Olsson, Pia & Ruotsala, Helena (toim.) 2009. *Gendered rural spaces*. Studia Fennica Ethnologica 12, SKS: Helsinki, 33–50. [DOI: <http://dx.doi.org/10.21435/sfe.12>]
- Olsson, Pia 2016. ”Kyselyaineistojen dialogisuus.” Teoksessa Korkiakangas, Pirjo, Olsson, Pia, Ruotsala, Helena & Åström, Anna-Maria (toim.) 2016. *Kirjoittamalla kerrotut. Kansatieteelliset kysehty tiedon lähteinä*. Ethnos toimite 19, Ethnos: Helsinki, 155–184.
- Olsson, Pia, Rinne, Jenni & Suopajarvi, Tiina 2021. ”Kaupungin tuntu – Paikka moniaistisena kokemuksena.” Teoksessa Vahtikari, Tanja, Ainiala, Terhi, Kivilaakso, Aura, Olsson, Pia & Savolainen, Panu (toim.) 2021. *Humanistinen kaupunkitutkimus*. Vastapaino: Tampere, 31–60.
- Palomäki, Antti 2011. *Juoksubaudoista jälleenrakennukseen. Siirtoväen ja rintamamiesten asutus- ja asuntokäytön järjestäminen kaupungeissa 1940–1960 ja sen käänneentekevät*

vaihtuvuus asuntopolitiikkaan ja kaupunkirakentamiseen. Tampere University Press: Tampere.

- Osterud, Nancy Grey 2012. *Putting the Barn Before the House : Women and Family Farming in Early Twentieth-Century* New York. Cornell University Press: Ithaca. [ProQuest Ebook Central vierailtu 6.7.2018]
- Peltonen, Ulla-Maija 2006. ”Muistitieto folkloristiikassa” Teoksessa Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.) 2006. *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä.* Tietolipas 214, SKS: Helsinki, 93–119.
- Pernau, Margrit 2014. ”Space and Emotion: Building to Feel.” *History Compass*, 12:7, 541–549. [DOI: 10.1111/hic3.12170]
- Pietinen, Markku 2017. ”Valokuvadynastia kohtalon oikusta.” Teoksessa Häkkinen, Hannu & Kukkonen, Jukka & Pietinen, Markku & Saraste, Leena 2017. *Peilissä Pietiset.* Museovirasto: Helsinki, 9–53.
- Piirainen, Marjukka 2019. ”Kasvutarha – hyötyä, huwitusta ja siiveyden tuntoa. Puutarhahoito kansan kasvattajana 1860–1930-lukujen puutarhakirjoissa.” *Elore*, 1. [DOI: <https://doi.org/10.30666/elore.77752>]
- Piirainen, Marjukka 2022. *Kansan ja kasvien kasvatusta. Puutarhieto kainuulaisen pibakulttuurin muutoksessa.* Väitöskirja, Filosofinen tiedekunta. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education Humanities and Theology No 189, University of Eastern Finland: Joensuu.
- Portelli, Alessandro 2006 [1979, 1998]. ”Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen?” Teoksessa Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.) 2006. *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä.* Tietolipas 214, SKS: Helsinki, 49–64.
- Průchová Hrušová, Andrea 2018. ”Crossing the (Visual) lines. Conceptualisation of the Notion of Occupation in Modern Czech History through Visual representations.” Teoksessa Kleemola, Olli & Pitkänen, Silja (toim.) 2018. *Photographs and History. Interpreting Past and Present Through Photographs.* Cultural History – Kulttuurihistoria 15, Turun yliopisto, 189–210.
- Rajala, Maija 2014. *Maaseudun työväestön asunto-olot 1800- ja 1900-lukujen taitteessa – todellisuus ja ihanteet.* Historian pro gradu tutkielma, Tampereen yliopisto.
- Rajanti, Taina 1996. ”Kaupunki on ihmisen koti.” *Tiede & Edistys*, 4, 334–342.
- Randolph, John 2014. ”The Space of Intellect and the Intellect of Space.” Teoksessa McMahon, Darrin M. & Moyn, Samuel (toim.) 2014. *Rethinking Modern European Intellectual History.* Oxford: Oxford University Press, 212–231. [eBook Collection EBSCOhost vierailtu 27.9.2021]
- Rapoport, Amos 1976. ”Sociocultural Aspects of Man-Environment Studies.” Teoksessa Rapoport, Amos (toim.) 1976. *The Mutual Interaction of People and Their Built Environment.* Mouton & Co, 7–36.

- Rasila, Viljo 1961. *Suomen torpparikäsymys vuoteen 1909*. Historiallisia tutkimuksia LIX, SHS: Helsinki.
- Rovida, Edoardo 2013. *Machines and Signs. A History of the Drawing of Machines*. History of Mechanism and Machine Science 17, Springer: Dordrecht, Heidelberg, New York, London. [DOI: 10.1007/978-94-007-5407-2]
- Ruokosalmi, Toimi & Lahti, Hilja 1977. *Kylvöä ja satoa. Pienviljelijäin Keskusliitto 1922–1969*. Kirjayhtymä: Helsinki.
- Ryzova, Lucie 2014. "Nostalgia for the Modern: Archive Fever in Egypt in the Age of Post-Photography." Teoksessa Caraffa, Costanza & Serena, Tiziana (toim.) 2014. *Photo Archives and the Idea of Nation*. De Gruyter: Berlin/Boston, 301–318. [ProQuest Ebook Central vierailtu 12.10.2021]
- Saarikangas, Kirsi 1993. *Model Houses for Model Families. Gender, Ideology and the Modern Dwelling. The Type-Planned Houses of the 1940s in Finland*. Studia Historica 45, SHS: Helsinki.
- Saarikangas, Kirsi 1996. "Katseita, kohtaamisia, kosketuksia. Tilassa muodostuvat merkitykset." *Tiede & Edistys*, 4, 306–318.
- Saarikangas, Kirsi 1998. "Suomalaisen kodin likaiset paikat. Hygieniä ja modernin asunnon muotoutuminen." *Tiede ja Edistys*, 23:3, 198–220.
- Saarikangas, Kirsi 2002a. *Asunnon muodonmuutoksia: puhtauden estetiikka ja sukupuoli modernissa arkkitehtuurissa*. SKS: Helsinki.
- Saarikangas, Kirsi 2002b. "Merkityksellinen tila: lähiöasuminen arkkitehtuurin, asukkaiden, menneen ja nykyisen kohtaamisena." Teoksessa: Syrjämaa, Taina & Tunturi, Janne (toim.). *Eletty ja muistettu tila*. SKS: Helsinki, 48–75.
- Saarikangas, Kirsi 2006. *Eletyt tilat ja sukupuoli. Asukkaiden ja ympäristön kulttuurisia kohtaamisia*. SKS, Helsinki.
- Saarikangas, Kirsi 2009. "'Life in the Suburbs is mere Residing.' Home, Moving and Belonging in the Suburbs of the Helsinki Metropolitan Area from the 1950s to the 1970s." Teoksessa Johansson, Hanna & Saarikangas, Kirsi (toim.) 2009. *Homes in Transformation. Dwelling, Moving, Belonging*. Studia Historica 76, SKS: Helsinki, 129–161.
- Saarikangas, Kirsi 2011 [2006]. "Displays of the Everyday. Relations between gender and the visibility of domestic work in the modern Finnish kitchen from the 1930s to the 1950s." *Gender, Place & Culture*, 13:2, 161–172. [DOI: 10.1080/09663690600573817]
- Saarikangas, Kirsi 2013. "Multisensory Memories and the Spaces of Suburban Childhood in the Greater Helsinki Region in the 1950s and 1960s." Teoksessa Isomaa, Saija, Lyytikäinen, Pirjo, Saarikangas, Kirsi & Suominen-Kokkonen, Renja (toim.) 2013. *Imagining Spaces and Places*. Newcastle-upon-Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 27–56. [ProQuest Ebook Central vierailtu 4.7.2018]

- Saarikangas, Kirsi, Mäenpää, Pasi & Sarantola-Weiss, Minna 2004. *Suomen kulttuurihistoria 4 Koti, kylä, kaupunki*. Tammi: Helsinki.
- Saarinen, Oiva 1957. ”Asutustoiminnan käytännöllisestä toimeenpanosta ja sen organisatiosta.” Teoksessa *Asutushallinto 1917–1957. Asutushallituksen –maatalousministeriön asutusasiainosaston 40-vuotisjulkaisu*. Valtioneuvoston kirjapaino: Helsinki, 1957, 13–24.
- Santonen, Arvo 1971. *Pienviljelijäin järjestäytymiskysymys ja pienviljelijäjärjestöjen vakiintuminen Suomessa. Tutkimus maatalouden pienviljelyspoliittisesta murrosvaiheesta 1930-luvun alkuun mennessä*. Historiallisia tutkimuksia 83, SHS: Helsinki.
- Sarantola-Weiss, Minna 2009. ”Representations of the Finnish Home in the Interior Decoration Magazines of the 1960s and 1970s.” Teoksessa Johansson, Hanna & Saarikangas, Kirsi (toim.) 2009. *Homes in Transformation. Dwelling, Moving, Belonging*. Studia Historica 76, SKS: Helsinki, 39–73.
- Saraste, Leena 1980. *Valokuva : pakenevan todellisuuden kuvajainen*. Kirjayhtymä: Helsinki.
- Saraste, Leena 1996. *Valokuva tradition ja toden välissä*. Taideteollisen koulun julkaisusarja B 45, Musta Taide: Helsinki.
- Saraste, Leena 2010. *Valokuva : muisto - viesti – taide*. Musta Taide: Helsinki.
- Satokangas, Reija 2004. *Talonpoika ja teollisuus vastakkain ja rinnakkain: Kemijokisuun agrariiyhteisön murros 1860–1938*. Väitöskirja, Suomen ja Skandinavian historia. Studia historica septentrionalia. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys: Rovaniemi.
- Savolainen, Ulla & Taavetti, Riikka 2022. ”Muistitietotutkimus. Paikantumisia, cettisiä kysymyksiä ja tulevia suuntia.” Teoksessa Savolainen, Ulla & Taavetti, Riikka (toim.) 2022. *Muistitietotutkimuksen paikka. Teoriat, käytännöt ja muutos*. SKS: Helsinki, 10–46. [DOI: <https://doi.org/10.21435/skst.1478>]
- Scott, Joan W. 1991. ”The Evidence of Experience.” *Critical Inquiry*, Vol. 17, No. 4, The University of Chicago Press, 773–797. [<http://www.jstor.org/stable/1343743> vierailtu 17.7.2018]
- Scruton, Roger 2005 [1973]. ”Architectural Aesthetics.” Teoksessa Young, James O. (toim.) 2005. *Aesthetics – Critical Concepts in Philosophy. Vol. IV The Individual Arts*, Routledge: Abingdon, 275–292. Ensimmäiseksi julkaistu lehdessä *British Journal of Aesthetics* 13(4), 1973, 327–345.
- Seamon, David 2010. ”Gaston Bachelard’s Topoanalysis in the 21st Century: The Lived Reciprocity Between Houses and Inhabitants as Portrayed by American Writer Louis Bromfield.” Teoksessa Embree, Lester, Barber, Michael & Nenon, Thomas J. (toim.) 2010. *Phenomenology 2010, vol. 5: Selected Essays from North America Part 2: Phenomenology beyond Philosophy*. Zeta Books: Bucharest, Arghos-Diffusion: Paris, 225–243.
- Sears, Elizabeth 2014. ”American Iconography: Assessing FSA Photographs, 1945.” *Visual Resources*, 30:3, 239–254. [DOI: [10.1080/01973762.2014.936102](https://doi.org/10.1080/01973762.2014.936102)]

- Seppänen, Janne 2005. *Visuaalinen kulttuuri. Teoriaa ja metodeja mediakuvan tulkuksijalle*. Vastapaino: Tampere.
- Seppänen, Janne 2017. "Unruly Representation: Materiality, indexicality and agency of the photographic trace." *photographies*, 10:1, 113–128. [DOI: 10.1080/17540763.2016.1258658]
- Siljander, Pauli 2014. *Systemaattinen jobdatus kasvatustieteeseen. Peruskäsitteet ja pääsuuntaukset*. Vastapaino: Tampere.
- Siltala, Juha 2018. "Teoriat historiantutkimuksen työkaluina ja tuloksina." Teoksessa Danielsbacka, Mirkka & Hannikainen, Matti O. & Tepora, Tuomas (toim.) 2018. *Menneisyyden rakentajat. Teoriat historiantutkimuksessa*. Gaudeamus, 43–71.
- Silvasti, Tiina 2001. *Talonpojan elämä. Tutkimus elämäntapaa jäsentävistä kulttuurisista malleista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 821, SKS: Helsinki.
- Sinisalo, Hannu 1981. *Ihmisen ja työn kuvia. Valokuvia 1920- ja 1930-luvun kansanelämästä*. Kimy-Kustannus Oy: Kuopio.
- Sinisalo, Hannu 1992. "Kansa kuvassa ja kuvaajana." Teoksessa Kukkonen, Jukka, Vuorenmäki, Tuomo-Juhani & Hinkka, Jorma (toim.) 1992. *Valokuvan taide. Suomalainen valokuva 1842–1992*. SKS: Helsinki, 388–391.
- Sinisalo, Hannu 1994a. "Työn kuva ja dokumentarismi." Teoksessa Sinisalo, Hannu 1994. *Kolme artikkelia valokuvasta*. Tampereen yliopisto, Kansanperinteen laitos julkaisu 18, Tampereen yliopiston jäljennepalvelu, 4–20.
- Sinisalo, Hannu 1994b. "Kansanomaisen valokuvauksen läpimurto." Teoksessa Sinisalo, Hannu 1994. *Kolme artikkelia valokuvasta*. Tampereen yliopisto, Kansanperinteen laitos julkaisu 18, Tampereen yliopiston jäljennepalvelu, 21–43.
- Sontag, Susan 1978. *On Photography*. Allen Lane: London.
- Stanek, Lukasz 2011. *Henri Lefebvre on space: architecture, urban research, and the production of theory*. University of Minnesota Press: Minneapolis [Minn.].
- Standertskjöld, Elna 2010. *The Dream of the New World – American Influence on Finnish Architecture from the Turn of the 20th Century to the Second World War*. Museum of Finnish Architecture: Helsinki.
- Stark, Laura 2006a. "Johdanto." Teoksessa Helsti, Hilikka, Stark, Laura & Tuomaala, Saara (toim.) 2006. *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 110, SKS: Helsinki, 9–46.
- Stark, Laura 2006b. "Kansallinen herääminen ja sosiaalinen nousu maaseudulla. Tuskaa ja toivoa varhaisissa omaelämäkerroissa." Teoksessa Helsti, Hilikka, Stark, Laura & Tuomaala, Saara (toim.) 2006. *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 110, SKS: Helsinki, 47–109.

- Stevenson, Rachel 2012. ”’At Home’ with the Eameses.” Teoksessa Higgott, Andrew & Wray, Timothy (toim.) 2012. *Camera Constructs: Photography, Architecture and the Modern City*. Ashgate: Farnham, 61–72.
- Straub, Jürgen 2008. ”Psychology, Narrative and Cultural Memory: Past and Present.” Teoksessa Erll, Astrid & Nünning, Ansgar (toim.) 2008. *Cultural Memory Studies : An International and Interdisciplinary Handbook*. De Gruyter Inc., 215–228. [ProQuest Ebook Central, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/tampere/detail.action?docID=364668> vierailtu 29.9.2021]
- Sugg Ryan, Deborah 2011. ”Living in a ”Half-Baked Pageant”.” *Home Cultures*, 8:3, 217–244.
- Sugg Ryan, Deborah 2018. *Ideal Homes, 1918–39, Domestic Design and Suburban Modernism*. Manchester University Press.
- Sulkunen, Irma 2004. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831–1892*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 952. SKS: Helsinki.
- Summa, Hilka 1989. *Hyvinvointipolitiikka ja suunnitteluretoriikka: Tapaus asuntopolitiikka*. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskus, Teknillinen korkeakoulu: Espoo.
- Susman, Warren 1984 [1973]. *Culture as History. The Transformation of American Society in the Twentieth Century*. Pantheon Books: New York.
- Syrjämaa, Taina 1999. ”Arjen muistin ja unohduksen jäljillä.” Teoksessa Syrjämaa, Taina (toim.) 1999. *Arjen muisti ja unohdus. Jokapäiväinen elämä historian valoisissa ja varjoissa*. Yleinen historia, Historian laitoksen julkaisuja n:o 53, Turun yliopisto, 5–11.
- Syväoja, Hannu 2004. *Kansakoulu – suomalaisten kasvattaja. Perussivistystä koko kansalle 1866–1977*. PS-Kustannus: Jyväskylä.
- Takvam, Monica 2010. ”Perception and Knowledge – In Connection to the Eye and the Senses.” *Photography & Culture*, Vol 3, Issue 3, 2010, 321–330.
- Takvam, Monica & Vale, Sam 2016. ”Introduction to Nostalgias: Visualising Longing special issue.” *Photography and Culture*, 9:2, 99–102. [DOI: 10.1080/17514517.2016.1209928]
- Tanderup Linkis, Sara 2019. *Memory, Intermediality, and Literature: ”Something to hold on to.”* 1st ed. Routledge: New York. [DOI: 10.4324/9780429262159]
- Thomson, Alistair 2007. ”Four Paradigm Transformations in Oral History.” *The Oral History Review*, Vol. 34, Issue 1, 49–70. [DOI: 10.1525/ohr.2007.34.1.49]
- Tinkler, Penny 2013. *Using Photographs in Social and Historical Research*. Sage: London, Los Angeles, New Delhi, Singapore, Washington D.C.
- Todd, Laura 2018. ”Document, Evidence or Memory? Photography During and after the Bosnian War.” Teoksessa Kleemola, Olli & Pitkänen, Silja (toim.) 2018.

Photographs and History. Interpreting Past and Present Through Photographs. Cultural History — Kulttuurihistoria 15, Turun yliopisto: Turku, 63–88.

- Toikkanen, Jarkko & Virtanen, Ira A. 2018. ”Kokemuksen käsitteen ja käytön jäljillä.” Teoksessa Toikkanen, Jarkko & Virtanen, Ira A., (toim.) 2018. *Kokemuksen tutkimus VI. Kokemuksen käsite ja käyttö.* Lapland University Press: Rovaniemi, 7–24.
- Tuan, Yi-Fu 2001 [1977]. *Space and Place. The Perspective of Experience.* 8. painos, University of Minnesota Press.
- Tucker, Lisa Marie 2010. ”The Small House Problem in the United States 1918-1945: The American Institute of Architects and the Architects’ Small House Service Bureau.” *Journal of Design History*, Vol. 23, No. 1, Model, Method and Mediation in the History of Housing Design, 43–59. [<http://www.jstor.org/stable/25653158> vierailtu 12.7.2022]
- Tunturi, Janne & Syrjämaa, Taina 2002. ”Johdanto.” Teoksessa: Syrjämaa, Taina & Tunturi, Janne (toim.) 2002. *Eletty ja muistettu tila.* SKS: Helsinki, 7–32.
- Tuomaala, Saara 2004. *Työätekevästä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi. Suomalaisen oppivelvollisuus-koulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921–1939.* Bibliotheca Historica 89, SKS: Helsinki.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018 [2002]. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi.* Uudistettu painos, Tammi: Helsinki. [<https://www.elibrary.com/book/9789520400118> vierailtu 4.11.2019]
- Tuominen, Laura 2002. ”Lainatut argumentit luonnon ja kulttuuriperinnön suojelussa.” *Alue ja ympäristö*, 31:2, 14–24.
- Ulkuniemi, Seija 2005. *Valotetut elämät. Perhevalokuvan lajityyppejä pohtivat tilateokset dialogissa katsojien kanssa.* Väitöskirja, Taiteiden tiedekunta. Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 36. Lapin yliopisto.
- Ulvinen, Veli-Matti 2012. ”Ymmärtävää sosiologiaa – fenomenologisen sosiologian näkökulma kokemuksen tutkimukseen.” Teoksessa Kiviniemi, Liisa, Koivisto, Kaisa, Latomaa, Timo, Merilehto, Milla, Sandelin, Pirkko & Suorsa, Teemu (toim.) 2012. *Kokemuksen tutkimus III. Teoria, käytäntö, tutkija.* Lapland University Press: Rovaniemi, 49–72.
- Valentine, Maggie 2009. ”A Border Runs through It. Looking at Regionalism through Architecture in the Southwest.” Teoksessa Mahoney, Timothy R. & Katz, Wendy J. (toim.) 2009. *Regionalism and the Humanities.* University of Nebraska Press: Lincoln, 56–74. [ProQuest Ebook Central vierailtu 22.8.2018]
- Vall, Natasha 2015. ”Two Swedish modernisms on English housing estates: cultural transfer and visions of urban living 1945–1969.” *Contemporary European History*, Vol 24, Issue 4, Cambridge University Press, 517–536.
- Vahtikari, Tanja, Männistö-Funk, Tiina & Laine, Silja 2022. ”Valokuvan käytön ja tulkinnan menetelmät historian tutkimuksessa.” Teoksessa Danielsbacka, Mirkka,

- Hannikainen, Matti O. & Tepora, Tuomas (toim.) 2022. *Avaimia menneisyyteen. Opas historiantutkimuksen menetelmiin*. Gaudeamus: Helsinki.
- Vainio-Korhonen, Kirsi 2017. ”Vastuullinen historia.” Teoksessa Lidman, Satu, Koskivirta, Anu & Eilola, Jari (toim.) 2017. *Historiantutkimuksen etiikka*. Gaudeamus: Helsinki, 29–50.
- Vihola, Teppo 2004a. ”Pärjääkö pienviljelys?” Teoksessa Peltonen, Matti (toim.) 2004. *Suomen maatalouden historia II. Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*. SKS: Helsinki, 135–216.
- Vihola, Teppo 2004b. ”Maatalouden rakennemuutokset itsenäisessä Suomessa.” Teoksessa Peltonen, Matti (toim.) 2004. *Suomen maatalouden historia II. Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*. SKS: Helsinki, 330–418.
- Virrankoski, Pentti 1994. *Käsitoista leivän lisää. Suomen ansiokoteollisuus 1865–1944*. Historiallisia tutkimuksia 186. SHS: Helsinki.
- Vuorenmaa, Tuomo-Juhani 1992. ”Painettu valokuva.” Teoksessa Kukkonen, Jukka, Vuorenmaa, Tuomo-Juhani & Hinkka, Jorma (toim.) 1992. *Valokuvan taide. Suomalainen valokuva 1842–1992*. SKS: Helsinki, 374–376.
- Vähä-Savo, Valtteri 2016. *Sektoritutkimuksen genealogia. Komissioista ja toimistoista valtiolliseen tutkimusjärjestelmään*. Väitöskirja, Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Acta Universitatis Tamperensis 2138, Tampere University Press: Tampere.
- Walls, Georg 1968. *Elinkeinollinen uudistuminen maaseudun kehityksessä*. Väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis ser. A vol. 23, Tampereen yliopisto: Tampere.
- Ward, David 1989. *Poverty, Ethnicity and the American City, 1840–1925: Changing Conceptions of the Slum and the Ghetto*. Cambridge University Press: New York.
- Whittaker, Edward 2012. ”Photography and the Subject of Architecture.” Teoksessa Higgott, Andrew & Wray, Timothy (toim.) 2012. *Camera Constructs: Photography, Architecture and the Modern City*. Ashgate: Farnham, 125–134.
- Wiblin, Ian 2012. ”Looking for the Affect of History in the Photographic Work of Bernd and Hilla Becher.” Teoksessa Higgott, Andrew & Wray, Timothy (toim.) 2010. *Camera Constructs: Photography, Architecture and the Modern City*. Ashgate: Farnham, 223–235.
- Willén, Maja 2014. ”Längtan till landet : Om öppna planlösningar och moderna lantkök.” *Bebyggelsehistorisk tidskrift*, 67:2, 45–59. [urn:nbn:se:uu:diva-440662 vierailtu 21.6.2022]
- Wilson, Robin 2012. ”A Covert Critique of the Architectural Photograph: The Editorial Practice of Andrew Mead.” Teoksessa Higgott, Andrew & Wray, Timothy (toim.) 2012. *Camera Constructs: Photography, Architecture and the Modern City*. Ashgate: Farnham, 91–101.

- Worth, Rachel 2009. "Some Issues in the Representation of Rural Working-Class Dress in British Nineteenth-Century Photography." *Revue belge de Philologie et d'Histoire*, 87:3–4, 775–791. [DOI: <https://doi.org/10.3406/rbph.2009.7704>]
- Wray, Timothy 2012. "Haunted Halls of Mirrors: Photography and the Phenomenology of Emotional Space." Teoksessa Higgott, Andrew & Wray, Timothy (toim.) 2012. *Camera Constructs: Photography, Architecture and the Modern City*. Ashgate: Farnham, 105–123.
- Wäre, Ritva 1991. *Rakennettu suomalaisuus. Nationalismi viime vuosisadan vaihteen arkkitehtuurissa ja sitä koskevissa kirjoituksissa*. Väitöskirja. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 95, Helsinki.
- Young, Isaac F., Sullivan, Daniel, Sheridan, Stewart & Palitsky, Roman 2018. "The existential approach to place: Consequences for emotional experience." *Journal of Environmental Psychology*, 60, 100–109. [DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2018.10.012>]
- Åkerfelt, Mia 2019a. "Type-planning a Fenno-Swedish identity. The housing association for the Swedish speaking areas of Finland and the ideal rural home between 1938 and 1969." *SHS Web of Conferences*, 63. [DOI: <https://doi.org/10.1051/shsconf/20196301002>]
- Åkerfelt, Mia 2019b. "Cultivating Fenno-Swedishness – The rural private garden as expression of a minority identity in the post-war decades." *Bebyggelsehistorisk tidskrift*, 76, 8–26. [<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020100883424> vierailtu 14.6.2022]
- Östman, Ann-Catrin 2000. *Mjök och jord: om kvinnlighet, manlighet och arbete i ett österbottniskt jordbruksambälle ca 1870–1940*. Väitöskirja, Humanistinen tiedekunta. Åbo Akademis förlaget.
- Östman, Ann-Catrin 2004a. "Mekanisoinnin ensimmäinen aalto." Teoksessa Peltonen, Matti (toim.) 2004. *Suomen maatalouden historia II. Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*. SKS: Helsinki, 19–76.
- Östman, Ann-Catrin 2004b. "Navetta uudistuu." Teoksessa Peltonen, Matti (toim.) 2004. *Suomen maatalouden historia II. Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*. SKS: Helsinki 161–162.
- Östman, Ann-Catrin 2009. "Land and agrarian masculinity – space and gender in Finnish Cultural History 1933–1936." Teoksessa Olsson, Pia & Ruotsala, Helena (toim.) 2009. *Gendered rural spaces*. Studia Fennica Ethnologica 12, SKS: Helsinki, 18–32.
- Östman, Ann-Catrin 2012. "Civilising and mobilising the peasantry: Co-operative organisation and understandings of progress and gender in Finland c. 1899–1918." Teoksessa Hilson, Mary, Markkola, Pirjo & Östman, Ann-Catrin (toim.) 2012. *Co-operatives and the Social Question. The co-operative movement in northern and eastern Europe (1880-1950)*. Welsh Academic Press: Cardiff, 121–136.

